

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Dialect en dialectverandering in Katwijk aan Zee

Vink, C.L. de

Citation

Vink, C. L. de. (2004, April 21). *Dialect en dialectverandering in Katwijk aan Zee*. Uitgeverij Eburon, Delft. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3512755>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3512755>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Dialect en dialectverandering in Katwijk aan Zee

Dialect en dialectverandering in Katwijk aan Zee

Proefschrift

ter verkrijging van
de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van de Rector Magnificus Dr. D.D. Breimer,
hoogleraar in de faculteit der Wiskunde en
Natuurwetenschappen en die der Geneeskunde,
volgens besluit van het College voor Promoties
te verdedigen op woensdag 21 april 2004
klokke 16.15 uur

door

Carel Leendert de Vink

geboren te Leiden in 1961

Promotiecommissie:

Promotor: prof. dr. C. van Bree

Co-promotor: dr. M.J. van der Wal

Referent: prof. dr. R.W.N.M. van Hout (Katholieke Universiteit Nijmegen)

Overige leden: prof. dr. F.L.M.P. Hinskens (Vrije Universiteit Amsterdam)

dr. I.M. Tieken-Boon van Ostade

prof. dr. J.W. de Vries

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door een bijdrage van de Stichting Herinneringsfonds D.F.E. Meerburg te Katwijk en van de Gemeente Katwijk.

ISBN 90 5972 019 9

NUR 616; 620

Uitgeverij Eburon

Postbus 2867 / 2601 CW Delft

Tel.: 015 – 213 14 84 / Fax: 015 – 214 68 88

info@eburon.nl / www.eburon.nl

Foto omslag: Katwijk aan Zee vóór 1930 (detail ansichtkaart, uitgave van M.C. van der Lee Jz., Katwijk aan Zee; fotograaf onbekend)

Vormgeving: Rick Verhoog, Studio Yellow Amsterdam

© 2004 C.L. de Vink. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende(n).

Vooraf

Veel mensen hebben mij geholpen bij mijn onderzoek van het Katwijks dialect.

In de eerste plaats wil ik mijn informanten noemen, zonder wie het Katwijks niet bestaat. Deze informanten heb ik gevonden door bemiddeling van Vincent Bronkhorst, Cor van Duijn, Trijntje van Duijn-van den Oever, Wim van Duijn, Florence van Duijn-Ouwehand, Dirk W. Gesink, Wijnie Haasnoot, Ploon Herbert, Jaap Hoek, Geertje Kraaijenoord-Harteveld, Marijke Kuijt-van Duyn, Emilia van der Meij, Jaap van der Meij, Marco Meijvogel, Joop van der Mey, Klasiena van der Mey-Ouwehand, Atie van der Niet, Jan Nijgh, Dirk van der Plas, Dirk L. van der Plas, Janny van der Plas, Jaap van der Plas, Kees van der Plas, Leuntje van der Plas-Pronk, Judith Pronk, Krijna Schaap, Loes Schaap, Cees Stempels, An Stempels-den Hollander, Joke Verhoef-van der Plas, Carel de Vink, Nel de Vink-van Duijn, Arie Vooyo en Arie Vooyo jr.

Jan P. van Brakel †, Jan Messemaker, Wim van der Plas en Gerrit C. Zwaan hebben mij geholpen bij de datering van het dialect dat beschreven wordt in de beide boeken van Overdiep & Varkevisser (1940 en 1949). De families Overdiep en Varkevisser hebben bereidwillig antwoord gegeven op al mijn vragen.

In verschillende fasen van het onderzoek hebben Dédé Brouwer, Frans van Coetsem †, Marinel Gerritsen, Frans Hinskens en Roeland van Hout als leden van de begeleidingscommissie mij nuttige adviezen gegeven. Korrie Korevaart en Robin Meeuwisse hebben de tekst aandachtig doorgenomen en Rick Verhoog heeft het boek fraai vormgegeven.

Sonja Kaptein was vele jaren mijn steun en toeverlaat. En altijd waren in de buurt de onvergetelijke Mosje, Guus, Beer en Zorro.

Allen dank ik.

Rockanje, zomer 2003

Inhoud

Vooraf

Afkortingen	11
Schema's	12
Tabellen	13
Grafieken	15

1. Inleiding	17
1.1. Katwijk en het Katwijks	17
1.2. Literatuur in en over het Katwijks	18
1.3. Doel van het onderzoek – een eerste aanduiding	22

2. Theoretische achtergronden bij structuurverlies	23
2.1. Structuurverlies – een plaatsbepaling	23
2.2. Algemene noties betreffende contactlinguïstiek	25
2.3. S-stabiliteit	28
2.3.1. Inleidende opmerkingen	28
2.3.2. Primaire factoren	29
2.3.3. Secundaire factoren	36
2.3.4. Afsluiting	40
2.4. V-stabiliteit	41

3. Doel van het onderzoek – hypothesen	49
--	----

4. Overzicht van de grammatica	53
4.1. Verantwoording	53
4.1.1. Inleidende opmerkingen	53
4.1.2. Steun van de regionale omgeving	54
4.1.3. Frequentie	55
4.1.3.1. Frequentie bij klanken	56
4.1.3.2. Frequentie bij woordverschijnselen	57
4.1.4. Structurele eenvoud	59
4.1.5. Afwezigheid van concurrentie	59
4.1.6. Fonisch karakter	59
4.1.7. Afsluitende opmerkingen	61
4.2. Vergelijkende grammatica	62
4.2.1. Klanken	62
4.2.2. Morfologie	82
4.2.2.1. Flexie substantieven	82
4.2.2.1.1. Meervoudsvorming	82
4.2.2.1.2. Verkleinwoordvorming	84
4.2.2.1.3. Naamvallen	86

4.2.2.1.3.1. Naamvals- <i>e</i>	86
4.2.2.1.3.2. Naamvals- <i>s</i>	86
4.2.2.1.3.3. Naamvallen bij eigennamen	87
4.2.2.1.3.4. Een oude datief	88
4.2.2.2. Flexie adjectieven: verbuiging, trappen van vergelijking	88
4.2.2.3. Flexie werkwoorden	89
4.2.2.3.1. Het prefix <i>e-</i> en varianten	89
4.2.2.3.2. Sterke werkwoorden	90
4.2.2.3.3. Zwakke werkwoorden	96
4.2.2.3.4. Onregelmatige werkwoorden	98
4.2.2.3.5. Verschijnselen door inversie	100
4.2.2.3.6. Uitgangen in de tegenwoordige en verleden tijd	100
4.2.2.3.7. Deelwoorden	101
4.2.2.3.8. Imperatiefvormen	101
4.2.2.4. Voornaamwoorden	102
4.2.2.4.1. Persoonlijke voornaamwoorden	102
4.2.2.4.2. Onbepaalde voornaamwoorden	103
4.2.2.4.3. Bezittelijke voornaamwoorden	104
4.2.2.4.4. Wederkerende voornaamwoorden	104
4.2.2.4.5. Het wederkerig voornaamwoord	104
4.2.2.4.6. Aanspreekvormen	105
4.2.2.4.7. Aanwijzende voornaamwoorden	105
4.2.2.4.8. Vragende voornaamwoorden	106
4.2.2.4.9. Betrekkelijke voornaamwoorden	106
4.2.2.5. Telwoorden	107
4.2.2.6. De ontkenning	108
4.2.2.7. Wordvorming	109
4.2.2.7.1. Samenstelling	109
4.2.2.7.2. Afleiding	109
4.2.3. Syntaxis	110
4.2.3.1. Functiewoorden	111
4.2.3.1.1. Adposities (voorzetsels, achterzetsels, circumposities)	111
4.2.3.1.2. Lidwoorden	113
4.2.3.1.3. Voegwoorden	114
4.2.3.2. Constructies	114
4.2.3.3. Woordvolgordes	117
4.2.4. Woordenschat	118
4.2.4.1. Inhoudswoorden	118
4.2.4.2. Uitdrukkingen	124
4.2.4.3. Bijwoorden	125
5. Onderzoek	129
5.1. Opzet – algemeen	129
5.1.1. De informanten	129

5.1.2. Het interview	134
5.1.2.1. Inleidende opmerkingen	134
5.1.2.2. Vorm en inhoud	136
5.1.2.3. Opbouw	138
5.2. Uitvoering	141
5.2.1. Het zoeken van de informanten	141
5.2.2. Het afnemen van het interview	144
5.3. Resultaten – algemeen	145
5.3.1. Interpretatie van de resultaten	145
5.3.1.1. Norm	145
5.3.1.2. Analyse	146
5.3.2. Verwerking van de resultaten	147
5.4. Resultaten per onderdeel	148
5.4.1. Inhoudswoorden	148
5.4.1.1. Opzet	148
5.4.1.2. Resultaten	150
5.4.2. Lexicale fonologie	159
5.4.2.1. Opzet	159
5.4.2.2. Resultaten	163
5.4.3. Fonetiek	183
5.4.3.1. Opzet	183
5.4.3.2. Resultaten	184
5.4.4. Morfologie	186
5.4.4.1. Naamvallen bij eigennamen	186
5.4.4.1.1. Opzet	186
5.4.4.1.2. Resultaten	187
5.4.4.2. Meervoudsvorming	189
5.4.4.2.1. Opzet	189
5.4.4.2.2. Resultaten	191
5.4.4.3. Verkleinwoordvorming	195
5.4.4.3.1. Opzet	195
5.4.4.3.2. Resultaten	197
5.4.4.4. Werkwoordsvervoeging	199
5.4.4.4.1. Opzet	199
5.4.4.4.2. Resultaten	206
5.4.4.5. Morfologie – totaal	216
5.4.5. Syntaxis	218
5.4.5.1. Functiewoorden	219
5.4.5.1.1. Voorzetsels	219
5.4.5.1.1.1. Opzet	219
5.4.5.1.1.2. Resultaten	220
5.4.5.1.2. Wederkerende voornaamwoorden	222
5.4.5.1.2.1. Opzet	222
5.4.5.1.2.2. Resultaten	223

5.4.5.1.3. Functiewoorden – totaal	225
5.4.5.2. Constructies	225
5.4.5.2.1. Opzet	225
5.4.5.2.2. Resultaten	227
5.4.5.3. Woordvolgordes	230
5.4.5.3.1. Opzet	230
5.4.5.3.2. Resultaten	233
5.4.6. Bijwoorden	240
5.4.6.1. Opzet	240
5.4.6.2. Resultaten	241
5.5. Hypothese 1	243
6. Nabeschuwing	249
6.1. Terugblik	249
6.2. Nadere analyse van de resultaten	254
6.2.1. Sterkteverhouding tussen de factoren	254
6.2.2. Verhouding tussen de leeftijdsgroepen	259
6.3. Tot slot	262
Bijlagen	263
Bijlage 1. De datering van het dialect van de vissers, dat als basis heeft gediend voor Overdiep & Varkevisser 1940	265
Bijlage 2. Het interview	272
Bijlage 3. De informanten – leeftijden en leeftijdsgemiddelden	279
Bijlage 4. De informanten – (voormalige) beroepen	280
Bijlage 5. Persoonlijke (ten dele sociolinguïstische) vragen – antwoorden op vraag 15, en 17 tot en met 21	283
Bijlage 6. Persoonlijke (ten dele sociolinguïstische) vragen – antwoorden op vraag 16	286
Bijlage 7. Lexicale fonologie – scores per item (op basis van tabel 7)	288
Bijlage 8. Lexicale fonologie – individuele totaalscores, geordend per leeftijdsgroep van hoog naar laag	294
Bijlage 9. Lexicale fonologie – rangordes individuele totaalscores en leeftijden voor de totale groep, geordend van hoog naar laag	296
Noten	299
Bibliografie	313

Afkortingen

a-test	acceptabiliteitstest
b-test	betekenistest
bez.vnw.	bezittelijk voornaamwoord
bijv.nw.	bijvoeglijk naamwoord
c-test	contrasttest
DOORZ	doorzichtigheid
eng.	Engels
enk.	enkelvoud
fra.	Frans
FREQ	frequentie
FT+	primair fonetisch (verschil)
FT-	secundair fonetisch (verschil)
holl.	Hollands
kw.	Katwijk
lett.	letterlijk
LF	lexicaal-fonologisch (verschil)
mnl.	Middelnederlands
mv.	meervoud
ndl.	Nederlands
o.t.t.	onvoltooid tegenwoordige tijd
o.v.t.	onvoltooid verleden tijd
pers.vnw.	persoonlijk voornaamwoord
p-test	productietest
REGIO	steun van de regionale omgeving
st.ndl.	Standaardnederlands
VGR	(spelling) vergelijkende grammatica
vw.	verkleinwoord
v.v.t.	voltooid verleden tijd
vz.	voorzetsel
ww.	werkwoord
znw.	zelfstandig naamwoord
*	aanvulling op Overdiep & Varkevisser 1940 en 1949 (zie par. 4.1.7), indien geen strikt morfologische klankcorrespondentie (zie par. 4.1.3.1)

Schema's

Schema 1. Overdracht en overname	26
Schema 2. Source language agentivity	27
Schema 3. Primaire factoren in relatie tot de verschillende soorten taalelementen	34
Schema 3a. Primaire factoren in relatie tot de verschillende soorten taalelementen – alternatieve versie	255
Schema 4. Stabiliteitshiërarchie Borne	35
Schema 5. De stabiliteitsontwikkeling	41
Schema 6. De prototypische stadia	42
Schema 7. Verwachte dialectbeheersing tweede stadium	44
Schema 7a. Verwachte dialectbeheersing tweede stadium – alternatieve versie	256
Schema 8. Stabiliteitshiërarchie Haaksbergen en Enschede	45
Schema 9. Fonisch karakter, steun van de regionale omgeving, tekenfrequentie, distributionele sterkte en frequentie (kwantitatieve sterkte) van de klankcorrespondenties	79
Schema 10. Aantallen informanten per leeftijdsgroep (per sekse)	130
Schema 11. Opbouw van het interview en te toetsen hypothesen (met uitzondering van hypothese 1)	140
Schema 12. In het interview opgenomen lexicaal-fonologische klankcorrespondenties, geordend naar frequentie	160
Schema 13. In het interview opgenomen primair fonetische klankcorrespondenties, geordend naar frequentie	183
Schema 14. Spreiding (sub)onderdelen	259

Tabellen

Tabel 1. Inhoudswoorden (b-test), betekenis	150
Tabel 2. Inhoudswoorden (b-test), betekenis + gebruik	151
Tabel 3. Inhoudswoorden (woordtest), bekendheid	154
Tabel 4. Inhoudswoorden (woordtest), bekendheid + gebruik	155
Tabel 5. Inhoudswoorden (b- en woordtest), betekenis/bekendheid	158
Tabel 6. Inhoudswoorden (b- en woordtest), betekenis/bekendheid + gebruik	158
Tabel 7. Lexicale fonologie – klankcorrespondenties, geordend naar frequentie	165
Tabel 8. Lexicale fonologie – eindcorrespondenties, geordend naar frequentie	168
Tabel 9. Lexicale fonologie – eindcorrespondenties exclusief pieken en dalen; uitkomsten voor J:O en G, geordend naar de respectievelijke frequentierangordes	175
Tabel 10. Lexicale fonologie – eindcorrespondenties exclusief pieken en dalen, uitgesplitst in klank- en/of tussencorrespondenties; uitkomsten voor J:O en G, geordend naar de respectievelijke frequentierangordes	176
Tabel 11. Lexicale fonologie – afzonderlijke items (geordend naar hun uitkomsten voor J:O en G) en hun voorkomen in corpus S2 in lijst A1 in Uit den Boogaart 1975	177
Tabel 12. Lexicale fonologie – steun regionale omgeving, totalen klankcorrespondenties H en R	181
Tabel 13. Lexicale fonologie – afzonderlijke klankcorrespondenties, geordend naar hun uitkomsten voor J:O en G, met een aanduiding van de regionale spreiding	181
Tabel 14. Fonetiek – klankcorrespondenties, geordend naar frequentie	185
Tabel 15. Naamvallen bij eigennamen	188
Tabel 16. Meervoudsvorming	192
Tabel 17. Verkleinwoordvorming	198
Tabel 18. Werkwoordsvervoeging – algemeen overzicht	207
Tabel 19. Werkwoordsvervoeging – steun van de regionale omgeving	208
Tabel 20. Werkwoordsvervoeging – frequentie	209
Tabel 21. Werkwoordsvervoeging – doorzichtigheid	209
Tabel 22. Werkwoordsvervoeging – afwezigheid van concurrentie I	210
Tabel 23. Werkwoordsvervoeging – afwezigheid van concurrentie II	211
Tabel 24. Werkwoordsvervoeging – vormen op <i>-ede</i> en <i>-ed</i>	212
Tabel 25. Werkwoordsvervoeging – overige items	213
Tabel 26. Werkwoordsvervoeging – totaal	214
Tabel 27. Werkwoordsvervoeging – <i>edroge</i> en <i>eslege</i> met varianten	215
Tabel 28. Morfologie – totaal	217
Tabel 29. Voorzetsels	220
Tabel 30. Wederkerende voornaamwoorden – algemeen	223

Tabel 31. Wederkerende voornaamwoorden – steun van de regionale omgeving	224
Tabel 32. Wederkerende voornaamwoorden – steun van de regionale omgeving, vormen uitgesplitst naar geslacht	224
Tabel 33. Functiewoorden – totaal	225
Tabel 34. Constructies	228
Tabel 35. Constructies met <i>en</i>	229
Tabel 36. Woordvolgordes	233
Tabel 37. Woordvolgordes (herziene indeling)	235
Tabel 38. Woordvolgordes – hoofd- en bijzinnen met ‘groene’ volgorde I	237
Tabel 39. Woordvolgordes – hoofd- en bijzinnen met ‘groene’ volgorde II	238
Tabel 40. Woordvolgordes – totaal	239
Tabel 41. Bijwoorden	241
Tabel 42. Hypothese 1	244
Tabel 43. Hypothese 1 – toetsing exclusief verkleinwoordvorming	247
Tabel 44. Bevestiging hypothesen 2 tot en met 5	251
Tabel 45. Bevestiging hypothesen 2 tot en met 5 – alternatieve waardering a-delen	253
Tabel 46. Hypothese 1a	257
Tabel 47. Verhouding leeftijdsgroepen	260
Tabel 48. Lexicale fonologie – hoogste en laagste individuele totaalscores per leeftijdsgroep	261

Grafieken

Grafiek 1. Lexicale fonologie J:O – eindcorrespondenties	169
Grafiek 2. Lexicale fonologie G – eindcorrespondenties	170
Grafiek 3. Lexicale fonologie J:O – eindcorrespondenties exclusief pieken en dalen	174
Grafiek 4. Lexicale fonologie G – eindcorrespondenties exclusief pieken en dalen	174

1. Inleiding

1.1. Katwijk en het Katwijks

Dit boek gaat over de taal van een dialectgemeenschap, het Katwijks van Katwijk aan Zee.

Katwijk aan Zee is een oude vissersplaats aan de Noordzee in de provincie Zuid-Holland. In het noorden wordt de plaats begrensd door Noordwijk aan Zee, in het zuiden vinden we Scheveningen. De dichtstbijzijnde stad in de buurt is Leiden, waarvan Katwijk ongeveer acht kilometer verwijderd is. Samen met Katwijk aan den Rijn maakt Katwijk aan Zee deel uit van de gemeente Katwijk. Het aantal inwoners van de beide Katwijken gezamenlijk bedraagt 40.995 (1 januari 2001, bron: Gemeente Katwijk). Terwijl Katwijk aan den Rijn vooral een agrarisch dorp was, was voor Katwijk aan Zee van oudsher het belangrijkste bestaansmiddel de visserij. Ook nu nog zijn er inwoners van Katwijk aan Zee die daarmee hun brood verdienen.

Katwijk aan Zee is altijd een nogal gesloten gemeenschap geweest. Een van de oorzaken daarvoor is de oorspronkelijke beroepsstructuur. Als vissersbevolking voelde men zich nauw verwant met de inwoners van andere kustdorpen. Tot het niet-varende deel van de bevolking en de bewoners van het binnenland behield men een zekere afstand. Een andere oorzaak voor de geslotenheid van de dorps-samenleving is in de godsdienst gelegen. De meerderheid van de bevolking van Katwijk aan Zee is protestant, en wel orthodox protestant (voor het overgrote deel Nederlands Hervormd). De betrokkenheid bij het kerkelijk leven is groot; er is ook

een uitgebreid verenigingsleven. Dit leidt tot een sterk saamhorigheidsgevoel. Beide factoren, de oorspronkelijke beroepsstructuur en de sterke positie van de godsdienst, hebben ervoor gezorgd dat het dorp zijn bijzondere karakter heeft behouden: Katwijk is nog altijd “het ‘durrəp’ bij uitnemendheid” (Overdiep & Varkevisser 1940: 11). Als extra factor voor de geslotenheid van de Katwijkse gemeenschap kan nog genoemd worden het toerisme. Katwijk is een druk bezochte badplaats, waar in de zomer veel toeristen vertoeven. Het is goed mogelijk dat de jaarlijkse invasie van badgasten via een proces van actie en reactie de hechtheid van de Katwijkse samenleving heeft versterkt.¹

De geslotenheid van de Katwijkse gemeenschap manifesteert zich ook op het talige vlak, namelijk in het feit dat er nog altijd sprake is van een duidelijk van de standaardtaal te onderscheiden dialect.² Dit is des te opmerkelijker omdat het Katwijks gesproken wordt in het Randstadgebied, waar de standaardtaal oppermachtig is en ook is ontstaan. Het Katwijks onderscheidt zich ook duidelijk van de omringende Zuid-Hollandse dialecten. Het heeft nog wel bepaalde verschijnselen met die omgeving gemeen, maar vele andere worden er niet meer teruggevonden. Het Katwijks bevat veel oude Hollandse elementen, die sinds de zeventiende eeuw in de rest van Zuid-Holland verloren zijn gegaan. Maar zelfs dit nog conservatieve dialect verandert in deze tijd. In dit boek wil ik mij bezighouden met de vraag hoe dat gebeurt.

1.2. Literatuur in en over het Katwijks

We staan om te beginnen stil bij de literatuur die ín het Katwijks is geschreven. Wat ons in dit verband vooral interesseert, is een handschrift uit de achttiende eeuw van een Katwijkse schipper. Het handschrift werd in 1790 door F.W. Boers ingebracht in de collectie van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden. Daar staat het te boek onder de titel *Lijst van woorden en spreekwijzen bij de visschers te Katwijk in gebruik*. Het handschrift werd onder de titel ‘Leven en bedrijf aan boord van een Katwijksche visschersschuit in 1790’ in druk uitgegeven door A. Beets in het *Jaarboekje voor geschiedenis en oudheidkunde van Leiden en Rijnland* uit 1927-1928. De titel waaronder het handschrift in druk is verschenen, dekt de lading beter dan de titel waaronder het bij de Maatschappij is geregistreerd. Het geschrift bevat namelijk geen ‘lijst van woorden en spreekwijzen’ maar is in hoofdzaak een verslag van een tweetal reizen ter visserij.³ Uit het taalgebruik wordt duidelijk dat het niet de bedoeling van de schipper is geweest om in het Katwijks te schrijven; het ging hem er alleen maar om om verslag uit te brengen. Dat neemt echter niet weg dat er toch aardig wat woorden, klanken en dergelijke in zijn verhaal voorkomen die aan het hedendaagse Katwijks doen denken: *slegt zeetje* ‘vlak zeetje’, *brobbel* ‘geweldige hoeveelheid gevangen haring’, *medijaat* ‘onmiddellijk, onverwijld’, *bezognder* ‘afzonderlijk, apart’ (bijwoord), *strak* ‘straks’, *after* ‘achter’, *dortig* ‘dertig’, *roupe* ‘roepen’, *stik kouk* ‘stuk koek’, *vlagge* ‘vlag’, *krebbe* ‘krib’, *tneegentig* ‘negentig’, *an stik* ‘kapot’, *kwa neute kraake* ‘sombere mededelingen doen’,

al dat leepel likken ken ‘allen zonder uitzondering’, enz. De waarde van de Katwijkse elementen zit hem hierin dat ze er spontaan in gekomen zijn. Dat is gebeurd met, zoals Beets (1927-1928: 3) dat noemt, “een tamelijk onbedreven ‘mannen’-hand”. De schipper om wiens hand het gaat, noemt zich in het verslag Leen(dert) Vink. (‘t Kan verkeren.)⁴ Op het eind van het geschrift zijn, niet van de schipper afkomstig, “met een fraaie heeren- of ambtenaarshand (stadhuishand)” enkele verklarende aantekeningen omtrent het spraakgebruik van de Katwijkse vissers toegevoegd. Waarschijnlijk zijn deze toevoegingen van Boers afkomstig, de inbrenger van het handschrift. (Beets 1927-1928: 58.)

Het handschrift heeft, nadat het bij de Maatschappij was ingeleverd, jarenlang deel uitgemaakt van de particuliere bibliotheek van J.H. Halbertsma te Deventer, die er een uittreksel met verklaringen bij maakte (Beets 1927-1928: 2), dat onder de titel *Katwijksch woordenlijstje* in de Provinciale Bibliotheek van Friesland terechtgekomen is. (Het uittreksel moet vóór 1869, het sterfjaar van Halbertsma, gedateerd worden.) Van Halbertsma is verder afkomstig *De tongvallen van Nederland, 2de proeve, waarin die van Scheveningen, Katwijk, Zaandam, Medenblik, Colhorn en Roermonde, gezameld ten dienste van dr. J.M. Firmenich's Germaniens Völkerstimmen* uit 1846. Hierin heeft hij van de genoemde plaatsen een aantal dialectteksten verzameld, teksten waarvan hij dus zelf niet de auteur is. In het boekje zijn twee voorbeelden van het Katwijks dialect opgenomen. In het ene, ‘Katwijk op Zee’, vinden samenspraken plaats tussen een vriend van de ik-persoon, “die al de dorpelingen vroeger gekend had”, en verschillende Katwijkers die hij op straat tegenkomt, in het andere, ‘Flaauwe herinneringen aan een bezoek op een Hollandsch zeedorp tegen het einde der vorige eeuw’, brengen de ik-persoon en nog één of meer andere personen (het verhaal is in de wij-vorm geschreven) een bezoek aan een school, waar zij de meester om uitleg vragen over klinkers en medeklinkers, die blijkens het voorwoord van Halbertsma als Katwijks moeten worden begrepen. De voorbeelden zijn zoveel mogelijk op zijn Katwijks gespeld: de *ae* is bijvoorbeeld weergegeven als een *aae*, in *waaeter*, *gaaet*, *kwaaelik* of *maeer*, en de vanouds lange *oo*, niet altijd even consequent, als *ooa*, in *zooa*, *groatje* of *oOak*. Aan het eind van het tweede voorbeeld staat de initiaal D. Hiermee is J. Deeleman bedoeld, de auteur die door Halbertsma als auteur van de Katwijkse voorbeelden (Deeleman 1846a en 1846b) wordt genoemd. Het tweede voorbeeld zouden we ook als een tekst óver het Katwijks kunnen beschouwen. Beide voorbeelden verschenen ook in de *Overijsselsche almanak voor oudheid en letteren, 1846* (1845). Deze almanak heeft dezelfde uitgever (J. de Lange) en dezelfde plaats van uitgave (Deventer) als het boekje van Halbertsma. Bij het tweede voorbeeld in de almanak ontbreekt de initiaal D (van Deeleman). Verder is het merkwaardig dat het eerste voorbeeld in de almanak onder de titel ‘Noordwijk aan Zee’ verschijnt. Ook J. Winkler neemt dit voorbeeld als ‘Proeve van den tongval van het dorp Noordwijk aan Zee’, sterk bekort en in een gewijzigde spelling, op in deel twee van zijn *Algemeen Nederduitsch en Friesch dialecticon* (Winkler 1874: 115-122), maar zegt dat de “tongvallen van Noordwijk- en Katwijk aan zee [...] onderling weinig of niet” verschillen (Winkler 1874: 115). We komen het eerste voorbeeld nog een keer tegen onder de

titel 'Eene ontmoeting aan het strand' in het eerste deel van de verzamelbundel *Van de Schelde tot de Weichsel. Nederduitsche dialecten in dicht en ondicht* van J.A. Leopold en L. Leopold (Leopold & Leopold 1882: 257-261). Ook nu wordt de tekst toegeschreven aan Noordwijk aan Zee. Op grond hiervan en van de vrijwel letterlijke overeenstemming moeten we wel aannemen dat de tekst uit de almanak is overgenomen.

In Winklers dialecticon vinden we ook een voorbeeld van Katwijks dialect: 'De gelijkenis van den verlorenen zoon in den tongval van het dorp Katwijk aan Zee'. Dit is een publicatie ín en óver het Katwijks. De tekst, uit 1871, is van de bekende literator J. Kneppelhout, de daarbij gevoegde aantekeningen zijn van Winkler zelf (zie resp. Kneppelhout 1874 en Winkler 1874: 124-126).

De eerste die uitgebreid óver het Katwijks schrijft, is G.S. Overdiep (Gerrit Siebe Overdiep, 1885-1944). In 1940 verschijnt van hem een grammatica van het dialect, *De volkstaal van Katwijk aan Zee*, en in 1949, postuum, het *Woordenboek van de volkstaal van Katwijk aan Zee*, beide boeken met medewerking van C. Varkevisser (zie hierna). In het voorbericht bij zijn grammatica schrijft Overdiep dat het "bijkans 35 jaren geleden" is, dus rond 1905, dat hij "eenige zomers in Katwijk verbleef en als jong student notities maakte van de inheemsche taal" (Overdiep & Varkevisser 1940: 5).⁵ Rond 1930 krijgt hij, inmiddels hoogleraar in Groningen geworden, de mogelijkheid zijn onderzoek naar het Katwijks voort te zetten. In de aanloop naar zijn grammatica verschijnt er in de periode 1933-1937 in het tijdschrift *Onze taaltuin* een groot aantal artikelen over het Katwijks. Veel van wat in de latere hoofdstukken van de grammatica terechtgekomen is, is daarin al duidelijk te herkennen.

Overdiep maakt bij zijn onderzoek gebruik van zegslieden die goed thuis zijn in de Katwijkse samenleving. De eerste die hem medewerking verleent, is C. de Best (Cornelis de Best, 1872-1946), de tweede is (de reeds genoemde) C. Varkevisser (Cornelis Varkevisser, 1901-1968). Deze laatste figuur gaat in het werk van Overdiep een belangrijke rol spelen.⁶ Varkevisser is directeur van de visserijschool. Als Overdiep hem ontmoet, komt deze "onmiddellijk in actie [...] om als geboren Katwijker en gewezen visscher, thans werkende te midden der visschers, alles wat hem gepast leek voor een Woordenboekje van de zeemanstaal te verzamelen." Dat woordenboek krijgt, zoals reeds vermeld, vorm in 1949. Voor zijn grammatica wil Overdiep zich baseren op een corpus gesproken dialectmateriaal. In het voorbericht schrijft hij: "Toen ik hem [d.i. Varkevisser] mijn eigenlijk doel uiteenzette, was hij evenzeer bereid, den ouden Katwijker al sprekende vast te leggen in steeds meer uitdijende stenogrammen. Volslagen onbesnoeid werden deze allerkostbaarste gegevens in schrift gebracht. Uit dezen stapel bouwde ik de grammatica of liever, de taalbeschrijving, op." Om zuiver te zijn voegt hij daar nog aan toe: "Dat er tallooze termen en zinswendingen, voorbeelden, enz. door mijn medewerker werden bijgeleverd, spreekt vanzelf." (Overdiep & Varkevisser 1940: 5.) Verderop in de grammatica blijkt de oude Katwijker uit het citaat vertegenwoordigd te worden door drie oude vissers: "Het volle taaleigen van den Katwijkschen visscher bieden wij den lezer aan uit de talrijke verhalen en vertellingen uit de ervaring van een

drietal 'ouden', die stenografisch zijn opgenomen en zonder eenige wijziging zijn weergegeven." (Overdiep & Varkevisser 1940: 8.) In het later verschenen woordenboek is uit deze 'verhalen en vertellingen' een bloemlezing opgenomen: zie Overdiep & Varkevisser 1949: 81-107.

Varkevisser heeft niet stil gezeten. Behalve de stenogrammen zijn ook de in de grammatica gegeven beschrijvingen van het Katwijkse dorps- en zeeleven van hem afkomstig. En ook het woordenboek is, zo zegt Overdiep, "grootendeels aan zijn ijver te danken" (Overdiep & Varkevisser 1940: 6). Niet voor niets wordt Varkevisser dus als medewerker van de beide uitgaven genoemd. Om het aandeel van Varkevisser ook bibliografisch recht te doen heb ik de beide boeken consequent met 'Overdiep & Varkevisser' aangeduid.

Wie de grammatica ter hand neemt en deze vergelijkt met het corpusmateriaal (voorzover dat is opgenomen in het woordenboek), ontdekt de grote nauwgezetheid waarmee Overdiep bij zijn beschrijving van het dialect te werk is gegaan: vele voorbeelden uit de grammatica vinden we letterlijk terug in de bron. Men krijgt op die manier meteen ook een indruk van de omvang van de hele onderneming.

Ook het woordenboek zal voor een deel op de verhalen en vertellingen van de vissers gebaseerd zijn, maar veel van het materiaal is toch wel los daarvan door Varkevisser zelf verzameld. Hieronder zijn nogal wat woorden en uitdrukkingen uit de wereld van de visserij. Behalve de woorden die Varkevisser verzamelde, zijn, voorzien van de aanduiding B. 1790, ook opgenomen vele oudere woorden uit het door Beets uitgegeven handschrift (zie hiervoor). Een deel van de door Beets uitgegeven tekst is ook in de grammatica afgedrukt, met daaraan toegevoegd een vertaling door Varkevisser: zie Overdiep & Varkevisser 1940: 24-30. Het manuscript voor het woordenboek, dat in 1943 gereed lag, kwam in 1944 uit de nagelaten papieren van Overdiep tevoorschijn. Daarna werd het nog in belangrijke mate aangevuld door Varkevisser: zie de aanvulling (Overdiep & Varkevisser 1949: 72-78). Deze lijst werd nog, op basis van Overdiep & Varkevisser 1940, van aanvullende opmerkingen voorzien door G.A. van Es. De laatste, leerling van Overdiep, zorgde er ook voor dat het woordenboek werd uitgegeven. (Overdiep & Varkevisser 1949: 5-6.)⁷

Overdiep & Varkevisser 1940 en 1949 worden voor het latere onderzoek naar het Katwijks een belangrijke bron. In 1980-1981 wordt aan het Katwijks en aan het werk van Overdiep en Varkevisser door Leidse studenten onder leiding van C. van Bree een werkgroep taalvariatie gewijd. Het werkgroepsverslag droeg als titel: *Veranderingen in het Katwijks. N.a.v. het 40-jarig bestaan van Overdiep's 'De volkstaal van Katwijk aan Zee'*. In deze werkgroep werd voor de verschillende onderdelen uit het dialect, fonologie, morfologie en dergelijke, bekeken in hoeverre ze onder invloed van de standaardtaal veranderen. Overdiep & Varkevisser 1940 en 1949 en de genoemde werkgroep worden het uitgangspunt voor een onderzoek van Wald (1984) naar forensisme en taalverandering. Hierin werd nagegaan in hoeverre Katwijkers die buiten Katwijk werken, minder dialect gebruiken dan Katwijkers die binnen hun woonplaats werkzaam zijn.

Ook voor het onderzoek dat in dit boek besproken wordt, worden Overdiep & Varkevisser 1940 en 1949 als bron gebruikt. Een voorstudie van dit onderzoek is

De Vink 1994, een doctoraalscriptie over de recente veranderingen in het Katwijks. Deze scriptie is uitgewerkt tot een artikel: De Vink 1996.

1.3. Doel van het onderzoek – een eerste aanduiding

Zoals in paragraaf 1.1 is aangeduid, gaat dit boek over veranderingen die zich in deze tijd in het Katwijks voltrekken. Het Katwijks verandert, maar het verandert niet in alle opzichten even sterk. Sommige onderdelen uit het dialect blijken stabiel te zijn dan andere. Stabiel is bijvoorbeeld het accent, in de zin van uitspraakeigenaardigheden, instabiel zijn bijvoorbeeld de inhoudswoorden (woorden met een duidelijke betekenis, zoals zelfstandige naamwoorden). Deze beide onderdelen bevinden zich aan de uiterste polen van wat wel een stabiliteitshiërarchie genoemd wordt. Tussen deze twee uitersten bevinden zich onder andere nog, van meer naar minder stabiel, de syntaxis, de bijwoorden, de lexicale fonologie (de fonologische vorm van woorden) en de morfologie. Ook binnen de genoemde categorieën doen zich verschillen in stabiliteit voor. Dergelijke stabiliteitsverschillen zijn bij het onderzoek van andere dialecten al tevoorschijn gekomen. Het eerste doel van het in dit boek gepresenteerde onderzoek is ze voor het Katwijks aan een nader onderzoek te onderwerpen. Het tweede doel is na te gaan in welke mate bepaalde factoren, zoals frequentie, hierop van invloed zijn.

2. Theoretische achtergronden bij structuurverlies

2.1. Structuurverlies – een plaatsbepaling

Al ruim een eeuw wordt er gesproken over het verdwijnen van de dialecten. Zo werd al in 1879, op initiatief van J.H. Kern, door het Aardrijkskundig Genootschap de eerste grote Nederlandse dialect-enquête georganiseerd, onder andere omdat men bij de dialecten een spoedige verandering verwachtte, waardoor zij veel van hun karakter zouden verliezen (Noordegraaf 1979: 41). Het gaat hier dan over de oude, oorspronkelijke dialecten van dorp, stad en streek. Al die tijd al vraagt men zich af hoe het daarmee zal aflopen, hoe lang het nog duurt voordat deze ‘taaltjes’ helemaal zullen zijn opgelost in de standaardtaal. “De klok staat [...] op vijf vóór twaalf”, lezen we in Van der Wal & Van Bree 1992 (p. 356), “maar [...] dat is al vanaf de vorige eeuw het geval.” De dialecten lijken zich ook in deze tijd van ‘voortgang’ te kunnen handhaven. Het dialect van tegenwoordig klinkt natuurlijk allang niet meer zoals vroeger, maar dat het er nog is, is bijzonder.

Een oud en oorspronkelijk dialect is ook het Katwijks van Katwijk aan Zee. Het is opmerkelijk dat dit dialect zich lange tijd zo goed heeft kunnen handhaven, zeker als we de locatie ervan in acht nemen, in het ‘standaardtalige’ Randstadgebied. Maar ook dit dialect blijft niet ongemoeid. In dit onderzoek kijken we naar wat er in deze tijd met het Katwijks gebeurt. Het is gericht op het verdwijnen of (eventueel) bewaard blijven van de woordenschat en de grammaticale structuur van het dialect, op wat het proces van structuurverlies c.q. structuurbehoud genoemd wordt, korthedshalve als het proces van structuurverlies aangeduid.

Bij onderzoek naar structuurverlies gaat het om de vraag naar de stabiliteit, de resistentie van taalelementen: welke dialectische elementen handhaven zich gemakkelijk in het dialect en welke verdwijnen er gemakkelijk uit en worden bijvoorbeeld door standaardtalige elementen vervangen? Bij reeds verricht onderzoek is gebleken dat niet alle dialectelementen in een even hoog tempo verdwijnen: typische dialectwoorden verdwijnen snel, terwijl bijvoorbeeld syntactische constructies zich goed kunnen handhaven. (Het begrip *elementen* dient hier en voortaan zo ruim mogelijk te worden opgevat: het omvat ook patronen en regels.)⁸

Het proces van structuurverlies is onderdeel van het algemene proces van dialectverlies, dat in totaal uit drie deelprocessen bestaat. De twee andere deelprocessen zijn het proces van functieverlies en het proces van attitudeverandering.

Bij functieverlies gaat het om het terugdringen van het dialect uit bepaalde situaties: in het algemeen geldt hier dat hoe formeler de situatie, hoe minder dialect en hoe meer standaardtaal er gebruikt gaat worden. Bij attitudeverandering gaat het om de vraag in welke mate taalgebruikers het dialect voor bepaalde situaties minder geschikt gaan vinden en in hoeverre zij aan het dialect in vergelijking met vroeger minder waarde zullen hechten.⁹

De drie genoemde processen staan niet los van elkaar en kunnen elkaar onderling beïnvloeden. Zo kan functieverlies structuurverlies in de hand werken: naarmate een taalvariëteit in minder situaties te horen valt (functieverlies), wordt de kans dat ze nog goed wordt aangeleerd, kleiner (structuurverlies). Verder kan een negatieve houding tegenover het dialect (attitudeverandering) functie- en structuurverlies bevorderen en kunnen functie- en structuurverlies op hun beurt een negatieve attitude tegenover het dialect versterken. In Wald 1984 bijvoorbeeld blijken Katwijkers die hun werk buiten Katwijk hebben en daardoor in hun taalgebruik een grotere mate van structuurverlies vertonen, ook minder positief tegenover het dialect te staan.¹⁰

De processen van functieverlies en attitudeverandering blijven in het onderzoek verder buiten beschouwing. De bedoeling is alle aandacht te richten op het proces van structuurverlies en dat zo grondig mogelijk te bestuderen. Dat ik de andere processen niet onderzoek, houdt uiteraard ook in dat bestudering van de onderlinge beïnvloedingsrelaties achterwege blijft.

Ten slotte nog een algemene opmerking. Ik spreek hier voortdurend in termen van dialect en standaardtaal. Daaruit moet niet de indruk ontstaan dat processen van taalverlies tot een dialectsituatie beperkt blijven. Ook in het geval van minderheidstalen kunnen we ermee te maken krijgen: zie bijvoorbeeld voor het Gaelic Dorian 1981. Het is omdat mijn onderzoek op het Katwijk van Katwijk aan Zee gericht is, dat ik doorgaans in termen van dialect en standaardtaal zal spreken.

In de volgende paragrafen zal ik een theorie beschrijven met behulp waarvan ik verschijnselen die optreden bij structuurverlies, probeer te verklaren. Op basis van deze theorie en op grond van reeds verricht onderzoek stel ik een aantal hypothesen op die ik in dit onderzoek wil toetsen.

2.2. Algemene noties betreffende contactlinguïstiek

Bij de volgende voorstelling van zaken (in deze paragraaf en in de volgende paragrafen) heb ik vooral gebruik gemaakt van Van Coetsem 1988, 1995 en 2000 en Van Bree 1985, 1990, 1992 en 1996. Het onderzoek van Van Coetsem kan als algemeen contactlinguïstisch worden beschouwd. Van Bree werkt het begrip structuurverlies verder uit in verband met onderzoek dat hij in Twente, namelijk in Borne en in Haaksbergen en Enschede heeft verricht. In het onderzoek in Borne ging het om de vraag naar de invloed van het dialect op de standaardtaal: in hoeverre brengen Twente dialect in de standaardtaal over wanneer zij van deze variëteit gebruik maken? In Haaksbergen en Enschede ging het om het omgekeerde, om de vraag naar de invloed van de standaardtaal op het dialect: in hoeverre wordt het dialect, terwijl het onder invloed van de standaardtaal staat, nog goed aangeleerd?

Bij structuurverlies gaat het, zoals reeds opgemerkt, om de vraag naar de stabiliteit van taalelementen: welke dialectische elementen weten zich gemakkelijk in het dialect te handhaven en welke zullen er gemakkelijk uit verdwijnen? We spreken in dit verband van *aan de variëteit gerelateerde stabiliteit*. Centraal daarbij staat het dialect (de variëteit) en de vraag hoe dit diachroon, door de jaren heen, van generatie op generatie verandert. Deze aan de variëteit gerelateerde stabiliteit is voor een belangrijk deel te verklaren uit de *aan de spreker gerelateerde stabiliteit*. Daarbij staat de spreker centraal en wordt stabiliteit gezien als psychologisch verschijnsel. Van Bree (1996: 258-259) heeft voor deze vorm van stabiliteit de term *psychostabiliteit* geïntroduceerd. Ikzelf zal de twee vormen van stabiliteit, wanneer dat voor een goed begrip noodzakelijk is, onderscheiden als respectievelijk *V-stabiliteit* en *S-stabiliteit*.

De S-stabiliteit van taalelementen komt duidelijk naar voren bij een tweede-taalverwervingsproces. In dit proces worden een T1 en een T2 onderscheiden.¹¹ T1 is de talig dominante taal, T2 de talig niet-dominante taal. Talig dominant is de taal waarin de spreker de grootste vaardigheid bezit. In de praktijk is de talig dominante T1 vaak ook de taal die als eerste wordt aangeleerd, meestal dus de moedertaal van de spreker, en is de talig niet-dominante T2 de later aangeleerde taal.¹²

In het tweede-taalverwervingsproces is een T1-spreker (dat wil zeggen, iemand met een T1 als talig dominante taal en een eventuele T2 als talig niet-dominante taal) bezig een tweede taal te verwerven. Tijdens het verwervingsproces zullen de talen in contact elkaar beïnvloeden: taalelementen gaan over van T1 in T2 en omgekeerd. Elementen die door de T1-spreker tijdens het spreken van T2 gemakkelijk worden overgebracht vanuit T1 in T2, bijvoorbeeld uitspraak-eigenaardigheden ('accent'), zijn *stabiele* elementen. De spreker is zich daarvan weinig bewust. Ze worden stabiel genoemd omdat de spreker ze bij het aanleren van een T2 moeilijk kwijtraakt. Ze worden ook niet gemakkelijk tijdens het spreken van een T1 aan een T2 ontleend. Elementen die niet gemakkelijk vanuit T1 in T2 worden overgebracht, bijvoorbeeld inhoudswoorden, zijn *instabiele* elementen. De spreker is zich

daarvan meer bewust. Hij raakt ze gemakkelijk kwijt bij het aanleren van een T2. Ze worden ook gemakkelijk tijdens het spreken van een T1 aan een T2 ontleend.

Vanuit T1 gezien is er beurtelings sprake van een geringe en van een sterke *overname* (ontlening) van T2-elementen. Vanuit T2 gezien is er beurtelings sprake van een sterke en van een geringe *overdracht* van T1-elementen, met daarmee verbonden een slecht en een goed *aanleren* van de overeenkomende T2-elementen. Overdracht en aanleren zijn dus complementair. Als de begrippen stabiel en instabiel gebruikt worden, moet dus ook aan het aspect van de leerbaarheid gedacht worden.

We kunnen de begrippen overdracht en overname als volgt in schema brengen:

Schema 1. Overdracht en overname

overdracht	overname
T1 → T2	T1 ← T2
(stabiel, weinig bewust)	(instabiel, meer bewust)

In plaats van overdracht wordt ook wel de term *substraatwerking* gebruikt: het *substraat*, T1, werkt door in het *superstraat*, T2.¹³ Van Coetsem gebruikt hiervoor de term *impositie* (*imposition*). Impositie vormt bij hem het hoofdbestanddeel van wat hij noemt *source language agentivity*: hierbij gaat de activiteit uit van de brontaal, is, met andere woorden, de spreker van de brontaal (= T1) actief.¹⁴ In het geval van impositie brengt deze dus tijdens het spreken van T2, min of meer onbewust, stabiel materiaal vanuit zijn T1 over in T2. Zo zal een Fransman die Engels spreekt, dit Engels met een Frans accent gaan spreken. Behalve impositie onderscheidt Van Coetsem binnen *source language agentivity* nog *reductie* (*reduction*) en *intern veroorzaakte verandering* (*internally induced change*).

Met reductie hebben we bijvoorbeeld te maken wanneer tijdens het verweringsproces een grammatica wordt verworven die in vergelijking met de grammatica van de doeltaal sterk versimpeld, gereduceerd is. Wanneer bijvoorbeeld een Nederlander pas begonnen is met Duits te verwerven, zal hij nooit de conjunctief gebruiken maar alleen een Duits met de indicatief.

Met intern veroorzaakte verandering hebben we onder andere te maken bij het door analogie overgeneraliseren van bepaalde grammaticaregels, bijvoorbeeld wanneer de regels voor de meervoudsvorming van substantieven met een regelmatig en veel voorkomend meervoud ook worden toegepast op substantieven met een bijzonder en minder voorkomend meervoud. Zo wordt bij het Engelse *mouse* door beginnende gebruikers van het Engels in plaats van onregelmatig *mice* regelmatig *mouses* (naar analogie bijvoorbeeld van *houses*) gemaakt.¹⁵

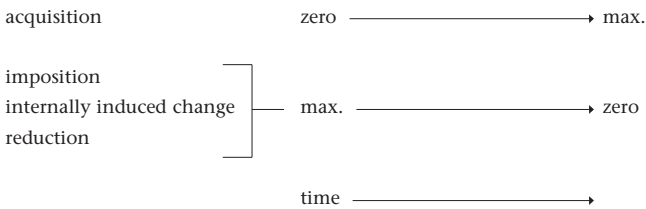
De achtergrond van impositie, reductie en intern veroorzaakte verandering is uiteraard een gebrek aan kennis van de doeltaal. Tegenover deze verschijnselen staat *verwerving* (*acquisition*), het aanleren van T2. Binnen *source language agentivity* staan impositie, reductie en intern veroorzaakte verandering in relatie tot verwerving, zodanig dat naarmate de verwerving van de doeltaal vordert, het belang van

de andere verschijnselen afneemt. Omdat impositie, reductie en intern veroorzaakte verandering nogal onbewust en automatisch plaatsvinden, kunnen ze vrij ingrijpend zijn; verwerving daarentegen bereikt maar zelden het punt van voltooiing.

Overname duidt Van Coetsem aan met de term *ontlening (borrowing)* (de term wordt hier gebruikt in de strikte zin van het woord).¹⁶ Ontlening treedt in zijn voorstelling van zaken op bij *recipient language agentivity*: hierbij gaat de activiteit uit van de ontvangende taal, is de spreker van de ontvangende taal (= T1) actief. Deze neemt tijdens het spreken van T1 instabiel materiaal over uit T2.¹⁷

In het vervolg van dit boek zal ik mij beperken tot wat er bij *source language agentivity* gebeurt. Daarbinnen zal ik mij concentreren op de verschijnselen overdracht en verwerving in hun wederzijdse relatie. Om het verschijnsel *source language agentivity* duidelijker voor ogen te stellen laat ik hier een schema van Van Coetsem volgen:

Schema 2. Source language agentivity (Van Coetsem 1995: 75)

Ter afsluiting van deze paragraaf bespreek ik nog de begrippen *hypercorrectie*, *hyperdialectisme*, *pseudodialectisme* en *compromisvorm*.

Hypercorrecties zijn een reactie op impositie. Iemand is zich van een verschil tussen de eerste en tweede taal bewust geworden en gaat dit nu overdrijven. Hij gaat het verschil ook toepassen op vormen waarop het verschil niet van toepassing is. Zo correspondeert met een Twentse *ie* [i.] regelmatig een Standaardnederlandse *ei* <ij> [ɛi], in bijvoorbeeld *pïen - pijn*, *wïen - wijn*, *zïen - zijn*. Een Twent die zich van deze regelmatigheid bewust geworden is, kan nu hypercorrect in het Standaardnederlands ook van *pastorie* *pastorij* maken. Hij past de correspondentieregel *ie - ei* te ruim toe.

Hyperdialectismes zijn hypercorrecties binnen het dialect. We hebben er mee te maken wanneer iemand met de standaardtaal op de achtergrond dialect probeert te spreken. Zo corresponderen met een Standaardnederlandse *aa* [a.] twee Twentse klanken: *aa* [a.] en *oa* [ɔ.]. Standaardnederlands *wagen* en *slapen* zijn in het Twents respectievelijk *wagen* en *sloapen*. Van een hyperdialectisme is sprake wanneer de Twent de dialectische *oa*-klank ook in *wagen* gebruikt: *woagen*.

Ruimer dan het begrip hyperdialectisme is het begrip pseudodialectisme. Pseudodialectismes zijn vormen die niet in overeenstemming zijn met de oude dialect-

norm maar wel vanuit het dialect (en niet rechtstreeks vanuit de standaardtaal) te verklaren zijn. Zo heeft, volgens de oude bronnen, het Twentse *knee* (st.ndl. *knie*) een meervoud op *-ne*: *kneene*. Daarnaast komt in het Twentse meervoudsysteem ook het *s*-meervoud voor. Van een pseudodialectisme is sprake wanneer ook *knee* een *-s* krijgt en het meervoud *knees* ontstaat. De volgens de oude dialectnorm verwachte meervoudsaanduiding is vervangen door een andere in het dialect mogelijke meervoudsaanduiding. (Voorbeeld ontleend aan Prillwitz 1995.) Ook het geval *woagen* voor *wagen* zou als een pseudodialectisme kunnen worden opgevat, maar omgekeerd kan *knees* voor *kneene* niet als een hyperdialectisme worden geïnterpreteerd. We kunnen van alle hyperdialectismes zeggen dat ze pseudodialectismes zijn, maar andersom kunnen we niet zeggen dat alle pseudodialectismes hyperdialectismes zijn. Althans voor een deel kunnen de pseudodialectismes uit intern veroorzaakte verandering verklaard worden, namelijk voorzover ze uit analogie te verklaren zijn (vgl. *knees*). De term *pseudodialectisme* zal ik in het vervolg reserveren voor pseudodialectismes die niet als hyperdialectisme te interpreteren zijn.

Compromisvormen zijn tussenvormen tussen twee variëteiten, bijvoorbeeld het dialect en de standaardtaal. Zo kunnen als compromis tussen Twents *weule* en Standaardnederlands *mol* vormen als *meule* of *molle* ontstaan. De vormen hebben van beide variëteiten wat. Ook voor de hiergenoemde verschijnselen geldt dat naarmate de verwerving van de doeltaal vordert, ze minder voorkomen.

2.3. S-stabiliteit

2.3.1. Inleidende opmerkingen

We gaan nu dieper in op het verschijnsel S-stabiliteit. De mate van S-stabiliteit correleert met de graad van bewustzijn: een grotere mate van S-stabiliteit correleert met een kleinere graad van bewustzijn, een kleinere mate van S-stabiliteit met een grotere graad van bewustzijn.¹⁸ De basis voor de mate van S-stabiliteit c.q. de graad van bewustzijn wordt gelegd tijdens het eerste-taalverwervingsproces. De uit dat proces naar voren komende S-stabiliteit duiden we aan met *inherente S-stabiliteit*. Dit is de S-stabiliteit die elementen van zichzelf hebben.¹⁹ De mate van inherente S-stabiliteit wordt bepaald door een aantal factoren. Ik duid deze aan als *primaire factoren*. Tijdens een tweede-taalverwervingsproces komen verschillen in de mate van inherente S-stabiliteit op een duidelijke manier aan het licht, maar dan uiteraard alleen in gevallen waarin T1 en T2 contrasteren. Dan wordt zichtbaar, ten eerste, welke elementen zich meer stabiel gedragen (elementen waarvan de tweede-taalleerder zich minder bewust is) en gemakkelijk van T1 in T2 worden overgedragen, en ten tweede, welke elementen zich meer instabiel gedragen (elementen waarvan de tweede-taalleerder zich meer bewust is, elementen die opvallen) en gemakkelijk in T2 worden aangeleerd.²⁰ In het tweede-taalverwervingsproces gaan ook *secundaire factoren* een rol spelen, factoren die, anders dan de primaire factoren, te maken hebben met toevallige eigenschappen of omstandigheden van de betrok-

ken talen. Uit het samenspel van primaire en secundaire factoren resulteert wat we kunnen noemen de uiteindelijke, totale mate van S-stabiliteit.

Het is van belang om een *natuurlijk* en een *schools (onnatuurlijk)* tweede-taalverwervingsproces te onderscheiden. In een natuurlijk tweede-taalverwervingsproces moet iemand zonder voorkennis van T2 in een T2-omgeving T2 in de gewone communicatie leren. Bij een schools tweede-taalverwervingsproces speelt de invloed van de instructie een rol. Overigens kan de aandacht die daarbij aan bepaalde elementen wordt besteed, ook weer door de inherente S-stabiliteit worden beïnvloed. (Vgl. Van Bree 1990: noot 18.)

Ik zal nu de hierboven bedoelde primaire en secundaire factoren en hun uitwerking op de verschillende soorten taalelementen een voor een bespreken.

2.3.2. Primaire factoren

Primaire factoren zijn:

1. *Graad van geautomatiseerdheid.* We kunnen hiermee binnen de taalelementen een eerste grote onderscheiding aanbrengen. We maken onderscheid tussen sterk geautomatiseerd en niet sterk geautomatiseerd. Sterk geautomatiseerd zijn elementen die niet of nauwelijks gemanipuleerd kunnen worden, waarbij de spreker niet of nauwelijks een keuze heeft. Ze zijn stabielier dan niet sterk geautomatiseerde elementen, die wel gemanipuleerd kunnen worden, waarbij de spreker wel een keuze heeft. Sterk geautomatiseerd is bijvoorbeeld het 'accent', in de zin van uitspraakgewoonten (verder: *uitspraak*). De spreker heeft hier nauwelijks invloed op. Ook als hij zich ervan bewust geworden is, kan hij zijn uitspraak moeilijk afleeren. Een Twent zal als hij verder voortreffelijk Standaardnederlands spreekt, toch nog snel te herkennen zijn aan bijvoorbeeld de monoftongische uitspraak van de *ee* of aan de uitspraak van de *ui*, welke laatste klank in zijn dialect niet voorkomt. Ook 'accent' in de zin van intonatie (verder: *intonatie*) is sterk geautomatiseerd. Een spreker kan weliswaar voor een mededelende of vragende intonatie kiezen, maar hoe hij die intonatie precies realiseert, onttrekt zich voor een belangrijk deel aan zijn controle. Ook het 'accent' in de zin van klemtoon (naar plaats, en aard: bijvoorbeeld nadruk, lengte of toon) (verder: *klemtoon*) is over het algemeen sterk geautomatiseerd. Zo zal een Fransman die Nederlands probeert te spreken, sterk de neiging hebben steeds de klemtoon achteraan te plaatsen. Bij de andersoortige, niet sterk geautomatiseerde taalelementen is er sprake van een keuze: men kiest een bepaalde constructie, volgorde, bepaalde woorden, enz.

Omdat uitspraak, intonatie en klemtoon (samengevat: *fonetiek*) het meest hardnekkig zijn in vergelijking met de andere elementen, hebben we hier wel het meest fundamentele onderscheid te pakken, namelijk dat tussen +geautomatiseerd en –geautomatiseerd. Merk op dat de meeste onderscheidingen die we maken, een kwestie van graad zijn: + en – betekenen dus meer en minder. Het onderscheid tussen + en – is eigenlijk te grof, maar het is wel een manier om greep op de materie te krijgen.²¹

2. *Graad van abstractie*. Hiermee kunnen we binnen de niet sterk geautomatiseerde elementen een volgende grote onderscheiding aanbrengen. We onderscheiden tussen *+abstract* en *-abstract*, en introduceren, om meer greep op de materie te krijgen, ook nog een tussencategorie \pm *abstract*. Abstracte taalelementen zijn stabiel dan niet-abstracte, meer concrete taalelementen. Zeer concrete taalbouwsels zijn bijvoorbeeld de inhoudswoorden: *huis* heeft een heel specifieke vorm en een heel specifieke betekenis. Zeer abstracte taalbouwsels zijn bijvoorbeeld de syntactische constructies. 'Abstract' wil zeggen dat de constructie (goedgeels) in algemene grammaticale termen is te formuleren, bijvoorbeeld als subject + gezegde + direct object. Zulke abstracte bouwsels kunnen telkens opnieuw lexicaal worden ingevuld. Concrete voorbeelden zijn *ik gooi de bal* en *de vrouw ziet hem*. Een ander voorbeeld is de constructie met *hebben/krijgen* + direct object + bepaling van gesteldheid: *hij heeft/krijgt de klas rustig*. Abstract zijn ook volgordes als SVO, OVS, VSO: *ik zie de man, de man zie ik, zie ik de man?* Een Groninger zal eerder een typisch Groningse constructie als (*heb je nog sigaretten?*) *nee, ik heb geen meer* (zonder *er*) in zijn Standaardnederlands gebruiken dan een typisch noordoostelijk woord als *siepel* 'ui'. En hij zal ook te herkennen zijn aan zijn duidelijke voorkeur voor de 'groene' volgorde, ook waar de standaardtaalspreker liever de 'rode' gebruikt.²²

Hierboven is gesproken van inhoudswoorden. We moeten hierbij denken aan woorden die in de vergeleken taalvariëteiten duidelijk verschillend zijn: noordoostelijk, Gronings, maar ook Twents *siepel* - Standaardnederlands *ui*. We denken hierbij niet aan 'dezelfde' woorden (woorden in T1 en T2 die door de taalgebruiker worden geïdentificeerd) met een andere klankvorm: Twents *hoes* - Standaardnederlands *huis*. In het laatste geval hebben we met een *lexicaal-fonologisch* verschil te maken, dat niet met een uitspraakverschil moet worden verward. Van een *uitspraakverschil* is sprake wanneer in het dialect 'dezelfde klank' wordt gebruikt als in de standaardtaal maar deze anders wordt uitgesproken. Zo kiest een Twent wanneer hij de Standaardnederlandse vorm *eend* gebruikt, vanuit het Standaardnederlands gezien de juiste klank *ee* maar kan hij deze nog wel op zijn Twents uitspreken, dat wil zeggen, monoftongisch en genasaleerd. Binnen de, nogal instabiele, lexicale fonologie moet rekening worden gehouden met woorden waarin het klankverschil tussen de beide variëteiten te herleiden is tot een distributioneel verschil. Een voorbeeld hebben we met Westfries *sk* tegenover Standaardnederlands *sch*, in bijvoorbeeld *skool* tegenover *school*. (De *k* komt in het Standaardnederlands in deze context alleen voor in een aantal leenwoorden, onder andere in *ski* en *Skandinavië*.) Een dergelijke distributioneel bepaalde klank zal zich, door de vaste verbinding waarin hij voorkomt, stabiel gedragen dan een niet-distributioneel bepaalde klank.

Een bijzondere positie nemen de functiewoorden in. Deze zijn weliswaar niet altijd even scherp tegenover de inhoudswoorden af te bakenen maar blijken toch in allerlei opzichten een duidelijk eigen rol te spelen.²³ Functiewoorden zijn woorden die relaties leggen binnen of tussen zinnen (adposities, voegwoorden) of verwijzen (voornaamwoorden). Ook de lidwoorden en de hulpwerkwoorden (in ieder geval *worden, hebben, zijn*) kunnen we tot deze groep rekenen. Deze woorden heb-

ben meer een grammaticale functie dan een concrete betekenis. De ‘betekenis’ van functiewoorden is nogal abstract. ‘Abstract’ wordt hier niet, zoals zo-even, gebruikt in de zin van ‘in algemene termen te formuleren’, maar meer in de zin van ‘vaag, ruim, moeilijk onder één noemer te brengen’. Het is bijvoorbeeld heel moeilijk te zeggen wat precies de betekenis is van het voorzetsel *met*. We houden in beide gevallen de term *abstract* aan. Functiewoorden zijn stabielier dan inhoudswoorden. Ze kunnen qua inherente S-stabiliteit het beste tot de syntaxis gerekend worden. Een voegwoord als *swenst* ‘terwijl’ zal, vergeleken met inhoudswoorden, gemakkelijker in het Standaardnederlands van een Vlaming doordringen. Behalve dat de functiewoorden abstract zijn, hebben ze in de zin ook weinig klemtoon. Ook daardoor vallen ze minder op, wat hun inherente S-stabiliteit nog eens versterkt.

Het is echter nog niet zo gemakkelijk constructies en functiewoorden precies tegenover elkaar af te bakenen. In de hierboven genoemde constructie met *hebben/krijgen* + direct object + bepaling van gesteldheid komt immers een functiewoord, namelijk het hulpwerkwoord *hebben* c.q. *krijgen*, voor. We zouden dit geval dus ook onder de functiewoorden kunnen rangschikken. Omgekeerd zouden we een geval als *swenst hij binnen was* ‘terwijl hij binnen was’, omdat we ook hier met een syntactische verbinding te maken hebben, tot de constructies kunnen rekenen. Het lijkt het beste het begrip constructie te beperken tot verbindingen op zinsniveau (verbindingen die een predicaat bevatten): *ik gooi de bal; de vrouw ziet hem; hij heeft/krijgt de klas rustig; (heb je nog sigaretten?) nee, ik heb geen meer; swenst hij binnen was*. Verbindingen met hulpwerkwoorden (*heeft/krijgt*) en voegwoorden (*swenst*) rekenen we dus tot de constructies. Bij functiewoorden hebben we te maken met verbindingen op woordgroepniveau, als *met/aan het/haar hart, met de/zijn handen in de/zijn zak* (voorzetselverbindingen met een lidwoord of een bezittelijk voornaamwoord), of met zelfstandig gebruikte voornaamwoorden, als *ik, die, zich*, enz. Het verschil tussen de constructies en de functiewoorden kan echter moeilijk blijven, waaruit blijkt dat ze terecht in de syntaxis worden samen genomen.

Tussen de inhoudswoorden en de functiewoorden nemen de bijwoorden een tussenpositie in (\pm abstract). Met bijwoorden bedoel ik hier bijwoorden van tijd, plaats, graad, causaliteit en modaliteit. Voorbeelden zijn Twents *mangs* ‘soms’, *weg* ‘vandaan’ (bijvoorbeeld in *waar kom je weg?*), *onmeunig* ‘zeer, erg, heel’, *midlrwiel* ‘intussen’ en *kanwean* ‘misschien’. Bijwoorden zijn woorden die meer uitwendige aspecten van standen van zaken noemen. De betekenis ervan wordt, vergeleken met die van de functiewoorden, misschien al wat inhoudelijker, maar daarom mogen we ze nog niet tot de inhoudswoorden rekenen.²⁴ Met bijwoorden bedoel ik hier dus niet bijvoorbeeld de bijwoorden van hoedanigheid, die een meer concrete betekenis hebben, bijvoorbeeld *snel* in *snel lopen*.²⁵

De morfologie is divers. Neem de ablautverschijnselen bij de sterke werkwoorden, een voorbeeld van *interne flexie*. Deze verschijnselen sluiten bij de lexicale fonologie aan. Het gaat hier om morfologische verschillen die gebaseerd zijn op een verschil in klankvorm van de stam-elementen. Een voorbeeld hebben we in de verleden tijd enkelvoud met Twents *sleup* - Standaardnederlands *sliep*.²⁶ Omdat het

morfologisch verschijnsel van de ablaut aansluit bij de lexicale fonologie, en we eerder hebben gezien dat de lexicaal-fonologische verschijnselen nogal instabiel zijn, zouden we dat ook voor de ablaut kunnen aannemen. Daar komt bij dat hier slechts in beperkte zin sprake is van regels. De opvallendste 'regel' in het Standaardnederlands is die voor de werkwoorden van klasse 1: *stijgen - steeg - gestegen*, vooral omdat er hier betrekkelijk veel van zijn. Het gaat hier ook om verschijnselen in beklemtoonde syllabe: de, op zichzelf stabiele, klemtoon laat de toch al instabiele ablaut nog eens extra opvallen. Naast de interne is er de *externe flexie* (kortweg: *flexie*), met uitgangen, soms met betekenisverschillen (*inherente flexie*), zoals tussen enkelvoud en meervoud bij substantieven, soms alleen maar syntactisch bepaald (*contextuele flexie*), zoals we bij de werkwoordsvervoeging vinden, bijvoorbeeld in (*ik loop - (wij) lopen*). De flexie doet aan de syntaxis denken: in de eerste plaats vanwege de regels die daarbij een rol spelen, in de tweede plaats door de uitgangen, een soort morfemen, die aan de functiewoorden doen denken. Zo gezien neemt de flexie dus een positie in die vrij dicht bij die van de syntaxis zit. Dat is minder het geval bij de afleiding, met pre- en suffixen: deze elementen zitten minder dicht tegen de functiewoorden aan en zijn meer verwant met de inhoudswoorden. Bovendien gaat het bij de afleiding, zoals trouwens ook bij de samenstelling, weliswaar om regels, maar het bereik van die regels is, in vergelijking met de regels van de flexie, vaak kleiner, en er zijn over het algemeen ook meer uitzonderingen op.

Opvallend is dat flexie maar zelden wordt overgedragen, tenzij de betreffende taalvariëteiten nauw verwant zijn. Zo zal Zeeuws *eiers* 'eieren', met de uitgang *-ers*, gemakkelijk in het Standaardnederlands van een Zeeuw doordringen. Morfologische reductie is wel een gewoon verschijnsel, vooral wanneer het taalvariëteiten betreft die heel verschillend van elkaar zijn. Zo zal een Nederlander die slechts weinig Pools spreekt, vooral de nominatief gebruiken, terwijl deze taal zeven naamvallen kent. De morfologie wordt in zo'n geval in het beginstadium van het tweede-taalverwervingsproces als ballast ervaren.²⁷

Het blijkt dus dat de morfologie wat betreft stabiliteit nogal divers is. Door de bank genomen bevindt de morfologie zich echter qua abstractiegraad in een middenpositie.²⁸

3. *Verskil tussen gebruik en vorm.* Behalve de graad van abstractie is er het onderscheid tussen gebruik en vorm. Dit is uiteraard geen kwestie van graad: het gaat om het een of het ander. Gebruik is stabielier dan vorm. Anders geformuleerd: vorm valt sneller op dan gebruik.

Bij de oostelijke *band-lek*-constructie (*ik heb de band lek*) gaat het om een bepaald gebruik van een ook in het Standaardnederlands bekende constructie: *hebben* + direct object + bepaling van gesteldheid (specimen van een nog algemenere constructie met bepaling van gesteldheid, bijvoorbeeld *ik verf de deur groen*). Typisch oostelijk is het gebruik van de constructie in het geval dat iets (tijdelijks) het subject overkomt: iemand krijgt onderweg een lekke band zonder dat hij daar (uiteraard) op uit is geweest. In het westen is alleen mogelijk *eindelijk had ik de*

klas rustig, waarbij inspanning van het subject is geïmpliceerd. Dat betekent dat de constructie in kwestie in het Twents een extra gebruikswijze heeft; in het westelijke Nederlands gebruikt men in dat geval *ik heb een lekke band* (een andere *hebben*-constructie, die in het Twents dan juist een gebruikswijze mist). Omdat het hier subtiele gebruiksverschillen (zo men wil subtiele verschillen in betekenis) betreft, zal de Twent al gauw zijn typische *band-lek*-constructie in het Standaardnederlands gebruiken. Dat geldt ook voor een voorzetsel als *met* in *zij heeft het met het hart*. In beide taalvariëteiten komen het voorzetsel *met* en het bepaalde lidwoord *het* voor, maar in het Twents hebben die hier een ruimer gebruik, ten koste van het voorzetsel *aan* en het bezittelijk voornaamwoord *haar*. Het is een ander geval wanneer het Twents een duidelijk *andere* constructie heeft, die in het Standaardnederlands niet voorkomt. Die zal eerder opvallen bij het aanleren van Standaardnederlands. Analoge gevallen die steunend zouden kunnen zijn voor de dialectconstructie en het doordringen daarvan kunnen bevorderen, komen dan in het Standaardnederlands niet voor. Denk aan *we zijn wandelen geweest*. Het Nederlands heeft in dit geval twee infinitieven (*we zijn wezen wandelen*), maar het Twents heeft hier infinitief + verleden deelwoord, waarmee ook een volgordeverschil gepaard gaat. We beschouwen dit als een *vormverschil*. Tot de vorm behoort dus ook de woordvolgorde. Vergelijk verder de (oorspronkelijk) Twentse volgorde *je moet dit afmaken laten* (een ‘groene’ volgorde die in het Standaardnederlands merkwaardig is). Een voorbeeld van een duidelijk ander functiewoord heeft het Twents niet. Maar vergelijk het Engelse *by* met het Nederlandse *door*. Een Nederlander zal in zijn Engels niet gauw het voorzetsel *door* gebruiken. Heeft hij in de gaten dat *door* met *by* geïdentificeerd kan worden, dan zou hij wél heel goed alle gebruikswijzen van *door* op *by* kunnen overbrengen. Hij zegt dan *I walked by the forest* in plaats van *I walked through the forest*.

Ook bij de inhoudswoorden speelt het verschil tussen gebruik en vorm een rol. In Twents *siepel* tegenover Standaardnederlands *ui* hebben we een vormverschil (verschillende woorden). In Twents *hoes* tegenover Standaardnederlands *huis* hebben we eveneens een vormverschil, maar dan bij ‘dezelfde’ woorden (lexicale fonologie). In Twents *kuieren* ‘praten’ tegenover Standaardnederlands *kuieren* ‘wandelen’ hebben we een betekenisverschil, maar misschien is dit wel zo groot dat we van verschillende woorden moeten spreken. Dergelijke duidelijke betekenisverschillen zijn net zo opvallend als vormverschillen. Er kan ook van een subtiel betekenisverschil sprake zijn. Een Nederlander zal *lopen* met Duits *laufen* identificeren en *laufen* behalve in de zin van ‘hard lopen’ ook in de zin van ‘gewoon lopen’ gebruiken, omdat de betekenissen nauw bij elkaar aansluiten. (‘Gewoon lopen’ wordt in het Duits bij voorkeur met *gehen* aangeduid.) In zo’n geval spreken we van een verschil in gebruik, in dit geval van wat als hetzelfde woord ervaren wordt. Zo’n gebruiksverschil valt niet gauw op.

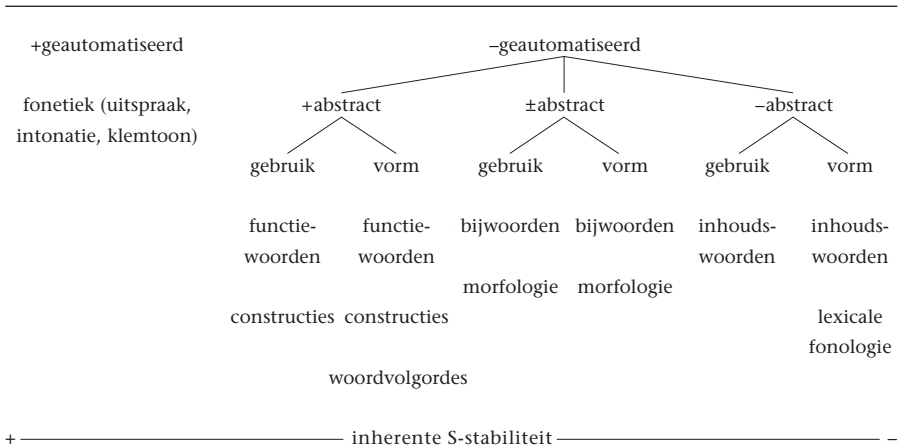
Dezelfde redeneringen kunnen we opstellen ten aanzien van gebruik en vorm bij de bijwoorden en in de morfologie. We sluiten af met een paar voorbeelden uit de laatste categorie. Een andere flexieuitgang, qua vorm, hebben we met *-ers* in Zeeuws *eiers* tegenover *-eren* in Standaardnederlands *eieren*, dezelfde uitgang, *-en*

in Standaardnederlands *kunnen*, maar met een ander gebruik, na *je*, hebben we in Zeeuws gekleurd Standaardnederlands *je kunnen blijven slapen*. In Twents *maakn* (verleden tijd) tegenover Standaardnederlands *maken* (tegenwoordige tijd) hebben we ondanks een belangrijke vormovereenkomst met verschillende uitgangen te maken: het betekenisverschil is daarvoor te duidelijk (vergelijk bij de inhoudswoorden *kuieren*).²⁹

Omdat duidelijke betekenisverschillen (als het ware homonymie over de taalvariëteiten heen) bij vormverschillen aansluiten, zal ik ze voortaan ook tot laatstgenoemde categorie rekenen. Bij subtiele betekenisverschillen (als het ware polysemie over de taalvariëteiten heen) sluiten de betekenissen bij elkaar aan, bij duidelijke betekenisverschillen doen ze dat niet, wat de taalgebruiker verhindert de woorden in kwestie met elkaar te identificeren. Bij vormverschillen in het algemeen gaat het dus steeds om gevallen waarin de taalgebruiker geen identiteit ervaart.

We kunnen de primaire factoren en de relaties waarin zij tot de verschillende soorten taalelementen staan (in aansluiting bij Van Bree 1992) als volgt in schema brengen. Bij het opstellen van het schema ben ik ervan uitgegaan dat de graad van abstractie (+abstract, ±abstract, -abstract) in de hiërarchie hoger zit dan het verschil tussen gebruik en vorm, maar het zou ook andersom kunnen zijn. Op grond van reeds verricht onderzoek is nog niet duidelijk aan welke hiërarchie we de voorkeur moeten geven. Voorlopig ga ik ervan uit dat de gegeven hiërarchie de juiste is.

Schema 3. Primaire factoren in relatie tot de verschillende soorten taalelementen

Het schema laat duidelijk zien dat er geen sprake is van een eenvoudige dichotomie van stabiele en instabiele elementen, maar dat er sprake is van graduele verschillen. Van Coetsem spreekt in verband hiermee van een *stabiliteitshiërarchie* (*stability gradient*).

Het schema komt overeen met wat van tweede-taalverwervingsprocessen bekend is. Het schema komt ook, gedeeltelijk, overeen met de resultaten van het on-

derzoek in Borne (Van Bree 1990, 1992). Daar zullen we nu dieper op ingaan.³⁰ In het onderzoek in Borne ging het om de vraag naar de invloed van het dialect op de standaardtaal en niet, zoals in dit boek, om de vraag naar de invloed van de standaardtaal op het dialect. Nagegaan werd in hoeverre Twenten twentismen in hun Standaardnederlands doorlieten. De in Borne gevonden stabiliteitshiërarchie is weergegeven in het volgende schema. Voor een goed begrip: het gaat in dit schema in het verband van deze paragraaf primair om verschillen in S-stabiliteit. Met andere woorden: hoe leren Twenten de standaardtaal aan? (Omdat dit van invloed is op de standaardtaalvariëteit zoals die in Twente gesproken wordt, is er ook sprake van V-stabiliteit. Met andere woorden: wat gebeurt er met de standaardtaal wanneer die onder invloed van het Twents komt te staan?)

We zien in het schema drie rangordes. Rangorde I is gebaseerd op een vergelijking in schijnbare tijd (*apparent time*). Daarbij worden de dialectscores van de jongeren gedeeld door die van de ouderen (J:O). Het getal tussen haakjes geeft de verhouding weer tussen de dialectscores van de ouderen en de jongeren per talige categorie of subcategorie over alle tests samengenomen. Rangorde II is gebaseerd op een vergelijking in werkelijke tijd (*real time*).³¹ Daarbij worden de gemiddelde dialectscores van de totale groep (ouderen en jongeren) (G) vergeleken met de in de literatuur gevonden oude dialectnorm. Het getal tussen haakjes geeft het gemiddelde percentage van de dialectscores weer voor de totale groep per talige categorie of subcategorie over alle tests samengenomen.³² Om beter greep op de materie te krijgen middel ik de beide rangordes. Het resultaat is rangorde III (R).³³

Schema 4. Stabiliteitshiërarchie Borne

	I (J:O)	II (G)	III (R)
functiewoorden (gebruik)	1 (0.94)	2 (67)	1.5
constructies (gebruik)	2 (0.91)	1 (69.8)	1.5
bijwoorden (gebruik, vorm) ³⁴	3 (0.87)	4 (14.2)	3.5
woordvolgordes ³⁵	4 (0.79)	3 (27.2)	3.5
inhoudswoorden (vorm)	5 (0.65)	5 (4.7)	5
morfologie (gebruik, vorm)	6 (0.23)	6 (3.6)	6
lexicale fonologie	7 (0)	7 (0)	7

Toelichting: J:O = jong gedeeld door oud, G = gemiddeld, R = gemiddelde van J:O en G.

Volgens verwachting scoren de, tot de syntaxis behorende, functiewoorden (gebruik) en constructies (gebruik) in Borne hoog: in de stabiliteitshiërarchie delen ze met 1.5 de eerste en de tweede plaats. De, eveneens tot de syntaxis te rekenen, woordvolgordes scoren minder hoog en komen met de bijwoorden (gebruik en vorm) met 3.5 gezamenlijk op de derde en vierde plaats. De woordvolgordes zitten daarmee te laag, de bijwoorden te hoog. Meer in overeenstemming met de hiërarchie van schema 3 zou het zijn als de bijwoorden van de twee de lagere en de woordvolgordes de hogere plaats innamen. De overige elementen, de morfologie

(gebruik en vorm), de inhoudswoorden (vorm) en de lexicale fonologie, scoren volgens verwachting lager: ze bezetten respectievelijk de zesde, vijfde en zevende plaats. Niet in overeenstemming met de hiërarchie van schema 3 is hier de plaats van de morfologie: ze komt lager uit dan we zouden verwachten. De oorzaak kan zijn dat er in het interview in Borne niet zoveel morfologische items waren opgenomen, waaronder zich dan ook nog enkele opvallende umlautgevallen bevonden: bijvoorbeeld Twents *lempke* - Standaardnederlands *lampje*. Eigenlijk kunnen we over de rangordeverhouding van de onderste drie categorieën maar weinig zeggen. Enerzijds omdat we bij de vergelijking in schijnbare tijd (rangorde I), doordat ze op zeer lage scores bij zowel de ouderen als de jongeren gebaseerd zijn (zie Van Bree 1992), met nogal onbetrouwbare deelgetallen te maken hebben. Anderzijds omdat we bij de vergelijking in werkelijke tijd (rangorde II) met nogal dicht bij elkaar liggende percentages te maken hebben. Als gevolg hiervan is ook rangorde III voor deze drie categorieën dubieus. We zouden de drie laagst geplaatste categorieën daarom net zo goed op één hoop kunnen gooien.

Niet onderzocht werden in Borne onder andere de als +geautomatiseerd gekarakteriseerde elementen, maar aangenomen kan worden dat deze zeer hoog gescoord zouden hebben. De andere elementen die niet getoetst werden, zijn functiewoorden (vorm), constructies (vorm) en inhoudswoorden (gebruik). Door het ontbreken van deze elementen en ook doordat bij de bijwoorden en de morfologie gebruik en vorm niet afzonderlijk zijn bekeken, ontstaat een onvolledig beeld, waardoor onduidelijk blijft wat hoger in de hiërarchie van schema 3 thuishoort, de graad van abstractie of het verschil tussen gebruik en vorm. Dat zou pas duidelijk geworden zijn wanneer een volledig interview was afgenomen, waarin van alle (sub)categorieën, waar mogelijk, gebruiks- en vormgevallen afzonderlijk waren opgenomen. Wanneer uit de scores van het onderzoek zou blijken dat de gebruiksgevallen allemaal hoog scoorden en de vormgevallen allemaal laag, zouden we aan een omgekeerde hiërarchie kunnen denken, met het verschil tussen gebruik en vorm op een hogere plaats in het schema dan de graad van abstractie.

2.3.3. Secundaire factoren

Primaire factoren bepalen verschillen die zich voordoen tussen de globale (sub)categorieën: inhoudswoorden, syntaxis (functiewoorden, constructies, woordvolgordes), morfologie, enz. (Hierbij moet dan nog uitgesplitst worden naar gebruik en vorm: gebruik van inhoudswoorden, vorm van inhoudswoorden, enz.) Secundaire factoren bepalen verschillen die zich voordoen binnen de globale (sub)categorieën. Het gaat daarbij bijvoorbeeld niet om de verhouding van de inhoudswoorden tot de andere categorieën maar om de verhouding van de verschillende individuele inhoudswoorden ten opzichte van elkaar. Zoals in paragraaf 2.3.1 is gesteld, hebben secundaire factoren te maken met toevallige eigenschappen of omstandigheden van de talen die bij een tweede-taalverwervingsproces betrokken zijn.

Secundaire factoren hebben de mogelijkheid twee kanten op te werken, in de richting van T2, of andersom, in de richting van T1; dat wil zeggen: ze kunnen de stabiliteit van T1-elementen of de instabiliteit van T2-elementen versterken.

Secundaire factoren zijn:

1. *Steun van de regionale omgeving.* We hebben hier duidelijk een secundaire factor. Van steun van de regionale omgeving kan sprake zijn wanneer elementen in een ruimer geografisch gebied dan het onderzochte gebied voorkomen. Van huis uit zijn er stabiele T1-elementen en instabiele T2-elementen (inherente S-stabiliteit; zie par. 2.3.1). Stabiele elementen dringen met steun van de T1-omgeving gemakkelijker door (ze worden minder opvallend, minder bewust), instabiele elementen worden met steun van de T2-omgeving gemakkelijker aangeleerd (ze worden opvallender, bewuster). In het ene geval versterkt de T1-omgeving secundair de S-stabiliteit, bevordert dus het doordringen van elementen, in het andere geval verzwakt de T2-omgeving secundair de S-stabiliteit, bevordert dus het aanleren van elementen. Steun van de regionale omgeving bleek heel duidelijk bij de *bandlek*-constructie, die behalve in Twente in het gehele oosten voorkomt, wat de stabiliteit ervan bevordert. Dit bevordert nog eens extra het doordringen van dit stabiele (syntactische) element in het Standaardnederlands van oostelijke sprekers. Het betreft hier een duidelijk stabiel element. Steun van de regionale omgeving kwam ook naar voren in het onderzoek van Hinskens (1992, 1993). Deze onderzocht voor het Rimbursgse dialect (in Zuidoost-Limburg) verschijnselen van allerlei aard, die in het hier gepresenteerde kader voor het grootste deel vallen onder de fonetiek, de lexicale fonologie en de morfologie, elementen dus met een verschillende stabiliteitsgraad. Hoe wijder verbreed die elementen in de omgeving voorkwamen, des te beter ze zich in het dialect bleken te handhaven, dat wil zeggen, binnen het door mij voorgestelde tweede-taalverwervingsscenario, daarin doordringen (vanuit de Limburgs gekleurde standaardtaal) of daarin worden aangeleerd. Hinskens onderscheidt in zijn onderzoek drie geografische verbredingszones: A, B en C. Dialectelementen die alleen in zone A voorkomen, het gebied waarvan het Rimbursgse dialect deel uitmaakt, vertonen een groter verlies dan elementen die behalve in zone A ook in zone B voorkomen, welke op hun beurt weer een groter verlies vertonen dan elementen die zowel in zone A, B als C voorkomen.³⁶

Steun van de regionale omgeving werkt door middel van contacten met sprekers uit naburige plaatsen en streken, bijvoorbeeld bij jongeren via streekscholen en bij ouderen via vormen van werk. Enerzijds kunnen die contacten ertoe leiden dat stabiele elementen die in een wijde omgeving worden gehoord, nog eens extra sterk in het bewustzijn worden verankerd, terwijl dat bij stabiele elementen die lokaal beperkt zijn, niet gebeurt. Anderzijds kunnen ze ertoe leiden dat bepaalde, lokaal beperkte instabiele elementen in het spreken worden onderdrukt, terwijl andere, ruim verspreide instabiele elementen juist worden gehandhaafd. Het laatste doet denken aan het onderscheid dat Schirmunski (1930) maakt tussen *primaire* en *secundaire dialectkenmerken*. De lokaal beperkte primaire dialectkenmerken zijn opvallender en worden daardoor gemakkelijker opgegeven uit angst om niet begrepen of uitgelachen te worden. De wijder verbreide secundaire dialectkenmerken zijn minder opvallend en worden daardoor gemakkelijker

gehandhaafd.³⁷ Deze dialectkenmerken vinden we in het regiolect terug (vgl. Hoppenbrouwers 1990).³⁸

Als gevolg van het al dan niet onderdrukken ervan worden bepaalde elementen niet meer (zo goed) of juist nog wel aangeleerd. De ouders zullen bepaalde oude dialectvormen die ze zelf nog wel kennen, niet meer zo vaak gebruiken, waardoor de kinderen deze vormen niet meer zo vaak horen en niet meer zo goed aanleren. Wat de ouders niet onderdrukken, zullen de kinderen uiteraard nog wel goed kunnen aanleren. Het eigenlijke dialectverlies vindt dus plaats bij de overdracht van de ene generatie op de andere.³⁹

2. *Frequentie*. Bedoeld is hier *tekenfrequentie* (*token frequency*), dit ter onderscheiding van *typefrequentie*, die ook wel wordt aangeduid als *functionele belasting*.⁴⁰

Het frequent voorkomen van T1-elementen leidt tot versterking van hun S-stabiliteit: des te stabielere deze elementen worden, des te gemakkelijker zij zullen doordringen in T2. Het frequent voorkomen van T2-elementen leidt tot verzwakking van hun S-stabiliteit: des te instabieler deze elementen worden, des te gemakkelijker zij worden aangeleerd. Vergelijk voor de rol van frequentie bij overdracht misschien het verschil in Borne (Van Bree 1990, 1992) tussen enerzijds de benefactiefconstructie en anderzijds de *band-lek*-constructie en de possessieve datief: de benefactief komt lager uit (dringt dus minder goed in het Standaardnederlands door), wellicht als gevolg van een geringere frequentie. Vergelijk voor de rol van frequentie bij het aanleren van het dialect in Haaksbergen en Enschede (Van Bree 1985, 1992) de Twentse 3e persoon enkelvoud tegenwoordige tijd, die beter wordt aangeleerd dan de (minder frequente) verleden tijd.⁴¹

Opmerking. Steun van de regionale omgeving en frequentie lijken op elkaar maar moeten toch goed van elkaar worden onderscheiden. Bij steun van de regionale omgeving gaat het om de frequentie waarmee bepaalde elementen in de omgeving worden gehoord. Bij frequentie als secundaire factor, het onderwerp van deze paragraaf, gaat het om de frequentie waarin bepaalde elementen in de plaats zelf worden gebruikt. Zo kan een bepaald element binnen de plaats zelf weinig worden gebruikt maar in de wijde omgeving vaak worden gehoord, terwijl het met een ander element juist andersom gesteld is. Het eerste element is dan te kenmerken als [-frequent, +regionale steun], het andere element als [+frequent, -regionale steun].

3. *Structurele eenvoud*. Van Coetsem spreekt van *gestructureerdheid* (*structuredness* (*systematicity*)). Hierbij kunnen we in de eerste plaats denken aan *doorzichtigheid* van patronen. De duidelijkste voorbeelden daarvan levert ons de morfologie. Een patroon is volledig doorzichtig wanneer bij een vorm van het type a steeds een vorm van het type b hoort en bij een vorm van het type b steeds een vorm van het type a. Een voorbeeld van een tot op grote hoogte doorzichtig patroon vinden we binnen het systeem van de Standaardnederlandse diminutievorming. Bij een substantief met lange vocaal + *m* komt altijd het diminutiefsuffix *-pje*: *raam* - *raampje*,

enz., bij een substantief met korte vocaal + *m* het diminutiefsuffix *-etje*: *ram* - *rammetje*, enz. Omgekeerd geldt dat *raampje* alleen de diminutiefvorm bij *raam* kan zijn en *rammetje* de diminutiefvorm bij *ram* of eventueel bij een vorm *ramme*. Een voorbeeld van een duidelijk ondoorzichtig patroon vormen de verleden-tijdsvormen bij de werkwoorden met een infinitief op *-ijgen*: we kunnen op grond van de vorm niet voorspellen of bij *stijgen* de verleden-tijdsvorm *steeg* of *stijgde* zal optreden of bij *hijgen* *heeg* of *hijgde*. Andersom is het patroon overigens wel doorzichtig: bij een verleden-tijdsvorm van het type *-eeg* of *-ijgde* hoort in ieder geval een infinitief op *-ijgen*.

Doorzichtigheid in T2 vermindert de S-stabiliteit en zorgt ervoor dat elementen gemakkelijker worden aangeleerd. Mogelijk is de keerzijde hiervan dat doorzichtigheid in T1 de S-stabiliteit versterkt en ervoor zorgt dat elementen gemakkelijker doordringen. Hiervoor zijn echter geen onderzoeksgegevens beschikbaar.⁴² Vergelijk voor de rol van doorzichtigheid bij het aanleren van het dialect het onderzoek in Haaksbergen en Enschede (Van Bree 1985, 1992), waar de diminutieven het ongeveer even goed doen als de pluralia van de substantieven, terwijl de laatste toch wel frequenter zijn. Het diminutiefsysteem is echter doorzichtiger. In het onderzoek van Prillwitz (1995) naar structuurverlies in Goor en Denekamp bleken de diminutieven er als gevolg van doorzichtigheid goed uit te komen, terwijl de pluralia een chaotisch beeld opleverden.⁴³

Een ander aspect van structurele eenvoud betreft *de mate van gedifferentieerdheid* van een bepaald patroon. Een voorbeeld levert het onderzoek naar veranderingen bij de Twentse diminutieven in Van Bree 1997. Voor de diminutiefvorming in het Twents (die ook al even in noot 29 is aangestipt) kunnen twee hoofdregels worden onderscheiden. Ten eerste treedt umlaut op wanneer de vocaal daarvoor geschikt is. Vergelijk *boom* - *beumke* met umlaut en *dief* - *diefke* zonder umlaut. Ten tweede treedt een *k*- of een *j*-suffix op al naargelang de klank waarop het grondwoord eindigt. Vergelijk *boom* - *beumke*, met na lange vocaal + *m* een *k*-suffix, en *haan* - *hèèntje*, met na lange vocaal + *n* een *j*-suffix. Het *k*-suffix is Twents, het *j*-suffix komt behalve in het Twents ook voor in het Standaardnederlands. Bij de veranderingen die plaatsvinden, verdwijnt eerst de umlaut en daarna het *k*-suffix. De ontwikkeling is dus als volgt: *beumke* > *boomke* > *boompje*. Er is sprake van een implicatienele ordening: de umlaut impliceert het *k*-suffix maar omgekeerd impliceert het *k*-suffix niet de umlaut.⁴⁴ Het *k*-suffix handhaaft zich met andere woorden beter dan de umlaut. Hierbij speelt onder andere de factor structurele eenvoud een rol: het gebruik van het suffix, waarbij alleen een keuze bestaat tussen *-k* en *-j*, en *-j* alleen voor kan komen na bepaalde consonanten (*t*, *d*, *n*, *l* en mogelijk *r*), is structureel eenvoudiger, dat wil zeggen, minder gedifferentieerd dan dat van de umlaut, waarbij zeven vocaalalternaties, bij telkens een andere grondvocaal mogelijk zijn.

We zouden ook nog met productiviteit als factor kunnen rekening houden. Productiviteit en structurele eenvoud zijn echter geen factoren die helemaal onafhankelijk van elkaar zijn: voor productiviteit is een bepaalde mate van structurele eenvoud nodig, dus een bepaalde mate van doorzichtigheid en een niet al

te grote gedifferentieerdheid. Als de mate van structurele eenvoud te klein wordt, dus de mate van doorzichtigheid te klein en de gedifferentieerdheid te groot, is productiviteit niet goed denkbaar meer.⁴⁵ Om de afhankelijke relatie die er tussen de twee bestaat, zal ik alleen structurele eenvoud als factor in mijn onderzoek opnemen.⁴⁶

4. *Afwezigheid van concurrentie*. Een op zichzelf staande vorm in T1 is stabielier dan een vorm die concurrentie ondervindt van andere vormen, en zal gemakkelijker doordringen, een op zichzelf staande vorm in T2 is instabielier dan een vorm die concurrentie ondervindt van andere vormen, en zal gemakkelijker worden aangeleerd. (Impliciet speelt hier in feite ook weer de factor frequentie een rol.) Bij concurrentie is er in feite sprake van variatie binnen de variëteit.

Een voorbeeld van concurrentie hebben we bij het Standaardnederlandse werkwoord *zijn*, waarnaast ook *wezen* kan optreden: *daar moet je niet zijn/wezen*. Concurrentie is bijvoorbeeld afwezig bij het Standaardnederlandse werkwoord *worden*.

Naar het effect van de concurrentiefactor is tot dusver geen onderzoek gedaan. Ik noem deze factor hier omdat het mij waarschijnlijk lijkt dat deze van invloed kan zijn. In het hier beschreven onderzoek is ermee rekening gehouden.⁴⁷

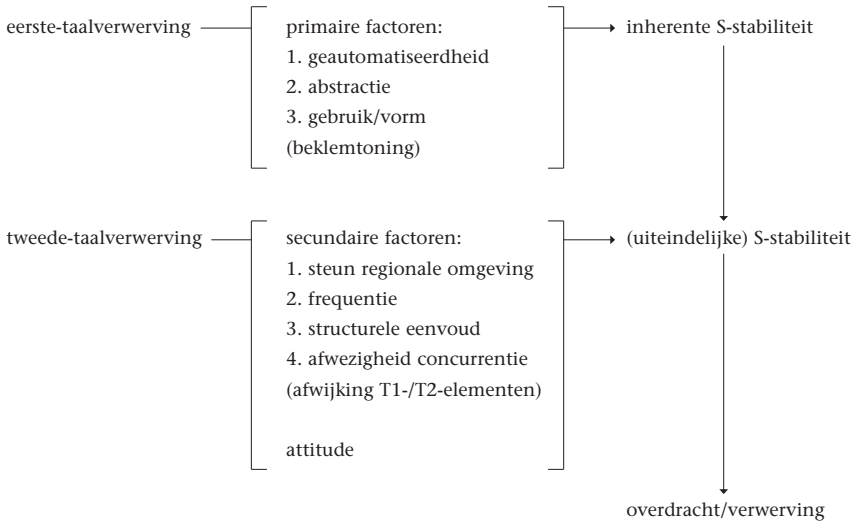
Meerdere secundaire factoren kunnen in bepaalde gevallen samenwerken. We kijken hier nogmaals naar de veranderingen die plaatsvinden bij de Twentse diminutieven. Zoals we hiervoor al hebben gezien, was structurele eenvoud daarbij een van de factoren. Een andere factor is frequentie: het *k*-suffix komt ook voor bij die diminutieven die geen umlaut hebben. Volgens Van Bree (1997) speelt er ook nog iets anders een rol, namelijk analogie (overgeneralisatie): het *k*-suffix is analogisch uit te breiden naar die gevallen waarin gewoonlijk het *j*-suffix wordt gebruikt doordat het daarvoor als oude vorm nog altijd min of meer optioneel is.

2.3.4. Afsluiting

Behalve met primaire en secundaire factoren moeten we in het tweede-taalverwervingsproces nog rekening houden met attitudinale factoren. Van bewuste elementen, bijvoorbeeld binnen de lexicale fonologie, of elementen waarvan de spreker zich bewust geworden is, bijvoorbeeld uitspraak, kunnen we ons goed voorstellen dat hij die om de een of andere reden handhaaft. Deze als karakteristiek voor het dialect ervaren elementen geven hem de mogelijkheid zijn regionale of sociale identiteit tot uitdrukking te brengen.

In een schema kunnen we de stabiliteitsontwikkeling, met de daarin optredende factoren, als volgt in beeld brengen:

Schema 5. De stabiliteitsontwikkeling

De combinatie van primaire en secundaire factoren bepaalt in het tweede-taalverwervingsproces wat voor de verschillende elementen de uiteindelijke mate van S-stabiliteit zal zijn: een grotere mate van S-stabiliteit leidt dan eerder tot overdracht, een kleinere mate van S-stabiliteit eerder tot verwerving.

2.4. V-stabiliteit

Tot dusver is de S-stabiliteit besproken, de stabiliteit gerelateerd aan de spreker. Nu betrekken we ook de V-stabiliteit, de stabiliteit gerelateerd aan de variëteit, in de bespreking.

Om het proces van dialectverlies te begrijpen is het goed hierin twee prototypische stadia te onderscheiden: een eerste stadium met de generatie waarvoor het dialect T1 is en de standaardtaal T2, en een tweede stadium met de generatie waarvoor het omgekeerde het geval is, dus met de standaardtaal als T1 en het dialect als T2. Dit is een uiterst schematische voorstelling van zaken. In werkelijkheid bestaan er, over de generaties heen, vele overgangsstadia: voor generatie 1 is het dialect nog helemaal T1, voor generatie 2 is behalve het dialect ook de standaardtaal al in geringe mate T1, enz. In het algemeen zal er sprake zijn van een min of meer gelijktijdige verwerving van dialect en standaardtaal, waarbij de talige dominantie, over de generaties heen, langzaam van het dialect naar de standaardtaal opschuift.⁴⁸ Ik werk echter met twee prototypische stadia omdat dat een goede manier is om greep op de materie te krijgen. In een schema kunnen we de stadia op de volgende manier in beeld brengen:

Schema 6. De prototypische stadia

We moeten dit schema als volgt begrijpen. Het eerste (prototypische) stadium wordt vertegenwoordigd door de ouders (algemener: de ouderen). De taal die zij als kind aanleerden, was het dialect. Later leren de ouders op basis van dit dialect (T1) de standaardtaal (T2) aan. Stabiele elementen uit het dialect dringen daarbij door in de standaardtaal, minder stabiele dialectelementen lukt het niet daarin door te dringen. Bij de ouders is er sprake van een schools tweede-taalverwervingsproces: de standaardtaal leren ze voor een belangrijk deel aan op school. Waarschijnlijk draagt dat ertoe bij dat de verwerving van de standaardtaal vrij ver gaat, zodat alleen de duidelijk stabiele elementen uit het dialect in de standaardtaal worden teruggevonden. Dat zullen dus, als we uitgaan van schema 3, de elementen uit de fonetiek (uitspraak, intonatie, klemtoon) en de syntaxis (functiewoorden, constructies, woordvolgordes) zijn. Het tweede-taalverwervingsproces komt, met andere woorden, vrij dicht bij zijn voltooiing. De zo aangeleerde standaardtaal gebruiken de ouders in formele situaties, terwijl ze in informele situaties het dialect blijven gebruiken. Er is echter één informele situatie waarvoor dat niet helemaal meer geldt, namelijk de situatie waarin de ouders tegen hun kinderen spreken. De ouders gaan over op het spreken van de standaardtaal tegen de kinderen omdat dat de taal is waarin zij hun kinderen willen laten opgroeien. De achterliggende gedachte daarbij is dat de standaardtaal de kinderen meer perspectieven biedt in het toekomstig maatschappelijk leven.⁴⁹

Voor het eerste stadium kan het onderzoek in Borne (Van Bree 1990, 1992) model staan. Het ging daarin, zoals gezegd, om het doordringen van het dialect in de standaardtaal. Nagegaan werd in hoeverre Twenten twentismen in hun Standaardnederlands doorlaten. (Zie par. 2.3.2.) Zoals we gezien hebben, bleek in Borne inderdaad de syntaxis gemakkelijk door te dringen, in ieder geval voorzover het de functiewoorden (gebruik) en de constructies (gebruik) betrof. Woordvolgordes drongen minder gemakkelijk door en moesten hun plaats delen met de bijwoorden (gebruik en vorm). Van de, niet in Borne onderzochte, fonetiek (uitspraak, enz.) heb ik aangenomen dat ze zich ook zeer stabiel zou hebben gedragen.

De kinderen (algemener: de jongeren) zijn de vertegenwoordigers van het tweede (prototypische) stadium. De taal die zij in eerste instantie aanleren, waarin zij worden opgevoed, is de door de ouders gesproken standaardtaal. Op basis van de standaardtaal (T1) leren zij later het dialect (T2) aan. Ze vangen het op, niet alleen van hun ouders, die vaak onderling dialect blijven spreken, maar eventueel ook van hun grootouders en zeker van hun leeftijdgenoten op straat (de *peer*

group). Vooral de kinderen die wat leeftijd betreft boven hen zitten, spelen daarbij een belangrijke rol. Anders dan bij de ouders wat betreft de standaardtaal is er bij de kinderen dus wat betreft het dialect niet sprake van een schools maar van een natuurlijk tweede-taalverwervingsproces. Omdat de kinderen het dialect vooral op straat moeten aanleren, hebben ze in vergelijking met de generatie van de ouders een gebrekkig dialectaanbod. Daarbij ontbreekt bij het aanleren van het dialect het corrigerende voorbeeld van de ouders. Het gevolg is een 'gebrekkig aanleren' van het dialect, een situatie die bekend staat als *imperfect learning*. Ze kan gelden als de voornaamste bron voor de 'achteruitgang' van het dialect. Als gevolg van *imperfect learning* blijven de kinderen halverwege steken in het tweede-taalverwervingsproces. Het proces blijft ver van voltooiing verwijderd. We kunnen deze kinderen met een term van Dorian (1981), die het taalverlies bij het Gaelic in Schotland onderzocht, als *semi-speakers* aanduiden.⁵⁰

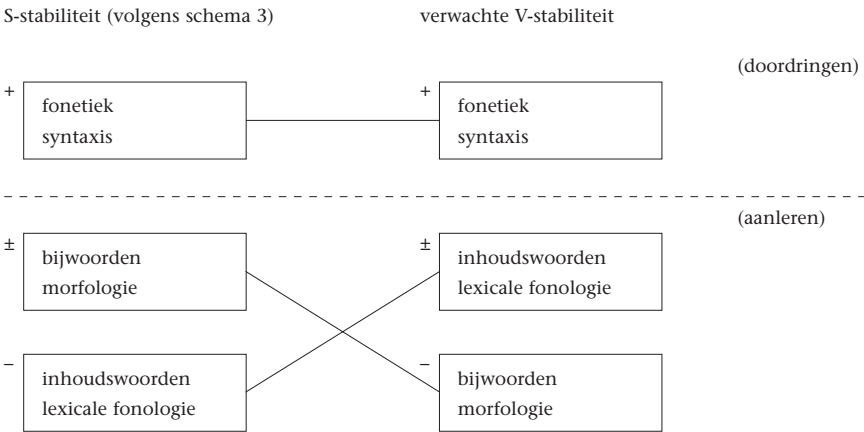
Wat zijn nu precies de gevolgen van *imperfect learning*? Anders gezegd: wat blijft er in het tweede stadium over van het dialect? Voor het antwoord op deze vraag nemen we de kinderen als uitgangspunt: de veranderingen in het dialect moeten we immers uiteindelijk bij deze groep situeren. Om te beginnen is het goed te bedenken wat voor standaardtaal de kinderen aanleren. Omdat de ouders de standaardtaal op basis van het dialect hebben aangeleerd, zal dit een dialectisch gekleurde standaardtaal zijn, een standaardtaal waarin stabiele elementen uit het dialect terechtgekomen zijn. Op basis van de dialectisch gekleurde standaardtaal gaan de kinderen het dialect aanleren. De met de standaardtaal meegekomen stabiele elementen van dialectische oorsprong brengen zij daarin over. De dialectische fonetiek en syntaxis zullen zo opnieuw in het dialect terechtkomen. De duidelijk stabiele elementen die in het eerste stadium gemakkelijk zijn doorgedrongen vanuit het dialect in de standaardtaal, dringen dus ook in het tweede stadium gemakkelijk door, maar nu vanuit de standaardtaal in het dialect. Deze elementen met een hoge S-stabiliteit zullen dus ook een hoge V-stabiliteit hebben.

De overige dialectelementen, de duidelijk instabiele elementen en de midden-elementen, dringen niet gemakkelijk door en zullen door de kinderen moeten worden aangeleerd. Zij putten daarvoor uit het gebrekkig dialectaanbod. De verwachting is dat de duidelijk instabiele elementen van het dialect, volgens schema 3 de inhoudswoorden en de lexicale fonologie, door hun opvallendheid goed worden aangeleerd. Deze elementen met een lage S-stabiliteit zouden dus een hoge V-stabiliteit moeten hebben. Die V-stabiliteit zal wel minder hoog zijn dan die van de duidelijk stabiele elementen, die wel gemakkelijk doordringen: doordringen (overdracht, impositie) is een zeer onbewust, mechanisch proces, aanleren (verwerving) vindt bewuster plaats en bereikt maar zelden het punt van voltooiing. Van de elementen die zich in schema 3 in het midden bevinden, de morfologie en de bijwoorden, kunnen we aan de ene kant verwachten dat ze niet zo goed doordringen als de duidelijk stabiele elementen. Aan de andere kant zullen ze door hun mindere opvallendheid ook minder goed worden aangeleerd dan de duidelijk instabiele elementen. Anders gezegd: ze zijn te opvallend om gemak-

kelijk door te dringen en te onopvallend om gemakkelijk te worden aangeleerd. Deze elementen met een gemiddelde S-stabiliteit zullen dus een lage V-stabiliteit hebben.⁵¹

De verwachtingen aangaande de dialectbeheersing in het tweede stadium heb ik samengebracht in het volgende schema. Boven de stippellijn zijn de elementen vermeld die vooral doordringen (overdracht, impositie), onder de stippellijn de elementen die vooral worden aangeleerd (verwerving). In de linkerkolom is, volgens schema 3, de hiërarchie van de S-stabiliteit weergegeven, in de rechterkolom de hiërarchie van de verwachte V-stabiliteit (betreffende het dialect). Als we de gelijke onderdelen uit de hiërarchieën met elkaar verbinden, blijken de twee onderste lijnen elkaar te kruisen.

Schema 7. Verwachte dialectbeheersing tweede stadium

Voor het tweede stadium kan het onderzoek in Haaksbergen en Enschede (Van Bree 1985, 1992) model staan. Ook aan dit onderzoek zullen we een uitvoerige bespreking wijden.⁵² Het ging in het onderzoek in Haaksbergen en Enschede om het aanleren van het dialect. In het volgende schema zien we de in deze plaatsen gevonden stabiliteitshiërarchie. Voor een goed begrip: het gaat hier om de V-stabiliteit. Met andere woorden: hoe ontwikkelt het dialect zich onder invloed van de standaardtaal?

We zien in het schema weer drie rangordes (vgl. schema 4). Rangorde I (J:O) is gebaseerd op een vergelijking in schijnbare tijd. De getallen tussen haakjes geven de verhoudingen weer tussen de dialectscores van de ouderen en de jongeren per talige categorie of subcategorie. Rangorde II (G) is gebaseerd op een vergelijking in werkelijke tijd. De getallen tussen haakjes geven de gemiddelde percentages van de dialectscores weer voor de totale groep per talige categorie of subcategorie.⁵³ Om beter greep op de materie te krijgen middel ik de beide rangordes. Het resultaat is rangorde III (R).

Schema 8. Stabiliteitshiërarchie Haaksbergen en Enschede

	I (J:O)	II (G)	III (R)
constructies (gebruik)	1 (1)	1 (99)	1
bijwoorden (gebruik, vorm) ⁵⁴	2 (0.92)	3 (74.5)	2.5
lexicale fonologie	3 (0.85)	2 (80)	2.5
morfologie (gebruik, vorm)	4 (0.78)	4 (68)	4
inhoudswoorden (vorm)	5 (0.73)	5 (43)	5
woordvolgordes	6 (0.7)	6 (26)	6

Toelichting: J:O = jong gedeeld door oud, G = gemiddeld, R = gemiddelde van J:O en G.

We zien dat van de elementen die in schema 3 een duidelijk stabiele plaats innemen, in Haaksbergen en Enschede de syntactische constructies (gebruik), geheel volgens verwachting, hoog scoren: in de stabiliteitshiërarchie bezetten ze een duidelijke eerste plaats. Geheel niet volgens verwachting is dat binnen de syntaxis de woordvolgordes zo laag scoren: ze komen er op de laatste, zesde plaats. Weliswaar zouden we verwachten dat de woordvolgordes, omdat het daarbij altijd om opvallende vormelementen gaat (zie schema 3), iets lager uitkomen dan de constructies (maar daar als syntactisch onderdeel toch bij aansluiten), maar nu blijken ze wel heel laag uit te komen.⁵⁵ In Borne kwamen de woordvolgordes minder laag uit. De functiewoorden zijn in Haaksbergen en Enschede niet onderzocht, maar daarvoor kunnen we op grond van het onderzoek in Borne aannemen dat ze even goed voor de dag gekomen zouden zijn als de constructies. In Borne bezetten de functiewoorden namelijk een even hoge plaats als de constructies (zie schema 4). Ze drongen er gemakkelijk door vanuit het dialect in de standaardtaal. Verwacht kan worden dat ze daarom in het tweede stadium ook wel gemakkelijk zullen doordringen vanuit de standaardtaal in het dialect. Van de eveneens niet onderzochte fonetiek mag worden aangenomen dat ook deze bij het onderzoek hoog gescoord zou hebben.

Van de duidelijk instabiele elementen uit schema 3 wordt in Haaksbergen en Enschede alleen de lexicale fonologie goed aangeleerd: samen met de bijwoorden (gebruik en vorm) bezet ze met 2.5 de tweede en derde plaats. Een attitudinale factor kan hierbij een rol spelen, namelijk het gevoel dat juist klanken karakteristiek zijn voor een dialect. De inhoudswoorden (vorm) worden veel minder goed aangeleerd: deze komen in Haaksbergen en Enschede op de op een na laatste, vijfde plaats. Wat kan hiervan de oorzaak zijn? Normaal probeert iemand die een vreemde taal leert, zo snel mogelijk zo veel mogelijk inhoudswoorden aan te leren, omdat die juist zo belangrijk zijn voor de communicatie. Merkwaardig is dat dat bij een kind dat een dialect aanleert, niet gebeurt. Dat komt doordat een kind dat met de standaardtaal opgroeit, in een heel andere situatie verkeert. Het kind groeit op in een omgeving die helemaal door de standaardtaal, niet alleen de talig maar ook de sociaal dominante taal, is gestempeld: standaardtalige inhoudswoorden dringen zich heel sterk aan het kind op en laten als het ware in zijn hoofd geen

plaats voor dialectische inhoudswoorden. Ook de verstaanbaarheid is geen stimulan om de dialectwoorden aan te leren: iedereen in de omgeving van het kind spreekt en verstaat standaardtalige inhoudswoorden. Spreekt het kind dialect, dan wordt het ook wel begrepen wanneer het daarin standaardtalige inhoudswoorden gebruikt. Omstandigheden die het aanleren van een T2 bevorderen, namelijk een duidelijke T2-omgeving en de noodzaak om verstaan te worden, ontbreken dus. Maar dat geldt ook voor andere taalonderdelen. Er moet dus meer in het spel zijn. Een verklaring zou ook kunnen zijn dat de inhoudswoorden een nogal ongestructureerde verzameling van losse elementen vormen die over het algemeen weinig frequent zijn in vergelijking met andersoortige elementen, zoals klankcorrespondenties. De gemiddelde klankcorrespondentie komt immers vaker voor dan het gemiddelde woord. In feite hebben we hier dus met de werking van twee secundaire factoren te maken: gestructureerdheid (van een verzameling) en frequentie (of preciezer: het ontbreken van beide). Het ontbreken van gestructureerdheid en de geringe gemiddelde frequentie zijn dus allerminst bevorderlijk voor de leerbaarheid van de dialectische inhoudswoorden. Deze taalelementen hebben dus in het eerste stadium een lage S-stabiliteit (ze dringen niet vanuit het dialect in de standaardtaal door), maar worden blijkens het onderzoek in Haaksbergen en Enschede in het tweede stadium, tegen de verwachting in, toch niet goed aangeleerd. Als gevolg daarvan hebben zij ook een lage V-stabiliteit. Dat de dialectische inhoudswoorden in het tweede stadium niet goed worden aangeleerd, komt dus doordat de standaardtalige inhoudswoorden daar gemakkelijk doordringen. Tegen de verwachting in hebben de standaardtalige inhoudswoorden in het tweede stadium een hoge S-stabiliteit.⁵⁶

Van de elementen die zich in schema 3 in het midden bevinden, is in Haaksbergen en Enschede alleen de morfologie op de verwachte plaats terechtgekomen: als we de onverklaarbare plaats van de woordvolgordes en de verklaarbare plaats van de inhoudswoorden buiten beschouwing laten, bevindt de morfologie (gebruik en vorm) zich met de vierde plaats op de juiste plaats onder in de stabiliteitshiërarchie. De bijwoorden (gebruik en vorm) delen, zoals we gezien hebben, hun plaats met de lexicale fonologie. In overeenstemming met de theorie zou het zijn als van de twee plaatsen (2 en 3) de lagere plaats door de bijwoorden en de hogere door de lexicale fonologie werd ingenomen. De bijwoorden zouden dan dichterbij de morfologie terechtkomen (zie schema 7). Ze zitten echter hoger in Haaksbergen en Enschede. Hetzelfde zagen we in Borne: ook daar zaten de bijwoorden 'te hoog'. Blijkbaar is het zo dat de bijwoorden niet alleen maar worden aangeleerd maar dat er ook iets van doordringt (ze zitten als het ware voor een deel boven de stippellijn in schema 7). Dat zou kunnen betekenen dat we schema 3 moeten bijstellen: misschien moeten de bijwoorden meer dan de morfologie in de buurt van de duidelijk stabiele elementen (fonetiek, syntaxis) worden ingedeeld. Dat zou dan ook betekenen dat ze niet midden tussen de inhoudswoorden en de functiewoorden zitten maar dichterbij de laatste dan bij de eerste.

Vooraf bij de middenelementen van schema 3 spelen de secundaire factoren een belangrijke rol: steun van de regionale omgeving, frequentie, structurele eenvoud

en afwezigheid van concurrentie (voor voorbeelden zie hiervoor). Maar frequentie en steun van de regionale omgeving spelen zeker ook een belangrijke rol bij de lexicale fonologie en ook wel bij de inhoudswoorden.⁵⁷

Het is de bedoeling van het in dit boek beschreven onderzoek om aan de hand van het Katwijks de (V-)stabiliteitshiërarchie in het geval van dialectverlies aan een nadere toetsing te onderwerpen. Verder zal ik nagaan in hoeverre de hiervoor besproken secundaire factoren (zie par. 2.3.3) op de verschillen in stabiliteit van invloed zijn. In hoofdstuk 3 zal ik zowel voor de stabiliteitshiërarchie als voor de vier secundaire factoren hypothesen formuleren.

3. Doel van het onderzoek – hypothesen

Uit wat in het vorige hoofdstuk behandeld is, heb ik voor het onderzoek een aantal hypothesen afgeleid.

Net als in Haaksbergen en Enschede gaat het in het onderzoek in Katwijk aan Zee om de vraag naar de invloed van de standaardtaal op het dialect: in hoeverre wordt het dialect, terwijl het onder invloed van de standaardtaal staat, nog goed aangeleerd? Anders gezegd: wat gebeurt er met het dialect in de prototypische situatie van het tweede stadium, waarin het dialect (T2) op basis van de standaardtaal (T1) wordt aangeleerd? We zijn gericht op de V-stabiliteit, op wat er over de generaties heen met het dialect gebeurt.

Het onderzoek is gericht op een toetsing van de stabiliteitstheorie. In verband hiermee zijn in paragraaf 1.3 in voorlopige vorm twee onderzoeksdoelen geformuleerd. We kunnen deze onderzoeksdoelen nu preciezer formuleren: het eerste onderzoeksdoel houdt in een nadere toetsing van de stabiliteitshiërarchie, het tweede een toetsing van de in het vorige hoofdstuk besproken secundaire factoren.

In verband met het eerste onderzoeksdoel, de nadere toetsing van de stabiliteitshiërarchie, is hypothese 1 (zie hierna) geformuleerd. Voor deze hypothese baseer ik mij in eerste instantie op het onderzoek in Haaksbergen en Enschede. In Haaksbergen en Enschede kwam de volgende stabiliteitshiërarchie tevoorschijn, van meer naar minder stabiel: constructies (gebruik) - bijwoorden (gebruik en vorm) / lexicale fonologie - morfologie (gebruik en vorm) - inhoudswoorden (vorm) - woordvolgordes. Deze hiërarchie was vrij goed uit de ontwikkelde theo-

rie te verklaren. Een probleem vormden wel de inhoudswoorden, maar daar hebben we een bevredigende verklaring voor kunnen geven. Een tweede probleem waren de woordvolgordes, met hun merkwaardige lage plaats. Misschien is die het gevolg van ongelukkig gekozen test-items (zie noot 55). Volgens de theorie zou de logische plaats voor de woordvolgordes een plaats na de constructies (gebruik) zijn. De woordvolgordes maken weliswaar deel uit van de syntaxis maar, anders dan bij de constructies het geval is, gaat het daarbij in ieder geval altijd om opvallende vormelementen. Door hun opvallendheid zullen de woordvolgordes binnen de syntaxis een minder stabiele plaats innemen dan de constructies: ze dringen minder vanzelf door, maar we verwachten toch dat ze een betrekkelijk hoge plaats in de rangorde zullen innemen. Een probleem vormde verder nog de hoge plaats van de bijwoorden (gebruik en vorm). Volgens de theorie (zie schema 7) zouden de bijwoorden op een lage plaats moeten uitkomen, maar blijkbaar worden ze niet alleen maar aangeleerd maar dringen ze voor een deel ook door. Dat verklaart hun hoge plaats in de rangorde. Ze zitten dichterbij de buurt van de functiewoorden dan van de inhoudswoorden. Het lijkt gerechtvaardigd om wat betreft de plaats van de bijwoorden niet de theorie te volgen maar uit te gaan van de resultaten in Haaksbergen en Enschede. We worden daarin gesteund door Borne, waar de bijwoorden ook een hoge plaats innamen. Niet te voorspellen is echter wat de onderlinge rangordeverhouding van de bijwoorden en de lexicale fonologie zal zijn. Niet getoetst in Haaksbergen en Enschede zijn de functiewoorden, maar daarvoor mogen we op grond van het onderzoek in Borne aannemen dat ze even hoog uitkomen als de constructies. Evenmin onderzocht is de fonetiek, maar het ligt voor de hand gezien de hardnekkigheid ervan dat ze in de stabiliteitshiërarchie de hoogste plaats zal innemen.

De in Haaksbergen en Enschede gevonden resultaten plus de daaraan toegevoegde overwegingen leiden voor het Katwijks tot de formulering van de volgende hypothese:

Hypothese 1: Het proces van structuurverlies in het Katwijks verloopt volgens de volgende (V-)stabiliteitshiërarchie, van meer naar minder stabiel: fonetiek - functiewoorden (gebruik) / constructies (gebruik) - woordvolgordes - bijwoorden (gebruik en vorm) / lexicale fonologie - morfologie (gebruik en vorm) - inhoudswoorden (vorm).

De functiewoorden delen in deze hypothese hun plaats met de constructies: op grond van Borne is niet uit te maken welke van de twee syntactische subcategorieën hoger uitkomt. De woordvolgordes hebben overeenkomstig de overwegingen hiervoor hun plaats na de constructies gekregen. De bijwoorden delen hun plaats met de lexicale fonologie.

In verband met het tweede onderzoeksdoel, de toetsing van de secundaire factoren, zijn hypothesen 2 tot en met 5 geformuleerd:

Hypothese 2: Elementen die gesteund worden door hun regionale omgeving, zullen gemakkelijker doordringen c.q. gemakkelijker worden aangeleerd dan elementen die niet gesteund worden door hun regionale omgeving.

Hypothese 3: Elementen die (meer) frequent voorkomen, zullen gemakkelijker doordringen c.q. gemakkelijker worden aangeleerd dan elementen die niet (of minder) frequent voorkomen.

Hypothese 4: Elementen die structureel eenvoudig zijn, zullen gemakkelijker doordringen c.q. gemakkelijker worden aangeleerd dan elementen die niet structureel eenvoudig zijn.⁵⁸

Hypothese 5: Elementen die geen concurrentie van andere elementen ondervinden, zullen gemakkelijker doordringen c.q. gemakkelijker worden aangeleerd dan elementen die wel concurrentie van andere elementen ondervinden.

In het onderzoek van Van Bree (1985, 1990, 1992) worden waar het gaat om de vergelijking in schijnbare tijd, doorgaans alleen groepen ouderen en jongeren vergeleken. Het is de bedoeling van dit onderzoek om behalve ouderen en jongeren ook middenleeftijdsgroepen te onderscheiden. Hiermee hoop ik een completer beeld te krijgen van de manier waarop het proces van structuurverlies verloopt. Omdat niet precies duidelijk is wat ik hierbij allemaal kan en mag verwachten, beschouw ik dit als een verkennend onderdeel, waarvoor ik dus verder geen hypothesen formuleer.

Voordat ik nu uiteenzet hoe ik de hypothesen in concreto zal toetsen (zie hoofdstuk 5 passim), is het nodig dat ik een overzicht geef van de grammatica van het Katwijks in contrastering met het Standaardnederlands (zie hoofdstuk 4).

4. Overzicht van de grammatica

4.1. Verantwoording

4.1.1. Inleidende opmerkingen

In dit hoofdstuk geef ik een contrastief overzicht van de Katwijkse grammatica. Uitgangspunt daarbij is het oude, in Overdiep & Varkevisser 1940 beschreven Katwijks, aangevuld met materiaal uit Overdiep & Varkevisser 1949. Beide bronnen wil ik aan elkaar gelijkstellen: voor het woordenboek is, althans voor een deel, ook gebruik gemaakt van het materiaal dat voor de grammatica is verzameld (zie hfdst. 1). Ik beschouw het woordenboekmateriaal als van gelijke ouderdom als het materiaal dat aan de grammatica ten grondslag ligt.

Dit contrastieve overzicht is om twee redenen nodig. In de eerste plaats is het nodig het materiaal van Overdiep op een meer overzichtelijke manier te presenteren. Met alle waardering voor het door Overdiep geleverde werk (zie hfdst. 1) moet geconstateerd worden dat de overzichtelijkheid bij hem nogal te wensen over laat. In de tweede plaats is het nodig het materiaal te schiften. Veel van wat bij Overdiep bijvoorbeeld aan syntaxis staat, is eigenlijk meer spreektaal dan Katwijks dialect.

In de grammatica wordt om te beginnen een vergelijking gemaakt tussen het oude Katwijks en het Standaardnederlands. Daarbij wordt het Katwijks gezien vanuit het Standaardnederlands: ons theoretisch uitgangspunt is immers een kind dat op basis van zijn Standaardnederlands als T1 Katwijks als T2 aanleert (zie par. 2.4). In de vergelijking wordt uiteraard allereerst op verschillen geattendeerd, maar daarnaast soms ook op overeenkomsten: wanneer bijvoorbeeld, in het geval van

de lexicale fonologie, een klank st.ndl. x alleen maar correspondeert met kw. y, zal y sterker staan dan wanneer naast st.ndl. x niet alleen kw. y maar ook kw. x voorkomt. De vergelijking is uitdrukkelijk synchroon. Incidentele diachrone veranderingen dienen slechts ter verduidelijking.

Uit de vergelijking komt een groot aantal *correspondenties* tevoorschijn. Voor deze correspondenties wordt nagegaan, voornamelijk voorzover het de verschillen betreft, wat daarin het aandeel is van de secundaire factoren: steun van de regionale omgeving, frequentie, structurele eenvoud en afwezigheid van concurrentie (zie par. 2.3.3). Zoals zal blijken, was het niet in alle gevallen even goed mogelijk over deze factoren duidelijkheid te verkrijgen. In het algemeen geldt hier dat hoe lexicaler of syntactischer een dialectverschijnsel is, hoe moeilijker daarover informatie te vinden is.

Hieronder geef ik voor iedere factor aan voor welk deel van de grammatica deze is vastgesteld, welke onderscheidingen gehanteerd worden en wat, voorzover daarvan gebruik kon worden gemaakt, de geraadpleegde bronnen zijn.

4.1.2. Steun van de regionale omgeving

Voor de vaststelling van de steun van de regionale omgeving zijn de voor het Katwijks gevonden verschillen vergeleken met de 'omringende' dialecten: vinden we daarin dezelfde verschillen met de standaardtaal terug als in het Katwijks? Ik heb daarbij twee categorieën onderscheiden. In de eerste categorie breng ik relictverschijnselen onder. In het algemeen gaat het daarbij om overblijfselen van het oude Hollandse dialect. Vroeger kwamen die ruimer verspreid voor binnen Holland, maar tegenwoordig in afnemende mate in een aantal verspreide plaatsen, met name Katwijk. Voorzover deze verschijnselen in het Katwijks voorkomen, worden ze nog maar weinig gesteund vanuit de omgeving. Voorzover de oorspronkelijke spreiding valt na te gaan, blijkt deze nogal wisselend te zijn. Soms betreft ze heel Zuid-Holland, soms alleen het kustgebied of een ander beperkt gebied. Om met zekerheid te bepalen of iets een relictverschijnsel is, zouden we telkens per element een onderzoek moeten verrichten. Omdat dit te tijdrovend zou zijn en door gebrek aan gegevens ook vaak niet mogelijk, baseer ik mij op de in de beschikbare literatuur (zie hierna) vervatte informatie. Als iets alleen in Katwijk voorkomt, of in beperkte mate ook elders, ga ik ervan uit dat het (waarschijnlijk) een relictverschijnsel is. Een voorbeeld is kw. *ie* voor st.ndl. *ee* in *stien* (par. 4.2.1: (8)). Overigens vallen onder relictverschijnselen ook verschijnselen die historisch gezien op een typisch Katwijkse ontwikkeling lijken te berusten. Een voorbeeld daarvan zou kunnen zijn de werkwoordsvorm *hàài* 'had' (par. 4.2.2.3.3). In de tweede categorie breng ik onder algemeen Zuid-Hollandse of nog algemener voorkomende verschijnselen. Die verschijnselen, als ze ook in Katwijk voorkomen, worden dus wel door de omgeving gesteund. Een voorbeeld zijn de meervouden op *-ies* bij de verkleinwoordvorming (par. 4.2.2.1.2). Gevallen uit de eerste categorie duid ik aan als relictverschijnselen, die uit de tweede categorie als algemeen Hollandse verschijnselen. Ik gebruik deze laatste aanduiding ook in het geval de verspreiding verder reikt dan het Zuid-Hollandse gebied.

Steun van de regionale omgeving is in principe na te gaan voor alle grammatica-onderdelen. Bij de woordenschat (par. 4.2.4) ga ik deze echter niet na. Het zou te ver voeren voor ieder woord of iedere uitdrukking apart te bepalen wat de geografische verspreidheid ervan is.

Voor gegevens betreffende de steun van de regionale omgeving voor Katwijkse dialectverschijnselen heb ik mij hoofdzakelijk gebaseerd op de volgende bronnen: Van den Berg 1959, Van Bree 1977 en 1987, Daan & Francken 1972-1977, Van Haeringen 1962, Heeroma 1935, Van Loey 1970, Weijnen 1966, 1968 en 1991 en de *Dialektatlas van Zuid-Holland en Utrecht* (1968). In de dialectatlas werden voor de omgeving van Katwijk de dialectzinnen van Noordwijk, Scheveningen, Rijnsburg, Noordwijkerhout, Warmond en Leiden onder de loep genomen. Voorzover deze mij extra informatie konden verschaffen, heb ik nog gebruik gemaakt van enkele voor Zuid-Holland bestaande woordenboeken en woordverzamelingen: Van der Ent 1988 voor de Krimpenerwaard, Goeman 1984 en Van der Spek 1981 voor Zoetermeer, Lafeber 1967 voor Gouda, De Leeuw 1996 voor Giessendam en Neder-Hardinxveld, en Roeleveld 1986 voor Scheveningen. Naar al deze bronnen wordt niet telkens verwezen.

Aanduidingen omtrent de steun van de regionale omgeving worden in het overzicht gegeven na het betreffende dialect-item of de betreffende groep van dialect-items. Ze worden voorafgegaan door de afkorting REGIO. Voor de klanken (lexicale fonologie en fonetiek) vinden we alles nog een keer in schema 9 bij elkaar gezet.

4.1.3. Frequentie

De frequentie (= tekenfrequentie; zie par. 2.3.3) geeft aan hoe vaak een bepaalde correspondentie maximaal valt te verwachten volgens de oude dialectnorm. Ter bepaling van die frequentie zullen we ons zoveel mogelijk op spontaan gespreksmateriaal baseren. Hiervoor kan gebruik gemaakt worden van duidelijk afgebakende corpora.

Raadpleging van een corpus blijkt echter niet altijd mogelijk. Voor sommige grammatica-onderdelen, zoals de binnen de syntaxis te onderscheiden constructies en woordvolgordes, is eenvoudigweg geen corpus beschikbaar dat daarvoor toegankelijk is gemaakt. De frequentie van deze onderdelen zal bovendien zeer laag zijn. Zouden ze al in een corpus gecodeerd voorkomen, dan nog blijft het de vraag of we daarbinnen op een verantwoorde wijze kunnen differentiëren. Weinig frequent zijn ook de elementen uit het lexicon, in ieder geval de inhoudswoorden, uitdrukkingen en bijwoorden (par. 4.2.4), maar bijvoorbeeld ook de telwoorden (par. 4.2.2.5), of onderdelen als de gelexicaliseerde naamvals-s (par. 4.2.2.1.3.2) en oude datief (par. 4.2.2.1.3.4). We kunnen voor deze elementen wel een corpus gebruiken, maar ook nu maakt hun infrequente voorkomen een verdergaande differentiatie onmogelijk.

Voor het bepalen van de tekenfrequentie van de elementen die overblijven, werd gebruik gemaakt van een tweetal corpora.⁵⁹ Zie hiervoor de beide volgende paragrafen.

4.1.3.1. Frequentie bij klanken

Voor de meting van klankfrequenties kan betrekkelijk eenvoudig zelf een corpus worden aangelegd. Een klein corpus spontaan gespreksmateriaal levert al gauw een ruime hoeveelheid klanken op. Voor de aanleg van een corpus organiseerde ik een gesprek tussen twee Katwijkers, een man van 65 jaar en een vrouw van 57 jaar.⁶⁰ Het gesprek duurde één uur en vond, om het zo spontaan mogelijk te laten klinken, plaats in een informele situatie, bij een van de informanten thuis, buiten de aanwezigheid van de onderzoeker (mijzelf). Die was er alleen op de momenten dat de cassette-recorder aan- of uitgezet moest worden. Van de band die het gesprek opleverde, werd een zo volledig mogelijke transcriptie gemaakt. Bij deze transcriptie zijn de gedeelten van het gesprek die niet in het Katwijks maar in het 'Nederlands' gevoerd waren, in het Katwijks weergegeven. Ik geef als voorbeeld de klankcorrespondentie st.ndl. *oe* - kw. *ou*, zoals die in bepaalde woorden, bijvoorbeeld *kouk* en *vroug*, optreedt (zie par. 4.2.1: (32)). In het gesprek zal deze klankcorrespondentie inderdaad *x* keer optreden, maar in *y* gevallen zal voor een verwachte Katwijkse *ou* een Standaardnederlandse *oe* gebruikt worden. Voor het vaststellen van de maximale frequentie van de klankcorrespondentie is het nodig de gevallen *x* en *y* samen te nemen. In de transcriptie heb ik dus *x* plus *y* keer kw. *ou* voor st.ndl. *oe* getranscribeerd. Uit het voorbeeld blijkt dat we eigenlijk dus zonder veel bezwaar ook twee 'standaardtaalsprekers' of twee Limburgers het gesprek hadden kunnen laten voeren. Het ging er uiteindelijk alleen maar om om op basis van dit gesprek een schatting te verkrijgen omtrent de maximaal mogelijke frequentie van bepaalde klankcorrespondenties. Op basis van de transcriptie werd van iedere klankcorrespondentie uit het klankenoverzicht (par. 4.2.1) het totaal aantal mogelijke voorkomens geteld. In schema 9 zijn uiteindelijk alleen de frequentiewaarden voor de vocalen en een tweetal consonantcorrespondenties opgenomen: kw. bilabiale *w* (in de schema's en tabellen: *W*) voor st.ndl. labiodentale *w* en de verbinding kw. *sk* voor st.ndl. *sch*. De overige consonantcorrespondenties bleken minder interessant. Katwijkse consonanten zijn over het algemeen identiek met Standaardnederlandse consonanten. De verschillen die er zijn, komen maar weinig voor en zullen dus over het algemeen zeer zwak staan. De beide consonantcorrespondenties die wel in het schema zijn opgenomen, vormen hierop markante uitzonderingen.

Bij de klanken is het nodig dat er op de gevonden frequentiewaarden nog een speciale bewerking wordt toegepast. Rekening moet namelijk nog gehouden worden met de *distributionele sterkte*. De distributionele sterkte zegt iets over de sterkteverhouding tussen de aan een Standaardnederlandse klank gekoppelde klankcorrespondenties. Een voorbeeld is de Standaardnederlandse *aa*, waarmee vijf Katwijkse klanken corresponderen: *ae*, *a*, *ee*, *e* en *eu*. Deze klanken staan tot elkaar in een verschillende frequentieve verhouding. Zoals in schema 9 te zien is, neemt binnen de klankgroep, of wat ik wil noemen het cluster, qua frequentie de *ae* de belangrijkste plaats in, gevolgd door achtereenvolgens de *a*, de *e*, de *eu* en de *ee*. De distributionele sterkte van de klankcorrespondenties wordt uitgedrukt in over het cluster berekende percentages.

Om het beeld van de sterkteverhoudingen binnen de clusters betrouwbaarder te maken werden aan het schema de frequenties van een aantal klankcorrespondenties toegevoegd die zuiver morfologisch bepaald zijn. Deze klankcorrespondenties treffen we aan bij werkwoordsvormen met interne flexie en niet daarbuiten. Voorzover ze daarbuiten voorkomen, waren ze al in het schema aanwezig. Een voorbeeld van het laatste is de correspondentie st.ndl. *a* - kw. *o*, die behalve in st.ndl. *af* - kw. *of* en st.ndl. *rat* - kw. *rot* ook optreedt in de werkwoordsvormen st.ndl. *dacht(en)* - kw. *docht(e)* en st.ndl. *bracht(en)* - kw. *brocht(e)*. Een klankcorrespondentie die nog niet in het schema aanwezig was, is bijvoorbeeld st.ndl. *a* - kw. *e*, die voorkomt in st.ndl. *kan* - kw. *ken*. Deze strikt morfologische klankcorrespondenties werden alleen voor het schema meegeteld wanneer ze meer dan nul keer in het gesprek voorkwamen. Uiteindelijk werden aan de bestaande klankcorrespondenties slechts drie van zulke klankcorrespondenties toegevoegd. Deze zijn in het schema voorzien van een asterisk.

Bij de werkwoordsvormen is er in een groot aantal gevallen sprake van concurrerende vormen, zowel in het Standaardnederlands als in het Katwijks. Voor de verdeling van de klankcorrespondenties die uit deze concurrerende vormen tevoorschijn komen, is de volgende eenvoudige oplossing bedacht: ze worden verdeeld naar het aantal concurrerende vormen waarvan per werkwoordsvorm sprake is.⁶¹ Een voorbeeld is st.ndl. *zei*, dat correspondeert met kw. *zàài* en *zee*. Het aantal vormen dat voor deze concurrerende vormen in totaal geteld werd, is 22. Deze worden gelijkelijk verdeeld over de klankcorrespondenties st.ndl. *ei* - kw. *àài* en st.ndl. *ei* - kw. *ee*. De laatste correspondentie werd, omdat ze als strikt morfologisch moet worden beschouwd en dus nog niet in het klankenoverzicht was opgenomen, in het schema voorzien van een asterisk (zie hiervoor). Bij concurrerende vormen in het Standaardnederlands is dezelfde werkwijze toegepast. Soms valt bij concurrerende vormen één vorm weg doordat er niet sprake is van een strikte klankcorrespondentie, met een een-op-een-verhouding.⁶² Ook het overeenkomstige deel van het aantal voorkomens vervalt dan. Omdat er hoogstens sprake is van twee concurrerende vormen (zie noot 61), is dat altijd de helft. Zo correspondeert st.ndl. *lag* met kw. *lag* en *làài*. De correspondentie komt in totaal twee keer voor: de ene helft kan bij de klankcorrespondentie st.ndl. *a* - kw. *a* worden opgeteld, de andere helft vervalt omdat hier niet van een strikte klankcorrespondentie (met een een-op-een-verhouding) sprake is.

Vermenigvuldiging van de maximale aantallen voorkomens (de tekenfrequentie) met de distributionele sterkte levert de *kwantitatieve sterkte* op. Dit beschouw ik bij de klanken als de uiteindelijke frequentie. Voortaan spreek ik in plaats van kwantitatieve sterkte bij de klanken, net als bij de andere grammaticaonderdelen, dus van frequentie.

4.1.3.2. Frequentie bij woordverschijnselen

Voor het bepalen van de frequentie van woordverschijnselen kunnen we gebruik maken van het corpus 'gesproken taal van personen met weinig schoolopleiding' (bestaande vooral uit "vrije conversatie in ongedwongen sfeer"), dat afgekort als

S2 is opgenomen in lijst A1 van het frequentiewoordenboek van de Werkgroep Frequentie-Onderzoek van het Nederlands (Uit den Boogaart 1975: 13-14).⁶³ Het taalgebruik in dit corpus zal dicht in de buurt komen van dat van de voor ons onderzoek benaderde informanten. Het corpus is ruim drie keer zo groot als dat waarvan voor de klanken gebruik werd gemaakt (55.725 tegen 13.962 tokens). Maar een groter corpus heft nog niet alle problemen op. Want ook daarin zullen woorden nog altijd vele malen minder frequent voorkomen dan klanken.

Wat de bruikbaarheid werkelijk vermindert, is de standaardtaligheid van het corpus. Wanneer we de frequentie van de Katwijkse dialectvormen op het spoor willen komen, moeten we telkens een vertaalslag naar het Standaardnederlands maken. Hierbij komen we een drietal problemen tegen, wat het vaststellen van de frequentie verhindert. Het eerste probleem is dat er wat betreft de betekenis en het gebruik niet altijd een duidelijke een-op-een-verhouding bestaat tussen een Katwijkse vorm en een Standaardnederlandse vorm. Is de betekenis of het gebruiksveld in het Katwijks ruimer of beperkter dan in het Standaardnederlands, dan is het corpus, omdat nadere betekenis aanduidingen daarin ontbreken, niet bruikbaar. Zo is niet na te gaan wat de frequentie van kw. *alles* is, omdat dit behalve 'alles' ook ruimer, in een specifiek geval 'iedereen' kan betekenen: *alles was 'r* (vgl. par. 4.2.2.4.2). Dit specifieke gebruiksveld wordt in het frequentiewoordenboek onder *iedereen* niet apart gekwantificeerd. Het tweede probleem, dat samenhangt met het eerste, is dat er niet altijd zekerheid bestaat over de betekenis van de Katwijkse vorm in het gebruiksveld. Zo kunnen we van het wederkerend voornaamwoord meervoud *d'rlui* 'zich' niet precies aangeven in welk verband de Katwijker deze vorm zal gebruiken en niet de ernaast voorkomende vorm *d'r ààge* (vgl. par. 4.2.2.4.4). We missen daarbij voor het oude Katwijks de informatie, omdat Overdiep die niet geeft. Het derde probleem treedt op wanneer de Katwijkse dialectvorm een woordgroep is, of die in vertaling zal opleveren. In het corpus worden namelijk alleen losse woorden vermeld en geen combinaties van woorden. Een voorbeeld is het aanwijzend voornaamwoord *dies* (bijvoeglijk gebruikt). Het corpus is daarvoor nog wel te raadplegen op de naar het Standaardnederlands vertaalde vorm *diens* maar niet meer op de combinatie *die zijn* (vgl. par. 4.2.2.4.7).

Het aantal verschillen waarbij de hierboven besproken problemen zich voordeden, bleek uiteindelijk zeer beperkt. Met behulp van lijst A1 van het frequentiewoordenboek kon de frequentie worden vastgesteld van een groot deel van de Katwijkse werkwoordsvormen en enkele Katwijkse voornaamwoorden. Voor categorieën van werkwoordsvormen is in paragraaf 4.2.2.3.3 ook nog gebruik gemaakt van lijst D1. De gevonden frequentiegetallen zijn vermeld onder de betreffende onderdelen. Voor de overige, moeilijk opzoekbare woord- en vormverschijnselen werd in enkele gevallen, voorzover die niet te lexicaal waren, een globale schatting gedaan (niet frequent, weinig frequent, zeer frequent, enz.).

Buiten schema 9 om gedane vermeldingen omtrent de frequentie worden voorafgegaan door de afkorting FREQ.

4.1.4. Structurele eenvoud

We hebben hierbij twee gevallen onderscheiden: *doorzichtigheid* van patronen en *de mate van gedifferentieerdheid* van een bepaald patroon (zie par. 2.3.3). In de praktijk blijkt dat we bij het doordringen van het Katwijks of het aanleren ervan alleen maar met het eerste geval rekening hoeven te houden. Een voorbeeld van een doorzichtig patroon hebben we binnen de Katwijkse verkleinwoordvorming (par. 4.2.2.1.2). Volgens de Katwijkse regels is een verkleinwoord in het enkelvoud een vorm van het type *-je* en in het meervoud een vorm van het type *-ies*: uit een enkelvoudig Katwijks verkleinwoord van het type *-je* zal altijd een meervoud van het type *-ies* gevormd worden, uit een meervoudig Katwijks verkleinwoord van het type *-ies* altijd een enkelvoud van het type *-je*. Het patroon is dus naar twee kanten toe doorzichtig. Ondoorzichtige patronen treffen we bijvoorbeeld aan binnen de meervoudsvorming (par. 4.2.2.1.1): naast een enkelvoud *knie*, waarbij een meervoud *knien* op *-n* optreedt, zal een enkelvoud *pui* voorkomen, waarbij een meervoud *puien* op *-en* optreedt. Het patroon is ook andersom ondoorzichtig: bij het meervoud *blaen* treedt het enkelvoud *blad* op en geen enkelvoud op volle of gensaleerde vocaal. Bij het vaststellen van de doorzichtigheid blijven we binnen het systeem van de Katwijkse grammatica.

Doorzichtigheid is in principe na te gaan voor alle grammaticale patronen. Ze is echter alleen vaak moeilijk vast te stellen. Om uit te maken of een patroon echt doorzichtig is, zou een uitvoerig onderzoek nodig zijn. Overdieps corpusgebaseerde bronnen leveren ons daarvoor in de meeste gevallen niet het benodigde materiaal. Wanneer het zeker is dat een patroon doorzichtig is, vermeld ik dat. Merk ik niets op bij een gesignaleerd patroon, dan is dat waarschijnlijk ondoorzichtig. Vermeldingen omtrent de doorzichtigheid van patronen worden voorafgegaan door de afkorting DOORZ.

4.1.5. Afwezigheid van concurrentie

Gevalen van afwezigheid van concurrentie komen uiteraard in het Katwijks in groten getale voor. Ook concurrentie treffen we vaak aan. Duidelijke voorbeelden van concurrentie vinden we bij de werkwoorden. Voor het Standaardnederlandse *ving* (o.v.t. enk.) bestaan in het Katwijks bijvoorbeeld drie concurrerende vormen: *ving*, *vong*, *vangde*, voor *waren* (o.v.t. mv.) twee: *waere*, *wazze*, en voor *deden* (o.v.t. mv.) weer drie: *dede*, *deje*, *dene*. Het gaat bij concurrentie dus altijd om vormvarianten, met dezelfde betekenis.

Omdat uit het overzicht van de vergelijkende grammatica gemakkelijk is af te lezen wanneer er van concurrentie sprake is, laat ik aparte vermeldingen daarvan achterwege.

4.1.6. Fonisch karakter

Lexicale fonologie en fonetiek zijn in deze grammatica samengenomen onder het hoofd 'klanken' (zie par 4.2.1). In hypothese 1 (hfdst. 3) hebben we de lexicale fonologie en de fonetiek echter als aparte taalcategorieën onderscheiden. Met het oog daarop is het nodig om ook in de vergelijkende grammatica dit onderscheid

aan te brengen. We hebben het dan over het fonisch karakter van de klankverschillen tussen het Standaardnederlands en het Katwijks. Wat de fonetiek betreft beperk ik mij tot de uitspraakverschillen. Intonatie en klemtoon blijven in deze grammatica buiten beschouwing. Als ik voortaan van fonetiek spreek, bedoel ik alleen nog de uitspraakverschillen.

Van een lexicaal-fonologisch verschil is sprake wanneer het Katwijks, gezien vanuit het Standaardnederlands, een duidelijk andere klank heeft, een ander 'foneem'. In de meeste gevallen is deze klank ook in de standaardtaal bekend maar wordt hij aangetroffen in andere woorden. Een voorbeeld hebben we in kw. *bouk* voor st.ndl. *boek*. Het Standaardnederlands heeft net als het Katwijks naast een *oe*-foneem ook het *ou*-foneem maar wel in andere woorden dan het dialect. Theoretisch is het mogelijk dat de Katwijkse klank niet bekend is en zo afwijkend is dat hij daardoor niet met een Standaardnederlandse klank wordt geïdentificeerd. Een voorbeeld daarvan is de *àèu* in kw. *blàèuw* voor st.ndl. *blauw*. Het is in ieder geval moeilijk om zo'n klank als variant van een wel in het Standaardnederlands bestaande klank te beschouwen. Kenmerkend voor een lexicaal-fonologisch verschil is nog dat het soms ook een betekenisverschil met zich mee kan brengen. Dit zien we in bijvoorbeeld een geval als kw. *borst* voor st.ndl. *barst*: *borst* heeft in het Standaardnederlands immers een andere betekenis dan *barst*. Van een fonetisch verschil is sprake wanneer het Katwijks, gezien vanuit het Standaardnederlands, geen duidelijk andere klank heeft, dat wil zeggen, geen ander 'foneem' gebruikt. Er is alleen een verschil in uitspraak. De standaardtaalspreker zal de Katwijkse klank identificeren met een klank die er in zijn taalsysteem het dichtst bij in de buurt komt. De Katwijkse klank is dan als 'variant' te beschouwen van de Standaardnederlandse klank. Anders dan bij een lexicaal-fonologisch verschil kan er bij een fonetisch verschil geen betekenisverschil optreden.

Binnen de fonetische verschillen is een onderscheid te maken tussen verschillen die opvallen en die niet of minder opvallen. Een voorbeeld van een opvallend fonetisch verschil hebben we in kw. *waeter* voor st.ndl. *water*. De 'variant' *ae* die het Katwijks hier heeft, is niet bekend in het Standaardnederlands. (We komen de klank hoogstens tegen in het leenwoord *serre* en de klanknabootsing *blèren*. De meeste Nederlanders spreken de klank in deze woorden overigens uit als de klinker van *berg*.) Omdat de *ae* qua uitspraak het dichtst in de buurt komt van de Standaardnederlandse *aa*, zal de standaardtaalspreker deze, hem tot voor kort nog onbekende klank met die klank identificeren. Dat zijn keuze op de *aa* valt, en niet op de *e*, komt ook omdat hij de klank hoort in voor hem herkenbare woorden (die in het geval van de *aa* ook nog eens zeer frequent zijn). Een niet of minder opvallend fonetisch verschil hebben we in kw. *stoke* voor st.ndl. *stoken*. De gerekte *oo* die het Katwijks hier heeft, vertoont een miniem verschil met de Standaardnederlandse *oo*. Het zal de standaardtaalspreker niet of maar in zeer geringe mate opvallen. Het is ook de vraag in hoeverre hij het verschil kan horen. Voortaan zullen we de opvallende fonetische verschillen aanduiden als *primair fonetische verschillen* en de niet of minder opvallende fonetische verschillen als *secundair fonetische ver-*

schillen.⁶⁴ Opgemerkt moet worden dat de verschillen die hier binnen de fonetiek gemaakt worden, nogal impressionistisch van aard zijn.

De drie categorieën verschillen heb ik hier besproken in volgorde van hun opvallendheid: lexicaal-fonologische verschillen kunnen we beschouwen als het meest opvallend, daarna komen achtereenvolgens de primair fonetische verschillen en de secundair fonetische verschillen. In principe komen voor de bepaling van het fonisch karakter alle klankverschillen uit het klankenoverzicht (par. 4.2.1) in aanmerking. Voor het onderzoek echter, brengen we daarbij dezelfde beperkingen aan als hiervoor zijn aangebracht (vgl. par. 4.1.3.1). In schema 9 is daarom alleen aangegeven wat het fonisch karakter is van de voor de vocalen aangetroffen klankverschillen en de verschillen waarbij de bilabiale *w* en de verbinding *sk* in het geding zijn.

4.1.7. Afsluitende opmerkingen

Terwille van de overzichtelijkheid zijn in het grammaticaoverzicht de verwijzingen naar de bronnen voor het oude Katwijks per onderdeel beperkt gehouden tot een aanduiding van hoofdstukken uit *Overdieps grammatica* (Overdiep & Varkevisser 1940). Naar aanvullingen uit Overdiep & Varkevisser 1949, het Katwijks woordenboek, wordt in het algemeen niet verwezen. Soms zijn aanvullingen van mijzelf afkomstig of uit de *Dialektatlas van Zuid-Holland en Utrecht* (1968). Omdat deze niet uit de tijd van Overdiep afkomstig behoeven te zijn, duid ik ze aan met een asterisk.

Sommige van Overdieps voorbeelden zijn door mij ter verduidelijking aangepast. Meestal heeft zo'n aanpassing betrekking op de door Overdiep gehanteerde spelling. Een belangrijke verandering betreft de spelling van medeklinkers aan het begin of aan het einde van een woord. Ik heb hierbij de spelling van Overdiep, behoudens een enkele uitzondering, telkens aangepast aan de voor de Standaardnederlandse spelling geldende regel van gelijkvormigheid: *hij hep 't edaen* wordt dus *hij heb 't edaen*, *ik sech* wordt *ik zeg*, *dat ferkoft s'n ààge* wordt *dat verkoft z'n ààge* 'dat verkocht zichzelf, werd goed verkocht', *ik hep 't ezààt* wordt *ik heb 't ezààd*, enz. Alleen in die gevallen waarin een *d* aan het begin van een woord zich door assimilatie aanpast aan de stemloze eindmedeklinker van het voorafgaande woord, heb ik de *t* van Overdiep gehandhaafd. Het blijft dus *as-tat* 'als dat', *mit-te* 'met de', *op-te* 'op de', enz., om voor deze gevallen duidelijk aan te geven welke richting de assimilatie uitgaat. Ook in andere gevallen waarin een onjuiste uitspraak zou kunnen ontstaan, is van de gelijkvormigheidsregel afgeweken: *az-'k zijn was* wordt niet *as-'k zijn was* 'als ik hem was'. Wat betreft de klinkers heb ik er in de eerste plaats voor gekozen de verschillende schrijfwijzen voor een en dezelfde klank tot één manier van weergave terug te brengen: de palatale *aa* bijvoorbeeld, waarvoor Overdiep de schrijfwijzen *ae* en *âe* hanteert, geef ik telkens weer als *ae*. In de tweede plaats heb ik de accents circonflexes en trema's die Overdiep gebruikt, vermeden. Ik heb ze met het oog op de leesbaarheid vervangen door accents graves. Voor de *ee* in *kleed* bijvoorbeeld, die door Overdiep als *âe* geschreven wordt, schrijf ik *èè*, voor de *ei* in *klein*, die door hem wordt weergegeven als *âa*, schrijf ik *àà*. De

open *u*, die hij weergeeft als *ö*, wordt door mij geschreven als *ù*. In de derde plaats wordt de sjwa, in afwijking van het Standaardnederlands, als *ə* gespeld in de volgende drie gevallen: in het geval van de svarabhaktivocaal, in het geval waarin in het Standaardnederlands een andere spelling dan <e> gebruikt wordt, en in het geval waarin een spelling <e> tot een verkeerde uitspraak zou leiden. Een voorbeeld van het eerste is kw. *mellək* (st.ndl. *melk*), voorbeelden van het tweede zijn kw. *nòddəg* (st.ndl. *nodig*) en kw. *əniens* (st.ndl. *ineens*), en een voorbeeld van het derde is kw. *pərsies* (st.ndl. *precies*). In twijfelgevallen wordt in ieder geval een *ə* gespeld. Ten slotte, wat de klemtoon betreft: wanneer in het Katwijkse de plaats van de klemtoon afwijkt van die in het Standaardnederlands, heb ik dat aangegeven door onderstreping. Ik heb de onderstreping ook wel gebruikt om een extra zwaar accent aan te duiden.

4.2. Vergelijkende grammatica

4.2.1. Klanken

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 7)

Overdiep is in zijn klankbeschrijvingen weinig systematisch. Ik voorzie zijn overzicht daarom van een nieuw raamwerk en streef, zoals reeds in de vorige paragraaf is vermeld, voor iedere klank naar een eenduidige schrijfwijze. Uitgangspunt in het overzicht hierna zijn telkens de Standaardnederlandse klanken, waarbij de klanken uit Overdiep & Varkevisser 1940 worden ingepast. Bij de beschrijving van deze klanken is steeds een notatie in het IPA (*International Phonetic Alphabet*) toegevoegd.

Over het algemeen laat ik onvermeld klankcorrespondenties die optreden bij vervoegde vormen van werkwoorden: bijvoorbeeld *sturrəf* 'stierf', *ekomme* 'gekomen'. Hiervoor kunnen we terecht in paragraaf 4.2.2.3. Buiten beschouwing blijven meestal ook gevallen van assimilatie: *ammaer* 'almaar', *onverwas* 'onverwachts', *ae(n)səns* 'aanstonds', *waffər* 'wat voor', *Basstraet* 'Badstraat', enz., gevallen van dissimilatie: *fərwàəl* 'fluweel', *eveliəns* 'eveneens', *waənbùrrəg* 'waarborg', enz., en gevallen van verregaande reductie: *sundəs* 'zondags, 's zondags', *sweunsdəs* 's woensdags', enz.

Vocalen

(1) St.ndl. *aa* is kw. *ae* [æ:],⁶⁵ in bijvoorbeeld *baes*, *straet*, *gaen*, *haele*, *kaes*, *jaer*, *laeter*, *jae*. De *ae* wordt uitgesproken als een ietwat *e*-achtige *aa*, als een, wat Winkler (1874: 124) noemt "blatenden klank tussen *a* en *e* in".

REGIO: Relictverschijnsel. Ook aangetroffen voor Rijnsburg en, in licht gewijzigde vorm, ook voor Noordwijk en Scheveningen. De klank kan als Kust- of Strandhollands worden gekenmerkt. Algemeen Zuid-Hollands is de zogeheten heldere *aa*.

(2) St.ndl. *aa* is kw. *a* [ɑ], in bijvoorbeeld *an*.

REGIO: Algemeen Hollands.

(3) St.ndl. *aa* is kw. *ee* [I.] in *drege* 'dragen' en *pæreet* 'paraat'.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen in het Katwijkse aangetroffen.

(4) St.ndl. *aa* is kw. *e* [ɛ^α] in *lest* 'laatst', *leste* 'laatste', *onderlest* 'laatst, onlangs'. Zie voor de uitspraak van de Katwijkse *e* (62).

REGIO: Algemeen Hollands.

(5) St.ndl. *aa* is kw. *eu* [œ.] in *heur* 'haar' (pers. en bez.vnw.).

REGIO: Relictverschijnsel.

(6) St.ndl. *ee* is kw. *ee* [I.], in bijvoorbeeld *wete*, *geve*, *ete* (znw., ww.), *bezem*, *domānee* 'dominee', en in de verleden tijd en het verleden deelwoord van de werkwoorden uit klasse 1: bijvoorbeeld *steeg*, *stege*, *estege* (bij *stijge*). In de historische grammatica hebben we hier te maken met een zogenaamde gerekte of zachtlange *ee*. Overdiep noemt deze klank lange gesloten *ee*. In het Katwijkse is het een eenklank die klinkt als de *ee* in *peer* (zie ook Weijnen 1991: 18). Vooral voor *r* is er, volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 89), weinig verschil met de lange open *âè* (vanouds lange of scherplange *ee*) die hier onder (9) wordt genoemd.

Opmerking. Bij de werkwoorden in klasse 1 is de *ee* klankwettig in de 3e en 4e categorie en heeft deze zich analogisch uitgebreid naar categorie 2 (Van Bree 1987: 210). Vergelijk de parallelle met klasse 2 onder (26).

REGIO: Relictverschijnsel. Ook voor Noordwijk aangetroffen. Algemeen lijkt in het Hollands de meer gediftongeerde variant voor te komen (in het Standaard-nederlands mag deze niet te geprononceerd zijn).

(7) St.ndl. *ee* is kw. *eu* [œ.], in bijvoorbeeld *deuze* 'deze', *speule* 'spelen', *teuge* 'tegen', *veul* 'veel'. We hebben hier te maken met ronding gevolgd door rekking. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 89) spreekt van een gesloten *eu*. Het is een eenklank die klinkt als de (niet-diftongische) *eu* in *deur*.

REGIO: Kan nu beschouwd worden als relictverschijnsel. Vroeger algemeen Hollands (vgl. Overdiep & Varkevisser 1940: 87).

(8) St.ndl. *ee* is kw. *ie* [i], in bijvoorbeeld *allien*, *bien*, *gien*, *hiete* 'heten', *mienæg* 'menig', *stien*, *twie*. In de historische grammatica hebben we hier te maken met een zogenaamde vanouds lange of scherplange *ee*. Kw. *ie* voor st.ndl. *ee* treedt vooral op voor dentaal (vgl. Van Bree 1987: 103-104).

Opmerkelijk zijn de naast *mienæg* voorkomende vormen *mennæg* en *mennægmael* 'menigmaal'.

REGIO: Relictverschijnsel. Ook aangetroffen voor Noordwijk, Scheveningen en Rijnsburg. Van kaart 15 in Weijnen 1991 is af te lezen dat *ie* voor *ee* in Zuid-Holland voorkomt in een klein relictgebied langs de kust. Vroeger zeer algemeen Hollands.

(9) St.ndl. *ee* is kw. *àè* [ɛ.], in bijvoorbeeld *bràèd*, *dàèl*, *klàèd*, *màèstal*, *skràèw*, *snàèw*, *snàèwe*, *vàèrtien*, *vàèrtæg*, *zàèp*. Ook hier betreft het een vanouds lange of scherp-lange *ee*. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 78) noemt de Katwijkse *àè* een volslagen eenklank, meestal open, ook wel gesloten als de *ee* in *peer* (vgl. (6)). We moeten de open klank hier als de oudste beschouwen.

Bijzonder zijn de naast *snàèw* en *snàèwe* bestaande vormen *snow* 'sneeuw' en *snowe* 'sneeuwen', met open, korte *o* (Overdiep & Varkevisser 1940: 79).

REGIO: Kw. *àè* voor st.ndl. *ee* komt als relictverschijnsel behalve in Katwijk ook voor in Scheveningen. De *o* in *snow* en *snowe* heb ik als relictverschijnsel alleen voor Katwijk gevonden. In het Schevenings bestaan met *au* nog *snau* en *snauwe*. Algemeen Hollands is in alle gevallen nu de *ee*.

(10) St.ndl. *ee* is kw. *àài* [ɑ̃.i] in *blààik* 'ziekelijk bleek' en *vlààis* 'vlees'. Het betreft hier een vanouds lange of scherplange *ee*. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 78) omschrijft de Katwijkse *àài* als een zeer lange tweeklank met doffe *a*.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk aangetroffen. Vroeger kwam in het algemeen Hollands voor *vlààis* de variant *vleis* (*vlaais*) voor.

(11) St.ndl. *ee* is kw. *e* [ɛ^α] in *effè* 'even'. Zie voor de uitspraak van de Katwijkse *e* (62).

REGIO: Algemeen Hollands.

(12) St.ndl. *ei* <ei> is kw. *àài* [ɑ̃.i], in bijvoorbeeld *ààiland* 'eiland', *mààid* 'meid', *hààining* 'heining, omheining, schutting', *wàài* 'weide'. De uitspraak van de tweeklank *àài* komt overeen met die genoemd onder (10). Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 78-79) zegt dat de Katwijkse *àài* door zijn lengte gemakkelijk eenklank kan worden: vergelijk daarvoor *hààining* en *wàài*, beide hier genoemd, met respectievelijk *hààning* en *wàà* onder (13).

REGIO: Kw. *àài* voor st.ndl. *ei* <ei> heb ik als relictverschijnsel alleen voor Katwijk aangetroffen. De voor Noordwijk, Noordwijkerhout en Rijnsburg gevonden *aai* kan beschouwd worden als algemeen Hollands. Voor Scheveningen en Leiden vond ik een monoftong *àè*. Warmond heeft een lange diftong *aei*.

(13) St.ndl. *ei* <ei> is kw. *àà* [ɑ̃.], in bijvoorbeeld *klààn* 'klein', *ààndelæk* 'eindelijk, eigenlijk', *ààge* 'eigen', *zààl* 'zeil', *mààsje* 'meisje', *hààning* 'heining, omheining, schutting' (vgl. *hààining* onder (12)) en *wàà*, in de bijzondere betekenis 'visvangst', bewaard in de uitdrukking *te wàà gaen* 'op visvangst gaan' (vgl. *wàài* onder (12)). Uit Overdiep & Varkevisser 1940 (p. 78-79) valt af te leiden dat de Katwijkse *àà* een lange eenklank is met doffe *a* (vgl. ook (49) en (56)). Voor *n* klinkt de *àà* nasaal.

REGIO: Relictverschijnsel. Ook aangetroffen voor Rijnsburg. In de overige plaatsen die voor de *Dialektatlas van Zuid-Holland en Utrecht* (1968) onderzocht zijn (zie par. 4.1.2), vinden we diftongen en onheldere monoftongen (Leiden heeft over het algemeen *àè*). Algemeen Hollands is de *aai*-uitspraak.

(14) St.ndl. *ei* <ei> is kw. *àð* [ɔ^α:], in bijvoorbeeld *bàðl* (ook *bààl*) ‘klaar’ in *bakje-nis bàðl* ‘de koffie is klaar’ (uit ouder ndl. *beilen* o.a. ‘krioelen’, overdrachtelijk van toepassing op kokend water), *kràðle* ‘heen en weer slenteren, ijsberen’ (uit ouder ndl. *kreilen* met dezelfde betekenis), *kàðle* ‘keilen (rollen van een rond voorwerp op zijn kant over het dek, de vloer of de tafel; met kracht van zich afsmijten)’ en *kàðl* ‘schijf van hout’ (gebruikt bij het *kàðle*). Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 81) omschrijft de *àð* als een overlange doffe *àà*, die, wanneer hij vergeleken wordt met de *àà* onder (13), dichterbij in de buurt komt van de (lange open) *òð* onder (25). Overdiep hanteert in zijn voorbeelden soms twee schrijfwijzen: *âo* en *âa*. De tweede manier kan erop duiden dat de klank toch zeker ook *a*-achtig wordt uitgesproken (vgl. (53)).

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk aangetroffen.

(15) St.ndl. *ei* <ei> is kw. *e* [ɛ^α] in *end* ‘eind’. Zie voor de uitspraak van de Katwijkse *e* (62).

REGIO: Algemeen Hollands.

(16) St.ndl. *ei* <ei> is kw. *ei* <ei> [ɛi] in de woorden *greintje* en *klein* ‘klein, vierpottig anker’. De Katwijkse en de Standaardnederlandse klank komen overeen in uitspraak.

REGIO: Relictverschijnsel. Behalve in het Standaardnederlands alleen in het Katwijks aangetroffen. Het Hollands heeft een *aai*-klank.

(17) St.ndl. *ei* <ij> is kw. *ei* <ij> [ɛi], in bijvoorbeeld *blijve*, *skrijve*, *blij*, *ijs*, *vijs*, *hij*, *zij*, *wij*. In het Katwijks geldt voor de *ei* <ij> de uitspraak die ook voor het Standaardnederlands geldt. Volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 85) is de enige uitzondering hierop *maekelàài* ‘makelij’. (St.ndl. *ei* <ei> - kw. *ei* <ei> (16) en st.ndl. *ei* <ij> - kw. *ei* <ij> (17) vallen in schema 9 samen in één correspondentie.)

REGIO: Relictverschijnsel. Behalve in het Standaardnederlands in het Katwijks aangetroffen, in geringe mate ook voor Scheveningen en Rijnsburg. Algemeen Hollands is de *aai*-uitspraak. In de steden treffen we soms een *àè* aan.

(18) St.ndl. *ei* <ij> is kw. *e* [ɛ^α] in *tərwel* ‘terwijl’. Zie voor de uitspraak van de Katwijkse *e* (62). (St.ndl. *ei* <ei> - kw. *e* (15) en st.ndl. *ei* <ij> - kw. *e* (18) vallen in schema 9 samen in één correspondentie.)

REGIO: Algemeen Hollands.

Opmerking. Het spellingverschil <ei> - <ij> dat we in het Standaardnederlands voor de klank *ei* aantreffen, gaat terug op een oud uitspraakverschil, dat we nog voor een deel in het Katwijks terugvinden. Zo vinden we de uitspraak *àài*, *àà* en *àð* (zie (12), (13) en (14)) alleen maar terug in die gevallen waarin een <ei> gespeld wordt.

(19) St.ndl. *ie* is kw. *ei* <ij> [ei] in *vijs* 'vies' en *ijpehout* 'iepehout'. Een geval van hypercorrectie: bij de diftongering van lange *i* tot *ei* <ij> is de *ie* in deze woorden hypercorrect meegegaan.

Opmerking. Het Katwijkse heeft ook *knijze* 'kniezen', dat in Van Dale (1999: 1668) als een verouderde vorm wordt gegeven.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen gevonden voor Katwijk. In Scheveningen komt voor *knijze* een variant *knàèze* voor.

(20) St.ndl. *ie* is kw. *i* [I] in *nimmendal* 'niemendal'.

REGIO: Algemeen Hollands.

(21)* St.ndl. *ie* is kw. *uu* [y.], in onder andere *nuw* 'nieuw' (naast *nieuw*) en *nuws* 'nieuws' (naast *nieuws*).

REGIO: Algemeen Hollands.

(22) St.ndl. *ie* is voor het overige kw. *ie* [i].

(23) St.ndl. *eu* is kw. *ee* [I.] in *krepele* 'kreupel', *lene* 'leunen' en *smele* 'smeulen'. Een geval van Ingweoonse ontronding plus rekking.

REGIO: Relictverschijnsel. Van oorsprong een (vooral zuidelijk) kustverschijnsel.

(24) St.ndl. *eu* is voor het overige kw. *eu* [œ.], maar zonder de lichte diftongering van het Standaardnederlands.

REGIO: Relictverschijnsel.

(25) St.ndl. *oo* is kw. *òò* [ɔ.], in bijvoorbeeld *blòòt*, *bròòd*, *hòòfd*, *hòòp* 'hoop (veel, grote hoeveelheid; stapel)', *kòòl* 'kool (groentesoort)', *skòòn* 'schoon', *slòòt* 'smal water', *mòòi*, *hòòre*, *òòr*. In de historische grammatica hebben we hier te maken met een zogenaamde vanouds lange of scherplange *oo*. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 76) noemt deze klank lange open *oo*. Het is een echte eenklank. Het verschil met de lange gesloten *oo* onder (26) is zeer duidelijk (Overdiep & Varkevisser 1940: 89).

REGIO: Relictverschijnsel. In enkele gevallen ook aangetroffen voor Noordwijk, Noordwijkerhout, Rijnsburg en Scheveningen. De algemeen Hollandse uitspraak is gediftongeed.

(26) St.ndl. *oo* is kw. *oo* [o.], in bijvoorbeeld *boot*, *hoop* 'verwachting', *kool* 'vuurkool, steenkool', en in de verleden tijd en het verleden deelwoord van onder andere de werkwoorden *skiete* en *sluite* (klasse 2): respectievelijk *skoot*, *skote*, *eskote* en *sloot*, *slote*, *eslote*. In de historische grammatica hebben we hier te maken met een zogenaamde gerekte of zachtlange *oo*. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 76) noemt deze klank lange gesloten *oo*. Het is nagenoeg onmogelijk de Katwijkse *oo* als tweeklank uit te spreken. Toch is er een duidelijk verschil met de Katwijkse *òò* (25) (Overdiep & Varkevisser 1940: 89).

Opmerking. Bij de werkwoorden in klasse 2 is de *oo* klankwettig in de 3e en 4e categorie en heeft deze zich analogisch uitgebreid naar categorie 2 (Van Bree 1987: 210). Vergelijk de parallelle met klasse 1 onder (6).

REGIO: De monoftongisch uitgesproken *oo* kan beschouwd worden als relictverschijnsel. Algemeen Hollands is een meer gediftongeerde uitspraak (in het Standaardnederlands mag deze niet te geprononceerd zijn).

(27) St.ndl. *oo* is kw. *eu* [œ:], in bijvoorbeeld *deur* 'door', *weune* 'wonen', *zeumer*, *zeun*, *neute* 'noten'.

REGIO: Relictverschijnsel. Ook aangetroffen voor Noordwijk, Noordwijkerhout en Scheveningen. Oorspronkelijk algemeen Hollands.

(28) St.ndl. *oo* is kw. *u* [œ] in *butter* 'boter' en *skuttel* 'schotel'. De uitspraak van de Katwijkse *u* is ten opzichte van de Katwijkse *ù* meer gesloten (zie (59)).

REGIO: Relictverschijnsel. Van oorsprong algemeen Hollands.

(29) St.ndl. *oo* is kw. *o* [o], in bijvoorbeeld *komme* 'komen' en *stomboot* 'stoomboot'. De uitspraak van de Katwijkse *o* is ten opzichte van de Katwijkse *ò* meer gesloten (zie (70)).

REGIO: Algemeen Hollands.

(30) St.ndl. *oo* is kw. *a* [œ] in *magge* 'mogen'.

REGIO: Algemeen Hollands.

(31) St.ndl. *ooi* is kw. *aai* [ai] in het op zichzelf staande geval *straaisel* (naast *stròðisel*, met vanouds lange *oo*).

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor het Katwijks aangetroffen.

(32) St.ndl. *oe* is kw. *ou* [ou], in bijvoorbeeld *houve* 'hoeven' (ww.), *vroug*, *houpel*, *houk*, *kouk*, *zouke*. De *ou* wordt in het Katwijks uitgesproken als een lange tweeklank, soms minder lang, voor *f*, *g* (*ch*), *p*, *k*. Kw. *ou* voor st.ndl. *oe* is volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 77) langer dan kw. *ou* voor st.ndl. *uu*. De *o* in eerstgenoemde tweeklank is volgens hem gesloten, die in de als tweede genoemde open. Vergelijk (42).

REGIO: Relictverschijnsel. Ook gevonden voor Noordwijk en Scheveningen. In Weijnen 1991 (p. 36) vinden we *ou* voor *oe* onder andere genoemd voor de Hollandse kustplaatsen.

(33) St.ndl. *oe* is kw. *oo* [o.] in *bozem* o.a. 'boezem' en *rope* 'roepen'.

REGIO: Relictverschijnsel. Kwam oorspronkelijk meer in Holland voor.

(34) St.ndl. *oe* is kw. *eu* [œ:] in *weunsdag*.

REGIO: Relictverschijnsel. Van oorsprong een kustvorm.

(35) St.ndl. *oe* is kw. *o* [o], in bijvoorbeeld *blom* 'bloem', *genog* 'genoeg', *nomme* 'noemen, tellen, opsommen', *onnommelæk* 'onnoemelijk, ontelbaar', *motte* 'moe-ten'. De uitspraak van de Katwijkse *o* is ten opzichte van de Katwijkse *ò* meer gesloten (zie (70)).

REGIO: Algemeen Hollands.

(36) St.ndl. *oe* is voor het overige kw. *oe* [u].

(37) St.ndl. *ou* <ou> is kw. *au* [ɑu] in *kaud/kauwd*, *aud/auwd* 'oud', *vrauw*, *bauwe* 'bouwen'. De tweeklank *au* klinkt opener, iets meer *a*-achtig dan kw. *ou* voor st.ndl. *oe* (32) en kw. *ou* voor st.ndl. *uu* (42).

REGIO: De Katwijkse *au* kan als algemeen Hollands worden beschouwd, zij het dat de klank in het Katwijks iets langer klinkt dan in andere Hollandse dialecten.

(38) St.ndl. *ou* <ou> is kw. *aau* [ɑu.] in *spaauwe* 'spouwen', *anskaauwe* 'aanschouwen', *naejaauwe* 'najouwen', *sjaauwe* 'sjouwen', *braauwe* '(bier) brouwen'. Kw. *aau* klinkt langer dan kw. *au* voor st.ndl. *ou* <ou> (37).

REGIO: Afgezien van de lengte algemeen Hollands.

(39) St.ndl. *ou* <au> is kw. *àèu* [ɛ.v] in *blàèuw*, *flàèuw*, *gràèuw*, *klàèuw*, *làèuw* en *ràèuw*. De *àèu* is volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 78) de verhelderde variant van kw. *aau* (38) en nagenoeg gelijk aan de *àè* in *skràèw* 'schreeuw' (9).

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor het Katwijks aangetroffen.

(40) St.ndl. *ou* <au> is voor het overige kw. *au* [ɑu], in bijvoorbeeld *gauw*. De uitspraak van de klank komt overeen met die genoemd onder (37).

REGIO: De uitspraak van de Katwijkse *au* kan als algemeen Hollands worden beschouwd, zij het dat de klank in het Katwijks iets langer klinkt dan in andere Hollandse dialecten.

Opmerking. Het spellingverschil <ou> - <au> dat we in het Standaardnederlands voor de klank *ou* aantreffen, gaat terug op een oud uitspraakverschil, dat we nog voor een deel in het Katwijks terugvinden. Vergelijk hiervoor (38) met (39).

(41) St.ndl. *oude* is kw. *oe* [u] in *skoer* 'schouder' (vgl. voor syncope van de *d* (87)).⁶⁶

REGIO: Relictverschijnsel. Van oorsprong algemeen Hollands.

(42) St.ndl. *uu* is kw. *ou* [ɔu], in bijvoorbeeld *nou* 'nu, nou' (met daarnaast ook *now*), *douwe* 'duwen', *rouw* 'ruw', *louw* 'luw'. Kw. *ou* voor st.ndl. *uu* is volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 77) korter dan kw. *ou* voor st.ndl. *oe*. De *o* in eerstgenoemde tweeklank is volgens hem open, die in de als tweede genoemde gesloten. Vergelijk (32).

Een bijzonder geval is *spouge* 'spuwen'.

REGIO: Kw. *ou* voor st.ndl. *uu* is algemeen Hollands. De *o* in *now* is een relictverschijnsel. Ik ben deze klank alleen voor het Katwijkse tegengekomen.⁶⁷

(43) St.ndl. *uu* is kw. *ie* [i.] voor *r* in *stiere* 'sturen', *stierman* 'stuurman', *vier* 'vuur' en *dier* 'duur (kostbaar)'.

REGIO: Relictverschijnsel. Ook gevonden voor Noordwijk en Scheveningen. Kwam oorspronkelijk meer verspreid in Holland voor.

(44) St.ndl. *uu* is kw. *ui* [Δi] in *stuidie* 'studie', in onder andere *stuidie geve* 'zich inspannen, goed opletten', en in *mənuit* 'minuut' (verzaard: *bənuit*; vgl. (91)) en *ruizie* 'ruzie'. Een geval van hypercorrectie: bij de diftongering van *uu* tot *ui* zijn deze woorden hypercorrect meegegaan. Volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 86) is de Katwijkse *ui* hier fonetisch gelijk te stellen aan een algemeen Hollandse *ui*. Voor de precieze uitspraak van de *ui* vergelijk (48).

REGIO: Kw. *ui* voor *uu* is een relictverschijnsel. De vorm *mənuit* heb ik ook voor Noordwijk aangetroffen.

(45) St.ndl. *uu* is voor het overige kw. *uu* [y].

(46) St.ndl. *ui* is kw. *aai* [ai] in *waaive* 'wuiven', *spaaite* 'spuiten', *raaif* 'ruif', *staaite* 'stuiten', *baaitele* 'buitelen', *taait* 'tuit' en *laaiəghàid* 'lui(ig)heid'. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 85) noemt de *aai* een lange tweeklank met heldere *aa*. Ook *àà* [ɑ̃.i] komt voor. (Mijn indruk is overigens dat de laatste uitspraak nu de algemene is geworden.) Althans in een aantal gevallen hebben we hier met een zogenaamde *ui*² te maken.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk aangetroffen.

(47)* St.ndl. *ui* is kw. *àà* [ɑ̃.] in *rààle* 'ruilen'. Waarschijnlijk hebben we ook hier met een *ui*² te maken (vgl. (46)).

REGIO: Relictverschijnsel.

(48) St.ndl. *ui* is kw. *ui* [Δi], in bijvoorbeeld *duin*, *huis*, *muis*, *skuit* '(bom)schuit', *lui* (maar vgl. *laaiəghàid* 'lui(ig)heid' onder (46)). Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 86) omschrijft de Katwijkse *ui* als een tweeklank met korte, zeer open *u* en op het eind een duidelijke *j*, een andere *ui* dus dan de Standaardnederlandse. Een apart geval naast *skuit* is, met *oi*, de in onbruik geraakte vorm *scoiteboene* 'vuile en aangegroeide bomschuiten na de vaart reinigen'.

REGIO: De hier bedoelde Katwijkse uitspraak is wel als algemeen Hollands te beschouwen. De *oi* kwam van oorsprong meer verspreid in Holland voor.

(49) St.ndl. *a* is kw. *àà* [ɑ̃.], in onder andere *wààrəm* 'warm' en *vààrəke* 'varken'. Hier is rekking opgetreden, waarschijnlijk onder invloed van *r* plus consonant. De uitspraak van de *àà* komt overeen met die genoemd onder (13) (vgl. ook (56)).

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen in het Katwijkse aangetroffen.

(50) St.ndl. *a* is kw. *o* [o] in *dwors* 'dwars', *blijoskop* 'blijdschap', *borste* 'barsten' (ww.). De uitspraak van de Katwijkse *o* is ten opzichte van de Katwijkse *ò* meer gesloten (zie (70)).

REGIO: Relictverschijnsel. Vroeger algemeen Hollands.

(51) St.ndl. *a* is kw. *o* [o] in *brocht* 'bracht', *docht* 'dacht', *rot* 'rat', *of* 'af'. De uitspraak van de Katwijkse *o* is ten opzichte van de Katwijkse *ò* meer gesloten (zie (70)).

REGIO: Deze vormen kunnen nog wel als algemeen Hollands worden beschouwd.

(52) St.ndl. *a* is voor het overige kw. *a* [α].

(53) St.ndl. *and(e)* is kw. *àð* [ɔ^α.] en *àà* [α².], in bijvoorbeeld *àðr/ààr* 'ander' (naast *ander*), *àðrs/ààrs* 'anders' (naast *anders*) en *mækààr* 'elkaar, elkander' (naast *mèkan-der*). Een geval van samentrekking. Met nasalering is de klank te horen in bijvoorbeeld *màð* 'vismand'. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 84) omschrijft de klank als lang en dof. Uit het feit dat Overdiep soms twee schrijfwijzen hanteert, *âo* en *âa*, is af te leiden dat de klank tussen het *o*- en *a*-achtige in zit (vgl. (14)).⁶⁸

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk aangetroffen. Voor Noordwijk en Scheveningen vond ik een heldere variant *aa*.

(54) St.ndl. *arn* is kw. *aer* [æ.r] in *kaeremellək* 'karnemelk'. De *a* is gerekt tot *ae* en de *n* is weggeassimileerd.⁶⁹

REGIO: Algemeen Hollands.

(55) St.ndl. *e* is kw. *a* [α] in *star* 'ster', *tarrəpetijn* 'terpentijn', *zarrək* 'zerk'.

REGIO: Relictverschijnsel. De vorm *star* vond ik ook voor Scheveningen.

(56) St.ndl. *e* is kw. *àà* [α².] in *ààrəg* 'erg', *ààrəgere* 'ergeren', *skààrəp* 'scherp', *stààrək* 'sterk'. Hier is rekking opgetreden. De uitspraak van de *àà* komt overeen met die genoemd onder (13) (vgl. ook (49)).

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk gevonden. Noordwijk, Scheveningen en Rijnsburg hebben een niet-gerekte variant.

(57) St.ndl. *e* is kw. *i* [i] in *skilləpe* 'schelpen', *vichte** 'vechten'.

REGIO: Relictverschijnsel.

(58) St.ndl. *e* is kw. *i* [i], in bijvoorbeeld *opriddere* 'opredderen', *mit* 'met', *in* 'en', *miste* 'mesten', *pik* 'pek'.

REGIO: Algemeen Hollands.

(59) St.ndl. *e* is kw. *ù* [œ], in onder andere *ùrrəges* 'ergens', *nùrrəges* 'nergens', *hùrrəbùrrəg* 'herberg', *ùrrəve* 'erven', in de tegenwoordige-tijdsvormen van de

sterke werkwoorden *stùrrøve* 'sterven', *bestùrrøve* 'besterven', *bedùrrøve* 'bederven', *kùrrøve* 'kerven', *zwùrrøve* 'zwerfen', en in, niet gevolgd door *r*, *zùs* 'zes' en *prinsùs* 'prinses'. Er is hier sprake van ronding. De Katwijkse (scherpkorte) *ù* heeft ten opzichte van de Katwijkse (zacht korte) *u* een meer open uitspraak. Groot is het verschil tussen *ù* en *u* echter niet. Iets meer gesloten, dus gaande in de richting van de *u*, is de *ù* in onder andere *hùrrøfst* 'herfst', *kùrrøms* 'kermis', *ùrrøte* 'erwten', *skùrrøf* 'scherf' en *wùrrøf* 'boulevard' (lett. 'werf').

REGIO: Relictverschijnsel. Weijnen (1991: 77) karakteriseert *ù* voor *e* als een uitstervende, oorspronkelijk Hollandse ronding (vgl. (60), (61) en (65)). *Kùrrøms* is ook aangetroffen in het Noordwijks, Schevenings, Rijnsburgs en Noordwijkerhouts.

(60) St.ndl. *e* is kw. *u* [œ] in *spul* 'spel' (waarschijnlijk voor ouder *spil*). Er is hier sprake van ronding. De uitspraak van de Katwijkse *u* is ten opzichte van de Katwijkse *ù* (in (59) en (67)) meer gesloten.

REGIO: Relictverschijnsel. Een uitstervende, oorspronkelijk Hollandse ronding (vgl. (59), (61) en (65)).

(61) St.ndl. *e* is kw. *o* [o] in *dorde* 'derde', *dortien* 'dertien', *dortøg* 'dertig', *korse* 'kersen', *vors* 'vers', *vort* 'ver', *vorder* 'verder', *korsøms* 'kerstmis'. De klank is ontstaan onder invloed van *r* + dentaal. De uitspraak van de Katwijkse *o* is ten opzichte van de Katwijkse *ò* meer gesloten (zie (70)).

REGIO: Relictverschijnsel. Een uitstervende, oorspronkelijk (vooral Zuid-) Hollandse ronding (vgl. (59), (60) en (65)). Ook gevonden voor Noordwijk en Scheveningen.

(62) St.ndl. *e* is voor het overige kw. *e* [e^œ], zij het dat de Katwijkse klank ietwat langer en opener wordt uitgesproken.

REGIO: Relictverschijnsel.

(63) St.ndl. *i* is kw. *e* [e^œ] in *krebbe* 'krib(be)', *gestere* 'gisteren', *hette* 'hitte' en *neks** 'niks' (naast *niks*). Zie voor de uitspraak van de Katwijkse *e* (62).

REGIO: Relictverschijnsel. De vorm *krebbe* komt ook in het Schevenings voor.

(64) St.ndl. *i* is kw. *e* [e^œ] in *legge* 'liggen'. Zie voor de uitspraak van de Katwijkse *e* (62).

REGIO: Algemeen Hollands.

(65) St.ndl. *i* is kw. *u* [œ] in *dut* 'dit', *gunt* 'dat daar, ginds', *gunter* 'ginder', *wulle* 'willen', *Wullem* 'Willem', *zulløver* 'zilver'. Er is hier sprake van ronding tot een gesloten *u*. Zie voor het verschil met *ù* (59).

REGIO: Relictverschijnsel. Een uitstervende, oorspronkelijk Hollandse ronding (vgl. (59), (60) en (61)).

(66) St.ndl. *i* is voor het overige kw. *i* [ɪ].

(67) St.ndl. *o* is kw. *ù* [œ] in *dùrrəp* 'dorp' (voor ouder *derrəp*), *mùrrəge* 'morgen' (voor ouder *merrəge*), *zùrrəg* 'zorg', *stùrrəm* 'storm', *bùrrəg* 'borg, krediet'. Het betreft hier een correspondentie die alleen optreedt voor *r* + labiaal of velair. De Katwijkse *ù* heeft ten opzichte van de Katwijkse *u* een meer open uitspraak (zie (59)). (Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 87) vermeldt dat hij de *e* (voor *o*) nog hoort bij ouderen in *goeie merrəge* 'goede morgen'.)

REGIO: Relictverschijnsel.

(68) St.ndl. *o* is kw. *u* [œ] in *zundag* 'zondag' en *sundəs* 'zondags, 's zondags'. Een geval van palatalisatie. De uitspraak van de Katwijkse *u* is ten opzichte van de Katwijkse *ù* meer gesloten (zie (59)).

REGIO: Relictverschijnsel. Ook gevonden voor Scheveningen.

(69) St.ndl. *o* is kw. *e* [e^ə] in *verrak* 'vork'. Zie voor de uitspraak van de Katwijkse *e* (62).

REGIO: Relictverschijnsel. De vorm *verrak* met *e* is binnen Zuid-Holland alleen bekend voor Katwijk. Daarbuiten is de vorm alleen nog in Zandvoort aangetroffen (Van den Berg 1959: 13).

(70) St.ndl. *o* is kw. *ò* [ɔ], in bijvoorbeeld *jòkke* 'jokken', *dòl* 'riemdol', *nòk* 'nok', *ròk* 'rok', *bòl* 'bol garen'. Het betreft hier een korte open (scherpkorte) *o*. Het verschil tussen korte open (scherpkorte) en korte gesloten (zacht korte) *o* is niet zo duidelijk als dat tussen lange open (scherplange) (25) en lange gesloten (zacht lange) *oo* (26). Vergelijk ook (59).

Het Katwijkse foneemverschil tussen scherp korte en zacht korte *o* is ook in andere Hollandse dialecten bewaard, maar meer in de Noord-Hollandse dan in de Zuid-Hollandse. Uit minimale paren als *jòk(ke)* (70) - *jok* (73), *dòl* (70) - *dol* (71), *nòk* (70) - *nok* (73), enz. blijkt dat er in het Katwijks inderdaad van een foneemverschil sprake is. In andere dialecten en in het Standaardnederlands is het verschil fonetisch geconditioneerd (door de volgende consonant). In het Standaardnederlands is er echter een voorkeur voor een meer open uitspraak, die 'deftiger' klinkt, in het substandaard Hollands een voorkeur voor een meer gesloten uitspraak. Voor schema 9 ben ik ervan uitgegaan dat beide klanken naast elkaar in het Standaardnederlands voorkomen.

REGIO: Het bewaard blijven van het verschil tussen de scherp- en de zacht korte *o* moet als een relictverschijnsel worden beschouwd.

(71) St.ndl. *o* is kw. *o* [o], in bijvoorbeeld *bol* 'bol' (bijv.nw.), *dol* 'dol' (bijv.nw.). De uitspraak van de Katwijkse *o* is ten opzichte van de Katwijkse *ò* meer gesloten (zie (70)).

(72) St.ndl. *u* is kw. *ò* [ɔ] in *dròppel* 'druppel', *jòllie* 'jullie', *nòchter* 'nuchter', *lòcht*

'lucht'. De uitspraak van de Katwijkse *ò* is ten opzichte van de Katwijkse *o* meer open (zie (70)).

REGIO: Relictverschijnsel.

(73) St.ndl. *u* is kw. *o* [o], in bijvoorbeeld *bokke* 'bukken', *jok* 'juk', *lokke* 'lukken', *nok* 'nuk', *nokkæg* 'nukkelig', *plokke* 'plukken', *rok* 'ruk' (znw.), *skobbe* 'schub(be)'. De uitspraak van de Katwijkse *o* is ten opzichte van de Katwijkse *ò* meer gesloten (zie (70)).

REGIO: Relictverschijnsel.

(74) St.ndl. *u* is kw. *i* [i] in *krik* 'kruk', *stik* 'stuk'. Een geval van ontronding. Het betreft hier een ingweonisme.

REGIO: Relictverschijnsel. Komt voor langs de gehele kust, van Friesland tot West-Vlaanderen, maar is vooral zuidelijk.

(75) St.ndl. *u* is kw. *e* [e^α] in *bregge* 'brug', *pet* 'put', *regge* 'rug'. Een geval van ontronding. Het betreft hier een ingweonisme. Zie voor de uitspraak van de Katwijkse *e* (62).

REGIO: Relictverschijnsel. Komt voor langs de kust, van Friesland tot Zuid-Holland, en is vooral noordelijk.

(76) St.ndl. *u* is kw. *e* [e^α] in *zelle* 'zullen' (met daarnaast *zalle**) en *kenne* 'kunnen'. Zie voor de uitspraak van de Katwijkse *e* (62).

REGIO: Algemeen Hollands.

(77) St.ndl. *u* is kw. *ù* [œ] in *tùrræf*. De uitspraak van de Katwijkse *ù* is ten opzichte van de Katwijkse *u* meer open (zie (59)).

REGIO: Het bewaard blijven van het verschil tussen scherp-korte en zacht-korte *u* moet als een relictverschijnsel worden beschouwd.

(78) St.ndl. *u* is voor het overige kw. *u* [œ]. De uitspraak van de Katwijkse *u* is ten opzichte van de Katwijkse *ù* meer gesloten (zie (59)).

(79) St.ndl. 'GEKLEURDE' VOCAAL is kw. SJWA [ə], in bijvoorbeeld *t* 'het', *r* 'er', *kædet* 'kadet', *kæpot* 'kapot', *pærtael* 'portaal', *tærek* 'direct' (zie ook (85)), *væral* 'vooral', *wedævræuw* 'weduwvrouw'. Een gekleurde vocaal in het Standaardnederlands correspondeert in het Katwijks vaak met een sjwa (evenals in het overige Hollands).

REGIO: Algemeen Hollands.

(80) St.ndl. NUL is kw. SJWA [ə], in bijvoorbeeld *halləf* 'half', *kullək* 'kurk' (zie ook (99)), *mellək* 'melk', *zelləf* 'zelf', *welləke* 'welke', *zulləke* 'zulke', *hieləp* 'hielp', *kerrək* 'kerk', *werrək* 'werk', *zùrræg* 'zorg'. In het Katwijks vinden we de sjwa of toonloze *e* als svarabhaktivocaal tussen *l* of *r* en volgende labiaal of velair (als in het overige

Hollands) en tussen *w* en *r* (zie (81)). De klankkleur is volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 90) die van de *u* in *hut*.

REGIO: Algemeen Hollands.

(81) St.ndl. NUL is kw. SJWA [ə], in bijvoorbeeld *wərijve* 'wrijven', *wəringe* 'wringen', *wəreke* 'wreken'.

REGIO: Relictverschijnsel.

Consonanten

Voorzover niet vermeld, is er bij de consonanten sprake van overeenkomsten.

(82) St.ndl. *b* is kw. *m* [m] in *mənaen* 'banaan'.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen in het Katwijkse aangetroffen.

(83) St.ndl. *b* is kw. *p* [p] in *toppe* 'tobben', *luppe* 'lubben, de vis van ingewanden ontdoen', en in de verleden-tijdsvorm *skropte* (bij *skrobbe*), met de speciale betekenis 'jeukte, krabde' (naast *skrobde* 'reinigde met water en bezem'). Er is hier sprake van verscherping.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk aangetroffen.

(84) St.ndl. *d* (schrijftaal) is kw. *j* [j], in onder andere *ròðie* 'rode(n)', *dòðie* 'dode(n)', *huie* 'huiden', *snije* 'snijden', *strije* 'strijden'.

REGIO: Algemeen Hollands.

(85) St.ndl. *d* is kw. *t* [t] in *maente* 'maanden', *naete* 'naden', *tiente* 'tenen (waarvan men manden vlecht)' (bij het enkelvoud *tiend*), *smitte* 'smeden' (naast *smis*; zie par. 4.2.2.1.1 onder (5)) en *gunter* 'ginder' (bij *gunt* 'ginds'). De *t* is hier aan analogie toe te schrijven. Een *d-t*-wisseling aan het begin van het woord vinden we in *tærek* 'direct' (zie ook (79)).

REGIO: De gevallen *maente*, *naete* en *tiente* ben ik als relictverschijnsel alleen voor Katwijk tegengekomen. *Tærek* kwam ik, als *trek*, nog tegen voor Zoetermeer. De vorm *smitte* kan beschouwd worden als algemeen Hollands, evenals het geval *gunter*.

Opmerking. Een *t*, in een verbogen of afgeleide vorm, die analogisch ontstaan is naar een tot een *t* verstemloosde *d* in de grondvorm, is op zichzelf een nogal algemeen verschijnsel (vgl. Van Loey 1970: 54, opm. 2), alleen niet voor de gevallen die het hier betreft.

(86) St.ndl. *d* (schrijftaal) is kw. bilabiale *w* [v], in bijvoorbeeld *hauwe* 'houden', *gauwe* 'gouden', *kauwe* 'koude'.

REGIO: Algemeen Hollands.

(87) St.ndl. *d* is kw. NUL, in bijvoorbeeld *zo* 'zode', *wae* 'wade', *stee* 'stede', *roe* 'roede', *aer* 'ader', *vaer* 'vader', *tegaer* 'tegader', *bròðn* 'broden', *daen* 'daden', *bloen*

'bloeden', *smeen* 'smeden', *esmeen* 'gesmeed' (is in het Katwijks behalve zwak ook sterk), *esneen* 'gesneden', *estreen* 'gestreden', *beleen* 'beleden', *bien* 'bieden', *eboon* 'geboden', *raen* 'adviseren' (lett. 'raden'), *beneen* 'beneden' (vz.). Een bijzonder geval is *weew* 'weduwe'.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk gevonden. De vormen doen ouderwets aan en zijn buiten Katwijk verdreven door vormen met een *d*, als *vader* voor *vaer*, of vormen met een *j*, als *bloeie* voor *bloen* en *beneje* voor *beneen*.

(88) St.ndl. *f* is kw. *v* [v] in *stravve(r)** 'pepermuntje' (lett. 'straffe(r)'). Een geval van assimilatie: de *f* past zich aan de klinkers aan en wordt stemhebbend. Vergelijkbaar zijn het verbogen voegwoord *ovve* 'of', en verder, met kw. *z* [z] voor st.ndl. *s*, het verbogen voegwoord *azze* (naast soms ook *asse*) en de werkwoordsvorm *wazze* 'waren' (lett. 'wassen'). Vergelijk (101) en paragraaf 4.2.3.1.3.

REGIO: Algemeen Hollands.

(89) St.ndl. *ch* is kw. *f* [f] voor *t* in *koft* 'kocht', *ekoft* 'gekocht', *afterhuis* 'achterhuis' en *skaft* 'schacht', en, beperkt tot de vaktaal, in *heft* 'onderzeese belemmering of uitsteeksel aan dek (waar het net aan blijft haken)' en *hefte* 'hechten' (ww.). Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 103) vermeldt dat Katwijks *f* voor Nederlands *ch* alleen nog voorkomt bij heel oude Katwijkers.

REGIO: Relictverschijnsel.

(90)* St.ndl. *l* is kw. dikke, ongespannen *l* [ɫ] in *lekker*, *welløke*, *bal*, *bel*, *wel*, enz.

REGIO: Algemeen Hollands.

(91) St.ndl. *m* is kw. *b* [b] in *bənuīt* 'minuut' (vgl. (44)), *bedien* 'meteen' (vgl. (101)) en *roezeboezəg* 'roezemoezig (stormachtig)'. Een geval van verzwaring.

REGIO: Relictverschijnsel. *Bənuīt* en *bedien* heb ik alleen voor Katwijk aangetroffen. *Roezeboezəg* is ook bekend van Vlaardingen.

(92) St.ndl. *n* is kw. *gn* [ɣn] in *gnieze* 'niezen' en *gneuzele* 'neuzen'. Hierbij kunnen we ook noemen *gnorre* 'knorren'.

REGIO: Relictverschijnsel. Kwam vroeger meer verspreid in Holland voor, meer in het noorden dan in het zuiden.

(93) St.ndl. *n* is kw. *m* [m] in *romd* 'rond' en *de romdte* 'de rondte'.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor het Katwijks aangetroffen.

(94)* St.ndl. *n* is kw. *"* [n] na korte vocaal (vooral na *a*, *e*, *o*) voor *s*, in onder andere *ka"s*, *me"s*, *o"s* 'ons' (pers.vnw., bez.vnw., gewichtsaanduiding). De *n* is nauwelijks meer te horen en de vocaal is gerekt en genasaleerd: [ã], [ē], [ō]. Vergelijk ook *màd"* onder (53).⁷⁰

REGIO: Algemeen Hollands.

(95) St.ndl. *n* is kw. *ng* [ŋ] voor *d*, *t*, *z*, *s* in *hangd* 'hand', *gangs* 'gans (helemaal)', *dingsdag* 'dinsdag', *bongs* 'bons', *gegongs* 'gegons', *vangster* 'venster', *lengze* 'zaniken, zeuren' (vgl. *lenze* 'voor de wind varen bij slecht weer') en *skrengze* 'krassend (door-dringend) geluid maken', bijvoorbeeld met een mes of krijt over een bord. In *skoe(r)mankel* 'schoudermantel' is de *t* aan de nasaal *ng* geassimileerd tot *k*. Het hier genoemde verschijnsel is volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 97) vooral bij ouderen bewaard.

REGIO: Relictverschijnsel. Kwam vroeger algemeen in Holland voor.

(96) St.ndl. *nd* is kw. *n* [n], in bijvoorbeeld *wenne* 'wenden', *winne* 'winden', *binne* 'binden', *vinne* 'vinden', *vonne* 'vonden'. Het betreft hier een oud geval van assimilatie, dat zich door analogiewerking over de diverse werkwoordsparadigmata heeft uitgebreid. Vandaar ook: *ik*, *jij*, *hij vin/von* 'ik, jij, hij vind(t)/vond'.

REGIO: Relictverschijnsel.

(97) St.ndl. *ng* is kw. *m* [m] in *bokkəm* 'bokking'.

REGIO: Algemeen Hollands.

(98) St.ndl. *p* is kw. *b* [b] in het woord *obae* 'opa'.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen gevonden voor Katwijk. Vermeldenswaard is dat Weijnen (1991: 116) het optreden van *b* voor *p* noemt voor woorden in de affectieve sfeer.

(99) St.ndl. *r* is kw. *l* [ɫ] in *kullək* 'kurk'.

REGIO: Relictverschijnsel. Kwam vroeger meer verspreid in het Hollands voor.

(100) St.ndl. *sch* is kw. *sk* [sk] in anlaut en inlaut, in bijvoorbeeld *skipper* 'schipper', *skool* 'school', *skuur* 'schuur', *blijskop* 'blijdschap' en *skrikke* 'schrikken', en, met wegval van de *-n*, in *məskie* 'misschien'. Volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 103) is, wanneer op de verbinding *sk* een *r* volgt, de *k* niet altijd duidelijk te horen en klinkt de *s* dan wat palataal, zoals in *skrikke*. Opmerkelijk is het hypercorrect gebruik van *sch* in *Golf van Bischaeye** 'Golf van Biskaje'. Hyperdialectisch is het gebruik van *sk* in *nieuwskierəg* 'nieuwsgierig'.

REGIO: Relictverschijnsel. Ook aangetroffen voor Noordwijk en Noordwijkerhout.

(101) St.ndl. *t* is kw. *d* [d] in *medien* 'meteen' (verzwaard: *bedien*; vgl. (91)). Een geval van assimilatie: de *t* past zich aan de klinkers aan en wordt stemhebbend. Vergelijk (88).

REGIO: Relictverschijnsel. Ook gevonden voor Scheveningen en Gouda.

(102) St.ndl. *v* is kw. *f* [f] in *effe* 'even'.

REGIO: Algemeen Hollands.

(103) St.ndl. *v* is kw. bilabiale *w* [v] in *vùrrəwe* ‘verven’.

REGIO: Algemeen Hollands.

(104) St.ndl. labiodentale *w* is kw. bilabiale *w* [v] in anlaut in *waeter* ‘water’, *we* ‘we’, *weg* ‘weg’, *wel* ‘wel’, enz. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 96) noemt de bilabiale *w*, die klinkt als een ‘Engelse’ *w* met als aanzet een *oe*, de meest opvallende medeklinker van het Katwijks.

REGIO: Relictverschijnsel. In de *Dialektatlas van Zuid-Holland en Utrecht* (1968) ook frequent aangetroffen voor de plaatsen Rijnsburg en Noordwijkerhout.

(105) St.ndl. *w* is kw. *b* [b] in *bè-jae* ‘wel ja’, *bè-neen* ‘wel nee’, verzwaarde vormen van respectievelijk *wè-jae*, *wè-neen*, en in *bè-jae-ik/-’k/-’t* ‘wel ja!’, *bè-neen-ik/-’k/-’t* ‘wel nee!’, verzwaringsen van respectievelijk *wè-jae-ik/-’k/-’t*, *wè-neen-ik/-’k/-’t*. Volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 96, noot 4) komt deze verzwaaring van *w* tot *b* ook elders in Holland voor. (Zie voor de toevoeging van *ik* (‘k) en ‘t ook par. 4.2.3.2 onder (12).)

REGIO: Algemeen Hollands.

(106) St.ndl. *w* is kw. *f* [f] in *frikke* ‘wrikken’ en *frikje* ‘rukje, duwtje’ (lett. ‘wrikje’).

REGIO: Waarschijnlijk een relictverschijnsel.

(107) St.ndl. NUL is kw. *d* [d], in onder andere *gemiendelək* ‘gemeenlijk, gewoonlijk’, *opziender* ‘opziener’, *klàànder* ‘kleiner’, *telder* ‘teller’, *weerdəris* ‘weer eens’, *weldəris* ‘weleens’, *gelegendhààid* ‘gelegenheid, situatie’, *indeləkst* ‘dichtst bij de wal’, in *hij lag ‘t indeləkst* (naast *inneləkst*, superlatief van *innelək*), *uitzààlder* ‘schip dat onderweg is om te gaan vissen’ (lett. ‘uitzeiler’), ‘*n stijve drilder* ‘een stijve bries’ (lett. ‘triller’, vgl. *drille* ‘trillen met een dreunend geluid’), *alderbest* ‘allerbest’, *alderminst* ‘allerminst’. In deze gevallen is sprake van *d*-epenthesis.

REGIO: Algemeen Hollands.

(108) St.ndl. NUL is kw. *m* [m] in *ampart* ‘apart’, *pampier* (ook *pompier*) ‘papier’. Bij deze gevallen kunnen we, aldus Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 99), denken aan een ‘nasale’ verzwaaring, waarbij bij *ampart* via *an part* (lett. ‘aan (een) part’) ook aan assimilatie gedacht kan worden.

REGIO: Nog wel algemeen Hollands.

(109) St.ndl. NUL is kw. *n* [n] in *narrəm* ‘arm’ (ook *nààrəm*), *nelleboog* ‘elleboog’, *nemmer* ‘emmer’, *nijver* ‘ijver’, *nəzijn* ‘azijn’. We hebben hier een geval van prothesis: de *n* van het voorafgaande woord hecht zich aan het volgende dat met een klinker begint. Voor het ontstaan van de woordvormen kunnen we denken aan het frequente gebruik van verbindingen als *m’n arm*, *m’n elleboog* en dergelijke.

REGIO: Relictverschijnsel. Kwam vroeger meer verspreid in Holland voor. Is eerder zuidelijk dan noordelijk.

(110) St.ndl. NUL is kw. *n* [n] in *zoete-n-olie*, *ik heb ze-n-òòk*, *ze hààt vrouger musse-n-emaekt* 'zij heeft vroeger mutsen gemaakt'. Een geval van epenthesis: de *n* als overgangs- of verbindingsklank treedt op tussen twee op zichzelf staande woorden, het ene eindigend op een sjwa, het andere beginnend met een klinker (inclusief sjwa). Uit *toe-n-ie* 'toen hij' zouden we kunnen afleiden dat het voorafgaande woord ook op een andere klinker dan een sjwa kan eindigen, namelijk als we uitgaan van de vorm *toe*, maar dat is niet nodig, omdat naast *toe* ook kw. *toen* voorkomt. De hiaatdelgende *n* was in oorsprong een *n* die deel uitmaakte van het voorafgaande woord: vergelijk *mussen emaekt* 'mutsen gemaakt'. Vanuit dergelijke vormen heeft de *n* zich analogisch uitgebreid.

REGIO: Algemeen Hollands.

(111) St.ndl. NUL is kw. *r* [r] in *klors* 'klos (garen)' en 'stamper' (naast *klos*), *kneurze* 'kneuzen' en *ekneursd* 'gekneusd'. Hier is sprake van verzwaring.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk aangetroffen.

(112) St.ndl. NUL is kw. *t* [t], soms als *d* gespeld, in *enkeld* 'enkel, alleen', *dubbeld* 'dubbel', *grift* 'griffel', *wiert* 'zeewier', *wegt* 'weg', *omwegt* 'omweg', *paerst* 'paars', *nieuwt* 'nieuw', *nauwt* 'nauw', *vort* 'ver', *torent* 'toren', *lantaerent* 'lantaren', *anstikkend* 'in stukken, stuk', *gaerent* 'garen', *gàarent* 'garnaal, garnalen', *onderlestent* 'onlangs', *lestent* 'onlangs'. Er is hier sprake van een paragogische *t*, in de laatste twee gevallen voorafgegaan door *en*. Een paragogische *t* in een verbogen vorm treffen we aan in *sommægte* 'sommige'.

Opmerking. Vormen met paragogische *t* kunnen in verbogen vorm een *d* krijgen: *enkelde*, *dubbelde*, *anstikkende*, enz. (vgl. voor de laatste vorm ook par. 4.2.2.7.1).

Prothesisgevallen met *t* hebben we met *tælozie* 'horloge' en *tùrrægel* 'orgel', ontstaan door het gebruik van verbindingen met een onzijdig bepaald lidwoord.

REGIO: De vormen *enkeld*, *dubbeld* en *enkelde*, *dubbelde* zijn algemeen Hollands. Voor het overige betreft het relictverschijnselen.

In het volgende schema heb ik alle klankcorrespondenties opgenomen die in mijn onderzoek een rol spelen: de vocaalcorrespondenties en de correspondenties st.ndl. labiodentale *w* - kw. bilabiale *w* en st.ndl. *sch* - kw. *sk*. Van deze klankcorrespondenties wordt in het schema de steun van de regionale omgeving, en worden verder ook de frequentie en het fonisch karakter aangeduid.

Schema 9. Fonisch karakter, steun van de regionale omgeving, tekenfrequentie, distribusionele sterkte en frequentie (kwantitatieve sterkte) van de klankcorrespondenties

st.ndl.	kw.	fonisch karakter	regio.	N	% cluster	N x % cluster
aa	ae	FT+	R	882	91.78	809.50
	a	LF	H	73	7.60	5.55
	ee	LF	R	0	0.00	0
	e	LF	H	5	0.52	0.03
	eu	LF	R	1	0.10	0.00
totaal				961	100.00	
ee	ee	FT-	R	471	56.07	264.09
	eu	LF	R	46	5.48	2.52
	ie	LF	R	131	15.60	20.44
	àè	FT+	R	162	19.29	31.25
	àài	LF	R	0	0.00	0
	e	LF	H	30	3.57	1.07
totaal				840	100.00	
ei <ei>/<ij> ⁷¹	àài	FT+	R	37	6.27	2.32
	àà	LF	R	47	7.97	3.75
	àò	LF	R	0	0.00	0
	e	LF	H	6	1.02	0.06
	ei <ei>/<ij>	-	R	489	82.88	405.28
	ee*			11	1.86	0.20
totaal				590	100.00	
ie	ei <ij>	LF	R	0	0.00	0
	i	LF	H	0	0.00	0
	uu	LF	H	0	0.00	0
	ie	-	-	884	100.00	884
totaal				884	100.00	
eu	ee	LF	R	3	5.88	0.18
	eu	FT-	R	48	94.12	45.18
totaal				51	100.00	
oo	òò	FT+	R	550	74.93	412.12
	oo	FT-	R	112	15.26	17.09
	eu	LF	R	32	4.36	1.40
	u	LF	R	3	0.41	0.01
	o	LF	H	33	4.50	1.49
	a	LF	H	4	0.54	0.02
totaal				734	100.00	
ooi	aai	LF	R	0	0.00	0
totaal				0	0.00	

oe	ou	LF	R	36	8.04	2.89
	oo	LF	R	2	0.45	0.01
	eu	LF	R	2	0.45	0.01
	o	LF	H	121	27.01	32.68
	oe	-	-	287	64.06	183.85
totaal				448	100.00	
ou <ou>/<au> ⁷²	au	FT-	H	138	97.18	134.11
	aau	FT-	H	1	0.70	0.01
	àèu	LF	R	3	2.11	0.06
totaal				142	100.00	
oude	oe	LF	R	0	0.00	0
totaal				0	0.00	
uu	ou	LF	H	77	60.16	46.32
	ie	LF	R	4	3.13	0.13
	ui	LF	R	4	3.13	0.13
	uu	-	-	43	33.59	14.44
totaal				248	100.00	
ui	aai/àài	LF	R	0	0.00	0
	àà	LF	R	0	0.00	0
	ui	FT-	H	121	100.00	121
totaal				121	100.00	
a	àà	FT-	R	12	0.71	0.09
	o	LF	R	3	0.18	0.01
	o	LF	H	35	2.06	0.72
	a	-	-	1579	93.16	1471.00
	e*			66	3.89	2.57
totaal				1695	100.00	
and(e)	àð/àà	LF	R	49	100.00	49
totaal				49	100.00	
arn	aer	LF	H	0	0.00	0
totaal				0	0.00	
e	a	LF	R	0	0.00	0
	àà	LF	R	13	0.92	0.12
	i	LF	R	0	0.00	0
	i	LF	H	364	25.85	94.09
	ù	LF	R	25	1.78	0.45
	u	LF	R	0	0.00	0

	o	LF	R	4	0.28	0.01
	e	FT-	R	1002	71.16	713.02
totaal				1408	100.00	
i	e	LF	R	0	0.00	0
	e	LF	H	3	0.23	0.01
	u	LF	R	51	3.99	2.03
	i	-	-	1212	94.91	1150.31
	o*			11	0.86	0.09
totaal				1277	100.00	
o	ù	LF	R	13	2.05	0.27
	u	LF	R	1	0.16	0.00
	e	LF	R	1	0.16	0.00
	ò	FT-/-	R	321	50.55	162.27
	o	-/FT-	R	299	47.09	140.80
totaal				635	100.00	
u	ò	LF	R	7	4.22	0.30
	o	LF	R	1	0.60	0.01
	i	LF	R	4	2.41	0.10
	e	LF	R	0	0.00	0
	e	LF	H	31	18.67	5.79
	ù	FT-	R	0	0.00	0
	u	-	-	123	74.10	91.14
totaal				166	100.00	
'GEKLEURDE'						
VOCAAL	SJWA	LF	H	95	100.00	95
totaal				95	100.00	
NUL	SJWA	LF	H	122	100.00	122
NUL	SJWA	LF	R	0	0.00	0
totaal				122	100.00	
sch	sk	LF	R	92	100.00	92
totaal				92	100.00	
w	W	FT+	R	985	100.00	985
totaal				985	100.00	

Toelichting: st.ndl. = Standaardnederlands; kw. = Katwijks; regio. = steun regionale omgeving; N = aantal voorkomens (tekenfrequentie); % cluster = distributionele sterkte; N x % cluster = frequentie (kwantitatieve sterkte); LF = lexicaal-fonologisch verschil; FT+ = primair fonetisch verschil; FT- = secundair fonetisch verschil; - = geen klankverschil / steun regionale omgeving niet van toepassing in het geval dat Standaardnederlands, Katwijks en algemeen Hollands aan elkaar gelijk zijn; R = relic; H = algemeen Hollands; * = strikt morfologische klankcorrespondentie.

4.2.2. Morfologie

In het algemeen is Standaardnederlandse morfologie Katwijkse morfologie. Ik vermeld, op een enkele uitzondering na, alleen de verschillen.

4.2.2.1. Flexie substantieven

4.2.2.1.1. Meervoudsvorming

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 8)

Zie voor de meervoudsvorming bij de verkleinwoorden paragraaf 4.2.2.1.2.

(1) Een meervoud op *-n* hebben in het Katwijkse woorden op een volle of genasaleerde klinker. Het Standaardnederlands heeft hier een meervoud op *-en*, maar ook vaak een ander grondwoord. Soms zijn in het moderne Nederlands stapelmeervouden ontstaan. Overdiep noemt de woorden:

- *knie* - *knien* 'knieën'
- *màò" - màòn* 'vismanden' (vgl. *mand* - *maon* onder (3) en Overdiep & Varkevisser 1940: 84)
- *pàò" - pàòn* 'ponen' (vissoort)
- *skoe* - *sioen* 'schoenen'
- *stee* - *steen* 'steeën (plekken, plaatsen)' (*stee* is in het Katwijkse ook 'betrekking'; zie par. 4.2.4.1 onder (1))
- *tàè* - *tàèn* 'tenen'
- *zàè* - *zàèn* 'zeeën'

(2) Een meervoud op *-n* hebben in het Katwijkse woorden die op een volle klinker eindigen en waarbij in het Standaardnederlands in het enkelvoud een intervocalische *d* wordt aangetroffen (naast vormen zonder *d*). De *d* is in het Katwijkse weggelaten. Het Standaardnederlands heeft hier een meervoud op *-en*. Overdiep geeft de woorden:

- *roe* - *roen* 'roeden'
- *slee* - *sleen* 'sleden, sleeën'
- *wae* - *waen* 'waden'
- *zo* - *zoon* 'zoden'

(3) Een meervoud op *-n* hebben in het Katwijkse woorden met een enkelvoud uitgaande op (verscherpte) *-d*. De *d* valt weg bij de meervoudsvorming. Het Standaardnederlands heeft hier een meervoud op *-en* (of *-eren*). Overdiep geeft:

- *blad* - *blaen* 'bladeren, bladen'
- *bròòd* - *bròòn* 'broden'
- *daed* - *daen* 'daden'
- *klàèd* - *klàèn* 'kleden'
- *lòòd* - *lòòn* 'stukken lood'

- *mand* - *màòn* 'manden' (vgl. *màò"* - *màòn* onder (1) en Overdiep & Varkevisser 1940: 84)
- *pad* - *paen* 'paden'
- *zaed* - *zaen* 'zaden' (gewoner is *zaedjies* 'zaadjes')

(4) Een meervoud op *-s* heeft in het Katwijks een aantal woorden op *-e* dat in het Standaardnederlands een meervoud op *-(e)n* heeft of zou hebben als ze erin voor kwamen:

- *bigge* - *bigges** 'biggen'
- *dagge* - *dagges* 'stoute kinderen'
- *jongste* - *jongstes* 'jongsten (aan boord)'
- *kegge* - *kegges* 'keggen'
- *krebbe* - *krebbes* 'kribben'
- *ribbe* - *ribbes** 'ribben'
- *skobbe* - *skobbes* 'schubben'
- *vlagge* - *vlagges* 'vlaggen'

Ook een aantal woorden op *-e* uit de vaktaal heeft dit meervoud op *-s*:

- *fazze* - *fazzes* 'flarden, oude brokken net'
- *knozze* - *knozzes* 'grote knopen in touw'
- *kozze* (uit *kozzing*) - *kozzes* 'ruimten waarin de mast achterover kan zakken' (zie ook *kozzing* onder (7))
- *puzze* - *puzzes* 'putsen, houten emmers met touw'

(5) Een meervoud op *-s* kunnen in het Katwijks verder hebben de woorden:

- *man* - *mans* 'mannen', bewaard als aanspreking in het commando *haele*, *mans*, *haele!* 'halen, mannen, halen!', gezegd bij het binnen boord halen van de netten
- *smid* - *smis* (uit *smids*) 'smeden', met daarnaast ook het meervoud *smitte* (zie par. 4.2.1: (85))

(6) Alleen in het meervoud, op *-s*, komt voor:

- *dings* 'bijzonderheden, manieren van doen'

(7) Enkele woorden op *-ing* in het enkelvoud hebben, bij wegval van *-ing*, in het meervoud de uitgang *-es*:

- *kozzing* (waaruit *kozze*) - *kozzes* 'ruimten waarin de mast achterover kan zakken' (vakterm; zie ook *kozze* onder (4))
- *zinking* - *zinkes* 'zinkings (zenuwpijnen)'

(8) Ten slotte hebben ook een meervoud op *-es*, waarschijnlijk naar analogie van de gevallen onder (4):

- *kip* - *kippes** 'kippen'
- *mààid* - *mààides* 'meisjes (meiden)'

- *tel* - *telle(n)s* 'tellen'
- *vent* - *ventes** 'venten'

REGIO: Alle genoemde meervoudsvormen kunnen als relictverschijnsel worden beschouwd. Het vaktalige *màòn* (1) en de vormen *krebbes* (4) en *mààides* (8) kwam ik, deels in een andere klankvorm, ook tegen voor Scheveningen. Het meervoud *smis* (5) trof ik ook aan voor Gouda. De vormen *mààides* en *smis* kwamen in 1895 nog voor in Zoetermeer.

FREQ: De verschillende typen meervoudsvorming zijn over het algemeen infrequent: telkens is er maar een gering aantal woorden bij betrokken, die naar schatting niet vaak gebruikt worden.

DOORZ: Bij de meervoudsvormingen van het type (1) tot en met (4) kunnen we van patronen spreken. Doorzichtig is alleen het patroon dat we aantreffen bij type (4), althans wanneer we van het enkelvoud in de richting van het meervoud gaan: omdat ook het geval (8) er is, zouden we van bijvoorbeeld een meervoud *kegges* niet alleen tot een enkelvoud *kegge* maar ook tot een enkelvoud *keg* kunnen komen.

4.2.2.1.2. Verkleinwoordvorming

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 6 en 8)

De verkleinwoordvorming in het Katwijks is zeer systematisch. In het enkelvoud eindigen verkleinwoorden op *-je*, *-tje*, *-etje* of *-pje*, in het meervoud op *-(j)ies*, *-tjies*, *-etjies* of *-pies*:

- *bròòdje* - *bròòdjies* 'broodje - broodjes'
- *hekje* - *hekkies* 'hekje - hekjes'
- *huisje* - *huisies* 'huisje - huisjes'
- *bòòmpje* - *bòòmpies* 'boompje - boompjes'
- *kommetje* - *kommetjies* 'kommetje - kommetjes'
- *kannetje* - *kannetjies* 'kannetje - kannetjes'
- *ringetje* - *ringetjies* 'ringetje - ringetjes'
- *voetje* - *voetjies* 'voetje - voetjes'
- *mondje* - *mondjies* 'mondje - mondjes'
- *dagje* - *daegies* 'da(a)gje - da(a)gjes'

In het enkelvoud is er nooit een verschil met het Standaardnederlands maar soms wel met het Hollands, in het meervoud is er altijd een verschil met het Standaardnederlands en soms ook met het Hollands. In de Hollandse dialecten van het Randstadgebied vinden we in de regel in het enkelvoud een uitgang *-ie*, maar niet wanneer het grondwoord eindigt op een *t* (*d*), een klinker of een korte vocaal + *m*, *n*, *ng*, *l*, *r*, in het meervoud een met het Katwijks overeenkomende uitgang *-ies* (maar *-jes* na *t* (*d*), klinker of korte vocaal + *m*, *n*, *ng*, *l*, *r*). Wat het Katwijks dus bijzonder maakt, is de combinatie van consequent in het enkelvoud *-je* (verschil met het Hollands) en consequent in het meervoud *-ies* (verschil met het

Standaardnederlands en het Hollands). De vraag is hoe historisch gezien de verhouding tussen Katwijks en Hollands geïnterpreteerd moet worden. Het is niet onmogelijk, gezien het algemene karakter van het dialect, dat het Katwijks een oude toestand vertegenwoordigt: in het enkelvoud is de oude *ie* van het suffix (vgl. mnl. *-kijn*) al tot sjwa gereduceerd, maar in het meervoud is deze *ie* nog overal bewaard gebleven (zie in dit verband ook Overdiep & Varkevisser 1940: 106). Het Katwijks komt daarin overeen met het Zuid-Hollands van de eilanden en de waarden, waar we de *ie* echter ook nog in het enkelvoud aantreffen (vgl. bijv. Oud-Beierlands *potjie - potjies*). In het omringende Hollands is later, anders dan in de standaardtaal, *-je* (hier zowel in het enkelvoud als in het meervoud) geassimileerd tot *-ie*; na *t (d)*, klinker en korte vocaal + *m, n, ng, l, r* is dat echter niet gebeurd. Die ontwikkeling is ook bekend van het enclitische persoonlijk voornaamwoord van de 2e persoon enkelvoud: vergelijk *heb-je > heb-ie*. En vergelijk ook een leenwoord als *garage*, dat verhollandst wordt tot *garazie*.

REGIO: De combinatie van een Katwijkse enkelvoudsvorm en een Katwijkse meervoudsvorm is een relictverschijnsel. Gezien binnen de Hollandse omgeving kunnen de enkelvoudsvormen (op *-je*) als relictvormen worden beschouwd wanneer ze naast Hollandse vormen op *-ie* (uit *-je*) voorkomen, en kunnen de meervoudsvormen (waarschijnlijk steeds met oude *ie*) zonder meer als relict worden beschouwd. Voorzover ze echter overeenkomen met Hollandse vormen op *-ies*, zullen ze door de regionale omgeving worden gesteund.

FREQ: De verkleinwoordvorming is een frequent verschijnsel. Verkleinwoorden kunnen van veel substantieven worden gemaakt en komen veel voor.

DOORZ: Het systeem van de verkleinwoordvorming is als patroon volkomen doorzichtig, zowel wanneer van een enkelvoudsvorm naar een meervoudsvorm wordt gegaan als wanneer een beweging in omgekeerde richting wordt gemaakt.

De enkelvoudsvorm op *-je*, enz. is in het Katwijks zo vast dat vreemde woorden op *-ie* die als verkleinwoord worden opgevat, waarschijnlijk via het meervoud op *-ies*, kunnen veranderen in vormen op *-je*. Dit is gebeurd met de ontleende woorden *porsie* (st.ndl. *portie*, fra. *portion*) en *donkie* (st.ndl./eng. *donkey*). De meervoudsvormen zijn respectievelijk *porsies* en *donkies* (st.ndl./eng. *donkeys*). Het woorddeel *-ies* werd door de Katwijkers geherïnterpreteerd als meervoudsdiminutiefsuffix. De bij *porsies* en *donkies* behorende hypercorrecte Katwijkse enkelvoudsvormen werden respectievelijk *porsje* 'portie' en *donkje* 'stoomketel aan boord, om een spil aan te drijven'.

REGIO: Relictverschijnsel. *Porsje* en *donkje* zijn gelexicaliseerde, tot het Katwijks beperkte gevallen.

Bijzondere enkelvoudige diminutiefvormen zijn verder *winnetje* 'windje', *borretje* 'bordje', *wòdretje* 'woordje' en *kaeretje** 'kaartje'.

REGIO: *Winnetje* kan beschouwd worden als relictverschijnsel. Ik ben deze vorm alleen voor Katwijk tegengekomen. De vormen *borretje*, *wòdretje* en *kaeretje* zijn algemeen Hollands.

Standaardnederlandse bijwoorden uitgaande op *-jes* krijgen in het Katwijks een vorm die overeenkomt met het meervoudsdiminutief op *-ies*: *strakkies* 'strakjes, straks', *zachies* 'zachtjes'.

REGIO: Algemeen Hollands.

Bij samenstellingen vinden we evenals in het Standaardnederlands en in het algemene Hollands ook in het Katwijks als eerste lid het diminutief steeds in de meervoudsvorm terug: *lòðsiesmaet* 'maat van de loods' (lett. 'loodsjesmaat'), *donkiesskuit* 'bomschuit met een *donkje*' (zie hiervoor), *blikkieskindere* 'bliksemkinderen' (lett. 'blikjeskinderen').

REGIO: Komt, parallel aan het optreden van het meervoudige diminutiefsuffix *-ies*, voor in andere maar vergelijkbare vormen in het algemeen Hollands, bijvoorbeeld *daggiesmense*.

Voor bijzondere, uit een bijvoeglijk naamwoord afgeleide diminutiefvormen zie paragraaf 4.2.2.7.2.

4.2.2.1.3. Naamvallen

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 8)

4.2.2.1.3.1. Naamvals-*e*

Een aantal substantieven dat een inhoudsmaat aanduidt, krijgt als object in de zin een naamvals-*e*: *we hadde-n-'n kiste turræf staen* 'we hadden een kist turf staan'. Hetzelfde gebeurt na een voorzetsel: *ze ginge nae Lààie toe mit 'n vrachte vis* 'ze gingen naar Leiden toe met een vracht vis'. Aanduidingen van een grote hoeveelheid bevorderen het gebruik van de verbogen vorm, vooral wanneer het gebeuren in de zin op de spreker een intense of verrassende uitwerking heeft: *we ving-n-'n skuute haering, nou!* 'we vingen toch een schuit (vol) haring!', *die vent, die ving 'n berræge haering!* 'die vent, die ving een berg haring!', *we hadde-n-'n bosse wind!* 'we hadden (toch) een grote hoeveelheid wind!' Volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 111) wordt de verbogen vorm in deze laatste gevallen zelfs gehoord in de nominatief. De *-e* is dan geen naamvalsteken meer maar dient enkel ter verzwaring van de woordvorm.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk gevonden.

FREQ: Het verschijnsel is infrequent.

4.2.2.1.3.2. Naamvals-*s*

Een naamvals-*s* vinden we in het verdwenen vaktalige *-dàèls* ter aanduiding van de beloning van zeevarenden, in onder andere *hij vaert voor 'n vierendàèls, 'n halløvierendàèls* 'hij vaert voor een vierde deel, de helft van een vierde deel (een achtste deel) (van de beloning die geldt voor een matroos)'. De vorm op *-dàèls* kan worden verklaard uit een ellips met het verzwegen *mætroos* of *man* 'matroos'. De naamvals-*s* blijft gehandhaafd bij diminuering: *'n halløvierendàèlsje*.

De naamvals-*s* in het Katwijkse *driestrengs* ‘van drie strengen gedraaid touw’ kan verklaard worden als elliptisch voor *driestrengstauw*.

REGIO: Relictverschijnsel. Alleen voor Katwijk aangetroffen.

Vergelijk paragraaf 4.2.3.2: (13) voor de partitieve genitief.

4.2.2.1.3.3. Naamvallen bij eigennamen

Voor de verbuiging van eigennamen gelden de volgende regels:

(1) Eigennamen (ook familie- en bij- of schimpnamen) die uitgaan op een medeklinker (inclusief een *j*-achtige *i*-klank), krijgen in andere naamvallen dan de eerste een verbogen vorm op *-e*. Voorbeelden:

- **Janne, Piete, Aeie**⁷³ *skoe* ‘Jans, Piets, Aries schoen’
- *hè-je Piete-n-ekend?* ‘heb je Piet gekend?’

Bij een samenstelling van eigennamen, bestaande uit een voor- en achternaam, heeft alleen het laatste lid de naamvals-*e*, ook wanneer de naam verkort is. Voorbeelden:

- *dat is Huig van der Plasse huis* ‘dat is Huig van der Plas zijn huis’; verkort: *dat is Huig Plasse huis*
- *geef 't Aei van Knelas Duine maer* ‘geef het Arie van Cornelis van Duin maar’

In *wies hoed is-tat? wel, Wulleme* ‘wie zijn hoed is dat? wel, die van Willem / Willems hoed’ is de naamvals-*e* te verklaren uit samentrekking: *Wulleme* moet worden begrepen als *de hoed van Wulleme* of *Wulleme hoed*.

(2) Eigennamen (ook familie- en bij- of schimpnamen) die uitgaan op een klinker, inclusief *sjwa*, krijgen in andere naamvallen dan de eerste een verbogen vorm op *-s*. Gaat de eigennaam uit op een verkleiningsuffix *-tje*, dan ontstaat net als bij meervoudsdiminutiefvormen een vorm op *-ies*. Overdiep geeft de voorbeelden:

- *wel, wat zeg je wel van Annaes?* ‘wel, wat zou je wel van Anna zeggen?’
- *hè-je Aeries iet ezien?* ‘heb je Arie niet gezien?’
- *hè-je Jantjies iet ezien?* ‘heb je Jantje niet gezien?’, *is 't mit Jantjies goed?* ‘is het goed met Jantje?’, *ik heb 't Jantjies ezàd* ‘ik heb het Jantje gezegd’

Sommige familienamen op een klinker krijgen een verbogen vorm op *-n*:

- *ze weunt-taer bij Van Skien* ‘ze woont daar bij Van Schie’

(3) Bij een samenstelling van eigennamen, bestaande uit twee voornamen verbonden door een voorzetsel *van*, krijgt het tweede lid als gevolg van dat voorzetsel en afhankelijk van de uitgangsklank (overeenkomstig regel (1) of (2)) een naamvals-*e* of *-s*. Met *van* wordt de familierelatie aangeduid. Voorbeelden zijn:

- *Piet van Nelle* ‘Piet (de zoon) van Nel’

- *Jan van Aarendjies* 'Jan (de zoon) van Arendje'
- *Kees van Aeries* 'Kees (de zoon) van Arie'

(4) Bij een samenstelling van eigennamen waarin het tweede lid door het verbindende voorzetsel *van* een naamvals-*e* heeft (regel (3)), kan bij een tweede verbuiging een naamvals-*s* optreden. (Regel (2) treedt in werking.) Volgens Overdiep treedt deze naamvals-*s* in ieder geval op wanneer de samenstelling voorkomt in de functie van bijvoeglijke genitief of meewerkend voorwerp. Komt de samenstelling voor als lijdend voorwerp, dan blijft volgens hem deze naamvalsmarkering achterwege. Volgens zijn zegsman echter, treedt de vorm op -*s* ook in dat laatste geval op, en ook na een voorzetsel, en kan hij "wanneer de naamdrager al *heel oud* is, of allang overleden en desondanks nog bekend" zelfs voorkomen als subject. (Overdiep & Varkevisser 1940: 110). Voorbeelden:

- *ik gaf Piet van Nelles 'n aerdaghààidje* 'ik gaf Piet (de zoon) van Nel een aardigheidje'
- *ik ben bij Piet van Nelles eweest* 'ik ben bij Piet (de zoon) van Nel geweest'

(5) Eigennamen uitgaande op een medeklinker en verbogen door achtereenvolgens een naamvals-*e* en -*s* (regel (4)), kunnen bij een derde verbuiging opnieuw een naamvals-*e* krijgen. (Regel (1) treedt in werking.) Voorbeeld:

- *dat huis is van Jan van Piet van Nellese* 'dat huis is van Jan van Piet van Nel'

REGIO: Naamvallen bij eigennamen zijn een relictverschijnsel. Ik ben ze onder andere nog tegengekomen voor Gouda en voor 1895 voor Zoetermeer.

FREQ: We mogen aannemen dat de naamvalsvormen die volgens regel (1), (2) en (3) gevormd worden, frequenter voorkomen dan die via regel (4) en vervolgens (5) ontstaan.

DOORZ: Het systeem is in hoge mate doorzichtig.

4.2.2.1.3.4. Een oude datief

Een oude derde naamval treffen we aan in *weeg* 'weg' in de enigszins gelexicaliseerde verbindingen *uit-te weeg!* 'uit de weg!' en *niks in de weeg!* 'niets aan de hand!' (lett. '(er ligt je) niets in de weg!'), en in *onderweeg*, in *we waere vier weke onderweeg* 'we waren vier weken onderweg'.

REGIO: Relictverschijnsel. Ook gevonden voor Gouda.

4.2.2.2. Flexie adjectieven: verbuiging, trappen van vergelijking

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 9)

De verbuiging van adjectieven in het Katwijks, ook die bij de trappen van vergelijking, is overeenkomstig het Standaardnederlands.

4.2.2.3. Flexie werkwoorden

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 12)

In deze paragraaf komt onder andere de indeling in klassen aan de orde. Overdiep hanteert hiervoor de traditionele indeling van de historische grammatica, maar is in het gebruik daarvan niet altijd even consequent. Hij laat onvermeld waarom. Ik deel Overdieps overzicht hier opnieuw in, eveneens uitgaande, maar nu consequenter, van de klassieke indeling, met zeven klassen voor de sterke werkwoorden, met de zwakke werkwoorden en de onregelmatige werkwoorden (onder andere de praeterito-praesentia). De reden dat ik de traditionele indeling uit de historische grammatica gebruik, is dat ik daarmee problemen die opduiken bij synchrone analyse, kan vermijden.

Ik beperk me in het overzicht uitdrukkelijk tot de werkwoorden die Overdiep noemt.

4.2.2.3.1. Het prefix *e-* en varianten

Het voorvoegsel *ge-* bij verleden deelwoorden verschijnt in het Katwijks bijna consequent als *e-*: *edaen* 'gedaan', *an-ebode* 'aangeboden', *waer-eskouwd* 'gewaarschuwd'. Wordt het verleden deelwoord gebruikt als bijvoeglijke bepaling of als bepaling van gesteldheid, dan verschijnt meestal *ge-*: *gezwore kammeraes* 'gezworen kameraden', *hij hàt gedaen (edaen) ekegre dat...* 'hij heeft gedaan gekregen dat...'. Vast is *ge-* wanneer, ook bij een verleden deelwoord, het negatieve prefix *on-* voorafgaat: *ongetrauwde man*, *ongelikte beer*, *ongeskore was ik*, *ongedaen maeke*.

Bij *bakke* 'bakken' is in bepaalde combinaties met een bijvoeglijk naamwoord een oude vorm zonder *ge-* bewaard gebleven: *bakke haering* 'gebakken haring', *bakke vis* 'gebakken vis'. Ook bij enkele bijvoeglijke naamwoorden in de vaktaal ontbreekt *ge-*: *traeliede màd* "vismand met spijlen als tralies", *olied vel* 'geolied schootsvel'.

Bij ontleende werkwoorden op *-eren* ontbreekt bij het verleden deelwoord het voorvoegsel *e-*: *as je die dijk passeerd was...* Bij het werkwoord *gebeure* heeft het verleden deelwoord het gebruikelijke voorvoegsel *e-*; de overige vormen van dit werkwoord komen voor met en zonder *ge-*: 't *gebeurde*, 't *beurde*. Het werkwoord *geloven* is in het Katwijks samengetrokken tot *glòdve*. Daarnaast komt nog voor de combinatie *lòd ik* 'geloof ik'.

REGIO: Als relictverschijnsel kunnen worden beschouwd verleden deelwoorden met prefix *e-*, die ik ook nog heb aangetroffen voor Noordwijk, Rijnsburg en Scheveningen, en vormen waarin een prefix ontbreekt, met uitzondering van *beurde*, dat algemeen Hollands is. Algemeen Hollands is ook de samentrekking *glòdve*. *Lòd ik* is een relict.

FREQ: Omdat 'echte' verleden deelwoorden vaker voorkomen dan verleden deelwoorden die gebruikt worden als bijvoeglijke bepaling of als bepaling van gesteldheid, zal het prefix *e-* een hogere frequentie hebben dan het prefix *ge-*. De vormen zonder prefix zullen een lage frequentie vertonen, deels omdat het hier lexicale verschijnselen betreft.

DOORZ: De patronen waar het hier om gaat, zijn vrij doorzichtig.

4.2.2.3.2. Sterke werkwoorden

Bij de sterke werkwoorden worden traditioneel vier categorieën van vormen onderscheiden, waarmee een afwisseling in wortelvocaal correspondeert. Hieronder worden telkens zoveel mogelijk de voor deze categorieën geldende basisvormen gegeven: 1. infinitief, 2. 1e persoon enkelvoud verleden tijd, 3. 1e persoon meervoud verleden tijd, 4. verleden deelwoord.

Zwakke werkwoorden die sterk geworden zijn, worden behandeld in de klasse waarin ze terechtgekomen zijn. Sterke werkwoorden worden ingedeeld binnen de klasse waarin ze oorspronkelijk thuishoren.

Klasse 1

grijpe - greep - grepe - egrepe 'grijpen - greep - grepen - gegrepen'

Bijzondere gevallen zijn *snije* 'snijden', *strije* 'twisten, bekvechten', *vrije* 'vrijen', met in de 2e categorie de respectievelijke vormen *snee*, *stree*, *vree*, in de 3e categorie naast *sneje*, *streje*, *vreje* de vormen *snene*, *strene*, *vrene*, en in de 4e categorie naast *esneje*, *estreje*, *evreje* de vormen *esneen*, *estreen*, *evreen*. Bij *belije* 'belijden, bekennen' bestaat in ieder geval het afwijkend verleden deelwoord *beleen*. Van *strije* in de betekenis 'strijden' bestaan in de verleden tijd ook zwakke vormen: *strijdde*, *strijdede* (zie voor vormen op *-ede* par. 4.2.2.3.3).

Ook de vormen *prijze* 'prijzen (waarderen, loven)', *wijke* 'wijken' en *wijze* 'wijzen' kunnen naast sterk zwak verbogen worden. Kw. *slijte* is sterk in de betekenissen 'slopen' en 'verslijten', maar heeft daarnaast een zwakke vorm in de betekenissen 'venten' en 'verkopen als agent (in het klein)'. Naast oudere zwakke vormen, die we nog in het Standaardnederlands terugvinden, vinden we sterke vormen bij kw. *skrijne* 'schrijven, schuren langs'.

Historisch gezien hoort het werkwoord st.ndl. *spuwen* thuis in klasse 1. Voorzover het nog sterk is, is het echter overgegaan naar klasse 2. De hoofdvormen in het Katwijk zijn: *spouge - spoog - spoge - espoge*.

Kw. *tije* 'beginnen', in combinatie met *an* 'aan', met de stamvormen *teeg - tege - etege*, klasse 1, heeft zijn betekenis ontleend aan *antije*, klasse 2 (zie daar).

REGIO: Relictverschijnsel zijn de verleden-tijdsvormen *snene*, enz., de verleden-deelwoordsvormen *esneen*, enz., de zwakke vormen bij *prijze*, enz., de infinitiefvorm *spouge* en de afwisseling van vormen zonder en met *g* in *tije*, *teeg*, enz. Algemeen Hollands zijn de vormen *snee*, enz., *sneje*, enz., *esneje*, enz. en *spoog*, *spoge*, *espoge*.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1 (zie par. 4.1.3.2)): De meeste vormen blijken een frequentie van 0 te hebben, met uitzondering van (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan): *sneje/snene* 1, *esneje/esneen* 2, *eweze/ewijsd* 1.

DOORZ: De werkwoorden *snije*, *strije*, *vrije*, *belije* en hun verbogen vormen vormen met elkaar een patroon. Het patroon is doorzichtig wanneer van verleden-tijdsvormen en verleden-deelwoordsvormen in de richting van tegenwoordige-tijdsvormen gegaan wordt: vanuit een verleden-tijdsvorm op *-ee* (2e categorie) of

-eje/-ene (3e categorie) of een verleden-deelwoordsvorm op *-eje/-een* komen we altijd bij een tegenwoordige-tijdsvorm op *-ije* terecht. Andersom, van tegenwoordige-tijdsvormen in de richting van verleden-tijds- of verleden-deelwoordsvormen, is het patroon iets minder doorzichtig: vanuit een tegenwoordige-tijdsvorm op *-ije* komen we niet in alle gevallen bij dezelfde verleden-tijds- of verleden-deelwoordsvorm terecht.

Klasse 2

- a. *skiete - skoot - skote - eskote* 'schieten - schoot - schoten - geschoten'
 b. *sluite - sloot - slote - eslote* 'sluiten - sloot - sloten - gesloten'

Een bijzonder geval in subklasse 2a is *bien* 'bieden', met, naast de ook in het Standaardnederlands gebruikelijke vormen *bood - bode - ebode*, de vormen *bo - boon/ bone - eboon*; de 1e persoon tegenwoordige tijd enkelvoud is (*ik*) *bie*, het meervoud (*wij*) *bieje*. De vormen met *d* komen vooral voor in de meer officiële betekenis 'bieden op een verkoping'. Als *bien* gaat ook *verbien*. Uit *bien*, *verbien* kan de tegenwoordige tijd meervoud *biene*, *verbiene* ontstaan, waarschijnlijk als gevolg van de overgangs-*e* die tevoorschijn komt bij inversie (zie par. 4.2.2.3.5).

Tot de subklasse van *skiete* behoort ook kw. *antije* 'beginnen' (st.ndl. *tijgen aan*; vgl. Van Dale 1999: 3431), met, als in het Standaardnederlands, de stamvormen *toog an - toge an - an-etoge*. In dezelfde betekenis, in afwijking van het Standaardnederlands, komen voor de stamvormen *teeg - tege - etege*, maar zie hiervoor *tije*, klasse 1, waaraan het hier besproken werkwoord in infinitief en praesens zijn klankvorm heeft ontleend.

In subklasse 2b vinden we *skuile* 'schuilen', dat, net als in het Standaardnederlands, in het Katwijks sterk en zwak is. Katwijks zwak en Standaardnederlands sterk is de vorm *spaaite/spààite* 'spuiten'. Kw. *staaite/stààite* 'stuiten' en *waaive/wààive* 'wuiven' zijn zwak, net als in het Standaardnederlands. Kw. *braauwe* heeft in de betekenis 'bierbrouwen', net als in het Standaardnederlands, een zwakke verleden tijd en een sterk verleden deelwoord. In de betekenissen 'een papje maken' en, overdrachtelijk, '(ervan) terechtbrengen' is het verleden deelwoord zwak.

Voor *spouge* 'spuwen' zie klasse 1.

REGIO: Relictverschijnsel zijn de vormen *bien*, enz., *boon*, enz., *biene*, enz., *bone*, enz., de vorm *bo* en de afwisseling van vormen zonder en met *g* in *antije*, *toog an*, enz. Algemeen Hollands zijn de zwakke verleden-tijdsvormen bij *spaaite/spààite* en het zwakke verleden deelwoord bij *braauwe*.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): Alle vormen blijken een frequentie van 0 te hebben.

Klasse 3

- a. *binne - bon - bonne - ebonne* 'binden - bond - bonden - gebonden'
 b. *skelde - skold - skolde - eskolde* 'schelden - schold - scholden - gescholden'

Een bijzonder geval in subklasse 3a is *skrikke* 'schrikken', waarbij in het geval van

grote schrik in de verleden tijd enkelvoud en meervoud ook zwakke vormen voorkomen, onder andere in de combinatie (*z'n/d'r ààge*) *dòd skrikke*. Bij *opskrikke* is bovendien het verleden deelwoord zwak.

Als *skelde* 'schelden' gaan *delləve* 'delven', *helləpe* 'helpen' en *skenke* 'schenken'. In de verleden tijd komen bij deze werkwoorden, behalve bij *skenke*, ook zwakke vormen voor. Het zwakke *delləfde* is ook in de standaardtaal bekend. Kw. *helləpe*, oorspronkelijk klasse 3, heeft naast sterk *holləp* en zwak *helləpte* nog de ook in het Standaardnederlands gebruikelijke vorm *hieləp*, soms korter en ouder *hilləp*; de *ie* is afkomstig uit klasse 7, waarheen *helləpe* later ten dele, alleen voor de verleden tijd, verhuisd is.

Onder subklasse 3b vallen bovendien kw. *stùrrəve* 'sterven', *bestùrrəve* 'besterven', *zwùrrəve* 'zwerfen', *bedùrrəve* 'bederven', met bij geringe nadruk sterke *u*-vormen en bij sterke nadruk sterke *ie*-vormen in de verleden tijd: respectievelijk *sturrəf/stierəf*, *besturrəf/bestierəf*, *zwurrəf/zwierəf*, *bedurrəf/bedierəf*. De laatste twee werkwoorden, *zwùrrəve* en *bedùrrəve*, kennen in het geval van sterke nadruk ook zwakke vormen in de verleden tijd: *zwùrrəfde* en *bedùrrəfde*. Als verleden deelwoord vinden we bij alle vier de werkwoorden sterke *u*-vormen: *esturrəve*, enz. Kw. *kùrrəve* 'kerven' heeft de sterke vormen *kurrəf* en *ekurrəve* in een specifieke betekenis, namelijk in een oude formule bij het tellen van haring, en de zwakke vormen *kùrrəfde* en *ekùrrəfde* in de gewone betekenis.

Zwak in de verleden tijd, net als in het Standaardnederlands, en oorspronkelijk klasse 3 is kw. *borste* 'barsten'. Het verleden deelwoord kan, net als in het Standaardnederlands, sterk zijn: *eborste*, maar ook zwak: *eborsted* (zie voor vormen op *-ed* par. 4.2.2.3.3).

Oorspronkelijk klasse 3 is verder nog kw. *worde* 'worden', met in de verleden tijd de van het Standaardnederlands afwijkende stamvormen enkelvoud *wier*, meervoud *wiere*. De vormen in de tegenwoordige tijd zijn: (*ik, jij*) *wor/word(t)*, (*hij*) *wordt*; (*wij, jullie, zij*) *worde*. Het verleden deelwoord is *eworde*.

REGIO: Relictverschijnsel zijn de vormen *holləp*, *hilləp*, het zwakke *helləpte*, de sterke verleden-tijds- en verleden-deelwoordsvormen met *u*: *sturrəf*, enz., de zwakke verleden-tijdsvormen *zwùrrəfde*, *bedùrrəfde*, de zwakke verleden-deelwoordsvorm *eborsted* en de vormen *wier* en *wiere*. Algemeen Hollands zijn de zwakke verleden-tijdsvormen bij *skrikke* en *skelde*.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): De meeste vormen blijken een frequentie van 0 te hebben, met uitzondering van (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan): *sturrəf/stierəf* 1, *esturrəve* 3, *eborsted* 1, (*ik*) *wor/word* 3, (*jij*) *wor/wordt* 2, *wier* 80, *wiere* 34.

DOORZ: De groep werkwoordsvormen waarvan de infinitief met *ù* gevormd wordt, vormen met elkaar een patroon. Het patroon is doorzichtig wanneer van een verleden-tijdsvorm of een verleden-deelwoordsvorm in de richting van een tegenwoordige-tijdsvorm wordt gegaan: een (sterke) verleden-tijdsvorm met *u* of *ie* of een (sterke) verleden-deelwoordsvorm met *u* leidt altijd tot een tegenwoordige-tijdsvorm met *ù*. Andersom, van een tegenwoordige-tijdsvorm in de richting van een verleden-tijdsvorm of een verleden-deelwoordsvorm is het patroon iets

minder doorzichtig: vanuit een tegenwoordige-tijdsvorm met *ù* komen we niet altijd bij sterke verleden-tijds- of verleden-deelwoordsvormen terecht maar in bepaalde gevallen ook bij zwakke.

Klasse 4

neme - nam - naeme - enome ‘nemen - nam - namen - genomen’

Naast kw. *naeme* komt in de verleden tijd meervoud ook *namme* voor.

Een geval apart is kw. *komme* ‘komen’, met in de verleden tijd de vormen *kwam* en *kwaeme* en als verleden deelwoord *ekomme*. Naast *kwaeme* komt ook voor de vorm *kwamme*. De verleden tijd van *spreke* ‘spreken’ gaat als kw. *neme*, maar net als bij *komme* en *neme* is bij *spreke*, naar analogie van het enkelvoud, in de verleden tijd meervoud naast *spraeke* een vorm *sprakke* ontstaan, met betekenisverschil: ‘groeten, door groeten reageren’ respectievelijk ‘babbelen’.

Tot deze klasse behoort ook kw. *zwere* ‘zweren van een wond’, met de sterke en zwakke stamvormen *zwoor/zweerde - zwore/zweerde - ezwore/ezweerd*. Alleen het zwakke verleden deelwoord wijkt af van het Standaardnederlands. Voor *zwere* ‘een eed afleggen’ en ‘bezweren’ zie klasse 6.

Kw. *wāreke* ‘wreken’ heeft, net als in het Standaardnederlands, een zwakke verleden tijd en een sterk verleden deelwoord.

REGIO: Algemeen Hollands zijn in ieder geval de vormen *komme, ekomme, en kwamme, namme, sprakke*, en het zwakke verleden deelwoord *ezweerd*.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): De vormen die meer dan 0 keer voorkomen, zijn (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan): *naeme/namme* 3, *kwaeme/kwamme* 37, *ekomme* 29.

Klasse 5

geve - gaf - gaeve - egeve ‘geven - gaf - gaven - gegeven’

Bij kw. *geve* ‘geven’ komt, naar analogie van het enkelvoud, in de verleden tijd meervoud naast *gaeve* de vorm *gavve* voor. Als *geve* gaan ook kw. *zitte* ‘zitten’, *zien* ‘zien’, *weze* ‘zijn’, met, naar analogie van het enkelvoud, in de verleden tijd meervoud naast respectievelijk *zaete, zaege, waere* de vormen *zatte, zagge, wazze*. De verleden deelwoorden komen (afgezien van het prefix) overeen met het Standaardnederlands: *ezete, ezien, eweest*. (Voor *weze* zie verder paragraaf 4.2.2.3.4. Voor inversieverschijnselen bij *zien* zie paragraaf 4.2.2.3.5.)

Tot deze klasse behoort ook kw. *legge* ‘liggen’, met in de 2e, 3e en 4e categorie de respectievelijke vormen *lag/lààì, laege/lagge/lààie* en *elege*. De oorspronkelijk van *legge* ‘leggen’ afkomstige vormen *lààì* en *lààie* zijn in de verleden tijd het meest gebruikelijk. Ook *logge** komt voor. De tegenwoordige tijd heeft in de 3e persoon enkelvoud, net als *legge* ‘leggen’, de vormen *làà^t/lààt*. (Vgl. voor *legge* ‘leggen’ par. 4.2.2.3.3.)

Tot klasse 5 behoort verder nog kw. *bidde*, dat in de gewone betekenis ‘bidden’, anders dan in het Standaardnederlands, zwak verbogen wordt: *bidde/biddede, ebid-*

ded (vgl. par. 4.2.2.3.3). Sterk is het werkwoord *been* in de betekenis ‘verzoeken te komen op een begrafenis of feest’. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 146) geeft bij dit werkwoord verder alleen nog het verleden deelwoord *ebeen*.

Oorspronkelijk klasse 5 is nog kw. *wege* ‘wegen’, met de stamvormen *woog* - *woge* - *ewoge*.

Zwak is het verleden deelwoord van *vrete* ‘vreten’ in de samenstelling *an-evreted* ‘aangevreten’.

REGIO: Relictverschijnsel zijn bij *legge* ‘liggen’ de tegenwoordige-tijdsvormen *làà’t* en *lààt* en de verleden-tijdsvorm *làài*, met het meervoud *lààie*, de zwakke vormen bij *bidde*, het werkwoord *been*, met het verleden deelwoord *ebeen*, en het zwakke *an-evreted*. Algemeen Hollands zijn de vormen *gavve*, *zatte*, *zagge*, *wazze*, *lagge* en *logge*.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): De vormen die meer dan 0 keer voorkomen, zijn (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan): *gaeve/gavve* 1, *zaete/zatte* 25, *zaege/zagge* 4, *waere/wazze* 150, *làà’t/lààt* 2, *lag/làài* 12, *laege/lagge/lààie/logge* 8.

Klasse 6

graeve - *groef* - *groeve* - *egraeve* ‘graven - groef - groeven - gegraven’

Als kw. *graeve* ‘graven’ gaan *vaere* ‘varen’ en, met een zwak verleden deelwoord, *vraege* ‘vragen’ en *jaege* ‘wegjagen’. Van deze werkwoorden komen in de verleden tijd ook zwakke vormen voor, met voor twee ervan ook andere betekenissen: *vraege* ‘eisen van geld of loon’, *jaege* o.a. ‘de vangst van meer dan één schip naar huis brengen’. Als *graeve* gaat ook het, alleen sterk voorkomende, werkwoord *begraeve* ‘begraven’.

Tot deze klasse behoort ook kw. *drege* ‘dragen’, met de sterke stamvormen *droog/droeg* - *droge/droege* - *edroge*, en in de verleden tijd in de betekenis ‘een dode dragen’ ook de zwakke vorm *dreegde*, en verder nog kw. *slaen* ‘slaan’, met alleen sterke vormen: *sloog/sloeg/sleeg* - *sloge/sloege/slege* - *eslege*. De *oo* is klankwettig in de verleden tijd. De vormen met *oe* bij deze werkwoorden komen volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 147) weinig voor en wel het minst in de verleden tijd enkelvoud. De vormen met *ee*, bij *slaen*, zijn frequent.⁷⁴

Kw. *staen* ‘staan’ heeft in de verleden tijd de van het Standaardnederlands afwijkende stamvormen *sting/stong* en *stinge/stonge*. Bij nadruk hebben de vormen met *i* voorkeur boven die met *o* (vgl. klasse 7: *hange*, *vange* en *gaen*). Het verleden deelwoord komt overeen met het Standaardnederlands: *estaen*. (Voor inversieverschijnselen bij *staen* zie paragraaf 4.2.2.3.5.)

Klasse 6 is ook *zwere* ‘een eed afleggen’ en ‘bezweren’, met, net als in het Standaardnederlands, de stamvormen *zwoer* - *zwoere* - *ezwore*. Voor *zwere* ‘zweren van een wond’ zie klasse 4.

Eigenaardig is kw. *skeppe* ‘scheppen, tot stand brengen’, dat in de verleden tijd zwak vervoegd wordt: *skepte*. Het verleden deelwoord is sterk.

Een zwakke verleden tijd en een sterk verleden deelwoord hebben, net als in het

Standaardnederlands, kw. *bakke* 'bakke' en *laen* 'laden'. (Voor inversieverschijnselen bij *laen* zie paragraaf 4.2.2.3.5.)

REGIO: Relictverschijnsel zijn de zwakke verleden-tijdsvormen bij *vraege*, de vormen met *ee*: *drege*, het tevens zwakke *dreegde*, en *sleeg*, *slege*, *eslege*, de vormen met *oo*: *droog*, *droge*, *edroge* en *sloog*, *sloge*, en de vorm *laen*. De vormen *sting*, *stinge* en *stong*, *stonge* zijn misschien nog als algemeen Hollands te karakteriseren. Misschien is ook het zwakke *skepte* als algemeen Hollands te karakteriseren.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): De vormen die meer dan 0 keer voorkomen, zijn (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan; voor de vormen waarbij de frequentiegetallen tussen haakjes staan, is niet uit te maken in welke betekenis ze in het corpus voorkomen): *voere/vaerde* 1, *vroeg* en *vraegde* (3), *droog/droeg* en *dreegde* (4), *sloog/sloeg/sleeg* 3, *eslege/esloge* 3, *sting/stong* 38, *stinge/stonge* 19, *elaen* 4.

Klasse 7

slaepe - *sliep* - *sliepe* - *eslaepe* 'slapen - sliep - sliepen - geslapen'

Als kw. *slaepe* 'slapen' gaat *lòðpe* 'lopen'. Sterk, maar in de verleden tijd ook zwak, zijn *raen* 'adviseren' (1e persoon enkelvoud tegenwoordige tijd: *ik rae*), met de stamvormen *ried/raedde* - *riede/raedde* - *eraen*, en *hauwe* 'houden', met de vormen *hiew/hauwde* - *hiewel/hauwde* - *ehauwe*. De zwakke vormen bij *hauwe* komen vooral voor in de betekenis 'zware inspanning leveren om iets vast te houden, met geweld stevig vasthouden' en in de vaktaal in een bepaalde technische betekenis, terug te vinden in het werkwoord *ofhauwe* o.a. 'de reep van de vleet bij het halen afhouden' (Overdiep & Varkevisser 1949: 40). Sterk en zwak zijn verder nog *ont-hauwe* 'onthouden', *overhauwe* 'overhouden' en *inhauwe* 'inhouden'.

Tot deze klasse behoort ook kw. *rope* 'roepen', met, naast de voor dit werkwoord gebruikelijke stamvormen *riep* - *riepe* - *erope*, in de verleden tijd enkelvoud in de speciale betekenis 'wekken, porren (voor de wacht of het werk)' de vorm *roop*.

Verder kw. *hange* 'hangen' en *vange* 'vangen', met, naast de ook in het Standaardnederlands gebruikelijke stamvormen *hing* - *hinge* - *ehange* en *ving* - *vinge* - *evange*, in de verleden tijd de sterke vormen *hong*, *honge* en *vong*, *vonge* en de zwakke vormen *hangde* en *vangde*. Bij nadruk hebben de vormen met *i* voorkeur boven die met *o* (vgl. klasse 6: *staen*).

Kw. *gaen* 'gaan' heeft, naast de ook in het Standaardnederlands gebruikelijke vormen *ging* - *ginge* - *egaen*, in de verleden tijd nog de vormen *gong*, *gonge*. Bij nadruk hebben de vormen met *i* weer de voorkeur (vgl. klasse 6: *staen*). (Voor inversieverschijnselen bij *gaen* zie paragraaf 4.2.2.3.5.)

Kw. *hiete* 'heten, een naam dragen' en 'bevelen, een opdracht geven' heeft, net als in het Standaardnederlands, een zwakke verleden tijd: *hiette*, en een sterk verleden deelwoord: *ehiete*. In de tweede betekenis kan het verleden deelwoord echter ook zwak voorkomen: *ehieted*. Sterk en zwak, zoals in het Standaardnederlands, is kw. *skààie* 'scheiden', met de overige stamvormen *skee/skààide* - *skeje/skààide* - *eskeje/eskààie*. Op dezelfde manier gaat kw. *uitskààie* 'ophouden'.

Een zwakke verleden tijd en een sterk verleden deelwoord in klasse 7 hebben, overeenkomstig het Standaardnederlands, kw. *braen* 'braden', *vaauwe* 'vouwen' en *zauwte* 'zouten'. Ook kw. *stòòte* 'stoten' heeft een zwakke verleden tijd en een sterk verleden deelwoord; het Standaardnederlands kent in de verleden tijd naast zwakke nog sterke vormen. (Voor inversieverschijnselen bij *braen* zie paragraaf 4.2.2.3.5.)

In klasse 7 kunnen we ten slotte nog indelen kw. *wasse* 'wassen', dat, aldus Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 148), sterk of zwak is in de verleden tijd.⁷⁵

REGIO: Relictverschijnsel zijn de sterke en zwakke verleden-tijdsvormen bij *hauwe*, *onthauwe*, *overhauwe*, *inhauwe*, de zwakke vormen bij *ofhauwe*, de vormen met *oo* bij *rope*, de sterke verleden-tijdsvormen met *o*: *hong*, enz., de zwakke vormen *hangde* en *vangde*, en de vormen *raen* en *braen*. In de betekenis 'bevelen, een opdracht geven' is *hiete* een relict, samen met het zwakke verleden deelwoord *ehieted*.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): De vormen die meer dan 0 keer voorkomen, zijn (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan; voor de vormen waarbij de frequentiegetallen tussen haakjes staan, is niet uit te maken in welke betekenis ze in het corpus voorkomen): *hiew/hauwde* 17, *hiewel/hauwde* 4, *ehauwe* 1, *hiew over* / *hauwde over* 1, *riep/roop* (3), *erope* (3), *hing/hong/hangde* 3, *hinge/honge/hangde* 3, *ging/gong* 54, *ginge/gonge* 60, *hiette* (2e categorie) (11), *hiette* (3e categorie) (1), *skee uit* / *skààide uit* 2.

4.2.2.3.3. Zwakke werkwoorden

Verschillen met het Standaardnederlands treffen we bij de zwakke werkwoorden in het Katwijkse hoofdzakelijk aan in de verleden tijd en bij het verleden deelwoord.

Katwijkse zwakke werkwoorden krijgen in de verleden tijd, afhankelijk van de vocaal of consonant waarop de stam uitgaat, zolang de laatste geen *t* of *d* is, net als in het Standaardnederlands, een uitgang *-te* of *-de*: respectievelijk *viste* en *stierde* 'stuurde'. Ook het verleden deelwoord komt in dat geval overeen met het Standaardnederlands: *evist*, *estierd* 'gestuurd'. Gaat de stam echter uit op *-t* of *-d*, dan kunnen we, anders dan in het Standaardnederlands, in de verleden tijd, in het enkelvoud en meervoud, de uitgang *-ede* krijgen: *zette* 'zette, zetten'; het verleden deelwoord kan in dat geval eindigen op *-ed*: *ezetted* 'gezet'.

De vorm met *-ed* bij het verleden deelwoord handhaaft zich volgens Overdiep beter dan de vorm met *-ede* in de verleden tijd: het verleden deelwoord *ezetted* zal zich, met andere woorden, gemakkelijker vormen dan de verleden tijd *zette*. Binnen de verleden tijd vervolgens, is de vorm op *-ede* in het meervoud beter bewaard dan in het enkelvoud, waarschijnlijk ter onderscheiding van de meervoudsvorm in de tegenwoordige tijd: vergelijk kw. *zette* (o.v.t.) versus kw. *zette* (o.t.t.) met st.ndl. *zetten* (o.v.t.) versus st.ndl. *zetten* (o.t.t.). (Overdiep & Varkevisser 1940: 151.)

Voorbeelden van verleden-tijds- en verleden-deelwoordsvormen met *-ede* respectievelijk *-ed* zijn verder nog *strijdede*, *estrijded* (van *strije* 'strijden'; zie par.

4.2.2.3.2: klasse 1), *biddede, ebidded* (van *bidde* 'bidden'; zie par. 4.2.2.3.2: klasse 5), *staaitede/stààitede, estaaited/estààited* (van *staait*/*stààite* 'stuiten'; zie par. 4.2.2.3.2: klasse 2).⁷⁶

Het paradigma van *zegge* 'zeggen' is: tegenwoordige tijd: ik *zeg*, jij *zeg/zegt*, hij *zàà't/zààt*; wij, jullie, zij *zegge*; verleden tijd: ik, jij, hij *zee/zàà*; wij, jullie, zij *zeje/zààie*; verleden deelwoord: *ezààd*.

Van *legge* 'leggen' is het paradigma: tegenwoordige tijd: ik *leg*, jij *leg/legt*, hij *làà't/lààt*; wij, jullie, zij *legge*; verleden tijd: ik, jij, hij *legde/làà*; wij, jullie, zij *legde/lààie*; verleden deelwoord: *elege* (vgl. par. 4.2.2.3.2: klasse 5: *legge* 'liggen').

Het paradigma van *hebbe* 'hebben' is: tegenwoordige tijd: ik, jij *heb* (inversie: *hè-je*), hij *hàà't/hààt*; wij *hebbe* (inversie: *hè-we*), jullie, zij *hebbe*; verleden tijd: ik, jij, hij *hàà/hadde*; wij, jullie, zij *hààie/hadde*; verleden deelwoord: *ehààd*. In de verleden tijd zijn *hàà* en *hààie* de jongere vormen naast *hadde*; deze vormen worden, aldus Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 153), vaak door jongeren gebruikt en door ouderen die door de omgang met vreemden minder vast zijn in hun taal. De keuze voor *hàà*/*hààie* of *hadde* wordt verder bepaald door het zinstype waarin de vormen voorkomen: *hadde* komt meer dan *hàà*/*hààie* voor in bijzinnen, *hàà*/*hààie* meer dan *hadde* in hoofdzinnen. Daarnaast spelen zinsritme en accent een rol.

Het zwakke kw. *kenne* 'kennen' loopt door elkaar met het onregelmatige kw. *kenne* 'kunnen': tegenwoordige tijd: ik, jij, hij *ken*; wij, jullie, zij *kenne*; verleden tijd: ik, jij, hij *kon/kos*; wij, jullie, zij *konne/kozze*; verleden deelwoord: *ekend*. De vormen *kos* en *kozze* hebben bij *kenne* 'kennen' minder de voorkeur dan bij *kenne* 'kunnen' (vgl. par. 4.2.2.3.4: (2)).

Zwak zijn verder *brenge, denke, zouke, kòòpe*, met in de verleden tijd en als verleden deelwoord de respectievelijke vormen *broch*/brocht, ebrocht; doch/docht, edocht; zoch*/zocht, ezocht; koch*/kocht, ekocht*, en bij de laatste soms ook *koft, ekoft*.

Van st.ndl. *dunken* bestaan in het Katwijks een onpersoonlijke tegenwoordige tijd: *mijn dunkt* 'mij dunkt', en verleden tijd: *mijn docht* 'mij docht/dunkte'.

Het samengetrokken werkwoord *roen* 'rooien' heeft in de verleden tijd en als verleden deelwoord de respectievelijke vormen *roede* 'rooide, rooiden' en *eroed* 'gerooid'.

Eigenaardig is de verbuiging van het zwakke *smeen* 'smeden': tegenwoordige tijd: ik *smee*, jij, hij *smeet*; wij, jullie, zij *smeen/smene*; verleden tijd: ik, jij, hij *smeedde*; wij, jullie, zij *smene*; verleden deelwoord: *esmeen/esmeed*. Het meervoud *smene* kan dus zowel voor de tegenwoordige als voor de verleden tijd gelden.

Bijzonder is kw. *zewe* 'rondzwerven (van personen); rondslingeren (van voorwerpen)', met de verleden tijd enkelvoud *zweef*. Het verleden deelwoord heeft de normale zwakke verbuiging: *ezweefd*. In de gewone betekenis 'zweven' heeft *zewe* in alle tijden de gebruikelijke zwakke verbuiging.

REGIO: Relictverschijnsel zijn in ieder geval de verleden-tijdsvormen op *-ede* en verleden-deelwoordsvormen op *-ed*, en verder de verleden-tijdsvormen *làà*, *lààie*,

hààì, hààie, hadde, kos, kozze, koft, zweef, de verleden-deelwoordsvormen *ezààd, ehààd, ekoft*, het werkwoord *smeen*, met de tegenwoordige-tijdsvormen *smeë, smeen/smene*, de verleden-tijdsvorm *smene* en het verleden deelwoord *esmeen*. Een relictverschijnsel is verder het werkwoord *roen*, waarbij regelmatig de vormen *roede* en *eroed* optreden. De tegenwoordige-tijdsvormen *zààt/zààt, lààt/lààt* en *hààt/hààt* zijn nu ook wel als relict te beschouwen. De vormen *doch/docht, edocht, broch/brocht, ebrocht* zijn qua stamvocaal waarschijnlijk nog als algemeen Hollands te beschouwen. Algemeen Hollands zijn in ieder geval *zee, zeje, kon, konne* en het verleden deelwoord *elege*.

FREQ: Zoals we gezien hebben, neemt Overdiep voor de werkwoorden met een stam op *-t* of *-d* de volgende stabiliteitsvolgorde aan: verleden-deelwoordsvorm op *-ed* - verleden-tijdsvorm meervoud op *-ede* - verleden-tijdsvorm enkelvoud op *-ede*. Als we echter uitgaan van de frequentiewaarden die we voor deze vormen op grond van het frequentiewoordenboek kunnen vaststellen, komen we tot een andere stabiliteitsvolgorde. Nemen we voor de categorieën in kwestie alle werkwoorden samen (zowel die met als zonder stam op *-t* of *-d*), met uitzondering van de hulp- en koppelwerkwoorden, dan komen we op grond van corpus S2 van lijst D1 tot de volgende waarden: verleden deelwoorden 853, verleden-tijdsvormen meervoud 452, verleden-tijdsvormen enkelvoud 1516. Als we deze verhouding ook voor de werkwoorden met een stam op *-t* of *-d* aannemen (in het frequentiewoordenboek worden deze niet apart genomen), moeten we dus juist verwachten dat de stabiliteitsvolgorde is: verleden-tijdsvorm enkelvoud op *-ede* - verleden-deelwoordsvorm op *-ed* - verleden-tijdsvorm meervoud op *-ede*. Van de onregelmatig zwakke werkwoorden zijn de vormen die volgens corpus S2 van lijst A1 meer dan 0 keer voorkomen (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan (inclusief de vormen die optreden bij inversie); het tussen haakjes vermelde aantal voorkomens bij (jij) *zeg/zegt*, (jij) *leg/legt*, (jij) *heb* en (jij) *ken* kan in werkelijkheid lager zijn: in het corpus is niet aangegeven welk deel van de vormen gerealiseerd is bij inversie): (jij) *zeg/zegt* (14), (hij) *zààt/zààt* 122, *zee/zààì* 138, *zeje/zààie* 15, *ezààd* 24, (jij) *leg/legt* (1), (hij) *lààt/lààt* 5, *elege* 1, (jij) *heb* (108), (hij) *hààt/hààt* 100, *hààì/hadde* 368, *hààie/hadde* 107, *ehààd* 58, (jij) *ken* (13), (hij) *ken* 11, *broch/brocht* 5, *brochte* 1, *ebrocht* 3, *doch/docht* 36, *dochte* 3, *edocht* 5, *koch/kocht/koft* 1, *ekocht/ekoft* 8.

DOORZ: De werkwoorden op *-t* of *-d*, waarbij verleden-tijdsvormen op *-ede* en verleden-deelwoordsvormen op *-ed* mogelijk zijn, vormen een patroon. Het patroon is doorzichtig, in ieder geval wanneer van verleden-tijdsvormen en verleden-deelwoordsvormen in de richting van tegenwoordige-tijdsvormen wordt gegaan.

4.2.2.3.4. Onregelmatige werkwoorden

Hieronder behandel ik de onregelmatige werkwoorden, waarbinnen de zogeheten praeterito-praesentia een aparte subklasse vormen. Ik geef hierbij zoveel mogelijk de volledige paradigmata. De vormen die optreden bij inversie, noem ik alleen voorzover ze afwijken van de vormen die buiten de inversie optreden.

De werkwoorden *staen* en *gaen* worden niet hier maar bij de sterke werkwoorden

(par. 4.2.2.3.2) onder respectievelijk klasse 6 en 7 behandeld. Het werkwoord *weze* 'zijn' wordt hier en onder klasse 5 behandeld.

(1) Kw. *zelle* 'zullen': tegenwoordige tijd: ik, jij *zel* (inversie: *zè-je*), hij *zel*; wij *zelle* (inversie: *zè-we**), jullie, zij *zelle*; verleden tijd: ik, jij, hij *zauw*; wij, jullie, zij *zauwe*; verleden deelwoord: geen. Naast *zelle* komt de vorm *zalle** voor (inversie: *zà-we**).

(2) Kw. *kenne* 'kunnen': tegenwoordige tijd: ik, jij *ken* (inversie: *kè-je*), hij *ken*; wij *kenne* (inversie: *kè-we**), jullie, zij *kenne*; verleden tijd: ik, jij, hij *kon/kos*; wij, jullie, zij *konne/kozze*; verleden deelwoord: *ekend*. Zie ook onder de zwakke werkwoorden (par. 4.2.2.3.3): *kenne* 'kennen'.

(3) Kw. *magge* 'mogen': tegenwoordige tijd: ik, jij, hij *mag*; wij, jullie, zij *magge*; verleden tijd: ik, jij, hij *moch*; wij, jullie, zij *moche*; verleden deelwoord: *emagd/emagge*. Het verleden deelwoord *emagge* is volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 156) zeldzaam. Kw. *magge* komt nog voor in de oude betekenis 'kunnen' in *dat mag mijn iet heuge* 'dat kan ik mij niet herinneren'.

(4) Kw. *motte* 'moeten': tegenwoordige tijd: ik, jij, hij *mot*; wij *motte* (inversie: *mò-we*), jullie, zij *motte*; verleden tijd: ik, jij, hij *mos*; wij, jullie, zij *mosse*; verleden deelwoord: *emotte*.

(5) Kw. *durrøve* 'durven': tegenwoordige tijd: ik, jij, hij *durrøf*; wij, jullie, zij *durrøve*; verleden tijd: ik, jij, hij *dors/durrøfde*; wij, jullie, zij *dorse/durrøfde*; verleden deelwoord: *edurrøfd*.

(6) Kw. *wete* 'weten': tegenwoordige tijd: ik, jij, hij *weet*; wij, jullie, zij *wete*; verleden tijd: ik, jij, hij *wis*; wij, jullie, zij *wisse*; verleden deelwoord: *ewete*.

(7) Kw. *wulle* 'willen': tegenwoordige tijd: ik, jij *wul* (inversie: *wù-je**), hij *wul*; wij, jullie, zij *wulle*; verleden tijd: ik, jij *wow/wauw* (inversie: *wo-je*), hij *wow/wauw*; wij, jullie, zij *wowe/wauwe*; verleden deelwoord: *ewuld**. Kw. *wulle* komt nog voor in de oude betekenis 'zullen' in *wul ik æris zegge wie d'r in dat boeltje now weunt?* 'zal ik eens zeggen wie er nu in dat boeltje woont?'

(8) Kw. *doen* 'doen': tegenwoordige tijd: ik *doe*; wij, jullie, zij *doen/doene*; verleden tijd: ik, jij, hij *dee*; wij, jullie, zij *dene/deje/dede*; verleden deelwoord: *edaen*. Zie voor inversieverschijnselen bij *doen* paragraaf 4.2.2.3.5. De verleden-tijdsvorm *dede* wordt vooral bij nadruk gebruikt.

(9) Kw. *weze* 'zijn': tegenwoordige tijd: ik, jij *ben* (inversie: *bè-je*), hij *is*; wij *benne* (inversie: *bè-we*/ben-we*), jullie, zij *benne* (inversie: *ben-ze*); verleden tijd: ik, jij, hij *was*; wij, jullie, zij *waere/wazze*; verleden deelwoord: *eweest*. Zie ook paragraaf 4.2.2.3.2 onder klasse 5. Zie voor de *z* in *wazze* paragraaf 4.2.1: (88).

REGIO: Relictverschijnsel zijn de vormen *kos*, *kozze* (2), *magge* 'kunnen' (3), *wulle* 'zullen', *ewuld* (7) en *dene* (8). Algemeen Hollands zijn *ken*, *kenne*, *konne*, *ekend* (2) en, in de betekenis 'mogen', *mag*, *magge* (3). Van de verleden-deelwoordsvormen bij het laatste werkwoord is *emagd* eerder algemeen Hollands en lijkt *emagge* eerder een relict. Algemeen Hollands zijn verder *motte* en al zijn vormen (4) en de vormen *doene* (8) en *wazze* (9). *Zel* en *zelle* zijn nog wel als algemeen Hollands te karakteriseren. *Zalle* is algemeen Hollands. De vormen *wauw*, *wauwe* en *wow*, *wowe* (7) zijn morfologisch gezien algemeen Hollands. De klank in *wow*, *wowe* echter, is een relict. Algemeen Hollands zijn verder de vormen *moch*, *moche* (3), *dee*, *deje* (8) en *benne* (9). *Dors*, *dorse* (5) en *weze* (9) zijn vormen die ook nog wel in de standaardtaal voorkomen maar bezig zijn te verdwijnen.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): De vormen die meer dan 0 keer voorkomen, zijn (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan (inclusief de vormen die optreden bij inversie); het tussen haakjes vermelde aantal voorkomens bij (jij) *ben* kan in werkelijkheid lager zijn: in het corpus is niet aangegeven welk deel van de vormen gerealiseerd is bij inversie): *zel* 108, *zelle/zalle* 11, *zauwe* 8, *ken* 110, *kenne* 13, *kon/kos* 119, *konne/kozze* 17, *magge* 5, *moch* 18, *moche* 7, *mot* 125, *motte* 26, *mos* 160, *mosse* 33, *durrəf* 7, *dors/durrəfde* 2, *wis* 22, *wisse* 6, *wul* 47, *wulle* 17, *wow/wauw* 38, *wowe/wauwe* 4, *ewuld* 1, *doen/doene* 76, *dee* 32, *dene/deje/dede* 10, (jij) *ben* (61), *benne* 57, *waere/wazze* 150.

4.2.2.3.5. Verschijnselen door inversie

Bij *doen*, *gaen*, *staen*, *zien* kan bij inversie in de 1e persoon enkelvoud tegenwoordige tijd een *-n* optreden: *doen-ik* (naast *doe-ik*), *gaen-ik* (naast *gae-ik*), *staen-ik* (naast *stae-ik*), *zien-ik* (naast *zie-ik*). Bij deze en de samengetrokken werkwoorden *bien* 'bieden', *verbien* 'verbieden', *braen* 'braden', *laen* 'laden' kan bij inversie in de tegenwoordige tijd meervoud, vooral bij de 1e persoon, een *-e* optreden: *doene-we*, *gaene-we*, *staene-we*, *ziene-we*, *biene-we*, *verbiene-we*, *braene-we*, *laene-we*. Van de combinaties *doene-we* en *gaene-we* bestaan ook verkorte versies: *doe-we*, *gae-we*. Ook, maar minder vaak, komen de vormen met *-e* voor wanneer er geen sprake is van inversie: *we doene*, *we gaene*, *we staene*, *we ziene*, *we braene*, *we laene*. Zie verder nog de inversievormen in paragraaf 4.2.2.3.3 onder *hebbe* en in paragraaf 4.2.2.3.4 (passim).

REGIO: De *-n* die optreedt bij inversie in de 1e persoon enkelvoud tegenwoordige tijd is nog steeds als algemeen Hollands te beschouwen. De *-e* in de tegenwoordige tijd meervoud is, zowel bij inversie als wanneer daar geen sprake van is, in ieder geval algemeen Hollands voorzover deze optreedt in *doene*, *gaene*, *staene* en *ziene*. *Biene*, *verbiene*, *braene* en *laene* zijn relictvormen.

FREQ: De vormen die door inversie ontstaan zijn, zullen frequent voorkomen, omdat over het algemeen ook de werkwoorden waarvan ze zijn afgeleid, redelijk frequent in het taalgebruik voorkomen.

4.2.2.3.6. Uitgangen in de tegenwoordige en verleden tijd

Voor bijna alle werkwoorden, in ieder geval sterk en zwak, geldt, als in het gespro-

ken Standaardnederlands, in de tegenwoordige tijd meervoud de uitgang *-e*, in de 2e en 3e persoon enkelvoud *-t*. De *-t* in de 2e persoon enkelvoud is volgens Overdiep in het Katwijks zeer wankel en bij inversie, als in het Standaardnederlands, geheel afwezig. In de verleden tijd meervoud krijgen we bij de sterke en onregelmatige werkwoorden in het algemeen een uitgang *-e*. Bij de zwakke werkwoorden wordt de verleden tijd alleen door het suffix gevormd en volgt geen uitgang: *ik maekte, wij maekte*.

4.2.2.3.7. Deelwoorden

De slotmedeklinker van het zwakke verleden deelwoord kan, als in het Standaardnederlands, een *t* zijn: *emaekt* 'gemaakt', of een tot *t* verscherpte *d*: *espeuld* 'gespeeld'. Bij het sterke verleden deelwoord hebben we het suffix *-e*. Voor het prefix van het verleden deelwoord zie paragraaf 4.2.2.3.1.

Het tegenwoordig deelwoord wordt, als in het Standaardnederlands, gevormd door toevoeging van het suffix *-end*, verscherpt tot *-ent*, en *-ende*. De vorm op *-ende* kan verzwaaard worden met het bijwoord *an* 'aan', bijvoorbeeld in: *zòð halløf lachende-n-an keek ze nae d'r broer* 'zo half lachend keek ze naar haar broer'. Een verzwaring met de combinatie van bijwoorden *an heen* vinden we in *rollende-n-an heen ging 't langs de strand* 'rollend ging het langs het strand'.

Opvallend in het Katwijks zijn tegenwoordig-deelwoordsvormen met een bijwoordelijke *-s*, voor een deel gelexicaliseerd, onder andere in: *dat ging 'r allemael staendes nae toe* 'dat ging (die gingen) er allemaal direct naar toe', *we ginge drijvens voor de wind* 'we gingen vliegend snel voor de wind', *de skipper holde vliegens, an z'n onderbroukje, nae bove* 'de schipper holde vliegensvlug, in zijn onderbroekje, naar boven', *gae je lòðpes?* 'ga je lopend?', *ik mos remmes* om bròðd* 'ik moest rennend om brood'.

Opmerking. Voorafgegaan door *op* en gevolgd door *of* 'af' komt de vorm op *-s* voor als infinitief: *dat tauw staet op brekes-of* 'dat touw staat op breken', *'t staet op springes-of* 'het staat op springen'.

REGIO: De tegenwoordig-deelwoordscombinaties met *an* en *an heen* en de tegenwoordig-deelwoordsvormen op *-s* kunnen als relicet worden beschouwd. De vorm *vliegens* bestaat echter ook in de standaardtaal.

FREQ: De vormen zullen door hun lexicale karakter niet erg frequent zijn.

4.2.2.3.8. Imperatiefvormen

De imperatiefvormen van het werkwoord missen in het Katwijks over het algemeen de uitgang *-t*, ook in het meervoud. Een belangrijke voorwaarde voor het voorkomen van de *-t* is nadruk. De *-t* blijkt in dat geval, in zinsverband, vooral voor te komen voor 'r 'er', 'm 'hem', 't 'het', en na volle klinker: *komt-'r maer uit!*, *maekt-'m iet kwaed!*, *døgt-'t dan!*, *gaet gauw om de fles en de kouk!* Ook na *l*, *r*, *m*, *n* maar voor *d*, in *de*, *d'r*, *dat*, kan bij nadruk een uitgang *-t* optreden. Aan deze *-t* wordt de *d* van het erachter staande woord geassimileerd: *haelt-te haemer effe!* 'haal de hamer even!' (versus *hael effe de haemer!*). Met een stemhebbende *-d*, ontstaan door assimilatie aan de volgende vocaal, vinden we echter: *staed-iet zòð te beve!*

REGIO: Het ontbreken van de *-t* in het meervoud is zeer algemeen. De *-t* die optreedt bij nadruk, is algemeen Hollands, in ieder geval in de eerste groep gevallen en misschien ook wel in de tweede.

FREQ: Het optreden van de *-t* bij imperatiefvormen zal, omdat imperatiefconstructies weinig in het taalgebruik voorkomen, niet zeer frequent zijn.

4.2.2.4. Voornaamwoorden

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 8 en 10)

Voor de overzichtelijkheid geef ik van de persoonlijke voornaamwoorden (par. 4.2.2.4.1) en de bezittelijke voornaamwoorden (par. 4.2.2.4.3) de volledige paradigmata.

4.2.2.4.1. Persoonlijke voornaamwoorden

(1) De onverbogen persoonlijke voornaamwoorden in het Katwijks zijn:

	enkelvoud	meervoud
1e persoon:	<i>ik, 'k</i>	<i>wij, we</i>
2e persoon:	<i>jij, je</i>	<i>jòllie</i>
3e persoon:	<i>hij, ie, die; zij, ze; 't</i>	<i>heulie, ze</i>

De vormen *ie* en *die*, zwakke varianten van *hij*, komen alleen voor bij inversie. De vorm *ie* wordt vooral gebruikt wanneer het woord dat voorafgaat (meestal de verleden-tijdsvorm van een sterk werkwoord), eindigt op een medeklinker: *kreeg-ie* 'kreeg hij', *ging-ie* 'ging hij', *wul-ie* 'wil hij' (maar daarnaast ook *wul-die* 'wil hij'). De vorm *die* wordt vooral gebruikt wanneer het voorafgaande woord (meestal de verleden-tijdsvorm van een zwak werkwoord) eindigt op een klinker of sjwa: *haelde-die* 'haalde hij', *zee-die* 'zei hij', *hàà-die* 'had hij', *toe-die* 'toen hij' (maar ook *toe-ie* 'toen hij'). Ook in de tegenwoordige tijd vinden we naast elkaar *ie* en *die*: vergelijk *ken-ie*, *ken-die* (beide 'kan hij'). De vorm *maektie* kan op twee manieren worden begrepen: als ontstaan uit *maekt-ie* en als ontstaan uit *maekt-die*. Soms wordt het hiaat tussen een op een sjwa eindigend woord en *ie* gedicht door een tussen-*n*: *weunde-n-ie* 'woonde hij'. Als geïncorporeerd subject bij zwakke verleden-tijdsvormen kwam ik *ie* tegen in *beldiede**, *verteldiede** en *stoptiede**. Ook komt voor *beldiedede** (vgl. par. 4.2.2.3.3)!

Opmerking. Niet in het Katwijks komt voor het in het Hollands gebruikelijke *heb-ie* voor 'heb je'.

(2) De verbogen persoonlijke voornaamwoorden in het Katwijks zijn:

	enkelvoud	meervoud
1e persoon:	<i>mijn, me</i>	<i>ons</i>
2e persoon:	<i>jouw, je</i>	<i>jòllie, jelui</i>
3e persoon:	<i>zijn, 'm; heur, d'r, 'r; 't</i>	<i>heulie, d'rlui, ze</i>

Het gebruik van de accentvormen is ruim in het Katwijks. Als genitief komen ze voor als antwoord op de vraag *wies hoed is-tat?* in *da's mijn, jouw, zijn, heur, ons, jøllie, heulie* 'dat is die van mij, van jou, van hem, van haar, van ons, van jullie, van hen' (voor de vorm *wies* zie par. 4.2.2.4.8). De geaccentueerde vormen *mijn* en *zijn* zijn ook in andere naamvallen gebruikelijk, bijvoorbeeld in *dat staet mijn iet te voor* 'dat staat mij niet voor de geest', 't *dùrrəp làt mijn goed* 'het dorp ligt mij goed', *dat mag mijn iet heuge* 'dat kan ik mij niet herinneren' (lett. 'dat mag mij niet heugen'), *je mos oppasse mit zijn* 'je moest oppassen met hem', *dan kreeg je 'n glaesje van zijn* 'dan kreeg je een glaasje van hem', *az-'k zijn was* 'als ik hem was', en verder in de, wat Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 127) noemt, typisch Hollandse infinitiefverbindingen: *lae zijn dat iet doen* 'laat hem dat niet doen', *kijk zijn əris nijdəg weze* 'kijk hem eens nijdig zijn'.

Opmerking. *Heur* staat te boek als een zuidelijke vorm en werd vroeger ook gebruikt in de deftige schrijftaal.

REGIO: Relictverschijnsel zijn de beide vormen, subject en object, *jøllie*, met *ò*, de vormen *heur* en *d'rlui*, en de als genitief voorkomende accentvormen. Als relict kan ook beschouwd worden het in de standaardtaal verouderde *jelui*. Algemeen Hollands zijn de vormen *mijn* en *zijn* (datief en accusatief). De beide vormen *heulie* komen overeen met het algemeen Hollandse *hullie*.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): Van de vormen die opzoekbaar zijn, is het aantal voorkomens (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan): *mijn* (niet als genitief) 48, *zijn* (niet als genitief) 3, *heur* (niet als genitief) 7, *jøllie* (subject) 27, *jøllie/jelui* (object; *jøllie* niet als genitief) 7.

4.2.2.4.2. Onbepaalde voornaamwoorden

Als onbepaalde voornaamwoorden komen in het Katwijks voor: *alles* 'alles', in bepaalde gevallen ook 'iedereen', *allemael* en, met de nadruk op veelheid of vol-talligheid, *allegaer*, en verder *van alles*, (*van*) *allegerand* 'allerlei, allerhande' (uit ouder *alregader hande*), (*'n*) *enkelde* '(een) enkele(n)', *somməgte* 'sommige(n)', *nimmədal* 'niemendal', *mienəg/mennəg* 'menig', *ien* 'iemand, één', *ààr* 'ander', *ààrs* 'iets anders', *verskààie* 'verscheidene', *veul in vijf* 'veel, heel wat' (lett. 'veel en vijf'). (Vgl. par. 4.2.2.5.) Voorbeelden zijn: *alles was 'r* 'iedereen was er', *toe ging de vloot allegaer an zàè* 'toen ging de vloot in zijn geheel naar zee', *van allegerand soort vollək kwam d'r* 'allerlei soort volk kwam er', *ik heb 'r allegerand vollək ezien* 'ik heb er allerlei soort volk gezien', *dən ien zee dut, dən ààr dat* 'de een zei dit, de ander dat', *ik ken nòdīt op ien z'n naem komme* 'ik kan nooit op iemand zijn naam komen', *ààrs hàài je iet amboord* 'iets anders had je niet aan boord', *ze hààt 'r veul in vijf van te zegge, maer ze deugt zelləf iet* 'ze heeft er heel wat over te zeggen, maar ze deugt zelf niet'. De vormen *iemand* en *niemand* komen volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 135) niet in Katwijk voor en de vorm *iets* is er onbekend, maar zie voor *niemand* echter paragraaf 4.2.2.6.

Het onbepaald voornaamwoord *het* ontbreekt in het Katwijks in: *kauw hadde je iet* 'koud had je het niet'. Of is *kauw* hier geen bijvoeglijk maar een zelfstandig naamwoord?

REGIO: Relictverschijnsel zijn de vormen *alles* in de betekenis 'iedereen', *allegaer*, (*van*) *allegerand*, en *ien* in de betekenis 'iemand'. Algemeen Hollands is *ààrs* 'iets anders'.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): Van de vormen die opzoekbaar zijn, is het aantal voorkomens (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan): (*van*) *allegerand* 1, *ien* 24.

4.2.2.4.3. Bezittelijke voornaamwoorden

De bezittelijke voornaamwoorden in het Katwijks zijn:

	enkelvoud	meervoud
1e persoon:	<i>mijn, m'n, me</i>	<i>ons/onze</i>
2e persoon:	<i>jouw, je</i>	<i>jòllie</i>
3e persoon:	<i>zijn, z'n, ze; heur, d'r</i>	<i>heulie</i>

De ongeaccentueerde vormen *m'n/me*, *je*, *z'n/ze* en *d'r* worden alleen bijvoeglijk gebruikt: *m'n/me pet* 'mijn pet'. De geaccentueerde vormen *mijn* en *zijn* komen af en toe zelfstandig voor: *mijn is ààrs* 'de mijne is anders' (vgl. *da's mijn*, enz. onder de persoonlijke voornaamwoorden (par. 4.2.2.4.1)).

REGIO: Relictverschijnsel zijn de vormen *heur*, *jòllie*, *heulie* (vgl. par. 4.2.2.4.1) en de geaccentueerde, zelfstandig gebruikte vormen *mijn* en *zijn*. De ongeaccentueerde vormen *me* en *ze* zijn algemeen Hollands.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): De opzoekbare vormen die meer dan 0 keer voorkomen, zijn (het getal achter de vorm(en) geeft de gevonden frequentie aan): *heur* 6, *heulie* 2, *me* 305, *je* 85.

4.2.2.4.4. Wederkerende voornaamwoorden

De wederkerende voornaamwoorden in het Katwijks zijn voor het enkelvoud mannelijk '*m*', bij enige nadruk *z'n ààge*, voor het enkelvoud vrouwelijk en voor het meervoud *d'r*, bij enige nadruk *d'r ààge*. Als extra vorm in het meervoud komt nog voor *d'rlui*. Voorbeelden: *hij skoor 'm / z'n ààge* 'hij schoor zich', *ze waste d'r / d'r ààge* 'ze waste(n) zich', *ze waste d'rlui* 'ze wasten zich'. *Z'n ààge* en *d'r ààge* kunnen ook gebruikt worden voor vormen met st.ndl. *-zelf*, bijvoorbeeld in *ik heb 't van z'n ààge hòdre vertelle* 'ik heb het door hemzelf horen vertellen', *ze hààt 'n dààitje van d'r ààge* 'ze heeft een duitje van zichzelf (een eigen kapitaaltje)'.

REGIO: De wederkerende voornaamwoorden '*m*' en *d'r* zijn een relictverschijnsel zolang ze niet na een voorzetsel voorkomen. Na een voorzetsel komen '*m*' en *d'r* algemeen voor. Een relictvorm is verder *d'rlui*. Algemeen Hollands zijn *z'n ààge* en *d'r ààge*. Van de voorbeeldzinnen waarin het Standaardnederlands een vorm met *-zelf* heeft, kan de eerste zin als relict worden beschouwd en de tweede als algemeen Hollands.

4.2.2.4.5. Het wederkerig voornaamwoord

Voor het Standaardnederlands wederkerig voornaamwoord *elkaar* heeft het Katwijks *màkààr*, bij nadruk *màkander*: *toe zaege we màkààr/màkander* 'toen zagen

we elkaar'. Het wederkerig voornaamwoord komt ook gesplitst voor als *ellək (...)* *d'ààr*, bij nadruk *ellək (...)* *d'ander*: *ellək gaf d'ààr/d'ander 'n borrel*.

REGIO: De gesplitste vormen zijn een relictverschijnsel.

FREQ (volgens corpus S2 van lijst A1): *məkààr* / *məkander* / *ellək (...)* *d'ààr* / *ellək (...)* *d'ander* komt 53 keer voor.

4.2.2.4.6. Aanspreekvormen

De aanspreekvormen in het Katwijks zijn in het enkelvoud *je*, *jij*, *jouw* en weleens *u*. De meervoudsvorm is *jöllie* 'jullie', als object ook wel *jelui*. (Zie ook par. 4.2.2.4.1.) Ook komt aanspraak voor in de 3e persoon. Een kind kan tegen een ouder zeggen: *gae me vaeder òòk mee?*, en een ouder tegen een kind: *gae Jantje òòk mee?* of *gaet-te vent òòk mee?* 'gaat de kleine kerel ook mee?' Kinderen kunnen, samen met dieren (bijvoorbeeld de hond), in de 3e persoon ook met een voornaamwoord worden aangesproken: *gaet hij (-ie) òòk mee?* Een zeeman kan, aldus Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 130), zijn baas, de reder, aanspreken met zijn eigen naam (achternaam): *wul Taet effe komme kijke?* Dorpsbewoners kunnen zeggen: *wul de burragemàèster effe komme kijke?* Een algemene aanspreekvorm voor mannen is *neef*.

REGIO: Als relictverschijnsel kunnen worden beschouwd de vormen *jöllie* en *jelui* (vgl. par. 4.2.2.4.1), en de indirecte aanspreekvormen.

4.2.2.4.7. Aanwijzende voornaamwoorden

De aanwijzende voornaamwoorden in het Katwijks zijn *deuze* 'deze', *die*, *geune* 'gene, gindse', *dut/dutte* 'dit', *dat*, *gunt* 'ginds', *de ààge* 'dezelfde', 't *ààge* 'hetzelfde', *zòò'n*, *zòò 'n ientje* 'zo eentje'. De bijvoeglijk gebruikte genitiefvormen van *die* zijn voor het enkelvoud mannelijk *dies*: *dies hoed* 'die zijn hoed', voor het enkelvoud vrouwelijk en voor het meervoud *die-r*: *die-r hoed* 'die haar hoed', *die-r hoede* 'die hun hoeden'. Bij nadruk wordt naast *dies* ook *die z'n* gebruikt. *Dies* kan zelfstandig voorkomen als object in *dies bedoel-'k* 'die bedoel ik', *dies heb ik 't egeve* 'die heb ik het gegeven'. *Geune* komt bijvoeglijk gebruikt voor in tegenstellend verband met *deuze*: *geune logger in deuze* 'gindse logger en deze', en zonder dat er van zo'n verband sprake is: *we laege an geune kant Aemeland* 'we lagen aan gindse kant, de kant van Aemeland op'. *Gunt* wordt, in tegenstellend verband met *dut*, volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 131), nog regelmatig bijvoeglijk gebruikt: *dut kind in gunt kind* 'dit kind en dat kind'. Bij zelfstandig gebruik is het veeleer *dat* tegenover *dut*: *de ien wis-tut in de ààr wis-tat* 'de een wist dit en de ander wist dat'. *Gunt* wordt, in dit verband, wel zelfstandig gebruikt bij samentrekking: *dut kind is thuis*, *gunt heb ik iet ezien*. Bijzonder is het gebruik van *dut* en *dat* in respectievelijk *hier*, *kom dut op!* 'hier, kom deze kant op (kom hierheen)!' en *daer*, *lòòp-tat op!* 'daar, loop die kant op (loop daarheen)!' Het met het oude Hollands overeenkomende aanwijzend voornaamwoord 't *ààge* (lett. 'het eigen') vinden we in bijvoorbeeld *dat was 't ààge vaetje kaeremellək* 'dat was hetzelfde vaatje karnemelk'.

De aanwijzende bijwoorden in het Katwijks zijn *hier*, *daer*, *gunter* 'ginder, daarginds'.

REGIO: Als relictverschijnsel kunnen worden beschouwd *geune*, *gunt*, het bijvoeglijk en zelfstandig gebruikte *dies* en het gebruik van *dut* en *dat* voor respectievelijk ‘deze kant’ en ‘die kant’. Algemeen Hollands is *die-’r*, zij het in de vorm *die d’r*, en *gunter*. Waarschijnlijk nog algemeen Hollands zijn *de ààge* ‘dezelfde’ en ‘*t ààge*’ ‘hetzelfde’.

4.2.2.4.8. Vragende voornaamwoorden

De vragende voornaamwoorden in het Katwijks zijn *wie*, *wat/watte*, *welløke*. De bijvoeglijk gebruikte genitiefvorm van *wie* is *wies* wanneer de bezitter van het bevragee substantief een man is, soms een vrouw, of er meerdere bezitters kunnen zijn: *wies hoed is-tat?*, *wies hoede benne dat?*, en *wie-’r* wanneer de bezitter een vrouw is, of meerdere vrouwen de bezitter kunnen zijn: *wie-’r hoed is-tat?*, *wie-’r hoede benne dat?* Gecombineerd met *van* komt de genitief *wies* voor in *van wies is-tie hoed?*, *van wies benne die hoede?* *Wies* kan zelfstandig voorkomen als object in *wies zag ik-taer?* ‘wie zag ik daar?’

In ironische zin komt de bijvoeglijke genitief voor in de uitdrukking *wies haest hè-je?* ‘waarom zo’n haast?’ (lett. ‘wiens haast heb je, van wie heb je die haast?’). *Watte* is een vooral zelfstandig gebruikte uitroepvorm bij verwondering of verontwaardiging. Gevallen van assimilatie zijn nog: *waffər* ‘wat voor’, *waffəre* ‘wat voor een’, *wattøren* ‘wat voor een’, in respectievelijk *waffər hoed bedoel je?*, *waffəre bedoel je?*, *wattøren vleet mot je hebbe?*

Een vragend bijwoord in het Katwijks is *hoe* ‘wat voor’, in *dat kwam əran hoe ’n zuinəge kok of je hàà* ‘dat hing ervan af wat voor een zuinige kok of je had’. Ook komt voor (*h*)*oeneer** ‘wanneer’.

REGIO: Als relictverschijnsel kunnen worden beschouwd de vormen *wies*, *wattøren*, en *hoe* in de betekenis ‘wat voor’. Waarschijnlijk al een relict is (*h*)*oeneer*. Algemeen Hollands is *wie-’r*, in de vorm van *wie d’r*, en *watte*. De vormen *waffər* en *waffəre* zijn dat misschien ook.

4.2.2.4.9. Betrekkelijke voornaamwoorden

Als betrekkelijke voornaamwoord komt in het Katwijks voor *wies* wanneer het antecedent een man, een vrouw, onzijdig of meervoudig is: *de man/vrouw wies hoed-taer hing*, *de manne wies hoede daer hinge*, ‘*t kind wies petje daer hing*. Apart komen voor *wie-’r* wanneer het antecedent een vrouw is, *dies* wanneer het antecedent een man is en *die-’r* wanneer het antecedent meervoudig is.

Voor het betrekkelijk bijwoord *waar* wordt soms *daer* gebruikt: *hij hààt winkel edaen daer IJs Does now weunt* ‘hij heeft een winkel gedreven (op de plaats) waar nu Ijsbrand Verdoes woont’.

Voor *wat* wordt soms *dat* gebruikt: *dat now die bròddwinkel is*, *dat hààt ààndelək de brak eweest* ‘wat nu die bakkerswinkel is, dat is eigenlijk de barak geweest’, *dat-k je vertelde van die oktoberstürəm*, *dat was...* ‘wat ik je vertelde van die oktoberstorm, dat was...’

REGIO: Algemeen Hollands, maar in een andere vorm, respectievelijk *wie d’r* en *die d’r*, zijn *wie-’r* en *die-’r*. De overige vormen kunnen als relict worden beschouwd.

4.2.2.5. Telwoorden

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 11)

De telwoorden in het Katwijks komen grotendeels overeen met die in het Standaardnederlands. Verschillen zijn er vooral op lexicaal-fonologisch en vakterminologisch gebied. Voor de lexicale fonologie verwijs ik naar paragraaf 4.2.1. Wat betreft de vaktalige getalsaanduidingen, merendeels sterk verouderd en afkomstig uit de visserij, beperk ik mij tot het noemen van een aantal voorbeelden.

Een prothetische *t* kan voorkomen in *tseuventæg* 'zeventig' en *tnegentæg* 'negentig'.

In combinaties van tijdsaanduidingen wordt het uurgetal wanneer dit achteraan staat, verbogen: '*t is bij, over, kwart over, effe voor, vijf voor iene, twee, zeuvene, elløve, halləf vijfve* 'het is bij, over, kwart over, even voor, vijf voor een/enen, twee/tweeën, zeven/zevenen, elf/elven, half vijf/vijven'. In het Standaardnederlands is verbuiging niet in al deze gevallen mogelijk en geldt: hoe preciezer de tijdsaanduiding, hoe minder gemakkelijk de verbuiging. *Om inne bij* 'om en (na)bij, ongeveer' vergt in het Katwijks bij uuraanduidingen een toegevoegde verbogen vorm *ure: om inne bij drie ure*. Voor het aangeven van heel vroege of late tijdstippen gebruikt men combinaties als *te klokke zùs* of *te klok zùs ure*.

Verouderd maar bijzonder zijn getalsaanduidingen waarin halven benoemd worden: *dord'alləf* 'twee en een half' (lett. 'derde half'), *vierd'alləf* 'drie en een half', *vijfd'alləf* 'vier en een half', *zùsd'alləf* 'vijf en een half', *zùstiend'alləf* 'vijftien en een half', *twintægst'alləf* 'negentien en een half', *vijf-in-twintægst'alləf* 'vierentwintig en een half'.

Breuken vinden we ook in verouderde vaktalige aanduidingen betreffende de beloning van zeevarenden: '*n vierendàèls* 'een vierde deel (van de beloning die geldt voor een matroos)', '*n halləf vierendàèls* 'de helft van een vierde deel (een achtste deel) (van de beloning van een matroos)', enz. (vgl. voor de naamvals-*s* in *-dàèls* par. 4.2.2.1.3.2). Verder is onder andere een *halləfdàèler* 'iemand die de helft van het loon van een matroos verdient' en een *drievierendàèler* 'iemand die drievierde deel van het loon van een matroos verdient'.

Gevormd naar *allegerand* (vgl. par. 4.2.2.4.2) zijn de telwoorden *driegerand* 'drie soorten', *viergerand*, *vijfgerand*, *zùsgerand*, enz., in bijvoorbeeld *driegerand skol hadde we* 'drie soorten schol hadden we'.

Bijzondere aanduidingen voor een onbepaalde hoeveelheid zijn onder andere: *dik-op* 'zeer veel, volop', in *d'r was dik-op haering* of *ze hààt dik-op ebrààid* 'ze heeft zeer veel, geruime tijd netten gebreid', *partie* 'enige', in '*n partie vaertuige*, en *spok*, oorspronkelijk gebezigd als visserijbenaming voor 'school, grote hoeveelheid', in bijvoorbeeld '*n spok haering*, maar aan de wal ook gebezigd voor 'troep, gezelschap (mensen)'. Bij aanduidingen voor grote hoeveelheden kan een buigings-*e* optreden: *we vingē-n-'n berrəge haering!* 'we vingē een berg haring!', *d'r waere daer 'n hòðpe vaertuige!* 'er waren daar een hoop vaartuigen!' (vgl. voor het gebruik van de naamvals-*e* par. 4.2.2.1.3.1).

Onbepaalde telwoorden zijn onder andere *verskààie* 'verscheidene', *somməgte* 'sommige(n)', '*(n) enkelde* '(een) enkele(n)' (vgl. par. 4.2.2.4.2).

Opvallend zijn de combinaties *mit z'n bààie* 'met hun beiden', wanneer het mannen betreft, *mit-t'r bààie* 'met hun beiden', wanneer het om vrouwen gaat, en ook *mit z'n màère* 'met meer', in *waere ze mit z'n màère as drie?* 'waren ze met meer dan drie?' of *je was toch mit z'n màère skuite?* 'jullie waren toch met meer schepen?' Het Katwijkse *bààiegaer* heeft de betekenis 'allebei'.

Katwijks *om d'ander* betekent 'een voor een': *ze moche drinke om d'ander* 'ze mochten een voor een drinken'. Katwijks *om d'ààre* betekent 'om de andere': *om d'ààre dag komme ze* 'om de andere dag komen ze (afwisselend, de ene dag wel, de andere niet)'. In het laatste geval is het gebruik in wezen niet afwijkend van het Standaardnederlands.

REGIO: Bijna alle vormen in deze paragraaf kunnen als relictverschijnsel worden beschouwd. Het relict (*te*) *klokke* vinden we ook nog in de ouderwetse standaardtaal.

4.2.2.6. De ontkenning

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 14)

Voor het Standaardnederlandse bijwoord van negatie *niet* is in het Katwijks het meest gebruikelijk een vorm zonder *n-*: *iet*. Andere negatievormen hebben, als in het Standaardnederlands, een *n-*: *nòòit*, *nùrrages* 'nergens', *niemand*, *niks* (ook *neks*), *nimmendal* 'niemendal'. *Niet*, met *n-*, wordt in het Katwijks onder andere gebruikt als interjectie, in stereotype zinsvormen en bij een nadrukkelijk verbiedende infinitief. Een voorbeeld van het laatste is: *niet te vlouke, hòòr!* 'niet vloeken, hoor!'

Opmerkelijk is kw. *iet*, soms *niet*, voor st.ndl. *niets*, in *we hebbe iet evange* 'we hebben niets gevangen', *toe hààie we voor niet evaere* 'toen hadden we voor niets gevangen', *die drank was toe voor niet* 'die drank was toen voor niets (gratis)'. Op ongeveer dezelfde manier wordt kw. *ietàs* gebruikt in *'t is ietàs* 'het is niets'.

Bijzonder is de Katwijkse ontkenning *gien òòfeltje*, met bij bijvoeglijk gebruik de betekenis '(helemaal) geen', in bijvoorbeeld *Gerræt hààì gien òòfeltje ààrægewaesie* 'Gerrit had helemaal geen argwaan', en bij zelfstandig gebruik de betekenis '(helemaal) niets'. Verder ook *gien bəzonders* 'niets bijzonders'. *Gien* vinden we verzwakt terug in *gəniën* 'niet een, geen een' en *gəniëns* 'geeneens'.

In het Katwijks kan nog voorkomen de tweeledige ontkenning, maar zie daarvoor paragraaf 4.2.3.2: (14).

REGIO: Als relictverschijnsel kunnen worden beschouwd de vorm *iet*, de vormen *iet*, *niet* en *ietàs* in de betekenis 'niets', en de combinaties *gien òòfeltje* en *gien bəzonders*. Algemeen Hollands is *gəniën* en *gəniëns*.

FREQ: De vorm *iet* 'niet', in bepaalde gevallen *niet*, komt zeer frequent voor: corpus S2 van lijst A1 vermeldt 602 voorkomens van het Standaardnederlandse equivalent. De vormen *iet*, *niet*, *ietàs* voor 'niets' zullen aanmerkelijk minder frequent voorkomen: ten eerste komen de standaardtalige equivalenten *niets* plus *niks* in het frequentiewoordenboek op een totaal van 96 voorkomens uit, ten tweede moeten binnen het Katwijks de vormen voor 'niets' concurreren met het naar verwachting frequenter voorkomende *niks* (of *neks*). Ook de overige afwijkende vormen zullen minder frequent zijn.

4.2.2.7. Woordvorming

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 6)

De woordvorming in het Katwijks verschilt niet veel van die in het Standaardnederlands. Het Katwijks heeft geen eigen, specifieke affixen (voor- en achtervoegsels). Wel worden bestaande affixen op een andere manier gebruikt. In een enkel geval blijken affixen in semantisch opzicht een bijzonder gebruik te kennen.

Woordvorming is een onderdeel van de grammatica, maar is moeilijk te onderscheiden van de woordenschat (die behandeld wordt in paragraaf 4.2.4). Als gevolg daarvan worden veel voorbeelden van Overdiep niet vermeld. Ik beperk me tot gevallen die mij binnen het Katwijks zijn opgevallen.

4.2.2.7.1. Samenstelling

Op een bijzondere manier samengesteld, uit een bijvoeglijk naamwoord en een zelfstandig naamwoord, zijn in het Katwijks onder andere, deels tot de vaktaal beperkt, met het bijvoeglijk naamwoord in de verbogen vorm: *drukkenering* 'grote drukte', en met het bijvoeglijk naamwoord in de onverbogen vorm: *dòdstròòm* 'niet felle getijstroom', *kwaetij* 'tij waar je last van hebt' (lett. 'kwaad tij'), *kwae-grond* 'zachte grond die niet deugt voor de visserij' (lett. 'kwade grond') en *kwae-neute* 'sombere mededelingen' (lett. 'kwade noten'), in de uitdrukking *kwae-neute kraeke* 'sombere mededelingen doen' (lett. 'kwade noten kraken'). De klemtoon ligt telkens op het tweede deel van de samenstelling.⁷⁷

Eveneens op een bijzondere manier samengesteld, maar nu uit een bijvoeglijk naamwoord c.q. bijwoord en een zelfstandig naamwoord, zijn onder andere, verouderd en tot de vaktaal beperkt, *toe-màò* 'dichte (toegevlochten) (vis)mand' en *uiter-end* 'verste eindpunt van de vleet'.

Uit een voorzetsel en een zelfstandig naamwoord is samengesteld het bijvoeglijk naamwoord *anstik(kend)* 'kapot', dat zowel predicatief gebruikt wordt: *dat net is anstik(kend)*, als attributief: *haelt-tie anstikkende nette maer op*. De vorm *anstikkend* kan worden begrepen als bevattend een meervoud *stikken* plus paragogische *t*, gespeld *d*. In de verbogen vorm *anstikkende* treffen we een *d* aan. (Zie par. 4.2.1: (112).)

Zie voor de samenstellingen *lòsiesmaet*, *donkiesskuit*, *blikkiesskindere* paragraaf 4.2.2.1.2.

Opmerking. Beide hier genoemde samenstellingsproceedes, die van een bijvoeglijk naamwoord plus zelfstandig naamwoord en die van een bijwoord plus zelfstandig naamwoord, bestaan ook in de standaardtaal.

4.2.2.7.2. Afleiding

Het Katwijks kent een afwijkend gebruik van achtervoegsels, vooral te vinden in een aantal verouderde, uit de vaktaal afkomstige woorden. Opvallend zijn de volgende correspondenties:

- (1) st.ndl. *-aar* is kw. *-der*, in bijvoorbeeld *baggerder* 'schelpenvisser';
- (2) st.ndl. *-er* is kw. *-erd* in *kanjerd* 'kanjer (grote vis, schuit, enz.)', *klikkerd* 'kanjer (grote vis)';

- (3) st.ndl. *-erling* is kw. *-enaer*, in bijvoorbeeld *zuienaer* 'iemand die ten zuiden van de Nieuwe Waterweg woont';
- (4) st.ndl. *-heid* is kw. *-te*, in bijvoorbeeld *stijfte* 'stijfheid', *gaerte* 'gaarheid', *gladte** 'gladheid';
- (5) st.ndl. *-ierster* is kw. *-ster* in *tuinster* 'vrouw die op het erf van de visdroger met de vis werkzaam is';
- (6) st.ndl. *-nis* is kw. *-skop* (st.ndl. *-schap*) in *heugenskop* 'heugenis, herinnering';
- (7) st.ndl. *-NUL* is kw. *-erd* in *zoetekauwerd* 'zoetekauw'; het vrouwelijk synoniem, zonder Standaardnederlands equivalent, is *soeferd* 'liefhebster van zoetigheid' (uit *soefe/soffe* 'zuigen en smakken op een snoepje').

Zeldzame gevallen van afleiding zijn de op basis van een bijvoeglijk naamwoord door toevoeging van *-tje* ontstane diminutievormen: *kreveltje* 'oud vrouwtje' (lett. 'kreupeltje'), *slechtje* 'ogenblik waarop de zee bij het schip zo vlak is dat er geen water over het dek zal komen (en men een bepaald karweitje kan opknappen)' (uit *slecht* 'vlak'), *lestje* 'laatste beetje/stukje' (uit *leste* 'laatste'), in *da's 't lestje* 'dat is het laatste beetje (vloeistof bijvoorbeeld)' of, gezegd over een stervende, 'dat is het laatste stukje (nog te leven)'.

Bijzonder in het Katwijks zijn een aantal in het Standaardnederlands niet bestaande afleidingen die gelijk zijn aan de werkwoordstam: *brae* 'vis die 's avonds wordt gebakken voor gebruik aan boord', *brauw* 'pap', *dòòp* 'saus bij het eten', *ofhael* 'laatste trek aan de bomschuit, waardoor hij in zee kwam' (lett. 'afhaal'), *onderkruip/ondersteek* 'onderkruiper (klein kereltje)', *ophòòg* 'toegift bovenop een volle mand vis', *vang* 'vangst', *weggòòi* 'alles, ook vis, wat geen waarde heeft en weggegooid wordt' (Overdiep & Varkevisser 1949: 66).

Een aparte vermelding verdient *braeder*, met de passieve betekenis 'makreel of haring die in zijn eigen vet wordt gebraden'.

Opmerking. De voor het Katwijks genoemde suffixen zijn eveneens bekend in de standaardtaal. Voor alle duidelijkheid: het gaat hier dus om verschillen in lexicale distributie. Ook van vormingen als *kreveltje*, afleidingen die gelijk zijn aan de werkwoordstam, zoals *brauw*, en het geval *braeder* vinden we vergelijkbare gevallen in de standaardtaal. Standaardnederlandse voorbeelden zijn respectievelijk *lekkertje*, *koop* en *aanrader*.

4.2.3. Syntaxis

In het algemeen is Standaardnederlandse syntaxis Katwijkse syntaxis. Ik vermeld alleen de verschillen. Niet aan de orde komen, omdat zij in de gesproken standaardtaal aanvaard zijn, constructies als *die jongen, die zei...* of *ijs ben ik dol op*. Evenmin komen die constructies ter sprake die algemeen substandaard zijn, zoals het perifrastische *doen*, in bijvoorbeeld *en dan deden we altijd eerst de ramen zemen*.

4.2.3.1. Functiewoorden

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 10 en 14)

Bij de functiewoorden behandel ik de adposities (voorzetsels, achterzetsels, circumposities), de lidwoorden en de voegwoorden. De voornaamwoorden en de hulpwerkwoorden, die we er ook toe kunnen rekenen, bespreek ik in respectievelijk de paragrafen 4.2.2.4 en 4.2.3.2. De voegwoorden zouden volgens het in paragraaf 2.3.2 geïntroduceerde onderscheid bij de constructies moeten worden behandeld. Omdat ze toch ook een duidelijke verwantschap met de adposities vertonen, bespreek ik ze hier.

4.2.3.1.1. Adposities (voorzetsels, achterzetsels, circumposities)

Bij de adposities beperk ik me zoveel mogelijk tot algemene gevallen die regelmatig optreden. Buiten beschouwing blijft het adpositiegebruik dat voorkomt in allerlei incidentele, vaak verouderde uitdrukkingen, zoals *an zàè gaen* 'naar, richting zee gaan'. Hieronder volgt een opsomming van de meest opvallende correspondenties.

(1) St.ndl. *als* is kw. *voor* in *toe 'k voor mätroos voer...* 'toen ik als matroos voer...', *'t was m'n dorde rààis voor skipper* 'het was mijn derde reis als schipper'.

(2) St.ndl. *bij, tijdens* is kw. *mit* in *mit-te haering ginge we nae Skaerenburræg* 'in de tijd van de haringvangst gingen we naar Scarborough', *mit laen benne d'r twee ton ùrräte in 't gat egaen* 'bij het laden zijn er twee tonnen erwten in het ruim gegaan'.

(3) St.ndl. *boven (...)* *langs* is kw. *bove (...)* *heen* in *we ginge bove-n-'m heen* 'we gingen boven hem langs'.

(4) St.ndl. *dicht bij* is kw. *teuge (...)* *an* in *hij weunde teuge de skilløphòðe an* 'hij woonde dicht bij, in de richting van de schelpenhopen', *teuge Noortæg an* 'dicht bij Noordwijk', *we hebbe teuge de wal an elege* 'we hebben dicht bij, bij de wal gelegen'.

(5) St.ndl. *door* is kw. *van* in *laet je je zòðveul ontduimele van zijn?* 'laat je je zoveel voor je neus weggapen door hem?' Deze bepaling met *van* (voor de Standaard-nederlandse bepaling met *door*) is volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 191) nog gangbaar in het Katwijkse.

(6) St.ndl. *geleden* is kw. *over* in *over 'n week of drie* 'een week of drie geleden'.

(7) St.ndl. *in* is kw. *an* in *an mòðte* 'in moten', *an zwijm legge* 'in zwijm liggen', *an flenters* 'in flinters', *an stikke* 'in stukken', en in *an z'n onderbroukje* 'in zijn onderbroekje (met zijn onderbroekje aan)', *an z'n trui* 'in z'n trui (met z'n trui aan)', *an 't vestje* 'in het vestje (met het vestje aan)'.

(8) St.ndl. *in, te* is kw. *op* in het geval van dorpsnamen in *hij weunt op Skeveling, Rààinsburræg, Kattø-Binne* 'hij woont te Scheveningen, Rijnsburg, Katwijk-Binnen (Katwijk aan den Rijn)'. Volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 187) duidt de verbinding *in Skeveling* op de bebouwde kom, dat wil zeggen, het dorp met de straten.

(9) St.ndl. *in de richting van* is kw. *om* in het niet per se vaktalige *om de noord gaen* 'in de richting van, naar het noorden gaan' (beweging), *om de noord weune* 'in de

richting van, in het noorden wonen' (rust). Beide combinaties komen ook voor met *de zui* 'het zuiden'. Met *de west* is, in ieder geval vaktalig, alleen de eerste combinatie (beweging) mogelijk, met *de òòst* geen enkele. Met achteropgeplaatst aanwijzend voornaamwoord komt voor *om de noordgunter* 'daarginds in het noorden'. Vaktalig is het curieuze *om d'in gaen* 'landwaarts, in de richting van de kust (naar binnen, inwaarts) gaan'.

(10) St.ndl. *langs* is kw. *an* (...) *heen* in *d'r stinge an 't paedje heen allegaer van die klààne bòòmpies* 'er stonden langs (de hele lengte van) het paadje allemaal van die kleine boompjes'.

(11) St.ndl. *naar* is kw. *nae* in *hij ging nae huis* 'hij ging naar huis'.

(12) St.ndl. *naar* is kw. *-over* in (niet alleen vaktalig) *we gaen noordover* 'we gaan naar het noorden' en *we gaen zuidover* 'we gaan naar het zuiden'. De combinatie wordt bij Overdiep & Varkevisser 1940 en 1949 niet genoemd voor de windrichtingen west en oost.

(13) St.ndl. *op* is kw. *nae* in *je mos weldaris nae məkààr wachte mit timmere* 'je moest weleens op elkaar wachten bij het timmeren'.

(14) St.ndl. *per* is kw. *mit de* (waarschijnlijk ook *mit 't*) in *mit-te màò" wier dat verkof* 'per mand werd dat verkocht'.

(15) St.ndl. *tegen* is kw. *voor*, in bijvoorbeeld *d'r sting 'n hààning voor 't stuive* 'er stond een schutting tegen het stuiven', *d'r wier zand op-te màòn egòòid voor 't ofslie* 'er werd zand op de manden gegooid om het afglijden van de vis te voorkomen'.

(16) St.ndl. *ten* (...) *van* is kw. *be-* in *benoorde, beòòste, beweste, bezuie Kattək* 'ten noorden, oosten, westen, zuiden van Katwijk'.

(17) St.ndl. *uit* is kw. *uit* (...) *vandaen* in *toe spronge we allemael uit-te skuit vandaen* 'toen sprongen we allemaal uit de schuit', *uit-te bent vandaen betaelde-die dat* 'uit de pot (gemeenschappelijke rekening van de bemanning) betaalde hij dat'.

(18) St.ndl. *uit* is kw. *van* in *as-te wind van 't zuidwest was* 'als de wind uit het zuidwesten was'.

(19) St.ndl. *vanaf* is kw. *bij* (...) *vandaen* in *toe stinge de kraeme bij Wullemse vandaen* 'toen stonden de kramen vanaf (het huis van) Willems(e)'.

(20) St.ndl. *vanaf* is kw. *van* (...) *vandaen* in *toe hòòrde ik van voor vandaen skràèwe* 'toen hoorde ik vanaf het voorschip schreeuwen'.

(21) St.ndl. *van* (...) *af* is kw. *van* in *drie-in-dortæg jaer ben 'k al van de zàè* 'drieëndertig jaar ben ik al van de zee af (ben ik al geen zeeman meer)', *hij is van z'n vrouw* 'hij is van zijn vrouw af (gescheiden)'.

(22) St.ndl. *vanwege, door* is kw. *van* in *je mos springe van 't waeter* 'je moest springen vanwege het water', *hij was ijselək van de rimmətiek* 'hij zag er vreselijk uit door de reumatiek' (causale bepaling met *van*).

(23) St.ndl. *vanwege* (*in opdracht van*) is kw. *van*, in onder andere het vaktalige *hij vaerde van Piet Guite* 'hij voer vanwege (reder) Piet Guit', *hij hààt nog van 'm estierd* 'hij heeft nog vanwege hem (een reder) gestuurd, als stuurman gevaren'.

(24) St.ndl. *gedurende, tijdens, op* is kw. NUL in *elləke skipper onthauwde hoeveul gaerent-ie gebruikte de winter* 'iedere schipper onthield hoeveel garen hij gebruikte gedurende de winter', *ik heb iens me leve, zòò lang as 'k evaere heb, vroug evaere* 'ik

heb eens tijdens mijn leven, zo lang als ik gevaren heb, vroeg gevaren', *wat je misse kon 'n rààis, dat...* 'wat je missen kon op een reis, dat...'

(25) In het algemeen valt op in het Katwijks het ruime gebruik van *te* in allerlei, vaak vaktalige combinaties, onder andere: *te vier gaen* 'met stoken en koken beginnen', *te bùrræg haele* 'op krediet, tegen een borg halen', *te vette gaen* 'op de vette haringvangst gaan'.

REGIO: Als relictverschijnsel kan worden beschouwd het adpositiegebruik genoemd onder de nummers (1), (3), (5), (6), (9), (10), (12), (13), (14), (17), (19), (20), (21), (23), (24), (25) en waarschijnlijk (18). Algemeen Hollands is het adpositiegebruik onder de nummers (4), (8), (11), (15), (16) en (22). Onder nummer (2) is het gebruik van *mit* in het eerste voorbeeld relict en in het tweede voorbeeld algemeen Hollands. Van nummer (7) is het gebruik van *an* in *an mòdte*, *an flenters* en *an stikke* algemeen Hollands en dat in de overige voorbeelden een relictverschijnsel.

4.2.3.1.2. Lidwoorden

Volgens Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 133) is het onbepaald lidwoord in het Katwijks, overeenkomstig het Standaardnederlands, *n*.

Bepaalde lidwoorden zijn in het Katwijks vaak verbogen: st.ndl. *de* is kw. *dər* in *uit-tər zàè komme* 'vanuit zee komen' (lett. 'uit de zee komen'), st.ndl. *de* is kw. *dən* in *teuges-tən aevənd* 'tegen de avond', st.ndl. *het* is kw. *dən* in *uit-tən-òðge* 'uit het oog', *op-tən ete* 'op, tijdens het eten', *onder dən ete* 'onder het eten'. Het betreft hier meestal oude datieven. In de gegeven voorbeelden kan de *n* ook in verband worden gebracht met het feit dat deze voor een klinker staat en een hiaatdelgende functie heeft. Aan dat laatste kunnen we ook denken in het geval van de nadrukkelijke tegenstelling *dən ien...*, *dən ààr...* 'de een..., de ander...', zowel ter aanduiding van mannelijke als van vrouwelijke personen.

Een van het Standaardnederlandse afwijkend gebruik van lidwoorden vinden we in onder andere *de duin* 'het duin, de duinen' (mogelijk is *duin* hier een oude meervoudsvorm), *de strand* 'het strand', beide vormen tegenwoordig eerder zonder lidwoord: *duin** en *strand** (*we gaen nae duin; bè-je nog op strand eweest?*), en verder *de donker* 'de schemering' (vgl. st.ndl. *het donker*), *de bier* o.a. 'het kommetje bier', *de zwin* 'het zwin', *de bransel* 'de korst onder in de pan' (vgl. st.ndl. *het aanbrandsel*), *de midde* 'het midden', in onder andere *in de midde* 'in het midden' (mijns inziens alleen na een voorzetsel), *'t skool* 'de school', *'t slag* o.a. 'de slag (niet verharde weg, door de velden of de duinen)'. Ook *de* voor *het* in *in de midde* gaat terug op een oude datief. Het Katwijks heeft een lidwoord waar het Standaardnederlands dat niet heeft in *deur de midde breke* 'door midden breken' en in onder andere *in de nacht van de dingsdag op-te weunsdag* 'in de nacht van dinsdag op woensdag' en *'n bun is 'n bewaerplaes voor de vis in 't leve te hauwe* 'een bun is een bewaarplaats om de vis in leven te houden'.

REGIO: Als relictverschijnsel kunnen worden beschouwd de verbogen vormen van de bepaalde lidwoorden in *uit-tər zàè komme*, enz. en het afwijkend gebruik

van de bepaalde lidwoorden in de gevallen (*de*) *duin*, (*de*) *strand*, *de donker*, *de bier*, *de zwin*, *de bransel*, *'t skool* en *'t slag*. Algemeen Hollands is het lidwoordgebruik in *in de mitte*, *deur de mitte breke*, in *in de nacht van de dingsdag op-te weunsdag* en in *'n bun is 'n bewaerplaes voor de vis in 't leve te hauwe*.

4.2.3.1.3. Voegwoorden

Het onderschikkend voegwoord bij een vergrotende trap is in het Katwijks *as* 'dan' (lett. 'als'): *die is gròdter as-tie* 'die is groter dan die'.

De voegwoorden *dat*, *as* 'als' en *of* worden vervoegd in een bijzin met meervoudig subject: *ik heb ehòrd as-tatte ze gien zaut en krijge kenne* 'ik heb gehoord dat ze geen zout kunnen krijgen', *azze we ankwamme mit-te skuit, wiere wij d'r uit ehaeld mit 't paerd* 'als we aankwamen met de schuit, werden wij eruit gehaald met het paard', *ik weet iet ovve we wat vange zelle* 'ik weet niet of we wat zullen vangen'. Zie voor de medeklinkers in *azze* en *ovve* paragraaf 4.2.1: (88). Een variant van *dat* is *tot**, in bijvoorbeeld *ik doch tot-ie dat wel wis*. Naast *toen* komt *toe* voor, bijvoorbeeld in *toe ze dat edaen hadde, ginge ze nae huis*.

Als versterkend element bij het voegwoord *hoe* kan *of* optreden: *je mot 'r now nog om lache hoe of je toe sjaauwde* 'je moet er nu nog om lachen hoe je toen sjouwde'.

Verder moet hier genoemd worden het gebruik van kw. *voor* voor st.ndl. *om* in een finale constructie met *te* + infinitief: *'n bun is 'n bewaerplaes voor de vis in 't leve te hauwe* 'een bun is een bewaarplaats om de vis in leven te houden', *dat was voor booskoppe te betaele* 'dat was om boodschappen te betalen', *daer kwam de auto voor de stikkende nette te haele* 'daar kwam de auto om de kapotte netten te halen', *dat beleze is voor kweale te geneze* 'dat belezen (uitspreken van bezweringsformules) is om kwalen te genezen'.

REGIO: Alle hier genoemde verschijnselen zijn algemeen Hollands.

4.2.3.2. Constructies

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 13 en 15 t/m 20)

Hieronder volgt een opsomming van Katwijkse constructies.

(1) Een constructie bestaande uit een verbiedende zin met *te* + infinitief: *niet te vlouke, hòd!* 'niet vloeken, hoor!', *niet te skelde, hòd!* 'niet schelden, hoor!', *niet te stele, hòd!* 'niet stelen, hoor!'

(2) Een a.c.i.-constructie bij de werkwoorden *vinden* en *weten* (de constructie komt in het Standaardnederlands over het algemeen alleen voor bij *horen*, *zien*, *voelen*, *laten*): *we vonne-n-'m te bed legge* 'we vonden hem in bed liggen', *die weet ik wel weune* 'die weet ik wel te wonen', en jonger *die weet ik wel te weune*. De a.c.i.-constructie met *vinden* is vreemder dan die met *weten*.

Opmerking. Het gebruik van *te* staat los van het voorkomen van de a.c.i.-constructie.

(3) Een duratieve constructie met een tegenwoordig deelwoord: *hij is al lang slepende* 'hij lijdt al lang, is al lang aan het slepen met zijn gezondheid', *we waere thuisstòomende van de visserij* 'we waren aan het thuisstomen van de visserij', *we waere op de Noordzàè vissende* 'we waren op de Noordzee aan het vissen'.

(4) Een constructie met een hulpwerkwoord *hebben* in plaats van *zijn* bij *wezen* of *geweest*, vormen van het werkwoord *zijn*: *hoe ienvaudæg hebbe die mense toch vroeger eweest* 'hoe eenvoudig zijn die mensen toch vroeger geweest', *hij hàt hier eweest* 'hij is hier geweest', *ze hebbe de kindere weze haele* 'ze zijn de kinderen wezen halen', *'t mot 'n stààrake man eweest hebbe* 'het moet een sterke man geweest zijn'. Soms is, onafhankelijk van de aard van de constructie, naast het hulpwerkwoord *hebben* ook *zijn* mogelijk.

(5) Een constructie met een hulpwerkwoord *hebben* in plaats van *zijn* bij werkwoorden die een verandering van plaats aanduiden: *àars hààie we zòò bovenop die Skevelingers edreve* 'anders waren we zo bovenop (de netten van) die Scheveningers gedreven' (het irrealiskarakter van de zin werkt hier het gebruik van *hebben* in de hand), *toe heb ik op-tie zandbank eraekt* 'toen ben ik op die zandbank geraakt, terechtgekomen'.

(6) Een constructie met een hulpwerkwoord *hebben* in plaats van *zijn* bij het werkwoord *gaan*, verbonden met een bepaling van tijd (of afstand): *wij hadde-n-al 'n poos egaen, toe...* 'wij waren al een poos onderweg, toen...', *we hadde gien halləf uur egaen of hij zee...* 'we waren geen half uur onderweg of hij zei...', *toe laet-ie 't anker weer valle, in toe hàt-ie toch nog 'n endje egaen* 'toen laat hij het anker weer vallen, en toen is hij toch nog een eindje gegaan'.

(7) Een constructie met *hebben* + verleden deelwoord in de functie van bepaling van gesteldheid, met controlerend subject: *hij hadde kole-n-elaen* 'hij had kolen geladen (in de toestand van geladen zijn)'.

Het verleden deelwoord als bepaling van gesteldheid vinden we ook terug in de uitdrukking *dat wul ik van jouw iet ezààd hebbe* 'dat wil ik niet hebben als door jou gezegd' (vgl. voor de bepaling met *van* in het passief 4.2.3.1.1: (5)).

(8) In het Katwijks kan, wanneer het verleden deelwoord fungeert als bepaling van gesteldheid (de handeling is bereikt, heeft in het verleden plaatsgevonden), bij een naar de vorm voltooid verleden of tegenwoordige tijd (een naar de betekenis onvoltooid verleden of tegenwoordige tijd) een naar de vorm 'dubbele' voltooid verleden of tegenwoordige tijd (een naar de betekenis voltooid verleden of tegenwoordige tijd) ontstaan: *ze hadde-n-'n sloup evist ehààd* 'ze hadden (toen, vroeger) een sloep opgevist' (v.v.t.) bij *ze hadde-n-'n sloup evist* 'ze visten (toen) een sloep op' (o.v.t.).

(9) Het loos onderwerp *het*, zoals dat te vinden is in st.ndl. *het regent, het hagelt, het is mooi weer*, heeft in het Katwijks een verdere uitbreiding gekregen in *'t is 'n harde*

strand 'het strand is hard', *dingsdaes was 't nog 'n stijve kauw* 'dinsdag was de koude nog stevig'. De zinnen doen uitspraak over een tijdelijke situatie: het strand is op dit moment geschikt om er goed op te kunnen lopen.

(10) In het Katwijks worden collectieve woorden in het gebruik meervoudig opgevat, zoals uit de erbij gebruikte werkwoordsvorm en soms ook uit het erbij gebruikte betrekkelijk voornaamwoord duidelijk wordt: *buite sting dat geslacht, die waere dol* 'buiten stond de hele familie, die was woedend', *de hàèle straet, die kwamme nae buite* 'de hele straat (alle mensen die er wonen), die kwam naar buiten'. Een voorbeeld van een ad-sententiam-constructie.

(11) In het Katwijks wordt bij een zin met verleden deelwoord dat fungeert als naamwoordelijk deel van het gezegde, en dus adjectief is, de lijdende vorm gevormd door toevoeging van *eworde* 'geworden': *'t huis is verkoft eworde* 'het huis is (inderdaad) verkocht', *die skuit is van Piete-n-eteerd eworde* 'die schuit is (inderdaad) door Piet geteerd' (vgl. voor de bepaling met *van* par. 4.2.3.1.1: (5)).

(12) In het Katwijks vinden we naast *wè-jae* 'wel ja' en *wè-nee* 'wel nee', met de verzwaarde vormen *bè-jae* en *bè-nee* (vgl. par. 4.2.1: (105)), (extra) verzwaarde verbindingen met *ik* ('k) en met 't: respectievelijk *wè-/bè-jae/nee-ik/-'k* en *wè-/bè-jae/nee-'t*. Voorbeelden zijn onder andere: *was je daer al màèr eweest? wè-jae-ik* 'was je daar al meer geweest? wel ja!', *mag 't jou now nog heuge dat 'r 'n tol was? bè-jae-'t* 'kun jij je het nu nog herinneren dat er een tol was? wel ja!' Extra verzwarend is de tot *jae-d'k* geassimileerde verbinding van *jae* + 't + *ik*: *hè-je je gròòtvaeder nog ekend? bè-jae-d'k* 'heb je je grootvader nog gekend? ja, zeker wel!' De oorsprong van deze constructies ligt in elliptische uitdrukkingen.

(13) Een type partitieve genitief die we in het Standaardnederlands niet meer kennen, hebben we in *twie màòn hòòps* 'twee manden vis (die tevoren in hopen was uitgelegd op het strand)'.

(14) In het Katwijks kan in de bijzin nog de tweeledige negatie voorkomen, gevormd door *iet, niemand, nòdit* of *gien* 'geen' en het oude ontkenkende element *en* (*ən*), op de vaste plaats voor de op zinseinde staande werkwoorden: *ik zie dat-ie iet zuiver ən is* 'ik zie dat hij niet zuiver is', *ik denk dat ze gien zaut ən krijge kenne* 'ik denk dat ze geen zout kunnen krijgen'. Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 203-204) vermeldt dat men de oude tweeledige ontkenning meer en meer is gaan voelen als een dubbele ontkenning, met *ən* als verzwarend element. 'Losgemaakt' van de tweeledige ontkenning kon het verzwarende *ən* vervolgens ook terecht komen in niet-ontkenkende bijzinnen (op de oorspronkelijke plaats, voor het werkwoord op zinseinde): *ik lòðf dat-'k nege jaer ən was* 'ik geloof dat ik negen jaar was', *as je wat te doen ən hàài, dan mos je bij 'm weze* 'als je wat te doen had, dan moest je bij hem zijn'.

REGIO: Als relictverschijnsel kunnen worden beschouwd de gevallen genoemd onder (1), (3), (6), (7), (8), (9), (10), (11), (13) en (14). Algemeen Hollands is (4). Onder nummer (2), een a.c.i.-constructie bij *vinden* en *weten*, is het voorbeeld *die weet ik wel weune* een relict (met *te* komt het zinnetje ook voor in de standaardtaal) en *we vonne-n-'m te bed legge* waarschijnlijk een relict. Bij (5) is het eerste voorbeeld, *ààrs hààie we zòò bovenop die Skevelingers edreve*, algemeen Hollands, en het tweede, *toe heb ik op-tie bank eraekt*, relict. Onder nummer (12) zijn de combinaties met *ik* ('k) een relict en zijn de overige gevallen algemeen Hollands.

Zie voor de finale constructie met *te* + infinitief met *voor* (voor st.ndl. *om*) paragraaf 4.2.3.1.3.

4.2.3.3. Woordvolgordes

(Overdiep & Varkevisser 1940: hfdst. 13 en 15 t/m 20)

Hieronder volgt een opsomming van Katwijkse woordvolgordes.

(1) In het Katwijks kunnen, net als in de hoofdzin, zogenaamde 'lichte' bijwoorden in de bijzin achteraan staan: *de knecht hààt weze vraege welløke zààle ik hadde altijd* 'de knecht is wezen vragen welke zeilen ik altijd had'.

(2) In het Katwijks is het mogelijk het onbeklemtoonde bijwoord 'er' of de onbeklemtoonde voornaamwoorden 't 'het', 'm 'hem' en *ze* in hoofdzinnen met het subject na de persoonsvorm onmiddellijk aan te laten sluiten bij het eerste beklemtoonde woord in de zin: *lààt-'r dat nog?* 'ligt dat er nog?', *zagge-n-'t de Franse, dan waere ze weg* 'zagen de Fransen het, dan waren ze weg', *'s zeumers verkòòpe ze de boere-n-iet* 's zomers verkopen de boeren ze niet'.

(3) Een combinatie van twee bijwoorden met een voor het Standaardnederlands gevoel omgekeerde volgorde hebben we in *je hàài d'r ààrs iet as skepe* 'je had er niet anders dan schepen'.

(4) In het Katwijks komt, vergeleken met het Standaardnederlands en het Hollands, in de hoofdzin vaker een 'groene' volgorde voor. Voorbeelden zijn: *hij zel wel iet emagd (emagge) hebbe* 'hij zal wel niet hebben gemogen', *hij zauw 't nog edaen hebbe* 'hij zou het nog hebben gedaan', *dat hàài veranderd eworde [sic] motte* 'dat had moeten worden veranderd, veranderd moeten worden'. Ook een mengsel van 'rood' en 'groen' komt voor: *toe zauw-die z'n ààge dòòd laete stuive hebbe* 'toen zou hij zichzelf dood hebben laten stuiven'.

(5) Ook in de bijzin heeft het Katwijks, in vergelijking met het Standaardnederlands en het Hollands, vaker de 'groene' volgorde. Voorbeelden zijn: *hij zàài dat 'k 't wel wegbreng kon* 'hij zei dat ik het wel kon wegbrengen', *dan vroeg we of-ie 'n zòòtje vis hebbe mos* 'dan vroegen we of hij een zootje vis moest hebben'.

Bij drie werkwoorden vinden we een mengsel van 'rood' en 'groen': *hij was bang dat-ie blijve zitte mos* 'hij was bang dat hij moest blijven zitten', *mogelæk dat 't blijve legge-n-is* 'mogelijk dat het is blijven liggen'. Ook andere woordvolgordes zijn hier mogelijk. Opvallend is dat in de Katwijkse volgordes de persoonsvorm steeds achteraan staat.

(6) In het Katwijks kan de infinitief in een nevenschikte zin die is samengetrokken op onderwerp en persoonsvorm, voorop komen te staan, direct na het nevenschikkend voegwoord, een woordvolgorde die we ook vinden in onder andere het Fries en het Gronings. Het betreft hier wat we zouden kunnen noemen de IV-volgorde ('Infinitief Voorop'), een voorloper van de Friese IPI-volgorde ('Imperativus Pro Infinitivo'). Van de IV-volgorde bestaan twee typen: een n-type, corresponderend met een nevenschikking in het Standaardnederlands, en een o-type, corresponderend met een onderschikking in het Standaardnederlands. Voorbeelden zijn: *ik zel nae 'm toe gaen in praete-n-'s mit 'm* 'ik zal naar hem toe gaan en eens met hem praten' (n-type; lett. 'ik zal naar hem toe gaan en praten eens met hem'), *wauw je æris zòd goed weze in zegge-me dæris...* 'wou je eens zo goed wezen om me eens te zeggen...' (o-type; lett. 'wou je eens zo goed wezen en zeggen me eens...').

REGIO: Waarschijnlijk als relictverschijnsel kan worden beschouwd het gebruik van de IV-volgorde, genoemd onder nummer (6). Algemeen Hollands is de plaatsing van 'lichte' bijwoorden onder (1) en de omkering van bijwoorden onder (3). Onder nummer (2) is het eerste en laatste voorbeeld een relict en is het tweede algemeen Hollands. Bij (4) en (5) kunnen de voorbeelden met twee werkwoorden als algemeen Hollands worden beschouwd, maar zijn die met drie werkwoorden eerder een relict.

4.2.4. Woordenschat

Het beeld van het Katwijks is niet compleet zonder de behandeling van de woordenschat, het lexicon. Hieronder vallen de functiewoorden (die we ook tot de syntaxis kunnen rekenen), de inhoudswoorden, de uitdrukkingen en de bijwoorden. De functiewoorden zijn al aan de orde geweest in paragraaf 4.2.3.1. In de volgende paragrafen zullen de inhoudswoorden, uitdrukkingen en bijwoorden aan de orde komen. Het merendeel van de woorden en uitdrukkingen in de lijsten hieronder is afkomstig uit Overdiep & Varkevisser 1949. Veel betekenisomschrijvingen en voorbeelden zijn door mij ter verduidelijking aangepast. Woorden en uitdrukkingen uit de vaktaal, de meeste verband houdend met de visserij, worden hier zoveel mogelijk buiten beschouwing gelaten. De vissersvaktaal is weliswaar nauw met het dialect verweven maar valt daarmee niet samen en blijft daardoor buiten het bestek van dit boek.

4.2.4.1. Inhoudswoorden

Het Katwijks kent vele van het Standaardnederlands afwijkende inhoudswoorden: substantieven, adjectieven, werkwoorden. Ik geef van elk van deze woordsoorten

een kleine opsomming. Daarbij vermeld ik ook van de standaardtaal afwijkende betekenissen.

(1) Katwijkse substantieven zijn onder andere:

- *bezwaauw* 'begrip, benul', in *'k heb 'r gien bezwaauw van*
- *blenkje* 'tijdelijke droogte bij regen', in *d'r is 'n blenkje in-evalle* 'het is even droog geworden'
- *boug* 1. 'boeg van een schip', 2. 'wang'
- *bransel* 'korst onder in de pan' (vgl. st.nld. *aanbrandsel*)
- *dagge* 'stout kind', vooral als aanspreekvorm in *morsdagge!*, gezegd tegen een kind dat morst
- *dam* o.a. 'erf van de rederij; scheepswerf', vergelijk *wùrrəf*
- *demməs* 'schade, averij' (waarschijnlijk vaktalig; vgl. eng. *damage*)
- *dings* (mv.) 'bijzonderheden, manieren van doen, karaktertrekken', vergelijk *dingsəg*, betekenis 2, onder (2)
- *dòðp* 'saus bij het eten, bij vis of aardappelen', in *aerəpele mit-'n dòðpje* 'aardappelen met een sausje' (zie ook par. 4.2.2.7.2)
- *enkeld geld* 'klein geld, wisselgeld'
- *fijnse* 'fijn gruis', bijvoorbeeld van steenkolen
- *frere* als aanspreekvorm voor 1. 'maat', onder vissers, 2. 'broer, zwager, mannelijk familielid*'; (vgl. fra. *frère*)
- *frikje* 'rukje, duwtje' (lett. 'wrikje'; vgl. par. 4.2.1: (106))
- *gààrent* 1. 'garnaal' en 'garnalen', 2. 'klein, vooral bijdehand kind'
- *gaelte* 'stille (op het water)', in *de gaelte lag op 't waeter*; vergelijk *gael* onder (2)
- *gast* 1. 'jongeman', 2. 'oudere die wat aan de lollige kant is', 3. *gaste* (mv.) 'bemanning', aldus aangeduid door de schipper, 4. *gastje** (vkw.) 'jongetje'
- *hacht* 'flink stuk' spek bijvoorbeeld, in *bòðne mit 'n hachtje*
- *helder** 'uier'
- *holleblokke* 'klompen', vergelijk *səbotte*
- *holwammes* 'iemand die altijd honger heeft'
- *hözemond*, *hözesmoel* 1. 'vis met een grote mond', 2. overdrachtelijk: 'brutale kerel'; beide betekenissen afgeleid van *hoze* 'hoge leren broek tot aan de schouders' of *hoos* 'laars tot aan de lies (of tot onder de oksels)' die een reusachtige opening, 'mond/smoel' hadden
- *jonge tijd* 'jeugd'
- *kapstok** 'kleerhanger, knaapje'
- *klant* 1. 'vriend, vriendin', 2. vooral als aanspreekvorm voor 'kind*'
- *klirs* 'pof', in *op-te klirs haele*
- *knip* 'janhagel', een soort koekjes (naast vaktalige betekenissen)
- *legje* 'slaapje', in *effe-n-'n legje doen*; vergelijk *nopje* en *piepslagje*
- *lepelzucht* 'honger'
- *loesem* 'slaag', in *loesem geve*
- *luip* 'stille tussen twee rukwinden', in *d'r was effe-n-'n luipje*; vergelijk *luip*, *luipies* onder (2) en *luipe* onder (3)

- *moddersijsje, moddersausje* 'motregentje'
- *moertje* 'schoonmoeder', verbonden met de eigen naam in *me Neelmoertje* 'mijn schoonmoeder Neel'; vergelijk *snaer, snaertje, en vaertje*
- *neef* als aanspreekvorm voor 'vriend' (vgl. par. 4.2.2.4.6)
- *nopje* 'kort slaapje', in '*n nopje doen*', (vgl. eng. *nap*); vergelijk *legje* en *piepslagje*
- *oezie* 'geweldige hoeveelheid', in *d'r was 'n oezie van haering*
- *onterjuin* 'brutale jongen', in *och, och, dat is zòd'n onterjuin*; ook bijvoeglijk gebruikt: zie onder (2)
- *opte** 'hoogte'
- *overtollaker* 'tolk, overbrenger van woorden'
- *pæteters** 'grote schoenen'
- *piepslagje* 'kort slaapje', in '*n piepslagje maeke* 'een kort slaapje doen'; vergelijk *legje* en *nopje*
- *pullək** 'zwaar werk, karwei', in *daer hè-we 'n hàèle pullək an ehààd* 'dat was een heel karwei'; vergelijk *pulləke* onder (3)
- *raerəghààidje* 'eetbaar cadeautje'
- *rechtbank** 'aanrecht'
- *rozer** 'Venusschelp (*Chamelea gallina striatula*)'
- *səbotte* 'klompen' (vgl. fra. *sabots*); vergelijk *holleblokke*
- *skat* 'schaduw'
- *skrengs* 'kras', bijvoorbeeld in een gladde kastdeur of pas geverfde scheepswand; vergelijk *skrengze* onder (3)
- *skrik(je)* 'schokkende, stokkende beweging bij het opdraaien van een touw', in *effe-n-'n skrikje geve*; vergelijk *skrikke*, betekenis 2, onder (3)
- *slechtje* 'ogenblik waarop de zee bij het schip zo stil en vlak is dat men aan boord de gelegenheid krijgt even een bepaald karweitje op te knappen', in '*n slechtje waerneme* 'de gelegenheid waarnemen om een karweitje op te knappen' (zie ook par. 4.2.2.7.2); vergelijk *slecht* onder (2)
- *snaer, snaertje* 'schoonzuster', meestal verbonden met de eigen naam, in *me Neelsnaertje* 'mijn schoonzuster Neel'; vergelijk *moertje* en *vaertje*
- *snersje* 'klein beetje', of, in de meer toegespitste betekenissen, 'klein beetje buiswater dat over het dek stuift' en 'klein beetje tijd', in *die bònne motte nog 'n snersje hebbe* 'die bonen moeten nog een klein beetje tijd hebben (om te koken)'
- *soeferd* 'liefhebster van zoetheid'; vergelijk *soefe, soffe* onder (3)
- *spok* 1. 'grote hoeveelheid', in '*n spok vis*, 2. 'grote groep, troep', in '*n spok jonges*, 3. *spokje* 'gezelschap'; zie ook paragraaf 4.2.2.5
- *sprekeltje* 'klein strooiseltje' zout bijvoorbeeld
- *stee* 1. 'plek, plaats' (ook st.ndl.), 2. 'betrekking, baan'
- *stravve(r)** (mv. *stravve(r)s*) 'pepermuntje'
- *striem* 'schijfje, sneetje' van vruchten, brood, koek, enz., in '*n striempje kaes*
- *suikelaget* 'chocolade'
- *teugerampe* 'tegenslagen'
- *thuisleggers* 'badgasten, pensioengasten, kostgangers'

- *twielicht* 'schemer' (vgl. eng. *twilight*)
- *uitskieter* 'buitengewoon groot exemplaar', gezegd van bijvoorbeeld een vis, een aardappel of een mens die opvalt door zijn grootte
- *vaertje* 'schoonvader', verbonden met de eigennaam in *me Pietvaertje* 'mijn schoonvader Piet'; vergelijk *moertje* en *snaer, snaertje*
- *vierbòt* 'vuurtoren (waarop nog vuren hebben gebrand)'
- *weggòdi* 'alles, ook vis, wat geen waarde heeft en weggegooid wordt', in *da's voor de weggòdi* 'dat is om weg te gooien' (zie ook par. 4.2.2.7.2)
- *wùrrəf* 1. 'boulevard' (lett. 'werf'), 2. 'scheepswerf', vergelijk *dam*

(2) Katwijkse adjectieven zijn bijvoorbeeld:

- *bàd* (*bààl*) 'klaar (gaar, kokend, opborrelend)', in de uitroep *bakje-n-is bàd* 'de koffie is klaar' (vgl. par. 4.2.1: (14))
- *bekaeid* 1. 'aan het verkeerde adres, verdwaald, abuis', in *ik ben bekaeid eweest* 'ik heb me vergist', 2. 'verkeerd', in *joh, ik heb de bekaeide* (*holleblokke* bijvoorbeeld) 'joh, ik heb de verkeerde'
- *beknauwd* 'pienter, onderlegd, ervaren', vergelijk *beknijsd*
- *beknijsd* 'pienter, onderlegd, ervaren', vergelijk *beknauwd*
- *blakgael* 'doodstil', gezegd bij windstilte of bij een spiegelgladde zee; vergelijk *blakstil* en *gael*
- *blakstil* 'doodstil', gezegd bij windstilte of bij een spiegelgladde zee; vergelijk *blakgael* en *gael*
- *deemsterəg* 'donker, niet helder', gezegd van de lucht of het zicht
- *dingsəg* 1. 'niet geheel in orde, zonder te kunnen zeggen wat eraan hapert', in *ik ben 'n beetje dingsəg*, 2. 'vreemd, vreemde eigenschappen hebbend', in *die man was 'n beetje dingsəg*, vergelijk *dings* onder (1)
- *dàdnəg* 'klam', gezegd van wasgoed of zeildoek dat nog vochtig aanvoelt als men het tegen de wang houdt
- *dòdèlək* 'sullig, niet actief' (vergelijk daartegenover *gàstəg*, betekenis 1); vergelijk *dòdèrəg*
- *dòdèrəg* 'sullig, niet actief' (vergelijk daartegenover *gàstəg*, betekenis 1); vergelijk *dòdèlək*
- *fijn* 'kapot (gebroken)', in *daedelək je net fijn* 'straks is je net kapot' en *dat kopje-n-is fijn*
- *gael* 'doodstil', gezegd bij windstilte of bij een spiegelgladde zee (waarschijnlijk uit *egaal*); vergelijk *blakgael* en *blakstil* in deze lijst en *gaelte* onder (1)
- *gàstəg* 1. 'bijzonder energiek, zeer actief, fel, vol fut', in *'n gàstəge vent* (vergelijk daartegenover *dòdèlək* en *dòdèrəg*), 2. 'erg bleek, ziekelijk bleek', in *wat zie jij gàstəg, joh en gàstəge aerəpele* 'erg witte aardappelen'
- *handgaww* 1. 'vlug', bij het kaken en bij touwwerk, 2. 'druk van gebaren'
- *iengael* 'egaal, doorlopend, aan een stuk', in *je ken zòd de hàèle nacht iengael regen hebbe*
- *ienzaemelək* 'solidair, bezit samen delend', in *vrouger waere de mense màèr ienzaemelək mit məkààr*

- *ijveræg* 'ijzingwekkend, angstaanjagend, schrikkaanjagend, afgrijselijk', in *'n ijveræge vent* en *'n ijveræg gezicht*
- *kreen* 'proper, kieskeurig, zuiver', in *'n kreen wijffe, hij is kreen op z'n ete, ààiere is 'n kreen ete*
- *leuk* 'half warm, half koud, lauw' (vgl. eng. *luke-* in *lukewarm*)
- *luip, luipies* 'windstil', in *zòð'n luip halləf uurtje was 't, 't is luipies*; vergelijk *luip* onder (1) en *luipe* onder (3)
- *luizæg* 'niet fris', gezegd van iemand met een vale of bleke gelaatskleur
- *maekbaer* 'herstelbaar, nog te repareren'
- *mis* 'minder goed, niet zo goed', wat de vangst of de gezondheid betreft, in *'n misse week/nacht* 'week/nacht waarin slecht gevangen wordt, waarin het niet zo goed gaat'
- *of-etrauwd* 'gescheiden', in huwelijks zin, in *ze benne of-etrauwd*
- *onterjuin* 'onbehoorlijk, lummelachtig, brutaal', in *'t is 'n onterjuine jonge*; ook zelfstandig gebruikt: zie onder (1)
- *rap* 'bijdehand, pienter'
- *rausdaueræg* 'ruw, ruig' werken bijvoorbeeld; vergelijk *rauze* onder (3)
- *rinneweræg* 1. 'leidende tot snelle slijtage, ruïneus', vergelijk *rinnewere* onder (3), 2. 'aan sterke of snelle slijtage onderhevig', synoniem van *sletæg*
- *skaeləs* o.a. 'zonder werk, doelloos, nutteloos', in *skaeləs lððpe* 'zonder werk lopen, doelloos rondlopen, rondlummelen' en *skaeləs worde* 'nutteloos worden, zonder werk raken'
- *slecht* 'effen, vlak, in evenwicht', in *'n slechte zàè, slecht waeter, làt-ie slecht* 'ligt hij in evenwicht, vlak'; vergelijk *slechtje* onder (1)
- *sletæg* 'aan slijtage onderhevig', synoniem van *rinneweræg*, betekenis 2
- *stug* 'hard, niet gaar, niet zacht', in *die bððne benne stug*
- *tààiteræg* 1. 'abnormaal puntig', gezegd van een muts bijvoorbeeld, 2. 'langzaam, treuzelachtig, treuzelend*', in *doe iet zòð tààiteræg mit ete* 'zit niet zo langzaam, treuzelend te eten'
- *verdauweld* 'verknoeid, verformfaaid', in *'n verdauwelde hoed*; vergelijk *dauwele* onder (3) en *verdistelerweerd* in deze lijst
- *verdistelerweerd* 'verformfaaid, kapotgemaakt', vergelijk *verdauweld*
- *verlððpæg* 'onweersachtig, buiig' weer
- *wisgevallæg* 'wisselvallig, toevallig'
- *wisselvallæg* 'toevallig', in *da's òðk wisselvallæg*
- *zwart* 'niet helder, niet schoon' (naast andere betekenissen), in *dat laeke-n-is zwart*

(3) Bijzondere werkwoorden in het Katwijks zijn onder andere:

- *aevənture* 'wagen, durven, risico lopen' (lett. 'avonturen')
- *akkədere* 1. 'beraadslagen', 2. 'goed met elkaar opschieten', vooral negatief, in *ze akkədere iet*; (vgl. st.ndl. *accorderen*)
- *bauwe* 'op visite (komen), de gelegenheid verkennen', in *zòð, kom je weerdəris bauwe?*

- *besjaauwe* 'bedisselen; door intriges teweegbrengen'
- *dààize* 'achteruitgaan', zowel in toepassing op een schip als op een zieke (lett. 'deinzen'), onder andere in de uitdrukking *ik ben an 'm ewonne in plaes van edààisd* (zie par. 4.2.4.2); vergelijk *winne*
- *dauwele* 'rommelig, slordig werken, werken met de Franse slag'
- *fikkele* 'pietepeuterig werken en niet opschieten', speciaal in verband met huishoudelijk werk
- *gneuzele* 'stilletjes ergens komen neuzen' (vgl. par. 4.2.1: (92))
- *hàète* 'verhitten, warmen, opwarmen', in *hàèt-tat prakje 'n beetje*
- *inzakke* 'sijpelen', door dun papier
- *inzijsje* 'flauwvallen, in elkaar zakken', ook gezegd bijvoorbeeld van een oude schuur; vergelijk *neerstrijke*
- *kauwe* 'kouder worden, afkoelen', in *'t mot effe kauwe*
- *kittete* 'glinsteren', in *'t zonnetje kittelt op-te raeme* (bij vriesweer)
- *kneun* 'in elkaar gehurkt (zitten te) genieten', bijvoorbeeld bij de koffiepot thuis
- *koেকে* 'knuffelen'
- *kràòle* 'heen en weer slenteren, ijsberen' (vgl. par. 4.2.1: (14))
- *kule* 'schuilen' (ook *skuile*, als in st.ndl.), onder andere ook in de uitdrukking *kule àèr 't regent*, of *kule voor 't regent* (zie par. 4.2.4.2)
- *lengze* 'zaniken', gezegd van een kind, in *leg iet te lengze*
- *luipe* 'stiller worden van de wind', in *'t luypt al 'n beetje*; vergelijk *luip* onder (1) en *luip*, *luipies* onder (2)
- *naeke* 'naderen, naderbij komen' (lett. 'naken')
- *neerstrijke* 'flauwvallen', vergelijk *inzijsje*
- *omskoeie* 'omkleden', in *ik gae me effe omskoeie*; vergelijk *skoeie*, betekenis 2
- *opfrunneke* 'opknappen, bijwerken, oppoetsen'
- *opgeve* 1. 'iets naar boven reiken' (ook st.ndl.), 2. 'ophalen en vertellen over vroeger'
- *overgeve* 'opgeven, nalaten, niet doorzetten'
- *pulləke* 'hard werken', speciaal in toepassing op het inhalen van de netten, vergelijk *pullək* onder (1)
- *rauze* 'zich vlug door het werk heenslaan', vergelijk *rausdauzerəg* onder (2)
- *reutele* 1. 'praten, babbelen'* (ook st.ndl.), 2. 'de kachel oprakelen'
- *rinnewere* 'vernieren, ruïneren', vergelijk *rinnewerəg* onder (2)
- *ruifele* 'opschieten, zich haasten', vergelijk *ruifeldergòdi* in paragraaf 4.2.4.3
- *sissəndere* 'een ruzie sussen, bijleggen'
- *skalləkeraesie doen* 'rare streken uithalen'
- *skoeie* 1. 'oliegoed aantrekken', 2. 'zich aankleden'*; in *ik gae me skoeie*; vergelijk *omskoeie*
- *skrengze* 'krassend (doordringend) geluid maken', bijvoorbeeld met een mes of krijt over een bord; vergelijk *skrengs* onder (1)
- *skrikke* 1. intransitief: 'schrikken' (ook st.ndl.), 2. transitief: 'schokkende, stokkende beweging geven (aan een touw, waardoor het los komt)', vergelijk *skrikje* onder (1)

- *sluite* 'de vensters sluiten bij overlijden', in later tijd: 'de gordijnen sluiten, het ophangen van witte lakens bij overlijden'* , meestal als verleden deelwoord en zonder object als aanduiding dat er een dode is (bij wijze van taboeuitdrukking), in *d'r is eslote bij ...* 'bij ... is iemand gestorven'
- *soefe, soffè* 'een zuigend, smakkend geluid maken; zuigen' op bijvoorbeeld een pepermuntje; vergelijk *soeferd* onder (1)
- *spreke* 'groeten, knikken', in *ze spreke iet teuge makààr, spreek ze nog iet?*
- *verknettere** 'verbranden', in *'t vlààis staet te verknettere, ik ben verknetterd van de zon*
- *verkomme* 'vooruitgaan, verbeteren', in *hij is al aerdæg verkomme sint-ie hier omboord is*
- *waerhauwe* 'opletten', in *hau waer!*
- *wegskere* 'weggooien met vaart', ook *neerskere* en *opzij skere*
- *winne* 'winnen, vooruitgaan, avanceren', zowel in toepassing op een schip als op een zieke, onder andere in de uitdrukking *ik ben an 'm ewonne in plaes van edààisd* (zie par. 4.2.4.2); vergelijk *dààize*
- *zweve* (o.v.t. *zweef*) 1. 'rondslenteren, rondzwerfen' van personen, in *hij zweef gestere weer bij de Waetering*, 2. 'rondslingeren' van voorwerpen; vergelijk paragraaf 4.2.2.3.3

4.2.4.2. Uitdrukkingen

Van de typisch Katwijkse uitdrukkingen noem ik de volgende:

- *al dat lepel likke kan* 'allen zonder uitzondering'
- *bəzonder hauwe* 'apart houden' (lett. 'bijzonder houden')
- *daer is gien henke-n-an* 1. 'daar is geen ontwarren aan', 2. figuurlijk: 'dat is niet voor elkaar te krijgen, niet te doen'*
- *da's praet te grabbel** 'dat is onzin, gekkepraat'
- *dat staet mijn iet te voor* 'dat staat mij niet voor de geest'
- *de wul hebbe* 'goed profijt hebben (van)' (lett. 'de wil hebben')
- *de wup in de wap hebbe* (kw. *in* is st.ndl. *en*) 'eigen baas zijn, alle ruimte van handelen, van beweging hebben', bijvoorbeeld in een betrekking
- *hè-je 't end zòòwat?* 'ben je bijna klaar?', oorspronkelijk is het einde van de reep (waaraan de vleet hangt) bedoeld
- *hij zel z'n ààge iet dòòd doen** 'hij zal zich niet overwerken'
- *ik ben an 'm ewonne in plaes van edààisd* 'ik vind dat hij vooruitgegaan is in plaats van achteruitgegaan' (lett. 'ik heb aan hem gewonnen in plaats van verloren'); vergelijk *dààize* en *winne* in paragraaf 4.2.4.1 onder (3)
- *'k heb 't end in de mond* 'ik kan niet meer, ik ben uitgeput'
- *ik sting in drieg* 'ik had bijna besloten (maar twijfelde nog), ik stond in dubio'
- *kule àèr 't regent* en *kule voor 't regent* 'iets doen voordat het te laat is; zorgen dat je wegkomt'* (lett. 'schuilen voordat het regent'); vergelijk *kule* in paragraaf 4.2.4.1 onder (3)
- *kwaenute kraeke* 'sombere mededelingen doen' (lett. 'kwade noten kraken'; zie ook par. 4.2.2.7.1)

- *màèr wind as moletjies* 'kouwe drukte hebben'
- *over Skeveling nae Lààie* 'een omslachtige manier van werken' (lett. 'over (via) Scheveningen naar Leiden (gaan)')
- *'t is de dollekòòp!* 'het is voor een spotprijs, (bijna) voor niets!'
- *'t is juzebòòs!* 'het loopt de spuigaten uit!'
- *'t is 't iene waeter in 't ààr edrege* 'het is water naar de zee dragen' (lett. 'het is het ene water in het andere gedragen')
- *wat haegemaeker!* 'wat drommel!', ook *wat haemenaeker!**
- *wies haest hè-je?* 'waarom zo'n haast?' (lett. 'wiens haast heb je?')
- *ze is in d'r hòòfd eworde** 'ze is krankzinnig geworden'
- *zel d'r nimmendal zwaëie?* 'kan er geen versnapering af?'
- *zòòveul as zand* 'onnoemelijk veel' (vergelijk met dezelfde betekenis Van Dale (1999: 4037): *ontelbaar als het zand aan de oever der zee* (naar Genesis 22:17))

4.2.4.3. Bijwoorden

In het Katwijks vallen op de volgende bijwoorden:

- *ààndelək* 'eigenlijk' (lett. 'eindelijk'), in *dat now die bròòdwinkel is, dat hààt ààndelək de brak eweest* 'wat nu die bakkerswinkel is, dat is eigenlijk de barak geweest'
- *alteme(t)s* 'misschien, altemet', in *je heb 'm toch altemes iet ebroke?* 'je hebt hem toch misschien niet gebroken?', *as je Gijze altemes ziet, zeg 'm dan dat...* 'als je Gijs misschien ziet, zeg hem dan dat...'
- *al-z'n-daege* 'toch nog', in *'t liep al-z'n-daege goed of* 'het liep toch nog goed af'
- *assərantə* 'als wat, in hevige mate', in *hij was zòò zuinəg assərantə* 'hij was zo zuinig als wat', *die tonne die stonke assərantə* 'die tonnen stonken verschrikkelijk'
- *assòògoed* 'nagenoeg' (lett. 'als zo goed'), in *hij was deurnat assòògoed* 'hij was nagenoeg, zo goed als doornat', *ellək jaer kwam d'r 'n nieuwe assòògoed* 'elk jaar kwam er een nagenoeg, zo goed als nieuwe'
- *deurgrondəg* 'tot in hart en nieren', in *zijn heb ik ekend, deurgrondəg* 'hem heb ik gekend, tot in hart en nieren'
- *dik-op* 'volop, erg veel', in *d'r was toe dik-op haering* 'er was toen volop haring', *dat auwe vrouwtje hààt dik-op ebrààid* 'dat oude vrouwtje heeft volop (haar leven lang) de kost verdiend met netten breien'; zie ook paragraaf 4.2.2.5.
- *drijvens* 'vliegend snel, vliegensvlug', in *toe ging-ie drijvens deur de wind*; zie voor tegenwoordige deelwoorden met bijwoordelijke -s paragraaf 4.2.2.3.7; vergelijk *vliegens*
- *əris* 'eens' (uit *ereis*), in *laet-ik əris kijke* 'laat ik eens kijken'; hierbij ook *weerdəris* 'weer eens' (uit *weer ereis*) en *weldəris* 'weleens' (uit *wel ereis*); zie voor de d-epenthesis in *weerdəris* en *weldəris* paragraaf 4.2.1: (107)
- *genog* 1. 'vaak genoeg, dikwijls', in *'t beurde genog dat...* 'het gebeurde vaak genoeg dat...', 2. 'genoeg', in *ik heb genog* (ook st.ndl.)
- *halləverzàè* 'niet ver weg' (lett. 'halverwege zee (tussen Nederland en Engeland)'), in *we waere halləverzàè* 'we waren niet ver weg, halverwege'

- *heen* 1. 'door, verder, vooruit', in *toe ginge we zòd lakkefije heen* 'toen zeilden we zo rustig aan verder', in *'t zààltje gaet zòd drege heen* 'we glijden zo met een kalm vaartje vooruit', en, in combinatie met *an*, in *in dan ginge we maer rollende-n-an heen* 'en dan gingen we maar rollende door' (vergelijk ook het voorbeeld bij de deelwoorden in par. 4.2.2.3.7), 2. 'weg', in *toe-ie allien achterbleef, ging-ie maer zelde heen* 'toen hij alleen achterbleef, ging hij maar zelden weg (uit wandelen, op reis)'
- *hoe* 'wat', als bijwoord van graad in uitroepende zinnen: *hoe zwaer!* 'wat zwaar!', *hoe groen staet-te lòcht!* 'wat staat de lucht groen!'
- *in ien slag* 'plotseling, ineens'
- *kaesjeweel* 'zeer toevallig' (waarschijnlijk uit *casueel*)
- *knap* 'behoorlijk', in *we benne knap an de vracht* 'we hebben een behoorlijke vracht', *ze hààt knap lòdpe morse* 'ze heeft behoorlijk lopen morsen'
- *lessenderwijs* 'langzamerhand, van lieverlede'
- *mediàet* (spreek uit: *meediaet*) 'onmiddellijk' (vgl. eng. *immediate*)
- *mee* 'aldoende, daarmee; ook', in *je ben d'r mee òòk iet vetter op eworde!* 'je ben er daarmee ook niet vetter op geworden!', *'t is mee slecht weer ammaer* 't is ook almaar slecht weer'
- *nae gedachte* 'waarschijnlijk' (lett. 'naar gedachte'), in *dat hààt nae gedachte wel 'n Fransman eweest* 'dat is waarschijnlijk wel een Fransman geweest'
- *neer-recht* 'recht naar beneden'
- *nog* 'nog meer, verder nog', in *weet je wie 'r nog weunde bij de brak?* 'weet je wie er nog meer woonde bij de barak?'
- *onderlest, lest, lestent* 'onlangs, laatst'; vergelijk paragraaf 4.2.1: (4)
- òòk NUL, concluderend en bevestigend aan het einde van een zin, in *neen, 't was iet veul weer òòk* 'nee, het was niet veel weer'
- *plààn* 'opzettelijk, met dat doel, expres'
- *ruifeldergòdi* 'in haast' (ook *te ruifel*), in *dat ging ruifeldergòdi* 'dat ging in haast'; vergelijk *ruifele* in paragraaf 4.2.4.1 onder (3)
- *sint* 'ondertussen, sindsdien', in *is hij sint eweest?, we benne sint 'n end vorder*
- *skis* 'vlug en snel, onverwachts, ineens', bijvoorbeeld bij het spreken, in *hij ken soms zòd skis praete*; ook adjectief
- *skòðnstebest* 'alsof er niets aan de hand is, doodgemoedereerd', in *ik doch dat-ie ziek was, maer now zit-ie skòðnstebest zààle te maeke* 'ik dacht dat hij ziek was, maar nu zit hij, alsof er niets aan de hand is, zeilen te maken'
- *staendes* 1. 'direct', in *dat ging 'r allemael staendes nae toe* 'dat ging er allemaal direct naar toe', 2. 'staand(e)', in *dat deje we staendes*; zie voor tegenwoordige deelwoorden met bijwoordelijke -s paragraaf 4.2.2.3.7
- *strak* 'straks, weldra'
- *tømet* 'bijna, zowat', in *hij was tømet klaer* 'hij was bijna klaar'
- *tijelæk* 'op tijd' (lett. 'tijdelijk'), in *was ik 'r maer tijelæk bij eweest* 'was ik er maar op tijd bij geweest'
- *toe* 'toen' (naast kw. *toen*), in *toe ging-ie nae huis* 'toen ging hij naar huis'; is behalve bijwoord ook voegwoord (zie par. 4.2.3.1.3)

- *vaerəg* 'spoedig, zonder verlet'
- *van je daege zòò niet* 'als wat', in *hij was zòò rijk van je daege zòò niet* 'hij was zo rijk als wat'
- *vinnəg(ies)* 'snel, fel, energiek'
- *vliegens* 'bliksemsnel, vliegensvlug'; zie voor tegenwoordige deelwoorden met bijwoordelijke -s paragraaf 4.2.2.3.7; vergelijk *drijvens*
- *wərendəg* 'waarachtig', in *ik weet 't wərendəg iet*
- *wərom* 'terug' (lett. 'weerom'), in *je mot wəromkomme* 'je moet terugkomen'
- *zinnemis** 'gek, niet goed bij het hoofd', in *ze is zinnemis*

5. Onderzoek

5.1. Opzet – algemeen

5.1.1. De informanten

Om binnen het proces van structuurverlies voor de diverse onderdelen het dialectverlies vast te stellen heb ik met twee meetmethoden gewerkt: vergelijking in schijnbare tijd en vergelijking in werkelijke tijd.

Voor de vergelijking in schijnbare tijd zijn om te beginnen twee leeftijdsgroepen geselecteerd: een groep jongeren van 20 tot 30 jaar en een groep ouderen van 60 tot 70 jaar. Bij het bepalen van de onderleeftijdsgrens is rekening gehouden met de uit de sociolinguïstiek bekende hypothese dat de gemiddelde taalgebruiker zijn taal op zijn twintigste jaar heeft verworven en daarna niet ingrijpend meer verandert. Het taalgebruik van een bepaald jaar wordt in deze gedachtegang gerepresenteerd door degenen die in dat jaar 20 jaar zijn. De bovenleeftijdsgrens heb ik gelegd bij 70 jaar: de kans dat informanten vanaf die leeftijd minder adequaat op het interview gaan reageren, wordt dan namelijk geleidelijk aan groter.

Beide leeftijdsgroepen, jongeren en ouderen, bestaan elk uit 24 informanten, gelijkelijk verdeeld over de beide seksen. Sekse is overigens niet een variabele waarin ik in dit onderzoek geïnteresseerd ben. Binnen de beide leeftijdsgroepen en binnen de beide seksen heb ik gestreefd naar een zo goed en groot mogelijke spreiding van leeftijden, waarbij het gemiddelde moet uitkomen op respectievelijk 24 en 64 jaar. Hierdoor heb ik getracht de groepen zo vergelijkbaar mogelijk te houden. Voor de leeftijd van de informant is steeds aangehouden de leeftijd op de

datum van interviews. Dat ik voor een zo groot mogelijke spreiding van leeftijden heb gekozen, had twee redenen: ten eerste om een betere afspiegeling van het dialectsprekende deel van de bevolking te krijgen, ten tweede om op die manier het zoeken van informanten te vergemakkelijken.

Als interviewperiode is het jaar 1997 aangehouden (zie par. 5.2.2). Uitgaande van de gemiddelde leeftijden en rekening houdend met de hiervoor geformuleerde hypothese vergelijken we met de schijnbare-tijdmethode in Katwijk, over een periode van 40 jaar, dus het dialect van 4 jaar vóór de interviewperiode (24 – 20 jaar) met dat van 44 jaar vóór die periode (64 – 20 jaar), dat wil zeggen, het dialect van 1993 met dat van 1953.

Bij vergelijking in schijnbare tijd is het het veiligst om jongeren met ouderen te vergelijken, omdat bij vergelijking van een jongeren- of een ouderengroep met een middenleeftijdsgroep of van middenleeftijdsgroepen onderling een storende factor kan optreden, namelijk *age grading*, in casu de mogelijke specifieke gevoeligheid van middenleeftijdsgroepen voor standaardtaalnormen. Vandaar dat ik mij, althans primair, beperkt heb tot een vergelijking van 20- tot 30-jarigen met 60- tot 70-jarigen. Toch is het wel mogelijk ook de middenleeftijdsgroepen in de vergelijking te betrekken. Het is een goede manier om inzicht te krijgen in het precieze verloop van het proces van structuurverlies, zij het dat daarbij natuurlijk wel rekening moet worden gehouden met genoemde *age grading*. Ik heb daarom ook nog drie middenleeftijdsgroepen geselecteerd: een groep van 30 tot 40, van 40 tot 50 en van 50 tot 60 jaar. Omdat het hier een secundair doel van het onderzoek betreft (zie hfdst. 3), zijn deze groepen kleiner gehouden, wat ook nodig was gezien het tijdsbestek waarin het onderzoek moest plaatsvinden. De groepen bestonden elk uit 12 informanten, opnieuw gelijkelijk verdeeld naar aantallen mannen en vrouwen. Ook binnen deze leeftijdsgroepen heb ik voor de beide seksen gestreefd naar een spreiding van leeftijden, waarbij het gemiddelde moest uitkomen op respectievelijk 34, 44 en 54 jaar.

In totaal zijn voor het onderzoek dus 84 informanten geselecteerd. In het volgende schema is de verdeling naar aantallen gegeven.

Schema 10. Aantallen informanten per leeftijdsgroep (per sekse)

	20+	30+	40+	50+	60+	totaal
m	12	6	6	6	12	42
v	12	6	6	6	12	42
m+v	24	12	12	12	24	84

Toelichting: m = mannen, v = vrouwen, 20+ = informanten 20 tot 30 jaar, 30+ = informanten 30 tot 40 jaar, 40+ = informanten 40 tot 50 jaar, 50+ = informanten 50 tot 60 jaar, 60+ = informanten 60 tot 70 jaar.

Een bekend nadeel van de vergelijking in schijnbare tijd is dat de periode waarover de vergelijking plaatsvindt, in het Katwijkse geval 40 jaar, kort is. Doordat

volwassenen na hun twintigste levensjaar nog wel enigszins met een taalverandering mee-evolueren, is die periode zelfs nog enigszins korter; de verandering lijkt dus minder sterk dan ze in werkelijkheid is geweest (vgl. Van Bree 1986). Door de korte vergelijkingsperiode kunnen de gemeten taalverschillen klein en daardoor minder duidelijk zijn.

Om het bezwaar van de korte vergelijkingsperiode te ondervangen is ook een vergelijking in werkelijke tijd gemaakt. Ik heb daarvoor het taalgebruik van de totale groep informanten, jongeren, middenleeftijdsgroepen en ouderen, vergeleken met het taalgebruik zoals dat door Overdiep is vastgelegd. Hiermee overbruggen we een veel langere periode. Om erachter te komen hoe lang die periode is, moest ik te weten komen uit welke tijd het dialect komt dat door Overdiep beschreven is. Zoals al in de inleiding (hfdst. 1) is opgemerkt, baseerde Overdiep zijn dialectbeschrijving op 'verhalen en vertellingen' van drie oude vissers, waarvan stenogrammen werden gemaakt door Varkevisser. Een bloemlezing uit deze verhalen staat achter in het woordenboek: Overdiep & Varkevisser 1949. Tot nu toe was niet (of nauwelijks) bekend wie de vissers waren, en dus ook niet wanneer ze geboren zijn. Als gevolg hiervan was het niet mogelijk om, conform de in het begin van deze paragraaf geformuleerde hypothese, na te gaan van welk jaar hun dialect dateert. Door middel van archiefonderzoek, waarvan een verslag in bijlage 1 is opgenomen, ben ik erachter gekomen dat het hier in werkelijkheid om vier vissers gaat, die gemiddeld in 1850 geboren zijn. Het jaar waarin de vier vissers gemiddeld 20 jaar waren en waaruit het door Overdiep beschreven dialect stamt, is dus 1870.

Voor de totale groep informanten van mijn eigen onderzoek, jongeren, middenleeftijdsgroepen en ouderen, komen we, wanneer we het gemiddelde nemen van de jaren waarover in schijnbare tijd vergeleken wordt (zie hiervoor): $(1953 + 1993) : 2$, uit op een Katwijks van rond 1973. Trekken we het eerstgenoemde jaargemiddelde (1870) van het laatstgenoemde (1973) af, dan komen we voor de vergelijking in werkelijke tijd uit op een periode van 103 jaar.

Of dit ook echt de werkelijke-tijdsafstand is waarover vergeleken wordt, is de vraag. Dat het onderzoek op beide meetpunten niet op een vergelijkbare wijze is verricht, brengt met zich mee dat de tijd kan worden uitgerekt of ingekrompen. Ik wil elk van deze beide effecten met een voorbeeld illustreren.

Het eerste effect, het uitrekken van de werkelijke tijd, kan optreden door het verschil in samenstelling van de te vergelijken groepen. We moeten namelijk rekening houden met de met een taalverandering mee-evoluerende volwassenen en met *age-gradings*effecten. We zouden ervan uit kunnen gaan dat beide groepen informanten, degenen die omstreeks 1870 en degenen die omstreeks 1973 gemiddeld 20 jaar waren, beide na hun twintigste levensjaar evenzeer met de taalverandering zijn meegeëvolueerd. Toch zal dat voor de eerste groep slechts in beperkte mate het geval geweest zijn. Van het midden tot het einde van de negentiende eeuw zullen de dialecten nog nauwelijks door de (zich ontwikkelende) standaardtaal zijn beïnvloed. Daar komt bij dat de eerste groep informanten pas op hoge leeftijd werd ondervraagd, wat betekent dat, ook al zou er van *age-gradings*-

verschijnselen sprake zijn geweest, zij zijn teruggevallen in de taal uit hun jeugd-jaren. Omdat de tweede groep informanten wel zal zijn meegeëvolueerd met de taalverandering, lijkt de taalverandering in de betreffende periode groter dan ze in werkelijkheid is. De *age-gradings*effecten bij de middenleeftijdsgroepen versterken de mate van die schijnbare taalverandering nog eens extra.

Het tweede effect, het inkrimpen van de werkelijke tijd, kan optreden doordat er verschil is in de wijze waarop het materiaal is verzameld. Overdiep baseerde zich voor zijn dialectbeschrijving vooral op spontaan taalgebruik, op de “al sprekende” vastgelegde informant (Overdiep & Varkevisser 1940: 5). In het onderhavige onderzoek gaat het om ontlokt taalgebruik c.q. taalkennis. Wat we in het heden aan ontlokt taalgebruik c.q. taalkennis meten, kan de weerspiegeling zijn van een reeds verdwenen taalgebruik dat verder terugligt in het verleden: iemand kan zijn dialect niet meer gebruiken maar er nog wel weet van hebben. De veranderingen die we meten, kunnen al eerder hebben plaatsgevonden. Dat zou betekenen dat de taalverandering in de betreffende periode kleiner lijkt dan ze in werkelijkheid is.

Of de werkelijke tijd nu wordt uitgerekt of juist ingekrompen, het is de vraag of dit voor de vergelijking van de verschillende taalcategorieën iets uitmaakt. Het gaat in de vergelijking in werkelijke tijd niet om de maat van de globale taalverandering maar om de mate waarin de verschillende taalcategorieën in verhouding tot elkaar veranderen. Als de genoemde effecten voor alle taalcategorieën gelijkelijk gelden, blijven de verhoudingen onaangetaast. Op de vraag of we dit werkelijk mogen aannemen, kom ik in verband met het tweede effect in paragraaf 5.1.2.1 nog terug.

In ieder geval hoeven we niet zwaar te tillen aan nog andere verschillen die er tussen de te vergelijken groepen (die van Overdiep en die van mij) bestaan, namelijk die op het gebied van sekse, sociale of maatschappelijke klasse, en groeps-grootte: Overdiep baseerde zich op de taal van vier vissers (visser is een mannen-beroep), ik baseer mij op de taal van 84 mannen zowel als vrouwen, die behalve visser ook een ander sociaal lager geklassificeerd beroep kunnen hebben (zie hierna en par. 5.2.1). Wél kunnen we ons bij het verschil in groeps-grootte nog afvragen of de kleine groep informanten waarop Overdiep zich baseerde, hem wel voldoende taalmateriaal heeft opgeleverd. Het antwoord moet bevestigend zijn. In Overdieps onderzoek werden, in ieder geval voor drie van de vier vissers (zie bij-lage 1), meerdere stenogrammen per persoon gemaakt; in mijn eigen onderzoek ging het om één interview per persoon. Het aantal stenogrammen was voor Overdiep zelfs groot genoeg om op grond daarvan een beeld van de syntaxis te kunnen schetsen.

Een punt dat nog overblijft ter bespreking, is de betrouwbaarheid van de bron. De bron kan een geïdealiseerde weergave van de werkelijkheid zijn. Representeert het dialect dat Overdiep beschrijft, wel het oude dialect? Is deze bron voor het oude dialect betrouwbaar genoeg om er het dialect van nu mee te vergelijken? Bij Overdiep hoeven we daar niet bang voor te zijn. Juist uit het feit dat er steno-grammen zijn gemaakt, mogen we besluiten dat er zo nauwkeurig mogelijk geno-teerd is wat er gehoord werd: Varkevisser legde de informanten ‘al sprekende’ vast. Overdiep op zijn beurt heeft bij zijn beschrijving van het dialect dat materiaal heel

nauwkeurig gevolgd (zie hfdst. 1). Bovendien is het materiaal afkomstig van (zeer) oude vissers. Het dialect dat zij spreken, vertegenwoordigt het dialect van het begin van de tweede helft van de negentiende eeuw. Het is een oud dialect, dat nog zeer compleet en homogeen is, een dialect waar de standaardtaal nog geen of nauwelijks vat op had. Die ouderdom van het dialect sluit de mogelijkheid en de noodzaak van idealisering uit. Maar ook al zou er idealisering hebben plaatsgevonden, dan mogen we bij Overdiep wel aannemen dat alle onderdelen er op dezelfde manier de invloed van hebben ondergaan. Er zijn in ieder geval geen aanwijzingen dat hij de onderdelen niet allemaal op dezelfde manier heeft behandeld.

Bij de keuze van de informanten heb ik geprobeerd een aantal variabelen constant te houden. Deze variabelen worden hieronder een voor een besproken.

1. *Herkomst van de informanten.* De informanten moesten geboren en getogen zijn in Katwijk aan Zee en niet lange tijd elders vertoefd hebben. Als geboren in Katwijk aan Zee werden ook beschouwd diegenen die elders, bijvoorbeeld in een van de Leidse ziekenhuizen, geboren waren en kort daarna in het dorp terechtgekomen zijn. Wat het in Katwijk aan Zee getogen zijn betreft, mochten de informanten niet langer dan vijf jaar ergens anders gewoond hebben. Bij de mannen bleef hierdoor de eventuele dienstplichtperiode buiten beschouwing. Deze zal in de meeste gevallen namelijk niet langer dan twee jaar hebben geduurd.

2. *Herkomst van de ouders van de informanten.* De informanten moesten, als het even kon, Katwijk-Zeese ouders hebben. Kwamen niet allebei de ouders uit Katwijk aan Zee, dan was het in ieder geval belangrijk dat de moeder daar wel vandaan kwam. In een traditionele samenleving als die van Katwijk aan Zee is het immers nog vooral de moeder die de kinderen opvoedt.

3. *Woonplaats.* De informanten moesten wonen in Katwijk aan Zee. Omdat veel Katwijk-Zeeërs niet meer in het oorspronkelijke zeedorp wonen, werden de grenzen daarvan, in het noorden en oosten, wat opgerekt. Het zeedorp kunnen we globaal genomen situeren tussen in het westen de Noordzee, in het noorden de Oude Rijn, in het oosten de lijn die van noord naar zuid langs het gemeentehuis loopt, over de Koningin Julianalaan, en in het zuiden de zuidduinen.⁷⁸ Voor het onderzoek werden als grenzen gehanteerd in het westen de Noordzee, in het noorden de noordduinen en het platteland en de bedrijfsterreinen gelegen tussen Katwijk en Noordwijk, in het oosten de provinciale weg, de N206, en in het zuiden de zuidduinen. De echte Katwijk-Zeeërs, om wie het in dit onderzoek draait, zijn vooral binnen deze grenzen te vinden. Met opzet spreek ik hier steeds van Katwijk-Zeeërs. In niet-Katwijk-Zeeërs zijn we in dit onderzoek niet geïnteresseerd. Daaronder vallen onder anderen de Katwijk-Binnens, die vooral in het oosten, in Katwijk-Binnen, oftewel Katwijk aan den Rijn, wonen. Zij wonen wel, net als de Katwijk-Zeeërs, binnen de grenzen van de gemeente Katwijk, maar spreken niet het dialect van Katwijk aan Zee.

4. *Plaats waar men werkt.* De informanten moesten, indien zij betaald of onbetaald werk doen of deden, werken of gewerkt hebben in Katwijk aan Zee of tussen Katwijk-Zeeërs. De grenzen van het werkterrein heb ik dus wat minder strikt gehanteerd dan die van het woonterrein. In 't Heen, een industriegebied buiten Katwijk aan Zee, ten oosten van de provinciale weg, werken bijvoorbeeld veel Katwijk-Zeeërs. Zij waren te vangen onder de als tweede aangeduide groep werkenden, de Katwijkers die 'tussen Katwijk-Zeeërs' werken of gewerkt hebben. Deze toevoeging was echter vooral bedoeld voor het varende deel van de bevolking. De vissers, die hun brood niet op het land maar op zee verdienen, zijn toch zeker wel als rasechte Katwijk-Zeeërs te typeren en zouden door een te krap geformuleerd criterium buiten de boot vallen.

5. *Sociale positie.* De informanten moesten behoren tot de lagere sociale klasse. Voor de vaststelling van de maatschappelijke klasse heb ik het beroep als criterium genomen. (In het interview heb ik overigens ook naar de opleiding geïnformeerd.) De informanten moesten zo veel mogelijk zijn in te delen als handwerkslieden. Eventueel huishoudelijk werk bij de vrouwen werd hieraan gelijkgesteld. Uitsloten van het onderzoek werden dus hoofd- of witte-boordenwerkers: onderwijzers, leraren, academici, leidinggevendenden, mensen die veel voor hun werk moeten schrijven en anderen die zich in hun werk op de een of andere wijze met taal bezighouden. Ook middenstanders en winkelbedienden vielen buiten het onderzoek. In winkels wordt vaak te veel Nederlands gebruikt. Ook konden niet meedoen diegenen die te veel of te bewust met Katwijk of het Katwijks dialect bezig zijn. Er is voor de lagere sociale klasse gekozen omdat verwacht mag worden dat er in die klasse nog voldoende en spontaan dialect gesproken wordt.

6. *Beheersing van het dialect.* De informanten moesten nog redelijk en in redelijke mate Katwijks spreken. Dit is zeer moeilijk vast te stellen. De informanten moesten in ieder geval van zichzelf nog het gevoel hebben dat zij op een redelijke manier Katwijks spraken. Verder moesten ze volgens eigen zeggen het dialect nog in voldoende mate gebruiken in twee van de vijf volgende situaties die kenmerkend zijn voor het spreken van dialect: voorzover van toepassing, met de ouders, met broers of zusters, met de partner, met de kinderen en met kennissen (vrienden of vriendinnen) uit Katwijk aan Zee.

5.1.2. Het interview

5.1.2.1. Inleidende opmerkingen

Voor de toetsing van de hypothesen heb ik gekozen voor het interview. Daarbij moeten de informanten in verschillende tests vormen en zinnen produceren of beoordelen. Op die manier proberen we hun dialectgebruik en dialectkennis te achterhalen.

Het voordeel van de interviewmethode is dat zij ons, anders dan bijvoorbeeld de observerende methode, in korte tijd voldoende kwantificeerbaar materiaal ople-

vert. Het nadeel ervan is de onnatuurlijke situatie waarin het onderzoek plaatsvindt. Bij een interview zitten interviewer en geïnterviewde tegenover elkaar. De aanwezigheid van de onderzoeker kan ertoe leiden dat de informant beïnvloed wordt in zijn taalgebruik: hij zou 'netter' kunnen gaan spreken dan hij gewend is te doen. Dit probleem kan zoveel mogelijk worden ondervangen door het interview bij de informant thuis (in een informele situatie) te laten plaatsvinden. Deze situatie is het minst afwijkend van zijn normale taalgebruikssituatie en dat komt de spontaniteit ten goede. Een andere manier om tegen te gaan dat de informant te 'netjes' (te veel in de richting van de standaardtaal) gaat spreken, is deze te vragen zich zo dialectisch mogelijk uit te drukken. Maar het gevaar dat dan ontstaat, is dat de informant daarin doorschiet en 'dialectischer' gaat spreken dan hij in werkelijkheid doet. Ook de aanwezigheid van de onderzoeker zonder meer kan een dergelijk effect hebben. De informant weet dat deze komt voor zijn dialect en zal daarom extra zijn best doen om dit te laten horen.⁷⁹ Het probleem van het te dialectisch spreken kan worden ondervangen door de informant bij het afnemen van de tests niet te veel bedenkijd te gunnen.

De aanwezigheid van de onderzoeker kan dus tweërlei effect hebben: de informant kan 'netter' of 'dialectischer' gaan spreken dan normaal. Het is de kunst hiertussen het 'juiste' midden te vinden. Maar de volmaakte interviewmethode bestaat niet.

De onnatuurlijkheid van de interviewsituatie brengt nog een ander, misschien veel fundamenteeler probleem met zich mee. De informant wordt erdoor tot taalbeschouwer gemaakt. Zijn reacties zijn niet spontaan meer. We meten eerder dialectkennis dan dialectgebruik en het is de vraag in hoeverre die kennis een weerspiegeling is van het werkelijke taalgebruik. (Van Bree 1981: 25.) Het is een lastig probleem, waarvoor niet gemakkelijk een oplossing te vinden is. We zullen er bij ons onderzoek van uitgaan dat voor alle groepen informanten de verhouding dialectkennis - (werkelijk) dialectgebruik dezelfde is, zodat we de groepen met elkaar mogen vergelijken. Een apart onderzoek waarbij de interviewresultaten met het reële taalgebruik van de verschillende groepen zou worden vergeleken, zou moeten uitmaken of dit inderdaad gerechtvaardigd is.

Het hier gestelde probleem speelt ook bij de taalcategorieën die we zullen vergelijken. De verhouding dialectkennis - dialectgebruik hoeft niet voor alle taalcategorieën dezelfde te zijn. (Op dit probleem zijn we al gestuit in paragraaf 5.1.1, toen we het inkrimpingseffect van de werkelijke tijd bespraken.) Bewustzijnsverschillen kunnen hierbij een rol spelen. Bewustzijn speelt namelijk niet alleen een rol bij de dialectverwerving (zie hiervoor de uiteenzettingen in hoofdstuk 2) maar ook in de interviewsituatie. Volgens de in hoofdstuk 3 geformuleerde hypothese 1 zullen de inhoudswoorden zich sterk V-instabiel gedragen. Het is echter heel goed mogelijk dat mensen bepaalde dialectwoorden zelf nooit zullen gebruiken maar ze wel uit de mond van ouderen blijken te kennen wanneer zij expliciet daarnaar gevraagd worden. Een zekere herkenning op basis van een zeker bewustzijn lijkt dus mogelijk te zijn. Volgens dezelfde hypothese zullen de constructies zich sterk V-stabiel gedragen. Het geringe bewustzijn van deze elementen zou ech-

ter kunnen betekenen dat in dit geval de herkenning enigermate wordt belemmerd. Een vertekening van de resultaten zou het gevolg kunnen zijn, op die manier bijvoorbeeld dat het verschil tussen de inhoudswoorden en de constructies kleiner lijkt te zijn dan in werkelijkheid het geval is. Ook nu ga ik er echter van uit dat de verhouding tussen dialectkennis en dialectgebruik, in dit geval dus bij alle categorieën, ongeveer dezelfde is. Een apart onderzoek waarbij interviewresultaten met reëel taalgebruik zouden worden vergeleken, zou ook nu gewenst zijn. Bij de inhoudswoorden is overigens een correctie toegepast die daarbij goed mogelijk is: daar is namelijk zowel naar de kennis als naar het gebruik (gerapporteerd gebruik) geïnformeerd.⁸⁰ De hierboven beschreven problematiek geldt alleen voor het onderzoek in werkelijke tijd. Voor het onderzoek in schijnbare tijd geldt ze niet. Hierbij worden immers binnen de verschillende taalcategorieën leeftijdsgroepen met elkaar vergeleken. Door de verhoudingen die daaruit tevoorschijn komen, met elkaar te vergelijken wordt voor iedere taalcategorie de relatieve stabiliteit bepaald. We vergelijken dus niet gemiddelden van categorieën maar verhoudingen die daarbinnen bestaan.

5.1.2.2. Vorm en inhoud

Voor het interview heb ik mij gebaseerd op de vergelijkende grammatica die ik aan de hand van Overdiep & Varkevisser 1940 en 1949 heb samengesteld (zie hfdst. 4).⁸¹ Bij de keuze van taalonderdelen uit de vergelijkende grammatica heb ik naar een zo groot mogelijke representativiteit gestreefd. De volgende onderdelen werden verwerkt: inhoudswoorden, lexicale fonologie, fonetiek, morfologie, functiewoorden, woordvolgordes, constructies en bijwoorden. Binnen de morfologie werden de volgende subonderdelen onderscheiden: naamvallen bij eigenamen, meervoudsvorming, verkleinwoordvorming en werkwoordsvervoeging. Bij de functiewoorden werden onderscheiden voorzetsels en wederkerende voor-naamwoorden. Hieronder zal ik de vorm en de inhoud van het interview globaal bespreken. Meer in detail komen vorm en inhoud bij de bespreking van de resultaten aan de orde.

Het interview bestond uit drie soorten tests: betekenistests, waarin naar de betekenis van elementen wordt geïnformeerd, productietests, waarin de informant gevraagd wordt vormen te produceren, en acceptabiliteitstests, waarin de informant gevraagd wordt zinnen en vormen op hun correctheid te beoordelen of tussen zinnen een keuze te maken. Alle tests waren uiteraard op het Katwijkse gericht.

Er waren twee betekenistests (voortaan b-tests): in de ene b-test werden in losse vorm (op fiches) inhoudswoorden afgevraagd, in de andere b-test werden in zinsverband bijwoorden afgevraagd. De productietests (voortaan: p-tests) bestonden uit een woordtest, een vertaaltest, een aanvullingstest, een vertaal- en invultest en een invultest. (In de woordtest moest de informant voor Standaardnederlandse inhoudswoorden Katwijkse equivalenten geven.) In de p-tests waren de volgende onderdelen verwerkt: het andere deel van de inhoudswoorden, de lexicale fonologie, de fonetiek, de morfologie en de functiewoorden. De acceptabiliteitstests bestonden uit een contrasttest (voortaan: c-test) en een 'gewone' acceptabiliteits-

test (voortaan: a-test). Bij een c-test worden items met elkaar gecontrasteerd, bij een a-test worden items willekeurig door elkaar heen (*ad random*) gegeven. In de acceptabiliteitstests waren (in de c- en a-test) de woordvolgordes en (in de a-test) de constructies verwerkt.

Het grootste gedeelte van het interview bestond uit p-tests. De p-test voor de inhoudswoorden (de woordtest) is vergeleken bij de andere p-tests (bijvoorbeeld de vertaaltest) nogal moeilijk: het is moeilijk om zonder enig houvast op grond van Standaardnederlandse woorden Katwijkse equivalenten te bedenken. Om de inhoudswoorden toch een eerlijke kans te geven heb ik ze ook nog via de (gemakkelijker) b-test afgevraagd. Om die b-test ook weer niet te zwaar te laten meetellen – de b-test bevatte twee keer zoveel items als de woordtest – worden bij de berekening van de resultaten eerst de gemiddelden van de b-test en de woordtest afzonderlijk berekend en wordt op basis daarvan het gemiddelde berekend van alle inhoudswoorden tezamen. De acceptabiliteitstests zijn toegevoegd omdat het moeilijk is om voor de woordvolgordes en constructies p-tests te bedenken die voor de informant geschikt zijn om te doen. Zo is het bijvoorbeeld niet gemakkelijk om op basis van een Standaardnederlandse constructie een Katwijkse te maken. Om die reden heb ik voor de constructies en de woordvolgordes de voorkeur gegeven aan acceptabiliteitstests.

In de vorige paragraaf (par. 5.1.2.1) hebben we ons onder andere afgevraagd of we de verschillende taalcategorieën wel met elkaar mochten vergelijken. Het ging daar om de verhouding dialectkennis - dialectgebruik, die mogelijk per taalcategorie verschilde. Het probleem speelde alleen bij de vergelijking in werkelijke tijd, niet bij die in schijnbare tijd. Dat komt doordat er bij die laatste vergelijking verhoudingen vergeleken worden. Een vergelijkbaar probleem hebben we bij de verschillende testsoorten waarmee we te maken hebben. De verschillende tests hebben namelijk niet allemaal dezelfde moeilijkheidsgraad. Het probleem speelt weer niet bij de vergelijking in schijnbare maar wel bij die in werkelijke tijd. Maar misschien is dit probleem toch minder groot dan we zouden denken. Misschien gaat het er niet in de eerste plaats om dat de tests op zichzelf genomen allemaal dezelfde moeilijkheidsgraad hebben maar dat ze dezelfde moeilijkheidsgraad hebben in relatie tot de categorie die wordt afgevraagd. We kunnen zeggen dat de op zichzelf gemakkelijke a-tests, afgenomen voor de moeilijke syntaxis, ongeveer dezelfde moeilijkheidsgraad hebben als de wat moeilijker p-tests, afgenomen voor de meeste andere, wat gemakkelijker onderdelen. Bij de inhoudswoorden hebben we weliswaar een moeilijke p-test (de woordtest), maar daartegenover staat dan weer een gemakkelijker b-test, waarmee we in het juiste midden terechtkomen. De tests per categorie zijn dus even moeilijk, althans, daar is naar gestreefd. De woorden waren niet geschikt om in een p-test te verwerken. Daarom heb ik ze in een b-test afgevraagd, waarbij ik ze bovendien in zinnnetjes heb aangeboden. Dit vrij moeilijke onderdeel is dus op een nogal gemakkelijke manier getest, zodat we kunnen aannemen dat de moeilijkheidsgraad vergelijkbaar is met die van de andere taalcategorieën. Door de keuze van de tests heb ik dus geprobeerd alle taalcategorieën een eerlijke en vergelijkbare kans te geven.

De tests werden in een welbepaalde en weloverwogen volgorde gepresenteerd. Om de informanten aan het interview en de interviewsituatie te laten wennen werd begonnen met de b-test waarin het om de betekenis van inhoudswoorden ging, een test die behalve als gemakkelijk ook als aantrekkelijk mag worden beschouwd. Daarna volgde de grote middenmoot van het interview, die voornamelijk uit p-tests bestond. Voor de afwisseling en om automatisme bij de beantwoording te voorkomen werden alle p-tests, op één na, gesplitst aangeboden. Omdat het voor de p-tests gewenst is dat de informant zich nog niet al te zeer bewust is van datgene waar het in het interview om gaat, zijn de acceptabiliteitstests achteraan geplaatst. Daarin wordt immers naar meer bewuste taaloordelen gevraagd. (Zie voor de verdeling en opsplitsing van tests schema 11 in de volgende paragraaf.)

De aanbieding van de tests was schriftelijk, en er werden mondelinge antwoorden verwacht.

Om de leesbaarheid van het interview te vergroten werd, voorzover het de in het Katwijks aangeboden tests betrof, de spelling uit de vergelijkende grammatica enigszins aangepast. Zo werd in *zàè* (st.ndl. *zee*) en *tàè* (st.ndl. *teen*) voor een voor de informant gemakkelijker leesbare klank *èè* gekozen. Met hetzelfde doel werden bijvoorbeeld ook hiaatdelgende tussen-*n*'s, en sjwa's die optreden als svarabhaktivocaal, weggelaten. Soms werd een (al aangepast gespelde) Katwijkse vorm verduidelijkt door een toevoeging tussen haakjes. Dit kon een aanvulling op de spelling zijn, zoals in *boo(d)schoppe* 'boodschappen' of (*n*)*iet* 'niet' te zien is, maar ook een meer omvattende uitleg. Zo werd bij het zinnetje *lààt 'r dat nog?* tussen haakjes de verduidelijking *lààt = ligt* gegeven. Maar het was natuurlijk wel de bedoeling dat het aangeboden materiaal zoveel mogelijk een Katwijkse indruk bleef maken. Om de leesbaarheid ook in letterlijke zin te vergroten werd het interview aan de informant aangeboden in letters van een ruim formaat (14 punts Times) met daaromheen veel tekstwit.

Bij de p-tests werd, behalve bij de woordtest, telkens expliciet gezegd 'zo Katwijks mogelijk' te antwoorden. Dit stond ook boven de tests vermeld. Om echter te voorkomen dat de informant té dialectisch zou reageren, is ervoor gezorgd dat deze niet te veel tijd kreeg om te antwoorden.

Aan het eind van het interview werden de personalia opgenomen en een aantal persoonlijke (ten dele sociolinguïstische) vragen gesteld (zie bijlage 2).

De interviews, die ongeveer één uur in beslag namen, vonden plaats bij de informanten thuis, dus in een informele situatie, en werden opgenomen op band. De opnames werden gemaakt met een Sony TCM-R3 cassetterecorder met externe Sony ECM-F8 microfoon.

5.1.2.3. Opbouw

Omdat het interview de bedoeling heeft om hypothesen te toetsen, worden deze hier nog een keer herhaald. Daarna geef ik in een schema de opbouw van het interview.

Hypothese 1 (algemeen): Het proces van structuurverlies in het Katwijks verloopt volgens de volgende (V-)stabiliteitshiërarchie, van meer naar minder stabiel: fonetiek - functiewoorden (gebruik) / constructies (gebruik) - woordvolgordes - bijwoorden (gebruik en vorm) / lexicale fonologie - morfologie (gebruik en vorm) - inhoudswoorden (vorm).

Voor de toetsing van de ‘overkoepelende’ hypothese 1 was het nodig dat in het interview de items per taalcategorie in voldoende mate voorkwamen en voldoende gevarieerd werden aangeboden.

Hypothese 2 (steun regionale omgeving): Elementen die gesteund worden door hun regionale omgeving, zullen gemakkelijker doordringen c.q. gemakkelijker worden aangeleerd dan elementen die niet gesteund worden door hun regionale omgeving.

Hypothese 3 (frequentie): Elementen die (meer) frequent voorkomen, zullen gemakkelijker doordringen c.q. gemakkelijker worden aangeleerd dan elementen die niet (of minder) frequent voorkomen.

Omdat het er in feite voor het Katwijks op neer komt dat we binnen de factor structurele eenvoud alleen doorzichtigheid toetsen, is hypothese 4 geherformuleerd (vgl. hfdst. 3 en zie par. 4.1.4):

Hypothese 4 (doorzichtigheid): Elementen die doorzichtig zijn, zullen gemakkelijker doordringen c.q. gemakkelijker worden aangeleerd dan elementen die niet doorzichtig zijn.

Hypothese 5 (afwezigheid concurrentie): Elementen die geen concurrentie van andere elementen ondervinden, zullen gemakkelijker doordringen c.q. gemakkelijker worden aangeleerd dan elementen die wel concurrentie van andere elementen ondervinden.

Hieronder geef ik in een schema de opbouw van het interview. Hierin is te zien in welke (sub)onderdelen en met welke tests de hypothesen getoetst zijn. Hypothese 1, die betrekking heeft op alle (hoofd)onderdelen, heb ik in het schema achterwege gelaten. Ook enkele additionele hypothesen, die een rol spelen bij specifieke onderdelen, laat ik hier onvermeld. Voor het werkelijke interview, zij het in geconcentreerde vorm, verwijs ik naar bijlage 2.

**Schema 11. Opbouw van het interview en te toetsen hypothesen
(met uitzondering van hypothese 1)**

blad	interview(sub)onderdeel	test	hypothesen
(1)	inhoudswoorden (01), 14 items	b-test	
	inhoudswoorden (02), 7 items	woordtest	
2	lexicale fonologie I (03), 41 items	vertaalttest	2, 3
	fonetiek I (03), 14 items	vertaalttest	3
3	meervoudsvorming I (04), 3 items	aanvullingstest	4
	verkleinwoordvorming I (05), 3 items	aanvullingstest	2
4	lexicale fonologie II (06), 43 items	vertaalttest	2, 3
	fonetiek II, (06), 9 items	vertaalttest	3
	naamvallen bij eigennamen (06), 2 items	vertaalttest	3
5	meervoudsvorming II (07), 3 items	aanvullingstest	4
	verkleinwoordvorming II (08), 3 items	aanvullingstest	2
6	lexicale fonologie III (09), 37 items	vertaalttest	2, 3
	fonetiek III (09), 2 items	vertaalttest	3
	naamvallen bij eigennamen (09), 3 items	vertaalttest	3
7	meervoudsvorming III (10), 3 items	aanvullingstest	4
	verkleinwoordvorming III (11), 3 items	aanvullingstest	2
8	werkwoordsvervoeging I (12), 8 items	vertaal- en invultest	2, 3, 4, 5
9	meervoudsvorming IV (13), 3 items	aanvullingstest	4
	verkleinwoordvorming IV (14), 3 items	aanvullingstest	2
10	werkwoordsvervoeging II (15), 8 items	vertaal- en invultest	2, 3, 4, 5
11	meervoudsvorming V (16), 3 items	aanvullingstest	4
	verkleinwoordvorming V (17), 3 items	aanvullingstest	2
	werkwoordsvervoeging III (18), 8 items	vertaal- en invultest	2, 3, 4, 5
13	woordvolgordes (19), 4 items	c-test	2
14	wederkerende voornaamwoorden (20), 2 items	invultest	2
	voorzetsels (20), 6 items	invultest	2
15-16	gebruik van constructies (21), 11 items	a-test	2
	woordvolgordes (21), 9 items	a-test	2
	bijwoorden (21), 5 items	b-test	

Toelichting: Onder 'blad' is gegeven het nummer van het interviewblad waarop een betreffend interview(sub)onderdeel c.q. betreffende test staat afgedrukt (het nummer van het eerste blad staat tussen haakjes omdat de inhoudswoorden op fiches werden aangeboden). Onder 'interview(sub)onderdeel' is gegeven het interview(sub)onderdeel, tussen haakjes het nummer van het interview(sub)onderdeel, en het aantal items dat in het betreffende interview(sub)onderdeel getoetst is (wanneer een interview(sub)onderdeel is gesplitst, zijn de verschillende delen met Romeinse cijfers aangegeven). Onder 'test' is de gebruikte testsoort aangegeven (als geen afkorting gebruikt is, is een p-test bedoeld). Onder 'hypothesen' staan, voorzover van toepassing, met cijfers de binnen een betreffend interview(sub)onderdeel te toetsen hypothesen vermeld (de vermelding van hypothese 1, waarbij alle onderdelen en subonderdelen betrokken waren, is achterwege gelaten): 2 = steun regionale omgeving, 3 = frequentie, 4 = doorzichtigheid, 5 = afwezigheid concurrentie.

5.2. Uitvoering

5.2.1. Het zoeken van de informanten

Zoals in de opzet in paragraaf 5.1.1 is vermeld, waren voor het onderzoek 84 interviews nodig. Om tot dit aantal te komen moesten er 138 worden afgenomen. De 84 interviews die overbleven, kunnen als de meest zuivere worden beschouwd. De 54 niet gebruikte interviews vielen af om verschillende redenen: ten eerste omdat de informanten achteraf niet aan de selectiecriteria bleken te voldoen, ten tweede omdat de interviews in bepaalde onderdelen niet goed verliepen, en ten derde omdat de leeftijd van de informant tot een verkeerd groepsgemiddelde leidde.

Wat betreft de keuze van de informanten waren er twee variabelen waarbij gevarieerd is: leeftijd en sekse. Zoals bij de bespreking van de opzet is opgemerkt, heeft echter alleen de leeftijd in het onderzoek een rol gespeeld. De variabele sekse diende alleen om de leeftijdsgroepen qua samenstelling vergelijkbaar te houden.

Binnen de vijf leeftijdsgroepen (20+, 30+, 40+, 50+, 60+) heb ik steeds per sekse gestreefd naar een zo goed mogelijke spreiding van leeftijden, waarbij de gemiddelden (zowel per sekse als per leeftijdsgroep) moesten uitkomen op respectievelijk 24, 34, 44, 54 en 64 jaar. Uiteindelijk is het redelijk gelukt om voor iedere leeftijdsgroep tot een redelijke leeftijdsspreiding en een redelijk leeftijdsgemiddelde te komen: zie bijlage 3.⁸²

Verder waren er een aantal variabelen die ik constant gehouden heb. Hieronder gaan we na in hoeverre de 84 informanten die mochten blijven meedoen, aan de in deze variabelen geïmpliceerde criteria beantwoordden.

1. *Herkomst van de informanten.* De informanten moesten geboren en getogen zijn in Katwijk aan Zee. Alle 84 informanten waren daar inderdaad geboren. Als zodanig werden ook beschouwd diegenen die elders geboren waren en kort daarna in het dorp terechtgekomen waren. Wat betreft het getogen zijn in Katwijk aan Zee had ik als eis gesteld dat iemand niet langer dan vijf jaar buiten het dorp gewoond mocht hebben. Van alle informanten was er één vrouw van 45 jaar die niet helemaal aan deze eis voldeed. Vanaf haar 22e jaar had ze acht jaar in Katwijk aan den Rijn gewoond. Maar ondanks haar tijdelijke verblijf buiten het dorp was ze altijd een Katwijk-Zeese gebleven, wat ook aan haar taalgebruik te horen was.

2. *Herkomst van de ouders van de informanten.* De informanten moesten zoveel mogelijk Katwijk-Zeese ouders hebben. Wanneer niet beide ouders uit Katwijk aan Zee afkomstig waren, moest daar toch in ieder geval de moeder vandaan komen. De meeste informanten voldeden aan deze eis: van het merendeel van de informanten kwamen allebei de ouders uit Katwijk aan Zee, van vier informanten was het alleen de moeder die daar vandaan kwam. Ook waren er vijf informanten van wie alleen de vader uit het zeedorp kwam, en de moeder van elders. Toch was aan deze informanten niet te horen dat zij door een (oorspronkelijk) niet-Katwijkse moeder waren opgevoed. Voor drie van de vijf was dat ook niet verwonderlijk,

omdat de moeder alleen in de (zeer) vroege jeugd jaren in een andere plaats had verbleven. Voor de andere twee had de opvoeding door een niet-Katwijkse moeder wel gevolgen kunnen hebben, maar ook aan deze informanten was niet te horen door wie zij waren opgevoed, zodat ik allevijf de informanten uiteindelijk toch heb kunnen meetellen voor het onderzoek.

3. *Woonplaats*. De informanten moesten wonen in Katwijk aan Zee, en wel binnen de daarvoor aangegeven grenzen. Alle 84 informanten beantwoordden aan dit criterium.

4. *Plaats waar men werkt*. Alle informanten die betaald of onbetaald werk deden of hadden gedaan, moesten werken of hebben gewerkt in Katwijk aan Zee of tussen Katwijk-Zeeërs. Onder de informanten voor wie de toevoeging ‘tussen Katwijk-Zeeërs’ bedoeld was (zie par. 5.1.1), waren er inderdaad een aantal vissers. Het vinden van informanten die werkten (of hadden gewerkt) in Katwijk aan Zee of tussen Katwijk-Zeeërs, leverde vooral bij de jongeren problemen op: veel jongeren werkten buiten het dorp of tussen anderssprekenden.

5. *Sociale positie*. De informanten moesten behoren tot de lagere sociale klasse. Voor de vaststelling daarvan werd het beroep als criterium genomen. De informanten moesten zoveel mogelijk zijn in te delen als handwerkslieden. Eventueel huishoudelijk werk bij de vrouwen werd hieraan gelijkgesteld.

Ook het vinden van informanten uit de lagere sociale klasse leverde bij de jongeren problemen op. De jongeren zijn eerder en vaker hoog opgeleid dan de ouderen. Ze zitten daardoor vaak ook in een hogere beroepsgroep. Op dertien uitzonderingen na is het toch gelukt om informanten te vinden uit de lagere beroepsgroep. De uitzonderingen waren op de volgende wijze over de leeftijdsgroepen verdeeld: drie informanten in de groep 20+, vier in de groep 30+, vier in de groep 40+ en twee in de groep 50+. Op vier na, twee in de groep 20+, één in de groep 40+ en één in de groep 50+, ging het steeds om beroepen die men vroeger had uitgeoefend. In geen van de gevallen was er sprake van een duidelijk mindere dialectbeheersing die aan het beroep van deze informanten zou kunnen worden toegeschreven, zodat ik hen kon meetellen voor het onderzoek. Van vrijwilligerswerk heb ik bij de bepaling van de sociale positie steeds afgezien. Voor details zie bijlage 4.⁸³

6. *Beheersing van het dialect*. Dit bleek het lastigste selectiecriterium te zijn. Om mee te kunnen doen met het onderzoek moesten de informanten nog redelijk en in redelijke mate Katwijks spreken. De informanten moesten in ieder geval van zichzelf het gevoel hebben dat zij het dialect nog op een redelijke manier spraken. Verder moesten zij het dialect nog in voldoende mate gebruiken in twee van de vijf volgende situaties die kenmerkend zijn voor het spreken van dialect: voorzover van toepassing, met de ouders, met broers of zusters, met de partner, met de kinderen en met kennissen (vrienden en vriendinnen) uit Katwijk aan Zee.

Om na te gaan in hoeverre de informanten aan het selectie criterium beantwoordden, waren bij de persoonlijke (ten dele sociolinguïstische) vragen op het eind van het interview een aantal controlevragen (vraag 15 tot en met 21) opgenomen (zie bijlage 2; voor de uitkomsten zie bijlage 5 en 6). Vraag 15 had betrekking op het eerste deel van het criterium. Het was de meest directe controlevraag. Gevraagd werd of de informant van zichzelf nog het gevoel had op een redelijke manier Katwijks te spreken. Van de 84 informanten waren er 80 die op deze vraag een positief antwoord gaven en 4 die vonden dat zij het dialect niet meer goed of niet meer voldoende beheersten: twee informanten uit de groep 20+, één informant uit de groep 30+ en één uit de groep 40+. De beheersing van het dialect van deze vier informanten kon toch als positief worden beoordeeld, zodat ik ze heb meegeteld voor het onderzoek. De vragen 17 tot en met 21 hadden betrekking op het tweede deel van het criterium. In deze vragen werden de informant de vijf kenmerkende situaties voorgelegd waarin dialect gesproken wordt, achtereenvolgens: met de ouders, met broers of zusters, met de partner, met de kinderen en met kennissen (vrienden of vriendinnen) uit Katwijk aan Zee. Om mee te mogen doen met het onderzoek, en voorzover van toepassing, moesten de informanten het dialect dus nog in minstens twee van de vijf situaties gebruiken. Alle informanten op drie na bleken aan deze eis te voldoen. De uitzonderingen zijn één informant uit de groep 20+ en twee informanten uit de groep 40+. Twee van deze drie gebruikten het dialect in geen van de vijf situaties meer (bij een van die twee gold de situatie waarin met de kinderen dialect gesproken wordt, als niet van toepassing), één informant, uit de groep 40+, gebruikte het dialect alleen nog in de situatie waarin met de ouders gesproken wordt. Laatstgenoemde informant is van deze drie de enige die ook vraag 15 ontkennend heeft beantwoord. Alledrie de informanten bleken echter nog zo goed op de hoogte te zijn van het dialect dat ik ze heb meegeteld voor het onderzoek. (Van een van hen heb ik dat dus ook al bij vraag 15 geconstateerd.)⁸⁴

In vraag 16 werd de vraag naar de situaties waarin dialect gesproken wordt, nog in het algemeen gesteld. Ze diende ter inleiding op de vragen 17 tot en met 21. De antwoorden op deze vraag waren zo uiteenlopend dat er moeilijk wat mee te doen is. De antwoorden zullen misschien ook niet altijd even volledig zijn: er zullen best wel situaties zijn die de informant vergeet te noemen. De meeste informanten zeiden het dialect te gebruiken tussen Katwijkers, bij familie, thuis of op het werk. Niet geheel onverwacht was dat het vooral de ouderen waren die zeiden het dialect 'altijd' te gebruiken. Om bovenvermelde bezwaren heb ik van de antwoorden op deze vraag geen gebruik gemaakt.⁸⁵

Zoals uit het bovenstaande blijkt, zijn de van tevoren vastgestelde selectiecriteria vooral een leidraad geweest. Als er afwijkingen van de criteria waren, heb ik per geval bekeken of die afwijkingen niet zodanig waren dat de informanten uit mijn bestand moesten worden verwijderd.

Een andersoortige controlevraag is nog vraag 14: 'Leest u weleens iets in het Katwijks? Zo ja, wat?' Uit de antwoorden op deze vraag is niet gebleken dat er onder

de informanten mensen waren die heel intensief met het Katwijks dialect bezig waren.⁸⁶

Voor het zoeken van de informanten maakte ik gebruik van een groot aantal contactpersonen, in het algemeen mensen die goed thuis zijn in de Katwijkse samenleving: familie en kennissen van mijzelf, leden van de historische vereniging 'Oud Katwijk' en informanten die ik tijdens het interviewen leerde kennen (en die dus zelf al informant geweest waren). De contactpersonen werden geïnstrueerd door middel van een instructievel, waarin in gewone, alledaagse taal werd aangegeven welke informanten ik zocht.

Het zoeken van de ouderen leverde de minste problemen op: de meesten nemen geen deel meer aan het arbeidsproces en hebben daardoor alle tijd om aan het interview deel te nemen. Daarbij speelt ook een rol dat het dialect voor hen nog altijd iets vanzelfsprekends is, iets wat bij hen hoort. De middenleeftijders, maar vooral de jongeren waren soms moeilijker tot een interview te bewegen. Meestal kwam dat doordat zij zelf van mening waren het dialect helemaal niet meer te spreken. Maar deden ze eenmaal mee, dan bleek het met hun kennis en gebruik van het dialect nog niet zo slecht gesteld te zijn.

Al met al is de interviewperiode bijzonder vlot verlopen. Oorspronkelijk waren er drie maanden voor het interviewen uitgetrokken, maar het is mij gelukt om ruimschoots binnen die termijn te blijven (zie par. 5.2.2). Ik dank dat mede aan de niet-aflatende inzet van alle mensen die voor mij op zoek waren.

5.2.2. Het afnemen van het interview

De interviews werden afgenomen in een aaneengesloten periode, die liep van 10 november 1997 tot en met 28 januari 1998. Omdat de meeste van de 84 (bruikbare) interviews in 1997 werden afgenomen: 61, tegen 23 in 1998, is dat jaar als interviewjaar aangehouden. Een aaneengesloten interviewperiode is belangrijk omdat zo minder de gelegenheid gegeven wordt dat informanten elkaar inlichten. Contactpersonen en informanten die nieuwe informanten aanbrachten, kregen de opdracht om over de inhoud van het interview geen mededelingen te doen en alleen te zeggen dat het over het Katwijks ging.

Om het interview uit te proberen werden bij vier oudere Katwijkers, mannen en vrouwen van 60 tot 70 jaar, proefinterviews afgenomen. Ook werd de leden van de begeleidingscommissie (die het onderzoek begeleidden) om commentaar op het interview gevraagd. Nadat een aantal aanpassingen waren aangebracht – het interview werd onder andere flink ingekort en bij de meervouds- en verkleinwoordvorming werden cijfers door telwoorden vervangen (zie noot 125 en par. 5.4.4.3.1) –, konden, na de definitieve vaststelling van het interview, de eigenlijke interviewwerkzaamheden beginnen.

De interviews werden door mijzelf afgenomen.⁸⁷ Voordat een interview werd afgenomen, vertelde ik de informant dat het daarin om het Katwijks ging en dat er dus gewoon Katwijks kon worden gesproken. Later, in de tests, werd, via de instructies daarboven, de overgang naar 'zo Katwijks mogelijk' gemaakt. Om de informanten

op hun gemak te stellen legde ik uit dat ik zelf ook een Katwijker was,⁸⁸ en paste ik mijn spraak aan in de richting van het dialect, onder andere door de Hollandse vormen *kenne*, *legge* en *effe* in plaats van de Standaardnederlandse vormen *kunnen*, *liggen* en *even* te gebruiken en hen zoveel mogelijk met *je* (of *jij*) aan te spreken (de beleefdheidsvorm is minder gebruikelijk in het dialect). Deze overigens geringe aanpassingen kunnen het ‘zo Katwijks mogelijk’ spreken bevorderd hebben.⁸⁹

De interviews werden volgens plan bij de informanten thuis afgenomen. Hier van ben ik één keer afgeweken, toen ik drie informanten in een visrokerij heb geïnterviewd.

De interviews werden opgenomen op band. Om de privacy van de informanten te waarborgen werd aan het begin van de band een nummer ingesproken en werd de band bij het opnemen van de personalia (tijdelijk) stopgezet.

Voor het interview was één uur uitgetrokken. Gemiddeld was dat ook wel de tijd die voor het interview nodig was, maar de ouderen deden er vaak wat langer over dan de jongeren.

In het algemeen werd het interview niet moeilijk gevonden. Het interview zat zo in elkaar dat iedereen, van jong tot oud, in staat was om de tests te doen. Alleen met de werkwoordsvervoegingstest konden de ouderen, maar ook wel de informanten uit de middenleeftijdsgroepen nog weleens moeite hebben. De moeilijkheid in deze test zat hem waarschijnlijk hierin dat er twee ‘handelingen’ tegelijkertijd moesten worden verricht: het vertalen van de (aangeboden) Standaardnederlandse infinitief en het invullen van de (juiste) vervoegde vorm (in deze of de omgekeerde volgorde). Bij de jongeren waren er soms problemen met de aangeboden items in de meervoudsvormingstest. Wanneer zij de Katwijkse substantieven niet begrepen, gaf ik, zonodig via een omweg, daarbij de betekenis. Bij *kegge* bijvoorbeeld vertelde ik dat het om een paaltje ging, of een wig, waarmee een deur wordt vastgezet, bij *tèè* of *schoe* legde ik uit dat het om iets ging dat aan de voet zit.

Het ‘zo Katwijks mogelijk’ spreken was tijdens het gehele interview steeds een punt van aandacht. Sommige informanten, vooral de jongeren, maar ook die uit de middenleeftijdsgroepen, moesten hier bij tijd en wijle aan herinnerd worden. Bij de ouderen ging het Katwijks spreken eigenlijk vanzelf.

5.3. Resultaten – algemeen

5.3.1. Interpretatie van de resultaten

5.3.1.1. Norm

Bij de interpretatie van de resultaten is het van belang dat we ons goed realiseren wat de norm is waaraan we de reacties van de informanten afmeten. Die norm is het oude Katwijks dat beschreven is in Overdiep & Varkevisser 1940 en 1949, en dat in dit boek is neergelegd in de vergelijkende grammatica in hoofdstuk 4. Zoals we in paragraaf 5.1.1 gezien hebben, kan dat oude Katwijks als het Katwijks van 1870 beschouwd worden.

Van het oude, oorspronkelijke dialect werd nagegaan hoeveel er nog bij de verschillende leeftijdsgroepen, jongeren, middenleeftijdsgroepen en ouderen, van is terug te vinden. Voor de vergelijking in schijnbare tijd werden vervolgens de uitkomsten van de jongeren (20 tot 30 jaar) gedeeld door die van de ouderen (60 tot 70 jaar) (= J:O). Voor de vergelijking in werkelijke tijd werd het gemiddelde berekend van alle leeftijdsgroepen tezamen (= G). (Zie voor details paragraaf 5.3.2.)

Duidelijk moet zijn dat voor de vaststelling van de veranderingen in het dialect niet de ouderen als norm worden genomen. Zou namelijk, in het geval de ouderen de norm waren, aan een jongere een vorm bekend zijn, die er bij geen van de ouderen meer uitkomt, dan zou deze vorm niet meegeteld mogen worden. Gaan we uit van een gemeenschappelijke norm waaraan de reacties van de onderscheiden leeftijdsgroepen, jongeren, middenleeftijdsgroepen en ouderen, worden afgemeten, dan ontstaat dit probleem niet. Een verhouding jong gedeeld oud van 0.5 betekent dus niet dat de jongeren nog gemiddeld de helft kennen van de aan de ouderen bekende vormen maar dat van de in de bronnen gevonden vormen de ouderen er twee keer zoveel weten als de jongeren.

5.3.1.2. Analyse

Er zijn vormen die helemaal aan de (oude) Katwijkse dialectnorm beantwoorden en er zijn daartegenover vormen die helemaal aan de standaardtaalnorm beantwoorden. Bij de interpretatie van de resultaten moeten we er echter rekening mee houden dat de informant ook vormen produceert die noch aan de ene noch aan de andere norm beantwoorden: hyperdialectismes, pseudodialectismes en compromisvormen. We hebben deze vormen eerder besproken in paragraaf 2.2. De vormen kwamen ook in mijn interviewmateriaal voor. Van een hyperdialectisme was sprake in het geval van de in de vertaaltest geproduceerde vorm *miestal* voor st.ndl. *meestal*. Het Katwijks heeft *màèstal*. Het optreden van de vorm *miestal* is hieruit te verklaren dat de correspondentie st.ndl. *ee* - kw. *ie* ook is toegepast in een geval waarbij dat gezien vanuit de oude Katwijkse norm niet had mogen gebeuren.⁹⁰ Een voorbeeld van een pseudodialectisme was de meervoudsvorm *skoës* voor kw. *skoën* (st.ndl. *schoenen*). Het Katwijkse enkelvoud is *skoe*. Het op grond van de oude dialectnorm verwachte meervoudssuffix *-n* is vervangen door een ander in het dialect mogelijk meervoudssuffix, *-s*. We vinden dat laatste suffix onder andere terug in kw. *krebbes* (st.ndl. *kribben*), bij het enkelvoud *krebbe*, en in *vlagges* (st.ndl. *vlaggen*), bij het enkelvoud *vlagge*. Een compromisvorm die ik ben tegengekomen, was *krien* voor het Katwijkse inhoudswoord *kreen*, het verwachte equivalent van st.ndl. *proper*, *kieskeurig*, *zuiver*, *hygiënisch*. De vorm kan beschouwd worden als een compromis tussen kw. *kreen* en st.ndl. *clean* (leenwoord uit het Engels).

Naast hyperdialectismes, pseudodialectismes en compromisvormen kunnen er ook nog hollandismes in het dialect voorkomen, vormen die niet overeenkomen met het Standaardnederlands of het Katwijks maar afkomstig moeten zijn uit het omringende Hollandse dialect. Een voorbeeld uit het interviewmateriaal hebben we, binnen de lexicale fonologie, in het optreden van *klààine*, met *àà*, voor st.ndl. *kleine*, met *ei*. Het Katwijks heeft hier *klààne*, met *àà*. Het Hollands heeft in alle gevallen *àà*

voor st.ndl. *ei*. Het optreden van de *àai* in *klààine* kan dus uit Hollandse invloed worden verklaard. Omdat *àai* voor *ei* in andere gevallen wel voorkomt in het Katwijks, bijvoorbeeld in *ààiland*, zouden we deze vorm ook als pseudodialectisme kunnen opvatten. We moeten deze (recente) hollandismes niet verwarren met die vormen die we in de vergelijkende grammatica (hfdst. 4) als algemeen Hollands hebben aangeduid. Laatstgenoemde vormen, die naast relictvormen voorkomen, zijn al langer geleden in het Katwijks terechtgekomen. Ze worden dan ook door Overdiep als vormen van het oude Katwijks beschreven. Bij de hollandismes gaat het om vormen die niet bij Overdiep & Varkevisser 1940 en 1949 vermeld zijn, en dus geen deel uitmaken van het oude Katwijks, maar uit mijn interviewmateriaal tevoorschijn kwamen.

5.3.2. Verwerking van de resultaten

Bij de p-tests werd een vorm die beantwoordde aan de oude dialectnorm met 1 punt gewaardeerd en een vorm die daar niet aan beantwoordde met 0 punten. Meestal is dat dan een standaardtaalvorm. In de woordtest werden 0 punten gegeven wanneer de informant geen of een onjuist Katwijks equivalent gaf. Zowel in de p-tests als in de woordtest werden aan hyperdialectismes, pseudodialectismes, compromisvormen en hollandismes 0.5 punten toegekend. In de b-tests is 1 punt toegekend wanneer bij een aangeboden Katwijks inhoudswoord of bijwoord afgemeten aan de oude dialectnorm de juiste betekenis werd gegeven en zijn 0 punten toegekend wanneer niet de juiste betekenis werd gegeven. Er werden 0.5 punten gegeven wanneer de gegeven betekenis in de buurt van de bronbetekenis kwam maar niet helemaal goed was. Bij de inhoudswoorden is ook steeds naar het gebruik van de betreffende dialectvormen geïnformeerd. Gaven de informanten te kennen dat ze de betreffende Katwijkse vorm nog gebruikten, dan werd de al behaalde score verdubbeld.⁹¹ In de a-test werd voor iedere goedgekeurde zin 1 punt toegekend en werden voor een zin die afgekeurd werd, 0 punten toegekend. Ook in dit geval is aan tussenvormen nog een halve punt toegekend. In de c-test werden de gemaakte keuzes met 1 punt gehonoreerd.

Voor de berekening van de dialectscores werden telkens per leeftijdsgroep per item de punten bij elkaar geteld. Het maximale aantal punten dat per item behaald kon worden, was, overeenkomstig het aantal informanten, 24 zowel voor de groep ouderen als voor de groep jongeren, 12 per middenleeftijdsgroep en 84 voor de totale groep (alle leeftijdsgroepen samen). De percentages per leeftijdsgroep per item werden berekend over de maximaal mogelijke score minus de gevallen 'niet van toepassing' (het zogeheten potentieel N). Voor de totaalscores van een bepaald onderdeel of groep van items werden de reële getallen van de items bij elkaar opgeteld, op basis waarvan de percentages werden berekend. Ter bepaling van het dialectverlies in schijnbare tijd werden de percentages van de jongeren gedeeld door die van de ouderen, ter bepaling van het dialectverlies in werkelijke tijd werd het percentage van de totale groep bepaald door van de percentages van de leeftijdsgroepen het gemiddelde te berekenen. Om een evenwichtig beeld te krijgen heb ik dus alle leeftijdsgroepen hiervoor even zwaar laten meetellen.

Voorzover ik de statistiek in mijn onderzoek heb betrokken, heb ik gebruik gemaakt van de chi-kwadraattoets en de Spearman-ranktoets. De chi-kwadraattoets heb ik toegepast wanneer een bepaalde leeftijdsgroep tegen de verwachting in hoger uitkomt dan een oudere leeftijdsgroep. Om redelijke aantallen items te houden heb ik me hierbij beperkt tot de uiteindelijke totaalscores van onderdelen en subonderdelen (soms uitgesplitst naar test). Verder heb ik de chi-kwadraattoets, maar nu consequent, ook toegepast bij de vergelijking van de totaalscores van alle leeftijdsgroepen tezamen in die gevallen waarin de secundaire factoren worden getoetst. Het betreft hier uiteraard alleen de uitkomsten voor G en niet die voor J:O.⁹² Voorzover het om correlaties gaat, heb ik de Spearman-ranktoets toegepast. De grens voor significantie leggen we, volgens de gebruikelijke praktijk, bij vijf procent. Zowel bij de chi-kwadraat- als bij de Spearman-ranktoets heb ik eenzijdig getoetst. Bij de chi-kwadraattoets bleef het aantal vrijheidsgraden tot één beperkt. Het is niet de bedoeling om met de statistiek aan resultaten die niet significant zijn, geen enkele waarde toe te kennen, maar wel om een schifting aan te brengen in resultaten die zeker en resultaten die minder zeker zijn.

5.4. Resultaten per onderdeel

Hieronder worden in afzonderlijke paragrafen de resultaten van het onderzoek besproken. Per onderdeel of subonderdeel wordt telkens eerst de opzet gegeven van die delen van het interview die daarop betrekking hebben, en worden vervolgens de resultaten gegeven. De volgorde waarin de onderdelen worden gepresenteerd, is zoveel mogelijk de volgorde uit het interview. Voor onderdelen die in het werkelijke interview werden gesplitst, verwijs ik naar schema 11.

Bij ieder onderdeel of subonderdeel is aangegeven welke hypothese c.q. hypothesen er wordt of worden getoetst. Achter ieder item staat, in de meeste gevallen alleen wanneer dit voor het eerst genoemd wordt, voorafgegaan door een kleine letter i, een cijfercode die correspondeert met de plaats in het werkelijke interview (in bijlage 2): het eerste getal, voor de punt, geeft het interview(sub)onderdeel aan, het tweede, erna, het regel-, zins- of woordnummer. De items zijn gegeven in de (aangepaste) spelling waarin ze aan de informanten zijn aangeboden. Waar passend, is, ter verduidelijking of verklaring van de aangeboden items, voorafgegaan door de afkorting VGR, tussen haakjes de 'oorspronkelijke' spelling uit de vergelijkende grammatica toegevoegd. (Zie par. 5.1.2.2.)

5.4.1. Inhoudswoorden

(hypothese 1: algemeen)

5.4.1.1. Opzet

De inhoudswoorden gebruik ik alleen voor de toetsing van hypothese 1. Met het oog daarop heb ik een aantal willekeurige gevallen geselecteerd. Bij de selectie is geen rekening gehouden met frequentieverschillen en verschillen in steun van de regionale omgeving. Doorzichtigheid speelt bij de inhoudswoorden geen rol:

we hebben met losse, individuele gevallen te maken. Ook concurrentie is niet van toepassing.

Ter toetsing werden op fiches 21 woorditems aangeboden (één woord of woordgroep per fiche), verdeeld over twee soorten tests, een b-test en een p-test (woordtest). Als extra werd bij alle 21 woorden naar het gebruik⁹³ ervan geïnformeerd. Bij de keuze van de woorden is gevarieerd naar grammaticale klasse en gebruikssfeer. Om alle informanten een redelijke kans te geven om te scoren zijn (visserij)vaktermen en woorden voor verdwenen of verdwijnende zaken vermeden.

a. In de b-test werden de volgende veertien Katwijkse woorden aangeboden. Bij ieder woord werd naar de betekenis en vervolgens naar het gebruik ervan geïnformeerd. Zelfstandige naamwoorden zijn hier zónder maar werden in het werkelijke interview voor een beter begrip mét een onbepaald lidwoord gegeven (zie bijlage 2).

- (1) *gneuzele* 'stilletjes ergens komen neuzen' (i 01.01)
- (2) *lengze* 'zaniken, zeuren, dreinen', gezegd van een kind (i 01.02)
- (3) *spok* 'grote hoeveelheid, grote groep, troep (mensen bijvoorbeeld)' (i 01.03)
- (4) *legje* 'slaapje, dutje' (i 01.04)
- (5) *knip* 'janhagel', een soort koekjes (i 01.05)
- (6) *ienzaemelijk* (VGR *ienzaemelək*) 'solidair, eensgezind, met zijn allen' (i 01.06)
- (7) *schis* (VGR *skis*)⁹⁴ 'vlug en snel, ineens, schichtig, schuw, bang, onverwachts, eigengereid, kortaf' (i 01.07)
- (8) *schrengze* (VGR *skrengze*) 'schrappen met een mes (of krijt) over een bord, waarbij een doordringend geluid wordt voortgebracht; schuren' (i 01.08)
- (9) *sissendere* (VGR *sissəndere*) 'een ruzie sussen, bijleggen' (i 01.09)
- (10) *kule* 'schuilen' (i 01.10)
- (11) *snersje* 'klein beetje' (i 01.11)
- (12) *dagge*, *morsdagge* 'stout kind', 'kind dat morst' (i 01.12), (beide woorden werden aangeboden, het tweede ter verduidelijking van het eerste)
- (13) *bezwaaw* 'begrip, benul (van iets hebben)' (i 01.13)
- (14) *dòðnig* (VGR *dàðnəg*) 'klam, vochtig', gezegd bijvoorbeeld van wasgoed dat nog vochtig aanvoelt als men het tegen de wang houdt (i 01.14)

b. In de woordtest werden zeven Standaardnederlandse woorden of woordgroepen aangeboden met de opdracht het Katwijkse equivalent te noemen, een impliciete vraag naar de bekendheid met de Katwijkse vorm. Indien het juiste Katwijkse equivalent genoemd werd, werd vervolgens naar het gebruik ervan geïnformeerd. Hieronder wordt steeds eerst het Standaardnederlandse woord gegeven en daarachter het Katwijkse equivalent.

- (15) *klompen* = *holleblokke* (i 02.01)
- (16) *saus bij het eten, bij vis of aardappelen* = *dòðp*, *dòðpje*, *butterdòðpje*, *mosterddòðpje* (i 02.02)

- (17) *rommelig werken* = *dauwele* (i 02.03)
 (18) *rondlummelen of zonder werk lopen* = *skaelàs lòòpe* (i 02.04)
 (19) *brutaal, onbehoorlijk, ondeugend* = *onterjuin* (i 02.05)
 (20) *opschieten, zich haasten* = *ruifele* (i 02.06)
 (21) *proper, kieskeurig, zuiver, hygiënisch* = *kreen* (i 02.07)

In paragraaf 5.1.2.1 heb ik de vraag naar het gebruik als een corrigerende toevoeging op kennis beschouwd. Ik zal dan ook aan beide, kennis en kennis plus gebruik, aandacht besteden. Onder kennis moet in dit verband begrepen worden de kennis van de betekenis zoals die in de b-test is getoetst, en de bekendheid met de Katwijkse vorm zoals die in de woordtest is getoetst.

5.4.1.2. Resultaten

In de b-test kon in bijna alle gevallen 1 punt, indien de betekenis juist was, of konden 0 punten, indien de betekenis niet juist was, worden toegekend. Bij de beoordeling van de betekenissen heb ik uiteraard niet helemaal vastgezet aan de hierboven gegeven omschrijvingen; ook aan daarmee overeenkomende omschrijvingen heb ik 1 punt toegekend. Zo heb ik in het geval van (1) *gneuzele* bijvoorbeeld ook de betekenissen 'rondneuzen', 'zo'n beetje zoeken', 'onderzoeken' en 'ergens in snuffelen' nog goedgekeurd.

In één geval, dat van (10) *kule*, zijn weleens 0.5 punten toegekend: sommige informanten reageerden op *kule* met de uitdrukking *kule voor 't regent*, in de figuurlijke zin van 'iets doen voordat het te laat is' of 'zorgen dat je wegkomt'. De letterlijke betekenis van *kule* 'schuilen' bleken ze dan niet meer te kennen. Die reactie heb ik dus met een halve punt gehonoreerd. Bij (11) *snersje*, voor 'klein beetje', werd de betekenis door sommige mannen vaktalig toegespitst tot 'klein beetje buiswater dat over het dek stuift' (zie par. 4.2.4.1 onder (1)). Ook hier werd 1 punt voor toegekend. Uit de laatste betekenis is waarschijnlijk voortgekomen de door sommige informanten, mannen en vrouwen, gegeven betekenis 'klein beetje opspattend (regen)water'. Ook hiervoor heb ik 1 punt gegeven. (Zie noot 98.)

Hieronder geef ik in tabel 1 de resultaten voor de b-test wat betreft de gegeven betekenissen, uitgesplitst per item en voor alle items samen.

Tabel 1. Inhoudswoorden (b-test), betekenis

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(1) <i>gneuzele</i>	6 (24) 25%	1 (12) 8.33%	1 (12) 8.33%	0 (12) 0%	0 (24) 0%	0	8.33%
(2) <i>lengze</i>	21 (24) 87.5%	4 (12) 33.33%	4 (12) 33.33%	4 (12) 33.33%	3 (24) 12.5%	0.14	40.00%
(3) <i>spok</i>	22 (24) 91.67%	12 (12) 100%	11 (12) 91.67%	10 (12) 83.33%	17 (24) 70.83%	0.77	87.5%
(4) <i>legje</i>	23 (24) 95.83%	12 (12) 100%	7 (12) 58.33%	8 (12) 66.67%	5 (24) 20.83%	0.22	68.33%

(5) <i>knip</i>	24 (24) 100%	11 (12) 91.67%	12 (12) 100%	12 (12) 100%	23 (24) 95.83%	0.96	97.5%
(6) <i>ienzaemelijk</i>	14 (24) 58.33%	2 (12) 16.67%	8 (12) 66.67%	5 (12) 41.67%	13 (24) 54.17%	0.93	47.50%
(7) <i>schis</i>	24 (24) 100%	12 (12) 100%	12 (12) 100%	11 (12) 91.67%	21 (24) 87.5%	0.88	95.83%
(8) <i>schrengze</i>	13 (24) 54.17%	6 (12) 50%	3 (12) 25%	4 (12) 33.33%	1 (24) 4.17%	0.08	33.33%
(9) <i>sissendere</i>	24 (24) 100%	12 (12) 100%	11 (12) 91.67%	6 (12) 50%	9 (24) 37.5%	0.38	75.83%
(10) <i>kule</i>	22 (24) 91.67%	6 (12) 50%	3.5 (12) 29.17%	1 (12) 8.33%	0 (24) 0%	0	35.83%
(11) <i>snersje</i>	22 (24) 91.67%	10 (12) 83.33%	6 (12) 50%	6 (12) 50%	3 (24) 12.5%	0.14	57.5%
(12) <i>dagge</i>	0 (24) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (24) 0%	0	0%
(13) <i>bezwauw</i>	19 (24) 79.17%	8 (12) 66.67%	8 (12) 66.67%	6 (12) 50%	6 (24) 25%	0.32	57.50%
(14) <i>dòòinig</i>	16 (24) 66.67%	5 (12) 41.67%	5 (12) 41.67%	2 (12) 16.67%	3 (24) 12.5%	0.19	35.84%
totaal	250 (336) 74.40%	101 (168) 60.12%	91.5 (168) 54.46%	75 (168) 44.64%	104 (336) 30.95%	0.42	52.91%

Toelichting: 60+ = informanten 60 tot 70 jaar, 50+ = informanten 50 tot 60 jaar, 40+ = informanten 40 tot 50 jaar, 30+ = informanten 30 tot 40 jaar, 20+ = informanten 20 tot 30 jaar, J:O = verhouding jong gedeeld door oud, G = gemiddelde percentage totale groep. Bij ieder item (en ook bij de totalen) worden op de eerste regel de werkelijke (ruwe) scores gegeven, met daarbij tussen ronde haken het potentieel N, en op de tweede regel de percentages per leeftijdsgroep, gevolgd door de getallen voor J:O en G.

In tabel 2 geef ik de resultaten voor de b-test wat betreft de gegeven betekenissen plus het gebruik, uitgesplitst per item en voor alle items samen.⁹⁵

Tabel 2. Inhoudswoorden (b-test), betekenis + gebruik

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(1) <i>gneuzele</i>	6 (48) 12.5%	1 (24) 4.17%	1 (24) 4.17%	0 (24) 0%	0 (48) 0%	0	4.17%
(2) <i>lengze</i>	36 (48) 75%	5 (24) 20.83%	5 (24) 20.83%	7 (24) 29.17%	4 (48) 8.33%	0.11	30.83%
(3) <i>spok</i>	40 (48) 83.33%	21 (24) 87.5%	20 (24) 83.33%	18 (24) 75%	31 (48) 64.58%	0.77	78.75%
(4) <i>legje</i>	41 (48) 85.42%	16 (24) 66.67%	9 (24) 37.5%	10 (24) 41.67%	9 (48) 18.75%	0.22	50.00%
(5) <i>knip</i>	48 (48) 100%	21 (24) 87.5%	22 (24) 91.67%	24 (24) 100%	44 (48) 91.67%	0.92	94.17%
(6) <i>ienzaemelijk</i>	16 (48) 33.33%	2 (24) 8.33%	9 (24) 37.5%	5 (24) 20.83%	13 (48) 27.08%	0.81	25.41%

(7) <i>schis</i>	46 (48) 95.83%	24 (24) 100%	20 (24) 83.33%	20 (24) 83.33%	36 (48) 75%	0.78	87.50%
(8) <i>schrengze</i>	25 (48) 52.08%	11 (24) 45.83%	5.5 (24) 22.92%	5 (24) 20.83%	1.5 (48) 3.13%	0.06	28.96%
(9) <i>sissendere</i>	41 (48) 85.42%	20 (24) 83.33%	16 (24) 66.67%	8 (24) 33.33%	10 (48) 20.83%	0.24	57.92%
(10) <i>kule</i>	39 (48) 81.25%	10 (24) 41.67%	5 (24) 20.83%	1 (24) 4.17%	0 (48) 0%	0	29.58%
(11) <i>snersje</i>	37 (48) 77.08%	15 (24) 62.5%	9 (24) 37.5%	6 (24) 25%	3 (48) 6.25%	0.08	41.67%
(12) <i>dagge</i>	0 (48) 0%	0 (24) 0%	0 (24) 0%	0 (24) 0%	0 (48) 0%	0	0%
(13) <i>bezwaaw</i>	33 (48) 68.75%	14 (24) 58.33%	11 (24) 45.83%	8 (24) 33.33%	7 (48) 14.58%	0.21	44.16%
(14) <i>dòdnig</i>	26 (48) 54.17%	7 (24) 29.17%	6 (24) 25%	4 (24) 16.67%	3 (48) 6.25%	0.12	26.25%
totaal	434 (672) 64.58%	167 (336) 49.70%	138.5 (336) 41.22%	116 (336) 34.52%	161.5 (672) 24.03%	0.37	42.81%

Zie voor de toelichting tabel 1.

Bij alle inhoudswoorden in de b-test is een afname te constateren, zowel wat betreft betekenis (tabel 1) als wat betreft betekenis plus gebruik (tabel 2). Kijken we zowel naar J:O als G, dan blijkt de afname het sterkst te zijn bij (1) *gneuzele*, (2) *lengze*, (8) *schrengze*, (10) *kule* en (14) *dòdnig*. Bij al deze woorden zien we zowel voor betekenis als voor betekenis plus gebruik een score die onder de respectievelijke totaalscores van J:O (0.42 en 0.37) en G (52.91% en 42.81%) blijft. Onder deze, wat we zouden kunnen noemen sterke dalers, is het het droevigst gesteld met *gneuzele* en *kule*, die door geen van de jongeren meer gekend worden (en dus vanzelfsprekend ook niet meer gebruikt). *Gneuzele* wordt daarbij ook door de middenleeftijdsgroepen al nauwelijks meer gekend en gebruikt, en ook de ouderen bieden het woord met 25% voor betekenis en 12.5% voor betekenis plus gebruik nog maar weinig perspectief. Het is dan ook niet vreemd dat *gneuzele* gemiddeld maar heel laag scoort, zowel voor betekenis (8.33%) als voor betekenis plus gebruik (4.17%). De betekenis van *kule* is bij de ouderen veel beter bekend en het woord is bij hen ook veel meer in gebruik. Pas halverwege de middenleeftijden zien we dat kennis en gebruik hier beginnen te tanen. *Schrengze* vertoont voor de middenleeftijdsgroepen ongeveer eenzelfde beeld als *kule*, zij het dat er hier ook nog één jongere is die het woord kent.⁹⁶ Een verschil met *kule* is verder dat er bij *schrengze* een toename voor betekenis is te bespeuren in de groep 30+. Die zien we ook bij *lengze*, maar dan voor betekenis plus gebruik. Bij betekenis zonder meer is het beeld hier bij de middenleeftijden constant (steeds 33.33%), maar zowel bij betekenis als bij betekenis plus gebruik zakten de percentages na de ouderengroep wel meteen flink in. Zowel bij *schrengze* als bij *dòdnig* zijn de scores bij de ouderengroep verhoudingsgewijs niet erg hoog. Opvallend bij *dòdnig* is dat deze lage

score vooral voor rekening van de mannen komt.⁹⁷ De oorzaak kan zijn dat zij zich minder met het wasgoed bezighouden dan de vrouwen. We zien dat het beeld zich voortzet in de groep 50+, en ook nog enigszins in de groep 40+. In de groep 30+ stopt dit echter, waarna het beeld in de groep 20+ omslaat. *Dòdnig* kan, in de meer vaktalige betekenis, ook op zeildoek slaan, dat nog vochtig aanvoelt, maar mannen hebben daarmee in deze tijd, ook wanneer zij in de visserij werkzaam zijn (geweest), niet veel meer te maken.

Een minder sterke afname voor zowel betekenis als betekenis plus gebruik zien we bij (3) *spok*, (5) *knip* en (7) *schis*. Deze drie woorden scoren in alle opzichten, dus zowel wat betreft betekenis als wat betreft betekenis plus gebruik, boven de genoemde totaalscores voor J:O en G. *Knip* komt hier als de absolute winnaar uit de bus: het doet het het beste van alle woorden. De hoge score van dit woord viel wel te verwachten: ook in deze tijd is dit koekje bij de Katwijkse bakkers nog volop verkrijgbaar en geldt het voor de Katwijkers als de ultieme versnapering bij 'n *bakje* (koffie). Een verklaring voor de hoge score van *schis* kan zijn dat dit woord ook buiten Katwijk nog wel vrij bekend blijkt te zijn (vgl. Van Bree 1994: 38). Verder speelt bij *schis* misschien nog de gedachte aan *schichtig* een rol, een van de verwachte betekenis aanduidingen. Toch werd deze betekenis aanduiding zeker niet meer dan de andere genoemd. Vaak werden eerder aanduidingen als 'vlug' en 'gauw' of 'bang(ig)' gegeven (de laatste betekenis komt misschien toch weer dicht in de buurt van 'schichtig') of werd het woord uitgebeeld, door bijvoorbeeld te laten zien hoe iemand plotseling van een stoel kan opstaan. Voor de hoge score van *spok* heb ik niet zo gauw een verklaring. Opvallend is nog wel dat dit woord onder de minder sterke dalers het minst hoog scoort, zowel voor betekenis als voor betekenis plus gebruik, en zowel voor G als voor J:O, al is in het laatste geval voor betekenis plus gebruik het verschil met *schis* niet erg groot (0.77 tegen 0.78).

In een tussenpositie tussen de sterke dalers en minder sterke dalers bevinden zich (4) *legje*, (6) *ienzaemelijk*, (9) *sissendere*, (11) *snersje* en (13) *bezwauw*. Drie van deze vijf woorden, *legje*, *sissendere* en *bezwauw*, scoren hier zowel wat betreft betekenis als wat betreft betekenis plus gebruik te laag (dat wil zeggen, lager dan de totaalscore) bij J:O en te hoog (dat wil zeggen, hoger dan de totaalscore) bij G. Die lage score voor J:O wordt vooral veroorzaakt door de naar verhouding hoge score bij de ouderen. Bij *sissendere* is die score wat betreft betekenis zelfs 100%. Ook het naar verhouding hoge gemiddelde G bij *sissendere* is hiervan voor een belangrijk deel het gevolg, maar de groepen 50+ en 40+ dragen hier, met respectievelijk 100% en 91.67%, ook het hunne toe bij. Een verklaring voor de hoge score van *sissendere* kan zijn dat het woord als *sussendere* ook buiten Katwijk bekend is en gelijkennis vertoont met het Standaardnederlandse *sussen*. Ook bij *legje* en *bezwauw* doen de middenleeftijdsgroepen het niet slecht. Opvallend bij *legje* is dat wat de betekenis betreft de groep 50+ met een score van 100% nog boven de score van de ouderen (95.83%) uitkomt. De verklaring voor deze hoge scores kan zijn dat 'n *legje* doen bij de 60+'ers en de 50+'ers meer tot de dagelijkse gebruiken behoort. Verder zal bij *legje* ook de gedachte aan *legge* 'liggen' weleens geholpen hebben om achter de betekenis van dit woord te komen. *Snersje* scoort wat betreft betekenis te

laag voor J:O en te hoog voor G. Wat betreft betekenis plus gebruik scoort het in beide gevallen te laag, al zit dan G met 41.67% wel dicht tegen de totaalscore aan. Ook hier wordt de lage score vooral veroorzaakt door de naar verhouding hoge scores bij de ouderen, maar ook door de zeer lage scores bij de jongeren. De hoge score voor zowel betekenis als betekenis plus gebruik bij *snersje* bij de ouderen (resp. 91.67% en 77.08%) en de groep 50+ (resp. 83.33% en 62.5%) kan ten dele verklaard worden uit de twee goedgekeurde toegespitste betekenissen 'klein beetje buiswater dat over het dek stuift' en 'klein beetje opspattend (regen)water'.⁹⁸ *Ienzaemelijk* dankt zijn tussenpositie aan de te hoge uitkomsten voor J:O en de te lage voor G, zowel voor betekenis als voor betekenis plus gebruik. Vooral de hoge uitkomsten voor J:O zijn hier opvallend. Die uitkomsten komen vooral voor rekening van de jongeren, die met respectievelijk 54.17% en 27.08% in vergelijking met de ouderen (met resp. 58.33% en 33.33%) hoog scores. Wat ook opvalt bij *ienzaemelijk* is de naar verhouding lage uitkomst voor betekenis en betekenis plus gebruik in de groep 50+ (resp. 16.67% en 8.33%).

Opvallend was dat niemand het woord *dagge* (meer) kende (of gebruikte). Misschien is dit woord, nadat de vissers geïnterviewd waren (dus na 1938; zie bijlage 1), snel verouderd, of was het in hun tijd al niet meer zo in gebruik.

Als we naar de totaalscores voor de leeftijdsgroepen kijken, dan zien we voor de inhoudswoorden in de b-test, zowel wat betreft betekenis als wat betreft betekenis plus gebruik, een zeer geleidelijk verlopende afname. Kijken we naar de afzonderlijke woorden, dan is die afname soms minder regelmatig.

In de woordtest konden in bijna alle gevallen 1 punt, indien een juist Katwijks equivalent gegeven werd, of 0 punten, indien niet een juist of geen Katwijks equivalent gegeven werd, worden toegekend. Alleen bij (21) *kreen* werden soms ook weleens 0.5 punten toegekend, in het geval dat er compromisvormen werden gemaakt. Het ging daarbij om de vormen *krien* (twee keer) en *kleen* (één keer). We kunnen hier aan invloed van het Standaardnederlandse *clean* denken, zowel voor de *ie* (in *krien*) als voor de *l* (in *kleen*) (vgl. voor het eerste voorbeeld par. 5.3.1.2).

Hieronder geef ik in tabel 3 de resultaten voor de woordtest wat betreft de gegeven Katwijkse equivalenten, uitgesplitst per item en voor alle items samen.

Tabel 3. Inhoudswoorden (woordtest), bekendheid

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(15) <i>holleblokke</i>	20 (24) 83.33%	10 (12) 83.33%	6 (12) 50%	3 (12) 25%	4 (24) 16.67%	0.20	51.67%
(16) <i>dòðp</i> , enz.	21 (24) 87.5%	10 (12) 83.33%	10 (12) 83.33%	9 (12) 75%	14 (24) 58.33%	0.67	77.50%
(17) <i>dauwele</i>	5 (24) 20.83%	2 (12) 16.67%	2 (12) 16.67%	5 (12) 41.67%	5 (24) 20.83%	1	23.33%
(18) <i>skaeləs lòðpe</i>	3 (24) 12.5%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	2 (24) 8.33%	0.67	4.17%

(19) <i>onterjuin</i>	0 (24) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	1 (12) 8.33%	1 (24) 4.17%	∞	2.5%
(20) <i>ruifele</i>	13 (24) 54.17%	2 (12) 16.67%	4 (12) 33.33%	5 (12) 41.67%	10 (24) 41.67%	0.77	37.50%
(21) <i>kreen</i>	13 (24) 54.17%	3 (12) 25%	4.5 (12) 37.5%	3 (12) 25%	0 (24) 0%	0	28.33%
totaal	75 (168) 44.64%	27 (84) 32.14%	26.5 (84) 31.55%	26 (84) 30.95%	36 (168) 21.43%	0.48	32.14%

Zie voor de toelichting tabel 1.

In tabel 4 geef ik de resultaten voor de woordtest wat betreft de gegeven Katwijkse equivalenten plus het gebruik, uitgesplitst per item en voor alle items samen.⁹⁹

Tabel 4. Inhoudswoorden (woordtest), bekendheid + gebruik

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(15) <i>holleblokke</i>	35 (48) 72.92%	15 (24) 62.5%	7 (24) 29.17%	5 (24) 20.83%	6 (48) 12.5%	0.17	39.58%
(16) <i>dòdp, enz.</i>	41 (48) 85.42%	20 (24) 83.33%	17 (24) 70.83%	17 (24) 70.83%	28 (48) 58.33%	0.68	73.75%
(17) <i>dauwele</i>	10 (48) 20.83%	4 (24) 16.67%	3 (24) 12.5%	10 (24) 41.67%	9 (48) 18.75%	0.90	22.08%
(18) <i>skaeləs lòdpe</i>	6 (48) 12.5%	0 (24) 0%	0 (24) 0%	0 (24) 0%	4 (48) 8.33%	0.67	4.17%
(19) <i>onterjuin</i>	0 (48) 0%	0 (24) 0%	0 (24) 0%	2 (24) 8.33%	2 (48) 4.17%	∞	2.5%
(20) <i>ruifele</i>	26 (48) 54.17%	4 (24) 16.67%	8 (24) 33.33%	10 (24) 41.67%	18.5 (48) 38.54%	0.71	36.88%
(21) <i>kreen</i>	25 (48) 52.08%	5 (24) 20.83%	8.5 (24) 35.42%	5 (24) 20.83%	0 (48) 0%	0	25.83%
totaal	143 (336) 42.56%	48 (168) 28.57%	43.5 (168) 25.89%	49 (168) 29.17%	67.5 (336) 20.09%	0.47	29.26%

Zie voor de toelichting tabel 1.

Voor G is er bij alle inhoudswoorden uit de woordtest een afname te constateren, zowel voor bekendheid (tabel 3) als voor bekendheid plus gebruik (tabel 4), voor J:O is er voor beide bij bijna alle inhoudswoorden een afname te constateren. Uitzonderingen bij J:O zijn (17) *dauwele* en (19) *onterjuin*. Bij *dauwele* geeft J:O alleen een lichte afname te zien bij bekendheid plus gebruik (0.90); bij bekendheid zonder meer blijft de verhouding gelijk (1). Bij *onterjuin* zouden we bij zowel bekendheid als bekendheid plus gebruik op grond van een oneindige score voor J:O (∞) zelfs van een toename kunnen spreken, al berust die toename op een zeer smalle basis: één jongere tegenover geen enkele oudere. *Onterjuin* doet het ook in

de middengroepen slecht: er is alleen nog één 30+'er die het woord weet te produceren. *Dauwele* doet het wat dat betreft iets beter, al zijn ook hier de scores voor de afzonderlijke groepen niet enorm. Opvallend is natuurlijk wel dat de jongeren het hier even goed en bijna even goed doen als de ouderen, en ook de groep 30+ vertoont een redelijke piek.

Dauwele en *onterjuin* kunnen we binnen de woordtest tot de inhoudswoorden rekenen die een tussenpositie innemen: voor J:O komen deze woorden boven de respectievelijke totaalscores voor bekendheid en bekendheid plus gebruik uit, voor G blijven zij daaronder, en *onterjuin*, door de smalle basis, vanzelfsprekend ver daaronder. Ver onder de totaalscores voor het gemiddelde G blijft ook middenpositiebekleder (18) *skaeləs lòðpe* (met in beide gevallen 4.17%). Ook hier is de basis smal, want de middengroepen scoren hier helemaal niet, en de betere verhouding J:O, van 0.67, die deze vaste woordverbinding hier voor zowel bekendheid als bekendheid plus gebruik te zien geeft, is natuurlijk alleen maar gebaseerd op de iets beter scorende groepen die overblijven. Dat *skaeləs lòðpe* het gemiddeld zo slecht doet, is opvallend, want de verbinding is ook buiten Katwijk bekend. (Vergelijk wat in dit verband is opgemerkt over *schis* en *sissendere* hiervoor.) Als *schaloos lopen* wordt ze ook nog in Van Dale (1999: 2946) genoemd. Een andere middenpositiebekleder is nog (15) *holleblokke*, maar hier is de verhouding in scores precies andersom dan bij de al besproken woorden: J:O scoort hier lager dan de totaalscores en G hoger. Die lagere score voor J:O komt vooral voor rekening van de ouderen, die het woord nog goed kennen, en ook gebruiken, net als de groep 50+. Bij 40+ beginnen kennis en gebruik minder te worden. Het verloop richting de jongeren is verder vrij regelmatig: de 30+'ers kennen en gebruiken *holleblokke* weer wat minder en de 20+'ers nog minder. Aan dit verloop is mooi te zien dat het hier een woord betreft dat in onbruik raakt: met de zaak verdwijnt ook het woord dat daarvoor gebruikt wordt.¹⁰⁰

In alle opzichten lager dan de totaalscores, dus zowel voor bekendheid als voor bekendheid plus gebruik, en zowel wat betreft J:O als G, scoort (21) *kreen*. Ouderen kennen en gebruiken dit woord nog voor iets meer dan de helft (resp. 54.17% en 52.08%), maar jongeren kennen en gebruiken het in het geheel niet meer, vandaar in beide gevallen de in verhouding tot de overige woorden laagste score 0 voor J:O. De middenleeftijdsgroepen scoren bij *kreen* over de hele linie ongeveer gemiddeld tussen de oudere en jongere leeftijdsgroepen in, waarbij de middelste middenleeftijdsgroep (40+) nog een enigszins opvallende piek vertoont. Dat *kreen* niet zo hoog scoort, is opmerkelijk, omdat dit woord toch ook in de regio wel bekend is (of was). (Vergelijk weer wat in dit verband is opgemerkt over *schis* en *sissendere* hierboven; vergelijk ook Van Bree 1994: 39-40 en 46.)

Een in verhouding tot de totaalscores minder sterke afname zien we bij (16) *dòðp*, enz. en (20) *ruifele*. Zowel wat betreft bekendheid als wat betreft bekendheid plus gebruik scoren deze woorden hoger dan de genoemde totaalscores voor J:O en G. *Dòðp* doet het hier in beide gevallen voor J:O iets minder dan *ruifele*, maar voor G komt het woord een stuk hoger uit, hoger ook dan de gemiddelden van de overige woorden. Dat zal in de eerste plaats komen doordat de Katwijkers graag

een visje eten, en is dat gekookte vis, dan hoort daar onvermijdelijk een *dòdpje* bij. In de tweede plaats kunnen de informanten hier misschien ook iets te veel geholpen zijn door de vraagstelling op het fiche: de toevoeging ‘bij vis of aardappelen’ bij ‘saus bij het eten’ brengt misschien, vooral als zij aan vis denken, een te gemakkelijke associatie teweeg. Alle groepen doen het bij dit woord eigenlijk wel goed, ook de jongeren. Allemaal blijken ze nog goed bekend met deze manier van vis eten.¹⁰¹ *Ruifele* doet het in beide gevallen voor G dus minder dan *dòdp*. Dat kan komen doordat de ouderen dit woord al een stuk minder kennen en gebruiken, maar eigenlijk scoren alle leeftijdsgroepen hier minder, met een dieptepunt (beide keren 16.67%) bij de groep 50+. Naar verhouding doen de groepen 30+ en 20+ het nog wel goed bij *ruifele* (vandaar ook de hoge verhouding J:O bij dit woord), maar welk woord kan op tegen het overbekende *dòdp*? Dat *ruifele* het bij de jongeren en de groep 30+ naar verhouding nog zo goed doet, kan komen doordat het woord bij die groepen een zekere populariteit lijkt te genieten. Maar daarmee is in feite nog niets verklaard: want waar komt die populariteit dan vandaan?

Kijken we bij de woordtest naar de totaalscores voor de leeftijdsgroepen, dan zien we een nogal vreemd verloop. Bij bekendheid (tabel 3) is er een afname van oud naar jong te constateren, schoksgewijze van de ouderengroep naar de hoogste middenleeftijdsgroep (met ruim 12 procent) en op dezelfde manier van de laagste middenleeftijdsgroep naar de jongerengroep (met bijna 10 procent). Daartussen is er slechts van een geringe afname sprake, van iets meer dan 1 procent: het blijft daar hangen rond de 31 à 32 procent. Bij bekendheid plus gebruik (tabel 4) is de afname wat regelmatig, al lijkt daar de groep 30+ uit de toon te vallen: ze scoort hoger dan zowel de groep 40+ als de groep 50+, maar in beide gevallen zijn de verschillen niet significant (resp. $\chi^2 = 0.45$ en 0.01). Kijken we in de woordtest naar het afnameverloop bij de afzonderlijke woorden, dan is het beeld een stuk onregelmatiger dan dat van de b-test. Hoe kan dit verschil tussen de beide tests verklaard worden?

In het algemeen hadden de informanten met de woordtest meer moeite dan met de b-test. De vergelijking van de gemiddelde totaalscores van de beide tests laat dat goed zien: in alle gevallen, zowel voor de leeftijdsgroepen afzonderlijk als voor het gemiddelde G, komen de gemiddelden van de woordtest (zowel voor bekendheid als voor bekendheid plus gebruik) lager uit dan die van de b-test (zowel voor betekenis als voor betekenis plus gebruik). Die hogere moeilijkheidsgraad van de woordtest had ik verwacht. Vandaar dat ter compensatie van de woordtest de gemakkelijkere b-test was toegevoegd (zie par. 5.1.2.2). De hogere moeilijkheidsgraad van de woordtest kan het in vergelijking met de b-test soms merkwaardige verloop bij de totaalscores verklaren, en ook het meer chaotische reactiepatroon bij de afzonderlijke woorden. De woordtest eiste dus duidelijk meer: de informant moet maar zo gauw op het gevraagde woord kunnen komen. Het toeval gaat daardoor een belangrijke rol spelen. Dat laten bijvoorbeeld die woorden zien waarvan verwacht kon worden dat ze het (door hun regionale steun) in beide tests wel goed zouden doen: vergelijk *skaelàs lòðpe* en *kreen* in de woordtest, die het veel slechter doen dan *schis* en *sissendere* in de b-test.

Opvallend is dat als we de totaalscores van de b- en de woordtest voor J:O vergelijken, de b-test in beide gevallen, dus zowel voor betekenis als betekenis plus gebruik, juist minder goed scoort dan de woordtest voor bekendheid en bekendheid plus gebruik. Dat zou erop kunnen duiden dat het in laatstgenoemde test vooral de ouderen waren die meer moeite hadden om zonder enige randinformatie – in die zin verschilde de woordtest van de andere p-tests (zie par. 5.1.2.2) –, op grond van Standaardnederlandse woorden, Katwijkse equivalenten te produceren, of dat, andersom, jongeren het daar juist gemakkelijker mee hadden. Ook hier, zouden we kunnen zeggen, compenseren de tests elkaar.

In de volgende twee tabellen worden de b-test en de woordtest gecombineerd: in tabel 5 voor betekenis en bekendheid (tabel 1 en 3), in tabel 6 voor betekenis plus gebruik en bekendheid plus gebruik (tabel 2 en 4). Om de beide tests even zwaar te laten meetellen – de b-test bevatte twee keer zoveel items als de woordtest (zie par. 5.1.2.2) – werden van de tests de totaalpercentages voor de leeftijdsgroepen gemiddeld en is op grond daarvan weer de verhouding J:O en het gemiddelde G berekend.

Tabel 5. Inhoudswoorden (b- en woordtest), betekenis/bekendheid

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
items (1) - (21)	59.52%	46.13%	43.01%	37.80%	26.19%	0.44	42.53%

Zie voor de afkortingen tabel 1.

Tabel 6. Inhoudswoorden (b- en woordtest), betekenis/bekendheid + gebruik

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
items (1) - (21)	53.57%	39.14%	33.56%	31.85%	22.06%	0.41	36.04%

Zie voor de afkortingen tabel 1.

Combineren we de b- en de woordtest, dan zien we zowel voor betekenis/bekendheid als betekenis/bekendheid plus gebruik een in het algemeen geleidelijk afnameverloop bij de leeftijdsgroepen. Het verschil tussen de ouderengroep en de groep 50+ in beide tabellen lijkt het grootst, in beide gevallen rond de 13 à 14 procent, daarna is er een zeer geleidelijke afname over de middenleeftijdsgroepen te constateren, bij betekenis/bekendheid tussen de groepen 50+ en 40+ afnemend met ongeveer 3 procent en tussen de groepen 40+ en 30+ met ongeveer 5 procent, maar dan tussen de groep 30+ en de jongerengroep opeens met ruim 11 procent. Bij betekenis/bekendheid plus gebruik is de afname tussen de groepen 50+ en 40+ wat groter, tegen de 6 procent, daarna tussen de groepen 40+ en 30+ bijna 2 procent, maar is zij tussen de groep 30+ en de jongerengroep weer fors, met een verschil van ruim 9 procent. Bij betekenis/bekendheid plus gebruik vallen de cijfers

over de hele linie wat lager uit dan bij betekenis/bekendheid. Dit is natuurlijk volgens verwachting, omdat niet alle vormen die men kent of waarvan men de betekenis weet, ook nog gebruikt worden. Opmerkelijk is dat ook de verhouding J:O in de laatste tabel lager uitvalt. We zien daar ook dat het te hoge percentage voor de groep 30+ voor bekendheid plus gebruik in de woordtest door het combineren van de beide tests is gladgestreken.

5.4.2. Lexicale fonologie

(hypothese 1: algemeen; 2: steun regionale omgeving; 3: frequentie)

5.4.2.1. Opzet

Voor het lexicaal-fonologisch gedeelte van het interview heb ik ervoor gekozen zoveel mogelijk alle klankverschillen op te nemen die in schema 9 van de vergelijkende grammatica als 'lexicaal-fonologisch' ('LF') konden worden gekarakteriseerd. Ik heb mij daarbij beperkt tot klanken die voorkomen in geaccentueerde syllaben. De correspondenties st.ndl. 'GEKLEURDE' VOCAAL - kw. SJWA en st.ndl. NUL - kw. SJWA, die in ongeaccentueerde syllaben voorkomen, zijn in het interview dus niet verwerkt. (Deze correspondenties komen in het Katwijks voor en zullen daar ook wel in blijven voorkomen. Ze zijn daarom weinig interessant voor het onderzoek.)

Klankcorrespondenties werden opgenomen voorzover ze lexicaal-fonologisch bepaald waren. Voor de werkwoorden hield dat in dat ze moesten voorkomen in de infinitief. Hiervan ben ik in zoverre afgeweken dat ik ook vormen gekozen heb die in vocalisme met de infinitief overeenkomen: meervoud tegenwoordige tijd, enkelvoud en meervoud verleden tijd van zwakke werkwoorden, en de verleden deelwoorden van zwakke werkwoorden en van sommige sterke werkwoorden. Niet opgenomen werden de klankcorrespondenties in de overige vervoegde werkwoordsvormen.

Buiten beschouwing bleven verder de correspondenties st.ndl. *and(e)* - kw. *àð/àà*, onder andere in *àðr/ààr* 'ander', st.ndl. *arn* - kw. *aer*, in *kaeremellək* 'karnemelk', en st.ndl. *oude* - kw. *oe*, in *skoer* 'schouder'. In al deze gevallen is er telkens een verschil op meer dan één punt, waardoor er geen sprake is van een enkelvoudige klankcorrespondentie. Buiten beschouwing bleef ook de correspondentie st.ndl. *ei* - kw. *àð/àà*. De correspondentie is niet synchroon. Zoals we al in par. 4.2.1: (14) gezien hebben, corresponderen de vormen waar het bij deze correspondentie om gaat, *bàðl/bààl*, *kràðle*, *kàðle*, *kàðl*, met verouderde Nederlandse woorden of betekenissen. Ze zijn daarom als gelexicaliseerde gevallen te beschouwen. Verder werden niet in het interview betrokken de correspondenties st.ndl. *ie* - kw. *i* en st.ndl. *ooi* - kw. *aai*. De enige woorden waarin ze voorkomen, respectievelijk *nimmendal* 'niemendal' en *straaisel* 'strooisel', doen verouderd aan, wat voor jongeren een reden kan zijn er geen respons op te geven.¹⁰²

De uiteindelijk in het interview opgenomen lexicaal-fonologische klankcorrespondenties, 46 in getal, staan vermeld in schema 12. De correspondenties zijn

daarin geordend naar hun frequentie.¹⁰³ (Voor de berekening van de frequentie zie schema 9.) Deze ordening zal de basis zijn voor de toetsing van hypothese 3. Verder is in verband met de toetsing van hypothese 2 het bereik van de regionale steun aangegeven.

Schema 12. In het interview opgenomen lexicaal-fonologische klankcorrespondenties, geordend naar frequentie

klanc.	freq.	st.ndl.	kw.	regio.
(1)	94.09	e	i	H
(2)	92	sch	sk	R
(3)	46.32	uu	ou	H
(4)	32.68	oe	o	H
(5)	20.44	ee	ie	R
(6)	5.79	u	e	H
(7)	5.55	aa	a	H
(8)	3.75	ei <ei>	àà	R
(9)	2.89	oe	ou	R
(10)	2.52	ee	eu	R
(11)	2.03	i	u	R
(12)	1.49	oo	o	H
(13)	1.40	oo	eu	R
(14)	1.07	ee	e	H
(15)	0.72	a	o	H
(16)	0.45	e	ù	R
(17)	0.30	u	ò	R
(18)	0.27	o	ù	R
(19)	0.18 ¹⁰⁴	eu	ee	R
(20)	0.13	uu	ie	R
(21)	0.13	uu	ui	R
(22)	0.12	e	àà	R
(23)	0.10	u	i	R
(24)	0.06	ei <ei>/<ij>	e	H
(25)	0.06	ou <au>	àèu	R
(26)	0.03	aa	e	H
(27)	0.02	oo	a	H
(28)	0.01	oo	u	R
(29)	0.01	oe	oo	R
(30)	0.01	oe	eu	R
(31)	0.01	e	o	R
(32)	0.01	a	o	R
(33)	0.01	i	e	H
(34)	0.01	u	o	R
(35)	0.00	aa	eu	R
(36)	0.00	o	u	R
(37)	0.00	o	e	R
(38)	0	aa	ee	R
(39)	0	ee	àà	R

(40)	0	ie	ei <ij>	R
(41)	0	ui	aai/âài ¹⁰⁵	R
(42)	0	e	a	R
(43)	0	e	i	R
(44)	0	e	u	R
(45)	0	i	e	R
(46)	0	u	e	R

Toelichting: klanc. = nummer klankcorrespondentie, freq. = frequentie, st.ndl. = Standaardnederlands, kw. = Katwijks, regio. = steun regionale omgeving, R = relict, H = algemeen Hollands.

De lexicale fonologie werd getoetst door middel van in een vertaaltest opgenomen woorden die verwerkt waren in zinnen. In totaal waren er 63 zinnen. De informant kreeg de opdracht deze zinnen te vertalen in het dialect. De 46 klankcorrespondenties uit schema 12 waren verwerkt in 60 van deze 63 zinnen. Om iedere klankcorrespondentie in een zoveel mogelijk gelijke mate vertegenwoordigd te laten zijn, werden, voorzover dat mogelijk was, van elk daarvan maximaal vijf gevallen opgenomen. Soms was het niet mogelijk om vijf gevallen op te nemen, onder andere omdat bepaalde verouderde woorden (bijvoorbeeld *opriddere* ‘opredderen’, bij correspondentie (1) st.ndl. *e* - kw. *i*, *nokkæg* ‘nukvig’, bij (34) st.ndl. *u* - kw. *o*, en *tarræpetijn* ‘terpentijn’, bij (42) st.ndl. *e* - kw. *a*) minder geschikt waren om als item te fungeren. Van de algemeen Hollandse correspondentie (6) st.ndl. *u* - kw. *e* kon alleen de vorm st.ndl. *kunnen* (kw. *kenne*) worden aangeboden en niet de vorm st.ndl. *zullen*, die er ook deel van uitmaakt, omdat deze vorm behalve kw. *zelle* ook kw. *zalle* zou kunnen opleveren (zie par. 4.2.1: (76)). Wanneer een klankcorrespondentie meer dan vijf keer voorkwam in de test, is bij de verwerking van de resultaten telkens zoveel mogelijk voor de eerste vijf gevallen gekozen. De 46 klankcorrespondenties waren in totaal 121 maal vertegenwoordigd. Het gemiddelde aantal items per klankcorrespondentie was 2.63.

Ik heb getracht de test zo zorgvuldig mogelijk samen te stellen en ernaar gestreefd te voorkomen dat zowel de aangeboden als de verwachte klanken elkaar zouden beïnvloeden. Ter afwisseling werd de test in drieën aangeboden (zie schema 11).

Hieronder volgt een overzicht van de 46 in de vertaaltest verwerkte lexicaal-fonologische klankcorrespondenties met de woorden waarin ze voorkomen. De volgorde is steeds Standaardnederlands (aangeboden element) - Katwijks (verwacht element).

- (1) e - i: en - in (i 03.19), uitmesten - uitmiste (i 06.06), met - mit (i 06.20)
- (2) sch - sk: schoon - skòòn (i 03.12), geschreeuw - geskràèw (i 03.14), scherf - skurræf (i 03.18), schuur - skuur (i 06.06), schotel - skuttel (i 06.15)
- (3) uu - ou: spugen - spouge (i 03.17), nu - nou (i 06.07), ruw - rouw (i 09.04), duwen - douwe (i 09.15)
- (4) oe - o: moeten - motte (i 03.04), genoeg - genog (i 03.16), bloemen - blomme (i 06.01)

- (5) ee - ie: stenen - stiene (i 03.08), twee - twie (i 03.11), been - bien (i 03.18), geen - gien (i 09.11), heette - hiette (i 09.16)
- (6) u - e: kunnen - kenne (i 06.06)
- (7) aa - a: aan - an (i 03.06)
- (8) ei <ei> - àà: meisjes - mààsies (i 03.02), kleine - klààne (i 03.17), zeilen - zààle (i 09.03), weinig - wàànæg (i 09.13), eigenlijk - ààgelæk (i 09.19)
- (9) oe - ou: koekje - koukje (i 03.01), zoeken - zouke (i 03.11), vroeger - vrouger (i 06.10), broek - brouk (i 06.18), hoeven - houve (i 09.18)
- (10) ee - eu: spelen - speule (i 06.08), deze - deuze (i 06.18), veel - veul (i 09.01), tegen - teuge (i 09.15)
- (11) i - u: willen - wulle (i 03.01), zilver - zullèver (i 03.12), dit - dut (i 06.11)
- (12) oo - o: komen - komme (i 06.16)
- (13) oo - eu: wonen - weune (i 03.16), zomer - zeumer (i 06.14), noten - neute (i 09.09), door - deur (i 09.13), zoon - zeun (i 09.20)
- (14) ee - e: even - effe (i 06.09)
- (15) a - o: afgebrand - ov-ebrand (i 03.20), rat - rot (i 09.12)
- (16) e - ù: verven - vùrràwe (i 03.03), zes - zùs (i 03.07), nergens - nùrràges (i 03.10), zwerver - zwùrràver (i 06.02), prinses - prinsùs (i 06.17)
- (17) u - ò: nuchter - nòchter (i 03.13), druppel - dròppel (i 06.11), jullie - jòllie (i 09.11)
- (18) o - ù: dorp - dùrràp (i 03.16), morgen - mùrràge (i 06.06), storm - stùrràm (i 09.01), zorgen - zùrràge (i 09.11)
- (19) eu - ee: kreupel - krepel (i 03.08), smeulen - smele (i 03.21), leunen - lene (i 09.17)
- (20) uu - ie: vuur - vier (i 03.21), duur - dier (i 06.14), stuurman - stierman (i 06.19)
- (21) uu - ui: ruzie - ruizie (i 06.05), minuten - mənuite (i 06.16)
- (22) e - àà: sterke - stààrəke (i 03.10), ergeren - ààrəgere (i 03.14), erg - ààrəg (i 06.10), scherpe - skààrəpe (i 09.08)
- (23) u - i: stuk - stik (i 06.13), kruk - krik (i 09.15)
- (24) ei <ei>/<ij> - e: eind - end (i 03.02), terwijl - tərwijl (i 09.14)
- (25) ou <au> - àèu: lauw - làèuw (i 03.05), blauw - blàèuw (i 03.09), flauw - flàèuw (i 06.13), klauwen - klàèuwe (i 09.08), rauw - ràèuw (i 09.19)
- (26) aa - e: laatste - leste (i 06.11)
- (27) oo - a: mogen - magge (i 06.08)
- (28) oo - u: boter - butter (i 03.04), schotel - skuttel (i 06.15)
- (29) oe - oo: roepen - rope (i 06.07)
- (30) oe - eu: woensdag - weunsdag (i 06.04)
- (31) e - o: vers - vors (i 03.05), derde - dorde (i 06.07), kersen - korse (i 06.14), verte - vorte (i 09.06)
- (32) a - o: dwars - dwors (i 06.05), gebarsten - (g)eborste (i 06.15), blijschap - blijskop (i 09.14)
- (33) i - e: liggen - legge (i 06.05)
- (34) u - o: plukken - plokke (i 06.04), bukken - bokke (i 06.20), lukken - lokke (i 09.03)

- (35) aa - eu: haar - heur (i 03.12)
 (36) o - u: zondag - zundag (i 06.18)
 (37) o - e: vork - verræk (i 09.07)
 (38) aa - ee: dragen - drege (i 06.12), paraat - pæreet (i 09.05)
 (39) ee - àài: vlees - vlààis (i 03.04), bleek - blààik (i 09.21)
 (40) ie - ei <ij>: vies - vijs (i 09.12)
 (41) ui - aai/àài: tuit - taait/tààit (i 03.15), wuiven - waaive/wààive (i 06.17),
 spuiten - spaaite/spààite (i 09.10), buitelde - baaitelde/bààitelde (i 09.14)
 (42) e - a: sterren - starre (i 06.02)
 (43) e - i: schelpen - skillæpe (i 09.01)
 (44) e - u: scherf - skurræf (i 03.18), herfst - hurræfst (i 09.04), kermis - kurræmæs
 (i 09.14), erwten - urræte (i 09.18)
 (45) i - e: gisteren - gestere (i 03.20), hitte - hette (i 09.13)
 (46) u - e: put - pet (i 03.05), rug - regge (i 03.08), brug - bregge (i 06.20)

Klankcorrespondentie nummer (44) is achteraf vervallen. Nadat de interviews waren afgenomen, bleek dat de in het interview opgenomen vormen met de klankcorrespondentie st.ndl. *e* - kw. *u* eigenlijk tot de correspondentie st.ndl. *e* - kw. *ù* (nummer (16)) gerekend hadden moeten worden. De vormen *skurræf*, *hurræfst*, *kurræmæs*, *urræte* hadden respectievelijk *skùrræf*, *hùrræfst*, *kùrræmæs*, *ùrræte* moeten zijn. Voor de berekening van de resultaten hadden we ze alsnog kunnen toevoegen aan de correspondentie waar ze bij horen. Om het maximum van vijf items per klankcorrespondentie niet te overschrijden heb ik dat echter niet gedaan. Het gevolg van deze vergissing is wel dat we de klankcorrespondentie st.ndl. *e* - kw. *u* in het interview moeten missen. In de vergelijkende grammatica is de fout verbeterd (zie par. 4.2.1: (59)). Ook de frequentiewaarden van de betreffende correspondenties in de schema's 9 en 12 zijn aangepast.

Met weglating van klankcorrespondentie nummer (44) kwam het totale aantal te toetsen lexicaal-fonologische klankcorrespondenties uiteindelijk uit op 45. Het aantal zinnen waarin ze verwerkt waren, bleef onveranderd 60. De 45 klankcorrespondenties waren in totaal 117 maal vertegenwoordigd. Het gemiddelde aantal items per klankcorrespondentie was 2.6.

5.4.2.2. Resultaten

Bij de lexicale fonologie heeft de informant voor klanken gekozen die hetzij aan de Katwijkse hetzij aan de Standaardnederlandse norm beantwoorden. Daarnaast kwamen er nogal wat pseudodialectismes voor, voor een deel ook als hollandismes te interpreteren (vgl. par. 5.3.1.2). Een pseudodialectisme waarbij we helemaal binnen de fonologie blijven, hebben we wanneer in plaats van kw. *vorte* voor st.ndl. *verte* een vorm *vrte* gemaakt wordt: met een Standaardnederlandse *e* corresponderen zowel een *o* als een *u*, maar in dit geval is in plaats van de *o* een *u* gekozen. We komen in een andere taalcategorie terecht, namelijk vanuit de fonologie in de fonetiek, wanneer in plaats van kw. *heur* voor st.ndl. *haar* een vorm *haer* gemaakt wordt: het verschil tussen de *eu* en de *aa* is fonologisch, dat tussen de *aa*

en de *ae* is fonetisch. Fonologisch gezien valt deze *ae* immers binnen de speelruimte van de Standaardnederlandse *aa*. Een ander geval hebben we wanneer voor st.ndl. *vies* in plaats van kw. *vijs* een vorm *vààis* gemaakt wordt: het verschil tussen de *ie* en de *ei* <ij> is fonologisch, dat tussen de *ei* <ij> en de *àài* fonetisch. De *àài* valt hier fonologisch gezien binnen de speelruimte van de Katwijkse *ei*. Bij *haer* voor *haar* hebben we dus een pseudodialectisme waarbij een fonetisch verschil met de Standaardnederlandse *aa* in het geding is, bij *vààis* voor *vijs* een pseudodialectisme waarbij een fonetisch verschil met de oude, Katwijkse *ei* bestaat. We kunnen deze gevallen op twee manieren waarderen. Helemaal zuiver zou zijn om, wanneer we naar de lexicaal-fonologische verschillen kijken, de fonetische verschillen te verwaarlozen. We zijn hier, binnen de taalcategorie van de lexicale fonologie, immers alleen in de eerste soort verschillen geïnteresseerd. De fonetische verschillen die hier in het geding zijn, zijn echter zo groot – het gaat hier immers om wat we eerder genoemd hebben, primair fonetische verschillen (zie par. 4.1.6) – dat we ze toch niet helemaal mogen verwaarlozen. Daar komt bij dat we ervan uit kunnen gaan dat de informant de bedoeling had dialect te spreken, ook al lukt het hem in beide gevallen, afgemeten aan de oude dialectnorm, maar voor de helft. In het geval van *haer* lukt het hem niet in fonologisch maar wel in fonetisch opzicht: hij houdt vast aan het Standaardnederlandse foneem maar spreekt dat foneem wel op de Katwijkse manier uit. In het geval van *vààis* lukt het hem niet in fonetisch maar wel in fonologisch opzicht: hij kiest wel het Katwijkse foneem maar spreekt dat niet op de juiste Katwijkse manier uit. In beide gevallen zit er een (half geslaagde) poging achter om dialect te spreken. Om deze reden heb ik aan de hier besproken pseudodialectismes nog iets toegekend, namelijk een halve punt.¹⁰⁶ Wel geldt hier, zoals hierboven al aangegeven, de beperking tot oorspronkelijk primair fonetische gevallen. De secundair fonetische (vaak moeilijk hoorbare) verschillen verwaarlozen we. Een voorbeeld is het verschil tussen een Katwijkse gerekte *oo* en een Standaardnederlandse *oo* in kw. *stoke* voor st.ndl. *stoken* (zie nogmaals par. 4.1.6). Een ander voorbeeld is het verschil tussen een Katwijkse gesloten *o* en een Katwijkse open *ò*, voor een Standaardnederlandse *u*. Hier hebben we een secundair fonetisch verschil tussen twee Katwijkse klanken. Het maakt dus niet uit of kw. *plokke* (st.ndl. *plukken*) (i 06.04), met een oorspronkelijk gesloten *o*, eventueel open of kw. *dròppel* (st.ndl. *druppel*) (i 06.11), met een oorspronkelijk open *ò*, eventueel gesloten wordt uitgesproken (zie par. 4.2.1: (72), (73)).

Behalve pseudodialectismes komen bij de lexicale fonologie ook compromisvormen voor, tussenvormen die optreden tussen bijvoorbeeld st.ndl. *sch* en kw. *sk* (klankcorrespondentie (2))¹⁰⁷ of st.ndl. *e* en kw. *i* (klankcorrespondentie (1)). Deze tussenvormen vormen een continuüm tussen de Standaardnederlandse en de Katwijkse klank in.¹⁰⁸

Voor de bespreking van de resultaten van de lexicale fonologie ga ik uit van de ordening in schema 12 in paragraaf 5.4.2.1. De lexicaal-fonologische klankcorrespondenties staan daarin geordend naar hun frequentie. De ordening vormt

de basis voor de toetsing van hypothese 3, die op de invloed van de frequentie betrekking heeft. In totaal ging het in schema 12 om 46 klankcorrespondenties, die door een foutief in het interview opgenomen klankcorrespondentie achteraf moesten worden teruggebracht tot 45 (zie weer par. 5.4.2.1). In tabel 7 geef ik de overgebleven 45 klankcorrespondenties met de uitkomsten van het interview.¹⁰⁹

Tabel 7. Lexicale fonologie – klankcorrespondenties, geordend naar frequentie

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(1) e - i	25.5 (72)	6 (36)	8 (36)	7 (36)	5 (72)		
94.09 H	35.42%	16.67%	22.22%	19.44%	6.94%	0.20	20.14%
(2) sch - sk	102 (120)	48 (60)	29.5 (60)	47.5 (60)	88 (120)		
92 R	85%	80%	49.17%	79.17%	73.33%	0.86	73.33%
(3) uu - ou	87 (95)	37 (47)	33 (48)	38 (47)	53 (96)		
46.32 H	91.58%	78.72%	68.75%	80.85%	55.21%	0.60	75.02%
(4) oe - o	66 (72)	31 (36)	31 (36)	31 (35)	59.5 (70)		
32.68 H	91.67%	86.11%	86.11%	88.57%	85%	0.93	87.49%
(5) ee - ie	112 (120)	55 (60)	49.5 (60)	52 (60)	89.5 (120)		
20.44 R	93.33%	91.67%	82.5%	86.67%	74.58%	0.80	85.75%
(6) u - e	16 (24)	5 (12)	4 (12)	5 (12)	9 (24)		
5.79 H	66.67%	41.67%	33.33%	41.67%	37.5%	0.56	44.17%
(7) aa - a	23 (24)	11.5 (12)	11 (12)	10.5 (12)	18 (24)		
5.55 H	95.83%	95.83%	91.67%	87.5%	75%	0.78	89.17%
(8) ei <ei> - àà	108.5 (112)	49.5 (54)	53.5 (58)	52 (58)	95 (116)		
3.75 R	96.88%	91.67%	92.24%	89.66%	81.90%	0.85	90.47%
(9) oe - ou	94 (120)	43 (60)	47 (60)	53 (60)	82 (120)		
2.89 R	78.33%	71.67%	78.33%	88.33%	68.33%	0.87	77.00%
(10) ee - eu	81.5 (96)	42 (48)	35 (48)	30 (48)	54.5 (96)		
2.52 R	84.90%	87.5%	72.92%	62.5%	56.77%	0.67	72.92%
(11) i - u	61.5 (71)	29.5 (35)	25.5 (35)	21 (36)	35 (69)		
2.03 R	86.62%	84.29%	72.86%	58.33%	50.72%	0.59	70.56%
(12) oo - o	21 (24)	12 (12)	10 (12)	8 (12)	12 (24)		
1.49 H	87.5%	100%	83.33%	66.67%	50%	0.57	77.5%
(13) oo - eu	99 (120)	44.5 (60)	46.5 (60)	35 (60)	57.5 (120)		
1.40 R	82.5%	74.17%	77.5%	58.33%	47.92%	0.58	68.08%
(14) ee - e	23 (24)	11 (12)	11 (12)	9 (12)	15 (24)		
1.07 H	95.83%	91.67%	91.67%	75%	62.5%	0.65	83.33%
(15) a - o	30 (48)	10 (24)	6 (24)	4 (24)	4.5 (48)		
0.72 H	62.5%	41.67%	25%	16.67%	9.38%	0.15	31.04%
(16) e - ù	94.5 (120)	45 (60)	44 (60)	40 (60)	77 (120)		
0.45 R	78.75%	75%	73.33%	66.67%	64.17%	0.81	71.58%
(17) u - ò	5 (72)	4 (36)	1 (36)	0 (36)	0 (72)		
0.30 R	6.94%	11.11%	2.78%	0%	0%	0	4.17%
(18) o - ù	92.5 (96)	44 (48)	45 (48)	42 (48)	70 (96)		
0.27 R	96.35%	91.67%	93.75%	87.5%	72.92%	0.76	88.44%
(19) eu - ee	9 (72)	1 (36)	5 (36)	3 (36)	5 (72)		
0.18 R	12.5%	2.78%	13.89%	8.33%	6.94%	0.56	8.89%

(20) uu - ie	35 (72)	11 (36)	6 (36)	11 (36)	5 (72)		
0.13 R	48.61%	30.56%	16.67%	30.56%	6.94%	0.14	26.67%
(21) uu - ui	42 (48)	20 (24)	14 (24)	19 (24)	29 (48)		
0.13 R	87.5%	83.33%	58.33%	79.17%	60.42%	0.69	73.75%
(22) e - àà	78 (96)	39 (48)	39.5 (48)	36.5 (48)	65 (96)		
0.12 R	81.25%	81.25%	82.29%	76.04%	67.71%	0.83	77.71%
(23) u - i	13 (48)	3 (24)	1 (24)	3 (24)	3 (48)		
0.10 R	27.08%	12.5%	4.17%	12.5%	6.25%	0.23	12.5%
(24) ei <ei>/<ij> - e	45.5 (48)	21 (24)	13.5 (24)	14 (24)	30.5 (48)		
0.06 H	94.79%	87.5%	56.25%	58.33%	63.54%	0.67	72.08%
(25) ou <au> - àèu	21 (120)	6 (60)	14.5 (60)	12.5 (60)	3.5 (120)		
0.06 R	17.5%	10%	24.17%	20.83%	2.92%	0.17	15.08%
(26) aa - e	21.5 (24)	11 (12)	8.5 (12)	10 (12)	17 (24)		
0.03 H	89.58%	91.67%	70.83%	83.33%	70.83%	0.79	81.25%
(27) oo - a	16 (22)	7 (12)	2 (11)	5 (12)	3.5 (24)		
0.02 H	72.73%	58.33%	18.18%	41.67%	14.58%	0.20	41.10%
(28) oo - u	30 (48)	14 (24)	12 (24)	12 (24)	18 (48)		
0.01 R	62.5%	58.33%	50%	50%	37.5%	0.6	51.67%
(29) oe - oo	11 (24)	4.5 (12)	4 (12)	4.5 (12)	6.5 (24)		
0.01 R	45.83%	37.5%	33.33%	37.5%	27.08%	0.59	36.25%
(30) oe - eu	3 (24)	0 (12)	1 (12)	0 (12)	0 (24)		
0.01 R	12.5%	0%	8.33%	0%	0%	0	4.17%
(31) e - o	57 (96)	23.5 (48)	22 (48)	25.5 (48)	43 (96)		
0.01 R	59.38%	48.96%	45.83%	53.13%	44.79%	0.75	50.42%
(32) a - o	15 (72)	11 (36)	3.5 (36)	5.5 (36)	7.5 (72)		
0.01 R	20.83%	30.56%	9.72%	15.28%	10.42%	0.50	17.36%
(33) i - e	20 (24)	11 (12)	6.5 (12)	3 (12)	11 (24)		
0.01 H	83.33%	91.67%	54.17%	25%	45.83%	0.55	60%
(34) u - o	5 (72)	3 (36)	0 (36)	2 (36)	2 (72)		
0.01 R	6.94%	8.33%	0%	5.56%	2.78%	0.40	4.72%
(35) aa - eu	19.5 (23)	10 (11)	8.5 (12)	7.5 (12)	13.5 (22)		
0.00 R	84.78%	90.91%	70.83%	62.5%	61.36%	0.72	74.08%
(36) o - u	22 (24)	12 (12)	12 (12)	11.5 (12)	20.5 (24)		
0.00 R	91.67%	100%	100%	95.83%	85.42%	0.93	94.58%
(37) o - e	16.5 (24)	8 (12)	4 (12)	7.5 (12)	16.5 (24)		
0.00 R	68.75%	66.67%	33.33%	62.5%	68.75%	1	60%
(38) aa - ee	32.5 (48)	14.5 (24)	13.5 (24)	12 (24)	20.5 (48)		
0 R	67.71%	60.42%	56.25%	50%	42.71%	0.63	55.42%
(39) ee - àài	24 (48)	12.5 (24)	0.5 (24)	2.5 (24)	0.5 (48)		
0 R	50%	52.08%	2.08%	10.42%	1.04%	0.02	23.12%
(40) ie - ei <ij>	12.5 (22)	9.5 (11)	7.5 (12)	8 (12)	15 (24)		
0 R	56.82%	86.36%	62.5%	66.67%	62.5%	1.10	66.97%
(41) ui - aai/àài	61 (96)	23.5 (48)	22 (48)	12 (48)	21.5 (96)		
0 R	63.54%	48.96%	45.83%	25%	22.40%	0.35	41.15%
(42) e - a	4 (24)	0 (12)	0 (12)	2 (12)	2 (24)		
0 R	16.67%	0%	0%	16.67%	8.33%	0.50	8.33%
(43) e - i	17 (24)	6 (12)	1 (12)	6 (12)	9 (24)		
0 R	70.83%	50%	8.33%	50%	37.5%	0.53	43.33%
(44) i - e	0 (48)	2 (24)	0 (24)	1 (24)	2 (48)		
0 R	0%	8.33%	0%	4.17%	4.17%	-	3.33%

(45) u - e	14 (72)	6 (36)	4 (36)	6 (36)	13 (72)		
0 R	19.44%	16.67%	11.11%	16.67%	18.06%	0.93	16.39%
<hr/>							
totaal	1787 (2793)	818 (1394)	716.5(1400)	727.5(1400)	1208 (2797)		
	63.98%	58.68%	51.18%	51.96%	43.19%	0.68	53.80%

Toelichting: Zie hiervoor allereerst tabel 1 (p. 150) (lees echter voor 'ieder item' 'iedere klank-correspondentie'). Op regel 2 zijn nog onder de aanduiding van de klankcorrespondentie gegeven de frequentie en het bereik van de regionale steun: H, wanneer het om een algemeen Hollandse correspondentie gaat, en R, wanneer het om een correspondentie gaat die als relict kan worden bestempeld.

Kijken we bij de lexicale fonologie naar de totaalscores voor de leeftijdsgroepen, dan zien we in de afname van oud naar jong een niet geheel geleidelijk verloop. De groep 30+ lijkt het beeld van de geleidelijke afname te verstoren: ze komt hoger uit dan de groep 40+, maar het verschil is niet significant ($\chi^2 = 0.17$).

We gaan nu kijken naar achtereenvolgens hypothese 3 (frequentie) en hypothese 2 (steun regionale omgeving).

Voor de toetsing van de frequentiehypothese is het nodig op de ordening van tabel 7 een tweetal ingrepen toe te passen. In de eerste plaats worden klankcorrespondenties die gelijk zijn, maar vanwege hun verschil in steun van de regionale omgeving in de tabel apart staan, samengenomen. Het gaat hier om de correspondenties (1) en (43) (st.ndl. *e* - kw. *i*), (6) en (45) (st.ndl. *u* - kw. *e*), (15) en (32) (st.ndl. *a* - kw. *o*), en (33) en (44) (st.ndl. *i* - kw. *e*). Ook kunnen we, omdat we de secundair fonetische verschillen verwaarlozen, de correspondenties (17) st.ndl. *u* - kw. *ò* en (34) st.ndl. *u* - kw. *o*, en (18) st.ndl. *o* - kw. *ù* en (36) st.ndl. *o* - kw. *u* samen-nemen.¹¹⁰ Om de klankcorrespondenties te kunnen samenvoegen moeten nieuwe frequentieberekeningen worden uitgevoerd. We gaan daarvoor terug naar schema 9. De nieuwe frequentie wordt berekend door van de betreffende klankcorrespondenties eerst de getallen voor de tekenfrequentie bij elkaar te tellen, dan opnieuw hun gezamenlijke distributionele sterkte te berekenen en vervolgens de tekenfrequentie met de distributionele sterkte te vermenigvuldigen.¹¹¹ Door deze eerste ingreep worden de 45 klankcorrespondenties teruggebracht tot 39 correspondenties. We duiden deze correspondenties als tussencorrespondenties aan, als correspondenties dus van het tussenniveau.

Bij de tweede ingreep worden klankcorrespondenties met een gelijke frequentie samengevoegd. Het betreft hier de klankcorrespondenties (20) en (21), met een frequentie van 0.13, (24) en (25), met een frequentie van 0.06, (28) tot en met (31) en (33)/(44), met een frequentie van 0.01, (35) en (37), met een frequentie van 0.00, en (38) tot en met (42), met een frequentie van 0.¹¹² Met deze tweede ingreep zijn de 45 klankcorrespondenties uit tabel 7, via de 39 tussencorrespondenties van de eerste ingreep, nu teruggebracht tot 28 correspondenties. We duiden deze correspondenties voortaan aan als eindcorrespondenties, als correspondenties die uit

de twee ingrepen resulteren, correspondenties dus van het eindniveau. In tabel 8 zien we van deze eindcorrespondenties de rangorde volgens de frequenties, waarmee de resultaten uit het interview kunnen worden vergeleken. Ook bij de herberekening van de resultaten voor de eindcorrespondenties is uitgegaan van de werkelijke getallen.

De ordening van de 28 eindcorrespondenties die we overhouden, beschouwen we als de uiteindelijke rangorde voor de toetsing van hypothese 3. We gaan dus na of de rangorde van de frequenties zich weerspiegelt in de rangorde van de resultaten.

Tabel 8. Lexicale fonologie – eindcorrespondenties, geordend naar frequentie

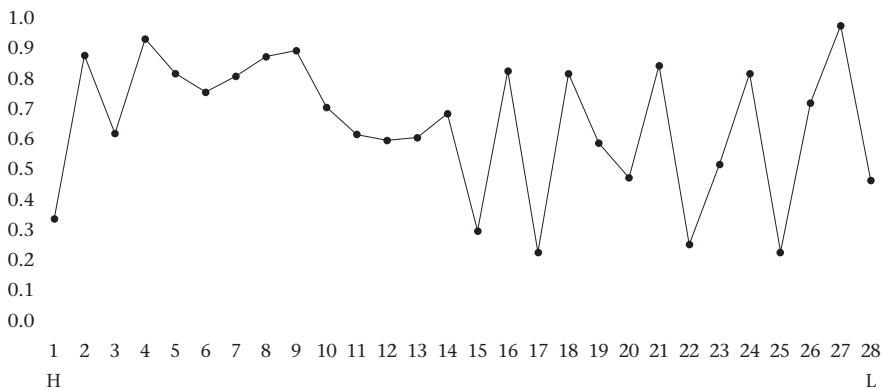
	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(1) [1, 43]	42.5 (96)	12 (48)	9 (48)	13 (48)	14 (96)		
94.09 H/R	44.27%	25%	18.75%	27.08%	14.58%	0.33 (24)	25.94% (23)
(2) [2]	102 (120)	48 (60)	29.5 (60)	47.5 (60)	88 (120)		
92 R	85%	80%	49.17%	79.17%	73.33%	0.86 (3)	73.33% (12)
(3) [3]	87 (95)	37 (47)	33 (48)	38 (47)	53 (96)		
46.32 H	91.58%	78.72%	68.75%	80.85%	55.21%	0.60 (16)	75.02% (11)
(4) [4]	66 (72)	31 (36)	31 (36)	31 (35)	59.5 (70)		
32.68 H	91.67%	86.11%	86.11%	88.57%	85%	0.93 (1)	87.49% (4)
(5) [5]	112 (120)	55 (60)	49.5 (60)	52 (60)	89.5 (120)		
20.44 R	93.33%	91.67%	82.5%	86.67%	74.58%	0.80 (8)	85.75% (5)
(6) [6, 45]	30 (96)	11 (48)	8 (48)	11 (48)	22 (96)		
5.79 H/R	31.25%	22.92%	16.67%	22.92%	22.92%	0.73 (12)	23.34% (24)
(7) [7]	23 (24)	11.5 (12)	11 (12)	10.5 (12)	18 (24)		
5.55 H	95.83%	95.83%	91.67%	87.5%	75%	0.78 (11)	89.17% (3)
(8) [8]	108.5 (112)	49.5 (54)	53.5 (58)	52 (58)	95 (116)		
3.75 R	96.88%	91.67%	92.24%	89.66%	81.90%	0.85 (4.5)	90.47% (1)
(9) [9]	94 (120)	43 (60)	47 (60)	53 (60)	82 (120)		
2.89 R	78.33%	71.67%	78.33%	88.33%	68.33%	0.87 (2)	77.00% (10)
(10) [10]	81.5 (96)	42 (48)	35 (48)	30 (48)	54.5 (96)		
2.52 R	84.90%	87.5%	72.92%	62.5%	56.77%	0.67 (13.5)	72.92% (13)
(11) [11]	61.5 (71)	29.5 (35)	25.5 (35)	21 (36)	35 (69)		
2.03 R	86.62%	84.29%	72.86%	58.33%	50.72%	0.59 (17)	70.56% (15)
(12) [12]	21 (24)	12 (12)	10 (12)	8 (12)	12 (24)		
1.49 H	87.5%	100%	83.33%	66.67%	50%	0.57 (19)	77.5% (9)
(13) [13]	99 (120)	44.5 (60)	46.5 (60)	35 (60)	57.5 (120)		
1.40 R	82.5%	74.17%	77.5%	58.33%	47.92%	0.58 (18)	68.08% (16)
(14) [14]	23 (24)	11 (12)	11 (12)	9 (12)	15 (24)		
1.07 H	95.83%	91.67%	91.67%	75%	62.5%	0.65 (15)	83.33% (6)
(15) [15, 32]	45 (120)	21 (60)	9.5 (60)	9.5 (60)	12 (120)		
0.85 H/R	37.5%	35%	15.83%	15.83%	10%	0.27 (25)	22.83% (25)
(16) [16]	94.5 (120)	45 (60)	44 (60)	40 (60)	77 (120)		
0.45 R	78.75%	75%	73.33%	66.67%	64.17%	0.81 (7)	71.58% (14)
(17) [17, 34]	10 (144)	7 (72)	1 (72)	2 (72)	2 (144)		
0.39 R	6.94%	9.72%	1.39%	2.78%	1.39%	0.20 (27.5)	4.44% (28)
(18) [18, 36]	114.5 (120)	56 (60)	57 (60)	53.5 (60)	90.5 (120)		
0.31 R	95.42%	93.33%	95%	89.17%	75.42%	0.79 (9.5)	89.67% (2)
(19) [19]	9 (72)	1 (36)	5 (36)	3 (36)	5 (72)		
0.18 R	12.5%	2.78%	13.89%	8.33%	6.94%	0.56 (20)	8.89% (27)

(20) [20, 21]	77 (120)	31 (60)	20 (60)	30 (60)	34 (120)			
0.13 R	64.17%	51.67%	33.33%	50%	28.33%	0.44 (22.5)	45.5% (18)	
(21) [22]	78 (96)	39 (48)	39.5 (48)	36.5 (48)	65 (96)			
0.12 R	81.25%	81.25%	82.29%	76.04%	67.71%	0.83 (6)	77.71% (8)	
(22) [23]	13 (48)	3 (24)	1 (24)	3 (24)	3 (48)			
0.10 R	27.08%	12.5%	4.17%	12.5%	6.25%	0.23 (26)	12.5% (26)	
(23) [24, 25]	66.5 (168)	27 (84)	28 (84)	16.5 (84)	34 (168)			
0.06 H/R	39.58%	32.14%	33.33%	19.64%	20.24%	0.51 (21)	28.99% (22)	
(24) [26]	21.5 (24)	11 (12)	8.5 (12)	10 (12)	17 (24)			
0.03 H	89.58%	91.67%	70.83%	83.33%	70.83%	0.79 (9.5)	81.25% (7)	
(25) [27]	16 (22)	7 (12)	2 (11)	5 (12)	3.5 (24)			
0.02 H	72.73%	58.33%	18.18%	41.67%	14.58%	0.20 (17.5)	41.10% (19)	
(26) [28-31, 33, 44]	121 (264)	55 (132)	45.5 (132)	46 (132)	80.5 (264)			
0.01 H/R	45.83%	41.67%	34.47%	34.85%	30.49%	0.67 (13.5)	37.46% (21)	
(27) [35, 37]	36 (47)	18 (23)	12.5 (24)	15 (24)	30 (46)			
0.00 R	76.60%	78.26%	52.08%	62.5%	65.22%	0.85 (4.5)	66.93% (17)	
(28) [38 - 42]	134 (238)	60 (119)	43.5 (120)	36.5 (120)	59.5 (240)			
0 R	56.30%	50.42%	36.25%	30.42%	24.79%	0.44 (22.5)	39.64% (20)	

Toelichting: Zie hiervoor allereerst tabel 1 (p. 150) (lees echter voor 'ieder item' 'iedere eindcorrespondentie'). Op regel 2 zijn onder de aanduiding van de eindcorrespondentie gegeven de frequentie en het bereik van de regionale steun: H, wanneer het om een algemeen Hollandse correspondentie gaat, R, wanneer het om een correspondentie gaat die als relicta kan worden bestempeld, en H/R, wanneer beider bereik in de correspondentie is vertegenwoordigd. Op regel 1 zijn telkens achter de aanduidingen van de eindcorrespondenties tussen vierkante haken de nummers van de klankcorrespondenties van tabel 7 genoemd. Verder is bij zowel J:O als G tussen ronde haken voor de hiervoor geldende getallen een rangorde aangegeven.

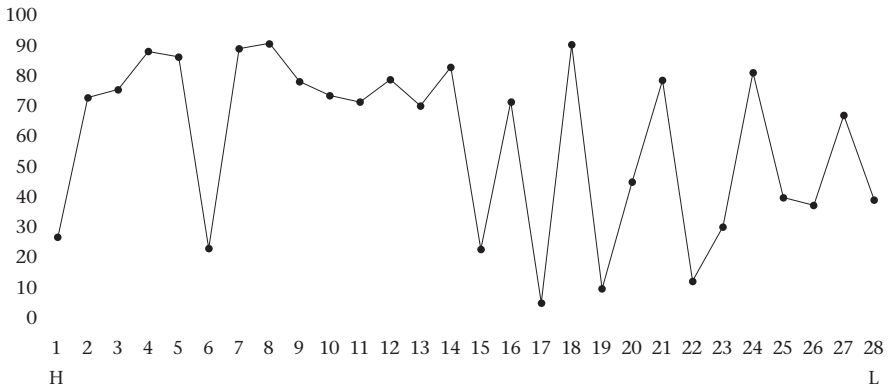
We kijken eerst naar de getallen voor J:O en G. Om een goed beeld van deze getallen te krijgen heb ik ze uitgezet in de volgende twee grafieken.

Grafiek 1. Lexicale fonologie J:O – eindcorrespondenties

Toelichting: Op de horizontale as is de frequentierangorde en op de verticale as zijn de scores afgezet. H = hoge frequentie, L = lage frequentie.

Grafiek 2. Lexicale fonologie G – eindcorrespondenties

Zie voor de toelichting grafiek 1.

Voor zowel J:O als G zien we in de linkerhelft van de grafieken, in het gebied van de hoge frequenties, inderdaad nogal hoge uitkomsten. Vanaf eindcorrespondentie (4) lijkt zich in beide grafieken een afname in te zetten, maar dat lukt iets beter vanaf correspondentie (9) voor J:O en vanaf correspondentie (8) voor G. Bij correspondentie (15) is het in beide grafieken met de vermoede regelmaat afgelopen en stort de zaak in. Met het afnameverloop lijkt het vanaf dan niet meer goed te komen. De rechterhelft van de beide grafieken vertoont een hevig pieken-en-dalen-patroon. Opvallend is natuurlijk wel dat de dalen vooral in die helft te vinden zijn waar ook een afname werd verwacht. De dalen gedragen zich daar dus zoals ze zich zouden moeten gedragen.

De grafieken lijken er op het eerste gezicht niet op te wijzen dat frequentie een factor is. Maar misschien wordt het beeld wat dat betreft duidelijker als we de rangordes van J:O en G (in tabel 8) in ogenschouw nemen. We vergelijken daarvoor de genoemde rangordes met de rangorde van de frequenties. Met het oog op de exactheid doe ik dat met behulp van een correlatietoets, de Spearman-ranktoets. Bij toepassing van deze toets bleek dat de correlatie tussen de frequentierangorde en de rangorde voor J:O net significant is ($r_s = 0.321$) en die tussen de frequentierangorde en de rangorde voor G iets duidelijker significant ($r_s = 0.345$).

We zien dat er, zij het nog niet al te sterke, aanwijzingen zijn dat frequentie een factor is. We gaan nu na wat het effect is als we de onverwachte pieken en dalen elimineren. Zijn die wellicht uit onverwachte factoren te verklaren? We zullen hierbij behalve op de correspondenties ook op de items letten. Zie voor een overzicht van de scores per item bijlage 7.

In de linkerhelft van de grafieken 1 en 2 is het patroon duidelijk regelmatig dan in de rechterhelft. Uitzonderingen, dalen, in het gebied van de hoge frequenties zijn in ieder geval correspondentie (1), voor zowel J:O als G, (3), alleen voor J:O, en (6), alleen voor G.

De lage score bij eindcorrespondentie (1), zowel bij J:O als bij G, is vooral te wij-

ten aan de daarin opgenomen klankcorrespondentie (1). Bij analyse blijkt dat de lage score daarvan door *in* en, voorzover het J:O betreft, ook door *mit* bepaald wordt. Opvallend is dat dit functiewoorden zijn, namelijk een nevenschikkend voegwoord en een voorzetsel, waarbij we juist een hoge uitkomst hadden verwacht. Functiewoorden maken immers deel uit van de stabiele syntaxis. Een verklaring kan zijn dat de informanten deze kleine, onbeduidende woorden niet of minder opvallen en zij ze daardoor onvertaald laten. Tegen de verklaring dat de lage scores verband houden met het feit dat we bij *in* en *mit* met functiewoorden te maken hebben, pleit echter de hoge score van het voorzetsel *an* (klankcorrespondentie (7), i 03.06) en de iets minder hoge score van het aanwijzend vornaamwoord *dut* (klankcorrespondentie (11), i 06.11). Waarschijnlijk speelt ook het accent in de zin een rol: *an*, en ook wel *dut*, heeft meer accent in de aangeboden zin dan *in* en *mit* (zie bijlage 2).

Bij eindcorrespondentie, en klankcorrespondentie, (3) blijkt het ook een klein woordje te zijn dat de uitkomsten, maar nu alleen voor J:O, omlaag haalt. Het betreft het woordje *nou*, dat echter geen functiewoord is maar een bijwoord van tijd. Ook zo'n klein bijwoord is blijkbaar niet opvallend genoeg om vertaald te worden.

Het lage gemiddelde G bij eindcorrespondentie (6) wordt veroorzaakt door klankcorrespondentie (45). Kijken we naar de drie items waaruit deze klankcorrespondentie bestaat, dan zijn er twee die het niet goed doen: *pet* en *bregge*. Alleen van de twee oudste leeftijdsgroepen waren er nog enkele informanten die deze woorden produceerden. Dat de klankvorm *pet* aan het verdwijnen is, kan komen doordat dit woord verouderd raakt. Het verdwijnt met de zaak waarvoor het stond.¹¹³ Dat de klankvorm *bregge* verdwijnt, komt doordat de standaardtalige tegenhanger *brug* een nogal algemeen en vaak gebruikt verkeerswoord is. Er zijn dan wel niet zoveel bruggen in Katwijk, maar buiten Katwijk komen ze in voldoende mate voor. Het derde item waaruit de klankcorrespondentie bestaat, *regge*, doet het een stuk beter dan de andere twee. Dat komt doordat het hier een zaak betreft die iedereen heeft. Het is een woord uit de onmiddellijke ervaringswereld.

Uitzonderingen, pieken, in het gebied van de lage frequenties, de rechterhelft van de grafieken, zijn, voor zowel J:O als G, de correspondenties (16), (18), (21), (24) en (27), en, alleen voor J:O, correspondentie (26).

Eindcorrespondentie (16) bestaat uit één klankcorrespondentie, st.ndl. *e* - kw. *ù*, die met het maximale aantal van vijf items vertegenwoordigd is. De correspondentie doet het te goed doordat vier van deze items hoog scoren, zowel voor J:O als G: *zùs*, *vùrrøwe*, *nùrrøges* en *zwùrrøver*. De hoge score bij de laatste drie items kan veroorzaakt zijn doordat de *ù* fonetisch geconditioneerd is: voor *r* + labiaal of velair ontstaat door ronding van de *e* een *ù*, die in diezelfde conditie blijkbaar ook gemakkelijk gehandhaafd blijft. Dat *zwùrrøver* het zo goed doet, kan ook komen doordat dat woord met een aantal sterke werkwoorden uit klasse 3 (en daarmee verwante woorden) een doorzichtig patroon vormt (zie par. 4.2.2.3.2). Tegenover de vier hoog scorende items staat maar één item dat laag scoort, heel laag zelfs: *prinsùs*. Er zijn alleen nog enkele ouderen die het woord geproduceerd hebben. Bij alle andere leeftijdsgroepen is de score nul. Dat dit woord zo laag scoort, kan

komen doordat de standaardtalige tegenhanger *prinses* veel gebruikt wordt in de media. De hoge persoon die met dit woord wordt aangeduid, kan men eigenlijk ook niet meer een *prinsius* noemen. Dat wordt als te plat ervaren.

Eindcorrespondentie (18) bestaat uit de klankcorrespondenties (18), st.ndl. *o* - kw. *ù*, en (36), st.ndl. *o* - kw. *u*. (Het verschil tussen deze twee was secundair fonetisch, wat de reden was waarom we ze hadden samengenomen.) Beide klankcorrespondenties doen het goed, maar de laatste doet het nog iets beter dan de eerste. Voor die hoge score van klankcorrespondentie (36) is het enige item waaruit de klankcorrespondentie bestaat, verantwoordelijk: *zundag*. Het woord doet het uitzonderlijk goed, bij alle leeftijdsgroepen, wat de hoge scores voor J:O en G tot gevolg heeft. De hoge score voor *zundag* kan verklaard worden uit de bijzondere waarde die in Katwijk nog altijd aan deze dag wordt toegekend. Het woord heeft daardoor iets begripsmatig gekregen. Klankcorrespondentie (18) bestaat uit vier items, waarvan er drie het goed doen, *dùrrəp*, *stùrrəm* en *zùrrəge*, en één item, *mùrrəge*, dat het naar verhouding iets minder goed doet. Voor alle items, ook voor *mùrrəge*, kunnen we hier wel weer aan fonetische conditionering denken als oorzaak van de hoge score: voor *r* + labiaal of velair ontstaat door palatalisatie van een *o* of ronding van een *e* gemakkelijk een *ù*, die, zoals we ook al gezien hebben bij eindcorrespondentie (16), in diezelfde conditie gemakkelijk bewaard blijft.¹¹⁴

Eindcorrespondentie (21) bestaat uit één klankcorrespondentie, (22), st.ndl. *e* - kw. *àà*, die uit vier items bestaat, waarvan er drie behoorlijk hoog scoren: *stààrəke*, *ààrəg* en *skààrəpe*. We kunnen voor deze hoge score weer aan fonetische conditionering denken: voor *r* + labiaal of velair is door rekking van een oorspronkelijke *a* een *àà* ontstaan, die in diezelfde conditie ook weer gemakkelijk gehandhaafd blijft. De hoogste scores vinden we bij *ààrəg*, zowel voor J:O als G. Vreemd genoeg, omdat er toch verwantschap is met *ààrəg*, doet het item dat overblijft, het werkwoord *ààrəgere*, het veel minder goed. De verhouding J:O bij *ààrəgere* is zelfs bijna de helft van die bij *ààrəg*.

De hoge scores van eindcorrespondentie (24) worden gedragen door slechts één item, het bijvoeglijk naamwoord *leste*, van klankcorrespondentie (26), st.ndl. *aa* - kw. *e*. De oorzaak dat dit item zo hoog scoort, zal niet zozeer het ruime gebruik zijn maar vooral de waarschijnlijk ruime regionale spreiding: in Holland is het een heel gewoon woord. Verder zal het worden gesteund door de verwante bijwoorden kw. *lest* en *onderlest* (beide st.ndl. *laatst*).

In eindcorrespondentie (27) zijn weer twee klankcorrespondenties samengebracht, (35), st.ndl. *aa* - kw. *eu*, en (37), st.ndl. *o* - kw. *e*, met elk één item. De hoge piek bij J:O wordt bij deze eindcorrespondentie vooral veroorzaakt door het item *verrək*, waarbij, omdat de jongeren hier even hoog scoren als de ouderen, geen verlies of winst te zien is. Die verhouding J:O zegt nog niets over het gemiddelde G bij dit item. Voor G scoort *verrək* nog wel redelijk hoog, maar minder hoog dan *heur*, het item van de andere klankcorrespondentie. Dat is dan ook vooral verantwoordelijk voor de piek in grafiek 2. Of we bij *verrək* aan fonetische conditionering moeten denken is de vraag, omdat in deze klankvorm de oude klinker bewaard is, terwijl voor *r* + labiaal of velair nu juist gemakkelijk ronding optreedt.

Dat *verrak* toch bewaard bleef, kan komen doordat het hier een woord betreft dat vooral in de huiselijke kring gebruikt wordt.¹¹⁵

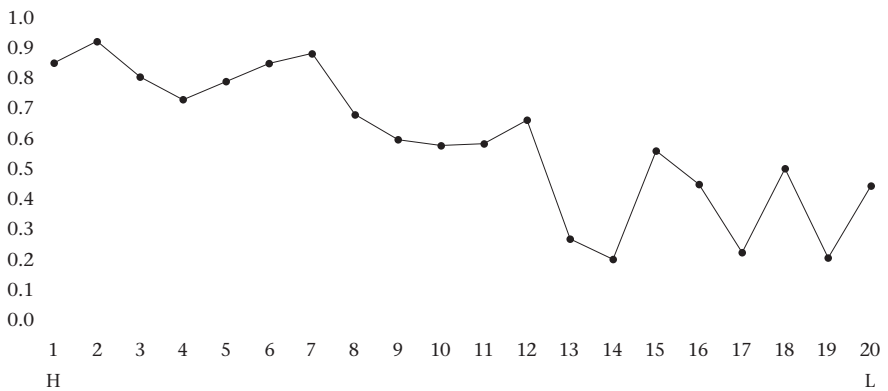
Al krijgt ze in de grafiek niet de kans om een piek te vormen (door de hogere score van de eindcorrespondentie die erop volgt), te hoog in het gebied van de lage frequenties scoort eigenlijk ook nog eindcorrespondentie (26), maar alleen voor J:O. Voor G is de score laag te noemen. Dat kan: een laag gemiddelde G staat een hoge verhouding J:O niet in de weg. In eindcorrespondentie (26) zijn zes klankcorrespondenties samengebracht, allemaal met een frequentie van 0.01. De hoge score voor J:O zal vooral veroorzaakt zijn door de met vier items ruim vertegenwoordigde klankcorrespondentie (31), st.ndl. *e* - kw. *o*. Drie van de vier items, *vors*, *dorde* en *vorte*, scoren hierbij hoog.¹¹⁶ Maar daar staat één item tegenover, *korse*, dat uitzonderlijk laag scoort en een verhouding 0 laat zien. Wordt deze lage score wellicht veroorzaakt door het geringe gebruik dat er van dat woord gemaakt wordt? Voor de hoog scorende items kunnen we weer aan fonetische conditionering denken: voor *r* + dentaal is door depatalisatie van de *e* een *o* ontstaan, die in diezelfde conditie ook gemakkelijk gehandhaafd blijft. Binnen klankcorrespondentie (28), st.ndl. *oo* - kw. *u*, zal het item *butter* nog van invloed geweest zijn, dat voor J:O (maar zeker ook voor G) hoog scoort, maar de scores van *skuttel*, het andere item binnen deze klankcorrespondentie, doen die invloed weer afnemen. De oorzaak voor de hoge score van *butter* moeten we zoeken in het feit dat het hier een woord betreft dat algemeen gebruikt wordt in de huiselijke kring.

We hebben nu gezien dat er in ieder geval voor de meeste onverwachte pieken en dalen een acceptabele verklaring gevonden kan worden. Storende elementen waren de te laag scorende eindcorrespondenties in de beide linkerhelften en de te hoog scorende eindcorrespondenties in de beide rechterhelften van de grafieken. Opvallend bij de uitzonderingen in de rechterhelften is de fonetische conditionering die bij de items in kwestie een rol lijkt te spelen: bij in ieder geval vier van de zes eindcorrespondenties, (16), (18), (21) en (26), zou het inderdaad zo kunnen zijn dat de Katwijkse klank beter behouden blijft wanneer deze voorkomt voor *r* + labiaal of velair of voor *r* + dentaal. Bij de binnen eindcorrespondentie (27) vallende klankcorrespondentie (37), met het item *verrak*, waren we er niet zeker van of fonetische conditionering een rol kon hebben gespeeld, maar kan het behoud van de klank ook op een andere manier bevorderd zijn. De enige eindcorrespondentie in het rechtergedeelte waarbij de piek niet aan een fonetische conditionering kan worden toegeschreven, is (24), met het item *leste*, maar ook voor de hoge score van dit item was er een verklaring. Met vier van de zes pieken 'veroorzaakt' door fonetische conditionering tekent zich een bepaalde regelmaat af. We moeten echter nog wel controleren of fonetische conditionering, namelijk invloed van *r* + consonant, misschien ook een rol speelt bij de dalen in de rechterhelft en bij de dalen en pieken in de linkerhelft. Dat blijkt op één uitzondering na niet het geval te zijn. De uitzondering betreft eindcorrespondentie (15), het eerste dal in de rechterhelft. Hierin zijn de klankcorrespondenties (15) en (32) opgenomen. Bij de laatste klankcorrespondentie komen de items *dwors* en (*g*)*eborste* voor, waarin we volgens het algemene patroon behoud van *o* voor *r* + dentaal zouden verwachten. De

scores daarvan zijn echter (betrekkelijk) laag. Hoewel het niet alleen deze items zijn die de lage totaalscore van eindcorrespondentie (15) bepalen, gedragen ze zich toch anders dan de vergelijkbare vormen (met *o* voor *r* + dentaal) *vors*, *dorde* en *vorte* van klankcorrespondentie (31). Dat kan komen doordat de stap naar een *a* fonologisch minder groot is dan de stap naar een *e*. Het betreft hier echter maar twee, enigszins dubieuze gevallen, tegenover dertien gevallen waarin we de fonetische conditionering heel duidelijk hebben zien werken ten gunste van het behoud van de klank.

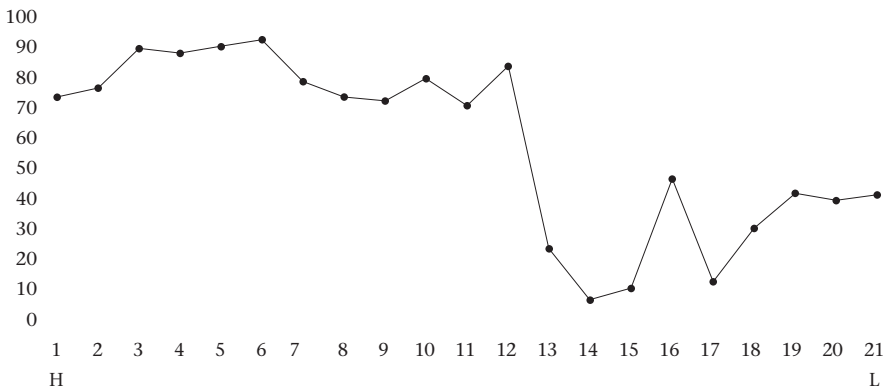
De volgende stap kan zijn dat we de pieken die we aan fonetische conditionering kunnen toeschrijven, en ook de andere pieken en dalen waarvoor we een verklaring hebben gevonden, uit de grafieken 1 en 2 verwijderen. We krijgen dan de grafieken 3 en 4.

Grafiek 3. Lexicale fonologie J:O – eindcorrespondenties exclusief pieken en dalen

Zie voor de toelichting grafiek 1.

Grafiek 4. Lexicale fonologie G – eindcorrespondenties exclusief pieken en dalen

Zie voor de toelichting grafiek 1.

We zien in deze grafieken een bevredigender afnameverloop, dat meer in overeenstemming is met de afname van de frequentie. We kunnen nu opnieuw de Spearman-ranktoets toepassen. Ik maak daarvoor gebruik van tabel 9. Daarin zien we naast elkaar voor J:O en G afzonderlijk de frequentierangordes van de overgebleven eindcorrespondenties met de opnieuw bepaalde rangordes voor J:O en G. (Omdat niet altijd dezelfde pieken en dalen zijn weggelaten, hebben we voor J:O en G met verschillende frequentierangordes te maken.)

Tabel 9. Lexicale fonologie – eindcorrespondenties exclusief pieken en dalen; uitkomsten voor J:O en G, geordend naar de respectievelijke frequentierangordes

J:O		G	
(1) [2]	0.86 (3)	(1) [2]	73.33% (9)
(2) [4]	0.93 (1)	(2) [3]	75.02% (8)
(3) [5]	0.80 (5)	(3) [4]	87.49% (3)
(4) [6]	0.73 (7)	(4) [5]	85.75% (4)
(5) [7]	0.78 (6)	(5) [7]	89.17% (2)
(6) [8]	0.85 (4)	(6) [8]	90.47% (1)
(7) [9]	0.87 (2)	(7) [9]	77.00% (7)
(8) [10]	0.67 (8)	(8) [10]	72.92% (10)
(9) [11]	0.59 (10)	(9) [11]	70.56% (11)
(10) [12]	0.57 (12)	(10) [12]	77.5% (6)
(11) [13]	0.58 (11)	(11) [13]	68.08% (12)
(12) [14]	0.65 (9)	(12) [14]	83.33% (5)
(13) [15]	0.27 (17)	(13) [15]	22.83% (18)
(14) [17]	0.20 (19.5)	(14) [17]	4.44% (21)
(15) [19]	0.56 (13)	(15) [19]	8.89% (20)
(16) [20]	0.44 (15.5)	(16) [20]	45.5% (13)
(17) [22]	0.23 (18)	(17) [22]	12.5% (19)
(18) [23]	0.51 (14)	(18) [23]	28.99% (17)
(19) [25]	0.20 (19.5)	(19) [25]	41.10% (14)
(20) [28]	0.44 (15.5)	(20) [26]	37.46% (16)
		(21) [28]	39.64% (15)

Toelichting: Zie voor de afkortingen tabel 1 (p. 150). Achter de frequentierangordes worden tussen vierkante haken voor de eindcorrespondenties de oorspronkelijke rangordeplaatsen van tabel 8 vermeld. Bij zowel J:O als G is tussen ronde haken voor de hiervoor geldende getallen een nieuwe rangorde aangegeven.

Berekening volgens de Spearman-ranktoets laat zien dat de correlaties tussen de respectievelijke rangordes van de frequenties aan de ene kant en de rangorde voor J:O zowel als de rangorde voor G aan de andere kant nu duidelijk significant zijn (resp. $r_s = 0.887$ en 0.742). Dit hadden we nadat de pieken en dalen waren weggelaten, natuurlijk wel verwacht. Halen we de pieken en dalen er dus uit, dan blijkt frequentie duidelijk een factor te zijn.

Het is echter mogelijk dat we in de eindcorrespondenties die we overhouden, zonder de pieken en dalen, nog met een spreidingsprobleem te maken hebben. Dit spreidingsprobleem kan optreden bij de eindcorrespondenties die uit meer dan één klankcorrespondentie bestaan: die klankcorrespondenties kunnen zich nogal uiteenlopend gedragen. Het probleem speelt alleen op het niveau van de eindcorrespondenties, waarbij (verschillende) klankcorrespondenties om hun gelijke frequentie, bij de tweede ingreep, zijn samengevoegd (zie hiervoor). Het speelt niet op het niveau van de tussencorrespondenties, waarbij klankcorrespondenties zijn samengenomen die qua klank gelijk zijn (maar verschillen voor het bereik van de regionale steun) of waarbij het slechts om een secundair fonetisch verschil ging. In feite gaat het in het laatste geval om dezelfde klankcorrespondenties, in het eerste geval om verschillende klankcorrespondenties met dezelfde frequentie. We kunnen een deel van het spreidingsprobleem oplossen door laatstgenoemde klankcorrespondenties apart te nemen.¹¹⁷ We passen daarom de Spearman-ranktoets nog een keer toe, en nu dus op de klankcorrespondenties en de tussencorrespondenties die met elkaar de basis vormen van de eindcorrespondenties die we na de eliminatie van de pieken en dalen hebben overgehouden. Zie voor de uitkomsten bij deze klankcorrespondenties en tussencorrespondenties tabel 10.

Tabel 10. Lexicale fonologie – eindcorrespondenties exclusief pieken en dalen, uitgesplitst in klank- en/of tussencorrespondenties; uitkomsten voor J:O en G, geordend naar de respectievelijke frequentierangordes

	J:O		G
(1) 92 [2] <2> {1}	0.86 (4)	(1) 92 [2] <2> {1}	73.33% (10)
(2) 32.68 [4] <4> {2}	0.93 (2)	(2) 46.32 [3] <3> {2}	75.02% (8)
(3) 20.44 [5] <5> {3}	0.80 (6)	(3) 32.68 [4] <4> {3}	87.49% (3)
(4) 5.79 [6] <6, 45> {4}	0.73 (8)	(4) 20.44 [5] <5> {4}	85.75% (4)
(5) 5.55 [7] <7> {5}	0.78 (7)	(5) 5.55 [7] <7> {5}	89.17% (2)
(6) 3.75 [8] <8> {6}	0.85 (5)	(6) 3.75 [8] <8> {6}	90.47% (1)
(7) 2.89 [9] <9> {7}	0.87 (3)	(7) 2.89 [9] <9> {7}	77.00% (7)
(8) 2.52 [10] <10> {8}	0.67 (10.5)	(8) 2.52 [10] <10> {8}	72.92% (11)
(9) 2.03 [11] <11> {9}	0.59 (14)	(9) 2.03 [11] <11> {9}	70.56% (13)
(10) 1.49 [12] <12> {10}	0.57 (16)	(10) 1.49 [12] <12> {10}	77.5% (6)
(11) 1.40 [13] <13> {11}	0.58 (15)	(11) 1.40 [13] <13> {11}	68.08% (14)
(12) 1.07 [14] <14> {12}	0.65 (12)	(12) 1.07 [14] <14> {12}	83.33% (5)
(13) 0.85 [15] <15, 32> {13}	0.27 (20)	(13) 0.85 [15] <15, 32> {13}	22.83% (24)
(14) 0.39 [17] <17, 34> {14}	0.20 (22.5)	(14) 0.39 [17] <17, 34> {14}	4.44% (30)
(15) 0.18 [19] <19> {15}	0.56 (17)	(15) 0.18 [19] <19> {15}	8.89% (28)
(16) 0.13 [20] <20> {16.5}	0.14 (25)	(16) 0.13 [20] <20> {16.5}	26.67% (22)
(17) 0.13 [20] <21> {16.5}	0.69 (9)	(17) 0.13 [20] <21> {16.5}	73.75% (9)
(18) 0.10 [22] <23> {18}	0.23 (21)	(18) 0.10 [22] <23> {18}	12.5% (27)
(19) 0.06 [23] <24> {19.5}	0.67 (10.5)	(19) 0.06 [23] <24> {19.5}	72.08% (12)
(20) 0.06 [23] <25> {19.5}	0.17 (24)	(20) 0.06 [23] <25> {19.5}	15.08% (26)
(21) 0.02 [25] <27> {21}	0.20 (22.5)	(21) 0.02 [25] <27> {21}	41.10% (20)
(22) 0 [28] <38> {24}	0.63 (13)	(22) 0.01 [26] <28> {24}	51.67% (17)
(23) 0 [28] <39> {24}	0.02 (26)	(23) 0.01 [26] <29> {24}	36.25% (21)

(24) 0 [28] <40> {24}	1.10 (1)	(24) 0.01 [26] <30> {24}	4.17% (31)
(25) 0 [28] <41> {24}	0.35 (19)	(25) 0.01 [26] <31> {24}	50.42% (18)
(26) 0 [28] <42> {24}	0.50 (18)	(26) 0.01 [26] <33, 44> {24}	22.22% (25)
		(27) 0 [28] <38> {27}	55.42% (16)
		(28) 0 [28] <39> {27}	23.12% (23)
		(29) 0 [28] <40> {27}	66.97% (15)
		(30) 0 [28] <41> {27}	41.15% (19)
		(31) 0 [28] <42> {27}	8.33% (29)

Toelichting: Zie voor de afkortingen tabel 1 (p. 150). Achter de nummers van de correspondenties zijn bij zowel J:O als G telkens eerst de frequenties gegeven, daarna tussen vierkante haken de corresponderende eindcorrespondenties van tabel 8, daarna tussen vishaken de corresponderende klankcorrespondenties van tabel 7 (waar twee klankcorrespondenties voorkomen, dus waar klankcorrespondenties niet gesplitst zijn, gaat het om een tussencorrespondentie) en vervolgens tussen accolades het getal van de rangorde. Bij zowel J:O als G is tussen ronde haken voor de hiervoor geldende getallen een rangorde aangegeven.

Berekening volgens de Spearman-ranktoets laat zien dat ook nu de correlaties tussen de respectievelijke rangordes van de frequenties aan de ene kant en de rangorde voor J:O zowel als de rangorde voor G aan de andere kant duidelijk significant blijven (resp. $r_s = 0.581$ en 0.685). We mogen er dus van uit blijven gaan dat frequentie een factor is.

Er is ten slotte nog een andere manier om voor de lexicale fonologie de frequentiehypothese te toetsen. Daarbij gaan we uit van de getallen die voor de afzonderlijke items zijn vastgesteld, voor J:O en G (zie bijlage 7). Op basis van die getallen zetten we de items (zie par. 5.4.2.1) in een rangorde voor J:O en een rangorde voor G. Vervolgens gaan we na of de items, dat wil zeggen, de standaardtalige equivalenten daarvan, voorkomen in corpus S2 in lijst A1 van het frequentiewoordenboek van de Werkgroep Frequentie-Onderzoek van het Nederlands (Uit den Boogaart 1975) (vgl. par. 4.1.3.2). Komt een item in dit corpus voor, dan geven we het een plus, komt het er niet in voor, dan geven we het een min. De frequentiehypothese wordt bevestigd als de plussen zoveel mogelijk boven in de rangorde en de minnen zoveel mogelijk onder in de rangorde terechtkomen. Hieronder zien we de beide rangordes met de genoemde tekens. Bij het toekennen van de tekens heb ik alleen op stamvormen gelet en bijvoorbeeld flexievormen verwaarloosd.

Tabel 11. Lexicale fonologie – afzonderlijke items (geordend naar hun uitkomsten voor J:O en G) en hun voorkomen in corpus S2 in lijst A1 in Uit den Boogaart 1975

J:O				G			
∞	hette	(44)	+	98.33	vùrrøwe	(16)	+
1.18	regge	(45)	+	97.5	bjen	(5)	+
1.10	vijs	(40)	+	96.67	klààne	(8)	+
1.06	brouk	(9)	+	95.83	zààle	(8)	+
1.05	ààrøg	(22)	+	95.00	twie	(5)	+
1.04	mààsies	(8)	+	94.58	zundag	(36)	+

1.00	mötte	(4)	+	94.17	blømme	(4)	+
1	twie	(5)	+	92.50	stiene	(5)	+
	klääne	(8)	+		zûs	(16)	+
	verrak	(37)	+	92.5	dûrræp	(18)	+
0.95	blømme	(4)	+		äärag	(22)	+
	zouke	(9)	+	92.08	stûrræm	(18)	+
0.93	skòdn	(2)	+		butter	(28)	+
	zundag	(36)	+	91.67	douwe	(3)	+
0.92	vûrræwe	(16)	+	91.25	wäänag	(8)	+
0.89	skûrræf	(2)	-	90.83	zeun	(13)	+
	vorte	(31)	+	90.00	zûrræge	(18)	+
0.88	skuttel	(2)	-	89.17	an	(7)	+
	bien	(5)	+		zeumer	(13)	+
	zûs	(16)	+		end	(24)	+
0.87	dûrræp	(18)	+	88.33	koukje	(9)	+
0.86	skuur	(2)	+	86.67	spouge	(3)	-
	stiene	(5)	+	85.42	genog	(4)	+
	skäärape	(22)	+	84.58	skûrræf	(2)	-
0.85	zwûrræver	(16)	+	84.17	wulle	(11)	+
0.84	vrouger	(9)	+		zwûrræver	(16)	+
0.83	spouge	(3)	-	83.95	määsies	(8)	+
	genog	(4)	+	83.75	stäärake	(22)	+
	koukje	(9)	+	83.33	äägelæk	(8)	+
	zûrræge	(18)	+		effe	(14)	+
	stäärake	(22)	+	82.95	mötte	(4)	+
0.81	wäänag	(8)	+	82.92	gien	(5)	+
	stûrræm	(18)	+	82.50	brouk	(9)	+
0.79	zääle	(8)	+	81.25	leste	(26)	+
	zeun	(13)	+		vors	(31)	-
	leste	(26)	+	80.83	nûrræges	(16)	+
0.78	an	(7)	+		ruijie	(21)	+
0.77	gien	(5)	+	79.17	mûrræge	(18)	+
0.76	wulle	(11)	+	78.75	skòdn	(2)	+
	ruijie	(21)	+	78.33	speule	(10)	+
	vors	(31)	-		veul	(10)	+
0.75	zeumer	(13)	+		weune	(13)	+
0.74	geskræw	(2)	+	77.50	zouke	(9)	+
	douwe	(3)	+	77.5	komme	(12)	+
	pæreet	(38)	-	75.83	vrouger	(9)	+
0.73	speule	(10)	+	74.58	skäärape	(22)	+
	butter	(28)	+	73.33	waaive/wääive	(41)	-
0.72	heur	(35)	+	72.91	spaaite/spääite	(41)	+
0.71	nûrræges	(16)	+	72.56	heur	(35)	+
	end	(24)	+	71.67	skuur	(2)	+
	dorde	(31)	+	70	vorte	(31)	+
0.70	teuge	(10)	+	69.17	rouw	(3)	-
0.67	äägelæk	(8)	+		drege	(38)	+
	houve	(9)	+	67.92	skuttel	(2)	-
0.65	veul	(10)	+		teuge	(10)	+
	effe	(14)	+		zulløver	(11)	+

0.63	tərweɫ	(24)	+	67.08	deuze	(10)	+
0.62	mənɔ̃ute	(21)	+	66.97	vijs	(40)	+
0.60	(g)ebørste	(32)	+	66.67	mənɔ̃ute	(21)	+
0.59	rope	(29)	+	63.75	geskràèw	(2)	+
0.58	deuze	(10)	+	60.83	hiette	(5)	+
	weune	(13)	+		houve	(9)	+
0.57	uitmiste	(1)	-	60.00	ààrøgere	(22)	-
	kømme	(12)	+	60	legge	(33)	+
	drege	(38)	+		verrak	(37)	+
0.56	kenne	(6)	+	58.88	dut	(11)	+
	krepel	(19)	-	55	tərweɫ	(24)	+
0.55	legge	(33)	+	51.71	nou	(3)	+
0.53	ààrøgere	(22)	-	51.25	ov-ebrand	(15)	+
	skilløpe	(43)	-	46.67	deur	(13)	+
0.52	mùrrøge	(18)	+	44.58	dorde	(31)	+
0.50	ràèuw	(25)	-	44.17	kenne	(6)	+
	blijskop	(32)	+	43.33	skilløpe	(43)	-
	bokke	(34)	-		regge	(45)	+
	starre	(42)	-	41.67	pæret	(38)	-
0.5	flàèuw	(25)	-	41.10	magge	(27)	+
0.49	zulløver	(11)	+	36.25	rope	(29)	+
	dut	(11)	+	35.84	stjerman	(20)	+
0.48	rouw	(3)	-	35.42	neute	(13)	-
	waaiwe/wàaiwe	(41)	-	32.5	dier	(20)	+
0.42	hiette	(5)	+	29.16	blàèuw	(25)	+
	dwors	(32)	+	28.75	mijt	(1)	+
0.40	spaaite/spàaite	(41)	+		blàaik	(39)	-
0.34	nou	(3)	+	27.5	uitmiste	(1)	-
	neute	(13)	-	26.67	krepel	(19)	-
0.23	stik	(23)	+	25	stik	(23)	+
0.20	ov-ebrand	(15)	+		flàèuw	(25)	-
	magge	(27)	+	22.08	dwors	(32)	+
0.2	deur	(13)	+	18.33	(ge)borste	(32)	+
0.19	stjerman	(20)	+	17.5	vlàais	(39)	+
0.13	dier	(20)	+		baaitelde/bàaitelde	(41)	-
0.08	skuttel	(28)	-	16.67	rot	(15)	-
0.07	baaitelde/bàaitelde	(41)	-	11.67	vier	(20)	-
0.06	mijt	(1)	+		klàèuwe	(25)	-
0.03	blàaik	(39)	-		blijskop	(32)	+
0	in	(1)	+	11.25	skuttel	(28)	-
	rot	(15)	-	10	bokke	(34)	-
	prinsus	(16)	-	8.33	starre	(42)	-
	drøppel	(17)	-	7.92	ràèuw	(25)	-
	jöllie	(17)	+	7.5	drøppel	(17)	-
	vier	(20)	-	6.67	hette	(44)	+
	blàèuw	(25)	+	5.83	korse	(31)	-
	klàèuwe	(25)	-	5	jöllie	(17)	+
	weunsdag	(30)	+	4.17	weunsdag	(30)	+
	korse	(31)	-		plokke	(34)	+
	plokke	(34)	+	3.33	bregge	(45)	+

	vlààis	(39)	+	2.5	pet	(45)	+
	pet	(45)	+	2.08	prinsùs	(16)	-
	bregge	(45)	+	1.67	làèuw	(25)	+
-	nòchter	(17)	-	0.83	in	(1)	+
	smele	(19)	-		taait/tàait	(41)	-
	lene	(19)	-	0	nòchter	(17)	-
	krijk	(23)	-		smele	(19)	-
	làèuw	(25)	+		lene	(19)	-
	lokke	(34)	+		krijk	(23)	-
	taait/tàait	(41)	-		lokke	(34)	+
	gestere	(44)	+		gestere	(44)	+

Toelichting: Zie voor de afkortingen tabel 1 (p. 150). Achter de getallen, zowel voor J:O als G, staan achtereenvolgens het item (waarin de klank in kwestie is onderstreept), tussen ronde haken het nummer van de klankcorrespondentie waartoe dit item behoort (overeenkomend met tabel 7), en het teken + of -.

We zien dat er in beide rangordes over het geheel genomen veel plussen zijn, maar onderin neemt het aantal minnen toe. Verdelen we de rangorde voor J:O in tweeën, dan zien we dat in de eerste helft van de rangorde, tot en met *mənuite*, er slechts 5 minnen (tegen 53 plussen) voorkomen, en in de tweede helft, vanaf (*g*)*eborste*, 25 minnen (tegen 34 plussen). Verdelen we vervolgens de rangorde voor G in tweeën, dan zien we dat in de eerste helft van de rangorde, tot en met *vijs*, er slechts 6 minnen (tegen 52 plussen) voorkomen, en in de tweede helft, vanaf *mənuite*, 24 minnen (tegen 35 plussen).¹¹⁸ De grote hoeveelheid plussen over de hele linie kan verklaard worden uit het feit dat we zowel in het corpus (S2, een ‘corpus gesproken taal van personen met weinig schoolopleiding’ (bestaande vooral uit ‘vrije conversatie in ongedwongen sfeer’); vgl. par. 4.1.3.2) als in het interview met gewone huis-, tuin- en keukenwoorden te maken hebben.

Nu we aan het einde gekomen zijn van deze reeks van toetsingen van de frequentiehypothese, mogen we toch wel concluderen dat voor het behoud van de lexicale-fonologische klankverschillen frequentie een belangrijke factor is.

Om te zien of de steun van de regionale omgeving (hypothese 2) een factor is, werden uit tabel 7 enerzijds alle algemeen Hollandse klankcorrespondenties, die dus voorzien zijn van een H, en anderzijds alle klankcorrespondenties die een relict zijn, die dus voorzien zijn van een R, bij elkaar genomen. De hypothese kan als bevestigd worden beschouwd wanneer voor zowel J:O als G de totaalscore van H boven die van R uitkomt, wanneer de klankcorrespondenties die regionale steun genieten het dus beter doen dan de klankcorrespondenties die een relict zijn. In tabel 12 geef ik de uitkomsten voor H en R.

Tabel 12. Lexicale fonologie – steun regionale omgeving, totalen klankcorrespondenties H en R

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
totaal H	394.5 (501) 78.74%	173.5 (251) 69.12%	144.5 (251) 57.57%	144.5 (250) 57.8%	238 (502) 47.41%	0.60	62.13%
totaal R	1392.5 (2292) 60.75%	644.5 (1143) 56.39%	572 (1149) 49.78%	583 (1150) 50.70%	970 (2295) 42.27%	0.70	51.98%

Toelichting: Zie hiervoor allereerst tabel 1 (p. 150) (lees echter voor ‘ieder item’ ‘iedere groep van klankcorrespondenties’). Met ‘totaal H’ is aangeduid het totaal van de algemeen Hollandse klankcorrespondenties, met ‘totaal R’ het totaal van de klankcorrespondenties die een relict zijn.

In de tabel is te zien dat de hypothese bevestigd wordt voor G maar niet voor J:O. Over alle leeftijdsgroepen wordt voor de algemeen Hollandse klankcorrespondenties beter gescoord dan voor de klankcorrespondenties die een relict zijn. Dat levert voor de eerstgenoemde groep klankcorrespondenties het hogere gemiddelde G op. De lagere verhouding J:O bij die groep wordt veroorzaakt door het grotere verschil tussen de ouderen en de jongeren in vergelijking met het verschil bij de klankcorrespondenties die een relict zijn. We kijken nog of het verschil bij G significant is. Dit blijkt duidelijk het geval te zijn ($\chi^2 = 64.55$).

We gaan nu kijken welk beeld we krijgen als we de klankcorrespondenties (uit tabel 7) apart houden. We zetten daarvoor de uitkomsten voor J:O en G van de afzonderlijke klankcorrespondenties in rangordes. Als de uitkomsten bepaald worden door de regionale steun, in die zin dat de algemeen Hollandse klankcorrespondenties vaker gekozen worden dan de klankcorrespondenties die een relict zijn, moeten de eerstgenoemde, die we in de tabel voorzien hebben van een H, vooral boven in de rangordes terechtkomen, en de laatstgenoemde, die we in de tabel voorzien hebben van een R, vooral onder in de rangordes. In de volgende tabel zien we de beide rangordes, voor J:O en voor G, met bij iedere klankcorrespondentie een aanduiding van de regionale spreiding, H of R.

Tabel 13. Lexicale fonologie – afzonderlijke klankcorrespondenties, geordend naar hun uitkomsten voor J:O en G, met een aanduiding van de regionale spreiding

J:O	G				
∞	(44)	R	94.58%	(36)	R
1.10	(40)	R	90.47%	(8)	R
1	(37)	R	89.17%	(7)	H
0.93	(4)	H	88.44%	(18)	R
	(36)	R	87.49%	(4)	H
	(45)	R	85.75%	(5)	R
0.87	(9)	R	83.33%	(14)	H
0.86	(2)	R	81.25%	(26)	H
0.85	(8)	R	77.71%	(22)	R
0.83	(22)	R	77.5%	(12)	H

0.81	(16)	R	77.00%	(9)	R
0.80	(5)	R	75.02%	(3)	H
0.79	(26)	H	74.08%	(35)	R
0.78	(7)	H	73.75%	(21)	R
0.76	(18)	R	73.33%	(2)	R
0.75	(31)	R	72.92%	(10)	R
0.72	(35)	R	72.08%	(24)	H
0.69	(21)	R	71.58%	(16)	R
0.67	(10)	R	70.56%	(11)	R
	(24)	H	68.08%	(13)	R
0.65	(14)	H	66.97%	(40)	R
0.63	(38)	R	60%	(33)	H
0.60	(3)	H		(37)	R
0.6	(28)	R	55.42%	(38)	R
0.59	(11)	R	51.67%	(28)	R
	(29)	R	50.42%	(31)	R
0.58	(13)	R	44.17%	(6)	H
0.57	(12)	H	43.33%	(43)	R
0.56	(6)	H	41.15%	(41)	R
	(19)	R	41.10%	(27)	H
0.55	(33)	H	36.25%	(29)	R
0.53	(43)	R	31.04%	(15)	H
0.50	(32)	R	26.67%	(20)	R
	(42)	R	23.12%	(39)	R
0.40	(34)	R	20.14%	(1)	H
0.35	(41)	R	17.36%	(32)	R
0.23	(23)	R	16.39%	(45)	R
0.20	(1)	H	15.08%	(25)	R
	(27)	H	12.5%	(23)	R
0.17	(25)	R	8.89%	(19)	R
0.15	(15)	H	8.33%	(42)	R
0.14	(20)	R	4.72%	(34)	R
0.02	(39)	R	4.17%	(17)	R
0	(17)	R		(30)	R
	(30)	R	3.33%	(44)	R

Toelichting: Zie voor de afkortingen allereerst tabel 1 (p. 150). Achter de getallen, zowel voor J:O als G, is telkens gegeven het nummer van de klankcorrespondentie, gevolgd door een aanduiding voor de regionale spreiding: H wanneer het om een algemeen Hollandse klankcorrespondentie gaat, R wanneer het om een klankcorrespondentie gaat die een relic is.

Laten we nu de beide rangordes bekijken. Als we die voor J:O in tweeën delen, dan zien we dat in de eerste helft van de rangorde, tot en met klankcorrespondentie (38), er 5 H's (tegen 17 R'en) voorkomen, en in de tweede helft, vanaf klankcorrespondentie (3), 7 H's (tegen 16 R'en). Dit is een verdeling van H en R die in strijd is met de hypothese. Verdelen we de rangorde voor G in tweeën, dan zien we dat in de eerste helft van de rangorde, tot en met klankcorrespondentie (33), er 8 H's (tegen 14 R'en) voorkomen, en in de tweede helft, vanaf klankcorrespondentie (37), 4 H's

(tegen 19 R'en).¹¹⁹ Deze verdeling van H en R bevestigt wél, althans enigermate, de hypothese. De uitkomsten bevestigen het beeld dat we gekregen hadden bij de toetsing waarbij de klankcorrespondenties in twee groepen waren verdeeld (zie tabel 12). Als we afgaan op de uitkomst voor G, blijkt de regionale steun een factor te zijn, als we afgaan op de uitkomst voor J:O, blijkt dat niet het geval te zijn.

5.4.3. Fonetiek

(hypothese 1: algemeen; 3: frequentie)

5.4.3.1. Opzet

Binnen de fonetiek (uitspraak) beperk ik me tot de primair fonetische verschillen, verschillen die in schema 9 als 'FT+' zijn aangeduid. Naast primair fonetische verschillen hebben we ook secundair fonetische verschillen onderscheiden, maar, zoals reeds opgemerkt is in paragraaf 5.4.2.2, gaat het daarbij om moeilijk hoorbare verschillen, zo subtiel dat ik er om interviewtechnische redenen van afgezien heb die ook te toetsen. (Zie voor de begrippen *primair* en *secundair fonetisch* par. 4.1.6.)

Net als bij de lexicale fonologie (zie hiervoor) heb ik er ook bij de fonetiek van afgezien klankcorrespondenties in vervoegde werkwoordsvormen als item op te nemen, tenzij die vervoegde werkwoordsvormen hetzelfde vocalisme hadden als de infinitief.

In het interview werden vijf primair fonetische klankcorrespondenties opgenomen. Ze staan vermeld in schema 13. De correspondenties zijn daarin geordend naar hun frequentie.¹²⁰ (Voor de berekening van de frequentie zie schema 9.) In alle gevallen ging het om relictverschijnselen, zodat hypothese 2 niet voor toetsing in aanmerking komt.

Schema 13. In het interview opgenomen primair fonetische klankcorrespondenties, geordend naar frequentie

klankc.	freq.	st.ndl.	kw.
(1)	985	w	W
(2)	809.50	aa	ae
(3)	412.12	oo	òò
(4)	31.25	ee	àè
(5)	2.32	ei <ei>	àai

Toelichting: klankc. = nummer klankcorrespondentie, freq. = frequentie, st.ndl. = Standaard-nederlands, kw. = Katwijk.

De primair fonetische items werden getoetst door middel van in een vertaaltest opgenomen woorden. Het ging hier om dezelfde vertaaltest als waarin de lexicaal-fonologische items waren ondergebracht. De vijf klankcorrespondenties waren

verwerkt in 20 van de 63 te vertalen zinnen. Van elke klankcorrespondentie werden uit de test de eerste vijf gevallen genomen, waardoor ze in gelijke mate vertegenwoordigd waren.

Ook wat betreft het onderdeel fonetiek heb ik getracht de vertaalttest zo zorgvuldig mogelijk samen te stellen, zodat onderlinge beïnvloeding van klanken, aangeboden en verwachte, tot een minimum beperkt bleef. Ter afwisseling werd de test in drieën aangeboden (zie schema 11).

Hieronder volgt een overzicht van de vijf in de vertaalttest verwerkte primair fonetische klankcorrespondenties met de woorden waarin ze voorkomen. De volgorde is steeds Standaardnederlands (aangeboden element) - Katwijkse (verwacht element).

(1) w - W: willen - Wulle (i 03.01), kwam - kWam (i 03.03), water - Waeter (i 03.05), twee - tWie (i 03.11), wonen - Weune (i 03.16)

(2) aa - ae: water - waeter (i 03.05), varen - vaere (i 03.19), vaas - vaes (i 06.01), braam - braem (i 06.04), ga - gae (i 06.09)

(3) oo - òò: lopen - lòòpe (i 03.02), doos - dòòs (i 03.07), schoon - skòòn (i 03.12), brood - bròòd (i 06.09), hoofd - hòòfd (i 06.20)

(4) ee - àè: heet - hàèt (i 03.06), geschreeuw - geskràèw (i 03.14), zee - zàè (i 03.19), hele - hàèle (i 06.03), meestal - màèstal (i 06.16)

(5) ei <ei> - àài: eieren - ààiere (i 03.07), breien - brààie (i 06.03), wei - wàài (i 06.08), eiland - ààiland (i 09.06), meid - mààid (i 09.16)

5.4.3.2. Resultaten

Met de primair fonetische verschillen bevinden we ons in continua: aan de ene pool vinden we klanken die overeenkomen met de Katwijkse norm, aan de andere pool klanken die overeenkomen met de Standaardnederlandse norm. Tussen deze twee polen bevinden zich tussenvormen, die altijd compromisvormen zijn. Een compromisvorm is bijvoorbeeld de klank die tussen een Katwijkse *ae* en een Standaardnederlandse *aa* in zit.¹²¹ De glijdende schalen waarvan we hier gebruik maken, zijn nogal beperkt, maar lijken voor het doel waarvoor ze nodig zijn, voldoende: net als bij de lexicale fonologie lopen ze van 1 punt voor een klank die beantwoordt aan de Katwijkse norm via 0.5 punten voor een compromisvorm naar 0 punten voor een klank die beantwoordt aan de Standaardnederlandse norm.

Net zoals dat bij de lexicale fonologie het geval was, wordt ook bij de fonetiek geen rekening gehouden met secundaire fonetisch verschillen. Wordt bijvoorbeeld van de klankcorrespondentie st.ndl. *ee* - kw. *àè* de standaardtalige variant geproduceerd, en wordt deze nogal [I.]-achtig, dus op zijn Katwijkse uitgesproken, dan wordt deze toch als een Standaardnederlandse *ee* beschouwd. Primair fonetisch gezien valt deze *ee* dan binnen de speelruimte van de Standaardnederlandse *ee*. Wordt van deze klankcorrespondentie de dialectvariant geproduceerd, maar wordt deze niet helemaal als een lange en nogal open *e* uitgesproken, dan wordt deze nog steeds als een Katwijkse *àè* gezien. Primair fonetisch gezien valt deze *àè* dan binnen de speelruimte van de Katwijkse *àè*.

Voor de bespreking van de resultaten van de fonetiek ga ik uit van de rangorde in schema 13 in de vorige paragraaf. De in totaal vijf primair fonetische klankcorrespondenties staan daarin geordend naar hun frequentie. De ordening vormt het uitgangspunt voor de toetsing van hypothese 3, die op de invloed van de frequentie betrekking heeft. In tabel 14 geef ik de klankcorrespondenties met de uitkomsten van het interview.

Tabel 14. Fonetiek – klankcorrespondenties, geordend naar frequentie

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(1) w - W	116.5 (120)	59 (60)	57.5 (60)	52 (60)	94 (120)		
985	97.08%	98.33%	95.83%	86.67%	78.33%	0.81 (1)	91.25% (1)
(2) aa - ae	119 (120)	56.5 (60)	56.5 (60)	52.5 (60)	81 (120)		
809.50	99.17%	94.17%	94.17%	87.5%	67.5%	0.68 (3)	88.50% (2)
(3) oo - òò	110 (120)	54.5 (60)	48.5 (60)	41.5 (60)	63 (120)		
412.12	91.67%	90.83%	80.83%	69.17%	52.5%	0.57 (4)	77% (4)
(4) ee - èè	91.5 (120)	42.5 (60)	39.5 (60)	27.5 (60)	26.5 (120)		
31.25	76.25%	70.83%	65.83%	45.83%	22.08%	0.29 (5)	56.16% (5)
(5) ei <ei> - àài	114 (120)	52 (60)	53 (60)	48 (60)	87 (118)		
2.32	95%	86.67%	88.33%	80%	73.73%	0.78 (2)	84.75% (3)
totaal	551 (600)	264.5 (300)	255 (300)	221.5 (300)	351.5 (598)		
	91.83%	88.17%	85%	73.83%	58.70%	0.64	79.51%

Toelichting: Zie hiervoor allereerst tabel 1 (p. 150) (lees echter voor ‘ieder item’ ‘iedere klankcorrespondentie’). Op regel 2 is onder de aanduiding van de klankcorrespondentie de frequentie gegeven.

De primair fonetische klankcorrespondenties komen over het algemeen goed tevoorschijn uit de vertaalttest, in ieder geval voor wat G betreft. Bij J:O is het beeld wisselend. Anders dan dat bij de lexicale fonologie het geval was, zullen de informanten er bij de fonetiek minder op gespist geweest zijn de Standaardnederlandse klanken (in de woorden) te vertalen, omdat ze niet of minder in de gaten hadden om welke klanken het precies ging. Dat ze het dan toch goed deden, duidt erop dat dat allemaal nogal onbewust ging.

We kijken nu naar de frequentiehypothese. Op het eerste gezicht blijkt deze grotendeels bevestigd te worden, zowel voor J:O als G. Er is echter in beide vergelijkingen telkens één klankcorrespondentie die het beeld verstoort, namelijk *st.ndl. ei - kw. àài*. In plaats van de verwachte vijfde plaats neemt deze klankcorrespondentie in de rangorde voor J:O de tweede en in de rangorde voor G de derde plaats in. De klankcorrespondentie doet het dus beter dan we volgens de rangorde van de frequenties zouden verwachten. (Of van de andere kant geformuleerd: er zijn drie klankcorrespondenties (bij J:O) of twee (bij G) die te laag zitten.) Op beide rangordes kunnen we weer de Spearman-ranktoets toepassen. De correlatie tussen de rangorde van de frequenties aan de ene kant en de rangorde voor J:O zowel als die voor G aan de andere kant blijkt niet significant te zijn (resp. $r_s = 0.400$ en

0.900). We moeten er bij deze negatieve uitkomst wel rekening mee houden dat het hier om slechts vijf klankcorrespondenties gaat en dat, wanneer er één klankcorrespondentie niet op de goede plaats terechtkomt, de correlatie in kwestie al gauw niet-significant is.

Kijken we naar de totaalscores voor de vijf leeftijdsgroepen, dan zien we een mooi afnameverloop. De grootste afnameverschillen zien we tussen de groepen 40+ en 30+ (ruim 11 procent), en 30+ en 20+ (ruim 15 procent).

In het interview heb ik de secundair fonetische verschillen buiten beschouwing gelaten, maar die verschillen zijn natuurlijk wel zeer bepalend voor het accent waarmee Katwijkers Nederlands spreken. We mogen aannemen dat, wanneer die verschillen onderzocht zouden zijn, gebleken zou zijn dat ze zich beter gehandhaafd zouden hebben dan de primair fonetische verschillen. De indruk die ik uit het interview heb overgehouden, is dat in het Katwijks in ieder geval de korte vocalen *e*, *ò* en *ù* gemiddeld een wat grotere openingsgraad hebben dan in het Standaardnederlands. De klankkleur van deze vocalen zal nog dicht in de buurt komen van wat Overdiep had geconstateerd (zie par. 4.2.1). De lange middenvocalen *ee*, *oo* en *eu* blijken in het Katwijks nog duidelijk monoftongisch te zijn. De Katwijkse *ei* <ij> is wat gemedialiseerd, en is in ieder geval niet helemaal zo ‘zuiver’ meer als Overdiep constateerde (zie par. 4.2.1: (17)). De Katwijkse *ui* is nog steeds zeer open, met op het eind een duidelijke *j*. De Katwijkse *au* en *aaui*, voor een Standaardnederlandse *ou* <ou>/<au>, klinken nog steeds zeer open. Het verschil in lengte dat er tussen deze twee klanken zou bestaan, is slecht waar te nemen. Beide klinken, zo is mijn indruk, in ieder geval wel wat langer dan de Standaardnederlandse klank.

5.4.4. Morfologie

(hypothese 1: algemeen)

Binnen de morfologie werden de volgende onderdelen onderscheiden: naamvallen bij eigennamen, meervoudsvorming, verkleinwoordvorming en werkwoordsvervoeging. Met het oog op de daarvoor geformuleerde hypothesen worden in de afzonderlijke paragrafen hieronder de onderdelen apart besproken. We berekenen per onderdeel ook telkens de totaalscores. Op basis van deze totaalscores worden de totaalscores voor de morfologie berekend, wat nodig is ter toetsing van hypothese 1 (zie paragraaf 5.1.2.3).

5.4.4.1. Naamvallen bij eigennamen

(hypothese 3: frequentie)

5.4.4.1.1. Opzet

In de vergelijkende grammatica (hfdst. 4) zijn de naamvallen bij eigennamen als een relictverschijnsel beschreven. Het systeem is ook in hoge mate doorzichtig. Concurrentie speelt geen rol. Verschillen zijn er op het gebied van de frequentie.

Naamvalsvormen die volgens regel (1), (2) en (3) gevormd worden, dus met één naamvalsteken, komen volgens de aanname in paragraaf 4.2.2.1.3.3 frequenter voor dan die via regel (4) en vervolgens (5) ontstaan, en twee of drie naamvalstekens hebben.

In de vertaaltest waren in een vijftal zinnen eigennamen opgenomen die in naamvalpositie staan. Bij vertaling konden deze worden verbogen. Drie van de aangeboden eigennamen worden verbogen met één naamvalsteken en twee met twee naamvalstekens. Gerekend naar hun frequentie zouden de eigennamen met één naamvalsteken gemakkelijker gerealiseerd moeten worden dan de eigennamen met twee naamvalstekens.

Een verbuiging met één naamvalsteken werd verwacht in de volgende gevallen (de volgorde is steeds Standaardnederlands (aangeboden vorm) - Katwijkse (verwachte vorm); de te vertalen zinnen, waarin de items voorkwamen, staan tussen vierkante haken):

- (1) *Klaas - Klæze* (i 06.19) [Toen was ik stuurman bij Klaas.]
- (2) *Arendje - Aerendjies* (i 09.16) [Hoe heette die meid van Arendje ook alweer?]
- (3) *Arie - Aeries* (i 09.20) [Dat is een zoon van Arie.]

Een verbuiging met twee naamvalstekens werd verwacht in de volgende gevallen (de volgorde is steeds Standaardnederlands (aangeboden vorm) - Katwijkse (verwachte vorm); de te vertalen zinnen, waarin de items voorkwamen, staan tussen vierkante haken):

- (4) *Jan - Jannes* (i 06.21) [Ze hadden Mien van Jan een aardigheidje gegeven.]
- (5) *Nel - Nelles* (i 09.02) [Vanmiddag ben ik nog bij Piet van Nel geweest.]

5.4.4.1.2. Resultaten

Bij de naamvallen bij eigennamen kon de informant voor een vorm kiezen die beantwoordde aan de Katwijkse norm, of voor een vorm die beantwoordde aan de Standaardnederlandse norm. In het geval de Katwijkse norm uit een eigennaam met twee naamvalstekens bestond, konden er pseudodialectismes voorkomen, namelijk wanneer bij die eigennaam maar één naamvalsteken gerealiseerd werd: *Janne* in plaats van *Jannes* bij item (4) en *Nelle* in plaats van *Nelles* bij item (5). Deze pseudodialectismes bleken groot in aantal te zijn: in geen enkel geval werd namelijk een eigennaam met twee naamvalstekens gerealiseerd. Het omgekeerde, bijvoorbeeld *Klæzes*, met twee naamvalstekens, in plaats van *Klæze*, met één naamvalsteken, bij item (1), is niet geconstateerd.

Ook interviewtechnisch waren er problemen. Dit was vooral weer het geval bij de eigennamen waarbij twee naamvalstekens verwacht werden, de items (4) en (5). Sommige informanten lazen in de zinnen waarin *Jan* of *Nel* verbogen diende te worden, niet *van* maar *en*. Zij werden dan gevraagd de zin nog eens over te doen.

Bleven zij daarbij volharden in hun gebruik van *en*, dan werd het betreffende item als niet van toepassing beschouwd. Uiteindelijk is daarvan slechts een drietal keren sprake geweest, alleen in het geval van item (5). In een groot aantal gevallen, waarschijnlijk omdat er bij de vertaaltest ook gelezen moest worden, haperde de informant in de woordgroep waarin de eigennaam stond, bijvoorbeeld tussen *toen was ik stuurman* en *bij Klaas* bij item (1) of tussen *ze hadden Mien* en *van Jan een aardigheidje gegeven* bij item (4). Omdat geen enkele zin van deze haperingen was uitgezonderd, heb ik er bij de verwerking van de resultaten geen rekening mee gehouden.

In tabel 15 geef ik voor de naamvallen bij eigennamen de resultaten, uitgesplitst per item, per groep van items en voor alle items samen.

Tabel 15. Naamvallen bij eigennamen

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
eigennamen met één naamvalsteken							
(1) <i>Klaeze</i>	13 (24) 54.17%	3 (11) 27.27%	1 (12) 8.33%	1 (12) 8.33%	4 (24) 16.67%	0.31	22.95%
(2) <i>Aerendjies</i>	9 (24) 37.5%	3 (12) 25%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (24) 0%	0	12.5%
(3) <i>Aeries</i>	8 (24) 33.33%	2 (12) 16.67%	3 (12) 25%	0 (12) 0%	3 (24) 12.5%	0.38	17.5%
totaal	30 (72) 41.67%	8 (35) 22.86%	4 (36) 11.11%	1 (36) 2.78%	7 (72) 9.72%	0.23	17.63%
eigennamen met twee naamvalstekens							
(4) <i>Jannes</i>	3 (24) 12.5%	0 (12) 0%	0.5 (12) 4.17%	1.5 (12) 12.5%	2 (24) 8.33%	0.67	7.5%
(5) <i>Nelles</i>	3.5 (22) 15.91%	1.5 (12) 12.5%	2 (12) 16.67%	2 (11) 18.18%	3.5 (24) 14.58%	0.92	15.27%
totaal	6.5 (46) 14.13%	1.5 (24) 6.25%	2.5 (24) 10.42%	3.5 (23) 15.22%	5.5 (48) 11.46%	0.81	11.50%
totaal totaal	36.5 (118) 30.93%	9.5 (59) 16.10%	6.5 (60) 10.83%	4.5 (59) 7.63%	12.5 (120) 10.42%	0.34	15.18%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

Kijken we voor de beide groepen eigennamen naar de totaal gemiddelden G, dan blijkt frequentie een factor te zijn. Beide groepen scoren niet heel hoog en het verschil is klein, maar de eigennamen waarbij één naamvalsteken verwacht werd, doen het gemiddeld wel beter dan die waarbij twee naamvalstekens verwacht werden. Voor J:O is de score precies andersom en is het verschil tussen de beide groepen ook veel groter. Hierbij blijkt frequentie duidelijk geen factor te zijn. De hoge

score die we hier zien bij de eigennamen waarbij twee naamvalstekens verwacht werden, berust echter wel op een zeer smalle getalsbasis, waardoor we aan deze uitkomst niet te veel gewicht hoeven toe te kennen. Als we bedenken dat die geringe basis ook nog eens alleen op pseudodialectismes is gebaseerd, wordt die uitkomst nog twijfelachtiger. We zullen er dan verder ook geen aandacht meer aan besteden. Voor G kunnen we nog kijken of het verschil in uitkomst ook significant is. Dit blijkt inderdaad het geval te zijn ($\chi^2 = 4.70$).

De frequentiehypothese voor G wordt dus bevestigd, maar we moeten per groep van eigennamen wel rekening houden met een grote spreiding. Daarnaast overlappen de groepen elkaar ook voor een deel: *Nelles* uit de tweede groep eigennamen zit met 15.27% tussen 12.5% en 17.5% van de eerste groep eigennamen in, *Aerendjies* uit de eerste groep eigennamen zit met 12.5% tussen 7.5% en 15.27% van de tweede groep eigennamen in. Deze gegevens verzwakken onze conclusie dat frequentie hier een factor is.

Kijken we binnen de groepen eigennamen naar de afzonderlijke items, dan zien we dat binnen de groep eigennamen waarbij één naamvalsteken verwacht werd, in ieder geval de ouderen het bij alle items nog behoorlijk goed doen. Dat heeft ook zijn weerslag op de gemiddelden. Van de drie items doet (1) *Klaeze*, de enige vorm met een sjwa als naamvalsteken, het gemiddeld het best, gevolgd door respectievelijk (3) *Aeries* en (2) *Aerendjies*, vormen met een -s als naamvalsteken. Dat de laatste vorm het het minst goed doet, kan komen doordat het ‘verkleinings’-suffix *-je* in de basisvorm bij de verbuiging als extra eis stelt dat *-jes* verandert in *-jies*. Waarschijnlijk heeft dat erin meegespeeld dat de drie jongste groepen bij deze vorm helemaal niet gescoord hebben. In de tweede groep, met twee verwachte naamvalstekens, doet (4) *Jannes* het gemiddeld ongeveer half zo goed als (5) *Nelles*. Zou, omdat de scores in deze groep bijna geheel op pseudodialectismes (gevallen van het type (*van*) *Nelle*) zijn gebaseerd, bij de hogere score van het vijfde item de gedachte aan een bekend koffie-, thee- en tabaksmerk nog een rol gespeeld kunnen hebben?¹²²

Bij de uiteindelijke totaalscores voor de leeftijdsgroepen (het totaal totaal) zien we van oud naar jong in het begin een sterk en later minder sterk afnameverloop. Het afnameverloop wordt verstoord door de groep 20+, die hoger scoort dan de groep 30+, maar het verschil is niet significant ($\chi^2 = 0.36$).

5.4.4.2. Meervoudsvorming

(hypothese 4: doorzichtigheid)

5.4.4.2.1. Opzet

Alle in de vergelijkende grammatica (hfdst. 4) beschreven typen meervoudsvorming konden als relictverschijnsel worden beschouwd. De verschillende typen zijn in het algemeen ook allemaal zeer infrequent: telkens is er maar een gering aantal woorden bij betrokken, die naar schatting niet vaak gebruikt worden. Bij vier van de acht typen meervoudsvorming waren patronen te onderscheiden. Daarom waren ze geschikt om ter toetsing van de factor doorzichtigheid in het

interview te worden opgenomen. Een doorzichtig patroon hebben de meervouden op *-s* van type (4), een ondoorzichtig patroon hebben de meervouden op *-n* van type (1), (2) en (3) (zie par. 4.2.2.1.1). Gerekend naar hun doorzichtigheid zouden de meervouden op *-s* gemakkelijker gerealiseerd moeten worden dan de meervouden op *-n*.¹²³

Ter toetsing werden in een aanvullingstest vijftien in het enkelvoud gestelde Katwijkse substantieven aangeboden. De informanten kregen de opdracht om eerst het Katwijkse enkelvoud zo Katwijks mogelijk voor te lezen en daar vervolgens het Katwijkse meervoud bij te maken. Vijf van de verwachte meervouden waren van het doorzichtige type, tien waren van het ondoorzichtige type. Van de als doorzichtig getypeerde meervouden konden niet meer dan vijf items worden aangeboden: de vaktalige gevallen en het voor de test te lexicale *dagge - dagges* moesten buiten beschouwing worden gelaten. (Het laatste geval is opgenomen bij de inhoudswoorden hiervoor.)¹²⁴ Om automatisme bij de beantwoording te voorkomen werd de test in vijven gesplitst (zie schema 11). Items van de beide typen meervoudsvorming werden steeds afwisselend aangeboden.

De eerste twee delen van de aanvullingstest (interviewonderdelen 04 en 07) zijn ingevoegd tussen de drie delen van de vertaalttest (interviewonderdelen 03, 06 en 09), die vooral op klankcorrespondenties gericht waren. Om invloed van de aanvullingstest op de vertaalttest te voorkomen heb ik ervoor gezorgd Katwijkse substantieven waarbij een klankcorrespondentie in het geding is, pas aan te bieden na het laatste deel van de vertaalttest. Zo vinden we *bròdd* 'brood' pas in het derde deel van de aanvullingstest (interviewonderdeel 10), wanneer de betreffende klankcorrespondentie in de vertaalttest aan de orde is geweest.¹²⁵

Van het doorzichtige type meervoudsvorming werden getoetst de volgende gevallen (de volgorde is steeds Katwijks enkelvoud en meervoud, respectievelijk aangeboden en verwachte vorm, gevolgd door een weergave in het Standaardnederlands):

- (1) *kegge - kegges* 'keg - keggen' (i 04.02)
- (2) *vlagge - vlagges* 'vlag - vlaggen' (i 07.02)
- (3) *jongste - jongstes* 'jongste - jongsten' (i 10.02)
- (4) *schobbe* (VGR *skobbe*) - *skobbes* 'schub - schubben' (i 13.02)
- (5) *krebbe - krebbes* 'krib - kribben' (i 16.02)

Van het ondoorzichtige type meervoudsvorming werden getoetst de volgende gevallen (de volgorde is steeds Katwijks enkelvoud en meervoud, respectievelijk aangeboden en verwachte vorm, gevolgd door een weergave in het Standaardnederlands):

- (6) *pad - paen* 'pad - paden' (i 04.01)
- (7) *slee - sleen* 'slee - sleeën' (i 04.03)

- (8) *knie* - *knien* 'knie - knieën' (i 07.01)
- (9) *stee* - *steen* 'stee - steeën' (i 07.03)
- (10) *bròdd* - *bròdn* 'brood - broden' (i 10.01)
- (11) *zèè* (VGR *zàè*) - *zàèn* 'zee - zeeën' (i 10.03)
- (12) *klèèd* (VGR *klàèd*) - *klàèn* 'kleed - kleden' (i 13.01)
- (13) *tèè* (VGR *tàè*) - *tàèn* 'teen - tenen' (i 13.03)
- (14) *schoe* (VGR *skoe*) - *schoen* 'schoen - schoenen' (i 16.01)
- (15) *daed* - *daen* 'daad - daden' (i 16.03)

5.4.4.2.2. Resultaten

Bij de meervoudsvorming gaat het om combinaties van enkelvoud en meervoud. Een combinatie van enkelvoud en meervoud voldoet helemaal aan de Katwijkse norm als de informant een Katwijks meervoud bij een Katwijks enkelvoud maakt. De enkelvoudsvorm blijft in dat geval onaangetast, hij wordt alleen zo Katwijkse mogelijk uitgesproken. Bij zes van de aangeboden substantieven kwam het echter nogal eens voor dat de Katwijkse vorm veranderd werd in een Standaardnederlandse vorm. Het betreft de enkelvouden (1) *kegge*, (2) *vlagge*, (4) *schobbe* en (5) *krebbe* (van het doorzichtige type meervoudsvorming), en (13) *tèè* en (14) *schoe* (van het ondoorzichtige type meervoudsvorming). Ze werden veranderd in respectievelijk de vormen *keg*, *vlag*, *skob*, *kreb*, *tàèn* en *schoen*. Deze veranderingen leidden ertoe dat niet of minder gemakkelijk een Katwijks meervoud gevormd werd. Bij de enkelvoudsvormen die door toevoeging van een *-n* aan het Standaardnederlands waren aangepast (*tàèn*, *schoen*), lukte dat helemaal niet meer, bij de vormen die door weglating van de slotsjwa aan het Standaardnederlands waren aangepast (*keg*, *vlag*, *skob*, *kreb*), bleek het nog wel mogelijk om Katwijkse meervouden te maken.

Met het oog op de puntentoekenning onderscheid ik de volgende gevallen. Ten eerste een Katwijks meervoud bij een Katwijks enkelvoud. Hieraan heb ik 1 punt toegekend. Ten tweede een Katwijks meervoud bij een Standaardnederlands enkelvoud (wat voorkwam bij de hierboven genoemde zes gevallen). Hieraan heb ik 0.5 punten toegekend: 1 punt voor de Katwijkse meervoudsvorm en 0.5 punten aftrek voor de niet-Katwijkse enkelvoudsvorm. De meervoudsvorm op zichzelf klopt wel, alleen de combinatie klopt niet. De combinatie is in strijd met het oude, Katwijkse morfologische systeem. Ten derde en ten vierde onderscheid ik een Standaardnederlands meervoud bij ofwel een Katwijks ofwel een Standaardnederlands enkelvoud. In deze twee gevallen heb ik steeds 0 punten toegekend. Dat er voor het Katwijkse enkelvoud geen punten werden toegekend, heeft ermee te maken dat het de aangeboden vorm betrof. De procedure die ik bij de puntentoekenning gevolgd heb, was dus altijd dat ik eerst naar het meervoud gekeken heb. Was dat meervoud juist, dan heb ik ook naar het enkelvoud gekeken. Was dat meervoud niet juist, dan heb ik dat dus niet gedaan.

Naast de genoemde combinaties kwamen er in het meervoud ook nog allerlei pseudodialectismes en hollandismes voor. Een voorbeeld van een pseudodialectisme is *paddes*, bij *pad*. Het meervoud is noch Standaardnederlands noch Katwijks, maar het suffix *-es* is toch een duidelijk Katwijks vormelement. Het komt ook voor

in de combinatie kw. *mààid* - *mààides* (st.ndl. *meid* - *meiden*). Andere voorbeelden zijn *knies*, *zàès* en *scoes*, met een suffix *-s* als Katwijks vormelement. Een vorm als *skoeie* heb ik niet als een pseudodialectisme beschouwd, omdat het een meervoudsvorm is die niet alleen vanuit het Katwijks maar ook vanuit het Standaardnederlands (en het Hollands) is te verklaren: vergelijk *koe* - *koeie(n)*, dat in alledrie de variëteiten voorkomt. Voorbeelden van hollandismes zijn *paëie*, bij *pad*, *bròòie*, bij *bròòd*, en *klàèie*, bij *klàèd*. (Zie verder 5.3.1.2.)

In verband met het voorkomen van pseudodialectismes en hollandismes waren nog twee aanvullende regels nodig voor de puntentoekening. Komt een pseudodialectisme of hollandisme voor in combinatie met een Katwijks enkelvoud, dan zijn daaraan 0.5 punten toegekend. Komt een pseudodialectisme of hollandisme voor in combinatie met een Standaardnederlands enkelvoud, dan levert dat 0 punten op: 0.5 punten voor het pseudodialectisme of hollandisme en 0.5 punten aftrek voor de niet-Katwijkse enkelvoudsvorm.

Hieronder geef ik van de meervoudsvorming de resultaten, per item, per type meervoudsvorm en voor alle items samen.

Tabel 16. Meervoudsvorming

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
meervoudsvorming op -s							
(1) <i>kegges</i>	12 (24) 50%	5 (12) 41.67%	5 (12) 41.67%	4 (12) 33.33%	9.5 (24) 39.58%	0.79	41.25%
(2) <i>vlagges</i>	8 (24) 33.33%	5 (12) 41.67%	5 (12) 41.67%	4 (12) 33.33%	10 (24) 41.67%	1.25	38.33%
(3) <i>jongstes</i>	13 (24) 54.17%	7 (12) 58.33%	10 (12) 83.33%	4 (12) 33.33%	10 (24) 41.67%	0.77	54.17%
(4) <i>skobbes</i>	20 (24) 83.33%	10 (12) 83.33%	12 (12) 100%	7 (12) 58.33%	19 (24) 79.17%	0.95	80.83%
(5) <i>krebbes</i>	23 (24) 95.83%	10 (12) 83.33%	11 (12) 91.67%	8 (12) 66.67%	18 (24) 75%	0.78	82.5%
totaal	76 (120) 63.33%	37 (60) 61.67%	43 (60) 71.67%	27 (60) 45%	66.5 (120) 55.42%	0.88	59.42%
meervoudsvorming op -n							
(6) <i>paen</i>	10.5 (24) 43.75%	3 (12) 25%	2.5 (12) 20.83%	3 (12) 25%	3 (24) 12.5%	0.29	25.42%
(7) <i>sleen</i>	4 (24) 16.67%	1 (12) 8.33%	1.5 (12) 12.5%	1 (12) 8.33%	5.5 (24) 22.92%	1.37	13.75%
(8) <i>knien</i>	2 (24) 8.33%	2 (12) 16.67%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	2.5 (24) 10.42%	1.25	7.08%
(9) <i>steen</i>	7.5 (24) 31.25%	3 (12) 25%	1 (12) 8.33%	1.5 (12) 12.5%	6 (24) 25%	0.8	20.42%
(10) <i>bròòn</i>	11 (24) 45.83%	5 (12) 41.67%	3 (12) 25%	4 (12) 33.33%	6 (24) 25%	0.55	34.17%

(11) <i>zàèn</i>	5 (24) 20.83%	2 (12) 16.67%	0.5 (12) 4.17%	1.5 (12) 12.5%	2.5 (24) 10.42%	0.50	12.92%
(12) <i>klàèn</i>	14 (24) 58.33%	6.5 (12) 54.17%	5 (12) 41.67%	5 (12) 41.67%	9 (24) 37.5%	0.64	46.67%
(13) <i>tàèn</i>	11 (24) 45.83%	4 (12) 33.33%	3 (12) 25%	2 (12) 16.67%	7 (24) 29.17%	0.64	30%
(14) <i>skoèn</i>	5 (24) 20.83%	4 (12) 33.33%	2 (12) 16.67%	1 (12) 8.33%	2 (24) 8.33%	0.40	17.50%
(15) <i>daèn</i>	5 (24) 20.83%	4 (12) 33.33%	0 (12) 0%	1.5 (12) 12.5%	1 (24) 4.17%	0.20	14.17%
<hr/> totaal	75 (240) 31.25%	34.5 (120) 28.75%	18.5 (120) 15.42%	20.5 (120) 17.08%	44.5 (240) 18.54%	0.59	22.21%
<hr/> totaal totaal	151 (360) 41.94%	71.5 (180) 39.72%	61.5 (180) 34.17%	47.5 (180) 26.39%	111 (360) 30.83%	0.74	34.61%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

Vergelijken we de uitkomsten voor de beide typen meervoudsvorming, dan is doorzichtigheid duidelijk een factor, zowel voor J:O als G. In beide vergelijkingen komt het doorzichtige type meervoudsvorming, + *-s*, hoger uit dan het ondoorzichtige type meervoudsvorming, + *-n*. Het verschil dat we hier voor G hebben, is zeer significant ($\chi^2 = 163.07$).

Binnen de beide typen meervoudsvorming bestaan er tussen de verschillende items nogal wat verschillen. We kijken eerst naar de items van het doorzichtige type meervoudsvorming. *Skobbes* en *krebbs* doen het goed, bij alle leeftijdsgroepen, ook bij de jongeren. Dat verklaart de hoge uitkomsten voor G bij beide vormen. De enige leeftijdsgroep die het bij deze items iets minder goed doet, is de groep 30+. Dat de jongeren het bij *skobbes* en *krebbs* zo goed doen, kan ermee te maken hebben dat ze de vormen vaak niet echt kennen. Ze nemen de aangeboden substantieven daardoor gewoon over, lezen ze voor zoals ze er staan, en plakken er dan, wanneer ze gevraagd wordt zo Katwijkse mogelijk te antwoorden, automatisch een *-s* aan vast. Als het geen Standaardnederlandse *-n* moet zijn, is die *-s* in dat geval de enige uitweg. Ook bij *kegges* zou volgens verwachting die onbekendheid een rol moeten spelen, maar hier blijft het bijbehorende effect achterwege. Het meervoud komt voor G op de op een na laagste plaats. Bij *vlagges* treffen we het laagste gemiddelde G aan. Waarschijnlijk komt dat doordat de standaardtalige tegenhanger van dit woord ook goed bekend is. Dat zal er wel de oorzaak van geweest zijn dat het Katwijkse enkelvoud bij deze vorm vaak veranderd werd in een Standaardnederlands enkelvoud, waarbij dan in het merendeel van de gevallen ook weer een Standaardnederlands meervoud gemaakt werd. De verhouding J:O is bij *vlagges* het hoogst: de jongeren scoren hier zelfs hoger dan de ouderen, bij wie dit item van alle items met een meervoudsvorming op *-s* de laagste score te zien geeft. *Jongstes* neemt met zijn score voor G een middenpositie in bij de *s*-meervouden. Die score had gemakkelijk lager kunnen zijn, want

het enkelvoud is ook uit de standaardtaal bekend. De naar verhouding laagste score die het item heeft voor J:O, laat zien dat de standaardtaal toch wel van invloed lijkt te zijn. (De vormen *skobbes*, *kegges* en *krebbes* nemen voor J:O een tussenpositie in.)

Bij de items van het ondoorzichtige type meervoudsvorming zien we bijna zonder uitzondering lage uitkomsten voor G. Een uitzondering is in ieder geval *klàèn*, met 46.67%, gevolgd door *bròòn*, met 34.17%. De hogere score kan hier verklaard worden uit het grote aantal hollandismes dat bij deze vormen voorkwam, wat ook nog wel het geval was bij het lager scorende *paen* (25.42%). *Tàèn* hoort met zijn gemiddelde van 30% ook nog tot de hoger scorende items. De hogere score kan verklaard worden uit het feit dat het hier een woord betreft dat heel duidelijk tot de centrale woordenschat behoort.¹²⁶ Het is een woord dat heel dicht bij de persoon staat, daar zelfs deel van uitmaakt. Dat kan ook gezegd worden van *knien*, maar dat scoort gemiddeld nu juist het laagst van alle items (7.08%). De lage score van dit woord kan veroorzaakt zijn door het grote aantal meervouden op *-je* (*knieje*) dat hierbij geproduceerd werd. Omdat deze meervouden overeenkomen met het Standaardnederlands, werden hieraan geen punten toegekend. Dit is een verschil met de meervouden op *-je* bij *klàèn*, *bròòn* en *paen*, die als hollandismes werden beschouwd, en dus wel punten kregen. Op dezelfde manier kunnen de lage scores bij *zàèn* (12.92%), *sleen* (13.75%) en *steen* (20.42%) worden verklaard.¹²⁷ De lage score bij *zàèn* is bevreemdend, omdat het hier toch duidelijk een woord uit de centrale woordenschat betreft. Hier kan echter het feit meespelen dat mensen, en zeker Katwijkers, het nu eenmaal vaker over een zee in het enkelvoud dan over een zee in het meervoud hebben. De lage score van *sleen* kan ook nog verband houden met het feit dat we hier duidelijk niet met een woord uit de centrale woordenschat te maken hebben. Die van *steen*, dat niet tot de kern van de centrale woordenschat behoort (zie noot 126), kan mede veroorzaakt zijn door het archaisch karakter dat dit woord heeft. Dat *daen* laag scoort, kan ermee te maken hebben dat dit een wat plechtig woord is, en dat geldt ook voor de standaardtalige tegenhanger *daden*. Ook *schoen* scoort niet hoog, wat opmerkelijk is, omdat er een zaak mee aangeduid wordt die praktisch altijd als paar voorkomt. Het zou echter kunnen zijn dat dit nu juist de wat lagere score in de hand heeft gewerkt, omdat men bij deze typisch meervoudige zaak een duidelijke meervoudsuitgang wilde hebben, zoals ook in de geschiedenis van het Nederlands het oude meervoud *schoen* door *schoenen* is vervangen. Bovendien stond het Katwijkse meervoud *schoen* niet heel sterk omdat het hier een woord betreft dat niet tot de kern van de centrale woordenschat behoort: zie noot 126. Bij de scores voor J:O zien we bij de items met een ondoorzichtig meervoud uitschieters omhoog en omlaag. Uitschieters omhoog zijn *sleen*, met een verhouding van 1.37, en *knien*, met een verhouding van 1.25. Van beide verhoudingen blijft echter weinig over, omdat ze op een nogal smalle basis blijken te berusten. Dat geldt ook nog wel voor *steen*, met een verhouding 0.8. Voor de items die zich wat betreft de verhouding J:O in een middenpositie bevinden, van 0.64 tot en met 0.55, wordt die basis wat breder, terwijl ze vanaf 0.50 weer smaller wordt.

Zoals we zien, is er bij de ondoorzichtige meervouden voor J:O sprake van een nogal grote spreiding. Bij de doorzichtige meervouden is die spreiding kleiner. Ook bij G zien we voor beide groepen een niet al te grote spreiding. Een verschil met J:O is ook dat de groepen elkaar hier minder overlappen. Hoewel beide vergelijkingen de hypothese bevestigen, betekent dat toch dat de resultaten voor G meer houvast bieden dan die voor J:O.

Bij de uiteindelijke totaalscores voor de leeftijdsgroepen (het totaal totaal) zien we van oud naar jong een geleidelijk afnameverloop, dat, net zoals dat bij de eigennamen het geval was, verstoord wordt door de groep 20+. De groep scoort hoger dan de groep 30+, maar het verschil is niet significant ($\chi^2 = 1.14$).

5.4.4.3. Verkleinwoordvorming

(hypothese 2: steun regionale omgeving)

5.4.4.3.1. Opzet

Katwijkse verkleinwoorden eindigen in het enkelvoud op *-je*, *-tje*, *-etje* of *-pje*, en in het meervoud op *-(j)ies*, *-tjies*, *-etjies* of *-pies*. In het enkelvoud is er nooit een verschil met het Standaardnederlands maar soms wel met het Hollands, in het meervoud is er altijd een verschil met het Standaardnederlands en soms ook met het Hollands. In de Hollandse dialecten van het Randstadgebied vinden we in de regel in het enkelvoud een uitgang *-ie*, maar niet wanneer het grondwoord eindigt op een *t* (*d*), een klinker of een korte vocaal + *m*, *n*, *ng*, *l*, *r*, in het meervoud een met het Katwijks overeenkomende uitgang *-ies* (maar *-jes* na *t* (*d*), klinker of korte vocaal + *m*, *n*, *ng*, *l*, *r*). Wat het Katwijks dus bijzonder maakt, is de combinatie van consequent in het enkelvoud *-je* (verschil met het Hollands) en consequent in het meervoud *-ies* (verschil met het Standaardnederlands en het Hollands).

De verkleinwoorden komen in het algemeen frequent voor. Het systeem van de verkleinwoordvorming is als patroon ook volkomen doorzichtig, zowel wanneer van een enkelvoudsvorm naar een meervoudsvorm wordt gegaan als wanneer een beweging in omgekeerde richting wordt gemaakt. Wat betreft de steun van de regionale omgeving geldt dat de combinatie van een Katwijkse enkelvoudsvorm en een Katwijkse meervoudsvorm een relict is. Gezien binnen de Hollandse omgeving kunnen de enkelvoudsvormen als relictvormen worden beschouwd wanneer ze naast Hollandse vormen op *-ie* voorkomen, en kunnen de meervoudsvormen zonder meer als relict worden beschouwd. Voorzover ze echter overeenkomen met Hollandse vormen op *-ies*, zullen ze door de regionale omgeving gesteund worden. (Zie par. 4.2.2.1.2.)

Met het oog op de toetsing van de secundaire factoren is er een oppositie te maken wat betreft de steun van de regionale omgeving. Bij de meervouden (altijd op *-ies*) zijn er namelijk aan de ene kant vormen die gesteund worden door Hollandse meervouden die ook op *-ies* uitgaan, en aan de andere kant vormen die geen regionale steun ondervinden, namelijk wanneer ze in het Hollands op *-jes* uitgaan. Verwacht kan worden dat meervouden die met het Hollands overeenkomen en dus regionale steun genieten, sterker zullen staan dan meervouden die

niet met het Hollands overeenkomen en dus geen regionale steun genieten. Bij de toetsing van deze hypothese is het niet mogelijk om alleen maar naar het meervoud te kijken, omdat er ook met het enkelvoud iets aan de hand kan zijn: er kan namelijk in plaats van een vorm op *-je* een vorm op *-ie* verschijnen. Daarom is het nodig dat we naar de combinaties van enkelvoud en meervoud kijken. De steun van de regionale omgeving wordt dus niet direct aan de hand van de meervouden getoetst, maar indirect via de combinaties van enkelvoud en meervoud.

In een aanvullingstest werden vijftien Katwijkse substantieven aangeboden. Bij de keuze daarvan werd zoveel mogelijk afgewisseld naar de klankstructuur van het grondwoord.¹²⁸ De informanten werd gevraagd om de substantieven telkens eerst zo Katwijks mogelijk voor te lezen en er vervolgens de verkleinwoorden bij te maken, in het enkelvoud en in het meervoud. Zes van de combinaties hadden een meervoud dat gesteund werd door de regionale omgeving, negen van de combinaties hadden een meervoud dat niet gesteund werd door de regionale omgeving. Om automatisme bij de beantwoording te voorkomen, werd de test in vijven gesplitst (zie schema 11).¹²⁹

Net zoals dat het geval was bij de meervoudsvorming, bevonden ook de eerste twee delen van de aanvullingstest, waarin de verkleinwoordvorming werd getoetst (interviewonderdelen 05 en 08), zich tussen de drie delen van de vertaalttest (interviewonderdelen 03, 06 en 09), die vooral op klankcorrespondenties gericht waren. Om invloed van de aanvullingstest op de vertaalttest te voorkomen heb ik ervoor gezorgd Katwijkse substantieven waarbij een klankcorrespondentie in het geding is, pas aan te bieden na het laatste deel van de vertaalttest. Zo komen de vormen *bòdm*, *slòdt*, *krael* en *ògg* pas voor vanaf het derde deel van de aanvullingstest (interviewonderdeel 11), wanneer de betreffende klankcorrespondenties in de vertaalttest intussen gepasseerd zijn. Net zoals dat bij de meervouden het geval was, werden ook de te maken verkleinwoorden voorafgegaan door in het Katwijks gestelde telwoorden (*ien* 'één', *twie* 'twee') en niet door cijfers (zie bijlage 2). Zie voor de verantwoording hiervan noot 125. Hierin heb ik ook uiteengezet hoe ik ongewenste beïnvloeding door de in de telwoorden aanwezige klankcorrespondentie (st.ndl. *ee* - kw. *ie*) heb proberen te voorkomen en in welke mate ik daarin geslaagd ben.

Van de combinaties waarvan het meervoud gesteund wordt door de regionale omgeving, werden getoetst de volgende gevallen (de volgorde is steeds Katwijks enkelvoud en meervoud, beide de verwachte vormen, gevolgd door de vormen in het Standaardnederlands):

- (1) *hekje* - *hekkies* 'hekje - hekjes' (i 05.02)
- (2) *visje* - *vissies* 'visje - visjes' (i 05.03)
- (3) *huisje* - *huisies* 'huisje - huisjes' (i 08.01)
- (4) *lapje* - *lappies* 'lapje - lapjes' (i 08.02)
- (5) *bòdmpje* - *bòdmpies* 'boompje - boompjes' (i 11.01)
- (6) *òggje* - *òggies* 'oogje - oogjes' (i 17.01)

Van de combinaties waarvan het meervoud niet gesteund wordt door de regionale omgeving, werden getoetst de volgende gevallen (de volgorde is steeds Katwijks enkelvoud en meervoud, beide de verwachte vormen, gevolgd door de vormen in het Standaardnederlands):

- (7) *kommetje - kommetjies* ‘kommetje - kommetjes’ (i 05.01)
- (8) *peertje - peertjies* ‘peertje - peertjes’ (i 08.03)
- (9) *pannetje - pannetjies* ‘pannetje - pannetjes’ (i 11.02)
- (10) *hondje - hondjies* ‘hondje - hondjes’ (i 11.03)
- (11) *slòtje - slòtjies* ‘slootje - slootjes’ (i 14.01)
- (12) *kraeltje - kraeltjies* ‘kraaltje - kraaltjes’ (i 14.02)
- (13) *sneetje - sneetjies* ‘sneetje - sneetjes’ (i 14.03)
- (14) *hoedje - hoedjies* ‘hoedje - hoedjes’ (i 17.02)
- (15) *ringetje - ringetjies* ‘ringetje - ringetjes’ (i 17.03)

5.4.4.3.2. Resultaten

Bij de verkleinwoordvorming werd gekeken naar de geproduceerde combinaties van een enkelvoudsvorm en een meervoudsvorm. Wat betreft de meervoudsvorm weten we zeker dat een vorm op *-ies* een goede Katwijkse vorm is en een vorm op *-jes* niet een goede Katwijkse vorm. Wat betreft de enkelvoudsvorm zijn we er niet altijd zeker van of iets een goede Katwijkse vorm is. We kunnen er in ieder geval zeker van zijn dat een vorm op *-ie* geen goede Katwijkse vorm is: het kan een algemeen Hollandse vorm zijn, die uit het Hollands is overgenomen, maar ook een vorm die intern, binnen het Katwijks ontstaan is, naar analogie van het meervoud op *-ies*. Bij een vorm op *-je* weten we echter niet zo zeker of we met een goede dan wel een niet-goede Katwijkse vorm te maken hebben: de vorm zou goed zijn als hij de oude Katwijkse relictvorm vertegenwoordigde, de vorm zou niet goed zijn als hij de (nieuwe) Standaardnederlandse vorm vertegenwoordigde. Bij de beantwoording zijn er voor de informant vier combinaties mogelijk. Hierbij kijken we altijd in eerste instantie naar het meervoud – daar kunnen we immers altijd zeker van zijn – en pas in tweede instantie naar het enkelvoud – waar we immers niet altijd zeker van kunnen zijn. De combinaties zijn:

1. enkelvoud *-je* - meervoud *-ies*: de vorm op *-ies* is goed Katwijks, uit de vorm op *-je* kunnen we niets afleiden – we beschouwen de combinatie als goed;
2. enkelvoud *-je* - meervoud *-jes*: de vorm op *-jes* is geen goed Katwijks, uit de vorm op *-je* kunnen we niets afleiden – we beschouwen de combinatie als fout;
3. enkelvoud *-ie* - meervoud *-ies*: de vorm op *-ies* is goed Katwijks, de vorm op *-ie* is dat niet (het kan een hollandisme of een pseudodialectisme zijn; zie boven) – we beschouwen de combinatie als half goed;
4. enkelvoud *-ie* - meervoud *-jes*: geen van beide vormen is goed Katwijks – we beschouwen de combinatie als fout.

Combinatie 1 beantwoordt geheel aan de Katwijkse norm. Daaraan werd 1 punt toegekend. De combinaties 2 en 4 beantwoorden niet aan de Katwijkse norm. Hieraan werden 0 punten toegekend. Combinatie 3 beantwoordt ten dele wel en ten dele niet aan de norm. Daaraan werden 0.5 punten gegeven.

Buiten deze vier combinaties kwam in het interviewmateriaal enkele keren een meervoud op *-jis* voor (altijd bij een enkelvoud op *-je*), met een [I]-achtige uitspraak van de sjwa. We kunnen deze vorm beschouwen als een compromisvorm tussen Katwijks *-(j)ies* en Standaardnederlands *-jes*. We kennen aan deze compromisvorm 0.5 punten toe.

In tabel 17 geef ik voor de verkleinwoordvorming de resultaten, uitgesplitst per item, per groep van items en voor alle items samen. Ik volsta ermee alleen de nummers van de items te geven (zie voor de items de opzet).

Tabel 17. Verkleinwoordvorming

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
meervoud met steun regionale omgeving							
(1)	24 (24) 100%	12 (12) 100%	12 (12) 100%	9.5 (12) 79.17%	15 (24) 62.5%	0.63	88.33%
(2)	24 (24) 100%	12 (12) 100%	11.5 (12) 95.83%	11.5 (12) 95.83%	21.5 (24) 89.58%	0.90	96.25%
(3)	24 (24) 100%	11 (12) 91.67%	11 (12) 91.67%	10 (12) 83.33%	21 (24) 87.5%	0.88	90.83%
(4)	23.5 (24) 97.92%	11 (12) 91.67%	11 (12) 91.67%	9.5 (12) 79.17%	19 (24) 79.17%	0.81	87.92%
(5)	24 (24) 100%	12 (12) 100%	12 (12) 100%	10 (12) 83.33%	19.5 (24) 81.25%	0.81	92.92%
(6)	24 (24) 100%	12 (12) 100%	11 (12) 91.67%	10.5 (12) 87.5%	21.5 (24) 89.58%	0.90	93.75%
totaal	143.5 (144) 99.65%	70 (72) 97.22%	68.5 (72) 95.14%	61 (72) 84.72%	117.5 (144) 81.60%	0.82	91.67%
meervoud zonder steun regionale omgeving							
(7)	24 (24) 100%	12 (12) 100%	11 (12) 91.67%	11 (12) 91.67%	21 (24) 87.5%	0.88	94.17%
(8)	23.5 (24) 97.92%	11.5 (12) 95.83%	11 (12) 91.67%	11 (12) 91.67%	18 (24) 75%	0.77	90.42%
(9)	24 (24) 100%	11.5 (12) 95.83%	11 (12) 91.67%	11 (12) 91.67%	20 (24) 83.33%	0.83	92.5%
(10)	24 (24) 100%	12 (12) 100%	10 (12) 83.33%	11 (12) 91.67%	21 (24) 87.5%	0.88	92.5%
(11)	24 (24) 100%	12 (12) 100%	11 (12) 91.67%	12 (12) 100%	21 (24) 87.5%	0.88	95.83%
(12)	23 (24) 95.83%	11 (12) 91.67%	10 (12) 83.33%	11 (12) 91.67%	18 (24) 75%	0.78	87.5%

(13)	22.5 (24) 93.75%	11 (12) 91.67%	11 (12) 91.67%	12 (12) 100%	22 (24) 91.67%	0.98	93.75%
(14)	23 (24) 95.83%	12 (12) 100%	10.5 (12) 87.5%	12 (12) 100%	21 (24) 87.5%	0.91	94.17%
(15)	23 (24) 95.83%	12 (12) 100%	8.5 (12) 70.83%	11 (12) 91.67%	22 (24) 91.67%	0.96	90%
totaal	211 (216) 97.69%	105 (108) 97.22%	94 (108) 87.04%	102 (108) 94.44%	184 (216) 85.19%	0.87	92.32%
totaal totaal	354.5 (360) 98.47%	175 (180) 97.22%	162.5 (180) 90.28%	163 (180) 90.56%	301.5 (360) 83.75%	0.85	92.06%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

Vergelijken we de uitkomsten voor de beide groepen combinaties van verkleinwoorden, dan blijkt regionale steun geen factor te zijn, niet voor J:O en niet voor G. In beide gevallen scoren de combinaties waarvan het meervoud niet gesteund wordt door de regionale omgeving, hoger dan de combinaties waarvan het meervoud wel gesteund wordt door de regionale omgeving, maar de verschillen zijn wel klein. De uitkomst voor G blijkt dan ook niet significant te zijn ($\chi^2 = 0.19$). Dat de uitkomsten voor de beide groepen combinaties van verkleinwoorden zo dicht bij elkaar liggen, kan met de hoge score ervan te maken hebben: de verkleinwoorden scoren over de volle breedte hoog, waardoor er weinig ruimte overblijft voor een duidelijk verschil tussen de beide groepen.

Bij beide groepen combinaties van verkleinwoorden vinden we een niet al te grote spreiding. Bij G is die spreiding nog weer kleiner dan bij J:O. Omdat alle items nogal hoog scoren – bij J:O liggen de scores tussen 0.63 en 0.98, bij G tussen 87.5% en 96.25% – en daardoor nogal dicht bij elkaar uitkomen, zien we tussen de beide groepen nogal wat overlap, zowel voor J:O als voor G.

Kijken we naar de uiteindelijke totaalscores voor de leeftijdsgroepen (het totaal totaal), dan zien we, op een kleine uitzondering na, een geleidelijk afnameverloop. Die kleine uitzondering betreft de groep 30+, die hoger scoort dan de groep 40+, maar het verschil is niet significant ($\chi^2 = 0.01$).

5.4.4.4. Werkwoordsvervoeging

(hypothese 2: steun regionale omgeving; 3: frequentie; 4: doorzichtigheid; 5: afwezigheid concurrentie)

5.4.4.4.1. Opzet

Om de werkwoordsvervoeging te toetsen werd een uit 24 Katwijkse zinnen bestaande vertaal- en invultest aangeboden. In elke zin moest op een open plaats een in het Katwijks te vertalen verleden-tijds- of verleden-deelwoordsvorm van een tussen haakjes aangeboden Standaardnederlandse infinitief worden ingevuld. Om verstoring van het zinsbeeld te voorkomen stond deze infinitief achteraan. De test werd in drieën aangeboden (zie schema 11). Dit moest niet alleen voor afwisseling

zorgen maar diende ook nog een ander doel: door verwachte vormen die op elkaar lijken, in verschillende testgedeelten te ontlocken kon onderlinge beïnvloeding worden voorkomen. De 24 testitems waren op de volgende Katwijkse vormen gericht (de volgorde van de items is die uit het interview):

- (1) *zee/zàài* 'zei' (i 12.01)
- (2) *ezwurrəve* 'gezworven' (i 12.02)
- (3) *zette* 'zette' (i 12.03)
- (4) *estreen/estreja* 'gestreden' (i 12.04)
- (5) *wier* 'werd' (i 12.05)
- (6) *ebraauwd* 'gebrouwen' ('(ervan) terechtgebracht') (i 12.06)
- (7) *gonge/ginge* 'gingen' (i 12.07)
- (8) *emelded* 'gemeld' (i 12.08)
- (9) *kwamme/kwaeme* 'kwamen' (i 15.01)
- (10) *ezààd* 'gezegd' (i 15.02)
- (11) *zette* 'zetten' (i 15.03)
- (12) *ereen/ereje* 'gereden' (i 15.04)
- (13) *kozze/konne* 'konden' (i 15.05)
- (14) *edroge* 'gedragen' (i 15.06)
- (15) *meldede* 'meldden' (i 15.07)
- (16) *an-evreted* 'aangevreten' (i 15.08)
- (17) *bedurrəve* 'bedorven' (i 18.01)
- (18) *meldede* 'meldde' (i 18.02)
- (19) *espoje* 'gespuugd' (i 18.03)
- (20) *zatte/zaete* 'zaten' (i 18.04)
- (21) *ezetted* 'gezet' (i 18.05)
- (22) *eslege* 'geslagen' (i 18.06)
- (23) *kos/kon* 'kon' (i 18.07)
- (24) *wiere* 'werden' (i 18.08)

Binnen de werkwoordsvervoeging was het mogelijk alle secundaire factoren te toetsen. Voor 12 van de 24 items werden opposities gemaakt waarbij één of twee werkwoordsvormen met één of twee andere werkwoordsvormen opponeerden. Per oppositie werd één secundaire factor getoetst. De niet in de oppositie betrokken factoren werden telkens constant gehouden.¹³⁰ Binnen de gemaakte opposities zijn de flexiecategorieën gelijk gehouden: we vergelijken dus verleden tijden enkelvoud met verleden tijden enkelvoud, verleden tijden meervoud met verleden tijden meervoud, en verleden deelwoorden met verleden deelwoorden.

Bij de keuze van werkwoordsvormen moest, om tot ideale opposities te komen, rekening gehouden worden met de volgende twee additionele factoren.

Ten eerste de *steun vanuit het paradigma*. Bedoeld is hier het Katwijkse paradigma. We nemen aan dat een Katwijkse vorm die paradigmatisch gesteund wordt, sterker staat dan een Katwijkse vorm die geen paradigmatische steun ontvangt. Om

vormen te mogen vergelijken moet de paradigmatische steun daarin ongeveer gelijk zijn. Zo kunnen we, om de factor steun van de regionale omgeving te toetsen, *espoqe* 'gespuugd', een algemeen Hollandse verleden-deelwoordsvorm, niet vergelijken met *erope* 'geroepen', een als relict gekarakteriseerde verleden-deelwoordsvorm. De eerste vorm wordt geheel gesteund door de vormen uit de verleden tijd: *spoog*, *spoge*. De tweede vorm wordt niet gesteund door de vormen uit de verleden tijd: *riep*, *riepe*.¹³¹

Ten tweede de *mate van afwijking van de standaardtaal*. Het is niet helemaal duidelijk wat we van deze factor moeten verwachten, maar het lijkt goed er rekening mee te houden. Eigenlijk zouden we de mate van afwijking van de standaardtaal niet als aparte factor moeten beschouwen. Alle te onderzoeken vormen wijken immers af van de standaardtaal. Bij de ene vorm kan die afwijking echter wel groter of minder groot zijn dan bij de andere. Om vormen te mogen vergelijken moet hun afwijking van de standaardtaal ongeveer even groot zijn. Ik neem de hierboven genoemde vormen *espoqe* en *erope* weer als voorbeeld. Door het klankverschil en het verschil sterk - zwak wijkt de eerste vorm sterker af van de standaardtaal dan de tweede vorm, waarbij alleen het klankverschil speelt.

Ik heb ernaar gestreefd om de te vergelijken werkwoordsvormen voor wat betreft de twee additionele factoren zoveel mogelijk constant te houden. Ik heb er dus van afgezien deze factoren als apart te onderzoeken factoren in te voeren.

Per factor werden de volgende werkwoordsvormen in oppositie gebracht. Sommige werkwoordsvormen werden gebruikt voor meer dan één oppositie.

a. Steun van de regionale omgeving (hypothese 2):

(1) algemeen Hollands: *ebraauwd*

tegenover

(2) relict: *an-evreted*

In afwijking van het Standaardnederlands hebben de Katwijkse verleden deelwoorden hier een zwakke verbuiging. Beide vormen zijn infrequent (bij beide is de frequentie 0) en maken deel uit van een bepaald patroon (ze maken elk op hun manier deel uit van het patroon van de zwakke werkwoorden). De vormen concurreren niet met andere vormen. (Vgl. par. 4.2.2.3.2: klasse 2 en 5.)

b. Frequentie (hypothese 3):

(3) frequent: *ezààd*

tegenover

(4) infrequent: *edroge*

Volgens corpus S2 in lijst A1 van het frequentiewoordenboek had *ezààd* een frequentie van 24 en kwam *edroge* 0 keer voor. Beide vormen zijn een relict-

verschijnsel en maken geen deel uit van een bepaald patroon (van doorzichtigheid kan dus geen sprake zijn). De vormen concurreren niet met andere vormen. (Vgl. par. 4.2.2.3.2: klasse 6, en par. 4.2.2.3.3.)

c. Doorzichtigheid (hypothese 4):

(5) doorzichtig: *ezwurræve*, *bedurræve*
tegenover

(6) ondoorzichtig: *edroge*

(Bij de verwerking van de resultaten zullen de vormen onder (5) worden samen genomen.)

De verleden deelwoorden *ezwurræve* en *bedurræve* behoren tot een patroon van werkwoordsvormen waarvan de infinitief met *û* gevormd wordt. Het patroon is in ieder geval doorzichtig wanneer van een verleden-deelwoordsvorm in de richting van een tegenwoordige-tijdsvorm gegaan wordt: een (sterke) verleden-deelwoordsvorm met een *u* leidt altijd tot een tegenwoordige-tijdsvorm met een *û*. Omgekeerd is het patroon minder doorzichtig: vanuit een tegenwoordige-tijdsvorm met een *û* kunnen we, namelijk in het geval van *kûrræve*, bij zowel een sterke als zwakke verleden-deelwoordsvorm terecht komen. Bij de vorm *edroge* valt in geen enkele richting een doorzichtig patroon te constateren. Bij de verleden-deelwoordsvorm met een *oo* hoort een tegenwoordige-tijdsvorm met een *ee*: *drege*, maar dit hoeft niet altijd het geval te zijn: vergelijk *erope* 'geroepen' met *rope* 'roepen'. Ook omgekeerd hoeft er bij een tegenwoordige-tijdsvorm met een *ee* niet altijd een verleden deelwoord met een *oo* op te treden: vergelijk *geve* 'geven' met *egeve* 'gegeven'.

Alliedrie de hier getoetste vormen zijn een relictverschijnsel en komen infrequent voor (bij alliedrie is de frequentie 0). Er zijn geen concurrerende vormen. (Vgl. par. 4.2.2.3.2: klasse 3 en 6.)

d. Afwezigheid van concurrentie (hypothese 5):

In het geval van (afwezigheid van) concurrentie zijn de volgende opposities mogelijk:

1. relict tegenover relict / relict
2. relict tegenover relict / algemeen Hollands
3. relict tegenover relict / Standaardnederlands
4. algemeen Hollands tegenover algemeen Hollands / algemeen Hollands
5. algemeen Hollands tegenover algemeen Hollands / relict
6. algemeen Hollands tegenover algemeen Hollands / Standaardnederlands

Bij deze opposities geldt dat telkens aan beide zijden in de vergelijking één vorm dezelfde status moet hebben. De vorm die aan weerszijden dezelfde status heeft, is

altijd een dialectvorm: relict of algemeen Hollands. Niet mogelijk zijn dus de volgende opposities:

7. relict tegenover algemeen Hollands / Standaardnederlands
8. algemeen Hollands tegenover relict / Standaardnederlands
9. Standaardnederlands tegenover relict / algemeen Hollands¹³²

De opposities 3 en 6 beantwoorden het meest zuiver aan het hoofddoel van het onderzoek, omdat we daarbij natuurlijk in de eerste plaats geïnteresseerd zijn in de relatie dialect - standaardtaal. In beide gevallen zou het zo moeten zijn dat de dialectvorm – hiermee kan dus zowel een relictvorm als een algemeen Hollandse vorm bedoeld worden – in zijn eentje sterker staat dan de vorm die concurrentie ondervindt van een Standaardnederlandse vorm. De opposities 1 en 4 zijn theoretische gevallen, die, gezien vanuit de vraagstelling, niet interessant zijn. De relatie dialect - standaardtaal speelt bij deze opposities geen rol. Zelfs de relatie relict - algemeen Hollands is bij deze opposities niet in het geding, hetgeen nog wel het geval is bij de opposities 2 en 5. Er blijven, met andere woorden, vier opposities over die interessant zijn om onderzocht te worden. Eén daarvan, oppositie 2, kon ook werkelijk in het interview worden opgenomen. Voor de drie die overblijven, 3, 5 en 6, was het niet mogelijk geschikte werkwoordsvormen te vinden. Van oppositie 2 konden twee concretiseringën gemaakt worden, één met werkwoordsvormen die infrequent zijn, en één met werkwoordsvormen die frequent zijn.

Van de werkwoordsvormen die infrequent zijn, werden ter toetsing van oppositie 2 in het interview opgenomen:

(7) geen concurrentie (relict): *ezwurræve*, *bedurræve*
tegenover

(8) concurrentie (relict / algemeen Hollands): *estreen/estreja*, *ereen/ereje*

(Bij de verwerking van de resultaten zullen zowel de vormen onder (7) als die onder (8) worden samengenomen.)

De vraag is of de relictvormen onder (8) (met *n*) minder gebruikt zullen worden dan de relictvormen onder (7). De onder (7) genoemde vormen zijn samen even infrequent als de onder (8) genoemde vormen (bij alle is de frequentie 0), en zowel bij het onder (7) bedoelde patroon als bij de onder (8) bedoelde patronen hebben we met ongeveer dezelfde mate van doorzichtigheid te maken: zie voor het patroon onder (7) par. 4.2.2.3.2: klasse 3 en wat hiervoor bij oppositie c gezegd is; zie voor het patroon onder (8) par. 4.2.2.3.2: klasse 1.

Van de werkwoordsvormen die frequent zijn, werden ter toetsing van oppositie 2 in het interview opgenomen:

(9) geen concurrentie (relict): *wier, wiere*

tegenover

(10) concurrentie (relict / algemeen Hollands): *kos/kon, kozze/konne*

Achteraf heb ik de items *wier* en *kos/kon* niet voor het onderzoek laten meetellen, omdat *kon* als een Standaardnederlandse vorm beschouwd moet worden.

De vraag is of de overgebleven meervoudige relictvorm onder (10) (met *z*) minder gebruikt zal worden dan de meervoudige relictvorm onder (9). Geen van de overgebleven vormen maakt deel uit van een patroon (er kan dus geen sprake zijn van doorzichtigheid). Alle hebben ook een redelijke frequentie: de gemeten frequentiewaarden waren voor *wiere* 34 en voor *kozze/konne* 17 (vgl. par. 4.2.2.3.2: klasse 3, en par. 4.2.2.3.4). De frequenties zijn weliswaar niet gelijk maar zijn beide wel groter dan 0.

Opmerking. De vraag bij (9) en (10) is of de vergelijking wel helemaal zuiver is. In beide gevallen is er geen steun vanuit het paradigma, maar bij *wiere* is de afwijking van de standaardtaal wel wat groter dan bij *kozze*.

In de test werden verder nog drie vormen van het werkwoord *zetten* en drie vormen van het werkwoord *melden* getoetst. Het gaat hier om zwakke werkwoorden waarvan de werkwoordstam uitgaat op een *-t* of een *-d*. In het Katwijks kunnen deze werkwoorden in de verleden tijd enkelvoud en meervoud de uitgang *-ede* krijgen: *zette(n)* 'zette(n)'. Het verleden deelwoord kan de uitgang *-ed* krijgen: *ezetted* 'gezet'. Voor de onderlinge V-stabiliteitsverhouding tussen deze vormen kunnen we twee verwachtingen formuleren.

Ten eerste een verwachting op basis van de factor frequentie. Op basis van de gevonden frequentiewaarden in corpus S2 in lijst D1 van het frequentiewoordenboek (zie par. 4.2.2.3.3) is de verwachting dat de verleden-tijdsvorm enkelvoud op *-ede* gemakkelijker gevormd wordt dan de verleden-deelwoordsvorm op *-ed* en de verleden-deelwoordsvorm weer gemakkelijker dan de verleden-tijdsvorm meervoud op *-ede*.

Ten tweede een verwachting gebaseerd op de observaties van Overdiep. Blijkbaar heeft hij geconstateerd dat het verleden deelwoord zich gemakkelijker handhaaft dan de verleden tijd. Verder heeft hij ook gemeend te kunnen constateren dat het meervoud van de verleden tijd zich beter handhaaft dan het enkelvoud. Hij zoekt daarvoor een verklaring in betekenisdifferentiatie. (Zie par. 4.2.2.3.3.)

Is de frequentiefactor in het spel, dan is de verwachte stabiliteitsvolgorde, van meer naar minder stabiel: verleden-tijdsvorm enkelvoud op *-ede* - verleden deelwoord op *-ed* - verleden-tijdsvorm meervoud op *-ede*. Gaan we uit van de observaties van Overdiep, dan is de verwachte volgorde: verleden deelwoord op *-ed* - verleden-tijdsvorm meervoud op *-ede* - verleden-tijdsvorm enkelvoud op *-ede*.

Omdat we hier twee kanten op kunnen denken, is het moeilijk om een hypothese te formuleren. Daarom zouden we dit deel van het onderzoek als verken-

nend kunnen beschouwen. We wachten dus af welke stabiliteitsvolgorde uit de resultaten tevoorschijn komt.

e. Ter toetsing werden in het interview opgenomen:

met een werkwoordstam uitgaande op *-t*:

(11) verleden-tijdsvorm enkelvoud: *zette* 'zette' (i 12.03)

(12) verleden-tijdsvorm meervoud: *zette* 'zetten' (i 15.03)

(13) verleden deelwoord: *ezette* 'gezet' (i 18.05)

met een werkwoordstam uitgaande op *-d*:

(14) verleden-tijdsvorm enkelvoud: *medede* 'meldde' (i 18.02)

(15) verleden-tijdsvorm meervoud: *medede* 'meldden' (i 15.07)

(16) verleden deelwoord: *emelled* 'gemeld' (i 12.08)

Anders dan het geval was bij de opposities (die we gemaakt hebben onder de nummers (1) tot en met (10) hiervoor), vergelijken we hier niet tussen dezelfde vormen van verschillende werkwoorden maar vergelijken we hier verschillende vormen binnen een en hetzelfde werkwoord.

(Bij de verwerking van de resultaten zullen vormen van dezelfde categorie worden samengenomen.)

f. Ter aanvulling werden in de test nog de volgende zes items opgenomen. De bedoeling was dat deze voor het geheel van de werkwoordsvervoeging en van de morfologie zouden meetellen (hypothese 1). We zullen echter bij de bespreking van de resultaten zien dat vier van deze items hiervoor niet bruikbaar zijn. Opgenomen werden:

(17) verleden-tijdsvorm enkelvoud: *zee/zàai* 'zei' (i 12.01); *zee* is algemeen Hollands, *zàai* is morfologisch gezien Standaardnederlands: ter aanduiding van de verleden tijd is hier hetzelfde vocaalfoneem als in het Standaardnederlands gebruikt, maar met een fonetisch verschil

(18) verleden-tijdsvorm meervoud: *gonge/ginge* 'gingen' (i 12.07); *gonge* is relict, *ginge* is zowel fonologisch als morfologisch gelijk aan het Standaardnederlands

(19) verleden-tijdsvorm meervoud: *kwamme/kwaeme* 'kwamen' (i 15.01); *kwamme* is algemeen Hollands, *kwaeme* is morfologisch gezien Standaardnederlands: ter aanduiding van de verleden tijd is hier hetzelfde vocaalfoneem als in het Standaardnederlands gebruikt, maar met een fonetisch verschil

(20) verleden deelwoord: *espo* 'gespuugd' (i 18.03)

(21) verleden-tijdsvorm meervoud: *zatte/zaete* 'zaten' (i 18.04); *zatte* is algemeen Hollands, *zaete* is morfologisch gezien Standaardnederlands: ter aanduiding van

de verleden tijd is hier hetzelfde vocaalfoneem als in het Standaardnederlands gebruikt, maar met een fonetisch verschil

(22) verleden deelwoord: *eslege* 'geslagen' (i 18.06)

Omdat er twee items moesten vervallen (zie onder d), werd het aantal items waarmee per secundaire factor opposities gemaakt zijn, teruggebracht tot tien. Het totaal aantal items kwam hiermee op 22. Zoals hierboven (onder f) al is aangegeven, zullen er nog vier items moeten vervallen, waarmee het totaal aantal items op achttien zal uitkomen.

5.4.4.4.2. Resultaten

Bij de werkwoordsvervoeging gaat het om verschillen in uitgang en/of verschillen in ablaut. In feite is het verschil in ablaut, tussen het Katwijks en het Standaardnederlands, een fonologisch verschil, maar omdat hier klanken bij betrokken zijn die een morfologische functie hebben, moeten we dit verschil als een morfologisch verschil begrijpen. Omdat de ablauteurs verschillen morfologisch zijn, en niet fonologisch, wordt, anders dan bij de lexicale fonologie het geval was, niet op fonetische verschillen gelet. Wanneer een informant een vorm *zàai* maakt (in plaats van de Katwijkse vorm *zee*), dan kunnen we die vorm als identiek met de Standaardnederlandse vorm *zei* beschouwen. Het verschil tussen *zàai* en *zei* is namelijk louter fonetisch. Tussen *zee* en *zàai/zei* bestaat een fonologisch verschil, dat echter als een morfologisch verschil moet worden opgevat.

Van een pseudodialectisme is sprake wanneer niet de juiste Katwijkse ablauteursvorm wordt gekozen, maar een andere, in het Katwijks mogelijke ablauteursvorm. Voorbeelden zijn *edrege* in plaats van kw. *edroge*, en *esloge* in plaats van kw. *eslege*. Wel de goede Katwijkse ablauteursvorm maar niet de goede Katwijkse verbuiging hebben we bij bijvoorbeeld de vorm *ezwurfð*: voor de goede ablauteursvorm, *u* voor *o*, wordt 1 punt gerekend, maar omdat de uitgang fout is, *zwak* in plaats van *sterk*, worden daarvan 0.5 punten afgetrokken. Voor een vorm als *edreegd* blijven helemaal geen punten over: voor de afwijkende ablauteursvorm, *ee* in plaats van *oo*, worden 0.5 punten toegekend, die, omdat de uitgang niet klopt, ook weer worden afgetrokken.

Met het oog op de opposities die gemaakt worden in verband met de toetsing van de secundaire factoren, worden in tabel 18 alvast de scores per item gegeven. De items worden hierna apart besproken bij de bespreking van de toetsing van de secundaire factoren en de toetsing van twee extra hypothesen die we hebben vastgesteld voor de zwakke werkwoorden uitgaande op een *-t* of een *-d* (*zette*, *ezette*, enz.). De items die overblijven, worden daarna nog apart besproken.

Sommige items bestaan uit twee vormen. Het gaat hier ten eerste om de vormen die gebruikt worden ter toetsing van de concurrentiehypothese: *estreen/estreeje*, *ereen/ereje* en *kozze/konne*. Deze worden in de tabel samengenomen. Bij de bespreking van de concurrentiehypothese hierna worden deze items weer gesplitst (om beconcurrerende vormen met niet-beconcurrerende vormen te kunnen vergelijken). Het gaat ten tweede om de items die onder f genoemd zijn. Hiervan worden alleen

die vormen in de tabel opgenomen die als algemeen Hollands of relict zijn aange-merkt. (Voor de reden waarom dit zo gebeurt, zie onder tabel 25.)¹³³

De nummering in de tabel wordt bepaald door de eerste keer dat de respectieve-lijke items zich aandienen bij de bespreking van de opzet (par. 5.4.4.4.1). De nummering correspondeert dus niet met de nummering van de items aan het begin van de opzet, evenmin met de nummering in de opzet en evenmin, althans niet over de hele linie, met de nummering van de hierna volgende bespreking van de resultaten.

Tabel 18. Werkwoordsvervoeging – algemeen overzicht

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(1) <i>ebraauwd</i>	6 (24) 25%	4 (12) 33.33%	1 (12) 8.33%	3 (12) 25%	5 (24) 20.83%	0.83	22.50%
(2) <i>an-evretd</i>	2 (24) 8.33%	1 (12) 8.33%	3 (12) 25%	1 (12) 8.33%	4 (24) 16.67%	2.00	13.33%
(3) <i>ezààd</i>	19.5 (24) 81.25%	11 (12) 91.67%	11 (12) 91.67%	10 (12) 83.33%	19 (24) 79.17%	0.97	85.42%
(4) <i>edroge</i>	18 (24) 75%	10.5 (12) 87.5%	5 (12) 41.67%	7.5 (12) 62.5%	13.5 (24) 56.25%	0.75	64.58%
(5) <i>ezwurræve</i>	21.5 (24) 89.58%	10 (12) 83.33%	10.5 (12) 87.5%	7.5 (12) 62.5%	10.5 (24) 43.75%	0.49	73.33%
(6) <i>bedurræve</i>	24 (24) 100%	12 (12) 100%	12 (12) 100%	9 (12) 75%	14 (24) 58.33%	0.58	86.67%
(7) <i>estreen/estreja</i>	24 (24) 100%	12 (12) 100%	11 (12) 91.67%	12 (12) 100%	21 (24) 87.5%	0.88	95.83%
(8) <i>ereen/ereje</i>	24 (24) 100%	12 (12) 100%	12 (12) 100%	12 (12) 100%	23 (23) 100%	1	100%
(9) <i>wiere</i>	18 (24) 75%	12 (12) 100%	7 (12) 58.33%	1 (12) 8.33%	3 (24) 12.5%	0.17	50.83%
(10) <i>kozze/konne</i>	21 (24) 87.5%	9 (12) 75%	6 (12) 50%	9 (12) 75%	13 (24) 54.17%	0.62	68.33%
(11) <i>zettede</i> (o.v.t. enk.)	0 (24) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (24) 0%	0	0%
(12) <i>zettede</i> (o.v.t. mv.)	0 (24) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	2 (24) 8.33%	∞	1.67%
(13) <i>ezetted</i>	2 (24) 8.33%	2 (12) 16.67%	5 (12) 41.67%	2 (12) 16.67%	1 (24) 4.17%	0.50	17.50%
(14) <i>meldede</i> (o.v.t. enk.)	0 (24) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (23) 0%	0	0%
(15) <i>meldede</i> (o.v.t. mv.)	1 (24) 4.17%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (24) 0%	0	0.83%
(16) <i>emelded</i>	7 (24) 29.17%	7 (12) 58.33%	5 (12) 41.67%	3 (12) 25%	10 (24) 41.67%	1.43	39.17%
(17) <i>zee</i>	20 (24) 83.33%	11.5 (12) 95.83%	9.5 (12) 79.17%	12 (12) 100%	17 (24) 70.83%	0.85	85.83%

(18) <i>gonge</i>	0 (24) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (24) 0%	0	0%
(19) <i>kwamme</i>	4 (24) 16.67%	1 (12) 8.33%	0 (12) 0%	2 (12) 16.67%	4 (24) 16.67%	1	11.67%
(20) <i>espage</i>	21 (24) 87.5%	11 (12) 91.67%	9 (12) 75%	11 (12) 91.67%	20.5 (24) 85.42%	0.98	86.25%
(21) <i>zatte</i>	3 (24) 12.5%	1 (12) 8.33%	0 (12) 0%	1 (12) 8.33%	2 (24) 8.33%	0.67	7.50%
(22) <i>eslege</i>	15 (24) 62.5%	6.5 (12) 54.17%	7.5 (12) 62.5%	8 (12) 66.67%	14 (24) 58.33%	0.93	60.83%
totaal	251 (528) 47.54%	133.5 (264) 50.57%	114.5 (264) 43.37%	111 (264) 42.05%	196.5 (526) 37.36%	0.79	44.18%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

Zoals we dat ook bij de andere subonderdelen hebben gedaan, beperken we ons hier wat de totaalkomsten betreft tot een opmerking over het afnameverloop bij de leeftijdsgroepen. We zien dat het afnameverloop tussen de totaalscores van de leeftijdsgroepen (het totaal) nogal geleidelijk plaatsvindt. Het beeld wordt alleen verstoord door de groep 50+, die ten opzichte van de groep 60+ een niet-verwachte toename laat zien. Het verschil is echter niet significant ($\chi^2 = 0.65$).

We kijken nu in hoeverre de hypothesen die betrekking hebben op de secundaire factoren, bevestigd worden.

Om de factor steun van de regionale omgeving (hypothese 2) te toetsen is een oppositie gemaakt tussen de vormen *ebraauwd* en *an-evreted*. De eerste vorm is algemeen Hollands, de tweede relic. In tabel 19 worden de uitkomsten uit tabel 18 nog eens apart met elkaar vergeleken.

Tabel 19. Werkwoordsvervoeging – steun van de regionale omgeving

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(1) algemeen Hollands: <i>ebraauwd</i>	6 (24) 25%	4 (12) 33.33%	1 (12) 8.33%	3 (12) 25%	5 (24) 20.83%	0.83	22.50%
(2) relic: <i>an-evreted</i>	2 (24) 8.33%	1 (12) 8.33%	3 (12) 25%	1 (12) 8.33%	4 (24) 16.67%	2.00	13.33%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

De uitkomsten gaan twee kanten op. Kijken we naar het gemiddelde G, dan wordt de hypothese bevestigd: de vorm *ebraauwd*, die gesteund wordt door de regionale omgeving, dringt gemakkelijker door c.q. wordt gemakkelijker aangeleerd dan de vorm *an-evreted*, die niet gesteund wordt door de regionale omgeving. Het verschil

is echter net niet significant ($\chi^2 = 2.60$). Kijken we naar de verhouding J:O, dan wordt de hypothese niet bevestigd. De vorm *an-evreted* scoort voor J:O zelfs gruwelijk hoog, maar we zien meteen ook dat deze verhouding wel op zeer lage uitkomsten is gebaseerd, waardoor we er niet te veel conclusies aan mogen verbinden. Ook de verhouding J:O bij *ebraauwd* is op lage uitkomsten gebaseerd, zij het minder laag dan voor *an-evreted* het geval is.

Om de factor frequentie (hypothese 3) te toetsen is een oppositie gemaakt tussen de vormen *ezààd* en *edroge*. De eerste vorm is frequent, de tweede infrequent. In tabel 20 worden de uitkomsten uit tabel 18 weer apart met elkaar vergeleken.

Tabel 20. Werkwoordsvervoeging – frequentie

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(3) frequent: <i>ezààd</i>	19.5 (24)	11 (12)	11 (12)	10 (12)	19 (24)		
	81.25%	91.67%	91.67%	83.33%	79.17%	0.97	85.42%
(4) infrequent: <i>edroge</i>	18 (24)	10.5 (12)	5 (12)	7.5 (12)	13.5 (24)		
	75%	87.5%	41.67%	62.5%	56.25%	0.75	64.58%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

De hypothese wordt voor beide vergelijkingen bevestigd, zowel voor J:O als G. Het verschil bij G is significant ($\chi^2 = 8.00$). De uitkomsten hebben nu ook een voldoende brede basis. De score voor J:O en G van *edroge* is nog redelijk hoog, wat echter voor een belangrijk deel moet worden toegeschreven aan het veelvuldig optreden van de pseudovorm *edrege*. Deze vorm kwam zelfs zo veel voor dat we ons kunnen afvragen of we hem voor het huidige Katwijks niet als een gelijkwaardige vorm naast *edroge* moeten beschouwen.

Om de factor doorzichtigheid (hypothese 4) te toetsen is een oppositie gemaakt tussen aan de ene kant de vormen *ezwurrøve* en *bedurrøve* en aan de andere kant de vorm *edroge*. Eerstgenoemde vormen maken deel uit van een doorzichtig patroon, bij laatstgenoemde vorm bestaat zo'n patroon niet. In tabel 21 worden de uitkomsten uit tabel 18 weer onder elkaar gezet. De resultaten van de doorzichtige vormen *ezwurrøve* en *bedurrøve* zijn bij elkaar geteld.

Tabel 21. Werkwoordsvervoeging – doorzichtigheid

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(5) doorzichtig: <i>ezwurrøve, bedurrøve</i>	45.5 (48)	22 (24)	22.5 (24)	16.5 (24)	24.5 (48)		
	94.79%	91.67%	93.75%	68.75%	51.04%	0.54	80%
(6) ondoorzichtig: <i>edroge</i>	18 (24)	10.5 (12)	5 (12)	7.5 (12)	13.5 (24)		
	75%	87.5%	41.67%	62.5%	56.25%	0.75	64.58%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

We zien dat de hypothese waarin de factor doorzichtigheid getoetst wordt, bevestigd wordt voor G maar niet voor J:O. Hetzelfde beeld zagen we bij de toetsing van hypothese 2 hiervoor; alleen kunnen we hier niet met het argument komen dat de negatieve uitkomst voor J:O door een te smalle getalsbasis veroorzaakt wordt. Anders dan bij de toetsing van hypothese 2 het geval was, is het verschil bij G nu wel significant ($\chi^2 = 4.94$).

Van de doorzichtige vormen *ezwurræve* en *bedurræve* doet, zoals in tabel 18 te zien is, de eerste vorm het over de hele linie wel minder goed dan de tweede, maar de verschillen zijn niet groot. Het is dus niet zo dat de uitkomst voor J:O aan een uitzonderlijk lage score van een van beide werkwoorden moet worden toegeschreven.

Ter toetsing van de factor concurrentie (hypothese 5) zijn twee opposities gemaakt, één oppositie waarin infrequente werkwoordsvormen tegenover elkaar staan, en één waarin frequente werkwoordsvormen tegenover elkaar staan. Als infrequente werkwoordsvormen werden tegenover gezet de relicten *ezwurræve* en *bedurræve* aan de ene kant en de relicten *estreen* en *ereen* aan de andere kant. De laatste relicten ondervinden concurrentie van respectievelijk de algemeen Hollandse vormen *estreje* en *ereje*. (In tabel 18 zijn de relictvormen (*estreen*, *ereen*) en de algemeen Hollandse vormen waardoor ze beconcurrereerd worden (*estreje*, *ereje*), omdat we in beide gevallen met Katwijkse vormen te maken hebben, samengenomen, maar hier worden ze met het oog op de toetsing van de onderhavige hypothese gesplitst.) We toetsen de concurrentiehypothese door na te gaan of de relictvormen die concurrentie ondervinden, minder geproduceerd worden dan de relictvormen die geen concurrentie ondervinden. In tabel 22 zien we bovenin de uitkomsten voor de relictvormen zonder concurrentie en onderin de uitkomsten voor de relictvormen met concurrentie. De uitkomsten voor de concurrerende algemeen Hollandse vormen zijn daaronder geplaatst.

Tabel 22. Werkwoordsvervoeging – afwezigheid van concurrentie I

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(7) geen concurrentie (relict): <i>ezwurræve</i> , <i>bedurræve</i>	45.5 (48)	22 (24)	22.5 (24)	16.5 (24)	24.5 (48)		
	94.79%	91.67%	93.75%	68.75%	51.04%	0.54	80%
(8a) concurrentie (relict): <i>estreen</i> , <i>ereen</i>	9 (48)	1 (24)	0 (24)	0 (24)	1 (47)		
	18.75%	4.17%	0%	0%	2.13%	0.11	5.01%
met (8b) concurrerende vormen (algemeen Hollands): <i>estreje</i> , <i>ereje</i>	39 (48)	23 (24)	23 (24)	24 (24)	43 (47)		
	81.25%	95.83%	95.83%	100%	91.49%	1.13	92.88%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

De hypothese wordt overduidelijk bevestigd. Zowel voor J:O als voor G blijkt dat de vormen die geen concurrentie ondervinden (7), sterker staan dan de vormen

die wel concurrentie ondervinden (8a). Het verschil bij G is zeer significant ($\chi^2 = 174.78$). Opvallend is wel dat bij de vormen met concurrentie de ouderen het in verhouding tot de andere leeftijdsgroepen nog zo goed doen. Wat ook opvalt is dat de concurrerende algemeen Hollandse vormen vrijwel geheel voor de Standaardnederlandse vormen in de plaats treden. In twee groepen wordt in een heel enkel geval nog voor een standaardtalige variant gekozen: in de groep 40+ één keer en in de groep 20+ drie keer. In alle gevallen is dat de vorm *gestreden*.¹³⁴

Als frequente werkwoordsvormen werden tegenover elkaar gezet de relicten *wiere* en *kozze*. De laatste relictvorm ondervindt concurrentie van de algemeen Hollandse vorm *konne*. (In tabel 18 waren laatstgenoemde vormen (*kozze* en *konne*) weer samengenomen, omdat we ook hier weer in beide gevallen met Katwijkse vormen te maken hebben. Met het oog op de toetsing van de concurrentiehypothese worden ze echter gesplitst.) We toetsen de hypothese door na te gaan of de relictvorm die concurrentie ondervindt, minder geproduceerd wordt dan de relictvorm die geen concurrentie ondervindt. In tabel 23 zien we bovenin de uitkomsten voor de relictvorm zonder concurrentie en onderin de uitkomsten voor de relictvorm met concurrentie. De uitkomsten voor de concurrerende algemeen Hollandse vorm staan daar weer onder.

Tabel 23. Werkwoordsvervoeging – afwezigheid van concurrentie II

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(9) geen concurrentie (relict): <i>wiere</i>							
	18 (24)	12 (12)	7 (12)	1 (12)	3 (24)		
	75%	100%	58.33%	8.33%	12.5%	0.17	50.83%
(10a) concurrentie (relict): <i>kozze</i>							
	0 (24)	0 (12)	0 (12)	0 (12)	0 (24)		
	0%	0%	0%	0%	0%	0	0%
met (10b) concurrerende vorm (algemeen Hollands): <i>konne</i>							
	21 (24)	9 (12)	6 (12)	9 (12)	13 (24)		
	87.5%	75%	50%	75%	54.17%	0.62	68.33%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

Ook nu wordt de hypothese weer overduidelijk bevestigd. De vorm die geen concurrentie ondervindt, staat sterker dan de vorm die wel concurrentie ondervindt, zowel voor J:O als voor G. De vorm met concurrentie scoort zelfs geen enkele keer. Is *kozze* helemaal uit het Katwijkse verdwenen?¹³⁵ Voor *kozze* is in een groot aantal gevallen de algemeen Hollandse vorm *konne* in de plaats getreden. In veel gevallen is ook de Standaardnederlandse vorm *konden* gemaakt: in de groepen 60+, 50+ en 30+ steeds drie keer, in de groep 40+ zes keer en in de groep 20+ elf keer. Dat de jongeren de standaardtalige vorm zo veel gebruiken, viel te verwachten. Het is echter opvallend dat de vorm ook bij de middelste leeftijdsgroep zo vaak voorkomt. Ten slotte: het verschil bij G is, zoals verwacht, zeer significant ($\chi^2 = 54.24$).

Buiten de toetsing van de secundaire factoren is nog nagegaan wat de onderlinge V-stabiliteitsverhouding is tussen vormen van de verleden tijd enkelvoud en meervoud en het verleden deelwoord van zwakke werkwoorden waarvan de werkwoordstam uitgaat op een *-t* of een *-d*. In het Katwijks kunnen deze werkwoorden in de verleden tijd enkelvoud en meervoud de uitgang *-ede* krijgen en kan het verleden deelwoord de uitgang *-ed* krijgen. Getoetst werden de betreffende drie vormen van de werkwoorden *zetten* en *melden*. Voor de onderlinge stabiliteitsverhouding tussen deze vormen heb ik twee verwachtingen geformuleerd, een verwachting op basis van frequentie, met, van meer naar minder stabiel, de volgorde verleden-tijdsvorm enkelvoud op *-ede* - verleden deelwoord op *-ed* - verleden-tijdsvorm meervoud op *-ede*, en een verwachting op basis van de observaties van Overdiep, met de volgorde verleden deelwoord op *-ed* - verleden-tijdsvorm meervoud op *-ede* - verleden-tijdsvorm enkelvoud op *-ede*. Voor de resultaten kijken we naar de volgende tabel.

Tabel 24. Werkwoordsvervoeging – vormen op *-ede* en *-ed*

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(11) <i>zette</i> , <i>meldede</i> (o.v.t. enk.)	0 (48) 0%	0 (24) 0%	0 (24) 0%	0 (24) 0%	0 (47) 0%	0	0%
(12) <i>zette</i> , <i>meldede</i> (o.v.t. mv.)	1 (48) 2.08%	0 (24) 0%	0 (24) 0%	0 (24) 0%	2 (48) 4.17%	2.00	1.25%
(13) <i>ezette</i> , <i>emelled</i>	9 (48) 18.75%	9 (24) 37.5%	10 (24) 41.67%	5 (24) 20.83%	11 (48) 22.92%	1.22	28.33%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

De verwachte volgordes worden slechts ten dele zichtbaar. We kijken eerst in hoe verre Overdieps observaties bevestigd worden. We zouden dan verwachten dat de scores afnemen van (13) over (12) naar (11). Voor G worden de observaties van Overdiep bevestigd. Bovenaan staan de verleden deelwoorden (13), met een score van 28.33%. Daarna volgen, op ruime afstand, de vormen van de verleden tijd meervoud (12), met een bijna verwaarloosbare score van 1.25%, en de vormen van de verleden tijd enkelvoud (11), die een score nul te zien geven. Voor J:O worden de observaties van Overdiep gedeeltelijk bevestigd. De verhouding tussen de verleden deelwoorden (13) en de vormen van de verleden tijd meervoud (12) klopt niet. Hier is een toename te zien. Tussen de meervoudsvormen (12) en enkelvoudsvormen (11) is een afname te zien en klopt de verhouding dus wel. De uitkomsten die hierbij horen, hebben echter een zeer geringe getalsbasis. Is frequentie een factor, dan verwachten we dat de scores afnemen van (11) over (13) naar (12). We zien dat voor J:O de frequentiehypothese niet bevestigd wordt. Opmerkelijk is de toename die we van de verleden deelwoorden (13) naar de vormen uit de verleden tijd meervoud (12) kunnen constateren, maar we hebben al gezien dat de uitkomsten van laatstgenoemde vormen op een geringe basis berusten. Voor G

zien we een gedeeltelijke bevestiging van de hypothese, alleen wanneer we gaan van de verleden deelwoorden (13) naar de vormen van de verleden tijd meervoud (12). Tussen de vormen van de verleden tijd enkelvoud (11) en de verleden deelwoorden (13) is er een toename te zien en klopt de verhouding dus niet.

Opvallend is de hoge score voor G bij de verleden deelwoorden. Wat kan daarvoor de verklaring zijn? Waarschijnlijk heeft het te maken met de plaats die de verleden deelwoorden innemen achter in de in het interview aangeboden zinnen. Dit is de focusplaats, de plaats voor de nieuwe informatie, waar dus sterk de aandacht op gericht is. Voor *emelled* komt daar nog bij dat het het zinsaccent draagt (*we hadde ons (n)iet emelled* (i 12.08)). Dit laatste kan verklaren dat *emelled* het beter doet dan *ezetted* (zie tabel 18). In de zin waarin *ezetted* werd afgevraagd, viel het zinsaccent op het op een na laatste woord (*ik heb de stoele maer weer in de schuur ezetted* (i 18.05)).¹³⁶

Hoe brengen de zes items die we ter aanvulling aan het onderdeel werkwoordsvervoeging hebben toegevoegd, het ervan af? De items zijn ook opgenomen in tabel 18, maar ik geef ze hier in tabel 25 met de resultaten nog eens apart bij elkaar. In de opzet heb ik al gezegd dat vier items niet geschikt zijn om mee te tellen voor het geheel van de werkwoordsvervoeging en van de morfologie (hypothese 1). Dat zijn de items (17) *zee*, (18) *gonge*, (19) *kwamme* en (21) *zatte*.

Tabel 25. Werkwoordsvervoeging – overige items (nummering volgens tabel 18)

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(17) <i>zee</i>	20 (24) 83.33%	11.5 (12) 95.83%	9.5 (12) 79.17%	12 (12) 100%	17 (24) 70.83%	0.85	85.83%
(18) <i>gonge</i>	0 (24) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (24) 0%	0	0%
(19) <i>kwamme</i>	4 (24) 16.67%	1 (12) 8.33%	0 (12) 0%	2 (12) 16.67%	4 (24) 16.67%	1	11.67%
(20) <i>espoqe</i>	21 (24) 87.5%	11 (12) 91.67%	9 (12) 75%	11 (12) 91.67%	20.5 (24) 85.42%	0.98	86.25%
(21) <i>zatte</i>	3 (24) 12.5%	1 (12) 8.33%	0 (12) 0%	1 (12) 8.33%	2 (24) 8.33%	0.67	7.50%
(22) <i>eslege</i>	15 (24) 62.5%	6.5 (12) 54.17%	7.5 (12) 62.5%	8 (12) 66.67%	14 (24) 58.33%	0.93	60.83%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

Bij de nummers (17), (18), (19) en (21) is het probleem niet zozeer hoe we de vormen *zee*, *gonge*, *kwamme* en *zatte* moeten waarderen, maar wat we moeten doen met de daarnaast geproduceerde vormen, respectievelijk *zààì* (inclusief *zeì*), *ginge*, *kwaeme* (inclusief *kwamen*) en *zaete* (inclusief *zaten*), die in morfologisch opzicht met de standaardtaal overeenkomen. Met uitzondering van *zààì* (*zeì*) blijken deze vormen opmerkelijk hoge scores te hebben: trek hiervoor de in de tabel gegeven

percentages van 100% af. Als we Overdiep & Varkevisser 1940 (p. 146) nog eens precies nagaan, dan komt daar toch wel duidelijk uit naar voren dat in ieder geval de vormen *kwaeme* en *zaete* als oud moeten worden beschouwd; de vormen *kwamme* en *zatte* staan tussen haakjes. Verder worden de vormen *gonge* en *ginge* naast elkaar gegeven, evenals *zee* en *zàài* (Overdiep & Varkevisser 1940: 150, 153). Het is dus wel aan te nemen dat ook de vormen *zàài* en *ginge* als oude Katwijkse vormen moeten worden beschouwd. Als dat allemaal juist is, dan heeft dat gevolgen voor de puntentelling, namelijk dat we telkens voor beide vormen (binnen één item) 1 punt moeten toekennen, wat dus eigenlijk betekent dat allevier de items op honderd procent komen. Omdat het hier dus niet gaat om een Katwijkse tegenover een niet-Katwijkse vorm, zijn deze items niet geschikt voor de toetsing van de hypothese. In het geval van *espoge* en *eslege* doet zich dit probleem niet voor, omdat Overdiep alleen deze vormen en daarnaast niet ook andere vormen als Katwijks geeft. Die kunnen dus wel meedoen ter toetsing van de hypothese.

Als *kwaeme* en *zaete*, en *zàài* en *ginge* oude Katwijkse vormen zijn, dan kunnen de andere vormen aan invloeden van buitenaf worden toegeschreven. Voor *kwamme* en *zatte* is dat de algemeen Hollandse omgeving. Ook de vorm *zee* kan daaruit afkomstig zijn, evenals de vorm *gonge*, welke vorm ik, misschien dan ten onrechte, in de vergelijkende grammatica (zie par. 4.2.2.3.2: klasse 7) als relict heb bestempeld. Opmerkelijk blijft wel de hoge score van *zee*, waarvoor moeilijk een verklaring te vinden is. Misschien was *zee* al heel vroeg een frequente vorm in het Hollands. In het Middelnederlands kwam de vorm, zij het in Brabantse teksten, ook al heel veel voor (vgl. Van Loey 1976: 66) en kon hij daardoor ook vroeg vanuit het Hollands in het Katwijks doordringen. Bij de oude vormen *ginge*, *kwaeme* en *zaete* kan nog meespelen dat ze de steun van de standaardtaal hebben en het daardoor zo goed doen.

We houden nu in de tabel *espoge* en *eslege* over. Beide vormen doen het goed, zowel voor J:O als G. Dat de vormen zo goed scoren, kan komen doordat ze als verleden deelwoord achter in de zin staan, op de focusplaats, en dat beide vormen daar ook het zinsaccent dragen ('t kind had de hèle dag *espoge* (i 18.03), hij had 'm *eslege* (i 18.06); vgl. wat is opgemerkt over *emelded* en *ezetted* hiervoor).

Als we de nummers (17), (18), (19) en (21) uit tabel 18 verwijderen, krijgen we nieuwe eindtotalen (op basis van in totaal achttien items). Zie hiervoor tabel 26.

Tabel 26. Werkwoordsvervoeging – totaal (nummering volgens tabel 18)

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(1)-(16), (20), (22)	224 (432)	120 (216)	105 (216)	96 (216)	173 (430)		
	51.85%	55.56%	48.61%	44.44%	40.23%	0.78	48.14%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

Dat we de vier items eruit gegooid hebben, blijkt voor het afnameverloop tussen de totaalscores van de leeftijdsgroepen niets uit te maken. Ook in de nieuwe tabel komt de groep 50+ boven de groep 60+ uit, maar het verschil is (opnieuw) niet significant ($\chi^2 = 0.79$). Doordat drie van de vier items die we eruit gegooid hebben, laag scoorden, komen de totaalscores van de leeftijdsgroepen overal iets hoger uit dan in tabel 18, wat ook gevolgen heeft voor het gemiddelde G.

Het is interessant om hier ter afsluiting van de werkwoordsvervoeging nog eens een vergelijking te maken tussen de resultaten bij *eslege* en *edroge*. Het betreft in beide gevallen verleden deelwoorden van de sterke werkwoorden, klasse 6, waar bij zich een afwisseling van *ee-* en *oo-*vormen voordoet.

De vorm met *oo* bij *edroge* en de vorm met *ee* bij *eslege* had ik als Katwijkse vormen aangenomen op grond van Overdiep & Varkevisser 1940. Ik heb deze vormen daarom met 1 punt gehonoreerd en de pseudodialectische vormen *edrege* en *esloge*, met respectievelijk een *ee* en een *oo*, met 0.5 punten. Om te zien hoe de *ee-oo-*verhouding is, geef ik nu in de tabel hieronder deze vormen allemaal 1 punt, ook de standaardtalige vormen (*gedragen*, *geslagen*) en de vormen die ik daarmee, omdat er slechts van een fonetisch verschil sprake is, gelijkgesteld heb (*edraege*, *eslaege*). Ook de vorm *edreegd*, die eerst 0 punten kreeg, krijgt nu 1 punt.

Tabel 27. Werkwoordsvervoeging – *edroge* en *eslege* met varianten

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
<i>edroge</i>	17 (24) 70.83%	10 (12) 83.33%	3 (12) 25%	5 (12) 41.67%	9 (24) 37.5%	0.53	51.67%
<i>edrege</i>	2 (24) 8.33%	1 (12) 8.33%	4 (12) 33.33%	5 (12) 41.67%	9 (24) 37.5%	4.50	25.83%
<i>edraege</i>	5 (24) 20.83%	1 (12) 8.33%	5 (12) 41.67%	1 (12) 8.33%	4 (24) 16.67%	0.80	19.17%
<i>gedragen</i>	0 (24) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	1 (12) 8.33%	1 (24) 4.17%	∞	2.5%
<i>edreegd</i>	0 (24) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	1 (24) 4.17%	∞	0.83%
<i>eslege</i>	7 (24) 29.17%	1 (12) 8.33%	5 (12) 41.67%	4 (12) 33.33%	4 (24) 16.67%	0.57	25.83%
<i>esloge</i>	16 (24) 66.67%	11 (12) 91.67%	5 (12) 41.67%	8 (12) 66.67%	20 (24) 83.33%	1.25	70.00%
<i>eslaege</i>	1 (24) 4.17%	0 (12) 0%	2 (12) 16.67%	0 (12) 0%	0 (24) 0%	0	4.17%
<i>geslagen</i>	0 (24) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (24) 0%	0	0%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 147) zegt dat de *oo* in *edroge* daarin is doorgedrongen vanuit de verleden-tijdsvormen, die de *oo* klankwettig hebben. Hij ziet *edroge* helemaal als de Katwijkse vorm. De tabel geeft hem daarin gelijk. Gemiddeld doet de vorm het twee keer beter dan de vorm met *ee* (51.67% tegen 25.83%). Kijken we naar de scores voor de verschillende leeftijdsgroepen, dan wordt duidelijk dat de vorm met *oo* het vooral heel goed doet bij de oudere groepen, 60+ en 50+, veel beter dan de vorm met *ee*, die daar bijna niet gescoord wordt, en minder goed bij de groepen 40+, 30+ en 20+. De vorm met *oo* gaat bij de laatste drie groepen bijna gelijk op met de vorm met *ee*, die het daar beter doet dan bij de oudere groepen. Heeft *edrege*, althans ten dele, *edroge* verdrongen? Het optreden van de vorm *edrege* kan berusten op analogie naar *eslege* of op analogie naar infinitief en praesens (*drege*, enz.). De vorm *edraege* laat een verspreid beeld zien. Opvallend hierbij is de piek bij de groep 40+. Kan het zo zijn dat, wanneer de middelste leeftijdsgroep gevraagd wordt de zinnen in de invultest zo Katwijks mogelijk in te vullen, ze daarbij naar de Standaardnederlandse vorm grijpt en die verkatwijkt? Dan zou er sprake zijn van een soort *age-gradings*effect. Het is overigens opvallend dat de jongere groepen (30+ en 20+) zich niet alleen van de vorm met *ae* maar ook van die met *aa* bedienen.

Ook bij *eslege* zien we dat de vorm met *oo* duidelijk de overhand heeft, maar nu niet alleen bij de oudere maar ook bij de jongere leeftijdsgroepen. De groep 40+ scoort voor *eslege* en *esloge* gelijk. Kijken we naar het gemiddelde G, dan zien we dat de vorm met *oo* bijna drie keer zo hoog scoort als de vorm met *ee* (70.00% tegen 25.83%). En als we de groep 50+, met de hoogste score voor de vorm met *oo*, even buiten beschouwing laten, dan zien we dat de jongerengroep (20+) het bij deze vorm het beste doet, en zelfs nog beter dan de ouderengroep (60+), wat ook aan de score voor J:O te zien is. Is de vorm met *oo* hier de vorm met *ee* aan het vervangen? Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 147) neemt voor *eslege* nog de oude vorm met *ee* aan en zegt ook dat de vorm met *ee* frequent is (waarmee hij zowel op het verleden deelwoord als op de vormen van de verleden tijd doelt). Voor de verleden tijd geeft hij vormen zowel met *oo* en *oe* als met *ee*. Of hij ook een verleden deelwoord met *oo* aanneemt, is niet zeker (vgl. noot 74). Moeten we hier, afgaande op onze resultaten, misschien ook een doorgedrongen klankwettige *oo* uit de verleden tijd aannemen, of is er analogie naar de vorm *edroge* opgetreden? Opmerkelijk is nog dat als we *edroge* en *eslege* vergelijken, de scores voor de vormen met *oo* elkaar in de oudere groepen (60+ en 50+) niet veel ontlopen. Dat kan erop duiden dat de verandering van *ee* naar *oo* bij *eslege* al lang geleden begonnen is.

5.4.4.5. Morfologie – totaal

In de volgende tabel geef ik de totaaluitkomsten van de morfologie. Om alle onderdelen die daarvan deel uitmaken, even zwaar te laten meetellen – de onderdelen bevatten verschillende aantallen items en zijn op verschillende manieren getest – werden daarvan de totaalpercentages voor de leeftijdsgroepen gemiddeld en is vervolgens weer de verhouding J:O en het gemiddelde G berekend. In de

tabel heb ik voor de vier onderdelen zowel voor J:O als voor G een rangorde gegeven. De rangorde in de kolom onder R laat van beide rangordes de gemiddelden zien.

Tabel 28. Morfologie – totaal

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G	R
naamv. eigenn.	30.93%	16.10%	10.83%	7.63%	10.42%	0.34 (4)	15.18% (4)	4
meervoudsv.	41.94%	39.72%	34.17%	26.39%	30.83%	0.74 (3)	34.61% (3)	3
verkleinwoordv.	98.47%	97.22%	90.28%	90.56%	83.75%	0.85 (1)	92.06% (1)	1
werkwoordsverv.	51.85%	55.56%	48.61%	44.44%	40.23%	0.78 (2)	48.14% (2)	2
totaal	55.80%	52.15%	45.97%	42.26%	41.31%	0.74	47.50%	

Toelichting: R = gemiddelde van de rangordegetallen voor J:O en G. Zie voor de overige afkortingen tabel 1 (p. 150).

Hieronder zullen we de verschillende onderdelen met elkaar vergelijken. Bij de vergelijking gaan we ervan uit dat de dialectmorfologie vooral een kwestie van aanleren is (zie par. 2.4). We gaan er dus van uit dat de Katwijkse morfologie niet of nauwelijks via de standaardtaal van de ouderen in het dialect van de jongeren doordringt. Een onderzoek naar de standaardtaal zoals gesproken door Katwijkers, zou moeten uitmaken of dit inderdaad het geval is. In ieder geval zal hieronder blijken dat we, als we uitgaan van aanleren, de resultaten over het algemeen heel goed kunnen verklaren (zie in dit verband ook noot 137). Factoren als doorzichtigheid, frequentie, voorkomen in beklemtoonde syllabe en steun van de regionale omgeving zijn voor het aanleren bevorderend. Verder zal de kans op aanleren ook groter zijn bij de opvallende vormverschillen dan bij de minder opvallende gebruiksverschillen.

Met twee aspecten hoeven we slechts in geringe mate rekening te houden: het verschil tussen flexie enerzijds en afleiding en samenstelling anderzijds en het verschil tussen contextuele en inherente flexie (zie voor beide verschillen par. 2.3.2). Afleiding en samenstelling zijn bewuster en zullen dus beter aangeleerd worden dan flexie. Hetzelfde geldt voor de inherente flexie ten opzichte van de contextuele: bij inherente flexie zijn immers betekenisverschillen in het geding, wat bevorderlijk is voor het bewustzijn. Alle onderzochte morfologie is flexie, met uitzondering echter van de verkleinwoordvorming. De flexie is in alle gevallen inherent van aard. Alleen in het geval van de naamvals vormen ligt de zaak minder duidelijk. Voor een deel worden de naamvals vormen door voorzetsels (bijv. *van* en *bij*) geregeerd (dit is dus contextuele flexie), voor een ander deel geven ze functies in de zin aan, onder andere 'lijdend voorwerp' (dit is dus inherente flexie).

Telkens zal aangegeven worden welke factoren bij het aanleren ten gunste van een bepaald onderdeel werken.

We zien nu om te beginnen dat de verkleinwoordvorming het beste voor de dag komt, zowel voor J:O als G. Een verklaring hiervoor kan zijn dat het hier om zeer doorzichtige elementen gaat, die zeer frequent voorkomen. Het gaat hier ook om vormverschillen, en verder is er sprake van afleiding. Door al deze zaken wordt de verkleinwoordvorming gemakkelijk aangeleerd. De werkwoordsvervoeging komt met een tweede plaats voor zowel J:O als G ook gemiddeld op die plaats. In de meeste gevallen gaat het daarbij om ablautsgevallen, die door de lexicaal-fonologische verschillen (dus vormverschillen) die daarbij in het geding zijn, opvallen, met als gevolg dat ze gemakkelijk worden aangeleerd. Hierbij is ook van invloed dat de verschillen in kwestie in beklemtoonde syllaben voorkomen. Laatstgenoemde factor speelt geen rol bij de werkwoordsvormen op *-ede* en *-ed*, die echter wel, anders dan de ablautsgevallen, van de factor doorzichtigheid profiteren. De lagere, derde plaats bij de meervoudsvorming (waarbij het om gebruiksverschillen gaat) kan verklaard worden uit het feit dat er geen enkele factor duidelijk ten gunste daarvan werkt. Bovendien konden slechts weinig gevallen worden getest, omdat het Katwijkse nu eenmaal praktisch dezelfde meervoudsvorming heeft als het Standaardnederlands. Op de laagste, vierde plaats staan de naamvallen bij eigennamen. Hierbij gaat het om vormverschillen: de uitgangen (*-e*, *-es*) doen wel, gezien vanuit het Standaardnederlands, vertrouwd aan, maar de ermee verbonden functies zijn daarin onbekend. De naamvallen doen het niet alleen niet goed voor J:O maar vooral ook voor G. Dat betekent dat ze weinig geproduceerd zijn. Toch zijn er twee factoren die het aanleren kunnen bevorderen, namelijk de doorzichtigheid en het reeds vermelde feit dat het hier om vormverschillen gaat. Dat we daarvan niets merken, kan aan de test liggen waarin de naamvallen werden afgevraagd, namelijk de vertaalttest. In het dagelijkse taalgebruik horen we de Katwijkers de verbogen eigennamen immers nog redelijk vaak gebruiken, zij het weliswaar vooral die met één naamvalsteken. De oorzaak kan zijn dat de informant in de vertaalttest gespist raakt op het vervangen van de klanken (er treedt een soort automatisme op) en de grammaticale aspecten gaat verwaarlozen.¹³⁷

We kijken ten slotte nog even naar de totaalscores van de leeftijdsgroepen (het totaal). Die laten een mooi, geleidelijk afnameverloop zien.

5.4.5. Syntaxis

Binnen de syntaxis werden de volgende onderdelen onderscheiden: functiewoorden, constructies en woordvolgordes. Bij de functiewoorden en de constructies gaat het om gebruiksverschillen, bij de woordvolgordes om vormverschillen.¹³⁸ Bij de toetsing van hypothese 1 worden deze onderdelen met elkaar en met de reeds besproken onderdelen vergeleken. Binnen de onderdelen was van de secundaire factoren alleen de factor steun van de regionale omgeving (hypothese 2) te toetsen. De factoren doorzichtigheid en afwezigheid van concurrentie zijn, voorzover ik kon nagaan, niet van toepassing. Wat de factor frequentie betreft heb ik ernaar gestreefd steeds vormen aan te bieden waarvan we kunnen verwachten dat ze een even grote mate van frequentie hebben.

5.4.5.1. Functiewoorden

(hypothese 1: algemeen)

Binnen de functiewoorden werden de voorzetsels en de wederkerende voornaamwoorden onderscheiden. Beide onderdelen werden getoetst in een uit acht zinnen bestaande invultest. De informant kreeg de opdracht de zinnen zo Katwijks mogelijk voor te lezen en in elk van deze zinnen één, soms twee kleine woordjes in te vullen (met die laatste mogelijkheid is rekening gehouden voor de wederkerende voornaamwoorden, waarbij het mogelijk was items die uit twee woorden bestonden, in te vullen, namelijk *z'n ààge* en *d'r ààge* (zie par. 5.4.5.1.2). In zes gevallen ging het om voorzetsels, in twee om wederkerende voornaamwoorden. Ik zal de beide onderdelen hieronder in afzonderlijke paragrafen verder bespreken. Per onderdeel bereken ik de totaalscores. Op basis hiervan worden de totaalscores voor de functiewoorden berekend, wat nodig is ter toetsing van hypothese 1 (zie par. 5.1.2.3).

5.4.5.1.1. Voorzetsels

(hypothese 2: steun regionale omgeving)

5.4.5.1.1.1. Opzet

In zes van de aangeboden zinnen in de invultest ging het om voorzetsels. Voor drie van deze voorzetsels hebben we het gebruik als algemeen Hollands getypeerd, bij drie hebben we met relictverschijnselen te maken. Voor de toetsing van de factor steun van de regionale omgeving werden de twee groepen voorzetsels in oppositie gezet.

Getoetst in verband met het algemeen Hollandse gebruik werden de voorzetsels (de zinnen waarin de vormen konden worden ingevuld, staan tussen vierkante haken; daarbinnen wordt tussen ronde haken een zo letterlijk mogelijke vertaling gegeven):

- (1) *an* (lett. 'aan') 'in' (i 20.03) [Hij snee de kabbeljauw mote. (st.nld.: Hij sneed de kabeljauw moten.)]
- (2) *op* 'in, te' (i 20.05) [Pietje weunt Scheveling. (st.nld.: Pietje woont Scheveningen.)]
- (3) *voor* 'tegen' (i 20.07) [D'r sting 'n hààning het stuive. (st.nld.: Er stond een schutting het stuiven.)]

Getoetst in verband met het als relict aangemerkte gebruik werden de voorzetsels (de zinnen waarin de vormen konden worden ingevuld, staan weer tussen vierkante haken; daarbinnen wordt tussen ronde haken een zo letterlijk mogelijke vertaling gegeven):

- (4) *voor* 'als' (i 20.02) [Ik kwam veul in Engeland toe(n) ik metroos voer. (st.nld.: Ik kwam veel in Engeland toen ik matroos voer.)]

- (5) *van* 'door' (i 20.06) [Die schuit is Piet(e) eteerd eworde. (st.ndl.: Die schuit is Piet geteerd geworden.)]
 (6) *an* (lett. 'aan') 'in' (i 20.08) [Hij rende z'n hemd naer buite. (st.ndl.: Hij rende zijn hemd naar buiten.)]

De verwachting is dat de algemeen Hollandse vormen gemakkelijker gerealiseerd worden dan de relictvormen.

(Bij de verwerking van de resultaten zullen de uitkomsten van de algemeen Hollandse vormen aan de ene kant en de uitkomsten van de relictvormen aan de andere kant worden samengenomen.)

De zinnen waarin in het Katwijkse *an* (i 20.03, i 20.08) kon worden ingevuld, werden om ongewenste beïnvloeding te voorkomen in de test zo ver mogelijk uit elkaar geplaatst. Dat geldt ook voor de zinnen waarin in het Katwijkse *voor* (i 20.02, i 20.07) of in het Standaardnederlands *in* (i 20.03, i 20.05, i 20.08) kon worden ingevuld.

5.4.5.1.1.2. Resultaten

Voor de berekening van de resultaten werd aan een voorzetsel dat beantwoordde aan de Katwijkse norm 1 punt en werden aan een voorzetsel dat beantwoordde aan de Standaardnederlandse norm 0 punten toegekend.¹³⁹ De zinnetjes waarin de voorzetsels konden worden ingevuld, waren zodanig samengesteld dat de informant buiten deze twee normen maar weinig uitwijkmogelijkheden had. Toch is het één keer voorgekomen dat een vorm werd geproduceerd die niet aan een van beide normen voldeed, namelijk in zin (6), waarin een informant *op* gebruikte, en geen kw. *an* of st.ndl. *in*. We kunnen deze vorm beschouwen als een pseudodialectisme en geven er 0.5 punten aan.¹⁴⁰ In dezelfde zin werd soms ook met *met* of *zonder* geantwoord. In die gevallen werd doorgevraagd tot een van de verwachte vormen tevoorschijn kwam. Soms moesten de informanten daarbij een beetje op weg geholpen worden, bijvoorbeeld door hun de interpretatie van de zin te geven, namelijk dat het koud weer was, en dat iemand dan plotseling naar buiten rende. Blevten informanten volharden in hun antwoord, dan werd zo'n antwoord als niet van toepassing beschouwd.

In de onderstaande tabel geef ik de resultaten per item, per groep van items en voor het totaal van alle items samen.

Tabel 29. Voorzetsels

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
met steun van de regionale omgeving							
(1) <i>an</i>	3 (24) 12.5%	3 (12) 25%	2 (12) 16.67%	2 (12) 16.67%	6 (24) 25%	2	19.17%

(2) <i>op</i>	5 (24) 20.83%	1 (12) 8.33%	2 (12) 16.67%	3 (12) 25%	3 (24) 12.5%	0.60	16.67%
(3) <i>voor</i>	18 (24) 75%	10 (12) 83.33%	11 (12) 91.67%	8 (12) 66.67%	16 (24) 66.67%	0.89	76.67%
totaal	26 (72) 36.11%	14 (36) 38.89%	15 (36) 41.67%	13 (36) 36.11%	25 (72) 34.72%	0.96	37.5%
zonder steun van de regionale omgeving							
(4) <i>voor</i>	14 (24) 58.33%	8 (12) 66.67%	4 (12) 33.33%	3 (12) 25%	4 (24) 16.67%	0.29	40%
(5) <i>van</i>	1 (24) 4.17%	1 (12) 8.33%	0 (12) 0%	1 (12) 8.33%	0 (24) 0%	0	4.17%
(6) <i>an</i>	10 (24) 41.67%	6 (12) 50%	3.5 (12) 29.17%	6 (12) 50%	6 (24) 25%	0.60	39.17%
totaal	25 (72) 34.72%	15 (36) 41.67%	7.5 (36) 20.83%	10 (36) 27.78%	10 (72) 13.89%	0.40	27.78%
totaal totaal	51 (144) 35.42%	29 (72) 40.28%	22.5 (72) 31.25%	23 (72) 31.94%	35 (144) 24.31%	0.69	32.64%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

We zien dat de hypothese voor beide vergelijkingen wordt bevestigd, voor J:O heel duidelijk en voor G iets minder duidelijk. Toch is ook bij de laatste vergelijking het verschil wel significant ($\chi^2 = 5.94$). De hogere totaalscore voor G bij de groep voorzetsels die gesteund worden door de regionale omgeving, is vooral afkomstig van (3) *voor*, dat ook voor J:O goed scoort. Beter voor J:O doet (1) *an* het, maar de verdubbeling die we hier zien, is slechts op een geringe getalsbasis gebaseerd. Dat is ook te zien aan de lage score voor G. Een nog lagere score voor G treffen we aan bij (2) *op*, maar dat heeft ook een wat lagere verhouding J:O. In de groep voorzetsels die niet gesteund worden door de regionale omgeving, zien we dat (5) *van* het het slechtst doet, zowel voor J:O als G. Misschien dat het gebruik van *van* in deze zin in de tijd van Overdiep al op zijn retour was. De andere twee voorzetsels in deze groep, (4) *voor* en (6) *an*, scoren ongeveer gelijk voor G (resp. 40% en 39.17%) maar verschillend voor J:O (resp. 0.29 en 0.60).

Ook al wordt de hypothese voor zowel J:O als G bevestigd, per groep van voorzetsels hebben we wel te maken met een grote spreiding. Opvallend daarbij is de geringe overlap tussen de groepen bij J:O: de groepen raken elkaar bij 0.60. Bij G is de overlap tussen de groepen veel groter: *op* en *an* uit de eerste groep voorzetsels zitten met respectievelijk 16.67% en 19.17% tussen 4.17% en 39.17% van de tweede groep voorzetsels in, *an* en *voor* uit de tweede groep voorzetsels zitten met respectievelijk 39.17% en 40% tussen 19.17% en 76.67% van de eerste groep voorzetsels in. De overlap bij G laat zien dat het verschil tussen de groepen met en zonder steun van de regionale omgeving niet zo duidelijk is. Dat zou misschien hieraan kunnen worden toegeschreven dat de betreffende items in de vergelijkende

grammatica (zie par. 4.2.3.1.1) niet helemaal juist zijn ingedeeld: mogelijk is het gebruik van *op* en *an*, dat we hebben ingedeeld in de eerste groep, eerder een relictverschijnsel, en hoort het thuis in de tweede groep, mogelijk is het gebruik van *voor* en *an*, dat we hebben ingedeeld in de tweede groep, eerder een algemeen Hollands verschijnsel, dat we in de eerste groep hadden moeten indelen. Een andere indeling van de items zou nog eens onafhankelijk van de resultaten moeten worden onderzocht. Omdat deze nieuwe, onafhankelijke evidentie niet beschikbaar is, laten we de indeling zoals deze is.

Kijken we naar de uiteindelijke totaalscores van de leeftijdsgroepen (het totaal totaal), dan zien we dat het afnameverloop op twee punten wordt doorbroken: de groep 50+ doet het beter dan de groep 60+, en de groep 30+ doet het beter dan de groep 40+. De verschillen zijn echter niet significant (resp. $\chi^2 = 0.94$ en 0.01).

5.4.5.1.2. Wederkerende voornaamwoorden

(hypothese 2: steun regionale omgeving)

5.4.5.1.2.1. Opzet

In twee van de aangeboden zinnen in de invultest ging het om wederkerende voornaamwoorden (de zinnen waarin de vormen konden worden ingevuld, staan tussen vierkante haken; daarbinnen wordt in het geval van zin (2a/b) tussen ronde haken een letterlijke vertaling gegeven):

(1a/b) enkelvoud mannelijk '*m*' (lett. 'hem') / *z'n ààge* (lett. 'zijn eigen') 'zich' (i 20.04) [Hij scheert nog met een scheermes.]

(2a/b) enkelvoud vrouwelijk *d'r* (lett. 'haar') / *d'r ààge* (lett. 'haar eigen') 'zich' (i 20.01) [Die vrouw zit nog zonder does. Ze wast nog in een teil voor de kachel. (st.ndl.: Die vrouw zit nog zonder douche. Ze wast nog in een teil voor de kachel.)]

We maken hier twee vergelijkingen: ten eerste een vergelijking tussen de vormen met *ààge* en '*m*' en *d'r*, ten tweede een vergelijking tussen alle Katwijkse vormen bij elkaar en *zich*.

Bij de eerste vergelijking is er ten minste één factor in het spel, namelijk steun van de regionale omgeving: de vormen met *ààge* zijn algemeen Hollands, de vormen '*m*' en *d'r* zijn een relict. Men zou als factor ook nog aan frequentie kunnen denken: de vormen met *ààge* komen naar alle waarschijnlijkheid frequenter voor dan de vormen '*m*' en *d'r*. Een dergelijk frequentieverschil moet echter uiteindelijk tot de factor regionale steun worden teruggevoerd. Daarom houden we er geen rekening mee. De factor doorzichtigheid is niet van toepassing: noch de vormen met *ààge* noch de vormen '*m*' en *d'r* bevinden zich in een bepaald patroon. Ook concurrentie is geen factor: we zijn weliswaar gericht op concurrerende vormen, maar niet op opposities waarin concurrerende vormen staan tegenover vormen die niet beconcurrereerd worden (vgl. par. 5.4.4.4.1: d).

Bij de tweede vergelijking, van de Katwijkse vormen tezamen met *zich*, wordt het duidelijk in welke mate er bij het onderdeel van de wederkerende voornaamwoorden dialectverlies optreedt.

De algemeen Hollandse vormen worden vooral bij enige nadruk gebruikt (zie par. 4.2.2.4.4). Om beïnvloeding in de richting van *z'n ààge* en *d'r ààge* te voorkomen is ernaar gestreefd zodanige zinnen aan te bieden dat er geen sprake is van nadruk.

5.4.5.1.2.2. Resultaten

Voor de berekening van de resultaten zijn de Katwijkse vormen, *'m*, *d'r* en die met *ààge*, steeds met 1 punt gehonoreerd. De Standaardnederlandse vorm *zich* krijgt 0 punten. Buiten deze vormen kwamen geen andere vormen voor.

We kijken eerst naar de tweede vergelijking, waarin alle Katwijkse vormen tezamen tegenover *zich* gesteld zijn. In tabel 30 zien we de scores per item en de totaalscores voor de beide items samen.

Tabel 30. Wederkerende voornaamwoorden – algemeen

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(1a/b) <i>'m</i> / <i>z'n ààge</i>	24 (24) 100%	9 (12) 75%	8 (12) 66.67%	9 (12) 75%	16 (24) 66.67%	0.67	76.67%
(2a/b) <i>d'r</i> / <i>d'r ààge</i>	23 (24) 95.83%	11 (12) 91.67%	10 (12) 83.33%	10 (12) 83.33%	17 (24) 70.83%	0.74	85.00%
totaal	47 (48) 97.92%	20 (24) 83.33%	18 (24) 75%	19 (24) 79.17%	33 (48) 68.75%	0.70	80.83%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

De totaalscores bij de leeftijdsgroepen tellen mee voor het totaal van de functiewoorden (zie par. 5.4.5.1.3). Hier kijken we alleen naar het afnameverloop tussen die totaalscores. We zien dat dat vrij regelmatig is en alleen verstoord wordt door de groep 30+, die hoger scoort dan de groep 40+. Het verschil is echter niet significant ($\chi^2 = 0.12$).

Kijken we naar de scores voor de items afzonderlijk, dan zien we dat het enkelvoud vrouwelijk het voor beide vormen beter doet dan het enkelvoud mannelijk. Dat de vrouwelijke vormen het beter doen, kan komen doordat ze gesteund worden door de vormen met *d'r* uit het meervoud (*ze wasse d'r / d'r ààge*; zie par. 4.2.2.4.4). Het verschil bij G is echter niet significant ($\chi^2 = 0.99$).

In de volgende tabel kijken we hoe de algemeen Hollandse vormen zich tegenover de relictvormen gedragen. Dat was de eerste vergelijking.

Tabel 31. Wederkerende voornaamwoorden – steun van de regionale omgeving

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(1a/2a) <i>'m/d'r</i>	19 (48) 39.58%	4 (24) 16.67%	2 (24) 8.33%	5 (24) 20.83%	3 (48) 6.25%	0.16	18.33%
(1b/2b) <i>z'n ààge / d'r ààge</i>	28 (48) 58.33%	16 (24) 66.67%	16 (24) 66.67%	14 (24) 58.33%	30 (48) 62.5%	1.07	62.5%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

De hypothese wordt duidelijk bevestigd, zowel voor J:O als G: de algemeen Hollandse vormen met *ààge* doen het samen veel beter dan de relictvormen *'m* en *d'r*. Het verschil bij G is duidelijk significant ($\chi^2 = 62.13$). De hogere score bij de vormen met *ààge* bij J:O is te begrijpen: *'m* en *d'r* worden door de jongeren immers veel minder vaak geproduceerd dan door de ouderen. We zien dus hoe de oude relictvormen plaatsmaken voor de algemeen Hollandse vormen.

In de volgende tabel splitsen we de vormen uit naar mannelijk en vrouwelijk.

Tabel 32. Wederkerende voornaamwoorden – steun van de regionale omgeving, vormen uitgesplitst naar geslacht

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(1a) <i>'m</i>	10 (24) 41.67%	2 (12) 16.67%	0 (12) 0%	1 (12) 8.33%	0 (24) 0%	0	13.33%
(1b) <i>z'n ààge</i>	14 (24) 58.33%	7 (12) 58.33%	8 (12) 66.67%	8 (12) 66.67%	16 (24) 66.67%	1.14	63.33%
(2a) <i>d'r</i>	9 (24) 37.5%	2 (12) 16.67%	2 (12) 16.67%	4 (12) 33.33%	3 (24) 12.5%	0.33	23.33%
(2b) <i>d'r ààge</i>	14 (24) 58.33%	9 (12) 75%	8 (12) 66.67%	6 (12) 50%	14 (24) 58.33%	1	61.67%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

Ook als we naar de vormen afzonderlijk kijken, zien we dat die met *ààge* het beter doen dan respectievelijk *'m* en *d'r*. Dit bevestigt nog eens het beeld in tabel 31, voordat we gesplitst hadden. We zien nu ook dat *'m* in geen enkel geval door de jongeren geproduceerd is (overigens ook niet door de groep 40+), wat voor J:O een score 0 oplevert. De keerzijde hiervan is de hogere score van de mannelijke vorm *z'n ààge*. Ten slotte kijken we nog of de verschillen bij G significant zijn. Dat blijkt weer duidelijk het geval te zijn (resp. $\chi^2 = 39.93$ en 23.44).

Opvallend is natuurlijk dat, hoewel ze voor J:O en G laag scoren, de relictvormen *'m* en *d'r*, weliswaar vooral bij de ouderen (60+), nog wel voorkomen. Het ongesteunde *'m* (het mist de steun van de meervoudsvormen) doet het in die

leeftijdsgroep zelfs nog beter dan *d'r*. *D'r* is bij alle overige leeftijdsgroepen nog een klein beetje vertegenwoordigd en doet het overigens ook nog redelijk bij de groep 30+.

5.4.5.1.3. Functiewoorden – totaal

In de volgende tabel geef ik de totaalkomsten van de functiewoorden. Om de beide onderdelen die daarvan deel uitmaken, de voorzetsels en de wederkerende voornaamwoorden, even zwaar te laten meetellen – de onderdelen bevatten verschillende aantallen items – werden daarvan de totaalpercentages voor de leeftijdsgroepen (uit de tabellen 29 en 30) gemiddeld en is vervolgens weer de verhouding J:O en het gemiddelde G berekend.

Tabel 33. Functiewoorden – totaal

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
voorzetsels	35.42%	40.28%	31.25%	31.94%	24.31%	0.69	32.64%
wederkerende vnw.	97.92%	83.33%	75%	79.17%	68.75%	0.70	80.83%
totaal	66.67%	61.81%	53.13%	55.56%	46.53%	0.70	56.74%

Zie voor de afkortingen tabel 1 (p. 150).

Kijken we naar de tabel, dan zien we dat de wederkerende voornaamwoorden het ruim twee keer zo goed doen als de voorzetsels. Het ligt niet voor de hand de verklaring in het al dan niet aanwezig zijn van regionale steun te zoeken, want op dat punt lopen de beide onderdelen parallel; bij beide hebben we ook gelijke aantallen items c.q. vormen met en zonder regionale steun. Het ligt meer voor de hand de verklaring in een verschil in frequentie te zoeken: aangenomen mag worden dat in het reële taalgebruik (zowel in het Katwijks als in het Standaardnederlands) de wederkerende voornaamwoorden veel frequenter zijn dan de voorzetsels.

Kijken we voor de functiewoorden naar de totaalscores van de leeftijdsgroepen, dan zien we een mooi afnameverloop, dat enigszins verstoord wordt door de groep 30+, die hoger scoort dan de groep 40+. Omdat de gemiddelden gebaseerd zijn op twee onderdelen met ongelijke aantallen items, is het niet mogelijk hier de chi-kwadraattoets toe te passen.

5.4.5.2. Constructies

(hypothese 1: algemeen; 2: steun regionale omgeving)

5.4.5.2.1. Opzet

Constructies laten zich moeilijk toetsen. Het leek hierbij het beste om voor een a-test te kiezen (zie voor deze testvorm par. 5.1.2.2). Andere toetsingsmogelijkheden voor de constructies zijn nog de invultest en de aanvullingstest, maar deze bleken niet in alle gevallen even geschikt voor de items waar het hier om gaat.

De a-test bestond uit 27 zinnen. Bij iedere zin werd de informant gevraagd of deze goed Katwijks was. Keurde de informant de zin af, dan werd naar de reden daarvan gevraagd. Dat laatste is noodzakelijk, omdat de informant de zin ook om een andere dan de verwachte reden kan afkeuren. Als extra controle werd gevraagd de zin te 'verbeteren'. In elf zinnen waren Katwijkse constructies verwerkt (in veertien zinnen ging het om woordvolgordes en bijwoorden; de twee overige zinnen waren dummies).¹⁴¹ Het ging om negen verschillende constructies. Bij twee ervan ging het om als algemeen Hollands aangemerkte constructies (constructie (1) en (2)), bij zes om relictverschijnselen (constructie (5) tot en met (10)). Verder was er ook nog een constructie die tweemaal werd aangeboden, met een algemeen Hollandse en een relictvariant (constructie (3) en (4)). Constructie (2) werd met twee zinnen afgevraagd.

Bij elkaar genomen tellen de constructies mee voor de toetsing van hypothese 1. Daarin wordt gesproken van 'constructies (gebruik)'. Verder werd de factor steun van de regionale omgeving getoetst, waarvoor de twee groepen items, de als algemeen Hollands aangemerkte constructies en de relictconstructies, in oppositie gezet werden.

Als algemeen Hollandse constructies werden getoetst:

- (1) een finale constructie met *te* + infinitief met *voor* (voor st.ndl. *om*): *dat geld was voor booschoppe te betaele* 'dat geld was om boodschappen te betalen' (i 21.03)
- (2a/b) een constructie met een hulpwerkwoord *hebben* in plaats van *zijn* bij *wezen* of *geweest*, vormen van het werkwoord *zijn*: *hoe ienvaudig hebbe die mense toch vroeger eweest* 'hoe eenvoudig zijn die mensen toch vroeger geweest' (i 21.05), *ze hebbe de kindere weze haele* 'ze zijn de kinderen wezen halen' (i 21.14)
- (3) een constructie met een hulpwerkwoord *hebben* in plaats van *zijn* bij werkwoorden die een verandering van plaats aanduiden: *goed dat 'r een hek was, àòrs hadde we zo naer beneje erold* 'goed dat er een hek was, anders waren we zo naar beneden gerold' (i 21.02); het irrealiskarakter van de zin zou het gebruik van *hebben* in de hand kunnen werken

Als relictconstructies werden getoetst:

- (4) een constructie met een hulpwerkwoord *hebben* in plaats van *zijn* bij werkwoorden die een verandering van plaats aanduiden: *toen hebbe we op die zandbank eraekt, zee de schipper* 'toen zijn we op die zandbank geraakt, zei de schipper' (i 21.22)
- (5) een constructie met een hulpwerkwoord *hebben* in plaats van *zijn* bij het werkwoord *gaan*, verbonden met een bepaling van tijd: *we hadde nog gien half uur egaen of we kregene een lekke band* 'we waren nog geen half uur gegaan (onderweg) of we kregen een lekke band' (i 21.12)
- (6) een constructie met een tweeledige ontkenning in de bijzin (vgl. (7)): *ik denk dat we gien bròdd en krijge kenne* 'ik denk dat we geen brood krijgen kunnen' (i 21.04)

(7) een constructie met een verzwarend *en*, oorspronkelijk uit de tweeledige ontkenning, in een niet-ontkennende bijzin (vgl. (6)): *ik denk dat ik toen vèèrtien jaer en was, toen ik nae zèè ging* ‘ik denk dat ik toen veertien jaar was, toen ik naar zee ging’ (i 21.10)

(8) een constructie met *te* in een verbiedende zin met infinitief: *niet te schelde, hoor!* ‘niet schelden, hoor!’ (i 21.09)

(9) een a.c.i.-constructie bij *weten* zonder het gebruik van *te*: *die weet ik wel weune* ‘die weet ik wel te wonen’ (i 21.20)

(10) een duratieve constructie met een tegenwoordig deelwoord: *we waere vissende op de Noordzèè* ‘we waren aan het vissen op de Noordzee’ (i 21.24)

Achteraf moeten we vaststellen dat het bij de items (6) en (7) om vormverschillen gaat. Het woordje *en* dat daarin voorkomt, is immers in het moderne Standaardnederlands onbekend. Dat is een reden om ze apart te zetten: ze kunnen niet gebruikt worden bij de toetsing van hypothese 1, waarbij het om gebruiksverschillen gaat. Ze moeten ook apart gezet worden omdat er voor de toetsing van de regionale steun twee homogene groepen in oppositie moeten worden gebracht.

De verwachting is dat de algemeen Hollandse constructies gemakkelijker worden goedgekeurd dan de relictconstructies.

(Bij de verwerking van de resultaten zullen de uitkomsten van de algemeen Hollandse constructies aan de ene kant en de uitkomsten van de relictconstructies aan de andere kant worden samengenomen.)

5.4.5.2.2. Resultaten

In de a-test werd voor een goedgekeurde zin 1 punt toegekend en werden voor een afgekeurde zin 0 punten toegekend. Soms keurden de informanten een zin wel af, maar vonden zij de Katwijkse zin (zoals die er stond) toch ook acceptabel. In die gevallen heb ik 0.5 punten toegekend. De afkeuringen leverden verschillende soorten verbeteringen op. In de eerste plaats was het mogelijk dat de informanten kozen voor de parallelle constructie van de standaardtaal (zie de opzet), in de tweede plaats dat zij kozen voor een andere dan de parallelle constructie. Een voorbeeld is zin (8), waarbij in plaats van *niet te schelde, hoor!* naast *niet schelden, hoor!* soms ook wel voor een duratieve constructie met *zitten, staan*, enz. + *te* + infinitief gekozen werd: *zit niet te schelden, hoor!*¹⁴² Een derde mogelijkheid was dat de informanten om aan de aangeboden constructie te ontkomen de lexicale inhoud veranderden. Dit kwam voor bij constructies waarbij het Katwijks een ander hulpwerkwoord (in combinatie met een verleden deelwoord) heeft dan het Standaardnederlands. De informanten veranderden dan niet het hulpwerkwoord maar het verleden deelwoord (met eventueel nog een daarbij aansluitend zinsdeel). Een voorbeeld is zin (2a), waarbij voor *hoe ienvaudig hebbe die mense toch vrouger eweest* niet *hoe eenvoudig zijn (bennen) die mensen toch vroeger geweest* maar *hoe eenvoudig hebben die mensen toch vroeger geleefd* werd gemaakt. Ook deze ver-

betering heb ik als een afkeuring beschouwd. De verbetering is dus geen niet-van-toepassingsgeval, omdat de informanten door naar een andere woordinhoud uit te wijken laten blijken moeite te hebben met de aangeboden zin. Wanneer de informanten bij de zinnen (2a/b) en (4) ter vervanging van het aangeboden hulpwerkwoord *hebbe* in plaats van *zijn* de Katwijkse vorm *benne* gebruikten, werd dat uiteraard ook als een afkeuring beschouwd.

In de tabel hieronder geef ik de scores per item, per groep van items en voor alle items samen. Vanwege de lengte van de items – het gaat om zinnen – volsta ik ermee alleen de nummers te geven (zie voor de constructies die daarbij horen, de opzet). De items (6) en (7) zijn vervallen (zie opnieuw de opzet).

Tabel 34. Constructies

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
met steun regionale omgeving							
(1)	22 (24) 91.67%	11 (12) 91.67%	12 (12) 100%	12 (12) 100%	22 (24) 91.67%	1	95.00%
(2a)	15.5 (24) 64.58%	9 (12) 75%	10 (12) 83.33%	8 (12) 66.67%	18 (24) 75%	1.16	72.92%
(2b)	23 (24) 95.83%	10 (12) 83.33%	11 (12) 91.67%	11 (12) 91.67%	21 (24) 87.5%	0.91	90%
(3)	24 (24) 100%	11 (12) 91.67%	11 (12) 91.67%	11 (12) 91.67%	24 (24) 100%	1	95.00%
totaal	84.5 (96) 88.02%	41 (48) 85.42%	44 (48) 91.67%	42 (48) 87.5%	85 (96) 88.54%	1.01	88.23%
zonder steun regionale omgeving							
(4)	1 (24) 4.17%	0 (12) 0%	1 (12) 8.33%	2 (12) 16.67%	1 (24) 4.17%	1	6.67%
(5)	23 (24) 95.83%	9 (12) 75%	10.5 (12) 87.5%	9 (12) 75%	15.5 (24) 64.58%	0.67	79.58%
(8)	13 (24) 54.17%	3 (12) 25%	1 (12) 8.33%	2 (12) 16.67%	5 (24) 20.83%	0.38	25%
(9)	0.5 (24) 2.08%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	2 (12) 16.67%	0 (24) 0%	0	3.75%
(10)	22 (24) 91.67%	10.5 (12) 87.5%	9.5 (12) 79.17%	9 (12) 75%	15 (24) 62.5%	0.68	79.17%
totaal	59.5 (120) 49.58%	22.5 (60) 37.5%	22 (60) 36.67%	24 (60) 40%	36.5 (120) 30.42%	0.61	38.83%
totaal totaal	144 (216) 66.67%	63.5 (108) 58.80%	66 (108) 61.11%	66 (108) 61.11%	121.5 (216) 56.25%	0.84	60.79%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

De hypothese wordt duidelijk bevestigd, zowel voor J:O als G. Voor G is het verschil ook duidelijk significant ($\chi^2 = 188.95$). De constructies die gesteund worden door de regionale omgeving, scoren zonder uitzondering hoog. Er is in deze groep ook maar weinig spreiding. Opvallend zijn eigenlijk alleen de scores voor constructie (2a) *hoe ienvaudig hebbe die mense toch vrouger eweest*: de score voor J:O komt boven de totaalscore uit, die voor G blijft eronder. Het beeld in de tweede groep constructies is veel minder duidelijk. Hoog voor J:O en G scoren (5) *we hadde nog gien half uur egaen of we kregge een lekke band* en (10) *we waere vissende op de Noordzèè*, hoog voor J:O en laag voor G scoort (4) *toen hebbe we op die zandbank eraekt, zee de schipper* en laag voor J:O en G scoren (8) *niet te schelde, hoor!* en (9) *die weet ik wel weune*. Tussen de twee groepen constructies bestaat er voor beide vergelijkingen, J:O en G, een geringe overlap: bij J:O zit item (2b) uit de eerste groep met 0.91 tussen 0.68 en 1 van de tweede groep in en zit item (4) uit de tweede groep met 1 tussen 0.91 en 1.16 van de eerste groep in (waar het samenvalt met de items (1) en (3)), bij G zit item (2a) uit de eerste groep met 72.92% tussen 79.58% en 25% van de tweede groep in en zit item (5) uit de tweede groep met 79.58% tussen 72.92% en 90% van de eerste groep in.

Kijken we naar de uiteindelijke totaalscores voor de leeftijdsgroepen (het totaal totaal), dan zien we van oud naar jong een niet geheel regelmatig afnameverloop. De groepen 40+ en 30+ scoren beide gelijk en hoger dan de groep 50+, maar de verschillen zijn niet significant (voor beide $\chi^2 = 0.12$).

We kijken nu nog even naar de items (6) en (7), die we apart hebben gehouden, omdat het daarbij om vormverschillen gaat.

Tabel 35. Constructies met *en*

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(6)	0 (24) 0%	0 (12) 0%	1 (12) 8.33%	0 (12) 0%	0 (24) 0%	-	1.67%
(7)	0 (24) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (24) 0%	-	0%
totaal	0 (48) 0%	0 (24) 0%	1 (24) 4.17%	0 (24) 0%	0 (48) 0%	-	0.83%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

We zien dat de beide items uiterst laag scoren. Het gaat hier in beide gevallen om het element *en*, in (6) als deel van een tweeledige ontkenning, *ik denk dat we gien bròdd en krijge kenne*, in (7) als verzwarend overblijfsel daaruit, *ik denk dat ik toen vèèrtien jaer en was, toen ik nae zèè ging*. Alleen de eerste constructie werd nog één keer goedgekeurd, de tweede in het geheel niet. Als we ervan uitgaan dat de syn-

taxis een kwestie van doordringen is, dan kan dat doordringen hier belemmerd zijn omdat het in deze gevallen om (iets minder onopvallende) vormverschillen gaat. Verder kan ook meespelen het duidelijke relict karakter dat de constructies met *en* hebben. Maar het lijkt onwaarschijnlijk dat hiermee de uiterst lage scores al voldoende verklaard zijn. Ook de testvorm kan namelijk van invloed zijn geweest. Het element *en* dat in de zinnen werd aangeboden, liden de informanten vaak als *en* met een è-klank. Door het op deze manier uitgesproken woordje *en* werden de zinnen onbekend voor hen, met als gevolg dat ze ze afkeurden. De informanten zouden de constructies misschien wel herkend hebben als *en* als 'n was gespeld (conform de uitspraak: zie par. 4.2.3.2), maar zelfs dan is het de vraag of ze het betreffende element hadden herkend. Het beste zou misschien geweest zijn wanneer de informant naar de aangeboden zinnen had moeten luisteren. Overigens kwam *en* (uitgesproken als *ən*) in het taalgebruik om de tests heen wat vaker, maar niet heel vaak, voor, vooral bij de ouderen en soms ook nog wel bij de middenleeftijdsgroepen.

5.4.5.3. Woordvolgordes

(hypothese 1: algemeen; 2: steun regionale omgeving)

5.4.5.3.1. Opzet

De woordvolgordes werden getoetst in een a-test, dezelfde als waarin het gebruik van constructies en de bijwoorden werden getoetst, en in een c-test (zie voor deze beide testvormen par. 5.1.2.2).

In de a-test waren in negen zinnen zes Katwijkse woordvolgordes verwerkt. Bij twee ervan ging het om als algemeen Hollands aangemerkte woordvolgordes (woordvolgorde (1) en (2)), bij drie om relictverschijnselen (woordvolgorde (6), (7) en (8)/(9)). Bij (8)/(9) betreft het twee typen van één woordvolgorde. Van de nog overgebleven, zesde woordvolgorde werden één algemeen Hollands geval (geval (3)) en twee relictgevallen (geval (4) en (5)) onderscheiden. Voor de toetsing van de factor steun van de regionale omgeving werden de twee groepen items in oppositie gezet.

Als algemeen Hollandse woordvolgordes c.q. gevallen werden getoetst:

- (1) de plaats van 'lichte' bijwoorden in de bijzin: *de knecht was weze vraege welke tauwe ik had altijd* 'de knecht was wezen vragen welke touwen ik altijd had' (i 21.06)
- (2) de combinatie van twee bijwoorden die voor het Standaardnederlands gevoel een omgekeerde volgorde hebben: *je zag 'r àòrs iet as schepe* 'je zag er niet anders dan schepen' (i 21.18)
- (3) de plaats van het onbeklemtoonde voornaamwoord 't in een hoofdzin met subject na de persoonsvorm (het voornaamwoord sluit onmiddellijk aan bij het eerste beklemtoonde woord in de zin) (vgl. (4) en (5)): *zagge 't de bure, dan waere ze weg* 'zagen de burenen het, dan waren ze weg' (i 21.25)

Als relictvolgordes c.q. -gevallen werden getoetst:

(4) de plaats van het onbeklemtoonde bijwoord 'r in een hoofdzin met subject na de persoonsvorm (het bijwoord sluit onmiddellijk aan bij het eerste beklemtoonde woord in de zin) (vgl. (3) en (5)): *làt 'r dat nog?* 'ligt dat er nog?' (i 21.13)

(5) de plaats van het onbeklemtoonde voornaamwoord ze in een hoofdzin met subject na de persoonsvorm (het voornaamwoord sluit onmiddellijk aan bij het eerste beklemtoonde woord in de zin) (vgl. (3) en (4)): *'s winters verkope de boere spruite, maer 's zeumers verkope ze de boere iet* 's winters verkopen de boeren spruiten, maar 's zomers verkopen de boeren ze niet' (i 21.15)

(6) een hoofdzin met 'groene' volgorde bij drie werkwoorden (vgl. (7)): *dat had veranderd worde motte* 'dat had moeten worden veranderd / veranderd moeten worden' (i 21.08)

(7) een bijzin met een mengsel van een 'rode' en een 'groene' volgorde bij drie werkwoorden (vgl. (6)): *hij docht dat 't blijve legge was* 'hij dacht dat het was blijven liggen' (i 21.01)

(8) een IV-volgorde (Infinitief-Voorop-volgorde) van het n-type, dat wil zeggen, corresponderend met een nevenschikking in de standaardtaal (vgl. (9)): *ik zal naer 'm toe gaen en praete 's met 'm* 'ik zal naar hem toe gaan en eens met hem praten' (i 21.17)

(9) een IV-volgorde van het o-type, dat wil zeggen, corresponderend met een onderschikking in de standaardtaal (vgl. (8)): *wou je eris zo goed weze en zegge me eris wat 'r ebeurd is?* 'wou je eens zo goed zijn om mij eens te zeggen wat er gebeurd is?' (i 21.26)

De verwachting is dat de algemeen Hollandse volgordes gemakkelijker worden goedgekeurd dan de relictvolgordes.

(Bij de verwerking van de resultaten zullen aan de ene kant de uitkomsten van de woordvolgordes c.q. gevallen die als algemeen Hollands zijn aangemerkt, en aan de andere kant de uitkomsten van de woordvolgordes c.q. gevallen die als relict zijn aangemerkt, worden samengenomen.)

Om nog wat variatie in testvormen binnen het interview aan te brengen, werden nog twee (algemeen Hollandse) woordvolgordes via de c-test getoetst: de 'groene' volgorde bij twee werkwoorden in de hoofdzin en de 'groene' volgorde bij twee werkwoorden in de bijzin. Zowel in het Standaardnederlands als in het Katwijks is in deze gevallen zowel de 'rode' als de 'groene' volgorde mogelijk, maar in het Katwijks is er meer een voorkeur voor 'groen'. Met het oog op de berekening van de resultaten stellen we die voorkeur voor de oude dialectnorm op honderd procent. Zowel voor de hoofdzin als voor de bijzin waren telkens twee items opgenomen, één met een verleden deelwoord plus infinitief of persoonsvorm en één met een infinitief plus tweede infinitief of persoonsvorm. Deze variatie is aangebracht omdat in het Standaardnederlands het verschil tussen verleden deelwoord en infinitief inderdaad iets blijkt uit te maken: in het geval met een verleden deelwoord heeft het Standaardnederlands een voorkeur voor 'groen' terwijl in het geval zon-

der verleden deelwoord het Standaardnederlands een voorkeur heeft voor 'rood' (vgl. Haeseryn 1990 en Gerritsen 1991: kaarten 16 en 17). Mogelijk moeten we ook voor het Katwijks met dit verschil in voorkeur rekening houden.

We zullen aan de hand van de c-test nagaan of dit verschil in voorkeur inderdaad ook in het Katwijks bestaat. Daarnaast zullen we ook nagaan of het verschil in soort zin, hoofdzin of bijzin, van invloed is op de keuze van een 'groene' of 'rode' volgorde. Omdat we hierover vooraf geen hypothesen hebben geformuleerd, gaat het hier om een additioneel deel van het onderzoek. Het verschil in voorkeur voor een 'groene' of 'rode' volgorde tussen het Katwijks en het Standaardnederlands is uiteraard niet na te gaan, omdat het informantenbestand alleen maar uit Katwijkers bestaat.

In totaal ging het in de c-test dus om vier items. Ieder item bestond uit twee zinetjes met dezelfde woorden, aangeboden in een verschillende volgorde (de ene zin 'groen', de andere 'rood', of andersom). De informanten moesten telkens per item aangeven welke van de twee volgordes hun voorkeur had, anders gezegd, in de formulering van het interview, welke zin in het Katwijks het beste klonk.

Aangeboden werden:

(10a) een hoofdzin met 'groene' volgorde met een verleden deelwoord (V3)¹⁴³ plus infinitief (V2): *hij zauw 't nog edaen hebbe(n)* 'hij zou het nog gedaan hebben' (i 19.01, keuze a) tegenover een hoofdzin met 'rode' volgorde (dus met infinitief (V2) plus verleden deelwoord (V3)): *hij zauw 't nog hebbe(n) edaen* 'hij zou het nog hebben gedaan' (i 19.01, keuze b)

(10b) een hoofdzin met 'groene' volgorde met een infinitief (V3) plus een tweede infinitief (V2): *hij zauw 't nog brenge kenne* 'hij zou het nog brengen kunnen' (i 19.04, keuze a) tegenover een hoofdzin met 'rode' volgorde (dus met eerst de tweede infinitief (V2) en daarna de eerste infinitief (V3)): *hij zauw 't nog kenne brenge* 'hij zou het nog kunnen brengen' (i 19.04, keuze b)

11a) een bijzin met 'groene' volgorde met een verleden deelwoord (V2) plus persoonsvorm (V1): *ik denk dat ze 't wel ezien hebbe(n)* 'ik denk dat ze het wel gezien hebben' (i 19.03, keuze b) tegenover een bijzin met 'rode' volgorde (dus met persoonsvorm (V1) plus verleden deelwoord (V2)): *ik denk dat ze 't wel hebbe(n) ezien* 'ik denk dat ze het wel hebben gezien' (i 19.03, keuze a)

(11b) een bijzin met 'groene' volgorde met een infinitief (V2) plus persoonsvorm (V1): *hij zegt dat ze 't wel brenge kenne* 'hij zegt dat ze het wel brengen kunnen' (i 19.02, keuze b) tegenover een bijzin met 'rode' volgorde (dus met persoonsvorm (V1) plus infinitief (V2)): *hij zegt dat ze 't wel kenne brenge* 'hij zegt dat ze het wel kunnen brengen' (i 19.02, keuze a)

Bij (10a) en (10b) gaat in het Katwijks, vergeleken met het Standaardnederlands, de voorkeur meer uit naar de zinnen van keuze a, bij (11a) en (11b) gaat in het Katwijks, vergeleken met het Standaardnederlands, de voorkeur meer uit naar de zinnen van keuze b.

Omdat er geen relictvormen tegenover staan, kunnen de woordvolgordes uit de c-test niet meetellen met de als algemeen Hollands aangemerkte woordvolgordes uit de a-test. Ze tellen wel mee in het geheel van de woordvolgordes (alle woordvolgordes uit de a- en c-test samen) voor de toetsing van hypothese 1.

5.4.5.3.2. Resultaten

Bij de beoordeling van de resultaten van de a-test geldt voor de woordvolgordes hetzelfde als voor de constructies: voor een goedgekeurde zin werd 1 punt toegekend en voor een afgekeurde zin werden 0 punten toegekend. Soms keurden informanten een zin wel af, maar vonden ze de Katwijkse zin (zoals die er stond) toch ook acceptabel. In die gevallen heb ik 0.5 punten toegekend. De afkeuringen leverden twee soorten verbeteringen op. In de eerste plaats was het mogelijk dat de informanten voor de parallelle woordvolgorde van het Standaardnederlands kozen (zie de opzet), in de tweede plaats dat zij naar een andere constructie dan die van de aangeboden zin uitweken. Een voorbeeld hiervan is zin (3) *zagge 't de bure, dan waere ze weg*, waarbij in plaats van de volgorde om te keren in *zagen de buren het, dan waren ze weg* soms ook wel voor een ander type voorwaardelijke bijzin gekozen werd, bijvoorbeeld *als de buren het zagen, dan waren ze weg*.¹⁴⁴ Ik heb deze uitwijking naar een andere constructie dus begrepen als een afkeuring van de aangeboden woordvolgorde.¹⁴⁵ Dat men op een andere constructie overging, kan ook met de zinnen (8) en (9) worden geïllustreerd. Van zin (8) *ik zal naer 'm toe gaen en praete 's met 'm* werd soms gemaakt *ik zal naar hem toe gaan en praat eens met hem*, met *praat* in plaats van *praten*. Dit *praat* zouden we als een persoonsvorm kunnen opvatten. Iets vergelijkbaars kwam voor bij zin (9) *wou je eris zo goed weze en zegge me eris wat 'r ebeurd is?*, waarvan gemaakt werd *wou je eens zo goed wezen en zeg me eens wat er gebeurd is?*, met *zeg* in plaats van *zeggen*. Hierbij lukt het niet om *zeg* als een persoonsvorm op te vatten. We moeten deze vorm hier opvatten als een gebiedende wijs. De constructie met zo'n gebiedende wijs doet denken aan de Friese IPI-constructie (Imperativus-Pro-Infinitivo-constructie). Deze is echter in het Fries op een bepaalde manier ontstaan, en het is erg onwaarschijnlijk dat een dergelijke constructie in het Katwijks ook op die manier is ontstaan.¹⁴⁶ Dat in het Katwijks een gebiedende wijs optreedt, moet wel als een toevalligheid worden beschouwd. Deze verbetering kwam ook maar zes keer voor.

In de tabel hieronder geef ik de scores per item, per groep van items en voor alle items samen. Vanwege de lengte van de items – het gaat om zinnen – volsta ik ermee alleen de nummers te geven (zie voor de woordvolgordes die daarbij horen, de opzet).

Tabel 36. Woordvolgordes

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
met steun regionale omgeving							
(1)	2 (24)	0 (12)	1 (12)	0 (12)	0 (24)		
	8.33%	0%	8.33%	0%	0%	0	3.33%

(2)	11 (24) 45.83%	5 (12) 41.67%	2 (12) 16.67%	1 (12) 8.33%	4 (24) 16.67%	0.36	25.83%
(3)	15.5 (24) 64.58%	5 (11) 45.45%	4 (12) 33.33%	4.5 (12) 37.5%	6 (24) 25%		
totaal	28.5 (72) 39.58%	10 (35) 28.57%	7 (36) 19.44%	5.5 (36) 15.28%	10 (72) 13.89%	0.35	23.35%
zonder steun regionale omgeving							
(4)	13 (24) 54.17%	5 (12) 41.67%	6.5 (12) 54.17%	3.5 (12) 29.17%	6 (24) 25%	0.46	40.84%
(5)	3 (24) 12.5%	1 (12) 8.33%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	2.5 (24) 10.42%		
(6)	0 (24) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0.5 (24) 2.08%	∞	0.42%
(7)	22 (24) 91.67%	11 (12) 91.67%	9 (12) 75%	9 (12) 75%	20.5 (24) 85.42%	0.93	83.75%
(8)	2 (24) 8.33%	3 (12) 25%	2 (12) 16.67%	1 (12) 8.33%	2.5 (24) 10.42%		
(9)	3 (24) 12.5%	3 (12) 25%	1 (12) 8.33%	3 (12) 25%	0 (24) 0%	0	14.17%
totaal	43 (144) 29.86%	23 (72) 31.94%	18.5 (72) 25.69%	16.5 (72) 22.92%	32 (144) 22.22%	0.74	26.53%
totaal totaal	71.5 (216) 33.10%	33 (107) 30.84%	25.5 (108) 23.61%	22 (108) 20.37%	42 (216) 19.44%	0.59	25.47%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

De hypothese wordt niet bevestigd, niet voor J:O en niet voor G. Het verschil tussen de beide groepen is het grootst bij J:O. Bij G is het verschil maar klein en, zoals te verwachten viel, dus ook niet significant ($\chi^2 = 0.38$). Kijken we naar de afzonderlijke items, dan is het inderdaad opvallend dat bij J:O het overgrote deel van de items uit de tweede groep hoger scoort dan de items uit de eerste groep. Zo'n hoge score voor J:O hoeft echter niet te betekenen dat we ook een hoge score voor G hebben: we zien dat aan de items (5), (6), (8) en (9), die lage scores voor G laten zien. De scores voor J:O berusten dus op geringe bases. Een extreem geval hierbij is zin (6) *dat had veranderd worde motte*, met een oneindige score voor J:O en de allerlaagste score voor G, die alleen op de halve punt van de groep 20+ berust. Laatstgenoemde score is opvallend, zeker als we kijken naar zin (7) *hij docht dat 't blijve legge was*, waarin ook een 'groene' volgorde voorkomt (zij het vermengd met 'rood'), en waarbij beide scores juist hoog zijn: J:O scoort heel goed en G laat hier zelfs de hoogste score zien, zodat J:O hier ook een voldoende basis heeft. Het is de vraag of gezien de resultaten de volgorde van zin (7) wel een relict is. We hadden deze volgorde in de vergelijkende grammatica misschien beter als algemeen Hollands kunnen indelen. Een middenpositie neemt zin (4) *làt 'r dat nog?* in, waarvan de score voor J:O een redelijke basis heeft, getuige de bovengemiddelde score voor G. Misschien hadden

we ook deze volgorde bij de algemeen Hollandse gevallen moeten indelen. In de eerste groep zijn nog opvallend de lage scores van zin (1) *de knecht was weze vraege welke tauwe ik had altijd*. Misschien is deze volgorde achteraf gezien niet typisch Katwijks, maar een meer algemene spreektaalvolgorde, die mensen, wanneer ze die op papier zien staan, gauw zullen verbeteren. In de spreektaal ‘vergeten’ mensen het bijwoord in de zin en plakken dat er later achteraan.

In de tweede groep liggen de scores ver uit elkaar. Voor zowel J:O als G is er een grote spreiding. De spreiding is wat minder groot in de laag scorende eerste groep. Daarin zien we ook dat J:O en G, anders dan het geval is in de tweede groep, wat beter met elkaar overeenstemmen: een lagere score voor J:O komt overeen met een lagere score voor G, een hogere score voor J:O komt overeen met een hogere score voor G.

Voor J:O bestaat er een geringe overlap tussen de twee groepen, voor G is de overlap een stuk groter: bij J:O zitten de items (2) en (3) uit de eerste groep met 0.36 en 0.39 onder score 0.46 van de tweede groep, maar gaan de scores 0 van item (1) en item (9) gelijk op, bij G zitten de items (1), (2) en (3) uit de eerste groep met respectievelijk 3.33%, 25.83% en 41.17% tussen respectievelijk 0.42% en 6.25%, 14.17% en 40.84%, en 40.84% en 83.75% van de tweede groep in, zitten de items (5), (8) en (9) uit de tweede groep met hun respectievelijke scores van 6.25%, 13.75% en 14.17% samen tussen 3.33% en 25.83% van de eerste groep in en zit item (4) uit de tweede groep met 40.84% tussen 25.83% en 41.17% van de eerste groep in.

Als we naar de uiteindelijke totaalscores voor de leeftijdsgroepen (het totaal totaal) kijken, dan zien we een alleszins redelijk en geleidelijk afnameverloop.

We kijken ten slotte nog eens wat er gebeurt als we de items (4) en (7), die we misschien ten onrechte als relict hebben bestempeld en dus bij de tweede groep hebben ingedeeld, als algemeen Hollandse gevallen beschouwen en bij de eerste groep indelen, en item (1), omdat het een geval uit de algemene spreektaal is, buiten beschouwing laten. Als we tabel 36 op de aangegeven manier aanpassen, is tabel 37 het resultaat.

Tabel 37. Woordvolgordes (herziene indeling)

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
met steun regionale omgeving							
(2)	11 (24) 45.83%	5 (12) 41.67%	2 (12) 16.67%	1 (12) 8.33%	4 (24) 16.67%	0.36	25.83%
(3)	15.5 (24) 64.58%	5 (11) 45.45%	4 (12) 33.33%	4.5 (12) 37.5%	6 (24) 25%	0.39	41.17%
(4)	13 (24) 54.17%	5 (12) 41.67%	6.5 (12) 54.17%	3.5 (12) 29.17%	6 (24) 25%	0.46	40.84%
(7)	22 (24) 91.67%	11 (12) 91.67%	9 (12) 75%	9 (12) 75%	20.5 (24) 85.42%	0.93	83.75%
totaal	61.5 (96) 64.06%	26 (47) 55.32%	21.5 (48) 44.79%	18 (48) 37.5%	36.5 (96) 38.02%	0.59	47.94%

zonder steun regionale omgeving							
(5)	3 (24) 12.5%	1 (12) 8.33%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	2.5 (24) 10.42%	0.83	6.25%
(6)	0 (24) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0.5 (24) 2.08%	∞	0.42%
(8)	2 (24) 8.33%	3 (12) 25%	2 (12) 16.67%	1 (12) 8.33%	2.5 (24) 10.42%	1.25	13.75%
(9)	3 (24) 12.5%	3 (12) 25%	1 (12) 8.33%	3 (12) 25%	0 (24) 0%	0	14.17%
<hr/>							
totaal	8 (96) 8.33%	7 (48) 14.58%	3 (48) 6.25%	4 (48) 8.33%	5.5 (96) 5.73%	0.69	8.64%
<hr/>							
totaal totaal	69.5 (192) 36.20%	33 (95) 34.74%	24.5 (96) 25.52%	22 (96) 22.92%	42 (192) 21.88%	0.60	28.25%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

Zoals verwacht, wordt de hypothese voor G nu duidelijk bevestigd. Het verschil is ook duidelijk significant ($\chi^2 = 135.94$). Voor J:O is de bevestiging er nog niet, maar de afstand tussen de beide verhoudingsgetallen is wel kleiner geworden.

In de eerste groep is de spreiding door de hoog scorende items die erbij gekomen zijn, groter geworden. Bij alle items in deze groep zien we weer dat de scores voor J:O en G goed met elkaar overeenstemmen. In de tweede groep is er wat dat betreft voor de items die overblijven, vanzelfsprekend niets veranderd. Ook de spreiding voor J:O is er nog steeds even groot, voor G is die, door de items die verhuisd zijn, een stuk kleiner geworden.

De grote overlap tussen de twee groepen die er was voor G, is geheel verdwenen. Voor J:O is de geringe overlap die er was, iets toegenomen. De items (2), (3) en (4) uit de eerste groep zitten met hun respectievelijke scores van 0.36, 0.39 en 0.46 samen tussen 0 en 0.83 van de tweede groep in, item (7) uit de eerste groep zit met 0.93 tussen 0.83 en 1.25 van de tweede groep in en item (5) uit de tweede groep zit met 0.83 tussen 0.46 en 0.93 van de eerste groep in. Dat de overlap bij G geheel verdwenen is, kan er in ieder geval op duiden dat de indeling in tabel 37 beter overeenkomt met de werkelijkheid dan die in tabel 36. We mogen dus wel aannemen dat de hypothese, althans voor G, nu op goede gronden bevestigd is.

Vergelijken we de uiteindelijke totaalscores van de beide tabellen (de totaal totalen), dan zien we dat zowel J:O als G nu een iets hogere score hebben. In het afnameverloop tussen de leeftijdsgroepen is weinig verandering te constateren. Wel zijn ook hier de bijbehorende totaalscores overal met enkele procenten omhoog gegaan.

In de c-test konden de informanten hun voorkeur voor de ene of de andere woordvolgorde uitspreken. Een voorkeur voor de 'groene' volgorde werd met 1 punt gehonoreerd en een voorkeur voor de 'rode' volgorde met 0 punten. Omdat de c-test een sterke afbakening kent, in die zin dat de informanten per item niet meer dan twee kanten op kunnen, konden er zich geen probleemgevallen voordoen.

In de tabel hieronder geef ik de scores per item, per groep van items en voor alle items samen. Vanwege de lengte van de items – het gaat om zinnen – volsta ik ermee alleen de nummers te geven (zie voor de woordvolgordes die daarbij horen, de opzet).

Tabel 38. Woordvolgordes – hoofd- en bijzinnen met ‘groene’ volgorde I

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
hoofdzin/bijzin met verleden deelwoord plus infinitief of persoonsvorm							
(10a)	22 (24) 91.67%	12 (12) 100%	11 (12) 91.67%	12 (12) 100%	15 (24) 62.5%	0.68	89.17%
(11a)	23 (24) 95.83%	12 (12) 100%	10 (12) 83.33%	12 (12) 100%	23 (24) 95.83%	1	95.00%
totaal	45 (48) 93.75%	24 (24) 100%	21 (24) 87.5%	24 (24) 100%	38 (48) 79.17%	0.84	92.08%
hoofdzin/bijzin met infinitief plus tweede infinitief of persoonsvorm							
(10b)	2 (24) 8.33%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	1 (12) 8.33%	5 (24) 20.83%	2.50	7.50%
(11b)	11 (24) 45.83%	6 (12) 50%	7 (12) 58.33%	5 (12) 41.67%	14 (24) 58.33%	1.27	50.83%
totaal	13 (48) 27.08%	6 (24) 25%	7 (24) 29.17%	6 (24) 25%	19 (48) 39.58%	1.46	29.17%
totaal totaal	58 (96) 60.42%	30 (48) 62.5%	28 (48) 58.33%	30 (48) 62.5%	57 (96) 59.38%	0.98	60.63%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

Hierboven hebben we de verwachting geformuleerd dat in het Katwijks, net als in het Standaardnederlands, er in zinnen met een verleden deelwoord (plus infinitief of persoonsvorm) een voorkeur is voor de ‘groene’ volgorde, terwijl er in zinnen zonder verleden deelwoord (dus met een infinitief plus tweede infinitief of persoonsvorm) een voorkeur is voor de ‘rode’ volgorde. Als we de tabel bekijken, blijkt dat voor G heel duidelijk het geval te zijn: bij de zinnen met een verleden deelwoord is er ruim drie keer zo vaak voor een ‘groene’ volgorde gekozen als bij de zinnen zonder verleden deelwoord. Voor J:O komt de verwachting niet uit: de zinnen zonder verleden deelwoord scoren bijna twee keer zo hoog als de zinnen met een verleden deelwoord. We mogen dit niet exclusief toeschrijven aan de hoge score voor J:O bij item (10b) (die overigens op een geringe basis berust). Ook de score bij item (11b), die minder hoog is dan de score bij (10b) (maar een veel steviger getalsbasis heeft), heeft eraan meegewerkt dat de tweede groep hoger scoort. Voor G kunnen we nog kijken of het verschil significant is. Dit blijkt duidelijk het geval te zijn ($\chi^2 = 126.95$)

Omdat iedere groep uit twee items bestaat, is het niet zo zinvol hier over spreiding te spreken. Wel constateren we dat bij de tweede groep de scores verder uit elkaar liggen dan bij de eerste, zowel voor J:O als voor G. Het is verder opvallend dat er tussen de twee groepen geen enkele overlap bestaat. Dit versterkt onze uitkomsten, voor G, waar ze conform onze verwachtingen waren, maar ook voor J:O, waar ze niet conform onze verwachtingen waren.

Het gaat in deze test maar om weinig items. Toch kijken we nog even naar de uiteindelijke totaalscores voor de leeftijdsgroepen (het totaal totaal). Die scores laten geen geleidelijk afnameverloop zien, maar blijken nogal op en neer te gaan. De groepen 50+ en 30+ scoren beide gelijk en hoger dan de groep 60+. De groep 30+ scoort ook hoger dan de groep 40+, die ook door de groep 20+ wordt overtroffen. De genoemde verschillen blijken echter niet significant te zijn ($\chi^2 = 0.06$ voor zowel het verschil tussen 60+ en 50+ als dat tussen 60+ en 30+, 0.17 voor het verschil tussen 40+ en 30+, en 0.01 voor het verschil tussen 40+ en 20+).

In de volgende tabel kijken we naar het verschil in voorkeur voor de 'groene' of 'rode' volgorde in hoofdzinnen en bijzinnen.

Tabel 39. Woordvolgordes – hoofd- en bijzinnen met 'groene' volgorde II

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
hoofdzinnen							
(10a)	22 (24) 91.67%	12 (12) 100%	11 (12) 91.67%	12 (12) 100%	15 (24) 62.5%	0.68	89.17%
(10b)	2 (24) 8.33%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	1 (12) 8.33%	5 (24) 20.83%		
totaal	24 (48) 50%	12 (24) 50%	11 (24) 45.83%	13 (24) 54.17%	20 (48) 41.67%	0.83	48.33%
bijzinnen							
(11a)	23 (24) 95.83%	12 (12) 100%	10 (12) 83.33%	12 (12) 100%	23 (24) 95.83%	1	95.00%
(11b)	11 (24) 45.83%	6 (12) 50%	7 (12) 58.33%	5 (12) 41.67%	14 (24) 58.33%		
totaal	34 (48) 70.83%	18 (24) 75%	17 (24) 70.83%	17 (24) 70.83%	37 (48) 77.08%	1.09	72.91%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

Zowel voor J:O als voor G blijkt dat er in bijzinnen meer een voorkeur voor de 'groene' volgorde is dan in hoofdzinnen. Het verschil bij G is significant ($\chi^2 = 23.01$). Als we de resultaten per item bekijken, blijkt dat we het verschil voor G in beide gevallen terugvinden, zowel in zin (11a) tegenover zin (10a) als in zin (11b)

tegenover zin (10b), en voor J:O slechts in een van beide gevallen, namelijk dat van zin (11a) tegenover zin (10a). De verschillen bij G zijn ook nu weer significant (resp. $\chi^2 = 4.42$ en 34.49).

De keuze voor een ‘groene’ volgorde bij twee werkwoorden is dus niet alleen afhankelijk van de werkwoordsvorm van het hoofdwerkwoord waarmee we te maken hebben, maar ook van het soort zin waarin de werkwoordsvormen voorkomen, bijzin of hoofdzin. Als we ons tot de uitkomsten voor G beperken, dan krijgen we als het om een voorkeur voor de ‘groene’ volgorde bij twee werkwoorden gaat, de volgende volgorde van items: (11a) bijzin met verleden deelwoord plus persoonsvorm - (10a) hoofdzin met verleden deelwoord plus infinitief - (11b) bijzin met infinitief plus persoonsvorm - (10b) hoofdzin met infinitief plus een tweede infinitief.

In de volgende tabel worden, met het oog op de toetsing van hypothese 1 (zie par. 5.1.2.3), de uitkomsten van de a- en de c-test gecombineerd. Omdat we een goede reden hadden om item (1) te verwijderen, baseren we ons voor de a-test op tabel 37. Voor de c-test is het uitgangspunt tabel 38. Om de beide tests even zwaar te laten meetellen werden de totaalpercentages voor de leeftijdsgroepen gemiddeld en is op grond daarvan weer de verhouding J:O en het gemiddelde G berekend.

Tabel 40. Woordvolgordes – totaal (op basis van tabel 37 en 38)

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
a-test (tabel 37)	36.20%	34.74%	25.52%	22.92%	21.88%	0.60	28.25%
c-test (tabel 38)	60.42%	62.5%	58.33%	62.5%	59.38%	0.98	60.63%
totaal	48.31%	48.62%	41.93%	42.71%	40.63%	0.84	44.44%

Zie voor de afkortingen tabel 1 (p. 150).

We zien dat de c-test het over de hele linie beter doet dan de a-test. De c-test laat zien dat de informanten een sterke voorkeur hebben voor ‘groen’ bij twee werkwoordsvormen. (Voor de a-test hebben we gezien dat ook een ‘roodgroene’ volgorde met drie werkwoordsvormen het er goed van afbrengt, maar een ‘groene’ met drie niet.)

Kijken we naar de uiteindelijke, gemiddelde totaalscores voor de leeftijdsgroepen, dan valt op dat er in het afnameverloop van oud naar jong een flinke sprong gemaakt wordt tussen de groepen 50+ en 40+. Het afnameverloop wordt verstoord door de groepen 50+ en 30+, die hoger scoren dan respectievelijk de groepen 60+ en 40+. Omdat de gemiddelden gebaseerd zijn op twee onderdelen met ongelijke aantallen items, is het niet mogelijk hier de chi-kwadraattoets toe te passen.

5.4.6. Bijwoorden

(hypothese 1: algemeen)

5.4.6.1. Opzet

De bijwoorden gebruik ik alleen voor de toetsing van hypothese 1. Met het oog daarop heb ik een aantal willekeurige gevallen geselecteerd. Bij de selectie is geen rekening gehouden met frequentieverschillen en verschillen in steun van de regionale omgeving. Doorzichtigheid speelt bij de bijwoorden geen rol: net als bij de inhoudswoorden hebben we met losse, individuele gevallen te maken. Ook concurrentie is niet van toepassing. Het enige verschil waarmee we rekening moeten houden, is dat tussen gebruik en vorm (een primaire factor). We moeten hiermee rekening houden in verband met hypothese 1. In hypothese 1 is namelijk sprake van 'bijwoorden (gebruik en vorm)'. We beschouwen de bijwoorden voor de hypothese dus als een geheel, maar moeten er wel voor zorgen dat zowel de gebruiks- als de vormverschillen erin vertegenwoordigd zijn en zo evenwichtig mogelijk verdeeld zijn over de items. Additioneel kan nog gekeken worden of het verschil tussen gebruik en vorm iets uitmaakt.

Voor de bijwoorden was het moeilijk om een goede test te bedenken. We kunnen ze niet zoals de inhoudswoorden geïsoleerd door middel van fiches afvragen. De betekenis van bijwoorden is vaak minder concreet, minder eenduidig dan die van inhoudswoorden. Om begrepen te worden hebben bijwoorden context nodig. Dat hebben ze in zinnen. De meest geschikte test waarin deze zinnen met bijwoorden konden worden opgenomen, was de a-test, dezelfde waarin ook de constructies en de woordvolgordes werden getoetst. Bij iedere zin in de a-test werd, zoals bekend, aan de informant de vraag gesteld of deze goed Katwijks was. Bij de zinnen met bijwoorden was deze vraag in feite overbodig. De vraag was alleen van toepassing op de zinnen waarin constructies en woordvolgordes waren verwerkt, maar werd om de voortgang van de test niet te hinderen ook bij de zinnen met bijwoorden gesteld. De vraag die er bij de zinnen met bijwoorden wel toe deed, was de telkens als extra gestelde vraag naar de betekenis van het bijwoord. In feite vormen de zinnen met bijwoorden dus een b-test waarvan de items in de a-test zijn opgenomen. In vijf zinnen waren vier soorten bijwoorden verwerkt.

Als bijwoorden met een gebruiksverschil werden getoetst (de zinnen waarin de bijwoorden voorkwamen, staan tussen vierkante haken; daarbinnen wordt tussen ronde haken een zo letterlijk mogelijke vertaling gegeven):

(1) een bijwoord van tijd: *genog* (lett. 'genoeg') 'vaak genoeg' (i 21.07) ['t Beurde genog dat we iet op tijd waere. (st.ndl.: Het gebeurde vaak genoeg dat we niet op tijd waren.)]

(2) een bijwoord van modaliteit: *ààndelijk* (VGR *ààndelək*; lett. 'eindelijk') 'eigenlijk' (i 21.23) [Waer nou me vaeder weunt, dat is ààndelijk 'n bròddwinkel. (st.ndl.: Waar nu mijn vader woont, dat is eigenlijk een bakkerswinkel.)]¹⁴⁷

Als bijwoorden met een vormverschil werden getoetst (de zinnen waarin de bijwoorden voorkwamen, staan tussen vierkante haken; daarbinnen wordt tussen ronde haken een zo letterlijk mogelijke vertaling gegeven):

(3) een bijwoord van plaats: *weróm* (VGR *wərom*; lett. ‘weerom’) ‘terug’ (i 21.16) [Zou je iet ‘s *weróm* komme? (st.ndl.: Zou je niet eens terugkomen?)]

(4) een bijwoord van graad: *dik-op* ‘volop, erg veel, een leven lang’ (i 21.27) [Ze had *dik-op* ebrààid. (st.ndl.: Ze had erg veel gebreid.)]

Als een bijwoord van graad met een gebruiksverschil werd ook *knap* ‘behoorlijk’ (i 21.19) afgevraagd (in de zin *Ze had knap lope morse*. (st.ndl.: Ze had behoorlijk lopen morsen.)). Dit bijwoord moest echter achteraf vervallen, omdat de betekenis ook uit de standaardtaal bekend is (zie Van Dale 1999: 1662).

5.4.6.2. Resultaten

Indien de betekenis van een bijwoord juist was, werd 1 punt toegekend, indien de betekenis onjuist was, werden 0 punten toegekend. Bij de beoordeling van de betekenissen heb ik uiteraard niet helemaal vastgezet aan de hierboven gegeven omschrijvingen: ook aan daarmee overeenkomende omschrijvingen heb ik 1 punt toegekend. Zo heb ik bij (1) *genog* bijvoorbeeld ook de betekenissen ‘dikwijls’, ‘genoeg keren’, ‘vaak zat’ nog goedgekeurd. De betekenis ‘genoeg’, als letterlijke vertaling van de vorm *genog*, was als antwoord onvoldoende en kreeg dus 0 punten. Het bijwoord (3) *weróm* leverde voor het geven van de betekenis geen problemen op. In alle gevallen werd met ‘terug’ geantwoord. Bij (4) *dik-op* werden onder andere nog als juiste antwoorden gegeven ‘behoorlijk’, ‘flink wat’, ‘hard’. Bij (2) *ààndelijk* was eigenlijk (of uiteindelijk) maar één goed antwoord mogelijk, het antwoord uit de opzet, dat ook maar één keer gegeven is. Halve punten waren niet te vergeven.

In tabel 41 geef ik de resultaten wat betreft de gegeven betekenissen, uitgesplitst per item, per groep van items en voor alle items samen.

Tabel 41. Bijwoorden

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
gebruik							
(1) <i>genog</i>	16 (24) 66.67%	4 (12) 33.33%	3 (12) 25%	5 (12) 41.67%	9 (24) 37.5%	0.56	40.83%
(2) <i>ààndelijk</i>	1 (24) 4.17%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (24) 0%	0	0.83%
totaal	17 (48) 35.42%	4 (24) 16.67%	3 (24) 12.5%	5 (24) 20.83%	9 (48) 18.75%	0.53	20.83%

vorm							
(3) <i>weróm</i>	24 (24)	12 (12)	12 (12)	12 (12)	24 (24)		
	100%	100%	100%	100%	100%	1	100%
(4) <i>dik-op</i>	18 (24)	9 (12)	8 (12)	7 (12)	10 (24)		
	75%	75%	66.67%	58.33%	41.67%	0.5	63.33%
<hr/>							
totaal	42 (48)	21 (24)	20 (24)	19 (24)	34 (48)		
	87.5%	87.5%	83.33%	79.17%	70.83%	0.81	81.67%
<hr/>							
totaal totaal	59 (96)	25 (48)	23 (48)	24 (48)	43 (96)		
	61.46%	52.08%	47.92%	50%	44.79%	0.73	51.25%

Zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150).

Hoe hebben de bijwoorden het ervan afgebracht? We kijken daarvoor eerst naar het verschil tussen gebruik en vorm. We zien dat, zowel voor J:O als G, vorm het beter doet dan gebruik. Dat zou erop kunnen wijzen dat het bij de bijwoorden vooral een kwestie van aanleren is, en niet van doordringen. In het laatste geval zouden we namelijk het omgekeerde verwachten (dat gebruik het beter doet dan vorm). Voor G kunnen we nog kijken of het verschil ook significant is. Dat blijkt heel duidelijk het geval te zijn ($\chi^2 = 114.48$).

We kijken nu naar hoe de items het er individueel van af hebben gebracht. Daarbij komen namelijk enkele opvallende bijzonderheden voor de dag. Opvallend zijn in de eerste plaats de resultaten bij het vormverschil *weróm*, met voor G een score van 100% en voor J:O dus bijgevolg een score 1. Wat zou daarachter kunnen zitten? Misschien is de verklaring dat het woord in een te gemakkelijke context was ingebed. Bovendien is *weróm* als *weerom* (met de klemtoon op dezelfde lettergreep) ook uit de standaardtaal bekend: zie Van Dale 1999: 3930. Daar gaat het echter om een ouderwets woord, dus toch een woord dat het Katwijks wel en het Standaardnederlands niet (althans niet meer) heeft. De bekendheid uit de standaardtaal zou echter toch een rol gespeeld kunnen hebben. Aan de gebruiksvallenkant vallen op de abnormaal lage resultaten bij *ààndelijk*, met voor J:O een score 0 en voor G een score 0.83%. Dit bijwoord zorgde bij bijna alle informanten voor nogal wat verwarring. Vaak dacht men met een drukfout te doen te hebben en zei men dat er *ààgelæk* moest staan. In zo'n geval vroeg ik door of de aangeboden vorm 'eigenlijk' (of 'ààgelæk') kon betekenen. Deze betekenis werd, zoals gezegd, ten slotte maar door één informant gegeven. Het is natuurlijk ook een vreemde vorm. We kunnen ons afvragen of Overdiep en Varkevisser de vorm wel goed gehoord hebben. Is het, met andere woorden, wel een vorm die we tot het Katwijks mogen rekenen? We kunnen daar gerust van uitgaan. Er valt hiervoor te verwijzen naar het WNT (3³, kolom 4037), waar wordt opgemerkt dat *eindelijk* soms "onjuist" voor *eigenlijk* gebruikt wordt en dat deze verwisseling vooral door Joden gemaakt wordt.¹⁴⁸ De verwisseling kunnen we begrijpen omdat er tussen de vormen overeenkomst is in klankvorm, zeker als we voor *eindelijk* uitgaan van een variant als *eigentlijk*. De verklaring voor de lage score die we hier hebben, kan dus niet zijn dat de vorm niet in het Katwijks voorkwam. Hoe komt het dan dat *ààn-*

delijk het er zo slecht van afbrengt? Misschien kunnen hier de schoolmeesters en schooljuffrouwen weleens van invloed zijn geweest en hebben zij de vorm al in een vroeg stadium vanwege het ambigue karakter ervan ('eigenlijk' en 'eindelijk') effectief bestreden.

We hebben nog twee vormen ter bespreking over: *dik-op* en *genog*. Deze vormen bevinden zich wat hun scores betreft in een meer 'vertrouwenwekkende' middenpositie. Als we van G uitgaan, scoort het vormgeval *dik-op*, zoals we bij aanleren zouden verwachten, inderdaad ook hoger dan het gebruiksgeval *genog*, als we van J:O uitgaan, is dat niet het geval, maar het verschil is uiterst klein. Ook op deze beide niet-dubieuze gevallen passen we de chi-kwadraattoets toe. Het blijkt dan dat het verschil bij G significant is ($\chi^2 = 5.38$).

Het grote verschil in uitkomsten tussen de vormen *weróm* en *ààndelijk* houdt uiteraard in dat er bij de bijwoorden flink wat spreiding is, zowel voor J:O als G. Voor J:O is er ook nog enige overlap: de hoogste score bij gebruik (0.56) overlapt de laagste score bij vorm (0.5). Bij G is er in het geheel geen overlap: de hoogste score bij gebruik (40.83%) zit nog onder de laagste bij vorm (63.33%).

Ten slotte kijken we nog naar het afnameverloop bij de totaalscores voor de leeftijdsgroepen (het totaal totaal). Dit blijkt vrij geleidelijk te zijn en wordt alleen verstoord door de groep 30+, die hoger scoort dan de groep 40+. Het verschil is echter niet significant ($\chi^2 = 0.04$).

5.5. Hypothese 1

In deze paragraaf toets ik hypothese 1, die betrekking heeft op de voor het Katwijks verwachte stabiliteitshiërarchie. Het lijkt me goed om de hypothese hier vooraf nog een keer te herhalen.

Hypothese 1 (algemeen): Het proces van structuurverlies in het Katwijks verloopt volgens de volgende (V-)stabiliteitshiërarchie, van meer naar minder stabiel: fonetiek - functiewoorden (gebruik) / constructies (gebruik) - woordvolgordes - bijwoorden (gebruik en vorm) / lexicale fonologie - morfologie (gebruik en vorm) - inhoudswoorden (vorm).

In tabel 42 worden ter toetsing van hypothese 1 de totaaluitkomsten van de onderdelen (de totalen en totaal totalen) onder elkaar gezet. De onderdelen zijn gerangschikt volgens de uitgangsrangorde, dat wil zeggen, de rangorde volgens de hypothese, van boven naar beneden van meer naar minder stabiel. Onderdelen die hun plaats moeten delen, hebben in de rangorde een gemiddeld rangordegetal gekregen. Voor de inhoudswoorden heb ik gebruik gemaakt van de totaaluitkomsten voor kennis (= betekenis/bekendheid) plus (gerapporteerd) gebruik¹⁴⁹ uit tabel 6. De totaaluitkomsten voor kennis zonder meer, uit tabel 5, blijven voor hypothese 1 buiten beschouwing. De reden waarom ik voor kennis plus (gerapporteerd) gebruik kies, is omdat de vraag naar gerapporteerd gebruik een corrige-

rende functie heeft (zie paragraaf 5.1.2.1).¹⁵⁰ Voor de overige onderdelen heb ik als uitgangspunt genomen de totaalkomsten van de volgende tabellen: tabel 14 voor de fonetiek, tabel 33 voor de functiewoorden, tabel 34 voor de constructies, tabel 40 voor de woordvolgordes, tabel 41 voor de bijwoorden, tabel 7 voor de lexicale fonologie en tabel 28 voor de morfologie. Onderaan tabel 42 vinden we de gemiddelde dialecticiteit van alle onderdelen samen (het totaal) per leeftijdsgroep en voor de totale groep informanten. Om die te bepalen werden de percentages voor de leeftijdsgroepen gemiddeld en is vervolgens de verhouding J:O en het gemiddelde G berekend. Tussen haakjes heb ik zowel in de kolom voor J:O als in die voor G apart een rangorde gegeven. De rangorde in de kolom onder R laat van de beide rangordes de gemiddelden zien. Voor die gemiddelden laten we J:O en G even zwaar meetellen. We beschouwen J:O en G dus als gelijkwaardig. Beide hebben hun voor- en nadelen. Zie hiervoor de paragrafen 5.1.1 en 5.1.2.1. In de beschouwingen zullen we aan G toch een zekere meerwaarde toekennen. Ten eerste is de informantbasis van G groter dan die van J:O. Ten tweede is J:O bij bepaalde (sub)onderdelen nogal eens op een geringe getalsbasis gebaseerd. Dit werkt uiteraard in het totaal door. Om de gemiddelden onder R met de getallen van de uitgangsrangorde te kunnen vergelijken is op basis van die gemiddelden een nieuwe rangorde gemaakt. Bij onze beschouwingen zullen we deze rangorde, waarin zowel J:O als G verdisconteerd zijn, als uitgangspunt nemen.

Tabel 42. Hypothese 1

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G	R
(1) fonetiek	91.83%	88.17%	85%	73.83%	58.70%	0.64 (7)	79.51% (1)	4 (2.5)
(2.5) functiewoorden (gebruik)	66.67%	61.81%	53.13%	55.56%	46.53%	0.70 (5)	56.74% (3)	4 (2.5)
(2.5) constructies (gebruik)	66.67%	58.80%	61.11%	61.11%	56.25%	0.84 (1.5)	60.79% (2)	1.75 (1)
(4) woordvolgordes	48.31%	48.62%	41.93%	42.71%	40.63%	0.84 (1.5)	44.44% (7)	4.25 (4)
(5.5) bijwoorden (gebruik en vorm)	61.46%	52.08%	47.92%	50%	44.79%	0.73 (4)	51.25% (5)	4.5 (5.5)
(5.5) lexicale fonologie	63.98%	58.68%	51.18%	51.96%	43.19%	0.68 (6)	53.80% (4)	5 (7)
(7) morfologie (gebruik en vorm)	55.80%	52.15%	45.97%	42.26%	41.31%	0.74 (3)	47.50% (6)	4.5 (5.5)
(8) inhoudswoorden (vorm) ¹⁵¹	53.57%	39.14%	33.56%	31.85%	22.06%	0.41 (8)	36.04% (8)	8 (8)
totaal	63.54%	57.43%	52.48%	51.16%	44.18%	0.70	53.76%	

Toelichting: Aan de linkerkant is de uitgangsrangorde gegeven, dat wil zeggen, de rangorde volgens de hypothese. R = gemiddelde van de rangordegetallen voor J:O en G. Zie voor de overige afkortingen tabel 1 (p. 150).

Hoewel de vergelijking van de rangorde onder R met de uitgangsrangorde de belangrijkste is, kijken we toch ook nog even eerst naar de rangordes bij J:O en G. Bij J:O is de rangorde flink uit balans. Grote verschillen met de uitgangsrangorde vertonen hier de fonetiek en de morfologie, een verschil van respectievelijk 6 ($= 7 - 1$) en 4 ($= 7 - 3$).¹⁵² Berekening volgens de Spearman-ranktoets laat zien dat de correlatie tussen de twee rangordes niet significant is, zelfs niet op het tienprocentniveau ($r_s = 0.176$). Bij G ziet de rangorde er beter uit. Hier zijn geen grote verschillen. De grootste afwijking die zich nog voordoet, is die bij de woordvolgordes: een verschil van 3 ($= 7 - 4$). Berekening volgens de Spearman-ranktoets laat zien dat de correlatie tussen de twee rangordes nu wel significant is ($r_s = 0.843$). Dit is niet verbazingwekkend. Ook hiervoor hebben we al gezien, bij de behandeling van de secundaire factoren, dat een hypothese voor G vaker bevestigd werd dan voor J:O. We kunnen de rangordes voor J:O en G ook nog met elkaar vergelijken. Dan vallen in ieder geval op de grote verschillen bij de fonetiek en de woordvolgordes, een verschil van respectievelijk 6 ($= 7 - 1$) en 5.5 ($= 7 - 1.5$). Verder valt nog een verschil van 3 ($= 6 - 3$) punten op bij de morfologie.

Het mooiste resultaat laat de rangorde onder R zien. Er zijn geen grote verschillen. (Het grootste verschil is 1.5, dat een aantal keren voorkomt.) Berekening volgens de Spearman-ranktoets laat zien dat de correlatie tussen de rangorde onder R en de uitgangsrangorde iets significanter is dan die tussen de rangorde bij G en de uitgangsrangorde ($r_s = 0.890$). Blijkbaar hebben J:O en G ten opzichte van elkaar een corrigerende uitwerking. (Dit kan komen doordat bij geen enkel onderdeel beide rangordes (J:O en G) tegelijkertijd een groot verschil met de uitgangsrangorde vertonen.) Het valt overigens op dat, afgezien van de inhoudswoorden, de getallen bij J:O duidelijk dichter bij elkaar liggen dan bij G. De rangorde bij G laat een duidelijkere differentiatie zien.

We zullen nu de verschillende onderdelen apart bekijken. We letten daarbij in de eerste plaats op R, maar betrekken ook J:O en G in onze beschouwingen, waarbij we aan G, zoals gezegd, wat meer waarde zullen toekennen dan aan J:O. We zien dat de constructies bij R met een gemiddelde van 1.75 op de eerste plaats in de rangorde terecht zijn gekomen. De constructies zitten daarmee te hoog. Op de plaats die de constructies innemen, hadden we de fonetiek verwacht, maar die bezet samen met de functiewoorden met een plaats 2.5 een gezamenlijke tweede en derde plaats. Hier ligt een probleem. De plaats 2.5 voor de fonetiek gaat terug op 4, het gemiddelde van plaats 7 bij J:O en plaats 1 bij G. Wat kan er de verklaring voor zijn dat die plaatsen zo van elkaar verschillen? Dit houdt verband met de percentages voor de leeftijdsgroepen: J:O neemt een lage plaats in omdat er een groot verschil is tussen de score van de ouderen en die van de jongeren, maar beide scores, plus de scores die daartussenin liggen, zijn nog altijd hoog, wat de hoge plaats van G verklaart. Van de percentages voor de leeftijdsgroepen gaat de suggestie uit dat de fonetiek zich lang nog heel goed heeft kunnen handhaven en pas in de laatste tijd het slachtoffer van verlies is geworden. Betekent dat dat niet alle onderdelen tegelijkertijd voor verval aan de beurt komen? We moeten er ook

nog mee rekening houden dat wat hier fonetiek heet, de primair fonetische verschillen betreft, en dat, wanneer we ook de secundair fonetische verschillen erin betrokken zouden hebben, de fonetiek heel duidelijk zowel bij J:O als bij G op de eerste plaats was terechtgekomen. De constructies zouden, wanneer de fonetiek de eerste plaats zou innemen, een plaats omlaag gaan. De functiewoorden, die in de rangorde voor R nog een plaats 2.5 met de fonetiek delen, komen dan op de derde plaats terecht. De gedeelde tweede en derde plaats die de functiewoorden en de constructies in de uitgangsrangorde hadden, is dan opgelost, met de bovenste plaats voor de constructies en de onderste voor de functiewoorden.

Lopen we de tabel verder door, dan zien we dat de woordvolgordes op de juiste vierde plaats in de hiërarchie terecht zijn gekomen. De basis voor deze plaats bij R is echter dubieus: bij J:O zitten ze op een opvallend hoge plaats 1.5 en bij G op een opvallend lage plaats 7. Voor een verklaring van dit verschil kunnen we weer naar de leeftijdsgroepen kijken. Wat daar blijkt, is dat de ouderen met 48.31% al heel laag zitten, in vergelijking met de andere onderdelen zelfs het laagst. Daarna gaat het niet zo ver meer naar beneden, naar 40.63% bij de jongerengroep. Dat betekent dus dat J:O hoog maar, doordat de ouderen al zo laag zitten, G laag uitkomt. Dat de ouderen laag scoren, kan betekenen dat het verval van de woordvolgordes al lange tijd vrij intensief aan de gang is. Dat lijkt echter niet erg waarschijnlijk, omdat we hier immers met een onderdeel van de (stabiele) syntaxis te maken hebben. We zoeken daarom de verklaring in een andere richting. Misschien waren de woordvolgordes die Overdiep en Varkevisser gehoord hebben, niet allemaal zo algemeen Katwijkse als we hebben aangenomen. Misschien hebben ze in enkele gevallen weliswaar mogelijke maar toch wat zeldzame woordvolgordes genoteerd, bijvoorbeeld in het geval van *'s winters verkope de boere spruite, maer 's zeumers verkope ze de boere iet* (par. 5.4.5.3, item (5)). Het kan zijn dat we deze woordvolgordes ten onrechte voor het oude Katwijkse op honderd procent hebben gesteld. Juist bij de woordvolgordes moeten we met interne variatie rekening houden: er doen zich vaak veel mogelijkheden bij voor, meer dan bij de andere syntactische onderdelen, de constructies en de functiewoorden. De norm bij de woordvolgordes is wat losser. Deze verklaring laat onverlet dat de woordvolgordes bij R op de juiste plaats staan.

Ook de bijwoorden zitten voor R op de goede plaats, een plaats 5.5. Deze plaats is overigens maar op vier items gebaseerd. Het verschil tussen de rangordeplaatsen voor J:O en G is echter, anders dan bij de woordvolgordes, maar klein. De lexicale fonologie, die haar plaats met de bijwoorden had moeten delen, komt met een zevende plaats voor R te laag uit. De plaats die de lexicale fonologie had moeten innemen, is door de morfologie ingenomen. De morfologie zit dus te hoog. De lexicale fonologie en de morfologie wisselen in vergelijking met de uitgangsrangorde stuivertje, zij het slechts met één plaats. De verklaring daarvoor moeten we binnen de morfologie zoeken, en wel bij de zeer hoog scorende verkleinwoorden. Deze zijn door een hoge mate van doorzichtigheid gekenmerkt. Blijkbaar is het deze secundaire factor die hier de verwachte hiërarchie doorkruist. Misschien is de kracht van de verkleinwoordvorming wel typisch voor het Katwijkse dialect. De inhoudswoorden ten slotte, zitten op een juiste en duidelijke achtste plaats.

In de volgende tabel zien we wat er zou gebeuren als we de verkleinwoordvorming verwijderen.

Tabel 43. Hypothese 1 – toetsing exclusief verkleinwoordvorming

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G	R
(1) fonetiek	91.83%	88.17%	85%	73.83%	58.70%	0.64 (7)	79.51% (1)	4 (3)
(2.5) functiewoorden (gebruik)	66.67%	61.81%	53.13%	55.56%	46.53%	0.70 (4)	56.74% (3)	3.5 (2)
(2.5) constructies (gebruik)	66.67%	58.80%	61.11%	61.11%	56.25%	0.84 (1.5)	60.79% (2)	1.75 (1)
(4) woordvolgordes	48.31%	48.62%	41.93%	42.71%	40.63%	0.84 (1.5)	44.44% (6)	3.75 (4)
(5.5) bijwoorden (gebruik en vorm)	61.46%	52.08%	47.92%	50%	44.79%	0.73 (3)	51.25% (5)	4 (5)
(5.5) lexicale fonologie	63.98%	58.68%	51.18%	51.96%	43.19%	0.68 (5)	53.80% (4)	4.5 (6)
(7) morfologie (gebruik en vorm)	41.57%	37.13%	31.20%	26.15%	27.16%	0.65 (6)	32.64% (8)	7 (7)
(8) inhoudswoorden (vorm)	53.57%	39.14%	33.56%	31.85%	22.06%	0.41 (8)	36.04% (7)	7.5 (8)
totaal	61.76%	55.55%	50.63%	49.15%	42.41%	0.69	51.9%	

Toelichting: Aan de linkerkant is de uitgangsrangorde gegeven, dat wil zeggen, de rangorde volgens de hypothese. R = gemiddelde van de rangordegetallen voor J:O en G. Zie voor de overige afkortingen tabel 1 (p. 150).

Als we de verkleinwoorden verwijderen, komt de morfologie voor J:O op een zesde plaats en voor G op een achtste plaats, wat voor R een juiste, zevende plaats betekent. Ook de bijwoorden en de lexicale fonologie krijgen door de ingreep bij de morfologie een duidelijker plaats. De gedeelde vijfde en zesde plaats die deze onderdelen in de uitgangsrangorde hadden, is nu keurig in een vijfde en zesde plaats opgelost. De plaatsverdeling tussen de constructies en de functiewoorden wordt nog eens geconsolideerd door de duidelijker tweede plaats die de functiewoorden nu innemen. (De gedeelde plaats van de fonetiek en de functiewoorden is verdwenen.) De woordvolgordes houden hun ‘dubieuze’ vierde plaats. De inhoudswoorden ten slotte, behouden in deze tabel de achtste plaats die ze al hadden. De waarde van tabel 43 is vooral dat nog eens extra duidelijk wordt wat voor effect de verkleinwoorden hebben.

Ten slotte moeten we nog iets zeggen over de totaalscores van de leeftijdsgroepen (het totaal) in de oorspronkelijke tabel 42. We zien, zoals we verwacht hadden, nu we alle onderdelen gemiddeld hebben, een mooi en geleidelijk afnameverloop. Het kleinste verschil vinden we tussen de groepen 40+ en 30+, het grootste ver-

schil tussen de groepen 30+ en 20+. Duidt dit erop dat in de groep 30+ naar verhouding de beste dialectsprekers zaten? Kijken we naar het totaal voor G, dan constateren we dat de Katwijkers van vandaag in totaal nog voor gemiddeld meer dan vijftig procent kennis hebben van hun dialect, zelfs wanneer de sterk scorende verkleinwoorden buiten beschouwing worden gelaten (zie tabel 43). Dit mag als een voor het Katwijks bemoedigende uitkomst worden beschouwd.

6. Nabeschuwing

In dit hoofdstuk blikken we terug op het in dit boek beschreven onderzoek. Het bevat ook een kritische analyse van de resultaten en de manier waarop die verkregen zijn.

6.1. Terugblik

Het onderzoek was gericht op een toetsing van de stabiliteitstheorie. In verband daarmee werden twee onderzoeksdoelen geformuleerd. Het eerste onderzoeksdoel hield in een nadere toetsing van de stabiliteitshiërarchie, het tweede een toetsing van de secundaire factoren. In verband met het eerste onderzoeksdoel werd hypothese 1 geformuleerd, in verband met het tweede werden de hypothesen 2 tot en met 5 geformuleerd.

Ik behandel eerst het eerste onderzoeksdoel, in verband waarmee hypothese 1 werd geformuleerd:

Hypothese 1 (algemeen): Het proces van structuurverlies in het Katwijks verloopt volgens de volgende (V-)stabiliteitshiërarchie, van meer naar minder stabiel: fonetiek - functiewoorden (gebruik) / constructies (gebruik) - woordvolgordes - bijwoorden (gebruik en vorm) / lexicale fonologie - morfologie (gebruik en vorm) - inhoudswoorden (vorm).

In paragraaf 5.5 hebben we gezien dat de hypothese redelijk bevestigd werd. Toetsing door middel van de Spearman-ranktoets liet zien dat de correlatie tussen de uitgangsrangorde en de rangorde bij J:O niet significant was. De correlaties tussen de uitgangsrangorde en de respectievelijke rangordes bij G en R bleken echter wel significant te zijn. Bij de rangorde onder R, waarop we ons in hoofdzaak baseerden, moesten we twee problematische afwijkingen constateren. Het eerste wat niet klopte met de uitgangsrangorde, was de te lage plaats van de fonetiek. De verklaring voor deze lage plaats lag bij de zeer lage plaats bij J:O (tegenover een hoge en verwachte eerste plaats bij G), wat erop zou kunnen wijzen dat de achteruitgang pas sinds kort aan de gang is. De mogelijkheid bestaat dat bij dialectverlies als het ware het ene onderdeel na het andere wordt afgewerkt. De fonetiek zou dan pas in de laatste tijd aan de beurt gekomen zijn. Dat de fonetiek het niet zo goed doet, kan echter ook met de toetsing ervan te maken hebben: we hebben ons immers op de primair fonetische verschillen gericht. Hadden we ook de secundair fonetische verschillen erbij betrokken, dan zou de fonetiek in alle rangordes naar verwachting op de eerste plaats terechtgekomen zijn. Het tweede wat in de rangorde onder R niet klopte met de uitgangsrangorde, was de verwisseling van de lexicale fonologie en de morfologie. De oorzaak van deze verwisseling moet gezocht worden binnen de morfologie, in de zeer sterke positie van de verkleinwoordvorming. Deze kenmerkt zich door een hoge mate van doorzichtigheid. Het is deze secundaire factor die hier de verwachte hiërarchie lijkt te doorkruisen. Een juiste plaats voor R in vergelijking met de uitgangsrangorde namen de woordvolgordes in, maar daarbij zagen we, net als bij de fonetiek, een vreemde discrepantie tussen J:O en G. Hoogstwaarschijnlijk heeft de hoge score voor J:O en de lage score voor G ermee te maken dat Overdiep en Varkevisser ook voor hun tijd al zeldzame woordvolgordes hebben geregistreerd, die we ten onrechte voor het oude Katwijks op honderd procent hebben gesteld.

Ik behandel nu het tweede onderzoeksdoel, in verband waarmee de hypothesen 2 tot en met 5 werden geformuleerd (zie par. 5.1.2.3). De hypothesen worden hieronder nog eens herhaald. (De extra hypothesen die we in sommige gevallen hebben getoetst, worden in deze nabeschuwing buiten beschouwing gelaten.)

Hypothese 2 (steun regionale omgeving): Elementen die gesteund worden door hun regionale omgeving, zullen gemakkelijker doordringen c.q. gemakkelijker worden aangeleerd dan elementen die niet gesteund worden door hun regionale omgeving.

Hypothese 3 (frequentie): Elementen die (meer) frequent voorkomen, zullen gemakkelijker doordringen c.q. gemakkelijker worden aangeleerd dan elementen die niet (of minder) frequent voorkomen.

Hypothese 4 (doorzichtigheid): Elementen die doorzichtig zijn, zullen gemakkelijker doordringen c.q. gemakkelijker worden aangeleerd dan elementen die niet doorzichtig zijn.

Hypothese 5 (afwezigheid concurrentie): Elementen die geen concurrentie van andere elementen ondervinden, zullen gemakkelijker doordringen c.q. gemakkelijker worden aangeleerd dan elementen die wel concurrentie van andere elementen ondervinden.

In de volgende tabel zien we hoe vaak en voor welke (sub)onderdelen de hypothesen wel of niet bevestigd worden. In een aantal gevallen is gewerkt met gemiddelden van (sub)onderdelen of toetsingen van (sub)onderdelen. Daarom is bij iedere hypothese, met uitzondering van hypothese 4, in de tabel een a- en een b-deel onderscheiden. Bij hypothese 4 komt alleen een a-deel voor. In het a-deel zijn (sub)onderdelen en gemiddelden van (sub)onderdelen of toetsingen van (sub)onderdelen opgenomen. In het b-deel is te zien op welke (sub)onderdelen of toetsingen van (sub)onderdelen deze gemiddelden berusten.

Een plus- of een minteken geeft aan of een hypothese wel of niet bevestigd wordt. Een uitroepteken geeft aan of het gemeten verschil of de gemeten correlatie significant is. Niet altijd was het echter mogelijk of noodzakelijk om een statistische toets toe te passen. Deze gevallen zijn aangegeven door middel van een kruisje. Deze werkwijze zou betekenen dat we ook een kruisje moeten zetten wanneer het een gemiddelde van plusjes en minnetjes betreft. (Bij zo'n gemiddelde is een statistische toets uiteraard niet mogelijk.) Met betrekking tot de gemiddelden is toch een significantie bepaald op basis van de significanties bij de (sub)onderdelen of toetsingen van (sub)onderdelen die aan de gemiddelden ten grondslag liggen. Bleken die significanties in de helft of meer dan de helft van de gevallen voor te komen, dan is het betreffende gemiddelde van een uitroepteken voorzien.

Tabel 44. Bevestiging hypothesen 2 tot en met 5

	J:O	G
hypothese 2: steun regionale omgeving		
a. - lexicale fonologie (gemiddelde tabel 12 en 13)	-x	+!
- verkleinwoordvorming (tabel 17)	-x	-
- werkwoordsvervoeging (tabel 19)	-x	+
- voorzetsels (tabel 29)	+x	+!
- wederkerende voornaamwoorden (gemiddelde tabel 31 en 32)	+x	+!
- constructies (tabel 34)	+x	+!
- woordvolgordes (tabel 37) ¹⁵³	-x	+!
b. - lexicale fonologie (tabel 12)	-x	+!
- lexicale fonologie (tabel 13)	-x	+x
- wederkerende voornaamwoorden (tabel 31)	+x	+!
- wederkerende voornaamwoorden (tabel 32)	+x	+!
hypothese 3: frequentie		
a. - lexicale fonologie (gemiddelde tabel 8 t/m 11)	+!	+!
- fonetiek (tabel 14)	+	+
- naamvallen bij eigennamen (tabel 15)	-x	+!
- werkwoordsvervoeging (tabel 20)	+x	+!

b. - lexicale fonologie (tabel 8)	+!	+!
- lexicale fonologie (tabel 9)	+!	+!
- lexicale fonologie (tabel 10)	+!	+!
- lexicale fonologie (tabel 11)	+x	+x
hypothese 4: doorzichtigheid		
a. - meervoudsvorming (tabel 16)	+x	+!
- werkwoordsvervoeging (tabel 21)	-x	+!
hypothese 5: afwezigheid concurrentie		
a. - werkwoordsvervoeging (gemiddelde tabel 22 en 23)	+x	+!
b. - werkwoordsvervoeging (tabel 22)	+x	+!
- werkwoordsvervoeging (tabel 23)	+x	+!

Toelichting: J:O = bevestiging hypothese met betrekking tot de verhouding jong gedeeld door oud;
 G = bevestiging hypothese met betrekking tot het gemiddelde percentage van de totale groep;
 + = hypothese bevestigd; - = hypothese niet bevestigd; ! = verschil, correlatie of gemiddelde significant; x = significantie niet bepaald.

Voor de bespreking baseren we ons in eerste instantie op de a-delen. De b-delen worden in het algemeen niet in de beschouwingen betrokken. Ze dienen in de eerste plaats ter controle.

We bekijken de tabel om te beginnen per hypothese. Hypothese 2, betreffende de steun van de regionale omgeving, wordt voor J:O in drie van de zeven gevallen bevestigd (= 42.86%) en voor G in zes van de zeven gevallen (= 85.71%), in totaal dus in negen van de veertien gevallen (= 64.29%). Hypothese 3, betreffende de frequentie, wordt voor J:O in drie van de vier gevallen (= 75%) bevestigd en voor G in alle gevallen (= 100%), in totaal dus in zeven van de acht gevallen (= 87.5%). Bij hypothese 4, betreffende de doorzichtigheid, is er voor J:O in één van de twee gevallen een bevestiging (= 50%) en voor G in beide (= 100%), wat een totaal van drie op vier gevallen oplevert (= 75%). Omdat deze hoge uitkomst maar op twee subonderdelen is gebaseerd, mogen we er niet te belangrijke conclusies aan verbinden. Dat is ook het geval bij hypothese 5, betreffende de afwezigheid van concurrentie, die zowel voor J:O als G wordt bevestigd. In dit geval is de uitkomst op slechts twee opposities met maar heel weinig items gebaseerd.

De twee factoren met betrekking waartoe we duidelijke conclusies kunnen trekken, zijn de steun van de regionale omgeving en de frequentie. Beide zijn met voldoende (sub)onderdelen en items vertegenwoordigd. De percentages plussen van 64.29% en 87.5% zijn zeer redelijk, op grond waarvan we mogen concluderen dat de betreffende hypothesen grotendeels bevestigd worden. Aan de uitkomsten voor doorzichtigheid en afwezigheid van concurrentie kunnen we niet zulke duidelijke conclusies verbinden, maar ook in dit geval is het resultaat over het geheel genomen positief.

Opvallend is dat bij G de hypothesen alles bij elkaar genomen vaker worden bevestigd dan bij J:O. Bij J:O worden de hypothesen in de a-delen in totaal in acht van de veertien gevallen (= 57.14%) bevestigd, bij G in dertien van de veertien gevallen (= 92.86%).

We kunnen de uitkomsten in de a-delen ook nog op een andere manier bekijken. We nemen in die berekening ook de uitroeptekens mee. De (sub)onderdelen en gemiddelden die voorzien zijn van een uitroepteken, kennen we extra gewicht toe door ze twee keer te laten meetellen. Aan een plus met een uitroepteken geven we dus 2 punten, aan een plus zonder meer 1 punt en aan een min 0 punten. Het maximaal te behalen aantal punten per geval is 2. Dit levert het volgende beeld op:

Tabel 45. Bevestiging hypothesen 2 tot en met 5 – alternatieve waardering a-delen

	J:O	G	totaal
hypothese 2: steun regionale omgeving			
- lexicale fonologie	0 (2)	2 (2)	2 (4)
- verkleinwoordvorming	0 (2)	0 (2)	0 (4)
- werkwoordsvervoeging	0 (2)	1 (2)	1 (4)
- voorzetsels	1 (2)	2 (2)	3 (4)
- wederkerende voornaamwoorden	1 (2)	2 (2)	3 (4)
- constructies	1 (2)	2 (2)	3 (4)
- woordvolgordes	0 (2)	2 (2)	2 (4)
totaal	3 (14)	11 (14)	14 (28)
	21.43%	78.57%	50%
hypothese 3: frequentie			
- lexicale fonologie	2 (2)	2 (2)	4 (4)
- fonetiek	1 (2)	1 (2)	2 (4)
- naamvallen bij eigennamen	0 (2)	2 (2)	2 (4)
- werkwoordsvervoeging	1 (2)	2 (2)	3 (4)
totaal	4 (8)	7 (8)	11 (16)
	50%	87.5%	68.75%
hypothese 4: doorzichtigheid			
- meervoudsvorming	1 (2)	2 (2)	3 (4)
- werkwoordsvervoeging	0 (2)	2 (2)	2 (4)
totaal	1 (4)	4 (4)	5 (8)
	25%	100%	62.5%
hypothese 5: afwezigheid concurrentie			
- werkwoordsvervoeging	1 (2)	2 (2)	3 (4)
totaal	1 (2)	2 (2)	3 (4)
	50%	100%	75%

Toelichting: J:O = bevestiging hypothese met betrekking tot de verhouding jong gedeeld door oud, G = bevestiging hypothese met betrekking tot het gemiddelde percentage van de totale groep.

Bekijken we de tabel, dan zien we om te beginnen dat in vergelijking met de vorige tabel de percentages overal omlaag gegaan zijn, behalve voor G bij de hy-

pothesen 4 en 5, waar ze gelijk gebleven zijn. Dat de percentages in de meeste gevallen omlaag gegaan zijn, is natuurlijk te begrijpen, omdat de hier gehanteerde methode van berekening strenger is dan de vorige. In drie gevallen, voor J:O, bij de hypothesen 2, 4 en 5, zijn de totaaluitkomsten zelfs gehalveerd, waardoor er nu twee uitkomsten onder de vijftig procent liggen. (In de vorige tabel gold dat nog maar voor één uitkomst.) Dat vooral J:O sterk naar beneden is gegaan, was te verwachten, omdat voor J:O niet altijd een statistische toets kon worden toegepast, namelijk wanneer het de chi-kwadraattoets betrof. Desondanks geldt dat ook bij de nieuwe berekening in alle gevallen, behalve voor J:O bij de hypothesen 2 en 4, de hypothesen nog in een redelijke mate bevestigd worden. Belangrijk zijn natuurlijk ook hier weer de uitkomsten van de hypothesen 2 en 3, omdat ze op voldoende gegevens gebaseerd zijn. Hiervoor geldt dat slechts in één geval er niet van een redelijke bevestiging sprake is, namelijk voor J:O bij hypothese 2.

6.2. Nadere analyse van de resultaten

In deze paragraaf zullen we de resultaten nog eens nader analyseren. In de eerste plaats zullen we dit doen om inzicht te verkrijgen in de sterkteverhouding tussen de factoren, die in het voorafgaande nog niet aan de orde is geweest. Hieraan is paragraaf 6.2.1 gewijd. In de tweede plaats zullen we, in paragraaf 6.2.2, nog eens nader naar de verhouding tussen de leeftijdsgroepen kijken.

6.2.1. Sterkteverhouding tussen de factoren

We hebben onderscheiden tussen primaire en secundaire factoren. We stellen eerst de sterkteverhouding tussen de secundaire factoren aan de orde, daarna die tussen de primaire factoren en ten slotte de sterkteverhouding tussen de primaire aan de ene en de secundaire aan de andere kant.

Over de sterkteverhouding tussen de secundaire factoren valt maar weinig op te merken. Daar zijn de volgende oorzaken voor aan te wijzen. Ten eerste is er één onderdeel, namelijk de inhoudswoorden, waarbij geen van de secundaire factoren getoetst is. Ten tweede zijn er heel veel (sub)onderdelen waarbij maar één factor getoetst is (fonetiek, meervoudsvorming, verkleinwoordvorming, naamvallen bij eigennamen, voorzetsels, wederkerende voornaamwoorden, constructies, woordvolgordes). Ten derde zijn er bij de lexicale fonologie weliswaar twee factoren getoetst, namelijk frequentie en steun van de regionale omgeving, maar dat is gebeurd op een verschillende manier. Ten slotte is er bij de werkwoordsvervoeging eventueel wel een vergelijking tussen de secundaire factoren mogelijk, maar daarbij gaat het bij iedere factor die getoetst wordt, steeds om bijzonder weinig items. Om al deze redenen is er nauwelijks iets over de sterkteverhouding tussen de secundaire factoren te zeggen. Toch bestaat hiervoor wel een aanwijzing. We zien namelijk dat in de tabellen 44 en 45 hiervoor de frequentiehypothese vaker bevestigd wordt dan de hypothese betreffende de steun

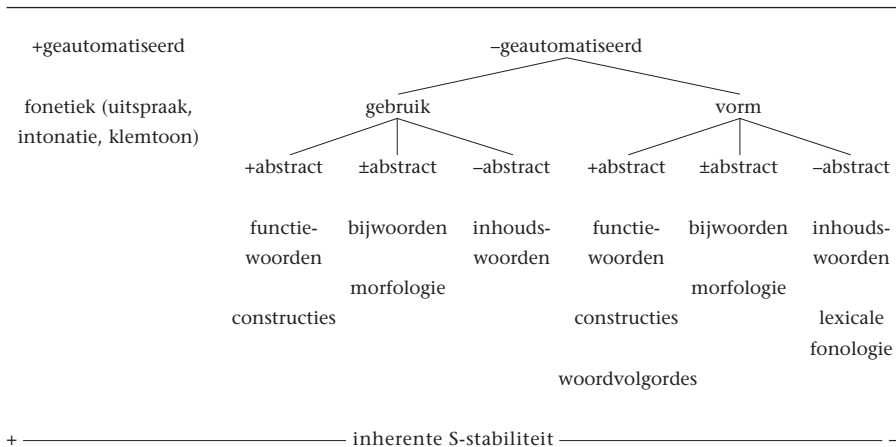
van de regionale omgeving. Dat kan een aanwijzing zijn dat de frequentie de sterkere factor is.

Over de sterkteverhouding tussen de primaire factoren (graad van geautomatiseerdheid, graad van abstractie, verschil tussen gebruik en vorm) valt meer te zeggen. Ten eerste zijn alle theoretisch mogelijke (sub)onderdelen voor deze factoren gekenmerkt (vgl. schema 3). Ten tweede zijn ook bijna al deze (sub)onderdelen in het interview aanwezig, wat een goede vergelijkingsbasis oplevert. We beperken ons echter tot de verhouding tussen de graad van abstractie en het verschil tussen gebruik en vorm.¹⁵⁴

In de theoretische beschouwingen aan het begin van dit boek hebben we in paragraaf 2.3.2 binnen de stabiliteitshierarchie van schema 3 de graad van abstractie boven het verschil tussen gebruik en vorm gesteld. We opperden daar echter de mogelijkheid dat niet de graad van abstractie boven het verschil tussen gebruik en vorm, maar omgekeerd, het verschil tussen gebruik en vorm boven de graad van abstractie zou domineren. We hebben er toen voor gekozen om de graad van abstractie te laten prevaleren. Dat kwam redelijk goed uit, zoals we in paragraaf 5.5 (bij de toetsing van hypothese 1) hebben gezien. Laten we nu eens kijken hoe we uitkomen wanneer we de omgekeerde keuze maken, met het verschil tussen gebruik en vorm boven de graad van abstractie.

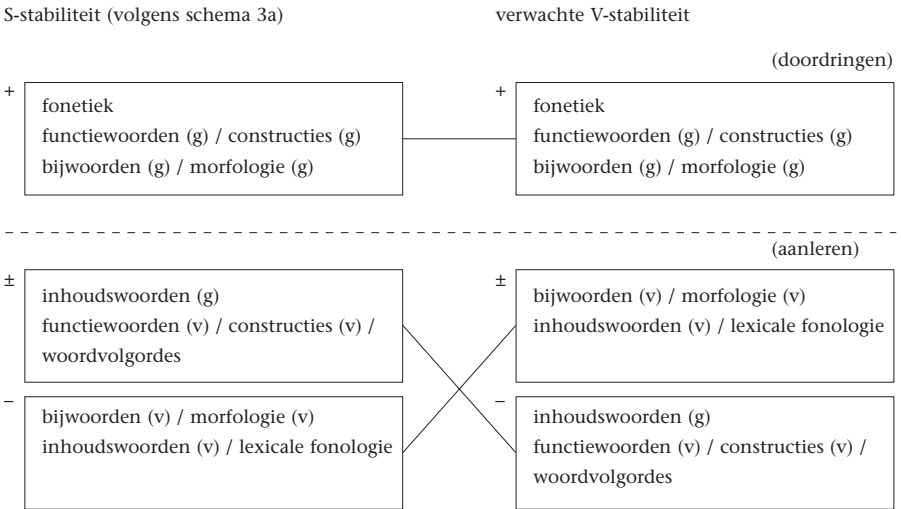
We gaan opnieuw uit van schema 3. Wanneer we dit schema zodanig aanpassen dat het verschil tussen gebruik en vorm domineert boven de graad van abstractie, resulteert daaruit schema 3a:

Schema 3a. Primaire factoren in relatie tot de verschillende soorten taalelementen – alternatieve versie

Op grond van de parallelie met het oude schema 3 kunnen we in het alternatieve schema 3a een middengebied aanwijzen, in dit geval bestaande uit 'gebruik -abstract' en 'vorm +abstract'. Vanuit schema 3 kwamen we in schema 7 terecht. Parallel hieraan kunnen we nu ook van schema 3a in schema 7a terechtkomen:

Schema 7a. Verwachte dialectbeheersing tweede stadium – alternatieve versie

Toelichting: g = gebruik, v = vorm.

Net als in schema 7 worden ook in schema 7a de effecten van *imperfect learning* zichtbaar. Parallel aan schema 7 komen namelijk ook in schema 7a de elementen uit het middengebied (aan de linkerkant) aan de rechterkant onder in de hiërarchie terecht. Het betreft hier immers de elementen die aan de ene kant niet goed doordringen maar aan de andere kant ook niet goed worden aangeleerd. De elementen die goed doordringen, blijven weer bovenin zitten. De elementen die goed worden aangeleerd, komen weer in het midden terecht. Voor de duidelijkheid: aan de rechterkant van het schema bevinden we ons in het tweede stadium binnen het proces van dialectverlies. Daarbij gaat het om de vraag naar de invloed van de standaardtaal op het dialect. Dit was de vraag die speelde in het onderzoek in Haaksbergen en Enschede (zie par. 2.4). Met dezelfde vraag hebben we te maken in het in dit boek besproken onderzoek in Katwijk aan Zee.

Aan de rechterkant hebben we nu een nieuwe hypothetische uitgangshiërarchie gekregen. Ook deze gaan we toetsen aan de uitkomsten van het onderzoek in Katwijk aan Zee. Daarvoor is nodig dat we bij twee onderdelen, namelijk de bijwoorden en de morfologie, waarbij gebruiks- en vormverschillen bij elkaar zitten, de uitkomsten splitsen. Helaas waren, net als in Borne en in Haaksbergen en Enschede (par. 2.3.2 en 2.4), ook in het in Katwijk afgenomen interview niet alle onderdelen vertegenwoordigd. Wat ontbreekt zijn functiewoorden (vorm), constructies (vorm) en inhoudswoorden (gebruik).

Bij het formuleren van hypothese 1 hebben we de hiërarchie op grond van de resultaten in Haaksbergen en Enschede op een aantal punten aangepast. We gaan nu na of op grond daarvan opnieuw dergelijke aanpassingen nodig zijn. In schema 7a – let op de rechterkant – zitten de bijwoorden tweemaal op dezelfde plaats als

de morfologie, zowel voor gebruik als vorm. Het onderzoek in Haaksbergen en Enschede laat zien dat de bijwoorden (in het algemeen) het beter doen dan de morfologie (in het algemeen). Op grond hiervan kunnen we de bijwoorden, zowel bij gebruik als bij vorm, steeds de hogere plaats geven en de morfologie de lagere. Ook inhoudswoorden (vorm) en lexicale fonologie zitten in de verwachte stabiliteitshierarchie op een gelijke plaats. Uit het onderzoek in Haaksbergen en Enschede blijkt dat de inhoudswoorden slecht worden aangeleerd, veel slechter dan de lexicale fonologie. Er is dus alle reden om ze lager te plaatsen. Er is echter geen reden om ze helemaal onderin te plaatsen. De woordvolgordes komen er in Haaksbergen en Enschede namelijk nog slechter van af. Die laten we dus onderin zitten.¹⁵⁵ De gedeelde plaats van functiewoorden (gebruik) en constructies (gebruik) kan niet worden opgelost. We kunnen nu een nieuwe hypothese afleiden, waaruit we uiteraard de niet-onderzochte onderdelen (zie hiervoor) weglaten. Omdat de bijwoorden en de morfologie gesplitst zijn, komen we in de nieuwe hypothese niet uit op acht maar op tien (sub)onderdelen:

Hypothese 1a: Het proces van structuurverlies in het Katwijks verloopt volgens de volgende (V-)stabiliteitshierarchie, van meer naar minder stabiel: fonetiek - functiewoorden (gebruik) / constructies (gebruik) - bijwoorden (gebruik) - morfologie (gebruik) - bijwoorden (vorm) - morfologie (vorm) - lexicale fonologie - inhoudswoorden (vorm) - woordvolgordes.

We gaan nu kijken of hypothese 1a (nog) beter met de resultaten overeenkomt dan hypothese 1. In tabel 46 geef ik de nieuwe uitgangsrangorde met de uitkomsten voor J:O en G, de daarbij behorende rangordegetallen, de gemiddelden daarvan onder R en de op grond daarvan weer vastgestelde rangordegetallen. Voor de bijwoorden heb ik voor gebruik en vorm gebruik gemaakt van de getallen uit tabel 41. Binnen de morfologie hebben we, zoals we al in paragraaf 5.4.4.5 gezien hebben, bij de meervoudsvorming met gebruiksverschillen te maken en is er bij de naamvallen bij eigennamen, verkleinwoordvorming en werkwoordsvervoeging van vormverschillen sprake. De getallen voor J:O en G voor de meervoudsvorming konden direct worden overgenomen uit tabel 28. Voor de overige subonderdelen van de morfologie is eerst het gemiddelde genomen van de percentages van de leeftijdsgroepen van die subonderdelen en is op grond daarvan weer de verhouding J:O en het gemiddelde G berekend.¹⁵⁶ De overige getallen in tabel 46 zijn overgenomen uit tabel 42.

Tabel 46. Hypothese 1a

	J:O	G	R
(1) fonetiek	0.64 (8)	79.51% (2)	5 (4.5)
(2.5) functiewoorden (gebruik)	0.70 (6)	56.74% (4)	5 (4.5)
(2.5) constructies (gebruik)	0.84 (1.5)	60.79% (3)	2.25 (2)
(4) bijwoorden (gebruik)	0.53 (9)	20.83% (10)	9.5 (9.5)

(5) morfologie (gebruik)	0.74 (4.5)	34.61% (8)	6.25 (8)
(6) bijwoorden (vorm)	0.81 (3)	81.67% (1)	2 (1)
(7) morfologie (vorm)	0.74 (4.5)	51.79% (6)	5.25 (6)
(8) lexicale fonologie	0.68 (7)	53.80% (5)	6 (7)
(9) inhoudswoorden (vorm)	0.41 (10)	36.04% (9)	9.5 (9.5)
(10) woordvolgordes	0.84 (1.5)	44.44% (7)	4.25 (3)

Toelichting: Aan de linkerkant is de uitgangsrangorde gegeven, dat wil zeggen, de rangorde volgens de hypothese. R = gemiddelde van de rangordegetallen voor J:O en G. Zie voor de overige afkortingen tabel 1 (p. 150).

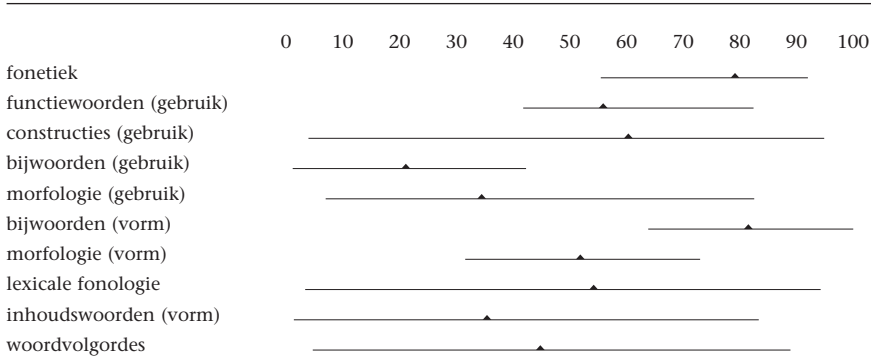
Kijken we naar de (tussen haakjes geplaatste) rangordegetallen, dan zien we dat daarbij een chaotisch patroon tevoorschijn komt. Toetsing via de Spearman-ranktoets laat zien dat de correlatie tussen de uitgangsrangorde en de rangorde voor respectievelijk J:O, G en R in alledrie de gevallen niet significant is (resp. $r_s = -0.083, 0.438$ en 0.193). In het geval van de correlatie tussen de uitgangsrangorde en de rangorde voor J:O is de uitkomst behalve niet-significant ook nog negatief.

Het blijkt dus dat hypothese 1a in tegenstelling tot hypothese 1 niet of nauwelijks wordt bevestigd. Er is daarom geen reden om aan te nemen dat het verschil tussen gebruik en vorm domineert boven de graad van abstractie.

Over de sterkteverhouding tussen de primaire factoren en de secundaire factoren kunnen we strikt genomen niets zeggen, omdat, zoals we gezien hebben, de primaire factoren wel maar de secundaire factoren niet bij alle (sub)onderdelen aanwezig zijn. Dit maakt een vergelijking onmogelijk. Dat er wel degelijk rekening moet worden gehouden met een sterke werking van de secundaire factoren, blijkt uit het feit dat er tussen de (sub)onderdelen nogal wat overlap is, zoals te zien is in het volgende schema. Hierin is per (sub)onderdeel de spreiding weergegeven door telkens voor G de laagste en hoogste waarde aan te geven. Ik beperk me tot de scores voor G vanwege de meerwaarde die G heeft ten opzichte van J:O (zie par. 5.5). Als uitgangspunt voor het schema heb ik de verdeling in (sub)onderdelen uit tabel 46 genomen, omdat daarin consequent naar gebruik en vorm is gedifferentieerd. Hierin is dus zoveel mogelijk uitgesplitst naar primaire factor. De laagste en hoogste G-waarde kon in de meeste gevallen voor een item worden vastgesteld, maar soms moest daarvoor het gemiddelde van een aantal items worden berekend. In het laatste geval is er sprake van verschillende onderdelen of testsoorten binnen een bepaald (sub)onderdeel. (Bij de lexicale fonologie zijn in plaats van de items de klankcorrespondenties genomen. Voor het gemak spreken we hierna alleen van items.) Voor de laagste en hoogste G-waarden ben ik teruggaan naar de tabellen waarin de items met de daarbij behorende scores voor het eerst gegeven worden. De gemiddelde G-waarden per (sub)onderdeel zijn overgenomen uit tabel 46.

De overlap die in het schema te zien is, kan er een aanwijzing voor zijn dat de secundaire factoren een belangrijke rol spelen. Zouden de secundaire factoren een

Schema 14. Spreiding (sub)onderdelen

Toelichting: De bij het schema behorende waarden voor de betreffende (sub)onderdelen, respectievelijk de laagste, de hoogste en gemiddelde G-waarde (met de erbij behorende uitgangstabel(len)), zijn als volgt: fonetiek (tabel 14): laag 56.16%, hoog 91.25%, gemiddeld 79.51%; functiewoorden (gebruik) (gemiddelde tabel 29 en 30): laag 40.42%, hoog 80.84%, gemiddeld 56.74%; constructies (gebruik) (tabel 34): laag 3.75%, hoog 95.00%, gemiddeld 60.79%; bijwoorden (gebruik) (tabel 41): laag 0.83%, hoog 40.83%, gemiddeld 20.83%; morfologie (gebruik) (tabel 16): laag 7.08%, hoog 82.5%, gemiddeld 34.61%; bijwoorden (vorm) (tabel 41): laag 63.33%, hoog 100%, gemiddeld 81.67%; morfologie (vorm) (gemiddelde tabel 15, 17 en 18):¹⁵⁷ laag 31.67%, hoog 73.07%, gemiddeld 51.79%; lexicale fonologie (tabel 7): laag 3.33%, hoog 94.58%, gemiddeld 53.80%; inhoudswoorden (vorm) (gemiddelde tabel 2 en 4): laag 1.25%, hoog 83.96%, gemiddeld 36.04%; woordvolgordes (gemiddelde tabel 37 en 38): laag 3.96%, hoog 89.38%, gemiddeld 44.44%.

niet zo belangrijke rol spelen, dan zou de overlap minder groot zijn. De primaire factoren zouden dan voor een scherpere afbakening tussen de (sub)onderdelen gezorgd hebben. Het is juist de werking van de secundaire factoren die de (sub)onderdelen uit elkaar trekt. Hiertegenover kan echter worden opgemerkt dat de gemiddelden voor G duidelijk uit elkaar liggen.

We zien nu overigens wel heel mooi gevisualiseerd dat (voor G) gebruik en vorm bij de bijwoorden duidelijk van elkaar verschillen (vgl. par. 5.4.6.2). Maar de uitkomsten zijn wel op maar zeer weinig items gebaseerd, voor gebruik en vorm ieder slechts twee.

6.2.2. Verhouding tussen de leeftijdsgroepen

In deze paragraaf kijken we nog eens preciezer naar de verhouding tussen de leeftijdsgroepen. Het is nogal eens voorgekomen, bij de totaalscores van de verschillende (sub)onderdelen, dat een jongere leeftijdsgroep hoger scoorde dan één of meer oudere leeftijdsgroepen. Tabel 47 geeft daarvan een overzicht. We beperken ons in deze tabel tot de (sub)onderdelen genoemd in tabel 43 (met betrekking tot de toetsing van hypothese 1). De tabellen waarop tabel 43 is gebaseerd, staan in tabel 47 achter de betreffende (sub)onderdelen tussen haakjes vermeld. De eventueel uitgevoerde chi-kwadraattoetsen staan vermeld in de paragrafen waar de bedoelde tabellen bij horen. Met een minteken is aangegeven dat een jongere leef-

tijdsgroep, zoals bij dialectverlies de verwachting is, lager scoort dan alle oudere leeftijdsgroepen, het ‘normale’ patroon. Met een plusteken is aangegeven dat een jongere leeftijdsgroep hoger scoort dan één of meer oudere leeftijdsgroepen, het ‘afwijkende’ patroon. De groep 60+ heeft geen oudere groep boven zich. Een aanduiding van plus of min is daar dus niet mogelijk. Dit is aangegeven door drie puntjes tussen haakjes. Significante verschillen bleken zich niet voor te doen. Het was dus niet nodig deze op een specifieke manier, bijvoorbeeld met een uitroep-teken, aan te geven. Een x geeft aan wanneer het niet mogelijk was een chi-kwadraattoets uit te voeren.

Tabel 47. Verhouding leeftijdsgroepen

	60+	50+	40+	30+	20+
fonetiek (tabel 14)	(...)	-	-	-	-
functiewoorden (tabel 34)	(...)	-	-	+x	-
constructies (tabel 35)	(...)	-	+	+	-
woordvolgordes (tabel 41)	(...)	+x	-	+x	-
bijwoorden (tabel 42)	(...)	-	-	+	-
lexicale fonologie (tabel 7)	(...)	-	-	+	-
morfologie (tabel 28)	(...)	-	-	-	-
inhoudswoorden (tabel 6)	(...)	-	-	-	-

Toelichting: - = jongere leeftijdsgroep scoort lager dan alle oudere leeftijdsgroepen, + = jongere leeftijdsgroep scoort hoger dan één of meer oudere leeftijdsgroepen, x = significantie niet te bepalen, (...) = niet van toepassing. Zie voor de overige afkortingen tabel 1 (p. 150).

Op het maximale aantal van 32 keren (vier leeftijdsgroepen maal acht onderdelen) worden er zeven door een plus bezet. Dat is in 21.88% van de gevallen. Dit lijkt veel. In geen geval echter, was het verschil tussen twee leeftijdsgroepen waarbij een stijging was te constateren, significant. (In drie gevallen was het niet mogelijk de significantie te berekenen: zie voor de functiewoorden paragraaf 5.4.5.1.3 en voor de woordvolgordes paragraaf 5.4.5.3.2.) We hoeven dus niet al te duidelijke conclusies aan de afwijkingen in kwestie te verbinden. Opvallend is dan toch wel dat er relatief veel plusjes bij de groep 30+ voorkomen, in vijf van de acht gevallen (62.5 %). Moeten we daar toch niet een bepaalde betekenis aan geven? Aan *age grading* valt niet te denken, omdat we bij deze middenleeftijdsgroep juist een meer standaardtálige respons zouden verwachten. Tenzij we de verklaring zoeken in hyperdialectisch gedrag. Maar ook dit kunnen we wel uitsluiten, omdat de sociale positie van de 30+'ers over het algemeen niet hoger is dan die van de andere leeftijdsgroepen (zie par. 5.2.1). Ook wat de andere criteria betreft, geboren en getogen zijn in Katwijk aan Zee, wonen en werken in Katwijk aan Zee, het hebben van Katwijk-Zeese ouders en de beheersing van het dialect (volgens eigen zeggen), verschilden de informanten in de betreffende groep niet of nauwelijks van de andere leeftijdsgroepen. Wat is dan wel de verklaring? Dat kan het toeval zijn: er bleken namelijk in de groep 30+ nogal wat uitgesproken ‘platte’ sprekers voor te komen.

Tot dusver hebben we steeds met gemiddelden van leeftijdsgroepen gewerkt. We zullen nu nog eens naar de individuele uitkomsten kijken. Dan constateren we dat er over de hele linie overlap is in de uitkomsten. Dat wil zeggen dat individuen in een bepaalde leeftijdsgroep hoger dan wel lager scoren dan individuen in een oudere dan wel jongere leeftijdsgroep. Die overlap was te verwachten: ik heb er namelijk voor gekozen om binnen de leeftijdsgroepen en binnen de seksen de leeftijden gespreid te kiezen. Het gemiddelde voor de vijf leeftijdsgroepen moest daarbij uitkomen op respectievelijk 64, 54, 44, 34 en 24 jaar. Misschien had ik, om de kans op overlap te verkleinen, binnen iedere leeftijdsgroep voor de centrale leeftijden moeten kiezen, dus bijvoorbeeld alleen voor de middelste vier of zes leeftijden. De leeftijden aan de rand van de groep doen dan niet mee, wat met de voorafgaande of volgende leeftijdsgroep een verschil van zes of vier jaar oplevert. Deze werkwijze had misschien een betere afbakening opgeleverd, en misschien dus ook een geringere kans op overlap in de uitkomsten. Maar ik heb expliciet voor een gespreide leeftijdsopbouw binnen de leeftijdsgroepen gekozen, waarvoor ik twee redenen had. Ten eerste kreeg ik op deze manier een betere afspiegeling van het dialectsprekende deel van de bevolking. Ten tweede was het zo gemakkelijker om informanten te vinden: het is voor de contactpersonen ondoenlijk om slechts een klein aantal specifieke leeftijden per leeftijdsgroep te moeten zoeken. (Zie par. 5.1.1.)

Dat er over de hele linie inderdaad nogal wat overlap is, illustreer ik aan de hand van de lexicale fonologie (een onderdeel met veel items). Hieronder geef ik per leeftijdsgroep telkens de hoogste en laagste individuele totaalscores. Voor een volledig overzicht van de individuele totaalscores per leeftijdsgroep zie bijlage 8.

Tabel 48. Lexicale fonologie – hoogste en laagste individuele totaalscores per leeftijdsgroep

	60+	50+	40+	30+	20+
hoog	77.35%	76.92%	68.38%	73.50%	61.21%
laag	49.14%	46.96%	36.75%	36.32%	17.24%

Zie voor de afkortingen tabel 1 (p. 150).

De tabel laat zien dat ondanks de overlap zowel de hoogste als de laagste individuele totaalscore van een bepaalde leeftijdsgroep altijd hoger zit dan de hoogste en de laagste individuele totaalscore van een jongere leeftijdsgroep. Een uitzondering hierop is de hoogste score van de groep 30+, die hoger is dan die van de groep 40+. Ook hieruit blijkt weer het ‘plattere’ gedrag van de groep 30+. Het blijft echter een relevant gegeven dat we ook hier globaal genomen een afname in dialectische reacties zien als we van oud naar jong gaan.

Kijken we nog eens naar bijlage 8, dan zien we dat er binnen iedere leeftijdsgroep nogal wat spreiding is. Maar dat is niet verbazingwekkend, omdat ik de leeftijden immers gespreid gekozen heb.

Om nog eens preciezer na te gaan hoe de verhouding tussen leeftijden en scores is, zal ik ook nog een keer de individuele leeftijden met de individuele totaalscores vergelijken. Ik maak hiervoor gebruik van bijlage 9, waarin twee rangordes zijn aangegeven, één voor de leeftijden en één voor de totaalscores. Toetsing via de Spearman-ranktoets laat zien dat er tussen deze twee rangordes een significante correlatie bestaat ($r_s = 0.726$).

6.3. Tot slot

De resultaten die we bekeken hebben, zijn verkregen via interviewonderzoek. Nu we aan het eind van dit boek gekomen zijn, kunnen we het probleem aan de orde stellen van de betrouwbaarheid en de geldigheid (validiteit) van de resultaten.

Bij de betrouwbaarheid van de resultaten gaat het om de vraag of informanten een tweede keer net zo zouden reageren als ze de eerste keer gedaan hebben. Ik heb dat niet getoetst, maar mijn indruk is dat de informanten die aan het onderzoek deelnamen, betrouwbaar waren. In ieder geval heb ik ernaar gestreefd de criteria voor de selectie zo zorgvuldig mogelijk toe te passen (zie par. 5.2.1). Er waren natuurlijk wel individuele verschillen, maar die werden geneutraliseerd doordat er per leeftijdsgroep voldoende informanten waren.

Bij de geldigheid van de resultaten gaat het om de vraag in hoeverre deze het werkelijke taalgebruik weerspiegelen. Het ging mij in dit onderzoek altijd om verhoudingen, tussen taalonderdelen en tussen elementen binnen taalonderdelen. De vraag kan dus preciezer worden gesteld: zijn de verhoudingen die ik gevonden heb, een weerspiegeling van de werkelijkheid? Ik heb deze kwestie al ter sprake gebracht in paragraaf 5.1.2.1. Om te controleren of die verhoudingen inderdaad kloppen met de werkelijkheid, zouden we een corpus spontaan dialectmateriaal kunnen verzamelen en analyseren, maar dat is moeilijk en tijdrovend. Bovendien is zo'n corpus alleen geschikt om onderdelen en elementen te toetsen die vaak genoeg in het taalgebruik voorkomen. In de praktijk betekent dat dat zo'n onderzoek al gauw tot de fonetiek en de lexicale fonologie beperkt blijft. Alleen bij deze onderdelen zou dus een controlemogelijkheid bestaan. Dat neemt niet weg dat een onderzoek met spontaan dialectmateriaal de moeite zou lonen. We mogen er echter van uitgaan dat ook door middel van een interviewonderzoek, mits zorgvuldig voorbereid en uitgevoerd, geldige resultaten kunnen worden verkregen. Ik meen van het in dit boek beschreven onderzoek te kunnen zeggen dat het zorgvuldig voorbereid en uitgevoerd is. Dat betekent dat de resultaten ons inderdaad iets te zeggen hebben, en dat ik hiermee mijn doel, namelijk te laten zien wat er met het Katwijks in deze tijd gebeurt, heb bereikt. Verder stel ik vast dat er duidelijke aanwijzingen zijn dat structuurverlies zich goed binnen een tweede-taalverwervingsscenario laat verklaren.

Bijlagen

Bijlage 1. De datering van het dialect van de vissers, dat als basis heeft gediend voor Overdiep & Varkevisser 1940¹⁵⁸

Zoals uit het voorbericht bij zijn grammatica is op te maken (zie hfdst. 1), baseert Overdiep zich voor zijn dialectbeschrijving op een door Varkevisser aangelegd corpus dialectmateriaal. Het corpus bestaat uit stenografisch opgetekende en in gewoon schrift¹⁵⁹ overgezette “verhalen en vertellingen” van drie oude vissers (Overdiep & Varkevisser 1940: 5-8). In de bloemlezing in het Katwijkse woordenboek (Overdiep & Varkevisser 1949) zijn hieruit 25 fragmenten opgenomen. (Volgens Van Es, de tekstbezorger van het woordenboek, is dat meer dan Overdiep zich had voorgesteld (Overdiep & Varkevisser 1949: 6).)

De vissers die in de fragmenten aan het woord zijn, vertegenwoordigen dus het door Overdiep beschreven dialect. Bij nadere beschouwing van de fragmenten blijken het er alleen geen drie, zoals Overdiep zegt, te zijn maar vijf of zes. Om aan te geven wie er in een bepaalde passage aan het woord is, worden in bijna alle gevallen letters, zoals later zal blijken, initialen gebruikt. In één geval wordt een achternaam gebruikt.

De meest voorkomende letteraanduidingen zijn H, in fragment 2, 4, 6, 7, 8, 10 tot en met 16 en 24, J, in fragment 18 tot en met 22, en P, in fragment 1, 3 tot en met 10, 13 tot en met 16 en 25. (Deze, naar het schijnt drie personen zal ik hieronder verder als de regulier optredende personen aanduiden.) Dat het hier telkens om dezelfde personen lijkt te gaan, kan blijken uit de inhoudelijke overlap die veel van de gegroepeerde fragmenten vertonen.

Heel kort is een persoon K aan het woord, in fragment 12. De persoon die met de achternaam wordt aangeduid, is Haasnoot. Deze komen we tegen in fragment 23. H en Haasnoot hoeven niet dezelfde persoon te zijn. Later zullen we zien dat het ook bij H uit fragment 24 om Haasnoot gaat. Opmerkelijk in vergelijking met de regulier optredende personen is dat K en Haasnoot bij het begin van het fragment of de passage waarin zij aan het woord komen, worden aangekondigd. In deze aankondigingen worden ook hun leeftijden gegeven: K is 89 en Haasnoot is 81 jaar oud. Hetzelfde geldt voor persoon P in fragment 25. Zijn leeftijd is 85 jaar. Mogelijk hebben we bij deze P ook met een kort optredende persoon te maken, alleen in fragment 25, of is het toch dezelfde P als in de fragmenten ervoor. Van de regulier optredende personen is alleen de leeftijd van J te achterhalen: in fragment 18 vertelt hij dat hij 94 jaar oud is.

Buiten de vijf of zes verhalenvertellers komt ook, steeds kort een persoon X voor. Dit is de gespreksleider, de heer Varkevisser. Eén keer komt ook een persoon V voor, in fragment 20, maar uit de context blijkt dat ook dit de gespreksleider, V(arkevisser), moet zijn.

Overdiep kan met de drie oude vissers die als basis hebben gediend voor zijn grammatica, diegenen bedoeld hebben die het meest aan het woord zijn (de regulier optredende personen). Omdat we dit niet zeker weten – buiten de in het woordenboek gepresenteerde 25 fragmenten moet er nog meer materiaal bestaan hebben¹⁶⁰ –, ga ik er voor de datering vanuit dat al het dialectmateriaal, van alle vijf of allezes de genoemde personen, als basis heeft gediend voor de grammatica. Een rechtvaardiging hiervan vinden we in het feit dat uit het materiaal van alle 25 fragmenten voorbeelden zijn terug te vinden in de grammatica. Ook Overdiep zelf zegt dat hij het dialectmateriaal dat gediend heeft voor zijn dialectbeschrijving, “volslagen onbesnoeid” heeft gelaten (Overdiep & Varkevisser 1940: 5).

Het dialect dat de vissers op het moment van optekening spreken, is, als we uitgaan van de in paragraaf 5.1.1 geformuleerde hypothese, gelijk aan het dialect dat zij spraken toen zij 20 jaar waren. Voor een datering van het dialect dat Overdiep beschrijft, moeten we er dus achter zien te komen wanneer de vissers zo oud waren. Daarvoor is het in de eerste plaats nodig dat we de leeftijd van de vissers kennen, en in de tweede plaats dat we weten wanneer de fragmenten zijn opgetekend. Van sommige vissers kennen we wel de leeftijd, maar van geen enkel fragment kennen we de datering. Dat betekent dat we zo niet verder komen.

Wel zouden we een periode kunnen aangeven, waarin de stenogrammen zijn opgetekend. Volgens een zoon van Overdiep, H.K. Overdiep, is dat geweest tussen 1930 en 1940. Varkevisser en Overdiep hadden toen regelmatig contact.¹⁶¹ Het begin van deze periode blijkt samen te vallen met de tijd waarin Overdiep de mogelijkheid krijgt om zijn onderzoek naar het Katwijkse voort te zetten (zie hfdst. 1). Dat moet ergens in zijn studietijd (zie hfdst. 1) in het slop geraakt zijn. In het voorbericht bij zijn grammatica schrijft hij:

“Allerlei omstandigheden maakten, dat verder werken hieraan werd verschoven tot ongeveer tien jaar geleden.” (Overdiep & Varkevisser 1940: 5.) Die omstandigheden zijn achtereenvolgens tussen 1905 en 1913 een veelvuldig en langdurig verblijf in het Hôpital Wallon (het Waalse ziekenhuis) te Leiden,¹⁶² vanaf 1913 een verblijf van zes jaar in Zwitserland, eerst ‘vrijwillig’ voor de behandeling van zijn ziekte, en daarna gedwongen door de Eerste Wereldoorlog, en vanaf 1919, na terugkeer in Nederland, de drukte van een baan als leraar Nederlands en geschiedenis. In 1929 keert de ‘rust’ weer. Overdiep wordt dan hoogleraar Nederlandse taal- en letterkunde en algemene taalwetenschap aan de Groningse universiteit. Meer dan vroeger krijgt hij dan de gelegenheid zich met de taalkunde, en het dialect bezig te houden. (Van der Heijden 1994: 374.)

Volgens A.J. Brouillet-Varkevisser en M. Varkevisser, dochters van Varkevisser, was de periode waarin het contact plaatsvond, veel korter: van 1934 tot en met 1938. Varkevisser ging toen regelmatig naar Groningen.¹⁶³ In die tijd is, zo zeggen zij, eigenlijk ook de grammatica ontstaan. Maar Varkevisser en Overdiep kunnen elkaar heel goed al voor die tijd ontmoet hebben. Ook Varkevisser krijgt namelijk vanaf 1929 meer de gelegenheid om zich met het dialect bezig te houden. In dat jaar wordt hij directeur van de Katwijkse visserijschool, aan welke baan hij eigenlijk alleen de winterperiode van het schooljaar kwijt is. In de winter hadden de vissers *behouwe teelt* ‘behouden teelt’, waren zij thuis, en hadden zij de tijd om naar school te gaan. Of zoals een informant het mij vertelde: “Je vaerde van mei tot an december, dat was ‘n teelt, in de winter ging je nae skool.” Voor 1929 heeft Varkevisser het vanaf 1927 druk met een baan als leraar aan de visserijschool in Vlaardingen, in welke plaats hij ook woonde. En daarvoor is hij werkzaam op zee, eerst in de visserij en daarna in de koopvaardij. Opvallend genoeg loopt de periode die hier door de dochters van Varkevisser wordt aangegeven, bijna parallel aan de periode waarin Overdieps artikelen in *Onze taaltuin* verschijnen, van 1933 tot en met 1937 (zie hfdst. 1). Net als in de latere grammatica vinden we daarin voorbeelden terug uit het door Varkevisser verzamelde materiaal, maar eigenlijk pas vanaf 1934, het beginjaar van de door de dochters van Varkevisser aangegeven periode.

Het lijkt er dus op dat we met de informatie van de dochters van Varkevisser in de goede richting zitten als het erom gaat een periode aan te geven waarin de stenogrammen zijn opgetekend. Later zullen we zien dat dat inderdaad zo is.

Maar hoe dicht we nu ook bij een aanduiding van de periode gekomen zijn, in de datering van het door Overdiep beschreven dialect zijn we nog niet waar we precies willen komen. Van enkele vissers weten we namelijk nog steeds de leeftijden niet, en in die gevallen waarin we die leeftijden wel kennen, zitten we nog altijd met een datering die heel veel ruimte openlaat.

Daarom heb ik gekozen voor een andere manier van dateren. Daarbij proberen we er met behulp van de door de vissers zelf gegeven aanwijzingen achter te komen wie zij zijn, met andere woorden, welke identiteit er achter letters en achternaam schuilt. Als we weten wie de vissers zijn, kunnen we er met behulp van bijvoorbeeld genealogische overzichten en familieregisters achter komen wanneer zij geboren zijn. We kunnen op deze manier tot een heel zuivere datering komen. De periode waarin de stenogrammen zijn opgetekend, is daarbij niet meer van belang. Laten we nu zien wat de vissers ons te vertellen hebben.

We beginnen met J. Naar zijn naam hoeven we niet lang te zoeken. In fragment 18 maakt J zich bekend als “Huig de Jong”, met de toevoeging “Huich fan Grietjies”. Dat betekent dat zijn moeder Grietje heet. Uit hetzelfde fragment wisten we ook al zijn leeftijd: 94 jaar. Van belang voor het vinden van zijn geboortjaar is verder nog een broer over wie Huig de Jong vertelt. Deze broer, “Kees de Jong”, is 64 jaar geleden, op 18 oktober in een storm op zee verongelukt. Huig de Jong zegt dat het nu bijna weer 18 oktober is. Kees de Jong was schipper bij rederij Floris Parlevliet. In de storm zijn “zeuve Skevelingers in twee Kattäkers in iene Nödrtächer” (d.i. zeven Scheveningers en twee Katwijkers en één Noordwijker) gebleven. Bedoeld zijn hier schepen (bomschuiten). De storm heeft dus een grote ramp veroorzaakt. In de *Lijst van schipbreuken en strandingen van Katwijkse vissersschepen en verongelukte Katwijkse vissers (Periode 1860-1899)* (Van der Plas 1996: 12) vinden we dat rond 18 oktober, namelijk op 20 oktober (stormweer kan meerdere dagen achtereen aanhouden), een scheepsramp heeft plaatsgevonden in 1869. Van *De Vrouw Jacoba*, een bomschuit van rederij F. (d.i. Floris) Parlevliet zijn alle acht bemanningsleden omgekomen, onder wie

schipper Cornelis (d.i. Kees) de Jong. In fragment 18 lezen we dat Kees de Jong en zijn bemanning al een keer eerder schipbreuk hadden geleden, maar toen waren ze er nog levend van af gekomen. Eenzelfde soort verhaal komen we tegen in fragment 16, maar dan door H verteld. Ook daar lezen we over een broer die schipper was en die er met de tweede schuit in een oktoberstorm niet zo mooi is afgekomen. De eerste keer kon de bemanning nog worden gered, toen ze in een sneeuwvui bij "Lâastof" (d.i. Lowestoft) werden overzeild. Hoogstwaarschijnlijk gaat het bij J en H om dezelfde persoon.

Om uit te rekenen in welk jaar Huig de Jong geboren is, tellen we nu eerst bij 1869 de 64 jaar op dat de ramp geleden is. We komen dan uit op 1933 als jaar waarin het stenogram is opgetekend. Trekken we van dat jaar vervolgens de 94 jaren af die Huig de Jong op het moment van optekening van fragment 18 oud is, dan komen we uit op een geboortjaar 1839. We controleren onze gegevens in het genealogisch overzicht van de familie De Jong (Messemaker 1994a: 42, 49). We vinden daarin dat Huig de Jong een zoon is van Arie de Jong en Grietje Kramer (lees 'Cramer') en dat hij een broer heeft die Cornelis de Jong heet. Deze laatste is geboren in 1838 en, inderdaad, overleden "op zee – verdrongen met een vissers bomschuit". Wat we echter ook vinden is dat Huig de Jong niet in 1839 geboren is, zoals we door berekening hadden vastgesteld, maar in 1843, op 20 september om precies te zijn. Een bij de gemeente Katwijk opgevraagde kopie van de geboorteakte (1843, aktenr. 143) bevestigt dat. In het genealogisch overzicht van de familie De Jong bestaat geen tweede Huig de Jong met een broer Cornelis en een moeder Grietje. De combinatie is uniek. Dit betekent dat er in fragment 18 van de bloemlezing een fout geslopen moet zijn. Vast staan in ieder geval het jaar van de storm, de scheepsramp, 1869, en het geboortjaar van Huig de Jong, 1843. De fout kan dus zitten in de door de laatste opgegeven leeftijd, 94 jaar, of in het door hem genoemde aantal jaren dat het geleden is dat de ramp plaatsvond, namelijk 64 jaar. We zouden de fout kunnen laten voor wat ze is. Van de persoon J weten we wat we weten willen. Verder zoeken levert ons echter een aantal opmerkelijke gegevens op. We maken daarvoor eerst een kleine omweg.

In 1968 verschijnen er in de Katwijksche Post twee achtereenvolgende krantenberichten. In het eerste bericht, dat verschijnt op 5 december, wordt bij een foto van een schilderij van Isodoor Opsomer (1878-1967) de vraag gesteld of het hier een portret van Huig de Jong betreft, "beter bekend als 'Huig Grietje'". De geportretteerde is, zo vermeldt het krantenbericht, geboren in 1843, als zoon van Arie de Jong en Grietje Cramer, en overlijdt op 94-jarige leeftijd in februari 1938. Hij heeft 50 jaar gevaren, waarvan 21 jaar als schipper bij rederij N. Haasnoot. In het tweede bericht, dat op 12 december verschijnt, volgt op de gestelde vraag het antwoord, onder anderen van een kleinzoon van Huig de Jong, de heer A. de Jong. Hij bevestigt dat het in het bericht van de week ervoor om een portret van zijn grootvader gaat, en vertelt ook dat Grietje Cramer en Arie de Jong zijn grootouders (begrijp 'overgrootouders') waren en dat hij naar de laatste vernoemd is. Hij vermeldt ook dat zijn moeder al op 42-jarige leeftijd is overleden. (Zij was een dochter van Huig de Jong, die ook zelf weer met een De Jong, namelijk Leendert de Jong getrouwd was.) Voorts herinnert A. de Jong zich dat zijn grootvader tot in 1903 als schipper gevaren heeft, onder andere van 1870 tot en met 1882 voor Geertje Ijsbrand (d.i. rederij Wed. IJ. van Rhijn) en van 1883 tot en met 1903 voor rederij N. Haasnoot sr. Deze laatste gegevens brengen ons weer terug bij de fragmenten. We steken in in fragment 2.

Daar vertelt H, en dus niet J (die zich, zoals we al gezien hebben, in fragment 18 als Huig de Jong voorstelt), dat hij sinds 1904 van zee af is, en 50 jaar heeft gevaren, waarvan hij 10 jaar voor "Geertje Ijsbrande" heeft gestuurd, dat wil zeggen stuurman, schipper is geweest, en 21 jaar voor "Klaes Haezenote" (d.i. rederij N(icolaas) Haasnoot). Het kan niet anders of we hebben hier met Huig de Jong te maken. H en J zijn dus dezelfde. Dat wordt nog eens bevestigd als we de vaargeschiedenis van Huig de Jong controleren in de *Naamlijst* van de Nederlandse rederijen (1874-1925). Daarin vinden we vanaf 1876, het jaar waarin de Katwijkse rederijen voor het eerst zijn opgenomen, inderdaad een schipper H. de Jong vermeld. Tot en met 1882 vaart hij voor rederij Wed. IJ. van Rhijn (van 1876 t/m 1877 op de B (d.i. Bomschuit) 40, *De Jonge Dirk*, en van 1878 t/m 1882 op de B 39, *De Jonge Jacob*) en van 1883 tot en met 1903 voor rederij N. Haasnoot (van 1883 t/m 1892 op de B 55, in het eerste jaar *De Visscher*, in de volgende jaren *De Gebroeders* geheten, en van 1893 t/m 1903 op de B 57, *De Gezusters*). Bij de laatste rederij was Huig de Jong, dat kunnen we controleren, inderdaad 21 jaar in dienst.

Huig de Jong vertelt in fragment 2 verder nog dat zijn vrouw op dat moment 11 jaar overleden is, en de enige dochter die hij had, al langer. Eerstgenoemd feit levert ons opnieuw een interessant gegeven op. We keren nog even terug naar het genealogisch overzicht van de familie De Jong (Messemaker 1994a: 42). Daarin vinden we dat Huig de Jong getrouwd was met Jannetje van Duijn, geboren 22 januari 1842, overleden 3 oktober 1923. Zijn dochter, Grietje (de moeder van de hierboven genoemde A. de Jong), was al eerder overleden, op 14 juli 1909. Zij werd geboren op 22 september 1866, en werd dus inderdaad slechts 42 jaar oud. Met behulp van het overlijdensjaar van de vrouw van Huig de Jong en het aantal jaren dat er sindsdien verstreken is, is nu uit te rekenen in welk jaar fragment 2 kan zijn opgetekend. Dat kan geweest zijn in $1923 + 11 = 1934$. Als de fragmenten chronologisch geordend zijn, kan dit het beginjaar van de stenogrammenperiode geweest zijn.

De letteraanduidingen blijken dus niet altijd even consequent te zijn toegepast. H is dezelfde als J. Een bewijs daarvoor is ook dat H en J nooit samen in één fragment voorkomen (er bestaan wel fragmenten met samenspraken tussen H en P of tussen J en P). De letteraanduiding voor Huig de Jong verandert rondom fragment 17: daarvoor, tot en met fragment 16, is hij H, daarna, vanaf fragment 18, J. H komt echter nog één keer terug, in fragment 24, maar later zal blijken dat het hier, net als in fragment 23, om Haasnoot gaat (zie hierna). We kunnen dus wel aannemen dat de verandering van de letteraanduiding verband houdt met de introductie van Haasnoot, die in fragment 23 nog voluit met de achternaam wordt aangeduid maar in fragment 24 met de letter H. Ook de verandering die plaatsvindt rondom fragment 17, kan dus pleiten voor een chronologische ordening van de fragmenten.

We zitten nog met de fout in fragment 18. Is het de 64 of de 94 jaar bij Huig de Jong, die niet klopt? Nu we weten dat J H is, blijken we deze fout gemakkelijk op te kunnen lossen. J vertelt in het betreffende fragment namelijk ook nog dat hij al 33 jaar van de zee af is. Uit fragment 2 en de *Naamlijst* weten we dat dit is sinds 1904. In 1903 heeft Huig de Jong voor het laatst gevaren. Voor de 33 jaar die hij in fragment 18 aangeeft, zouden we van dat jaar uit moeten gaan. Een kleine verrekening. Als we het geheel een jaartje opschuiven, komen we voor het jaar waarin het fragment speelt, uit op $1904 + 33 = 1937$. En dat kan kloppen. Huig de Jong is dan net 94 jaar geweest, op 20 september. Hij overlijdt op dezelfde leeftijd in het jaar daarop, op 8 februari 1938. In het fragment is het bijna weer 18 oktober, de datum waarop zijn broer is omgekomen, maar dat is niet 64 maar 68 jaar geleden gebeurd.

Dat H en J dezelfde zijn, betekent dat we de vijf of zes vissers uit het begin kunnen terugbrengen tot vier of vijf, en dat er slechts twee regulier optredende vissers zijn. Mogelijk heeft Overdiep deze twee, omdat hij van “een drietal ‘ouden’” spreekt (Overdiep & Varkevisser 1940: 8), door de verschillende letteraanduidingen voor drie aangezien.

We gaan nu verder met de tweede (!) regulier optredende visser, P. De beste aanwijzingen die P ons kan geven, zijn te vinden in fragment 3. Hij vertelt daarin dat hij vijf jaar als schipper heeft gevaren bij “Kees van Sakke”. Bedoeld is hier rederij C. Schaddée van Doorn. Deze rederij had “twee skuite” (d.i. twee bom-schuiten). In de *Naamlijst* vinden we dat in de periode dat de rederij vermeld wordt, van 1876 (het jaar waarin de Katwijkse rederijen voor het eerst werden opgenomen) tot en met 1893, er één persoon P is geweest die vijf jaar achtereen schipper was: D. van der Plas, van 1887 tot en met 1891.¹⁶⁴ De rederij heeft in de tijd dat D. van der Plas erbij vaart, inderdaad twee schuiten, *De Twee Gezusters* (van 1884 t/m 1888 vermeld onder nummer B 42, van 1889 t/m 1893 onder nummer B 43) en *De Vrouw Neeltje* (van 1886 t/m 1888 vermeld onder nummer B 43, van 1889 t/m 1893 onder nummer B 42). Van der Plas vaart op de laatste. Er zijn veel Van der Plassen in Katwijk, en er zijn er ook al heel veel geweest, ook van wie de voor-naam met een D begint. Om erachter te komen wanneer de door ons gezochte D. van der Plas geboren is, raadplegen we de van rederij C. Schaddée van Doorn voor de jaren 1887-1891 bewaarde monsterrollen in het Katwijkse gemeentearchief (*Monsterrollen*, inv.nrs. 2596-2598). (In een monsterrol worden de namen en leeftijden van de schipper en de overige opvarenden vermeld en soms, in een bijvoegsel, ook de vrouwen met wie zij getrouwd zijn.) In die monsterrollen nu zien we dat voor de jaren 1887 en 1889 tot en met 1891 voor *De Vrouw Neeltje* een Dirk van der Plas als schipper vermeld wordt. In al deze jaren is dat de KW 42. Een verschil dus met de *Naamlijst* waarin *De Vrouw Neeltje* in 1887 het nummer 43 heeft. Ook in 1888 vaart Dirk van der Plas bij rederij ‘C. Schadde van Door(e)n’, zoals de naam in de monsterrollen

gespeld wordt, maar dan is hij, in weerwil van wat er in de *Naamlijst* vermeld staat, schipper op *De Twee Gezusters*, met, en dat komt wel overeen met de *Naamlijst*, het nummer 42. (Schipper op *De Vrouw Neeltje* is in dat jaar Machiel van der Plas, in de *Naamlijst* aangeduid als G. van der Plas.) Er zijn nogal wat verschillen tussen de *Naamlijst* en de monsterrollen. Vast staat in ieder geval wel dat Dirk van der Plas vijf (aaneengesloten) jaren als schipper bij rederij C. Schaddée van Doorn gevaren heeft. Wat is nu zijn leeftijd? De in de monsterrollen opgegeven leeftijden blijken niet met elkaar te kloppen. In 1887 (dagtekening monsterrol 16 april) is hij 33, in 1888 (13 januari) 34, in 1889 (18 januari) 36, in 1890 (17 januari) 38, en in 1891 (3 februari) 39 jaar. In de negentiende eeuw nam men het blijkbaar nog niet zo nauw met de leeftijden. Dat we hier toch steeds met dezelfde persoon te maken hebben, blijkt onder andere uit de handtekening van Dirk van der Plas, die over de vijf jaren steeds hetzelfde is. Het blijkt ook uit het bijvoegsel dat bij de monsterrollen gevoegd is: in alle vijf de jaren is schipper Dirk van der Plas getrouwd met Grietje, in 1887 en 1889 voorzien van de achternaam Van Duyven, in 1888 Van Duyvenbode en in 1890 en 1891 Van Duyvenvoorde. Deze verschillen moeten we waarschijnlijk aan de waterschout toeschrijven. Het bijvoegsel lijkt door hem te zijn gemaakt. De achternamen waar het hier om gaat, worden gemakkelijk door elkaar gehaald. Ook al weten we die nu slechts ongeveer, de naam van zijn vrouw vergemakkelijkt onze zoektocht naar het geboortjaar van Dirk van der Plas aanzienlijk. We zijn niet meer afhankelijk van de door hem zelf opgegeven leeftijden en kunnen rechtstreeks te rade gaan in het genealogisch overzicht van de familie Van der Plas (Messemaker 1994b: 18, 24). Daarin vinden we een "visser" Dirk van der Plas, geboren 22 oktober 1852, overleden 30 december 1946, die getrouwd was met Grietje van Duijvenvoorde (lees 'Duyvenvoorde'), geboren 17 februari 1854, overleden 29 juli 1892. De combinatie van deze twee personen is uniek. Kopieën uit de geboorte- en overlijdensregisters van de gemeente Katwijk (1852, aktenr. 177; 1946, aktenr. 155; 1854, aktenr. 29; 1892, aktenr. 125) bevestigen de gevonden gegevens. Aardig te vermelden is nog dat Machiel van der Plas (in 1888 schipper op *De Vrouw Neeltje*) een broer van Dirk blijkt te zijn.

We gaan nu naar P in fragment 25, waarvan we dachten dat het een andere P kon zijn dan in de fragmenten ervoor. Dit kwam doordat hij, net als de andere kort optredende personen, K en Haasnoot, apart werd aangekondigd, waarbij ook zijn leeftijd werd vermeld. Zijn verhaal lijkt geen inhoudelijke overeenkomsten te vertonen met de verhalen van P ervoor. De leeftijd die voor P in fragment 25 vermeld werd, was 85 jaar. We lijken zijn geboortjaar te kunnen achterhalen via de door hem genoemde familiebetrekkingen. In de laatste alinea van fragment 25 vertelt de betreffende persoon P dat hij die middag op de begrafenis van "Jan Maerøle", dat is Jan van der Marel, is geweest. Deze Van der Marel was, zo zegt hij, nog een beetje familie van hem. Van der Marel had een "vrouw" (dat wil zeggen, een dochter) van "Mij Klink", dat is Maria Klinkenberg. Maria Klinkenberg is een zuster van "Ant Klink", dat is Anna Klinkenberg. P denkt dat hij op de begrafenis is uitgenodigd omdat zijn vader nog met Anna Klinkenberg getrouwd geweest is. In het genealogisch overzicht van de familie Van der Marel (Messemaker 1994c: 7) nu vinden we een Jan van der Marel die getrouwd is met Kaatje van den Oever. Deze Kaatje van den Oever is de dochter van Maarten van den Oever en Maria Klinkenberg. In het genealogisch overzicht van de familie Klinkenberg (Messemaker 1993: 1) vinden we dat de betreffende Maria Klinkenberg inderdaad een zuster had die Anna heette. Jan van der Marel is overleden op 17 september 1938. De begrafenis waarover in het fragment gesproken wordt, zal enkele dagen later hebben plaatsgevonden. Voor de berekening van het geboortjaar van P trekken we zijn leeftijd, dat is 85 jaar, van het jaar 1938 af. We komen dan uit op een geboortjaar van ongeveer 1853.

We weten nu bijna zeker wanneer P geboren is, maar niet duidelijk wordt wat zijn familierelaties nu precies zijn. Zijn vader is met Anna Klinkenberg getrouwd geweest. Deze Anna trouwde in 1856 eerst met de visser Teunis van Velzen. Nadat deze vermoedelijk verdronken was, hertrouwde zij in 1870 met de visser Jacob Haasnoot. Wat opvalt is dat de achternaam van deze beide mannen niet met een P begint. Wat nog meer opvalt is dat P, als 1853 juist is, vóór het eerste huwelijk geboren is. P zou in dat geval een voorkind kunnen zijn. Als dat zo was, zou hij door Teunis van Velzen gewettigd kunnen zijn, waardoor zijn achternaam niet met een P maar met een V zou beginnen. In de genealogische overzichten van de families Klinkenberg (Messemaker 1993: 1) en Van Velzen (Messemaker 1995: 11) komen we geen vermeldin-

gen tegen die op een voorkind wijzen. Ook in de trouwakte van Teunis van Velzen en Anna Klinkenberg (1856, aktenr. 2) vinden we daarover geen vermelding. P is niet terug te vinden: we vinden niet alleen geen achternaam maar ook geen voornaam die met een P begint. P zou ook nog afkomstig kunnen zijn uit het eerste huwelijk van Anna's tweede man, Jacob Haasnoot (Anna Klinkenberg is de derde vrouw van Jacob Haasnoot). In het genealogisch overzicht van de familie Haasnoot (Messemaker z.j.: 11) vinden we dat hij weduwnaar is van Antje van Velzen (1823-1855), met wie hij in 1845 trouwde. Ook in dat huwelijk komen geen kinderen voor met een voornaam die begint met een P. Een laatste mogelijkheid die bestaat, is dat P een kind, of (gewettigd) voorkind is, dat meegekomen is uit een eerder huwelijk van Jacob Haasnoots tweede vrouw, Jannetje de Best (1831-1868), met wie hij in 1856 trouwde. P is immers vóór 1856 geboren. Maar uit de trouwakte van Jacob Haasnoot en Jannetje de Best (1856, aktenr. 11) blijkt dat de laatste niet eerder getrouwd geweest is.¹⁶⁵ Er zijn opnieuw geen aanknopingspunten. We kunnen P in fragment 25 niet thuisbrengen. Zijn familierelaties worden ons niet duidelijk.

Als de fragmenten chronologisch geordend zijn, en het laatste fragment uit de bloemlezing ook in werkelijkheid het laatste is, is de dag waarop de begrafenis van Jan van der Marel plaatsvindt, misschien ook de dag waarop het laatste stenogram gemaakt is. 1938 zou dan het jaar zijn waarmee de stenogramperiode wordt afgesloten. Die begon in de buurt van fragment 2, in 1934. Opvallend is dat beide genoemde jaren parallel lopen aan het begin- en het eindjaar dat door de dochters van Varkevisser werd opgegeven. Het beginjaar klopt ook met het jaar waarin duidelijk wordt dat Varkevisser zijn medewerking aan de artikelen van *Onze taaltuin* moet hebben verleend.

We hebben nog twee vissers over, Haasnoot en K. We beginnen met de eerste. Haasnoot komt aan het woord in fragment 23. Zijn leeftijd is 81 jaar. Om erachter te komen wie deze Haasnoot is, of wanneer hij geboren is, vinden we in de tekst nauwelijks aanknopingspunten. De mogelijkheid bestaat dat Haasnoot ook degene is die in fragment 24 als H wordt opgevoerd. Niet waarschijnlijk is het dat het hier nog eens Huig de Jong betreft. Deze wordt al vanaf fragment 18, tot en met 22, aangeduid als J, en het zou merkwaardig zijn hem in fragment 24 weer als H te gaan aanduiden. Het is verder ook mogelijk dat De Jong in de tijd dat fragment 24 wordt opgetekend, zo vlak voor fragment 25 (dat is opgetekend enkele dagen na 17 september 1938, de sterfdatum van Jan van der Marel), inmiddels al overleden is. Huig de Jong overlijdt immers, zoals we gezien hebben, op 8 februari 1938. Tussen fragment 24 en de andere fragmenten waarin een H aan het woord is, lijkt er ook weinig inhoudelijke overlap te bestaan.

Ook in fragment 24 hebben we weinig aanknopingspunten. Wat we wél hebben, is een op schrift gestelde getuigenis van de heer J. Guijt, getiteld *Mijn familie en de zee* (1991). Het blijkt een belangrijke bron. Guijt schrijft dat zijn grootvader Jacob Haasnoot (1857-1939) rond 1910 een bijna-ramp meemaakte en dat hij daarover vertelt op de pagina's 104 en 105 van het Katwijks woordenboek. Dat is in fragment 24. Guijts grootvader vertelt daar dat de schuit waarop hij zit, op een wrak is gezeild en lek geslagen. Als het water naar binnen komt stromen, is het pompen of verzuipen, maar Haasnoot en de andere bemanningsleden kunnen het zinkende schip nog net op tijd verlaten. Guijt schrijft dat het verhaal van zijn grootvader rond zijn tachtigste jaar in 1938 is vastgelegd. Het kan, gezien de genoemde leeftijden, haast niet anders of we moeten hier dezelfde Haasnoot hebben als in het fragment ervoor. Uit het getuigenis van Guijt blijkt verder dat Jacob Haasnoot een zoon is van Jacob Haasnoot en Jannetje de Best. Die zijn we al eerder tegengekomen, bij de bespreking van P, uit fragment 25, hiervoor. Volgens het genealogisch overzicht van de familie Haasnoot (Messemaker z.j.: 12) is Guijts grootvader geboren op 7 juni 1857. Hij overlijdt op 13 april 1939. Bij de gemeente opgevraagde kopieën van de geboorte- en overlijdensakten (1857, aktenr. 78; 1939, aktenr. 39) bevestigen deze data.

De familiebetrekkingen van Jacob Haasnoot (uit fragment 23 en 24) hebben mij tot het volgende, zeer sterke vermoeden gebracht. Misschien is in de laatste alinea van fragment 25, waarin over de begrafenis van Jan van der Marel wordt gesproken, niet P meer maar H, dat wil dus zeggen Jacob Haasnoot, inmiddels weer aan het woord. Zijn vader is namelijk, nadat zijn moeder Jannetje de Best is overleden, op 22 januari 1868, nog met Anna Klinkenberg (tante van Jan van der Marel) getrouwd geweest (overleden op 5 maart 1918). We zagen al in de betreffende alinea dat Anna Klinkenberg niet als moeder wordt genoemd: "In dat zelle z'r nou nog zòd'n beetje bij ehaeld hebbe, dat me vaeder mit Ant Klinke-n-etraud was." (d.i. En dat

zullen ze er nu nog zo'n beetje bij gehaald hebben, dat mijn vader met Anna Klinkenberg getrouwd was.) En dat klopt dus. De moeder van Jacob Haasnoot was immers niet Anna Klinkenberg maar Jannetje de Best. De overgang naar de alinea waarin over de begrafenis van Jan van der Marel wordt gesproken, is in ieder geval ook nogal abrupt. Er wordt door P in fragment 25 in het algemeen iets over de visserij verteld, en dan is het plotseling "Van middag ben 'k op begraefnis verzocht, bij Jan Maerle hier in de straet. [...]" (d.i. Vanmiddag ben ik op de begrafenis verzocht, bij Jan van der Marel, hier in de straat. [...]). Het is zo goed als zeker dat hier de letteraanduiding H ontbreekt.

H, Jacob Haasnoot, is al met al nog vrij lang aan het woord. Hiervoor dachten we dat Overdiep door de beide letteraanduidingen voor Huig de Jong op drie (regulier optredende) vissers gekomen kon zijn, maar misschien heeft hij met Haasnoot de derde visser bedoeld.

Als H degene is die in de laatste alinea van fragment 25 aan het woord is, rijst het vermoeden dat P die daarvoor aan het woord is, toch dezelfde is als in de overige fragmenten: Dirk van der Plas. Zijn geboortjaar sterkt mij in die veronderstelling. P zou namelijk in plaats van in 1853 ook heel goed in 1852 geboren kunnen zijn, en het staat, zoals we al gezien hebben, vast dat Dirk van der Plas op 22 oktober van dat jaar het levenslicht aanschouwde. Als Van der Marel overlijdt, op 17 september 1938, is hij, zoals aangeduid, nog 85 jaar en moet hij dus nog jarig worden. Ik ga er daarom van uit dat we overal met dezelfde persoon P te maken hebben.

De laatste visser van wie we nog moeten weten wanneer hij geboren is, is K. We hebben voor hem geen andere aanknopingspunten dan dat hij 89 jaar is en in fragment 12 aan het woord is. In dat korte fragment is geen enkele extra aanwijzing te vinden. Daarom maak ik voor hem een schatting. Fragment 12 ligt tussen fragment 2, waarvan we hebben berekend dat het in 1934 kan zijn opgetekend, en fragment 18 in, waarvan we weten dat het in 1937 is opgetekend. Het gemiddelde van deze twee jaren is 1935 of 1936. Omdat 12 dichterbij 18 dan bij 2 ligt, kies ik voor het laatste jaar. K kan dan geboren zijn in $1936 - 89 = 1847$.

Samenvattend: als we ervan uitgaan dat P overal dezelfde is, zijn er in de (beschikbare) fragmenten uiteindelijk vier vissers aan het woord, geen vijf of zes, en ook geen drie: Huig de Jong (H en J, tot en met fragment 22), Dirk van der Plas (P), Jacob Haasnoot (of H, in fragment 23 tot en met 25) en een onbekende K (in fragment 12), waarbij we als geboortejaren hebben vastgesteld, respectievelijk 1843, 1852, 1857 en 1847. De eerste drie staan vast, alleen bij het laatste geboortjaar, dat van K, moeten we een hele kleine slag om de arm houden. Met deze vier geboortejaren is het nu mogelijk een redelijk zuiver gemiddeld geboortjaar te berekenen. We komen uit op 1849.75, afgerond 1850. In 1870 waren de vissers dus gemiddeld 20 jaar.

Bijlage 2. Het interview

Toelichting: Het interview zoals het aan de informanten werd aangeboden, had een andere en ruimere lay-out. Tussen haakjes en voorafgegaan door de aanduiding 'blad' is telkens aangegeven het nummer van het interviewblad waarop een betreffend interviewonderdeel c.q. betreffende test stond afgedrukt. De items gegeven onder blad 1, werden in werkelijkheid op fiches aangeboden.

(blad 1 (fiches))

01. Kent u de Katwijkse woorden die op de kaartjes staan? Wat betekenen ze? Gebruikt u ze nog?

01. gneuzele
02. lengze
03. 'n spok
04. 'n legje
05. knip
06. ienzaemelijk
07. schis
08. schrengze
09. sissendere
10. kule
11. 'n snersje
12. 'n dagge, 'n morsdagge
13. bezwauw
14. dònig

02. Kent u voor de Nederlandse woorden die op de kaartjes staan, de Katwijkse woorden? Gebruikt u de Katwijkse woorden nog?

01. klompen
02. saus bij het eten, bij vis of aardappelen
03. rommelig werken
04. rondlummelen of zonder werk lopen
05. brutaal, onbehoorlijk, ondeugend
06. opschieten, zich haasten
07. proper, kieskeurig, zuiver, hygiënisch

(blad 2)

03. Vertaal zo *Katwijks mogelijk*.

01. De kinderen willen een koekje.
02. Die meisjes vonden het een eind lopen.
03. Ik dacht dat je kwam om te verven.
04. Ze moeten het vlees in de boter bakken.
05. Het water in de put is niet vers, het is lauw.
06. Die pan is te heet om aan te pakken.
07. Er zitten zes eieren in een doos.
08. Van dat stenen sjouwen krijg je het in je rug en word je krepel.
09. Dat kommetje is blauw.
10. Die sterke kerel is nergens bang voor.
11. Ik ben hem al twee uur aan het zoeken.
12. Haar huis is altijd schoon als zilver.

13. Hij is niet nuchter.
14. We ergeren ons aan dat geschreeuw.
15. De koffiepote had een kapotte tuit.
16. Er wonen genoeg mensen in het dorp.
17. De kleine zit te spugen.
18. Hij had een scherf in z'n been.
19. Jan en Piet varen op zee.
20. Dat huis is gisteren afgebrand.
21. Het vuur lag nog een tijdje te smeulen.

(blad 3)

04. Spreek de woorden hieronder zo *Katwijks mogelijk* uit, en maak er het meervoud bij.

01. ien pad - twie
02. ien kegge - twie
03. ien slee - twie

05. Spreek de woorden hieronder zo *Katwijks mogelijk* uit, en maak bij ieder woord het verkleinwoord in het enkelvoud en in het meervoud.

01. 'n kom - ien - twie
02. 'n hek - ien - twie
03. 'n vis - ien - twie

(blad 4)

06. Vertaal zo *Katwijks mogelijk*.

01. Ze zet de bloemen in een vaas.
02. Die zwerper sliep onder de sterren.
03. Ze zat de hele dag te breien.
04. Hij is woensdag een emmertje braam wezen plukken.
05. Die mensen liggen altijd dwars, ze maken altijd ruzie.
06. We kunnen morgen de schuur weleens uitmesten.
07. We roepen hem nu al voor de derde keer.
08. Ze mogen in de wei spelen.
09. Ik ga even om brood.
10. Vroeger waren de mensen niet erg rijk.
11. Dit is de laatste druppel.
12. Anders moeten we hem dragen.
13. Als je flauw ben, neem je maar een stuk.
14. In de zomer waren de kersen duur.
15. Die schotel is gebarsten.
16. Ze komen meestal een paar minuten te laat.
17. De prinses stond te wuiven.
18. Deze broek is voor de zondag.
19. Toen was ik stuurman bij Klaas.
20. Bukken met je hoofd, daar komt de brug.
21. Ze hadden Mien van Jan een aardigheidje gegeven.

(blad 5)

07. Spreek de woorden hieronder zo Katwijks mogelijk uit, en maak er het meervoud bij.

01. ien knie - twie
 02. ien vlagge - twie
 03. ien stee - twie

08. Spreek de woorden hieronder zo Katwijks mogelijk uit, en maak bij ieder woord het verkleinwoord in het enkelvoud en in het meervoud.

01. 'n huis - ien - twie
 02. 'n lap - ien - twie
 03. 'n peer - ien - twie

(blad 6)

09. Vertaal zo Katwijks mogelijk.

01. Na de storm lagen er veel schelpen op strand.
 02. Vanmiddag ben ik nog bij Piet van Nel geweest.
 03. Zou het lukken met die zeilen?
 04. In de herfst was het ruw weer.
 05. Ze stonden paraat.
 06. In de verte was een eiland.
 07. Aardappelen prak je met een vork.
 08. Kijk uit voor die scherpe klauwen.
 09. Ze bracht een zakje noten voor me mee.
 10. De brandweer stond te spuiten.
 11. Maken jullie je geen zorgen.
 12. Die rat zag er vies uit.
 13. Ze konden door de hitte maar weinig doen.
 14. De kinderen buitelden van blijdschap over mekaar terwijl we naar de kermis liepen.
 15. Wil je niet tegen de kruk aan duwen?
 16. Hoe heette die meid van Arendje ook alweer?
 17. Hij stond over het hek te leunen.
 18. We hoeven geen erwten meer.
 19. Een groene haring eet je eigenlijk rauw.
 20. Dat is een zoon van Arie.
 21. Hij zag er bleek uit.

(blad 7)

10. Spreek de woorden hieronder zo Katwijks mogelijk uit, en maak er het meervoud bij.

01. ien bròòd - twie
 02. ien jongste - twie
 03. ien zèè - twie

11. Spreek de woorden hieronder zo Katwijks mogelijk uit, en maak bij ieder woord het verkleinwoord in het enkelvoud en in het meervoud.

01. 'n bòòm - ien - twie
 02. 'n pan - ien - twie
 03. 'n hond - ien - twie

(blad 8)

12. Lees de volgende zinnen voor, zo *Katwijks mogelijk*, en vul daarbij in iedere zin een vorm van het woord tussen haakjes in.

Voorbeeld:

- a. We 'm gistere de hèle dag. (zoeken)
wordt
b. We *zochte* 'm gistere de hèle dag.

01. Gistere hij dat òòk al. (zeggen)
02. Ze hadde de hèle wereld rond (zwerfen)
03. Hij toen zo'n raer gezicht. (zetten)
04. Ze hadde daer d'r hèle leve voor (strijden)
05. Dat 'm gistere te veul. (worden)
06. Wat ze 'r van had, weet ik (n)iet. (brouwen)
07. We toen saeme om boo(d)schoppe. (gaan)
08. We hadde ons (n)iet (melden)

(blad 9)

13. Spreek de woorden hieronder zo *Katwijks mogelijk* uit, en maak er het meervoud bij.

01. ien klèèd - twie
02. ien schobbe - twie
03. ien tèè - twie

14. Spreek de woorden hieronder zo *Katwijks mogelijk* uit, en maak bij ieder woord het verkleinwoord in het enkelvoud en in het meervoud.

01. 'n slòòt - ien - twie
02. 'n krael - ien - twie
03. 'n snee - ien - twie

(blad 10)

15. Lees de volgende zinnen voor, zo *Katwijks mogelijk*, en vul daarbij in iedere zin een vorm van het woord tussen haakjes in.

Voorbeeld:

- a. We 'm gistere de hèle dag. (zoeken)
wordt
b. We *zochte* 'm gistere de hèle dag.

01. We toen veul op strand. (komen)
02. Ik heb 't toen nog teugen 'm (zeggen)
03. Die jonges toen zo'n gròte mond op. (zetten)
04. Ze benne gistere naer Schevelinge (rijden)
05. We ze gistere (n)iet helpe. (kunnen)
06. Hij mos worde. (dragen)
07. We ons toen allemael bij de portier. (melden)
08. Die vis was behoorlijk (aanvreten)

(blad 11)

16. Spreek de woorden hieronder zo Katwijkse mogelijk uit, en maak er het meervoud bij.

01. ien schoe - twie
 02. ien krebbe - twie
 03. ien daed - twie

17. Spreek de woorden hieronder zo Katwijkse mogelijk uit, en maak bij ieder woord het verkleinwoord in het enkelvoud en in het meervoud.

01. 'n òòg - ien - twie
 02. 'n hoed - ien - twie
 03. 'n ring - ien - twie

(blad 12)

18. Lees de volgende zinnen voor, zo Katwijkse mogelijk, en vul daarbij in iedere zin een vorm van het woord tussen haakjes in.

Voorbeeld:

- a. We 'm gistere de hèle dag. (zoeken)
 wordt
 b. We *zochte* 'm gistere de hèle dag.

01. 't Ete is (bederven)
 02. Hij dat toen (n)iet op tijd. (melden)
 03. 't Kind had de hèle dag (spugen)
 04. We toen veul op dat bankje. (zitten)
 05. Ik heb de stoele maer weer in de schuur (zetten)
 06. Hij had 'm (slaan)
 07. Hij 't toen (n)iet vinne. (kunnen)
 08. We vorige week door 'm op-ehaeld. (worden)

(blad 13)

19. Hieronder staan achter elk nummer twee zinnen die u met elkaar moet vergelijken. Zijn het goede Katwijkse zinnen? Welke zin klinkt volgens u het beste in het Katwijkse?

01. a. Hij zauw 't nog edaen hebbe(n).
 b. Hij zauw 't nog hebbe(n) edaen.
 02. a. Hij zegt dat ze 't wel kenne brenge.
 b. Hij zegt dat ze 't wel brenge kenne.
 03. a. Ik denk dat ze 't wel hebbe(n) ezien.
 b. Ik denk dat ze 't wel ezien hebbe(n).
 04. a. Hij zauw 't nog brenge kenne.
 b. Hij zauw 't nog kenne brenge.

(blad 14)

20. Lees de volgende zinnen voor, zo Katwijks mogelijk, en vul daarbij in iedere zin één, soms twee kleine woordjes in.

01. Die vrouw zit nog zonder does. Ze wast nog in een teil voor de kachel.
02. Ik kwam veul in Engeland toe(n) ik metroos voer.
03. Hij snee de kabbeljauw mote.
04. Hij scheert nog met een scheermes.
05. Pietje weunt Scheveling.
06. Die schuit is Piet(e) eteerd eworde.
07. D'r sting 'n hààning het stuive. (hààning = heining, schutting)
08. Hij rende z'n hemd naer buite.

(blad 15-16)

21. Vindt u de volgende zinnen goed Katwijks? Zo nee, waarom niet?

01. Hij docht dat 't blijve legge was.
02. Goed dat 'r een hek was, àòrs hadde we zo naer beneje erold.
03. Dat geld was voor booschoppe te betaele.
04. Ik denk dat we gien bròòd en krijge kenne.
05. Hoe ienvaudig hebbe die mense toch vrouger eweest.
06. De knecht was weze vraege welke tauwe ik had altijd.
07. 't Beurde genog dat we iet op tijd waere.
08. Dat had veranderd worde motte.
09. Niet te schelde, hoor!
10. Ik denk dat ik toen vèèrtien jaer en was, toen ik nae zèè ging.
11. Wanneer gaet die vergaedering ehauwe worde?
12. We hadde nog gien half uur egaen of we kreges een lekke band.
13. Lààt 'r dat nog? (lààt = ligt)
14. Ze hebbe de kindere weze haele.
15. 's Winters verkope de boere spruite, maer 's zeumers verkope ze de boere iet.
16. Zou je iet 's weróm komme?
17. Ik zal naer 'm toe gaen en praete 's met 'm.
18. Je zag 'r àòrs iet as schepe.
19. Ze had knap lope morse.
20. Die weet ik wel weune.
21. De ore waere 'm bevrore van de kauw.
22. Toen hebbe we op die zandbank eraekt, zee de schipper.
23. Waer nou me vaeder weunt, dat is ààndelijk 'n bròòdwinkel.
24. We waere vissende op de Noordzèè.
25. Zagge 't de bure, dan waere ze weg.
26. Wou je eris zo goed weze en zegge me eris wat 'r ebeurd is?
27. Ze had dik-op ebrààid.

(blad 17-18)

datum

informantnummer code

22. Vragen*cassetterecorder uit*

1. Naam m v
2. Adres straat
postcode, plaats
3. Telefoonnummer

cassetterecorder aan

4. Geboortedatum.....
5. Wat is uw geboorteplaats?
6. Heeft u ooit elders gewoond? Zo ja, waar en wanneer? nee ja
7. Komen uw ouders uit Katwijk? Zo ja, hebben zij altijd in Katwijk gewoond?
vader nee ja, nee ja
- moeder nee ja, nee ja
8. Wat voor onderwijs/cursussen heeft u gevolgd?
9. Wat is of was uw beroep?
10. Deed of doet u vrijwilligerswerk? Zo ja, wat? nee ja
11. In welke plaats(en) werkt of werkte u?
12. Bent u lid van een vereniging of club? Zo ja, welke? nee ja
13. Wat doet u in uw vrije tijd? Wat zijn uw hobby's?
14. Leest u weleens iets in het Katwijks? Zo ja, wat? nee ja
15. Heeft u van uzelf nog het gevoel dat u op een redelijke manier Katwijks praat? ja nee
16. Kunt u vertellen wanneer, in welke situaties u het Katwijks nog gebruikt?
17. Spreekt of sprak u nog Katwijks met uw ouders? ja nee
18. Spreekt u nog Katwijks met uw broers of zusters? ja nee
19. Spreekt u nog Katwijks met uw man, vrouw, partner? ja nee
20. Spreekt u nog Katwijks met uw kinderen? ja nee
21. Spreekt u nog Katwijks met uw kennissen (vrienden, vriendinnen) uit Katwijk aan Zee? ja nee
.....
22. Wat vindt u typisch voor het Katwijks dialect?.....
23. Vindt u dat het Katwijks verandert? Op welke punten? Noemt u eens wat dingen.
24. Kent u nog typisch Katwijkse woorden of uitdrukkingen?
25. Zoudt u in de toekomst nog eens aan eenzelfde soort onderzoek mee willen doen? ja nee

Bijlage 4. De informanten – (voormalige) beroepen

Toelichting: inf. = nummer informant, beroep = beroep informant (voormalige beroepen staan tussen ronde haken; gevallen van een te hoge sociale positie (zie par. 5.2.1) zijn gecursiveerd), 20+ = informanten 20 tot 30 jaar, 30+ = informanten 30 tot 40 jaar, 40+ = informanten 40 tot 50 jaar, 50+ = informanten 50 tot 60 jaar, 60+ = informanten 60 tot 70 jaar, m = mannen, v = vrouwen.

	inf.	beroep
20+ m	01	metaalbewerker
	02	machinist visserij
	03	visser
	04	productiemedewerker visverwerkingsbedrijf
	05	huisschilder
	06	huisschilder
	07	productiemedewerker visverwerkingsbedrijf
	08	productiemedewerker visverwerkingsbedrijf
	09	visser
	10	productiemedewerker visverwerkingsbedrijf
	11	(olie)vatenreiniger
	12	<i>social-pedagogisch werker (mbo-niveau)</i>
20+ v	13	schoonmaakster
	14	ziekenverzorgster
	15	schoonmaakster
	16	zonder beroep, (inpakster koefabriek)
	17	huisvrouw, (kapster)
	18	kapster, huisvrouw
	19	huisvrouw, (<i>boekhoudster/receptioniste garagebedrijf</i>)
	20	ziekenverzorgster
	21	huisvrouw, ziekenverzorgster
	22	<i>verkoopster vishandel</i> , huisvrouw
	23	huisvrouw, chauffeur besteldienst ptt
	24	huisvrouw, (ziekenverzorgster)
30+ m	25	bouwvakker, (visser)
	26	zonder beroep, (<i>vertegenwoordiger in vis</i>)
	27	vrachtwagenchauffeur
	28	metselaar, (visser)
	29	hovenier
	30	postbode
30+ v	31	huisvrouw, (<i>verkoopster bakkerij</i>)
	32	ziekenverzorgster
	33	huisvrouw, (ziekenverzorgster)
	34	huisvrouw, (<i>loketiste postkantoor</i>)
	35	productiemedewerkster visverwerkingsbedrijf
	36	huisvrouw, (<i>verkoopster kruidenierszaak</i>)

- 40+ m 37 productiemedewerker visverwerkingsbedrijf
 38 visroker
 39 visser
 40 liftmonteur, machinebankwerker
 41 visroker
 42 visser
- 40+ v 43 huisvrouw, schoonmaakster, (*verkoopster patatzaak*)
 44 inpakster bloembollenverzendbedrijf, huisvrouw
 45 *verkoopster vishandel*, huisvrouw
 46 huisvrouw, (*administratief medewerkster*)
 47 huisvrouw, schoonmaakster
 48 huisvrouw, (*verkoopster melkwinkel*)
- 50+ m 49 visser, kraanmachinist
 50 visser, baggeraar
 51 afdelingschef visverwerkingsbedrijf, (*onbezoldigd leraar visserijschool*)
 52 zonder beroep, (visser)
 53 medewerker gemeentewerken, (visser, nettenbreier, metselaar, lid vrijwillige brandweer)
 54 gepensioneerd, (landarbeider, heftruckchauffeur)
- 50+ v 55 huisvrouw, (productiemedewerkster visverwerkingsbedrijf, naaister)
 56 huisvrouw, *verkoopster kantoorboekhandel*, (coupeuse, bejaardenverzorgster)
 57 huisvrouw
 58 huisvrouw, medewerkster supermarkt, (werkster, nettenboetster)
 59 huisvrouw, werkster, (kamermeisje, inpakster chemische fabriek, schoonmaakster)
 60 huisvrouw, vrijwilligster bejaardenzorg, (nettenboetster)
- 60+ m 61 gepensioneerd, (visser, kraanmachinist booreiland, vrijwillig chauffeur belbus bejaarden)
 62 gepensioneerd, (visser, arbeider betonfabriek, tuinman, medewerker huishoudelijke dienst Rijnlands Zeehospitium)
 63 gepensioneerd, diaken en bezoekerbroeder, (huisschilder)
 64 koster, vrijwillig chauffeur schoolbus, (schelpenvisser, kolenboer, peenboer)
 65 koster, (zetter)
 66 gepensioneerd, (huisschilder)
 67 gepensioneerd, vrijwilliger bejaardenzorg, ouderling, (kuiper, visser, medewerker hospitaalkerschip De Hoop, voorman ptt-posttreinen)
 68 gepensioneerd, vrijwilliger Katwijks Museum, (visser)
 69 gepensioneerd, vrijwilliger Katwijks Museum en bejaardenzorg, (visser, medewerker huishoudelijke dienst marine)
 70 gepensioneerd, (visser)
 71 gepensioneerd, (tuindersknecht, grafdelver, hoofd huishoudelijke dienst school)
 72 gepensioneerd, (visser)
- 60+ v 73 huisvrouw
 74 huisvrouw, vrijwilligster bejaardenzorg en Katwijks Museum, (nettenboetster, werkster)
 75 huisvrouw, vrijwilligster Katwijks Museum, (nettenboetster)
 76 huisvrouw, collectante, (nettenboetster, telefoontoestellenmaakster ptt)

- 77 huisvrouw, (nettenboetster, reddingsbotenmaakster)
- 78 huisvrouw, (inpakster chemische fabriek)
- 79 huisvrouw, vrijwilligster Katwijks Museum, (nettenboetster, kraamverzorgster)
- 80 huisvrouw, vrijwilligster kerkenwerk, bejaardenzorg en kindercrèche
- 81 huisvrouw, (productiemedewerkster conservenfabriek en visverwerkingsbedrijf)
- 82 huisvrouw, (kookster bejaardenhuis)
- 83 huisvrouw, (werkster, serveerster)
- 84 huisvrouw, (medewerkster huishoudelijke dienst rusthuis, vrijwilligster bejaardenzorg)

Bijlage 5. Persoonlijke (ten dele sociolinguïstische) vragen – antwoorden op vraag 15 en 17 tot en met 21

Toelichting: inf. = nummer informant, 20+ = informanten 20 tot 30 jaar, 30+ = informanten 30 tot 40 jaar, 40+ = informanten 40 tot 50 jaar, 50+ = informanten 50 tot 60 jaar, 60+ = informanten 60 tot 70 jaar, m = mannen, v = vrouwen; (15) = Heeft u van uzelf nog het gevoel dat u op een redelijke manier Katwijks praat?; (17) = Spreekt of sprak u nog Katwijks met uw ouders?; (18) = Spreekt u nog Katwijks met uw broers of zusters?; (19) = Spreekt u nog Katwijks met uw man, vrouw, partner?; (20) = Spreekt u nog Katwijks met uw kinderen?; (21) = Spreekt u nog Katwijks met uw kennissen (vrienden, vriendinnen) uit Katwijk aan Zee?; + = ja, - = nee, nvt = niet van toepassing, (soms hebben informanten geantwoord met “een beetje”, maar dat heb ik dan toch als plusje laten gelden).

	inf.	(15)	(17)	(18)	(19)	(20)	(21)
20+ m	01	+	+	+	nvt	nvt	+
	02	+	-	-	-	nvt	-
	03	+	+	+	+	nvt	+
	04	+	+	+	nvt	nvt	+
	05	+	-	+	nvt	nvt	+
	06	+	+	-	+	+	+
	07	+	+	+	+	nvt	+
	08	+	+	-	+	nvt	+
	09	+	+	+	+	+	+
	10	+	+	+	+	+	+
	11	+	+	+	+	+	+
	12	+	+	+	-	nvt	+
20+ v	13	+	+	-	+	nvt	+
	14	-	+	+	+	nvt	+
	15	+	+	+	nvt	nvt	+
	16	+	+	+	+	nvt	+
	17	+	+	+	+	+	+
	18	+	+	+	+	+	+
	19	-	+	+	-	-	+
	20	+	+	+	nvt	nvt	+
	21	+	+	+	+	+	+
	22	+	+	+	+	+	+
	23	+	+	+	+	+	+
	24	+	+	+	+	+	+
30+ m	25	+	+	+	+	nvt	+
	26	+	+	+	nvt	nvt	+
	27	+	+	+	+	+	+
	28	+	+	+	+	-	+
	29	+	+	+	+	+	+
	30	+	+	+	+	+	+
30+ v	31	+	+	+	+	+	+
	32	+	+	+	nvt	nvt	+
	33	-	+	+	+	+	+

	34	+	+	+	+	+	+
	35	+	+	+	+	+	+
	36	+	+	+	+	+	+
40+ m	37	+	+	+	nvt	nvt	+
	38	-	+	-	-	-	-
	39	+	+	+	+	+	+
	40	+	+	+	+	+	+
	41	+	+	+	+	+	+
	42	+	+	+	+	+	+
40+ v	43	+	+	+	+	+	+
	44	+	+	+	+	+	+
	45	+	-	-	-	-	-
	46	+	+	+	+	+	+
	47	+	+	+	+	+	+
	48	+	+	+	+	+	+
50+ m	49	+	+	+	+	+	+
	50	+	+	+	+	+	+
	51	+	+	+	+	+	+
	52	+	+	+	+	+	+
	53	+	+	+	+	+	+
	54	+	+	+	+	+	+
50+ v	55	+	+	+	+	+	+
	56	+	+	+	+	-	-
	57	+	+	+	-	-	-
	58	+	+	+	+	+	+
	59	+	+	+	+	+	+
	60	+	+	+	+	-	+
60+ m	61	+	+	+	+	+	+
	62	+	+	+	+	+	+
	63	+	+	+	+	+	+
	64	+	+	+	+	+	+
	65	+	+	+	+	+	+
	66	+	+	+	+	+	+
	67	+	+	+	+	+	+
	68	+	+	+	+	+	+
	69	+	+	+	+	+	+
	70	+	+	+	+	+	+
	71	+	+	+	+	+	+
	72	+	+	+	+	+	+
60+ v	73	+	+	+	+	+	+
	74	+	+	+	+	+	+
	75	+	+	+	+	+	+
	76	+	+	+	+	+	+
	77	+	+	+	+	+	+

78	+	+	+	+	+	+
79	+	+	+	+	+	+
80	+	+	+	+	+	+
81	+	+	+	+	+	+
82	+	+	+	nvt	nvt	+
83	+	+	+	+	+	+
84	+	+	+	nvt	nvt	+

Bijlage 6. Persoonlijke (ten dele sociolinguïstische) vragen – antwoorden op vraag 16

Toelichting: inf. = nummer informant, 20+ = informanten 20 tot 30 jaar, 30+ = informanten 30 tot 40 jaar, 40+ = informanten 40 tot 50 jaar, 50+ = informanten 50 tot 60 jaar, 60+ = informanten 60 tot 70 jaar, m = mannen, v = vrouwen; (16) = Kunt u vertellen wanneer, in welke situaties u het Katwijks nog gebruikt?

inf. (16)		
20+ m	01	tussen Katwijkers
	02	tussen Katwijkers
	03	altijd
	04	op het werk, thuis, tussen Katwijkers
	05	tussen Katwijkers
	06	altijd
	07	op het werk
	08	op het werk, bij ouders en grootouders
	09	altijd
	10	tussen Katwijkers, aan boord
	11	thuis, op het werk
	12	bij familie, tussen Katwijkers, "als ik kwaad ben"
20+ v	13	tussen Katwijkers, voor de grap
	14	bij familie
	15	bij Katwijkse vriendinnen
	16	altijd
	17	tussen Katwijkers
	18	thuis, op het werk, bij familie
	19	tussen oudere Katwijkers
	20	tussen Katwijkers op het werk
	21	tussen Katwijkers, bij familie
	22	tussen Katwijkers
	23	tussen Katwijkers, op verjaardagen
	24	tussen oudere Katwijkers
30+ m	25	thuis, op het werk
	26	tussen Katwijkers
	27	tussen platte Katwijkers, bij familie
	28	tussen Katwijkers
	29	altijd
	30	"bij mijn vrouw", bij oudere familie, op straat
30+ v	31	bij familie
	32	op het werk, thuis
	33	bij oudere Katwijkers
	34	altijd
	35	altijd, op het werk
	36	tussen Katwijkers, op verjaardagen
40+ m	37	bij grootmoeder, bij een zuster, op het werk
	38	thuis

- 39 altijd
- 40 op het werk, bij familie
- 41 tussen Katwijkers
- 42 tussen Katwijkers
- 40+ v 43 altijd
- 44 tussen Katwijkers
- 45 tussen Katwijkers
- 46 tussen Katwijkers
- 47 bij een zuster
- 48 altijd
- 50+ m 49 (vraag onbeantwoord)
- 50 op het werk, tussen Katwijkers, (niet tussen niet-Katwijkers)
- 51 altijd
- 52 thuis, tussen Katwijkers
- 53 altijd
- 54 tussen Katwijkers
- 50+ v 55 tussen Katwijkers
- 56 bij familie
- 57 tussen Katwijkers
- 58 bij familie, tussen Katwijkers, op het werk
- 59 op het werk, thuis
- 60 bij familie, tussen Katwijkers
- 60+ m 61 altijd
- 62 altijd
- 63 altijd
- 64 tussen Katwijkers, op het werk (als koster in de kerk)
- 65 thuis
- 66 thuis, bij familie, bij kennissen, tussen Katwijkers
- 67 tussen Katwijkers
- 68 altijd
- 69 altijd, bij opwinding
- 70 altijd, niet buiten Katwijk
- 71 altijd
- 72 altijd
- 60+ v 73 altijd
- 74 altijd
- 75 altijd
- 76 altijd
- 77 altijd
- 78 altijd, (niet door de telefoon)
- 79 thuis, bij familie
- 80 thuis, bij familie
- 81 altijd
- 82 thuis, tussen Katwijkers
- 83 tussen Katwijkers
- 84 tussen Katwijkers

Bijlage 7. Lexicale fonologie – scores per item (op basis van tabel 7)

Toelichting: 60+ = informanten 60 tot 70 jaar, 50+ = informanten 50 tot 60 jaar, 40+ = informanten 40 tot 50 jaar, 30+ = informanten 30 tot 40 jaar, 20+ = informanten 20 tot 30 jaar, J:O = verhouding jong gedeeld door oud, G = gemiddelde percentage totale groep. Bij ieder item worden op de eerste regel de werkelijke (ruwe) scores gegeven, met daarbij tussen ronde haken het potentieel N, en op de tweede regel de percentages per leeftijdsgroep, gevolgd door de getallen voor J:O en G.

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(1) e - i							
in (i 03.19)	1 (24) 4.17 %	0 (12) 0 %	0 (12) 0 %	0 (12) 0 %	0 (24) 0 %	0	0.83 %
uitmiste (i 06.06)	7 (24) 29.17 %	1 (12) 8.33 %	6 (12) 50 %	4 (12) 33.33 %	4 (24) 16.67 %	0.57	27.5 %
mīt (i 06.20)	17.5 (24) 72.92 %	3 (12) 25 %	2 (12) 16.67 %	3 (12) 25 %	1 (24) 4.17 %	0.06	28.75 %
(2) sch - sk							
skòòn (i 03.12)	21 (24) 87.5 %	11 (12) 91.67 %	5.5 (12) 45.83 %	10.5 (12) 87.5 %	19.5 (24) 81.25 %	0.93	78.75 %
geskràèw (i 03.14)	17.5 (24) 72.92 %	9.5 (12) 79.17 %	6 (12) 50 %	7.5 (12) 62.5 %	13 (24) 54.17 %	0.74	63.75 %
skùrráf (i 03.18)	22 (24) 91.67 %	12 (12) 100 %	8 (12) 66.67 %	10 (12) 83.33 %	19.5 (24) 81.25 %	0.89	84.58 %
skuur (i 06.06)	21 (24) 87.5 %	9 (12) 75 %	5 (12) 41.67 %	9.5 (12) 79.17 %	18 (24) 75 %	0.86	71.67 %
skuttel (i 06.15)	20.5 (24) 85.42 %	6.5 (12) 54.17 %	5 (12) 41.67 %	10 (12) 83.33 %	18 (24) 75 %	0.88	67.92 %
(3) uu - ou							
spouge (i 03.17)	23 (24) 95.83 %	9 (12) 75 %	10 (12) 83.33 %	12 (12) 100 %	19 (24) 79.17 %	0.83	86.67 %
nou (i 06.07)	20 (23) 86.96 %	6 (11) 54.55 %	4 (12) 33.33 %	6 (11) 54.55 %	7 (24) 29.17 %	0.34	51.71 %
rouw (i 09.04)	21 (24) 87.5 %	10 (12) 83.33 %	8 (12) 66.67 %	8 (12) 66.67 %	10 (24) 41.67 %	0.48	69.17 %
douwe (i 09.15)	23 (24) 95.83 %	12 (12) 100 %	11 (12) 91.67 %	12 (12) 100 %	17 (24) 70.83 %	0.74	91.67 %
(4) oe - o							
motte (i 03.04)	23 (24) 95.83 %	7 (12) 58.33 %	10 (12) 83.33 %	9 (11) 81.82 %	21 (22) 95.45 %	1.00	82.95 %
genog (i 03.16)	21 (24) 87.5 %	12 (12) 100 %	9 (12) 75 %	11 (12) 91.67 %	17.5 (24) 72.92 %	0.83	85.42 %
blomme (i 06.01)	22 (24) 91.67 %	12 (12) 100 %	12 (12) 100 %	11 (12) 91.67 %	21 (24) 87.5 %	0.95	94.17 %
(5) ee - ie							
stiene (i 03.08)	22 (24) 91.67 %	12 (12) 100 %	11 (12) 91.67 %	12 (12) 100 %	19 (24) 79.17 %	0.86	92.50 %
twie (i 03.11)	23 (24) 95.83 %	12 (12) 100 %	10 (12) 83.33 %	12 (12) 100 %	23 (24) 95.83 %	1	95.00 %
bien (i 03.18)	24 (24) 100 %	12 (12) 100 %	12 (12) 100 %	12 (12) 100 %	21 (24) 87.5 %	0.88	97.5 %

gien (i 09.11)	24 (24)	11 (12)	8.5 (12)	9 (12)	18.5 (24)		
	100 %	91.67 %	70.83 %	75 %	77.08 %	0.77	82.92 %
hjette (i 09.16)	19 (24)	8 (12)	8 (12)	7 (12)	8 (24)		
	79.17 %	66.67 %	66.67 %	58.33 %	33.33 %	0.42	60.83 %
(6) u - e							
kenne (i 06.06)	16 (24)	5 (12)	4 (12)	5 (12)	9 (24)		
	66.67 %	41.67 %	33.33 %	41.67 %	37.5 %	0.56	44.17 %
(7) aa - a							
an (i 03.06)	23 (24)	11.5 (12)	11 (12)	10.5 (12)	18 (24)		
	95.83 %	95.83 %	91.67 %	87.5 %	75 %	0.78	89.17 %
(8) ei <ei> - àà							
määsies (i 03.02)	13.5 (16)	6.5 (7)	7.5 (10)	8 (10)	17.5 (20)		
	84.38 %	92.86 %	75 %	80 %	87.5 %	1.04	83.95 %
klääne (i 03.17)	23 (24)	11 (11)	12 (12)	11 (12)	23 (24)		
	95.83 %	100 %	100 %	91.67 %	95.83 %	1	96.67 %
zääle (i 09.03)	24 (24)	12 (12)	12 (12)	12 (12)	19 (24)		
	100 %	100 %	100 %	100 %	79.17 %	0.79	95.83 %
wäänæg (i 09.13)	24 (24)	11 (12)	12 (12)	10 (12)	19.5 (24)		
	100 %	91.67 %	100 %	83.33 %	81.25 %	0.81	91.25 %
äägelæk (i 09.19)	24 (24)	9 (12)	10 (12)	11 (12)	16 (24)		
	100 %	75 %	83.33 %	91.67 %	66.67 %	0.67	83.33 %
(9) oe - ou							
koukje (i 03.01)	23 (24)	11 (12)	11 (12)	10 (12)	19 (24)		
	95.83 %	91.67 %	91.67 %	83.33 %	79.17 %	0.83	88.33 %
zouke (i 03.11)	19 (24)	8 (12)	9 (12)	11 (12)	18 (24)		
	79.17 %	66.67 %	75 %	91.67 %	75 %	0.95	77.50 %
vrouger (i 06.10)	19 (24)	9 (12)	9 (12)	10 (12)	16 (24)		
	79.17 %	75 %	75 %	83.33 %	66.67 %	0.84	75.83 %
brouk (i 06.18)	18 (24)	8 (12)	11 (12)	12 (12)	19 (24)		
	75 %	66.67 %	91.67 %	100 %	79.17 %	1.06	82.50 %
houve (i 09.18)	15 (24)	7 (12)	7 (12)	10 (12)	10 (24)		
	62.5 %	58.33 %	58.33 %	83.33 %	41.67 %	0.67	60.83 %
(10) ee - eu							
speule (i 06.08)	22 (24)	11 (12)	10 (12)	7 (12)	16 (24)		
	91.67 %	91.67 %	83.33 %	58.33 %	66.67 %	0.73	78.33 %
deuze (i 06.18)	18 (24)	11 (12)	8 (12)	7 (12)	10.5 (24)		
	75 %	91.67 %	66.67 %	58.33 %	43.75 %	0.58	67.08 %
veul (i 09.01)	23 (24)	12 (12)	9 (12)	7 (12)	15 (24)		
	95.83 %	100 %	75 %	58.33 %	62.5 %	0.65	78.33 %
teuge (i 09.15)	18.5 (24)	8 (12)	8 (12)	9 (12)	13 (24)		
	77.08 %	66.67 %	66.67 %	75 %	54.17 %	0.70	67.92 %
(11) i - u							
wulle (i 03.01)	21 (24)	11 (12)	10 (12)	11 (12)	16 (24)		
	87.5 %	91.67 %	83.33 %	91.67 %	66.67 %	0.76	84.17 %
zullåver (i 03.12)	22.5 (24)	9.5 (12)	9.5 (12)	5 (12)	11 (24)		
	93.75 %	79.17 %	79.17 %	41.67 %	45.83 %	0.49	67.92 %
dýt (i 06.11)	18 (23)	9 (11)	6 (11)	5 (12)	8 (21)		
	78.26 %	81.82 %	54.55 %	41.67 %	38.10 %	0.49	58.88 %
(12) oo - o							
kømme (i 06.16)	21 (24)	12 (12)	10 (12)	8 (12)	12 (24)		
	87.5 %	100 %	83.33 %	66.67 %	50 %	0.57	77.5 %

(13) oo - eu								
<u>w</u> eune (i 03.16)	21.5 (24)	11 (12)	11 (12)	8 (12)	12.5 (24)			
	89.58 %	91.67 %	91.67 %	66.67 %	52.08 %	0.58	78.33 %	
<u>z</u> eumer (i 06.14)	24 (24)	9.5 (12)	12 (12)	11 (12)	18 (24)			
	100 %	79.17 %	100 %	91.67 %	75 %	0.75	89.17 %	
<u>n</u> eute (i 09.09)	14.5 (24)	7 (12)	3.5 (12)	1 (12)	5 (24)			
	60.42 %	58.33 %	29.17 %	8.33 %	20.83 %	0.34	35.42 %	
<u>d</u> eur (i 09.13)	15 (24)	7 (12)	9 (12)	3 (12)	3 (24)			
	62.5 %	58.33 %	75 %	25 %	12.5 %	0.2	46.67 %	
<u>z</u> eun (i 09.20)	24 (24)	10 (12)	11 (12)	12 (12)	19 (24)			
	100 %	83.33 %	91.67 %	100 %	79.17 %	0.79	90.83 %	
(14) ee - e								
<u>e</u> ffe (i 06.09)	23 (24)	11 (12)	11 (12)	9 (12)	15 (24)			
	95.83 %	91.67 %	91.67 %	75 %	62.5 %	0.65	83.33 %	
(15) a - o								
<u>o</u> v-ebbrand (i 03.20)	23 (24)	9 (12)	6 (12)	2 (12)	4.5 (24)			
	95.83 %	75 %	50 %	16.67 %	18.75 %	0.20	51.25 %	
<u>r</u> ot (i 09.12)	7 (24)	1 (12)	0 (12)	2 (12)	0 (24)			
	58.33 %	8.33 %	0 %	16.67 %	0 %	0	16.67 %	
(16) e - ù								
<u>v</u> ùrræwe (i 03.03)	24 (24)	12 (12)	12 (12)	12 (12)	22 (24)			
	100 %	100 %	100 %	100 %	91.67 %	0.92	98.33 %	
<u>z</u> ùs (i 03.07)	24 (24)	11 (12)	11 (12)	11 (12)	21 (24)			
	100 %	91.67 %	91.67 %	91.67 %	87.5 %	0.88	92.50 %	
<u>n</u> ùrrages (i 03.10)	24 (24)	11 (12)	11 (12)	6 (12)	17 (24)			
	100 %	91.67 %	91.67 %	50 %	70.83 %	0.71	80.83 %	
<u>z</u> wùrræver (i 06.02)	20 (24)	11 (12)	10 (12)	11 (12)	17 (24)			
	83.33 %	91.67 %	83.33 %	91.67 %	70.83 %	0.85	84.17 %	
<u>p</u> rinsùs (i 06.17)	2.5 (24)	0 (12)	0 (12)	0 (12)	0 (24)			
	10.42 %	0 %	0 %	0 %	0 %	0	2.08 %	
(17) u - ò								
<u>n</u> òchter (i 03.13)	0 (24)	0 (12)	0 (12)	0 (12)	0 (24)			
	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	-	0 %	
<u>d</u> ròppel (i 06.11)	1 (24)	3 (12)	1 (12)	0 (12)	0 (24)			
	4.17 %	25 %	8.33 %	0 %	0 %	0	7.5 %	
<u>j</u> òllie (i 09.11)	4 (24)	1 (12)	0 (12)	0 (12)	0 (12)			
	16.67 %	8.33 %	0 %	0 %	0 %	0	5 %	
(18) o - ù								
<u>d</u> ùrræp (i 03.16)	23 (24)	11 (12)	12 (12)	11 (12)	20 (24)			
	95.83 %	91.67 %	100 %	91.67 %	83.33 %	0.87	92.5 %	
<u>m</u> ùrræge (i 06.06)	23 (24)	12 (12)	10 (12)	8 (12)	12 (24)			
	95.83 %	100 %	83.33 %	66.67 %	50 %	0.52	79.17 %	
<u>s</u> tùrræm (i 09.01)	23.5 (24)	10 (12)	12 (12)	12 (12)	19 (24)			
	97.92 %	83.33 %	100 %	100 %	79.17 %	0.81	92.08 %	
<u>z</u> ùrræge (i 09.11)	23 (24)	11 (12)	11 (12)	11 (12)	19 (24)			
	95.83 %	91.67 %	91.67 %	91.67 %	79.17 %	0.83	90.00 %	
(19) eu - ee								
<u>k</u> repele (i 03.08)	9 (24)	1 (12)	5 (12)	3 (12)	5 (24)			
	37.5 %	8.33 %	41.67 %	25 %	20.83 %	0.56	26.67 %	
<u>s</u> mæle (i 03.21)	0 (24)	0 (12)	0 (12)	0 (12)	0 (24)			
	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	-	0 %	

lene (i 09.17)	0 (24)	0 (12)	0 (12)	0 (12)	0 (24)		
	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	-	0 %
(20) uu - ie							
vier (i 03.21)	4 (24)	2 (12)	2 (12)	1 (12)	0 (24)		
	16.67 %	16.67 %	16.67 %	8.33 %	0 %	0	11.67 %
dier (i 06.14)	15 (24)	4 (12)	2 (12)	5 (12)	2 (24)		
	62.5 %	33.33 %	16.67 %	41.67 %	8.33 %	0.13	32.5 %
stierman (i 06.19)	16 (24)	5 (12)	2 (12)	5 (12)	3 (24)		
	66.67 %	41.67 %	16.67 %	41.67 %	12.5 %	0.19	35.84 %
(21) uu - ui							
ruizie (i 06.05)	21 (24)	11 (12)	9 (12)	10 (12)	16 (24)		
	87.5 %	91.67 %	75 %	83.33 %	66.67 %	0.76	80.83 %
mōnuite (i 06.16)	21 (24)	9 (12)	5 (12)	9 (12)	13 (24)		
	87.5 %	75 %	41.67 %	75 %	54.17 %	0.62	66.67 %
(22) e - àà							
stäärake (i 03.10)	21 (24)	10 (12)	10 (12)	11 (12)	17.5 (24)		
	87.5 %	83.33 %	83.33 %	91.67 %	72.92 %	0.83	83.75 %
ààrøgere (i 03.14)	17 (24)	10 (12)	8.5 (12)	4.5 (12)	9 (24)		
	70.83 %	83.33 %	70.83 %	37.5 %	37.5 %	0.53	60.00 %
ààrøg (i 06.10)	22 (24)	10 (12)	12 (12)	11 (12)	23 (24)		
	91.67 %	83.33 %	100 %	91.67 %	95.83 %	1.05	92.5 %
skàårøpe (i 09.08)	18 (24)	9 (12)	9 (12)	10 (12)	15.5 (24)		
	75 %	75 %	75 %	83.33 %	64.58 %	0.86	74.58 %
(23) u - i							
stik (i 06.13)	13 (24)	3 (12)	1 (12)	3 (12)	3 (24)		
	54.17 %	25 %	8.33 %	25 %	12.5 %	0.23	25 %
krijk (i 09.15)	0 (24)	0 (12)	0 (12)	0 (12)	0 (24)		
	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	-	0 %
(24) ei <ei>/<ij> - e							
end (i 03.02)	24 (24)	12 (12)	9 (12)	12 (12)	17 (24)		
	100 %	100 %	75 %	100 %	70.83 %	0.71	89.17 %
terwel (i 09.14)	21.5 (24)	9 (12)	4.5 (12)	2 (12)	13.5 (24)		
	89.58 %	75 %	37.5 %	16.67 %	56.25 %	0.63	55 %
(25) ou <au> - àèu							
làèuw (i 03.05)	0 (24)	0 (12)	1 (12)	0 (12)	0 (24)		
	0 %	0 %	8.33 %	0 %	0 %	-	1.67 %
blàèuw (i 03.09)	8 (24)	4 (12)	4 (12)	5.5 (12)	0 (24)		
	33.33 %	33.33 %	33.33 %	45.83 %	0 %	0	29.16 %
flàèuw (i 06.13)	6 (24)	2 (12)	5.5 (12)	3 (12)	3 (24)		
	25 %	16.67 %	45.83 %	25 %	12.5 %	0.5	25 %
klàèuwe (i 09.08)	6 (24)	0 (12)	3 (12)	1 (12)	0 (24)		
	25 %	0 %	25 %	8.33 %	0 %	0	11.67 %
ràèuw (i 09.19)	1 (24)	0 (12)	1 (12)	3 (12)	0.5 (24)		
	4.17 %	0 %	8.33 %	25 %	2.08 %	0.50	7.92 %
(26) aa - e							
leste (i 06.11)	21.5 (24)	11 (12)	8.5 (12)	10 (12)	17 (24)		
	89.58 %	91.67 %	70.83 %	83.33 %	70.83 %	0.79	81.25 %
(27) oo - a							
magge (i 06.08)	16 (22)	7 (12)	2 (11)	5 (12)	3.5 (24)		
	72.73 %	58.33 %	18.18 %	41.67 %	14.58 %	0.20	41.10 %

(28) oo - u							
b <u>u</u> tter (i 03.04)	24 (24)	12 (12)	12 (12)	10.5 (12)	17.5 (24)		
	100 %	100 %	100 %	87.5 %	72.92 %	0.73	92.08 %
sk <u>u</u> ttel (i 06.15)	6 (24)	2 (12)	0 (12)	1.5 (12)	0.5 (24)		
	25 %	16.67 %	0 %	12.5 %	2.08 %	0.08	11.25 %
(29) oe - oo							
r <u>o</u> pe (i 06.07)	11 (24)	4.5 (12)	4 (12)	4.5 (12)	6.5 (24)		
	45.83 %	37.5 %	33.33 %	37.5 %	27.08 %	0.59	36.25 %
(30) oe - eu							
w <u>e</u> unsdag (i 06.04)	3 (24)	0 (12)	1 (12)	0 (12)	0 (24)		
	12.5 %	0 %	8.33 %	0 %	0 %	0	4.17 %
(31) e - o							
v <u>o</u> rs (i 03.05)	23 (24)	8.5 (12)	9 (12)	11 (12)	17.5 (24)		
	95.83 %	70.83 %	75 %	91.67 %	72.92 %	0.76	81.25 %
d <u>o</u> rde (i 06.07)	12 (24)	5.5 (12)	5.5 (12)	5.5 (12)	8.5 (24)		
	50 %	45.83 %	45.83 %	45.83 %	35.42 %	0.71	44.58 %
k <u>o</u> rse (i 06.14)	3 (24)	1 (12)	0 (12)	1 (12)	0 (24)		
	12.5 %	8.33 %	0 %	8.33 %	0 %	0	5.83 %
v <u>o</u> rte (i 09.06)	19 (24)	8.5 (12)	7.5 (12)	8 (12)	17 (24)		
	79.17 %	70.83 %	62.5 %	66.67 %	70.83 %	0.89	70 %
(32) a - o							
d <u>w</u> ors (i 06.05)	6 (24)	4 (12)	2.5 (12)	2.5 (12)	2.5 (24)		
	25 %	33.33 %	20.83 %	20.83 %	10.42 %	0.42	22.08 %
(g)eb <u>o</u> rste (i 06.15)	5 (24)	5 (12)	1 (12)	1 (12)	3 (24)		
	20.83 %	41.67 %	8.33 %	8.33 %	12.5 %	0.60	18.33 %
blijsk <u>o</u> p (i 09.14)	4 (24)	2 (12)	0 (12)	2 (12)	2 (24)		
	16.67 %	16.67 %	0 %	16.67 %	8.33 %	0.50	11.67 %
(33) i - e							
l <u>e</u> gge (i 06.05)	20 (24)	11 (12)	6.5 (12)	3 (12)	11 (24)		
	83.33 %	91.67 %	54.17 %	25 %	45.83 %	0.55	60 %
(34) u - o							
p <u>l</u> okke (i 06.04)	1 (24)	0 (12)	0 (12)	2 (12)	0 (24)		
	4.17 %	0 %	0 %	16.67 %	0 %	0	4.17 %
b <u>o</u> kke (i 06.20)	4 (24)	3 (12)	0 (12)	0 (12)	2 (24)		
	16.67 %	25 %	0 %	0 %	8.33 %	0.50	10 %
l <u>o</u> kke (i 09.03)	0 (24)	0 (12)	0 (12)	0 (12)	0 (24)		
	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	-	0 %
(35) aa - eu							
h <u>e</u> ur (i 03.12)	19.5 (23)	10 (12)	8.5 (12)	7.5 (12)	13.5 (22)		
	84.78 %	83.33 %	70.83 %	62.5 %	61.36 %	0.72	72.56 %
(36) o - u							
z <u>u</u> ndag (i 06.18)	22 (24)	12 (12)	12 (12)	11.5 (12)	20.5 (24)		
	91.67 %	100 %	100 %	95.83 %	85.42 %	0.93	94.58 %
(37) o - e							
v <u>e</u> rræk (i 09.07)	16.5 (24)	8 (12)	4 (12)	7.5 (12)	16.5 (24)		
	68.75 %	66.67 %	33.33 %	62.5 %	68.75 %	1	60 %
(38) aa - ee							
d <u>r</u> ege (i 06.12)	21 (24)	9.5 (12)	8.5 (12)	7 (12)	12 (24)		
	87.5 %	79.17 %	70.83 %	58.33 %	50 %	0.57	69.17 %
p <u>a</u> reet (i 09.05)	11.5 (24)	5 (12)	5 (12)	5 (12)	8.5 (24)		
	47.92 %	41.67 %	41.67 %	41.67 %	35.42 %	0.74	41.67 %

(39) ee - àài							
v <u>l</u> ààis (i 03.04)	9 (24)	5 (12)	0 (12)	1 (12)	0 (24)		
	37.5 %	41.67 %	0 %	8.33 %	0 %	0	17.5 %
blààik (i 09.21)	15 (24)	7.5 (12)	0.5 (12)	1.5 (12)	0.5 (24)		
	62.5 %	62.5 %	4.17 %	12.5 %	2.08 %	0.03	28.75 %
(40) ie - ei <ij>							
v <u>i</u> js (i 09.12)	12.5 (22)	9.5 (11)	7.5 (12)	8 (12)	15 (24)		
	56.82 %	86.36 %	62.5 %	66.67 %	62.5 %	1.10	66.97 %
(41) ui - aai/àài							
t <u>a</u> ait/tààit (i 03.15)	0 (24)	0.5 (12)	0 (12)	0 (12)	0 (24)		
	0 %	4.17 %	0 %	0 %	0 %	-	0.83 %
w <u>a</u> aive/wààive (i 06.17)	23 (24)	11 (12)	11 (12)	5 (12)	11 (24)		
	95.83 %	91.67 %	91.67 %	41.67 %	45.83 %	0.48	73.33 %
s <u>p</u> aait/spààite (i 09.10)	24 (24)	10 (12)	10 (12)	7 (12)	9.5 (24)		
	100 %	83.33 %	83.33 %	58.33 %	39.58 %	0.40	72.91 %
b <u>a</u> aaitelde/bààitelde (i 09.14)	14 (24)	2 (12)	1 (12)	0 (12)	1 (24)		
	58.33 %	16.67 %	8.33 %	0 %	4.17 %	0.07	17.5 %
(42) e - a							
s <u>t</u> arre (i 06.02)	4 (24)	0 (12)	0 (12)	2 (12)	2 (24)		
	16.67 %	0 %	0 %	16.67 %	8.33 %	0.50	8.33 %
(43) e - i							
s <u>k</u> illàpe (i 09.01)	17 (24)	6 (12)	1 (12)	6 (12)	9 (24)		
	70.83 %	50 %	8.33 %	50 %	37.5 %	0.53	43.33 %
(44) i - e							
g <u>e</u> stere (i 03.20)	0 (24)	0 (12)	0 (12)	0 (12)	0 (24)		
	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %	-	0 %
h <u>e</u> tte (i 09.13)	0 (24)	2 (12)	0 (12)	1 (12)	2 (24)		
	0 %	16.67 %	0 %	8.33 %	8.33 %	∞	6.67 %
(45) u - e							
p <u>e</u> t (i 03.05)	1 (24)	1 (12)	0 (12)	0 (12)	0 (24)		
	4.17 %	8.33 %	0 %	0 %	0 %	0	2.5 %
r <u>e</u> gge (i 03.08)	11 (24)	4 (12)	4 (12)	6 (12)	13 (24)		
	45.83 %	33.33 %	33.33 %	50 %	54.17 %	1.18	43.33 %
b <u>r</u> egge (i 06.20)	2 (24)	1 (12)	0 (12)	0 (12)	0 (24)		
	8.33 %	8.33 %	0 %	0 %	0 %	0	3.33 %

Bijlage 8. Lexicale fonologie – individuele totaalscores, geordend per leeftijdsgroep van hoog naar laag

Toelichting: 60+ = informanten 60 tot 70 jaar, 50+ = informanten 50 tot 60 jaar, 40+ = informanten 40 tot 50 jaar, 30+ = informanten 30 tot 40 jaar, 20+ = informanten 20 tot 30 jaar. Telkens is per individu in de eerste kolom een percentage gegeven, in de tweede kolom de reële score, gevolgd door N, en in de derde kolom een rangordegetal.

60+	77.35%	90.5 (117)	(1)
	73.93%	86.5 (117)	(2)
	72.84%	84.5 (116)	(3)
	72.61%	83.5 (115)	(4)
	71.98%	83.5 (116)	(5)
	68.97%	80 (116)	(6)
	68.80%	80.5 (117)	(7)
	67.67%	78.5 (116)	(8)
	66.24%	77.5 (117)	(9)
	65.38%	76.5 (117)	(10)
	64.53%	75.5 (117)	(11)
	63.68%	74.5 (117)	(12)
	63.36%	73.5 (116)	(13)
	62.39%	73 (117)	(14)
	62.07%	72 (116)	(15)
	60.87%	70 (115)	(16)
	60.26%	70.5 (117)	(17)
	59.65%	68 (114)	(18)
	59.40%	69.5 (117)	(19)
	59.05%	68.5 (116)	(20)
	58.55%	68.5 (117)	(21)
	56.41%	66 (117)	(22)
	50.43%	59 (117)	(23)
	49.14%	57 (116)	(24)
50+	76.92%	90 (117)	(1)
	71.12%	82.5 (116)	(2)
	64.96%	76 (117)	(3)
	62.5%	72.5 (116)	(4)
	60.34%	70 (116)	(5)
	59.91%	69.5 (116)	(6)
	54.70%	64 (117)	(7)
	53.85%	63 (117)	(8)
	52.16%	60.5 (116)	(9)
	51.30%	59 (115)	(10)
	49.14%	57 (116)	(11)
	46.96%	54 (115)	(12)
40+	68.38%	80 (117)	(1)
	59.83%	70 (117)	(2)
	57.83%	66.5 (115)	(3)
	57.76%	67 (116)	(4)

	57.26%	67 (117)	(5)
	51.28%	60 (117)	(6)
	48.28%	56 (116)	(7)
	47.86%	56 (117)	(8)
	47.01%	55 (117)	(9)
	41.88%	49 (117)	(10)
	40.17%	47 (117)	(11)
	36.75%	43 (117)	(12)
30+	73.50%	86 (117)	(1)
	64.10%	75 (117)	(2)
	54.78%	63 (115)	(3)
	53.42%	62.5 (117)	(4)
	52.14%	61 (117)	(5)
	50.85%	59.5 (117)	(6)
	50%	58.5 (117)	(7.5)
	50%	58 (116)	(7.5)
	48.72%	57 (117)	(9)
	47.41%	55 (116)	(10)
	42.31%	49.5 (117)	(11)
	36.32%	42.5 (117)	(12)
20+	61.21%	71 (116)	(1)
	57.33%	66.5 (116)	(2)
	54.74%	63.5 (116)	(3)
	53.85%	63 (117)	(4)
	52.56%	61.5 (117)	(5)
	51.28%	60 (117)	(6)
	48.29%	56.5 (117)	(7)
	48.28%	56 (116)	(8.5)
	48.28%	56 (116)	(8.5)
	45.69%	53 (116)	(10)
	44.87%	52.5 (117)	(11)
	43.16%	50.5 (117)	(12)
	42.67%	49.5 (116)	(13)
	41.45%	48.5 (117)	(14)
	41.03%	48 (117)	(15)
	40.60%	47.5 (117)	(16)
	40.17%	47 (117)	(17.5)
	40.17%	47 (117)	(17.5)
	39.74%	46.5 (117)	(19)
	36.64%	42.5 (116)	(20)
	33.62%	39 (116)	(21)
	30.17%	35 (116)	(22)
	23.50%	27.5 (117)	(23)
	17.24%	20 (116)	(24)

Bijlage 9. Lexicale fonologie – rangordes individuele totaalscores en leeftijden voor de totale groep, geordend van hoog naar laag

Toelichting: Per individu is telkens in de linkerkolom een percentage gegeven, daarachter het rangordegetal, en in de rechterkolom de leeftijd, met daarbij eveneens een rangordegetal.

totaalscore		leeftijd
77.35%	(1)	66 (7)
76.92%	(2)	57 (28.5)
73.93%	(3)	65 (11)
73.50%	(4)	36 (52)
72.84%	(5)	62 (19.5)
72.61%	(6)	66 (7)
71.98%	(7)	66 (7)
71.12%	(8)	52 (34.5)
68.97%	(9)	67 (3.5)
68.80%	(10)	65 (11)
68.38%	(11)	45 (41)
67.67%	(12)	68 (2)
66.24%	(13)	65 (11)
65.38%	(14)	63 (17)
64.96%	(15)	53 (32.5)
64.53%	(16)	66 (7)
64.10%	(17)	39 (49.5)
63.68%	(18)	64 (14)
63.36%	(19)	62 (19.5)
62.5%	(20)	54 (31)
62.39%	(21)	64 (14)
62.07%	(22)	64 (14)
61.21%	(23)	24 (77.5)
60.87%	(24)	63 (17)
60.34%	(25)	57 (28.5)
60.26%	(26)	67 (3.5)
59.91%	(27)	57 (28.5)
59.83%	(28)	47 (37.5)
59.65%	(29)	61 (22.5)
59.40%	(30)	63 (17)
59.05%	(31)	61 (22.5)
58.55%	(32)	66 (7)
57.83%	(33)	47 (37.5)
57.76%	(34)	41 (47.5)
57.33%	(35)	29 (62)
57.26%	(36)	41 (47.5)
56.41%	(37)	61 (22.5)
54.78%	(38)	30 (59.5)
54.74%	(39)	29 (62)
54.70%	(40)	57 (28.5)
53.85%	(41.5)	53 (32.5)
53.85%	(41.5)	29 (62)
53.42%	(43)	39 (49.5)

52.56%	(44)	28	(64)
52.16%	(45)	59	(25)
52.14%	(46)	35	(53)
51.30%	(47)	58	(26)
51.28%	(48.5)	45	(41)
51.28%	(48.5)	27	(67)
50.85%	(50)	33	(54.5)
50.43%	(51)	69	(1)
50%	(52.5)	32	(56.5)
50%	(52.5)	30	(59.5)
49.14%	(54.5)	61	(22.5)
49.14%	(54.5)	51	(36)
48.72%	(56)	37	(51)
48.29%	(57)	27	(67)
48.28%	(59)	46	(39)
48.28%	(59)	27	(67)
48.28%	(59)	20	(83)
47.86%	(61)	42	(46)
47.41%	(62)	31	(58)
47.01%	(63)	45	(41)
46.96%	(64)	52	(34.5)
45.69%	(65)	25	(73)
44.87%	(66)	27	(67)
43.16%	(67)	24	(77.5)
42.67%	(68)	25	(73)
42.31%	(69)	33	(54.5)
41.88%	(70)	43	(44.5)
41.45%	(71)	24	(77.5)
41.03%	(72)	21	(80.5)
40.60%	(73)	25	(73)
40.17%	(75)	44	(43)
40.17%	(75)	26	(70)
40.17%	(75)	20	(83)
39.74%	(77)	25	(73)
36.75%	(78)	43	(44.5)
36.64%	(79)	20	(83)
36.32%	(80)	32	(56.5)
33.62%	(81)	21	(80.5)
30.17%	(82)	24	(77.5)
23.50%	(83)	27	(67)
17.24%	(84)	25	(73)

Noten

1 In de terminologie van Henning Andersen hebben we in Katwijk aan Zee zowel met een gesloten als met een endocentrische samenleving te maken (zie Andersen 1988; zie ook Wolfram 2002: 768). Een gesloten samenleving is een samenleving met weinig contact met buiten, een endocentrische samenleving is een samenleving die sterk gericht is op eigen, interne normen.

2 Er bestaat een interessante parallel tussen Katwijk aan Zee en het door Labov bekend geworden Martha's Vineyard, een eilandje voor de oostkust van de Verenigde Staten dat druk bezocht wordt door badgasten van het vasteland. Ook op Martha's Vineyard manifesteert de geslotenheid van de gemeenschap zich op talig vlak. Uit reactie op de toeristen is de autochtone, vooral jongere bevolking een bepaalde uitspraak gaan cultiveren om zo uitdrukking te geven aan de lokale identiteit. Zie Labov 1963.

3 Voor een samenvatting van het verslag zie Petrejus 1977: 81-85.

4 De mogelijkheid bestaat dat de schipper een Noordwijker is en dat we hier niet met Katwijks maar met Noordwijks te maken hebben. In ieder geval tegenwoordig is 'Vink' zonder voorvoegsel 'de' een Noordwijkse naam.

5 Volgens het *Album studiosorum Academiae Lugduno-Batavae 1875-1925* (Kroon 1925: 181) heeft hij zich in 1906 aan de Leidse universiteit als student in de letteren laten inschrijven. (Van der Heijden (1994: 374) noemt, misschien abusievelijk, 1905 als jaar van inschrijving.) Uit de *Verblijfs- en badgastenregisters* blijkt dat Overdiep als pension gast in Katwijk is geweest: in ieder geval in 1908, omdat hij dan duidelijk met name genoemd wordt, met als toevoeging "litt. stud." (litterarum studiosus, d.i. student in de letteren), en waarschijnlijk in 1907, wanneer op naam van zijn vader, H.K. Overdiep, twee mannen en twee of drie vrouwen worden ingeschreven (bij de vrouwen zijn een 2 en een 3 door elkaar heen geschreven). Voor 1906 is het zeer de vraag of Overdiep als pension gast in Katwijk is geweest. Op naam van de vader staan dan slechts één man en verder drie vrouwen ingeschreven.

6 Over C. de Best doet Overdiep verder geen mededelingen. Over hem is bekend dat hij boekhandelaar was in Katwijk aan Zee en dat hij ook leraar Duits en secretaris van de Katwijksche Reederij-Vereeniging 'Vuurbaak' is geweest. Verder was hij van 1931 tot 1946 correspondent voor het Dialectenbureau van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (K.N.A.W.), de voorloper van de afdeling Dialectologie van het latere P.J. Meertens-Instituut, nu Meertens Instituut geheten.

7 In 1987 is van het woordenboek een ongeautoriseerde herdruk verschenen.

8 We gaan ervan uit dat we bij de veranderingen in het Katwijks alleen met structuurverlies te maken hebben. De mogelijkheid bestaat echter dat er ook veranderingen voorkomen die niet aan invloed van de standaardtaal zijn toe te schrijven. Ten eerste kunnen er in het Katwijks nog steeds interne taalveranderingen plaatsvinden, die niet aan de invloed van een andere taalvariëteit zijn toe te schrijven. Ten tweede bestaat de mogelijkheid dat er zich veranderingen voordoen die niet aan de invloed van de standaardtaal maar aan die van de omringende dialecten zijn toe te schrijven. Dat we voor het huidige Katwijks alleen met structuurverlies te maken hebben, moet dus in feite als een hypothese worden beschouwd.

9 Vooral vanaf de jaren '80 is er voor het Nederlandse taalgebied veel onderzoek naar dialectverlies verricht, onder andere voor de provincie Groningen (Reker 1983 en 1993), de provincie Groningen en Kempenland (in Noord-Brabant) (zie bijv. Hoppenbrouwers 1990), Haaksbergen en Enschede (Van Bree 1985, 1986, 1990, 1992, 1997, 2000), Nijmegen (Van Hout 1989), Montfort (in Limburg) (Bakkes 1996), Susteren (in Limburg) (Gerritsen 1995), Rimburch (in Limburg) (Hinskens 1992, 1993, 1996) en Maastricht (Münstermann 1989, Smits 1999). Ook Vlaanderen doet nu mee, getuige onder andere Vandekerckhove 1993 en 2000 voor Deerlijk. Uit laatstgenoemd onderzoek blijkt dat, althans in Vlaanderen, de onderlinge invloed van de dialecten aanmerkelijk sterker is dan de invloed van de standaardtaal op het dialect. Dialectverlies is uiteraard niet alleen een Nederlands en Vlaams maar een algemeen Europees verschijnsel. Zie hiervoor Auer & Hinskens 1996.

10 Zie voor de relaties tussen structuurverlies, functieverlies en attitudeverandering het onderzoek van Münstermann (1989) in Maastricht.

11 Ik zie nu af van de ingewikkelde situatie waarbij meer dan twee talen in het geding zijn, bijvoorbeeld wanneer iemand een T3 aanleert nadat hij eerst een sterk verwante T2 heeft verworven (vergelijk voor een Nederlander Pools en Russisch).

12 In bepaalde gevallen, bijvoorbeeld wanneer iemand lange tijd in een anderstalige omgeving leeft, kunnen in de talige dominantie van T1 en T2 verschuivingen optreden. Er is dan sprake van een taalverschuiving binnen het individu.

13 Bij *substraatwerking* heeft *substraat* (T1) de betekenis van onderliggende talig dominante variëteit, aanwezig binnen het individu. Het *superstraat* (T2) is de talig niet-dominante variëteit. *Substraat* en ook *superstraat* moeten hierbij dus niet begrepen worden als aanduidingen voor taalniveaus binnen een taalgemeenschap, waarbij sociale dominantie in het geding is, en het eerste maatschappelijk de lagere taal voorstelt en het tweede de hogere. Zie onder andere Van Coetsem 1988: noot 97.

14 *Source language agentivity* staat hier in het kader van een tweede-taalverwervingsproces. In Van Coetsem 1988 (p. 17-18 en daar vermelde verwijzingen) wordt er echter op gewezen dat *source language agentivity* ook daarbuiten voorkomt, bijvoorbeeld wanneer bepaalde brontalen in een *pidgin* blijven doorwerken.

15 Intern veroorzaakte verandering treedt vooral op wanneer de beide talen duidelijk van elkaar verschillen. De *universalistische hypothese* is dan van toepassing: overgeneralisatie is namelijk ook een bekend verschijnsel bij eerste-taalverwerving. Wanneer de beide talen of taalvariëteiten nauw met elkaar verwant zijn (zoals dat met Katwijks en Standaardnederlands het geval is), moet eerder met impositie rekening worden gehouden. Van toepassing is dan de *transferhypothese* (ook wel *contrastieve-analysehypothese* genoemd). Er is overigens ook een leeftijdsverschil in het spel: bij volwassenen zal eerder impositie optreden, bij kinderen overgeneralisatie. (Zie voor de beide hypothesen Appel & Muysken 1987: 82-100 en Appel & Vermeer 2000: 365-372.)

16 In ruime zin wordt de term ontlening wel gebruikt voor alle onderlinge invloeden van talen.

17 Het verschil tussen *source language agentivity* en *recipient language agentivity* kan geneutraliseerd worden (Van Coetsem: *neutralization*). Een kenmerk daarvan is dat er tussen de betrokken talen geen verschil in talige dominantie is. Binnen het in dit boek beschreven onderzoek speelt, zoals blijken zal, een verschil in talige dominantie wél een rol. Vandaar dat neutralisatie als mogelijkheid verder van geen belang is.

18 In feite is dit een werkhypothese, die op indrukken en intuïties is gebaseerd. Onafhankelijk psycholinguïstisch onderzoek zou moeten uitmaken of de genoemde correlatie inderdaad bestaat.

19 We gaan hier niet in op de relaties die er mogelijk zijn met Chomsky's theorie van het aangeboren taalvermogen.

20 Het gaat hier om het bewustzijn van de tweede-taalleerder – wat valt hem op en wat niet? – en dus niet om wat de *native speaker* van de tweede taal opvalt: wat de tweede-taalleerder niet opvalt, kan de *native speaker* wel opvallen ('accent' bijvoorbeeld).

21 Zie voor verdere differentiëringen binnen de fonetiek Van Bree 1996: par. 20.2.2.

22 Bij een 'groene' volgorde staat in de werkwoordelijke eindgroep het hoofdwerkwoord vooraan en staan de hulpwerkwoorden in aflopende volgorde daarachter, bij een 'rode' volgorde is de ordening andersom, staat het hoofdwerkwoord achteraan en de hulpwerkwoorden in van rechts naar links aflopende volgorde daarvoor. 'Groen' is bijvoorbeeld (*dat huis had gisteren*) *geverfd worden moeten*, 'rood' is (*dat huis had gisteren*) *moeten worden geverfd*. Een mengsel van 'groen' en 'rood' is (*dat huis had gisteren*) *geverfd moeten worden*: 'groen' is [*geverfd [moeten worden]*]; daarbinnen is [[*moeten*] *worden*] 'rood'. Vergelijk ook de volgende bijzinnen. 'Groen' is (*hij zei dat het huis*) *geverfd worden moest*, 'rood' (*hij zei dat het huis*) *moest worden geverfd* en 'groen' en 'rood' (*hij zei dat het huis*) *geverfd moest worden*. De termen *groen* en *rood* gaan terug op A. Pauwels, die in haar dissertatie (Pauwels 1953) op kaarten de ene volgorde met groene en de andere met rode tekenjes aanduidde.

23 Zie Muysken (2000: 154-183), die laat zien dat de functiewoorden een eigen rol spelen in afasieprocessen, eerste-taalverwerving, '*foreigner talk*' en *code-mixing*. Het verschil met de inhoudswoorden komt ook duidelijk naar voren bij ontlening: inhoudswoorden worden sneller ontleend dan functiewoorden. Zie hiervoor onder andere Van Hout & Muysken 1994.

24 Ook bij Muysken (2000: 159-160) blijken de *'abstract adverbs'* in feite een tussenpositie in te nemen. Hij rekent ze weliswaar tot de functiewoorden, maar in de matrix die daarop betrekking heeft, nemen ze de op een na laagste plaats in, dat wil zeggen, ver verwijderd van de functiewoorden bij uitstek, namelijk de lidwoorden, die zich helemaal bovenin bevinden. In feite komen ze daarmee dicht in de buurt van de, overigens niet in de matrix opgenomen, inhoudswaarden. Muysken kent de *abstract adverbs* overigens zonder meer een abstracte betekenis toe (+abstract). Voor een aantal andere kenmerken die bij hem bij de functiewoorden voorkomen, zijn ze negatief gemarkeerd: ze vormen geen gesloten categorie, spelen geen specifieke grammaticale rol, vormen geen hecht georganiseerd paradigma en kunnen niet onbeklemd zijn. Verder kunnen ze volgens Muysken een rol spelen in de derivatieve morfologie.

25 Dit soort bijwoorden speelt in het in dit boek besproken onderzoek verder geen rol.

26 Ablaut vat ik hier synchroon op. Niet alle ablaut in deze zin gaat op de Proto-Indo-Europese ablaut terug. Zo valt ook de consonantwisseling in *denken - dacht* er hier onder.

27 Uit Sankoff 2002 (p. 656-657) blijkt dat flexie maar zelden van de ene taal in de andere overgaat, zowel bij ontleening als bij impositie.

28 Er valt waarschijnlijk nog wel te nuanceren, in die zin bijvoorbeeld dat contextuele flexie stabiel is dan inherente flexie. Zie Van Bree 2001.

29 Het is mogelijk dat vormvarianten stabiel zijn dan vormen zonder meer. Een voorbeeld van vormvarianten zijn de vormen van het Twentse diminutiefsuffix: *-ke, -eke, -tje, -etje*, enz., waarvan het optreden bepaald wordt door de klankstructuren van het grondwoord (*-ke* bijvoorbeeld na lange vocaal plus *m, p, f*, enz.). Deze geconditioneerdheid werkt een zeker automatisme in de hand. In zekere zin hebben we ook hier met het contextuele aspect te maken, waarbij context als fonische context moet worden begrepen. Met deze vormvarianten komen we in de mor(fo)fonologie terecht.

30 Ik beperk de systematische vergelijking tot Van Bree 1990 en 1992, omdat andere studies, als gevolg van andere vraagstellingen, andere keuzes van elementen en informanten en andere methoden en manieren van verwerking, niet vergelijkbaar zijn.

31 In Van Bree 1992 blijkt dat in Borne de vergelijking in werkelijke tijd hierin bestaat dat de dialectisch beïnvloede standaardtaal vergeleken wordt met het oude dialect. Er is hier dus eigenlijk geen sprake van een zuivere vergelijking in werkelijke tijd, dat wil zeggen, een vergelijking waarbij men binnen één variëteit blijft.

32 Zie voor een gedetailleerder schema Van Bree 1992. Voor een gedetailleerd overzicht van een belangrijk deel van het interview zie Van Bree 1990.

33 Voor de verdere verantwoording van de gekozen methodologie betreffende J:O en G, die ik ook bij mijn eigen onderzoek wil aanhouden, zie paragraaf 5.1.1.

34 Het onderzoek in Borne is beperkt gebleven tot bijwoorden van tijd en plaats.

35 Hieronder valt ook het geval *we zijn wandelen geweest*, dat niet alleen qua volgorde maar ook in constructioneel opzicht van de standaardtaal afwijkt.

36 Zie voor het belang van de geografische verbreiding van dialectkenmerken ook Vandekerckhove 2000: 187 e.v.

37 Schirmunski ziet dit verschil tussen primaire en secundaire dialectkenmerken overigens ook nog door andere factoren dan alleen maar de regionale spreiding gedetermineerd. Zie in dit verband ook Hinskens 1986.

38 Het effect van de contacten, in casu convergentie, is goed te verklaren binnen de taalaccommodatietheorie (Giles & Powesland 1975). Zie voor de rol van accommodatie in situaties van *dialect leveling* en *koineization* Kerswill 2002.

39 Op het belang van deze overdracht bij taalverandering in het algemeen wees al Hermann Paul (1920: 63): "Man wird also wohl sagen können, dass die Hauptveranlassung zum Lautwandel in der Übertragung der Laute auf neue Individuen liegt."

40 De typefrequentie van een taalelement kan laag zijn, maar wanneer het element in het taalgebruik veel voorkomt, kan het een hoge tekenfrequentie hebben. Een voorbeeld is de umlautsalternantie *a - ee*,

in *stad - steden*, met een zeer geringe typefrequentie, van slechts 1, maar met een hoge tekenfrequentie (Van Coetsem 1988: 26-27). Ook het omgekeerde komt voor. Zo heeft klasse 1 van de sterke werkwoorden een vrij hoge typefrequentie: de ablautsalternantie *ei <ij> - ee - ee* vinden we bij een groot aantal werkwoorden (het type komt veel voor). De tekenfrequentie is naar verhouding minder hoog doordat er nogal wat werkwoorden in voorkomen die maar weinig gebruikt worden, bijvoorbeeld *kwijten - kweet - gekweten*.

In dit onderzoek is alleen met tekenfrequentie rekening gehouden. Het is echter mogelijk dat de typefrequentie een zelfstandige rol speelt. Vergelijk hiervoor Vandekerckhove 2000: 242 e.v.

41 Frequentie blijkt in diverse processen een factor te zijn. Voor eerste-taalverwerving zie bijvoorbeeld Bybee & Slobin 1982, dat betrekking heeft op de verwerving van de verleden tijd in het Engels. Voor tweede-taalverwerving zie Lalleman & Van Santen 1993, over de verleden tijd in het Nederlands. Voor ontlening (*borrowing*) zie Van Hout & Muysken 1994. Voor interne taalverandering zie Van Santen 1997, waarin door middel van een schijnbare-tijdonderzoek wordt aangetoond dat frequentie een rol speelt bij het al dan niet bewaard blijven van sterke werkwoorden. Voor in het bijzonder lexicale diffusies zie Van Bree 1996 (p. 214 e.v.) en daar genoemde literatuur (p. 319 e.v.) en Phillips 2001. De psycholinguïstische aspecten van frequentie komen bijvoorbeeld aan de orde in Van Santen & Lalleman 1994 en Bybee & Hopper 2001.

42 Zie echter Van Bree 2001, waaruit blijkt dat de Friese verkleinwoordvorming als gevolg van haar grote doorzichtigheid in het Stadsfries is kunnen doordringen.

43 Behalve de hier besproken vormelijke doorzichtigheid is er ook de semantische doorzichtigheid, oftewel semantische regelmaat. Een voorbeeld van semantische regelmaat geeft het enkelvoud en meervoud bij het zelfstandig naamwoord, met een constante betekenisverhouding daartussen.

44 Het betreft hier verschijnselen binnen een en hetzelfde element. Zie hiervoor ook Hoppenbrouwers 1990: 99 en Vousten 1995: 81-89 en 120-121. Er zijn bij onderzoek naar dialectverlies ook implicatieve ordeningen tevoorschijn gekomen waarbij meerdere elementen betrokken zijn. Zie hiervoor bijvoorbeeld behalve Hoppenbrouwers 1990 ook Hoppenbrouwers 1983.

45 Zie hiervoor in verband met semantische doorzichtigheid Van Marle 1987-1988.

46 Doorzichtigheid en ondoorzichtigheid van patronen spelen een belangrijke rol in eerste-taalverwerving en (mede als gevolg daarvan) in taalverandering. Zie bijvoorbeeld Hock 1991: 268 e.v. Dat (on)doorzichtigheid van patronen ook een rol speelt bij tweede-taalverwerving, blijkt uit de regulariserings die daarbij kunnen optreden (vergelijk het in paragraaf 2.2 besproken geval van het meervoud *mouses* in plaats van het 'correcte' *mice*). Ook de mate van gedifferentieerdheid van een bepaald patroon kan bij eerste-taalverwerving van belang zijn. Zo blijken kinderen (nadat ze in de eerste fase al een paar zeer frequente sterke verleden-tijdsvormen hebben aangeleerd) in de tweede fase de weinig gedifferentieerde en ook productieve zwakke verleden tijd aan te leren. Pas in de derde fase leren ze de sterke verleden-tijdsvormen beheersen. Zie hiervoor bijvoorbeeld Van Santen & Lalleman 1994.

47 Een secundaire factor die verder, behalve in één geval (zie par. 5.4.4.4), in dit boek geen rol zal spelen, is *de mate van afwijking tussen T1- en T2-elementen*. Hoe sterker een T2-element van een overeenkomend T1-element afwijkt, des te opvallender en dus instabieler het is, en des te sneller het T1-element door het 'juiste' T2-element zal worden vervangen. Dat zal vooral het geval zijn als er een grote kans op misverstand of belachelijkheid bestaat. Voor het belang van deze factor zie Schirmunski 1930, en zie ook Vandekerckhove 2000: 240 e.v. Let wel: het gaat hier om het verschil of de overeenkomst tussen *elementen*, niet tussen *variëteiten*. Zie voor het laatste noot 15.

48 Hoe de taalverwervingsfase in de hier bedoelde situaties precies verloopt, zou onderwerp voor een apart onderzoek zijn.

49 Voor het domein 'ouders tegenover kinderen' zie bijvoorbeeld Hagen & Münstermann 1985. Zie ook Auer & Hinskens 1996: 17.

50 Op deze plaats verdient vermelding het onderzoek van Vousten (1995), dat gericht was op de verwerving van een Noord-Limburgs dialect door standaardtalige jongeren, dus op dialect als tweede taal. Dit onderzoek is echter niet zonder meer vergelijkbaar met het in dit boek beschreven onderzoek. Als

criterium stelde Vousten dat de ouders onderling en met de kinderen standaardtaal moesten spreken en dat geen van hen een Limburgs dialect mocht beheersen. In mijn eigen onderzoek zijn informanten geïnterviewd van wie de ouders juist wél het dialect beheersten en het ook in onderling verkeer en in nog andere situaties spraken. In de grote meerderheid van de gevallen is er ook strikt genomen geen sprake van dialect als tweede taal, maar, zoals opgemerkt, eerder sprake van een gelijktijdige verwerving van dialect en standaardtaal (waarbij de talige dominantie, over de generaties heen, langzaam opschuift van het dialect naar de standaardtaal). Ook het onderzoek dat in Chambers 1992 beschreven wordt, is niet zonder meer vergelijkbaar. Ook hierin gaat het namelijk om jongeren (migranten) die op een wat latere leeftijd een ander dialect aanleerden. Beter vergelijkbaar is onderzoek naar kinderen die tweetalig opgroeien (waarbij twee duidelijk verschillende talen in het geding zijn). Zie voor dergelijk onderzoek Appel & Vermeer 2000.

51 Behalve met *imperfect learning* moeten we rekening houden met de mogelijkheid van ‘*unlearning*’. Door het niet meer gebruiken van dialectelementen kunnen deze ‘vergeten’ raken. Dergelijke processen zijn geconstateerd bij Nederlandse immigranten in Australië die voor een belangrijk deel hun Nederlands niet meer tot hun beschikking hadden (zie Ammerlaan 1996). Bij deze immigranten is overigens ook geconstateerd dat bij het ouder worden het Nederlands weer terugkwam ten koste van het later aangeleerde Engels (zie Clyne 1981). Aangenomen kan worden dat het ‘vergeten’ van dialectelementen langs dezelfde lijnen verloopt als de verwerving ervan, maar dan uiteraard in omgekeerde richting. Elementen die het laatst verworven worden, zullen ook weer het eerst worden ‘vergeten’.

52 Ik beperk de systematische vergelijking tot Van Bree 1985 en 1992, om dezelfde redenen als in noot 30 genoemd zijn.

53 Zie voor een gedetailleerder schema Van Bree 1992. Voor een gedetailleerd overzicht van het interview zie Van Bree 1985.

54 Het onderzoek in Haaksbergen en Enschede is, net als dat in Borne (zie noot 34), beperkt gebleven tot bijwoorden van tijd en plaats.

55 Een mogelijke verklaring is dat de in het onderzoek getoetste woordvolgordes niet zo typerend waren voor het dialect als uit de literatuur daarover kan worden afgeleid (Van Bree 1992: 196). Voor het geval *we zijn wandelen geweest*, dat ook hier van de woordvolgordes deel uitmaakte, zie noot 35.

56 Dat de lexicale fonologie beter wordt aangeleerd dan de inhoudswoorden, kan ermee te maken hebben dat er binnen de lexicale fonologie een duidelijke systematiek aanwezig is. Er is namelijk sprake van over het algemeen eenvoudige correspondentieregels die de standaardtalige klanken met de dialectklanken verbinden.

57 Ik heb bij de beschouwingen in dit hoofdstuk het model van Van Coetsem gevolgd. Een ander model is ontwikkeld door Thomason en Kaufman (1988: 37-45). Omdat dit een belangrijke rol speelt in de literatuur, wil ik daar enige aandacht aan besteden. Thomason en Kaufman stellen *borrowing* tegenover *interference through shift*. Dit lijkt sterk op het onderscheid dat Van Coetsem maakt tussen *recipient language agentivity* (ontlening) en *source language agentivity* (impositie). Toch komen de beide onderscheidingen niet helemaal met elkaar overeen. In het geval van *interference through shift* is er sprake van een groep sprekers die van T1 op T2 overgaat maar deze *target language* op een onvolmaakte manier aanleert (*imperfect learning*). De ‘fouten’ die worden gemaakt, kunnen zich vervolgens door de T2 in haar geheel verspreiden wanneer ze door autochtone sprekers van die taal worden overgenomen. Anders dan in het geval van *borrowing* wordt T1 (op den duur) niet gehandhaafd. Thomason en Kaufman hanteren dus in dit verband *maintenance* als criterium.

Kunnen we nu voor de contactsituatie in Katwijk van een dergelijke *interference through shift* spreken? We zouden hiervoor aan de invloed van het Katwijk op de standaardtaal in het eerste stadium kunnen denken. In zekere zin is hierbij sprake van een *shift*, van het Katwijk in de richting van de standaardtaal, met typische interferentie in syntactisch en fonetisch opzicht, maar daar staat tegenover dat het Katwijk zich (vooralsnog) handhaaft en dat er slechts in beperkte zin sprake is van *imperfect learning*. Kunnen we ook denken aan de invloed van de standaardtaal op het dialect in het tweede stadium? Er is dan duidelijk sprake van interferentie en *imperfect learning*, maar van een *shift*, van de standaardtaal in de richting

van het dialect, is natuurlijk in het geheel geen sprake. In beide gevallen, en zeker in het laatste, moeten we volgens het model van Thomason en Kaufman van *borrowing* spreken; in het laatste geval is er dan sprake van *heavy borrowing*. Deze *heavy borrowing* is binnen hun model atypisch, omdat zij *borrowing* in hoofdzaak als een lexicale aangelegenheid zien en als een transfer naar een talig dominante taal vanuit een talig niet-dominante taal. In de Katwijkse situatie is er echter in hoge mate ook sprake van grammaticale overdracht en gaat de transfer in beide stadia naar de talig niet-dominante taal. Binnen het model van Van Coetsem is in beide gevallen sprake van impositie. Het voordeel van dit model is dat het een scherp onderscheid maakt (psycholinguïstisch) tussen ontlening en impositie van taalelementen en (sociolinguïstisch) tussen een sociaal dominante taal en een sociaal niet-dominante taal (met de mogelijkheid van een taalverschuiving). (Voor een kritische vergelijking van de beide modellen zie Smits 1996: 51-57. Zie ook Van Coetsem 1990: 260-266.)

58 In deze hypothese is in een later stadium van het onderzoek 'structureel eenvoudig' vervangen door 'doorzichtig' (zie par. 5.1.2.3).

59 Hoewel ik niet kan bewijzen dat de corpora representatief zijn, ga ik daar gemakshalve toch maar van uit.

60 Het gesprek vond plaats op 9 maart 1997.

61 Voor de gevallen die meer dan nul keer voorkomen, bleek er telkens slechts sprake te zijn van niet meer dan twee concurrerende vormen.

62 Bij een klankcorrespondentie gaan we ervan uit dat klanken in vergelijkbare woordvormen op één punt verschillen of overeenkomen en dat de rest gelijk blijft (de woorden vormen dus 'minimale paren').

63 In dit frequentiewoordenboek wordt het subcorpus gesproken taal, waarvan het corpus S2 deel uitmaakt, nog als proefcorpus opgevat (Uit den Boogaart 1975: 13). Een meer representatief corpus gesproken taal is verschenen in De Jong 1979. Dat toch van het eerste frequentiewoordenboek gebruik gemaakt is, is omdat het voor het doel waarvoor het diende, voldoende was (het geeft namelijk gesproken taal van de lagere klasse in de informele situatie) en omdat er gemakkelijker mee te werken was (in De Jong 1979 moeten voor het bepalen van de woordfrequenties telkens bepaalde kolommen bij elkaar worden geteld, terwijl daarvoor in Uit den Boogaart 1975 met één kolom kan worden volstaan).

64 Het gebruik van de termen *primair* en *secundair* sluit aan bij het gebruik van de termen *primaire* (dat wil zeggen, opvallende) en *secundaire* (dat wil zeggen, minder opvallende) *dialectkenmerken* bij Schirmunski (1930). (Zie ook Hinskens 1986.)

65 De extra lengte voor *r* wordt in de fonetische notatie verwaarloosd.

66 Strikt genomen hebben we bij st.nld. *oude* - kw. *oe* niet te maken met een klankcorrespondentie (vgl. noot 62). Voor de volledigheid heb ik de 'correspondentie' toch maar opgenomen.

67 Ik heb deze incidenteel optredende klank, die ik ook geen enkele keer bij mijn onderzoek gehoord heb, verder verwaarloosd.

68 Voor st.nld. *and(e)* - kw. *àò/àà* geldt hetzelfde als in noot 66 voor st.nld. *oude* - kw. *oe* gezegd is.

69 Voor st.nld. *am* - kw. *aer* geldt hetzelfde als in noot 66 voor st.nld. *oude* - kw. *oe* gezegd is.

70 Ik heb ervan afgezien deze klank in het vervolg van deze grammatica steeds aan te duiden.

71 St.nld. *ei* <ei> correspondeert met kw. *àà, àà, àò, e, ei* <ei> en *ee*, st.nld. *ei* <ij> met kw. *ei* <ij> en *e*.

72 St.nld. *ou* <ou> correspondeert met kw. *au* en *aau*, st.nld. *ou* <au> met kw. *au* en *àèu*.

73 Van *Aei*, een andere naam voor *Aerie*.

74 Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 147) schijnt ook van *slaan* te zeggen dat het een *oo*-participium heeft: "Dragen en slaan hebben zoowel de klankwettige vormen drooch en slooch als droech en sloech; de oo is ook in het verleden deelw. doorgedrongen." In het vervolg van zijn tekst noemt hij de vorm *esloge* niet.

75 Overdiep noemt de vormen niet, maar waarschijnlijk zijn *wies* en *waste* bedoeld.

76 De vormen met *-ede* en *-ed* zijn opmerkelijk. Op het einde van de Middeleeuwen waren ze al verdwenen. In de godsdienstige taal van de zestiende en zeventiende eeuw werden ze weer in ere hersteld. De vormen kwamen ook in de Statenbijbel voor. Onder andere van daaruit kunnen ze in het Katwijks weer doorgedrongen zijn.

77 Booij en Van Santen (1998: 36) spreken hier overigens van gelexicaliseerde woordgroepen.

78 Indertijd is de plaats van het gemeentehuis bepaald door architect H.J. Jesse, op zo'n manier dat het precies in het midden van het dorp, tussen de kustlijn en de grens met Rijnsburg, kwam te staan, van beide 1.7 km verwijderd.

79 In dit verband kan gewezen worden op een eerder in Katwijk door Wald gehouden onderzoek naar forensisme en taalverandering. Eén onderdeel daarin had betrekking op de verschillende aan formaliteit gerelateerde spreekstijlen. Daarbij geldt: hoe formeler de stijl, hoe groter de aandacht (*monitoring*) is bij het spreken en hoe meer standaardtaal gebruikt zal worden. In het onderzoek van Wald bleek echter dat een grotere aandacht juist leidde tot meer dialectgebruik en tot minder standaardtaalgebruik. De verklaring die Wald hiervoor geeft, is dat de informant weet dat het om een 'dialectonderzoek' gaat en wil laten zien dat hij het dialect echt nog wel kent (Wald 1984: 155).

80 Onder *gebruik* kan binnen het kader van dit boek drieërlei worden begrepen: ten eerste het reële taalgebruik, zoveel mogelijk ook als zodanig aangeduid, ten tweede het gerapporteerde (taal)gebruik, het gebruik dat informanten zeggen dat ze van bepaalde elementen maken, en ten derde het gebruik als theoretische tegenpool van vorm (zie par. 2.3.2). Tussen het reële taalgebruik en het gerapporteerde (taal)gebruik bestaat uiteraard een bepaald verband.

81 Voor het interview is geen gebruik gemaakt van de in de vergelijkende grammatica aangebrachte aanvullingen van mijzelf of uit de *Dialektatlas van Zuid-Holland en Utrecht* (1968) (zie par. 4.1.7).

82 Het leeftijds­gemiddelde van de groepen 20+ en 30+ ligt één jaar te hoog. Voor de vergelijking tussen de leeftijdsgroepen zal dit nauwelijks gevolgen hebben. Ook de beoogde werkelijke-tijd­periode, die we in paragraaf 5.1.1 hadden vastgesteld op 103 jaar, komt er niet door in het gedrang: met de hogere leeftijds­gemiddelden van de beide genoemde groepen komen we voor de totale groep informanten op een leeftijds­gemiddelde van 44.4 jaar. Afgerond is dat 44 jaar. Trekken we die 44 jaar van het interviewjaar 1997 af en tellen we daar overeenkomstig de in paragraaf 5.1.1 geformuleerde hypothese 20 jaar bij op, dan komen we conform de opzet uit op 1973 als jaar waarin de informanten van het huidige onderzoek gemiddeld 20 jaar waren. Overigens hebben we ook bij het jaar waarin de door Varkevisser geïnterviewde vissers gemiddeld 20 jaar waren, 1870, met een afgerond jaar te maken (zie bijlage 1, waarin het gemiddelde geboortjaar van de vissers, 1849.75, is afgerond op 1850).

83 In de bijlage is te zien dat voorzover het de lagere klasse betreft (merk op: alleen deze heeft in het onderzoek een rol gespeeld) de Katwijkse samenleving nog zeer traditioneel is: mannen werken buitenshuis of hebben dat gedaan, vrouwen zijn voornamelijk huisvrouw. Tot hun trouwen of het moment dat er kinderen komen, oefenen de vrouwen nog een beroep uit (dat zij daarna soms in deeltijd voortzetten). Veel vrouwen uit de oudere middenleeftijdsgroepen nemen wanneer de kinderen het huis uit zijn naast hun beroep van huisvrouw weer een bijbaan. Veel oudere mannen en vrouwen doen vrijwilligerswerk.

84 De grote meerderheid van de informanten, van oud tot jong, blijkt zowel met de ouders als met de kinderen dialect te spreken (zie de antwoorden op vraag 17 en 20 in bijlage 5). Dit lijkt in tegenpraak met onze aanname (zie par. 2.4) dat over de generaties heen het dialect steeds meer op basis van de standaardtaal wordt aangeleerd en dat dus in de opvoedingssituatie het dialect steeds meer voor de standaardtaal moet wijken. Opgemerkt moet echter worden dat het dialectgebruik in bepaalde situaties slechts als leidraad bij de selectie van de informanten diende: zij moesten nog in redelijke mate het dialect beheersen. Omdat functieverlies buiten het onderzoek is gebleven, is niet onderzocht of in de situaties in kwestie óók de standaardtaal wordt gebruikt. Voor het opvoedingsdomein zijn we onder andere op grond van wat andere dialectsituaties laten zien (vgl. o.a. Hagen & Münstermann 1985) ervan uitgegaan dat dit ook in Katwijk aan Zee een ambigu domein is, met dialect én standaardtaal.

85 Bijzondere situaties waarin men zei dialect te gebruiken, waren: "als ik kwaad ben" (informant 12), bij opwinding (informant 69), voor de grap (informant 13) en op verjaardagen (informant 23 en 36). Tweemaal werden ook expliciet situaties genoemd waarin men geen dialect gebruikte: tussen niet-Katwijkers (informant 50) en door de telefoon (informant 78). Zie bijlage 6.

86 Bij de persoonlijke (ten dele sociolinguïstische) vragen waren er ook nog een paar waarvan ik de antwoorden in dit boek niet heb verwerkt: de vragen 8, 12, 13, 22, 23, 24, 25 (zie bijlage 2).

87 In een aantal gevallen was ook de begeleider van mijn onderzoek, prof. dr. C. van Bree, bij de interviews aanwezig.

88 De eerste vraag van een Katwijker is altijd 'van wies of je d'r ien ben' (st.ndl. 'van wie of je er een bent'), oftewel uit welke familie je komt.

89 Dat het belangrijk is om op een vertrouwde manier met de informanten om te gaan, beklemtoont ook Hudson (1996: 159-164), die in dit verband verwijst naar het onderzoek van Trudgill in Norwich en van de Milroy's in Belfast.

90 Het geval *miestal* is bij de bespreking van de resultaten overigens als een niet-van-toepassingsgeval beschouwd: het verschil tussen st.ndl. *meestal* en *miestal* is namelijk een lexicaal-fonologisch verschil, terwijl het betreffende item op een fonetisch verschil, namelijk st.ndl. *meestal* - kw. *màestal* gericht was.

91 Bekend is dat gerapporteerd gebruik niet altijd betrouwbaar is. De informant kan in het interview ontkennen dat hij iets gebruikt en het even later zelf spontaan gebruiken. Hierbij kan echter worden opgemerkt dat niet op individuele informanten wordt afgestaan maar op groepen informanten, waardoor eventuele vertroebelende effecten worden geneutraliseerd. Het probleem kan overigens ten opzichte van het hele onderzoek worden gesteld. Zie hiervoor par. 5.1.2.1.

92 De toepassing van de chi-kwadraattoets vooronderstelt dat de reacties van de informanten van het ja-nee-type zijn. Het probleem in dit verband nu is dat voor sommige reacties een halve punt is toegekend. Deze halven heb ik meegerekend, wat in feite hierop neerkomt dat informanten aan wie een halve punt is toegekend, voor de helft aan de groep met 1 punt en voor de helft aan de groep met 0 punten worden toegevoegd.

93 Hier moet onder *gebruik* 'gerapporteerd taalgebruik' verstaan worden (vgl. noot 80).

94 Om beïnvloeding van de navolgende vertaaltest te voorkomen heb ik in deze test voor het Katwijks *sch* in plaats van *sk* gebruikt. Om consequent te zijn heb ik dat ook in de tests die na de vertaaltest volgen, gedaan. Ik ben echter niet zo consequent geweest dat ik ook andere Katwijkse eigenaardigheden uit de woorden heb geweerd.

95 Een tweetal keren is bij vergissing niet naar het gebruik gevraagd, terwijl voor de betekenis al 1 punt was behaald. In dat geval zijn voor gebruik 0.5 punten gerekend.

96 Naar gebruik was niet gevraagd, vandaar de extra halve punt in tabel 2 (vgl. noot 95).

97 Zoals vermeld, was sekse geen variabele in het onderzoek (zie par. 5.1.1). De verschillen in score bij *dòdnig* waren echter zo opvallend dat ik ze de lezer niet wil onthouden (zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150)):

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
<i>dòdnig</i> , betekenis							
mannen	6 (12) 50%	1 (6) 16.67%	2 (6) 33.33%	1 (6) 16.67%	2 (12) 16.67%	0.33	26.67%
vrouwen	10 (12) 83.33%	4 (6) 66.67%	3 (6) 50%	1 (6) 16.67%	1 (12) 8.33%	0.10	45%
<i>dòdnig</i> , betekenis + gebruik							
mannen	9 (24) 37.5%	1 (12) 8.33%	2 (12) 16.67%	2 (12) 16.67%	2 (24) 8.33%	0.22	17.5%
vrouwen	17 (24) 70.83%	6 (12) 50%	4 (12) 33.33%	2 (12) 16.67%	1 (24) 4.17%	0.06	35%

98 Op de 32 goede antwoorden werd, met of zonder de grondbetekenis, de eerste betekenis door zeven informanten uit de groepen 60+ en 50+ en de tweede door negen informanten uit die groepen gegeven.

99 Eén keer is bij vergissing niet naar het gebruik gevraagd, terwijl voor het geven van het Katwijks equivalent al 1 punt was behaald. In dat geval zijn voor gebruik 0.5 punten gerekend.

100 Veel informanten zeiden *holleblokke* soms alleen nog schertsend te gebruiken.

101 Behalve *dòp*, *dòpje*, *butterdòpje*, *mosterddòpje* werden ook nog geproduceerd *aerepeledòp*, *etterdòpje* ('etter' vanwege de geelgroene kleur van mosterd), *visdòpje* en *zuurdòpje* (met zijin in plaats van mosterd).

102 Ook zijn niet opgenomen de correspondenties st.nld. *ie* - kw. *uu* en st.nld. *ui* - kw. *àà*. Pas in een later stadium van het onderzoek werd ik me ervan bewust dat deze correspondenties bestonden. Ik heb de correspondenties wel toegevoegd aan de vergelijkende grammatica (zie par. 4.2.1: (21), (47)).

103 Hiermee wordt de frequentie bedoeld die op basis van het corpusonderzoek is vastgesteld (zie par. 4.1.3.1). Deze mag uiteraard niet verward worden met de frequentie waarmee de elementen in de onderzoeksresultaten voorkomen.

104 Gezien het feit dat de correspondentie st.nld. *eu* - kw. *ee* slechts bij drie woorden een rol speelt (kw. *krepel*, *lene*, *smele*; zie par. 4.2.1: (23)), is de score opvallend hoog. Dat komt doordat in het opgenomen gesprek (zie par. 4.1.3.1) het woord *krepel* toevallig driemaal gebruikt werd.

105 Kw. *aai* en *àà* (bij st.nld. *ui*) moeten als varianten worden beschouwd (zie par. 4.2.1: (46)). Bij de berekening van de resultaten worden beide varianten als goed Katwijks beschouwd.

106 Een theoretisch argument hiervoor zou nog kunnen zijn dat klanken een geheel zijn, waaraan zowel iets fonologisch als fonetisch is te onderscheiden. Lexicale fonologie en fonetiek kunnen we wel onderscheiden, maar in wezen gaat het hier om twee aspecten van dezelfde zaak: een klank heeft een bepaalde fonologische waarde (is het hetzelfde of een ander foneem?) maar heeft tegelijkertijd ook een bepaalde fonetische waarde (op wat voor manier wordt het foneem in kwestie uitgesproken?).

107 Mogelijke tussenvormen zijn [sk^h] en [sk^χ]. Die moeten we aannemen voor het Brugse Middelnederlands van omstreeks 1300 (zie Blancquaert 1948) en voor twintigste-eeuwse dialecten (zie Daan 1949).

108 In het laatste geval, dat van kw. *i* voor st.nld. *e*, speelde bij de vormen kw. *in* voor st.nld. *en* en kw. *mit* voor st.nld. *met* soms ook de hoorbaarheid een rol. Het gaat hier om kleine functiewoorden, die over het algemeen zeer snel worden uitgesproken. De hoorbaarheid was overigens soms ook in het geding bij minder kleine functiewoorden, zoals kw. *tàrwel* voor st.nld. *terwijl* (klankcorrespondentie (24): st.nld. *ei* <ij> - kw. *e*).

109 Dat ik ook hier bij de berekening van de totaalscores (zie onderaan de tabel) voor de werkelijke getallen heb gekozen (zie par. 5.3.2), betekent dat ieder item even zwaar meeweegt in het geheel. Dit zou niet het geval geweest zijn als we waren uitgegaan van de voor de klankcorrespondenties berekende percentages. In dat geval zouden klankcorrespondenties die met bijvoorbeeld drie items in het interview vertegenwoordigd zijn, even zwaar gewogen hebben als klankcorrespondenties die met vijf items vertegenwoordigd zijn: in het eerste geval zouden de afzonderlijke items een zwaarder gewicht gekregen hebben dan in het tweede. Als we uitgaan van de werkelijke getallen, laten we dus ieder item even zwaar meetellen. Hiermee hebben we enigermate recht gedaan aan het feit dat ook in de werkelijkheid klanken niet allemaal in evenveel woorden voorkomen.

110 Men vraagt zich misschien af waarom laatstgenoemde correspondenties niet al in het interview zijn samengevoegd. De reden dat dat niet gebeurt is, is dat deze correspondenties uit het materiaal van Overdiep zo tevoorschijn kwamen. Later heb ik gemerkt dat de secundair fonetische verschillen niet goed te horen zijn; daarom heb ik ze achteraf samengenomen. Hiermee kwam ik weleens boven het aangenomen maximum van vijf items per klankcorrespondentie uit.

111 De afzonderlijke frequentiewaarden van de samengevoegde klankcorrespondenties waren vaak zeer uiteenlopend. In de meeste gevallen was het zo dat door de herberekening een van de twee correspondenties uit een heel andere plaats in de ordening terecht kwam. Zo komt klankcorrespondentie (43), met de oorspronkelijk laagste frequentie van 0, door samenvoeging met klankcorrespondentie (1), met de oorspronkelijk hoogste frequentie van 94.09, van een van de laagste plaatsen op de hoogste plaats terecht, waar beide klankcorrespondenties opgaan in laatstgenoemde frequentie.

112 Klankcorrespondentie (44), met een oorspronkelijke frequentie van 0, is door samenvoeging met klankcorrespondentie (33) (bij de eerste ingreep) bij de groep met een frequentie van 0.01 gekomen.

Klankcorrespondentie (32), oorspronkelijk met een frequentie van 0.01, is bij de eerste ingreep samengegaan met klankcorrespondentie (15), oorspronkelijk met een frequentie van 0.72. Samen hebben deze correspondenties nu een frequentie van 0.85. Klankcorrespondentie (34), oorspronkelijk met een frequentie van 0.01, is bij de eerste ingreep samengegaan met klankcorrespondentie (17), oorspronkelijk met een frequentie van 0.30. Samen hebben zij nu een frequentie van 0.39. Klankcorrespondentie (36), oorspronkelijk met een frequentie van 0.00, is bij de eerste ingreep samengegaan met klankcorrespondentie (18), oorspronkelijk met een frequentie van 0.27. Samen hebben zij nu een frequentie van 0.31. De klankcorrespondenties (43) en (45), beide oorspronkelijk met een frequentie van 0, zijn bij de eerste ingreep samengegaan met respectievelijk klankcorrespondentie (1), oorspronkelijk met een frequentie van 94.09, en (6), oorspronkelijk met een frequentie van 5.79. Eerstgenoemde klankcorrespondenties zijn opgegaan in de oorspronkelijke frequenties van laatstgenoemde.

113 De Katwijker denkt bij *pet* in de eerste plaats aan een put om water uit te halen of een put om aardappelen in te bewaren.

114 Palatalisatie van een *o* kunnen we aannemen voor *stǫrrəm* en *zǫrrəge*, en eventueel ook voor *dǫrrəp* en *mǫrrəge*, en ronding van een *e* voor *dǫrrəp* en *mǫrrəge* voorzover ze teruggaan op ouder *derrəp* en *merrəge*. Zie verder noot 115.

115 Dat *verrak* gemiddeld niet zo heel hoog scoort, kan komen door het grote aantal pseudodialectismes dat bij deze vorm optrad, in de vorm van *vǫrrak*. Deze vorm verklaren we dan in het kader van het hedendaagse structuurverlies. Het is echter ook mogelijk dat we hier aan een interne Katwijkse ontwikkeling van *e* tot *ù* moeten denken. Voor *dǫrrəp* en *mǫrrəge*, voorzover die teruggaan op *derrəp* en *merrəge*, was deze ontwikkeling al voltooid in de tijd waarin de vissers geïnterviewd werden (vóór 1939; zie bijlage 1). Overdiep noemt de vormen *derrəp* en *merrəge* oud en vermeldt dat de laatste vorm bij de ouden nog gehoord wordt in *goeie merrəge* (Overdiep & Varkevisser 1940: 87) (vgl. par. 4.2.1: (67)). Deze verouderde vormen werden overigens in het interview nooit geproduceerd.

116 Bij *dorde* is de hoge verhouding J:O wel op minder items voor jong en oud gebaseerd dan bij *vors* en *vorte*. Dat ook de andere leeftijdsgroepen het minder doen bij *dorde*, is te zien aan het naar verhouding minder hoge gemiddelde G. De oorzaak van dit lage gemiddelde moet gezocht worden in het grote aantal pseudodialectismes dat bij deze vorm optrad, in de vorm van *dǫrde*.

117 We dalen niet af tot het niveau van de items, omdat we hier immers niet in het gedrag van items maar in dat van klankcorrespondenties geïnteresseerd zijn.

118 Voor de eerste helft van de beide rangordes is bij deze telling uitgegaan van 58 items, voor de tweede helft van 59 items.

119 Voor de eerste helft van de beide rangordes is bij deze telling uitgegaan van 22 klankcorrespondenties, voor de tweede helft van 23 klankcorrespondenties.

120 Zoals al in noot 103 is vermeld, wordt hiermee de frequentie bedoeld die op basis van het corpusonderzoek is vastgesteld (zie par. 4.1.3.1). Deze mag niet verward worden met de frequentie waarmee de elementen in de onderzoeksresultaten voorkomen.

121 Ook bij de fonetiek speelde de hoorbaarheid weleens een rol. Zie over de hoorbaarheidsproblemen noot 108.

122 In plaats van aan frequentie zouden we ook kunnen denken aan complexiteit als verklarende factor (één naamvalsteken versus twee naamvalstekens). Met deze factor is in de onderzoeksopzet geen rekening gehouden. Overigens zouden de verzwakkende omstandigheden die we in verband met de frequentie hebben geconstateerd, ook voor de factor complexiteit gelden.

123 Hoewel er bij de meervouden op -s in feite slechts sprake is van een halfdoorzichtig patroon (zie par. 4.2.2.1.1), beschouwen we dit toch als een doorzichtig patroon zonder meer. Ook voor de komende onderdelen zullen we dit als regel aanhouden.

124 Nadat het interview was vastgesteld, hoorde ik nog *bigges* (bij *bigge*) en *ribbes* (bij *ribbe*). Ik heb deze vormen, evenals *kippes* (bij *kip*) en *ventes* (bij *vent*) (type (8)), pas achteraf aan de vergelijkende grammatica toegevoegd (zie par. 4.2.2.1.1).

125 Vergelijk in dit verband ook het volgende. In de aanvullingstest werden de aangeboden enkel-

voudsvorm van het substantief en de daarbij verwachte meervoudsvorm voorafgegaan door in het Katwijks gestelde telwoorden, respectievelijk *ien* 'één' en *twie* 'twee' (zie bijlage 2). De reden hiervan was dat in de proefinterviews was gebleken dat cijfers niet altijd werden meevertaald met de aangeboden Katwijkse enkelvoudsvormen, wat ook invloed had op de verwachte dialectische meervoudsvormen. Om beïnvloeding door de in de telwoorden aanwezige klankcorrespondentie st.ndl. *ee* - kw. *ie* te voorkomen werden de vormen waarin deze klankcorrespondentie verwerkt was, binnen de vertaaltest zoveel mogelijk opgenomen in het eerste deel daarvan (interviewonderdeel 03), dus nog vóór het eerste deel van de aanvullingstest. Voor drie vormen is dit ook inderdaad gebeurd: st.ndl. *stenen* (kw. *stiene*) (i 03.08), st.ndl. *twee* (kw. *twie*) (i 03.11), st.ndl. *been* (kw. *bien*) (i 03.18), voor twee niet: st.ndl. *geen* (kw. *gien*) (i 09.11), st.ndl. *heette* (kw. *hiette*) (i 09.16). Omdat deze vormen pas aan de orde kwamen in het derde deel van de vertaaltest (interviewonderdeel 09), kan daarop mogelijk nog wel invloed van de telwoorden zijn uitgegaan.

126 We kunnen ook *klàèn*, *bròòn* en *paen*, evenals het nog te bespreken *steen* en *sjoen* tot de centrale woordenschat rekenen, maar hier betreft het (weliswaar oude) 'cultuur'-producten, die wat verder van de kern staan. Bij de items van het doorzichtige type meervoudsvorming hebben we niet op de hier aangegeven verschillen gelet, omdat geen van de betreffende woorden, met uitzondering misschien van *jongstes*, tot de centrale woordenschat gerekend kan worden. Als *jongstes* tot de centrale woordenschat behoort, zouden we verwachten dat dit woord het beter gedaan zou hebben.

127 Als we in weerwil van de vastgestelde procedure de standaardtalige meervouden op *-je* alsnog met 0.5 punten zouden honoreren, krijgen we de volgende getallen (zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150)):

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
(7) <i>sleen</i>	13.5 (24) 56.25%	6 (12) 50%	6 (12) 50%	6 (12) 50%	13 (24) 54.17%	0.96	52.08%
(8) <i>knien</i>	13 (24) 54.17%	7 (12) 58.33%	6 (12) 50%	6 (12) 50%	13 (24) 54.17%	1	53.33%
(9) <i>steen</i>	15.5 (24) 64.58%	7.5 (12) 62.5%	6 (12) 50%	6 (12) 50%	13 (24) 54.17%	0.84	56.25%
(11) <i>zàèn</i>	14.5 (24) 60.42%	7 (12) 58.33%	6 (12) 50%	6.5 (12) 54.17%	13 (24) 54.17%	0.90	55.42%

De totaalscores van de ondoorzichtige meervoudsvorming zouden er door deze herberekening als volgt gaan uitzien:

totaal	113 (240) 47.08%	54 (120) 45%	39.5 (120) 32.92%	41 (120) 34.17%	80 (240) 33.33%	0.71	38.5%
--------	---------------------	-----------------	----------------------	--------------------	--------------------	------	-------

Ook bij deze herberekening zou doorzichtigheid nog steeds een factor zijn, zowel voor J:O als voor G. Het verschil voor G is zeer significant, maar, zoals verwacht, wel minder dan bij de eerste berekening ($\chi^2 = 47.28$).

128 Naar de eventuele invloed van de stamstructuur op de resultaten is niet gekeken, omdat het aantal items daarvoor een onvoldoende basis is.

129 Dat de factor steun van de regionale omgeving hier een rol zou kunnen spelen, is pas vastgesteld nadat het interview was afgenomen. Anders dan bij de meervoudsvorming het geval was, is bij de samenstelling van het interview (wat betreft plaats en aantallen items) hiermee dus geen rekening gehouden.

130 Omdat de niet-getoetste factoren constant moesten blijven, was er telkens slechts een beperkte keuze van werkwoordsvormen mogelijk.

131 We zien hier af van de verleden tijd enkelvoud *roop* in de speciale betekenis 'wekte, porde (voor de wacht of het werk)' (zie par. 4.2.2.3.2: klasse 7).

132 Om ieder misverstand te voorkomen wijs ik erop dat in alledrie de gevallen gedacht moet worden aan vormen binnen het Katwijks, die dus een relictstatus kunnen hebben of die overeenkomen hetzij met het algemeen Hollands hetzij met het Standaardnederlands.

133 Bij de beoordeling van de geproduceerde vormen is het voorvoegsel van het verleden deelwoord (kw. *e-* of st.ndl. *ge-*) verwaarloosd.

134 De afzonderlijke scores voor *estreen*, *estreje*, *ereen*, *ereje* waren (zie voor de toelichting tabel 1 (p. 150)):

	60+	50+	40+	30+	20+	J:O	G
<i>estreen</i>	4 (24) 16.67%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	0 (24) 0%	0	3.33%
<i>estreje</i>	20 (24) 83.33%	12 (12) 100%	11 (12) 91.67%	12 (12) 100%	21 (24) 87.5%	1.05	92.5%
<i>ereen</i>	5 (24) 20.83%	1 (12) 8.33%	0 (12) 0%	0 (12) 0%	1 (23) 4.35%	0.21	6.70%
<i>ereje</i>	19 (24) 79.17%	11 (12) 91.67%	12 (12) 100%	12 (12) 100%	22 (23) 95.65%	1.21	93.30%

135 En in een rap tempo? Overdiep (Overdiep & Varkevisser 1940: 155) vermeldt nog dat de vorm veelvuldig voorkomt.

136 Een bijkomende verklaring kan zijn dat *emelled* gemakkelijker te articuleren is dan *ezetted*: bij *emelled* behoren de *l* en de *d* duidelijk tot twee verschillende syllaben, terwijl bij *ezetted* (aangenomen dat ambisyllabische fonemen mogelijk zijn) de syllabegrens door de *t* van de laatste en de op een na laatste syllabe heen loopt. Verder hebben we bij *ezetted* in de laatste syllabe een opeenvolging van twee gelijke consonanten (een *t* en een *t*), wat een echte 'stottervorm' oplevert, terwijl we bij *emelled* daar twee verschillende consonanten hebben (een *d* en een *t*). (Ik ontleen de term stottervorm aan Van der Wal & Van Bree (1992: 298, 446), die hiervoor naar Brom (1955) verwijzen. Bij Van der Wal & Van Bree wordt de term in verband met verleden tijden in de negentiende-eeuwse schrijftaal gebruikt: *zetteden*, *schuddeden*.)

137 Dat de morfologie niet of nauwelijks een kwestie van doordringen is, kan bijvoorbeeld blijken uit de scores van de werkwoordsvervoeging (die voor het grootste gedeelte uit ablautsgevallen bestaat): die zou het er dan veel minder goed van af moeten brengen. Het gaat daarbij immers om opvallende vormverschillen in beklemtoonde syllaben. Het is niet waarschijnlijk dat die bij substraatwerking gemakkelijk door de mazen van het net heen slippen.

138 Ook voor de van de functiewoorden deel uitmakende wederkerende voornaamwoorden (zie par. 5.4.5.1.2) ga ik uit van gebruiksverschillen. Weliswaar bestaan er voor de daar getoetste vormen (*'m*, *z'n ààge*; *d'r*, *d'r ààge*) categoriale verschillen met het Standaardnederlands, maar de betreffende gebruikswijzen liggen toch zo dicht bij elkaar dat het gerechtvaardigd is om van gebruiksverschillen te spreken.

139 Ook wanneer het Standaardnederlandse *tegen* (item (3)) of *door* (item (5)) op zijn Katwijks werd uitgesproken als respectievelijk *teuge* of *deur*, werden hiervoor uiteraard 0 punten gegeven. Het gaat hier immers niet om lexicaal-fonologische maar om lexicale verschillen. Ook wanneer, omgekeerd, aan de Katwijkse kant, in plaats van het voorzetsel *an* (item (1) en (6)) *aan* of *aen* gegeven werd, zijn de uitspraakverschillen verwaarloosd en is daarvoor steeds 1 punt gegeven.

140 Tot dusver was de zin met *op* bekend van de Gelderse Vallei en het zuidoosten van de provincie Utrecht, en ook wel van Urk (en Volendam) (Van Anrooij & Van Bree 1988: 35-39). Bij navraag bleek dat de Katwijkse informant geen enkele binding met het genoemde gebied had en ook haar familie en kennissen er niet vandaan kwamen. Wel vertelde zij dat ook haar ouders in de gegeven zin *op* gebruikten, en ook haar man bleek dat te doen. Mogelijk moeten we een verklaring toch zoeken in contact tussen Urk en Katwijk, beide vissersplaatsen en beide ook van orthodox protestantse signatuur.

141 Om te voorkomen dat de informanten weleens alle zinnen goed zouden kunnen keuren, waren in de a-test twee zinnen opgenomen waarin geen Katwijks verschijnsel is verwerkt: een zin met een Vlaamse eigenaardigheid, namelijk het Vlaams gebruik van het hulpwerkwoord *gaan* voor Standaardnederlands *zullen*, in *wanneer gaet die vergadering ehauwe worde?* (st.ndl.: wanneer zal die vergadering gehouden worden?) (i 21.11), en een zin met een vooral in Oost-Nederland gebruikelijke possessieve datief, in *de ore waere 'm bevrore van de kauw* (st.ndl.: zijn oren waren bevroren van de kou) (i 21.21). Deze items tellen niet mee voor het onderzoek.

142 Andere dan de aangeboden Katwijkse constructies geef ik hier steeds in Standaardnederlandse vertaling, zoals ook in de opzet gebeurt.

143 In de vakliteratuur zijn de aanduidingen V3, V2 en V1 gebruikelijk respectievelijk voor het hoofdwkwoord, het eerste hulpwerkwoord en het tweede hulpwerkwoord. Vergelijk ik *heb* (V1) *dat kunnen* (V2) *doen* (V3).

144 Andere dan de aangeboden Katwijkse woordvolgordes geef ik hier steeds in Standaardnederlandse vertaling, zoals ook in de opzet gebeurt.

145 In één geval keurde een informant zin (3) af door *dan* eruit te gooien en de zin in twee vraagzinnen op te splitsen: *zagen het de buren? waren ze weg?* Deze verbetering heb ik, omdat ze zeer ingrijpend is – er zijn twee zinnen van gemaakt –, als niet van toepassing beschouwd.

146 In het Fries is de IPI-constructie ontstaan door herinterpretatie. In het Fries bestaan twee klassen van zwakke werkwoorden. Bij een van de twee klassen, klasse 2, viel in een bepaalde fase de imperatief in vorm samen met de infinitief. Zo is in het Fries de infinitief als een imperatief geherinterpreteerd. Vervolgens komt die imperatief door analogie ook in gebruik bij de zwakke werkwoorden van klasse 1 en bij de sterke werkwoorden. Een dergelijke ontwikkeling kunnen we moeilijk voor het Katwijks aan nemen. Zie voor de IPI-constructie De Haan 1990.

147 We vatten dit op als een gebruiksverschil, omdat de beide betekenissen, van *eindelijk* en *eigenlijk*, toch wel dicht bij elkaar liggen. Net als *eindelijk* kan ook *eigenlijk* bijvoorbeeld heel goed op het eind van een opsomming voorkomen: vergelijk *het is dit, het is dat, maar eigenlijk zit het zo* en *het is dit, het is dat, maar (uit)eindelijk (ten slotte) zit het zo*.

148 Het WNT-deel is uit 1920, dus van voor de tijd dat Overdiep & Varkevisser 1940 en 1949 voor het WNT als bron werden gebruikt (WNT. *Bronnenlijst. Eerste aanvulling*: 11, 19).

149 Zie voor de verschillende manieren waarop de term *gebruik* gebezigd wordt, noot 80.

150 Als we alleen van kennis waren uitgegaan, had dat overigens geen gevolgen gehad voor de plaats van de inhoudswoorden in de rangordes van de resultaten: zie noot 151.

151 Waren we bij de inhoudswoorden alleen van kennis uitgegaan, dan waren voor J:O en G de uitkomsten respectievelijk 0.44 en 42.53% (de percentages voor de leeftijdsgroepen, waarop deze getallen gebaseerd zijn, zijn (van 60+ naar 20+): 59.52%, 46.13%, 43.01%, 37.80%, 26.19%; zie tabel 5). Het totaal (de gemiddelde dialecticiteit) zou voor J:O op dezelfde verhouding 0.70 zijn uitgekomen, het gemiddelde G zou iets hoger zijn uitgekomen, op 54.57% (de percentages voor de leeftijdsgroepen, waarop deze getallen gebaseerd zijn, zijn (van 60+ naar 20+): 64.28%, 58.31%, 53.66%, 51.90%, 44.70%).

152 Als een groot verschil beschouw ik 4 of meer (4 is de helft van 8, het aantal plaatsen in de rangorde).

153 Zie voor de keuze van tabel 37 paragraaf 5.4.5.3.2.

154 Over de sterkteverhouding tussen deze beide factoren en de graad van geautomatiseerdheid behoeft geen twijfel te bestaan: de fonetiek (uitspraak, intonatie, klemtoon) is onmiskenbaar het meest stabiele onderdeel van de taal (+geautomatiseerd), alle andere onderdelen zijn minder stabiel (–geautomatiseerd).

155 Omdat nu de resultaten van Haaksbergen en Enschede kloppen met de theorie, is er geen reden om aan verkeerd gekozen items te denken. Vergelijk noot 55 en hoofdstuk 3.

156 De gemiddelde percentages voor de leeftijdsgroepen voor de betreffende onderdelen waren als volgt (van 60+ naar 20+): 60.42%, 56.29%, 49.91%, 47.54%, 44.8%.

157 Bij de bepaling van het laagst en hoogst scorende item uit tabel 18, die betrekking heeft op de werkwoordsvervoeging (zie par. 5.4.4.4.2), doen de items (17), (18), (19) en (21) niet mee. Zie voor de reden waarom de opmerkingen onder tabel 25.

158 De inhoud van deze bijlage is eerder, in enigszins verkorte vorm, verschenen als De Vink 2000.

159 Met uitzondering van het letterteken ə (sjwa).

160 Een bewijs dat er meer fragmenten waren, levert de grammofoonplaat die in 1999 gevonden werd. Op deze zogenaamde glas- of lakplaat uit 1938 is Varkevisser te horen, die voorleest uit de door hem stenografisch vastgelegde fragmenten. Voor een deel waren deze fragmenten al bekend, namelijk voorzover ze opgenomen zijn in Overdiep & Varkevisser 1949, voor een deel bevatten ze ook nieuw materiaal. (Zie voor de transcriptie van dat materiaal De Vink 1999 en Varkevisser & De Vink 2004.)

161 Volgens H.K. Overdiep kwam Varkevisser regelmatig op Ameland, waar Overdiep en zijn leerling Van Es met hun gezinnen de vakantie doorbrachten. Of Varkevisser daar ook stenogrammen afleverde, is niet bekend.

162 Volgens H.K. Overdiep was hij daar terechtgekomen door een ongelukkige val van de trap, met als gevolg een gecompliceerde beenbreuk, waaraan hij een hardnekkige fistel overhield. In de *Registers der patiënten* van het Hôpital Wallon te Leiden (inv.nrs. 430, 432, 433, 434, 436, 442) vinden we dat hij in de volgende perioden opgenomen is geweest: 28 februari 1905 - 10 juni 1905, 27 juni 1905 - 5 juli 1905, 8 januari 1906 - 25 juni 1906, 16 november 1906 - 4 juni 1907, 27 mei 1908 - 3 juni 1908, 1 februari 1909 - 27 juli 1909, 18 april 1913 - 8 mei 1913.

163 Volgens de beide dochters is hij daar in ieder geval in de zomer van 1938 geweest, onder andere voor het opnemen van de glasplaat (zie noot 160). H.K. Overdiep kan dat bevestigen: deze had toen net zijn rijbewijs en herinnert zich Varkevisser nog door de provincie te hebben rondgereden, onder andere om hem de Brons-machinefabriek in Appingedam te laten zien, waar scheepsmotoren werden gemaakt. Varkevisser was daar als directeur van de visserijschool natuurlijk zeer in geïnteresseerd.

164 In de periode vóór 1876 vinden we de rederij, onder de naam C. v.d. Doorn, alleen nog vermeld in het *Register der verrigte keuringen van den geaakten haring, afkomstig van de Nederlandsche zeevisscherijen, Gemeente Katwijk aan Zee, 1858*. Na 1858 ontbreken de gegevens. We kunnen dus niet nagaan of er tussen 1858 en 1876 niet een andere persoon P is geweest die vijf jaar achtereen als schipper voor de rederij gevaren heeft. En tot 1882 bestaan er voor Katwijk aan Zee ook geen monsterrollen die we kunnen raadplegen (Hovy & Meijer 1981: 133). Zoals we echter zullen zien, hebben we met de hier genoemde D. van der Plas de juiste persoon in handen.

165 De geschetste familieverbanden kunnen als volgt in schema worden gebracht (de cijfers geven de opeenvolging in huwelijken aan):

(1) Jacob Haasnoot x Antje van Velzen

(2) Jacob Haasnoot x Jannetje de Best

(1) Anna Klinkenberg x Teunis van Velzen

(3) Jacob Haasnoot x (2) Anna Klinkenberg

Bibliografie

Archivalia

- Katwijksch woordenlijstje*, Provinciale Bibliotheek Friesland, Leeuwarden, sign. Hs. 181.
- Lijst van woorden en spreekwijzen bij de visschers te Katwijk in gebruik*, Universiteitsbibliotheek Leiden, sign. Ltk. 126.
- Monsterrollen, met als bijlagen verlofgangerspasjes, vrijstellingsverklaringen voor militaire dienst, machtigings-briefjes voor minderjarigen en dergelijke, 1882-1927*, Gemeentearchief Katwijk, inv.nrs. 2594-2623.
- Register der verrigte keuringen van den geaakten haring, afkomstig van de Nederlandsche zeevisscherijen, Gemeente Katwijk aan Zee, 1858*, Archief van het College voor de Zeevisserijen, 1857-1911, Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage, nr. 2.11.24.02.
- Registers der patiënten van het Waalse Ziekenhuis (Hôpital Wallon), 1887-1924*, Archief [...] van het ziekenhuis [...] van de Waalse gemeente te Leiden, Gemeentearchief Leiden, inv.nrs. 430-442.
- Verblijfs- en badgastenregisters, [1883?]-1886, 1888-1914*, Gemeentearchief Katwijk, inv.nr. 1359.

Literatuur

- Ammerlaan 1996: T. Ammerlaan, *'You get a bit wobbly...'* Exploring bilingual lexical retrieval processes in the context of first language attrition, Nijmegen. Dissertatie Nijmegen.
- Andersen 1988: H. Andersen, 'Center and periphery. Adoption, diffusion, and spread', in: J. Fisiak (ed.), *Historical dialectology. Regional and social*, Berlin [enz.], 39-83. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 37.
- Van Anrooij & Van Bree 1988: W. van Anrooij & C. van Bree, "'Op" in plaats van "in" je overhemd naar buiten gaan', in: *Taal en tongval* 40, 35-39.
- Appel & Muysken 1987: R. Appel & P. Muysken, *Language contact and bilingualism*, London [enz.].
- Appel & Vermeer 2000: R. Appel & A. Vermeer, 'Tweede-taalverwerving en simultane taalverwerving', in: S. Gillis & A. Schaerlaekens (red.), *Kindertaalverwerving. Een handboek voor het Nederlands*, Groningen, 347-393.
- Auer & Hinskens 1996: P. Auer & F. Hinskens, 'The convergence and divergence of dialects in Europe. New and not so new developments in an old area', in: P. Auer, F. Hinskens & K.J. Mattheier (eds.), *Konvergenz und Divergenz von Dialekten in Europa [enz.] Sociolinguistica* 10, Tübingen, 1-30.
- Bakkes 1996: P. Bakkes, *Variatie en verandering in het Montforts. Taalstructurele en sociolinguïstische aspecten van een veranderend dorpsdialect*, Amsterdam. Publicaties van het P.J. Meertens-Instituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, dl. 26.
- Beets 1927-1928: A. Beets, 'Leven en bedrijf aan boord van een Katwijksche visschersschuit in 1790', in: *Jaarboekje voor geschiedenis en oudheidkunde van Leiden en Rijnland. Tevens orgaan van de vereniging 'Oud-Leiden'*, 21, 1-60.
- Van den Berg 1959: B. van den Berg, *Het dialect van Zandvoort en zijn plaats in de Hollandse dialecten*, Amsterdam. Bijdragen en mededelingen der dialectencommissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam 21.
- Blancquaert 1948: E. Blancquaert, "'Scilt" en "vriert"', in: *Album prof. dr Frank Baur*, Antwerpen, 85-89.
- Booij & Van Santen 1998: G. Booij & A. van Santen, *Morfologie. De woordstructuur van het Nederlands*, 2e, herz. en uitgebr. dr., Amsterdam.
- Van Bree 1977: C. van Bree, *Leerboek van de historische grammatica van het Nederlands. Klank- en vormleer, met een beknopte grammatica van het Gotisch*, Groningen.
- Van Bree 1981: C. van Bree, *Hebben-constructies en datiefconstructies binnen het Nederlandse taalgebied. Een taalgeografisch onderzoek*, Hendrik Ido Ambacht. Dissertatie Leiden.
- Van Bree 1983: C. van Bree, *Het dialect in deze tijd*, Hendrik Ido Ambacht.
- Van Bree 1985: C. van Bree, 'Structuurverlies en structuurbehoud in het dialect van Haaksbergen en Enschede. Een onderzoek naar verschillen in resistentie', in: *Leuvense bijdragen* 74, 1-35.

- Van Bree 1986: C. van Bree, 'De betrouwbaarheid van de apparent time-methode', in: J. Creten, G. Geerts & K. Jaspaert (eds.), *Werk-in-uitvoering. Momentopnamen van de sociolinguïstiek in België en Nederland*, Leuven [enz.], 27-37.
- Van Bree 1987: C. van Bree, *Historische grammatica van het Nederlands*, Dordrecht.
- Van Bree 1990: C. van Bree, 'De stabiliteit van de syntaxis en andere taalsectoren. Bewustzijn omtrent twentismen bij groepen Twenten en uit het westen afkomstige sprekers', in: *Taal en tongval*, themanr. 3, 186-209.
- Van Bree 1992: C. van Bree, 'The stability of language elements in present-day eastern Standard-Dutch and eastern Dutch dialects', in: J.A. van Leuvensteijn & J.B. Berns (eds.), *Dialect and standard language, Dialekt und Standardsprache, in the English, Dutch, German and Norwegian language areas*, Amsterdam [enz.], 178-203. Verhandelingen van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Afd. Letterkunde, Nieuwe Reeks, dl. 150.
- Van Bree 1994: C. van Bree, 'Vlaardingse woorden', in: *Taal en tongval* 46, 33-46.
- Van Bree 1996: C. van Bree, *Historische taalkunde*, 2e, herz. dr., Leuven [enz.].
- Van Bree 1997: C. van Bree, 'Changes in diminutive formation in the eastern Dutch dialect of Twente', in: J. Gvozdanović (ed.), *Language change and functional explanations*, Berlin [enz.], 143-178. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 98.
- Van Bree 2000: C. van Bree, 'De ontwikkeling van het Twentse genussysteem', in: *Nederlandse taalkunde* 1, 217-243.
- Van Bree 2001: C. van Bree, 'De morfologie van het Stadsfries', in: *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde* 117, 41-58 en 133-150.
- Brom 1955: G. Brom, *Boekentaal*, Amsterdam. Verhandelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Afd. Letterkunde, Nieuwe Reeks, dl. 62, nr. 1.
- Bybee & Hopper 2001: J. Bybee & P. Hopper, 'Introduction to frequency and the emergence of linguistic structure', in: J. Bybee & P. Hopper (eds.), *Frequency and the emergence of linguistic structure*, Amsterdam [enz.], 1-24.
- Bybee & Slobin 1982: J.L. Bybee & D.I. Slobin, 'Why small children cannot change language on their own. Suggestions from the English past tense', in: A. Ahlqvist (ed.), *Papers from the 5th International Conference on Historical Linguistics* [enz.], [Amsterdam], 29-37. Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science, series 4 – Current Issues in Linguistic Theory, volume 21.
- Chambers 1992: J.K. Chambers, 'Dialect acquisition', in: *Language* 68, 673-705.
- Chambers, Trudgill & Schilling-Estes 2002: J.K. Chambers, P. Trudgill & N. Schilling-Estes (eds.), *The handbook of language variation and change*, Malden Mass. [enz.].
- Charité & Gabriëls 1994: J. Charité & A.J.C.M. Gabriëls (red.), *Biografisch woordenboek van Nederland*, dl. 4, 's-Gravenhage.
- Clyne 1981: M. Clyne, 'Second language attrition and first language reversion among elderly bilinguals in Australia', in: W. Meid & K. Heller (Hrsg.), *Sprachkontakt als Ursache von Veränderungen der Sprach- und Bewusstseinsstruktur. Eine Sammlung von Studien zur sprachlichen Interferenz*, Innsbruck, 25-32. Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, Bd. 34.
- Van Coetsem 1988: F. van Coetsem, *Loan phonology and the two transfer types in language contact*, Dordrecht [enz.].
- Van Coetsem 1990: F. van Coetsem, [recensie van:] S.G. Thomason & T. Kaufman, *Language contact, creolization, and genetic linguistics*, Berkeley, 1988; I. Lehiste, *Lectures on language contact*, Cambridge, 1988; R. Wardhaugh, *Languages in competition, dominance, diversity, and decline*, Oxford, 1987, in: *Language in society* 19, 260-268.
- Van Coetsem 1995: F. van Coetsem, 'Outlining a model of the transmission phenomenon in language contact', in: *Leuvense bijdragen* 84, 63-85.
- Van Coetsem 2000: F. van Coetsem, *A general and unified theory of the transmission process in language contact*, Heidelberg.
- Daan 1949: J. Daan, 'Sk en sch', in: *Taal en tongval* 1, 166-167.

- Daan & Francken 1972-1977: J. Daan & M.J. Francken, *Atlas van de Nederlandse klankontwikkeling (ANKO). Kaarten en tekst*, 2 afl., Amsterdam.
- Van Dale 1999: [J.H.] van Dale, *Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal*, 13e, herz. dr., door G. Geerts & C.A. den Boon, i.s.m. D. Geeraerts [e.a.], 3 dln., Utrecht [enz.].
- Deeleman 1846a: [J. Deeleman], 'Katwijk op Zee', in: Halbertsma 1846, 20-30. Ook versch. o.d.t. 'Noordwijk aan Zee', in: *Overijsselsche almanak voor oudheid en letteren. 1846*, 11 (1845), 68-78; ook versch. o.d.t. 'Eene ontmoeting aan het strand', in: Leopold & Leopold 1882, 257-261; ook, ten dele versch. (in gewijzigde spelling) o.d.t. 'Proeve van den tongval van het dorp Noordwijk aan Zee', in: Winkler 1874, 115-122.
- Deeleman 1846b: [J. Deeleman], 'Flaauwe herinneringen aan een bezoek op een Hollandsch zeedorp, tegen het einde der vorige eeuw', in: Halbertsma 1846, 31-39. Ook versch. in: *Overijsselsche almanak voor oudheid en letteren. 1846*, 11 (1845), 79-87.
- Dialektatlas van Zuid-Holland en Utrecht* 1968: L. van Oyen, *Dialektatlas van Zuid-Holland en Utrecht*, m.m.v. E. Blancquaert & C.J. van der Voet, Antwerpen. Reeks Nederlandse Dialektatlassen 17.
- Dorian 1981: N.C. Dorian, *Language death. The life cycle of a Scottish Gaelic dialect*, Philadelphia.
- Van der Ent 1988: N. van der Ent, *Van ijzendijkers, nijpnaarzen, natte kranten en andere minne breiers. Een verzameling woorden uit de Krimpenerwaard*, Leiden. Ongepubliceerde doctoraalscriptie Vakgroep Nederlands, Rijksuniversiteit Leiden.
- Gerritsen 1991: M. Gerritsen (red.), *Atlas van de Nederlandse dialectsyntaxis (AND)*, 2 dln., Amsterdam.
- Gerritsen 1995: M. Gerritsen, 'Van rijksgrens naar dialectgrens. Een onderzoek rondom de Nederlands-Duitse staatsgrens', in: J. Cajot, L. Kremer & H. Niebaum (Hrsg.), *Lingua theodisca. Beiträge zur Sprach- und Literaturwissenschaft. Jan Goossens zum 65. Geburtstag*, Münster [enz.], 623-631.
- Giles & Powesland 1975: H. Giles & P.F. Powesland, *Speech style and social evaluation*, London. European Monographs in Social Psychology 7.
- Goeman 1984: A.C.M. Goeman, *Klank- en vormverschijnselen van het dialect van Zoetermeer*, Amsterdam.
- Guijt 1991: J. Guijt, *Mijn familie en de zee*. [Katwijk. Typoscript.]
- De Haan 1990: G. de Haan, 'De Friese Imperativus-Pro-Infinitivo', in: *Taal en tongval*, themanr. 3, 87-107.
- Van Haeringen 1962: C.B. van Haeringen, *Neerlandica. Verspreide opstellen*, 2e ongew. dr., [z.p.].
- Haeseryn 1990: W.J.M. Haeseryn, *Syntactische normen in het Nederlands. Een empirisch onderzoek naar volgordevariatie in de werkwoordelijke eindgroep*, Nijmegen. Dissertatie Nijmegen.
- Hagen & Münstermann 1985: A.M Hagen & H.G.W. Münstermann, 'Functieverlies en structuurverlies bij minderheidstalen en dialecten', in: *Handelingen van het acht en dertigste Nederlands Filologencongres, gehouden te Nijmegen, 16-17 april 1984*, Amsterdam [enz.], 63-84.
- Halbertsma 1846: J.H. Halbertsma (red.), *De tongvallen van Nederland, 2de proeve, waarin die van Scheveningen, Katwijk, Zaandam, Medenblik, Colhorn en Roermonde, gezameld ten dienste van dr. J.M. Firmenich's Germaniens Völkerstimmen*, Deventer.
- Heeroma 1935: K.H. Heeroma, *Hollandse dialectstudies. Bijdrage tot de ontwikkelingsgeschiedenis van het Algemeen Beschaafd Nederlands*, Groningen [enz.]. Dissertatie Leiden.
- Van der Heijden 1994: M.C.A. van der Heijden, 'Overdiep, Gerrit Siebe', in: Charité & Gabriëls 1994, 374-375.
- Hinskens 1986: F. Hinskens, 'Primaire en secundaire dialectkenmerken. Een onderzoek naar de bruikbaarheid van een vergeten (?) onderscheid', in: J. Creten, G. Geerts & K. Jaspaert (eds.), *Werk-in-uitvoering. Momentopnamen van de sociolinguïstiek in België en Nederland*, Leuven [enz.], 135-158.
- Hinskens 1992: F.L.M.P. Hinskens, *Dialect levelling in Limburg. Structural and sociolinguistic aspects*, [Nijmegen]. Dissertatie Nijmegen.
- Hinskens 1993: F. Hinskens, 'Dialectnivellering en regiolectvorming. Bevindingen en beschouwingen', in: *Taal en tongval*, themanr. 6, 40-61.
- Hinskens 1996: F. Hinskens, 'Dialectnivellering in Limburg. Verlies van regionale identiteit?', in: C. van der Borgt, A. Hermans, H. Jacobs (red.), *Constructie van het eigene. Culturele vormen van regionale identiteit in Nederland*, Amsterdam, 75-89. Publicaties van het P.J. Meertens-Instituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, dl. 25.

- Hock 1991: H.H. Hock, *Principles of historical linguistics*, 2e herz. en verb. dr., Berlin [enz.].
- Hoppenbrouwers 1983: C. Hoppenbrouwers, 'Het genus in een Brabants regiolect', in: *Tabu* 13, 1-34.
- Hoppenbrouwers 1990: C. Hoppenbrouwers, *Het regiolect. Van dialect tot Algemeen Nederlands*, Muiderberg.
- Van Hout 1989: R.W.N.M. van Hout, *De structuur van taalvariatie. Een sociolinguïstisch onderzoek naar het stadsdialect van Nijmegen*, Dordrecht. Dissertatie Nijmegen.
- Van Hout & Muysken 1994: R. van Hout & P. Muysken, 'Modeling lexical borrowability', in: *Language variation and change* 6, 39-62.
- Hovy & Meijer 1981: L. Hovy & A.C. Meijer, *Inventaris van de archieven der gemeente Katwijk 1656-1931 (1975)*, Katwijk.
- Hudson 1996: R.A. Hudson, *Sociolinguistics*, 2e dr., Cambridge.
- De Jong 1979: E.D. de Jong (red.), *Spreektaal. Woordfrequenties in gesproken Nederlands*, Utrecht. Werkgroep Frequentie-onderzoek van het Nederlands.
- Kerswill 2002: P. Kerswill, 'Koineization and accommodation', in: Chambers, Trudgill & Schilling-Estes 2002, 669-702.
- Kneppelhout 1874: J. Kneppelhout, 'De gelijkenis van den verlorenen zoon in den tongval van het dorp Katwijk aan Zee', in: Winkler 1874, 122-124.
- Kroon 1925: J.E. Kroon, *Album studiosorum Academiae Lugduno-Batavae 1875-1925*, met inl. van A.J. Blok, Leiden.
- Labov 1963: W. Labov, 'The social motivation of a sound change', in: *Word* 19, 273-309. Ook versch. in: Labov 1977, 1-42.
- Labov 1977: W. Labov, *Sociolinguistic patterns*, 5e dr., Philadelphia.
- Lafeber 1967: A.P.M. Lafeber, *Het dialect van Gouda*, m.m.v. L.B. Korstanje, Gouda.
- Lalleman & Van Santen 1993: J. Lalleman & A. van Santen, 'De produktie van Nederlandse regelmatige en onregelmatige verleden-tijdsvormen door moedertaalsprekers en tweede-taalverwerfers', in: *Dutch contributions to AILA '93, 10th World Congress of the International Association of Applied Linguistics 2/3*, [Amsterdam], 173-184. Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen 46/47.
- De Leeuwerk 1996: W. de Leeuwerk, *Onder ons gezeed. Verzameling van steeds minder voorkomende woorden in het dialect van Giessendam en Neder-Hardinxveld*, Hardinxveld-Giessendam.
- Leopold & Leopold 1882: J.A. Leopold & L. Leopold (red.), *Van de Schelde tot de Weichsel. Nederduitsche dialecten in dicht en on dicht*, dl. 1, Groningen.
- Van Loey 1970: A. van Loey, *Schönfelds historische grammatica van het Nederlands*, Zutphen.
- Van Loey 1976: A. van Loey, *Middelnederlandse spraakkunst. I. Vormleer*, 8e verb. dr., Groningen.
- Van Marle 1987-1988: J. van Marle, 'Betekenis als factor bij produktiviteitsverandering (iets over de deverbale categorieën op -lijk en -baar)', in: *Spektator. Tijdschrift voor neerlandistiek* 17, 341-359.
- Messemaker 1993: *De familie Klinkenberg te Katwijk*, [samengesteld door J. Messemaker, Katwijk. Gestencilde uitgave Katwijks Museum].
- Messemaker 1994a: *De familie De Jong te Katwijk*, [samengesteld door J. Messemaker, Katwijk. Gestencilde uitgave Katwijks Museum].
- Messemaker 1994b: *De familie Van der Plas te Katwijk, 1600-1950*, [samengesteld door J. Messemaker, Katwijk. Gestencilde uitgave Katwijks Museum].
- Messemaker 1994c: *De familie Van der Marel te Katwijk*, [samengesteld door J. Messemaker, Katwijk. Gestencilde uitgave Katwijks Museum].
- Messemaker 1995: *De familie Van Velzen te Katwijk*, [samengesteld door J. Messemaker, Katwijk. Gestencilde uitgave Katwijks Museum].
- [Messemaker z.j.]: *[De familie] Haasnoot [te Katwijk]*, [samengesteld door J. Messemaker, Katwijk. Gestencilde uitgave Katwijks Museum].
- Münstermann 1989: H. Münstermann, 'Dialect loss in Maastricht: attitudes, functions and structures', in: K. Deprez (ed.), *Language and intergroup relations in Flanders and in the Netherlands*. Dordrecht [enz.], 99-128.

- Muysken 2000: P. Muysken, *Bilingual speech. A typology of code-mixing*, Cambridge.
- Naamlijst 1874-1886: *Naamlijst der haring-reederijen in Nederland*, Vlaardingen.
- Naamlijst 1887-1890: *Naamlijst der Nederlandsche haring-reederijen, benevens der sloepen welke de kabeljauwvisscherij in de Noordzee uitoefenen*, Vlaardingen.
- Naamlijst 1891-1892: *Naamlijst der Nederlandsche haringschepen en reederijen, benevens der sloepen welke de kabeljauwvisscherij in de Noordzee uitoefenen*, Vlaardingen.
- Naamlijst 1893-1897: *Naamlijst der Nederlandsche reederijen en haringschepen, benevens der sloepen, welke de kabeljauwvisscherij in de Noordzee uitoefenen*, Vlaardingen.
- Naamlijst 1898-1925: *Naamlijst der Nederlandsche reederijen en haringschepen, benevens der sloepen en stoomtrawlers, welke de visscherij in de Noordzee uitoefenen*, Vlaardingen.
- Noordegraaf 1979: J. Noordegraaf, "Eene linguïstische kaart van Nederland". Rondom de dialectenquête van 1879', in: M. Gerritsen (red.), *Taalverandering in Nederlandse dialecten. Honderd jaar dialectvragenlijsten: 1879-1979*, Muiderberg, 36-51.
- Overdiep & Varkevisser 1940: G.S. Overdiep & C. Varkevisser, *De volkstaal van Katwijk aan Zee*, Antwerpen.
- Overdiep & Varkevisser 1949: G.S. Overdiep & C. Varkevisser, *Woordenboek van de volkstaal van Katwijk aan Zee*, Antwerpen.
- Paul 1920: H. Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, 5e dr., Halle a. S.
- Pauwels 1953: A. Pauwels, *De plaats van hulpwerkwoord, verleden deelwoord en infinitief in de Nederlandse bijzin*, 2 dln., Leuven.
- Petereus 1977: E.W. Petereus, *De bommschuit. Een verdwenen scheepstype*, Bussum [enz.].
- Phillips 2001: B.S. Phillips, 'Lexical diffusion, lexical frequency, and lexical analysis', in: J. Bybee & P. Hopper (eds.), *Frequency and the emergence of linguistic structure*, Amsterdam [enz.], 123-136.
- Van der Plas 1996: W. van der Plas, *Lijst van schipbreuken en strandingen van Katwijkse vissersschepen en verongelukte Katwijkse vissers (Periode 1860-1899)*. 4e revisie. [Katwijk. Typoscript.]
- Prillwitz 1995: E. Prillwitz, *Diminueren en pluraliseren in Twente. Een onderzoek naar meervoud- en verkleinwoordvorming in Goor en Denekamp*, Leiden. Ongepubliceerde doctoraalscriptie Vakgroep Nederlands, Rijksuniversiteit Leiden.
- Reker 1983: S. Reker, 'Tussen Hogelandster Gronings en het Standaard-Nederlands', in: *Driemaandelijks bladen* 35, 1-28.
- Reker 1993: S. Reker, 'Groninger bewegingen. Factoren bij taalverandering', in: *Taal en tongval*, themann. 6, 11-25.
- Roeleveld 1986: D. Roeleveld, *De Scheveningse woordenschat, 's-Gravendeel*.
- Sankoff 2002: G. Sankoff, 'Linguistic outcomes of language contact', in: Chambers, Trudgill & Schilling-Estes 2002, 638-668.
- Van Santen 1997: A. van Santen, 'Hoe sterk zijn de sterke werkwoorden?', in: *Taal in tijd en ruimte. Voor Cor van Bree bij zijn afscheid als hoogleraar Historische Taalkunde en Taalvariatie aan de Vakgroep Nederlands van de Rijksuniversiteit Leiden*, Leiden, 45-56. SNL-reeks, nr. 4.
- Van Santen & Lalleman 1994: A. van Santen & J. Lalleman, 'Gaat zwak anders dan sterk? Over de produktie van Nederlandse regelmatige en onregelmatige verleden-tijdsvormen', in: *Forum der letteren* 35, 1-22.
- Schirmunski 1930: V. Schirmunski, 'Sprachgeschichte und Siedlungsmundarten', in: *Germanisch-Romanische Monatsschrift* 18, 113-122, 171-188.
- Smits 1996: C.J.M. Smits, *Disintegration of inflection. The case of Iowa Dutch*, The Hague. Dissertatie VU Amsterdam.
- Smits 1999: C. Smits, 'Working class Maastricht versus middle class Maastricht. In search for a theoretical framework', in: *Leuvense bijdragen* 88, 453-476.
- Van der Spek 1981: J. van der Spek (red.), *Zoetermeers woordenboek*, [z.p.].
- Thomason & Kaufman 1988: S.G. Thomason & T. Kaufman, *Language contact, creolization, and genetic linguistics*, Berkeley.

- Uit den Boogaart 1975: P.C. Uit den Boogaart (red.), *Woordfrequenties in geschreven en gesproken Nederlands*, Utrecht. Werkgroep Frequentie-Onderzoek van het Nederlands.
- Vandekerckhove 1993: R. Vandekerckhove, 'Dialectverlies in West-Vlaanderen? De vitaliteit van het Deerlijkse dialect', in: *Taal en tongval*, themanr. 6, 120-135.
- Vandekerckhove 2000: R. Vandekerckhove, *Structurele en sociale aspecten van dialectverandering. De dynamiek van het Deerlijkse dialect*, Gent.
- Varkevisser & De Vink 2004: *Kattøks, om 't te bewaere voor 't naegeslacht. Een plaat met Katwijks dialect uit 1938, gesproken door C. Varkevisser. Met een transcriptie en vertaling door C.L. de Vink*, Katwijk. Compact disc.
- Veranderingen in het Katwijks. N.a.v. het 40-jarig bestaan van Overdiep's 'De volkstaal van Katwijk aan Zee'*. Leiden, 1980-1981. Ongepubliceerd verslag door een werkgroep Leidse studenten o.l.v. C. van Bree, Vakgroep Nederlands, Rijksuniversiteit Leiden.
- De Vink 1994: L. de Vink, *Structuurverlies in het dialect van Katwijk aan Zee. De dialectontwikkeling binnen het Randstadgebied vergeleken met die daarbuiten*, Leiden. Ongepubliceerde doctoraalscriptie Vakgroep Nederlands, Rijksuniversiteit Leiden.
- De Vink 1996: L. de Vink, 'Structuurverlies in het dialect van Katwijk aan Zee. De dialectontwikkeling binnen het Randstadgebied vergeleken met die daarbuiten', in: *Taal en tongval* 48, 103-138.
- De Vink 1999: L. de Vink, 'Glasplaat boven water. Een oude opname van het Katwijkse dialect', in: *Oud Katwijk* 23, 3-10.
- De Vink 2000: L. de Vink, 'De vissers thuisgebracht. De datering van het dialect in *De volkstaal van Katwijk aan Zee*', in: *Oud Katwijk* 25, 7-24.
- Vousten 1995: R.M.G. Vousten, *Dialect als tweede taal. Linguïstische en extra-linguïstische aspecten van de verwerving van een Noordlimburgs dialect door standaardtalige jongeren*, Amsterdam. Dissertatie Nijmegen.
- Van der Wal & Van Bree 1992: M. van der Wal & C. van Bree, *Geschiedenis van het Nederlands*, Utrecht.
- Wald 1984: A. Wald, 'Forensisme en taalverandering', in: *Taal en tongval* 36, 143-161.
- Weijnen 1966: A. Weijnen, *Nederlandse dialectkunde*, 2e dr., Assen.
- Weijnen 1968: A. Weijnen, *Zeventiende-eeuwse taal*, 5e dr., Zutphen.
- Weijnen 1991: A. Weijnen, *Vergelijkende klankleer van de Nederlandse dialecten*, 's-Gravenhage.
- Winkler 1874: J. Winkler (red.), *Algemeen Nederduitsch en Friesch dialecticon*, dl. 2, 's-Gravenhage.
- WNT: *Woordenboek der Nederlandsche taal*, bewerkt door M. de Vries, L.A. te Winkel, A. Kluyver [e.a.], 29 dln., 's-Gravenhage [enz.], 1882-1998.
- WNT. *Bronnenlijst. Eerste aanvulling: Woordenboek der Nederlandse taal. Bronnenlijst. Eerste aanvulling.* 's-Gravenhage [enz.], [z.j.].
- Wolfram 2002: W. Wolfram, 'Language death and dying', in: Chambers, Trudgill & Schilling-Estes 2002, 764-787.

Summary

Dialect and dialect change in Katwijk aan Zee

This book is about the dialect spoken in Katwijk aan Zee, an old fishing village in the province of South Holland on the West Coast of the Netherlands. Chapter 1 (the introduction) begins with a short sociological description of the town: Katwijk aan Zee has always been a rather closed community and this has contributed to the survival of its dialect. Even today, it is said that the dialect can be clearly distinguished from Standard Dutch. This is the more remarkable because *Katwijks* is spoken in the so-called *Randstad*, an urban conglomerate where Standard Dutch reigns supreme. *Katwijks* is also quite distinct from the neighbouring South Holland dialects. The dialect is conservative, though, just like any other dialect, nowadays, is subject to change. More and more dialect elements are being replaced by standard elements (*structure loss*). The book deals with the precise course of this process.

After a survey of the extant literature in and about *Katwijks*, including Overdiep & Varkevisser 1940 and 1949, used as source material for this book, provisional goals are formulated in a closing paragraph. The rate of change is not the same for all elements, nor do they all remain stable for the same length of time. As appears from earlier research, there is likely to be a hierarchy of stability. The first aim is to investigate the differences in stability further. The second is to find out the extent to which certain factors such as, for instance, frequency, influence these differences.

The theoretical background of structure loss is discussed in chapter 2. Structure loss has to do with the stability of language elements. In this context it is useful to make a distinction between *V-stability*, that is, stability related to the variety, and *S-stability*, that is, stability related to the speaker. *V-stability* has to do with how the dialect (variety) changes from generation to generation, diachronically, from year to year. *V-stability* can be substantially accounted for on the basis of *S-stability*. In *S-stability* the speaker is central and stability can be seen as a psychological phenomenon.

S-stability comes clearly to the fore in the process of second language acquisition. In this process, a dominant L1 and a non-dominant L2 language are distinguished. In the course of second language acquisition, a L1 speaker introduces L1 elements into L2 and vice versa. Elements from L1, such as, for instance, pronunciation characteristics, that a L1 speaker is likely to incorporate while speaking L2, are *stable* elements. The speaker himself is hardly aware of them. Elements which are not likely to be introduced into L2 from L1, but which are likely to be borrowed from L2 and introduced (loaned) into L1, such as, for instance, content words, are *unstable* elements. The speaker is more aware of these. From the point of

view of L1 it is a question of an alternatively slight or strong *take up* of a L2 element. From the point of view of L2 it is a question of alternatively strong or slight *transfer* of a L1 element coupled with a poor or good *acquisition* of the matching L2 element. In other words, transfer and acquisition are complementary and, in this book, we concentrate on both these phenomena.

The basis for the extent of S-stability or the degree of awareness is laid down in the process of first language acquisition. The S-stability resulting from that process is called *inherent S-stability*. That is the stability that the elements have of themselves. The degree of inherent S-stability is determined by a number of *primary factors*. In the second language acquisition process, *secondary factors* also play a role. These factors, in contrast with the primary factors, have to do with the fortuitous characteristics or state of the languages concerned. A combination of primary and secondary factors gives rise to the ultimate, total extent of the S-stability.

We can distinguish at least three primary factors: *the degree of automaticity*, *the degree of abstraction* and *the difference between usage and form*. With respect to automaticity, a distinction is made between strongly automated and not-strongly automated elements. Elements which are said to be strongly automated are those which the speaker is virtually obliged to choose and which virtually cannot be manipulated. For instance, pronunciation characteristics are strongly automated elements. They are more stable than not-strongly automated elements. Elements where the speaker has a certain freedom of choice are not-strongly automated elements. The next matter to claim our attention is the importance of the degree of abstraction. Abstract language elements are more stable than non-abstract, more concrete language elements. For instance, syntactic constructions are to be found at the abstract end, while content words are at the concrete end. Apart from the degree of abstraction there is the difference between usage and form. Usage is more stable than form. One example of a usage difference is the Eastern Dutch construction of the type *ik heb de band lek* [lit. *I have the tyre flat*] (Standard Dutch *ik heb een lekke band* [lit. *I have a flat tyre*]). The construction in itself is also to be found in Standard Dutch but it is recognised as a typically eastern usage where something has happened to the subject. It is a different matter when Eastern Dutch clearly has a variant construction which does not appear in Standard Dutch, for example, *we zijn wandelen geweest* [lit. *we have walking been*] instead of *we zijn wezen wandelen* [lit. *we have be walking*]. We regard this as a difference in form. In addition, we have here a difference in word order, which is simultaneously a difference in form.

The question is how the primary factors should be hierarchically ordered. We can take it for granted that the degree of automaticity is at the top.

However, the relationship between the degree of abstraction and the difference between usage and form is uncertain. For the moment we may assume that the first factor is above the second. Compare figure 3 (p. 34). In this scheme a clear hierarchy of stability can be discerned, that is to say that the various parts of the language differ from each other with respect to S-stability. Previous research has confirmed this scheme in broad outline (Van Bree 1990, 1992).

Primary factors determine differences which occur between the global (sub)categories: content words, syntax (function words, constructions, word orders), morphology, etc. (A further distinction has to be made here between usage and form: usage of content words, form of content words, etc.) Secondary factors determine differences which occur *within* the global (sub)categories. This concerns, for instance, not the proportion of content words to the other categories, but the proportion of the different individual content words with respect to each other. Secondary factors may work in either direction, towards L2, or conversely, towards L1. That is to say they may strengthen the stability of L1 elements or the instability of L2 elements.

Four secondary factors have been investigated: *support from the regional environment*, *frequency*, *structural simplicity* and *absence of competition*. It is a question of regional environment when certain elements have a wider distribution than just the area under investigation. By frequency, token frequency is understood. For structural simplicity, transparency of patterns is meant, in the first instance. Another aspect of structural simplicity has to do with the degree to which a particular pattern can be differentiated. Finally, there is the concept of the absence of competition. We speak of competition when one form has another, equally valid form beside it with which it is in competition. We speak of absence of competition when a form occurs independently and is not in competition with another form.

If we are to understand the process of dialect loss, it is useful to distinguish two prototypical stages: a first stage with the generation for which the dialect is L1 and the standard language L2, and a second stage with the generation for which the reverse is true. That is the generation which has the standard language as L1 and the dialect as L2. This is an extremely sketchy representation of the facts. In reality there are several transitional stages across the generations. In general, it is a matter of more or less simultaneous acquisition of dialect and standard language in which language domination across the generations gradually moves from dialect to standard language.

The first stage is represented by the parents (or, more generally, by the older generation). The dialect is the language they learned as children. Later, the parents acquired the standard language (L2) on the basis of this

dialect (L1). This is how stable elements in the dialect are introduced into the standard language. For the parents it is a question of a second-language acquisition process at school. In all probability this means that the acquisition of the standard language is fairly extensive, which in turn means that only those elements which are clearly stable in the dialect reappear in the standard language: e.g. phonetic elements (pronunciation, intonation, stress) and syntax (function words, constructions, word orders). The parents switch to the standard language when talking to the children because this is the language they want the children to grow up speaking. The underlying idea is that the standard language offers the children more prospects in future social life.

The children (more generally: the younger generation) represent the second stage. The language they acquire in the first instance, the language they are brought up in, is the standard language as spoken by the parents. Later, they acquire the dialect (L2) on the basis of the standard language (L1). They absorb it, not only from their parents, who often communicate with each other in dialect, but probably also from their grandparents and certainly in the street from their own age group (*the peer group*). In contrast with the parents with respect to the standard language then, the children acquire the dialect, not at school, but in a natural second-language acquisition process. Since the children have to acquire the dialect mainly in the street they have an inadequate exposure to the dialect in comparison with the parents. Moreover the corrective example of the parents is missing in the acquisition of the dialect – a situation known as *imperfect learning*. Imperfect learning may be seen as the primary source for the ‘decline’ of the dialect. As the result of it, children become stuck half way through the second-language acquisition process.

What exactly are the consequences of imperfect learning? To begin with it is useful to consider the kind of standard language the children acquire. As the parents have learned the standard language on the basis of the dialect, this will be a dialectally coloured standard language, coloured by stable elements from the dialect. The children acquire the dialect on the basis of the dialectally coloured standard language. They then introduce the stable elements of dialectal origin in their standard language back into the dialect. In this way dialectal phonetics and syntax will end up in the dialect again. So it is that these elements which have a high S-stability will also have a high V-stability.

The remaining dialect elements, the clearly unstable elements and the elements in between do not easily penetrate and have to be acquired by the children. For these, they fall back on their imperfect exposure to the dialect. The expectation is that the clearly unstable elements of the dialect, the content words and lexical phonology will be properly acquired on account

of their prominence. These elements have a low S-stability and will therefore have a high V-stability. This V-stability will be lower than that of the clearly stable elements, which penetrate easily. For the elements in between, the morphology and the adverbs, we can expect that, on the one hand, they do not penetrate easily. On the other hand, because of their lower prominence, they will also be less readily learned than the clearly unstable elements. In other words, those elements which have an average S-stability will also have a low V-stability.

The consequences of imperfect learning in the second stage as described above have been largely confirmed by previous research (Van Bree 1985, 1992). However, it is evident in these studies that two of the (sub)categories end up in anomalous positions. Firstly, word orders, a syntactic component emerged with the lowest V-stability. In all probability, this must be attributed to an unfortunate choice of test items. Secondly, content words also ended up in a very low place. This is remarkable because it is exactly these words that are so important for comprehension that are learned early in the process of second language acquisition. It is evident that this does not happen in the dialect situation. One of the possible explanations is the social dominance of the standard language.

In chapter 3 a number of hypotheses are formulated on the basis of the theory and previous research. The investigation in Katwijk aan Zee had to do with the influence of the standard language on the dialect. In other words, what happens to the dialect in the prototypical situation of the second stage in which the dialect (L2) is learned on the basis of the standard language (L1)? Our focus is on V-stability, on what happens to the dialect across the generations.

The aims proposed in chapter 1 are made more precise in this chapter. The first goal involves a more specific testing of the hierarchy of stability (in this context, the hierarchy of V-stability), the second involves a testing of the secondary factors discussed in chapter 2.

Hypothesis 1 was formulated in connection with the first research aim: (1) The process of structure loss in *Katwijk*s conforms to the following hierarchy of stability, on a cline from more to less stable: phonetics - function words (usage) / constructions (usage) - word orders - adverbials (usage, form) / lexical phonology - morphology (usage, form) - content words (form). (In this context phonetics is confined to striking (primary) pronunciation characteristics. Lexical phonology has to do with sounds which clearly differ from each other, for instance, *Twents* 'hoes' as opposed to Standard Dutch 'huis'.)

Hypotheses 2 to 5 inclusive were formulated in connection with the second research aim:

(2) Elements that are supported by the regional environment are more

likely to transfer or are more easily acquired than elements that are not supported by the regional environment.

(3) Elements that occur (more) frequently are more likely to transfer or will be more easily acquired than elements that do not occur frequently or occur less frequently.

(4) Elements that are structurally simple are more likely to transfer or will be more easily acquired than elements that are not structurally simple. (At a later stage in the investigation, 'structurally simple' is replaced by 'transparent'.)

(5) Elements that do not encounter competition from other elements are more likely to transfer or are more easily acquired than elements which do encounter competition from other elements.

In chapter 4, a contrastive survey of the grammar of *Katwijks* is given. In this survey a comparison is made between old *Katwijks* and Standard Dutch. The part played by the above-mentioned secondary factors is determined from the regular differences appearing from the comparison. In other words, for a *Katwijks* element *x*, it is ascertained whether it was supported by the regional environment, how frequent it was, what part was played by a transparent pattern and whether it encountered competition from another element *y*.

In chapter 5 the set up and results of the investigation are discussed; in chapter 6, the results are again reviewed. In order to establish the degree of dialect loss for the various elements of the dialect, two systems of measurement were used: comparison in apparent time and comparison in real time. To start with, for the comparison in apparent time, two age groups were selected: a younger group from 20 to 30 years old and an older group from 60 to 70 years old. Each group consisted of 24 informants evenly divided over the two sexes. This is how the dialect was compared over a period of 40 years on average. In order to gain an insight into the precise course of the process of structure loss another three middle-aged groups were selected: one from 30 to 40, one from 40 to 50 and one from 50 to 60 years old. Each of these groups consisted of 12 informants, again evenly divided over men and women. A total of 84 informants were involved in the study. For the comparison in real time, language use by the whole group of informants was compared with language use as laid down by Overdiep. In this way a much longer period is covered, namely 103 years. By means of archive research, we established that the dialect described by Overdiep dates back to 1870, while the current informants speak the dialect from round about 1973. Obviously only individuals who clearly spoke dialect, determined with the help of a number of criteria, were chosen for the study.

The interview method was chosen for the testing of hypotheses; informants were required to produce or evaluate forms and sentences in

various tests. For the content of the interview, the contrastive grammar from chapter 4 was used as a basis. The following parts were handled: content words, lexical phonology, phonetics, morphology, function words, word orders, constructions and adverbials. The following subdivisions were distinguished in the morphology: case endings in proper names, plural formation, diminutive formation and verb conjugations. For the function words, prepositions and reflexive pronouns were considered separately. In each case a check was made to see how much of the old original dialect is still to be heard in the speech of the various age groups. For the comparison in apparent time, the results for the younger group (20 to 30 years old) were subsequently divided by those of the older group (60 to 70 years old) (i.e. the ratio J:O = *jong:oud* 'young:old'). For the comparison in real time, the average for all the age groups together was calculated (G = *gemiddelde* 'average'). Statistical tests were applied where appropriate.

For testing hypothesis 1 a ranking order was established for both the results J:O and G. A mean ranking order R was established on the basis of both these ranking orders. It was clear that there are only very small differences between these ranking orders and the hypothetical ranking order. There are two problematic deviations to record. The first thing that didn't match up to the hypothetical ranking order was the surprisingly low place of phonetics. The explanation from this lower than expected place lay in the very low place in J:O (as opposed to a high place expected in G), which could show that the decline has only set in recently. It is possible that in dialect loss, as it were, one part is lost after the other. In that case, it has only recently been the turn of phonetics. However, that phonetics does so badly may have to do with the way it is tested: in fact, the testing was directed at the striking (primary) phonetic differences. If the less striking (secondary) phonetic differences had been included, then phonetics would have come out on top of all the ranking orders, as expected. The second deviation in the ranking order for R was the reversed order for lexical phonology and morphology. The origin of the exchange has to be sought in morphology, in the very strong position of the formation of diminutives. These are characterised by a high degree of transparency. It is this secondary factor which evidently thwarts the expected hierarchy. In R, when compared with the place predicted by the hypothesis, the word orders occupied the expected position, but then, just as for phonetics, a strange discrepancy between J:O and G appeared. In all probability, the high score for J:O and the low score for G had to do with those word orders which Overdiep and Varkevisser, in their time, also registered as rare. Further analysis revealed that, just as we have assumed for figure 3, the degree of abstraction is obviously higher in the hierarchy than the difference between usage and form.

The testing of the secondary factors, obviously for the cases where this was possible, yielded the following results. Hypothesis 2, which has to do with the support of the regional environment, was confirmed by J:O in three of the seven cases and also by G in six of the seven cases, that is, in total, in nine of the fourteen cases. Hypothesis 3, which has to do with frequency, was confirmed by J:O in three of the four cases and by G in all cases, that is, in total, in seven of the eight cases. For hypothesis 4, which has to do with transparency, there is confirmation in one of the two cases for J:O and in both cases for G, which yields a total of three out of the four cases. As we only have a high degree of verification for two (sub)parts, it is important that we do not derive definitive conclusions from the results. Hypothesis 5, which has to do with the absence of competition, was confirmed by both J:O and G. Since the basis is so small, there being only two cases, no clear conclusions can be drawn.

If we look at the results of the age groups, we can report that there is a gradual decline from old to young. The group which gives rise to the most, albeit insignificant, exceptions is the 30+ group. A possible explanation for this is that the group contained a predominance of 'broad' dialect speakers.

Translation: dr. Robin D. Smith

Stellingen

- 1 Bij stabiliteit van taalelementen moet onderscheid gemaakt worden tussen S-stabiliteit, de aan de spreker gerelateerde stabiliteit, en V-stabiliteit, de aan de variëteit gerelateerde stabiliteit.
- 2 In het tweede stadium van dialectverlies ontstaat als gevolg van *imperfect learning* een voor taalverwerving atypische situatie.
- 3 Bepaalde klankcondities, in casu de positie voor *r* + labiaal, velair of dentaal, zijn bevorderlijk voor het behoud van de Katwijkse klank.
- 4 Er zijn aanwijzingen dat bij dialectverlies niet alle onderdelen tegelijk aan de beurt komen maar een voor een in de richting van de standaardtaal opschuiven.
- 5 Het grensgebied van Noord- en Zuid-Holland is ook in dialectologisch opzicht een grensgebied.
- 6 Smits constateert in haar artikel 'Working class Maastricht versus middle class Maastricht. In search for a theoretical framework' dat in het dialect van *middle class* Maastrichtenaren de woordenschat en de morfologie Maastrichts zijn, terwijl de syntaxis van Standaardnederlandse afkomst is. De verklaring kan zijn dat het hier gaat om mensen voor wie de (niet door het Maastrichts beïnvloede) standaardtaal de dominante taal is, en die op basis daarvan het dialect hebben aangeleerd. Deze verklaring wijst zij in noot 15 van haar artikel ten onrechte af.
C. Smits, 'Working class Maastricht versus middle class Maastricht. In search for a theoretical framework', in: *Leuvense bijdragen* 88 (1999), 453-476.
- 7 Dat in Katwijk de uitdrukking *hij rende op z'n hemd naar buiten* (in plaats van Katwijks *hij rende an z'n hemd naer buite* voor Standaardnederlands *hij rende in zijn hemd naar buiten*) gehoord kan worden, moet worden toegeschreven aan contact met de vissersplaatsen Urk en Volendam.
- 8 De erkenning van verzamelingen van dialecten als streektalen is bedenkelijk.

- 9 Uit het voorkomen van de werkwoordsvormen op *-ede* en *-ed* in het Katwijks (bijvoorbeeld *zettekede, ezettekede, meldede, emeldede*, voor respectievelijk Standaardnederlands *zette(n)* (verleden tijd), *gezet, meldde(n), gemeld*) blijkt hoe bijbelvast de sprekers van dit dialect zijn.
- 10 Met het kwartje is ook het kwarretje uit onze portemonnee verdwenen.

Curriculum vitae

Leendert de Vink werd in 1961 te Leiden geboren. Hij groeide op in Katwijk aan Zee. In 1979 behaalde hij er aan het Pieter Groen College zijn havo-diploma. Na een aantal jaren bij de belastingdienst te hebben gewerkt, studeerde hij Nederlands aan de Algemene Hogeschool Amsterdam en de Universiteit Leiden. Hij specialiseerde zich in de historische taalkunde en taalvariatie, en studeerde in 1994 cum laude af. Van 1996 tot 2001 werkte hij als assistent-in-opleiding aan een proefschrift over het Katwijkse dialect bij de Opleiding Nederlandse Taal- en Letterkunde van de Universiteit Leiden. In 2001 ontving hij voor zijn onderzoek de D.F.E. Meerburgprijs (de laatste in guldens). Sinds 2001 is hij werkzaam bij de Leidse universiteitsbibliotheek.